

**GÜVENSİZLİK ODAĞINDA İLETİŞİM:
MÜLTECİ SORUNUNUN ULUSAL YAZILI
BASINDAKİ TEMSİLİNE BAUMAN'CI BİR YAKLAŞIM**

Fahrünnisa KAZAN

**Doktora Tezi
Temel İletişim Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Hüseyin KÖSE**

2019

Her hakkı saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İLETİŞİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Fahrünnisa KAZAN

**GÜVENSİZLİK ODAĞINDA İLETİŞİM: MÜLTECİ SORUNUNUN
ULUSAL YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİNE BAUMAN'CI BİR
YAKLAŞIM**

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Hüseyin KÖSE**

ERZURUM-2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

30/09/2019

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “GÜVEN ODAĞINDA İLETİŞİM: MÜLTECİ SORUNUNUN ULUSAL YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİNE BAUMAN'CI BİR YAKLAŞIM” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.*

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

30.09.2019

Fahriyyisa KAZAN

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Hüseyin KÖSE danışmanlığında, Fahrünnisa KAZAN tarafından hazırlanan bu çalışma 27/09/2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Temel İletişim Bilimleri Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Hüseyin KÖSE

İmza:

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Ali UTKU

İmza:

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Hakan TEMİZTÜRK

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Burak TÜRTEK

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Aydın KARABULUT

İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
TABLolar DİZİNİ	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVEN, GÜVENSİZLİK, RİSK KAVRAMLARI VE GÜVEN İLİŞKİLERİNİN PARÇALANMASI

1.1. GÜVEN VE GÜVENLİK KAVRAM ALANLARI	9
1.1.1. Güven Algısı ve Güdüsünün Psikik ve Ontolojik Kökenleri.....	16
1.1.2. Antropolojik Bir Gudu Olarak Güvenlik Arayışı.....	24
1.1.3. Maslow’cu Bir Terim Olarak “Güvenlik İhtiyacı”	32
1.1.4. Güven Gereksinmesinin Psikolojik Temeli: Sigmund Freud ve “Uygarlığın Huzursuzlukları”	37
1.2. MODERN TOPLUMSAL DÜNYADA GÜVEN İLİŞKİLERİNİN BOZULMA NEDENLERİ	42
1.2.1. Anomi: Toplumsal Bağların Zayıflaması ve Yakınlarla Sakınım İlişkilerinin Yaygınlaşması	45
1.2.2. Yeni Yapay Risk Alanlarının Oluşması ve Risk Toplumu	50
1.2.3. Savaş, Çatışma, Şiddet Olayları, Doğal Felaketler, Göç vb. Nedenlerle Ontolojik Güvensizlik Duygusunun Yükselişi.....	57
1.3. GÜVEN ALGISININ İLETİŞİMSEL TEMELLENDİRİLİŞİNE GERBNER’Cİ KATKI: “VASAT DÜNYA SENDROMU”	62
1.4. GÜVENSİZLİK OLGUSU VE GÜVEN İLİŞKİLERİNİN TESİSİ.....	68
1.4.1. Yabancılaşma Kavramı ve 19. Yüzyıl Başlarında Birey-Toplum İlişkileri	73
1.4.2. George Simmel, Metropol Bilinci ve Yabancılaşmış Toplumsal Hayat	80
1.4.3. Güven İlişkilerinin Kamusal Tesisi ve “Kamusal Düzen” Kavramı	89
1.4.4. Modern Kapitalist Dönem, Küresel Riskler ve Güven İlişkilerinin Parçalanması.....	97

1.4.4.1. Küreselleşme, Göç, Sınır İhlalleri ve Güvenlik Sorunları.....	103
1.4.4.2. Küresel Mülteciler ve Yarattıkları Güvensizlik Algısı.....	113

İKİNCİ BÖLÜM

BAUMAN PERSPEKTİFİNDEN GÜVEN İLİŞKİLERİNİN GÖÇ OLGUSU VE MÜLTECİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLİŞİ

2.1. MÜPHEMLİK VE MÜLTECİNİN BELİRSİZ KİMLİĞİ	126
2.2. AKIŞKANLIK KAVRAMI VE İNSAN SELİ.....	134
2.3. BİR SİĞİNAK OLARAK NEO-CEMAATLER VE GÜVENLİK ARAYIŞI	141
2.4. KÜRESEL DÜNYANIN GÖÇ DALGALARI, MÜLTECİLER VE KONTAYNER KENTLER	148
2.5. MODERN'İN MİRASI: POSTMODERN HUZURSUZLUKLAR	156
2.6. İSTENMEYEN ÖTEKİ VE “ARINMANIN KİRİ”	162
2.7. ADALETSİZ DÜNYA VE “KORKUNÇ İSTATİSTİKLER”İ.....	166

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENSİZLİK ALGISI ODAĞINDA SURİYELİ MÜLTECİLER VE YAZILI BASINDA TEMSİLİ

3.1. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ	175
3.1.1. Araştırmanın Konusu	176
3.1.2. Araştırmanın Amacı	176
3.1.3. Araştırmanın Önemi	177
3.1.4. Araştırmanın Yöntemi.....	177
3.1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları	178
3.2. ANALİTİK ÇERÇEVE	179
3.2.1. Toplumsal Dokuya Adapte Olamayan ve Kültürel Değerlere Tehdit Oluşturduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri.....	179
3.2.1.1. Haber Başlıkları ve Analizi	180
3.2.1.2. Haber Spotları ve Analizi	183
3.2.1.3. Haber Metni ve Analizi	185
3.2.1.4. Haber Görseli ve Analizi	187
3.2.1.5. Tartışma	192

3.2.2. Ekonomik Olanaklara Tehdit Oluşturduğu ve Ülke Ekonomisine Yük Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri.....	195
3.2.2.1. Haber Başlıkları ve Analizi	196
3.2.2.2. Haber Spotları ve Analizi	199
3.2.2.3. Haber Metni ve Analizi	203
3.2.2.4. Haber Görseli ve Analizi	207
3.2.2.5. Tartışma	211
3.2.3. Şiddet ve Kriminal Olaylarının Faili; Felaketler ve Yıkımların Müsebbibi Oldukları Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri	213
3.2.3.1. Haber Başlıkları ve Analizi	213
3.2.3.2. Haber Spotları ve Analizi	217
3.2.3.3. Haber Metni ve Analizi	222
3.2.3.4. Haber Görseli ve Analizi	231
3.2.3.5. Tartışma	235
3.2.4. Sosyal Dışlanma, Kabul Görememe ve Ulusal Kökenlerinden Dolayı Toplumsal Önyargıların Hedefi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri.....	237
3.2.4.1. Haber Başlıkları ve Analizi	238
3.2.4.2. Haber Spotları ve Analizi	246
3.2.4.3. Haber Metni ve Analizi	251
3.2.4.4. Haber Görseli ve Analizi	259
3.2.4.5. Tartışma	264
3.2.5. Korkutucu Bir İstatistik Olarak Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri ..	265
3.2.5.1. Haber Başlıkları ve Analizi	266
3.2.5.2. Haber Spotları ve Analizi	270
3.2.5.3. Haber Metni ve Analizi	274
3.2.5.4. Haber Görseli ve Analizi	281
3.2.5.5. Tartışma	285
3.2.6. Şiddet Olayları, İstismar ve Trajedilerin Öznesi Oldukları Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri	286
3.2.6.1. Haber Başlıkları ve Analizi	287
3.2.6.2. Haber Spotları ve Analizi	293

3.2.6.3. Haber Metni ve Analizi	296
3.2.6.4. Haber Görseli ve Analizi	300
3.2.6.5. Tartışma	307
3.2.7. Uluslararası Politika ve Siyaset Açısından Bir Sorun Olarak Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri.....	309
3.2.7.1. Haber Başlıkları ve Analizi	309
3.2.7.2. Haber Spotları ve Analizi	316
3.2.7.3. Haber Metni ve Analizi	321
3.2.7.4. Haber Görseli ve Analizi	327
3.2.7.5. Tartışma	332
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	336
KAYNAKÇA	351
ÖZGEÇMİŞ.....	366

ÖZET

DOKTORA TEZİ

“GÜVENSİZLİK ODAĞINDA İLETİŞİM: MÜLTECİ SORUNUNUN ULUSAL YAZILI BASINDAKİ TEMSİLİNE BAUMAN’CI BİR YAKLAŞIM”

Fahrünnisa KAZAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Hüseyin KÖSE

2019, 366 sayfa

Jüri: Prof. Dr. Hüseyin KÖSE

Prof. Dr. Ali UTKU

Doç. Dr. Hakan TEMİZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi Aydın KARABULUT

Dr. Öğr. Üyesi Burak TÜRTEEN

Modern dünya, bir yandan hızla değişip yeni teknolojileri insanın kullanımına sunarken öte yandan savaş, doğal afet, şiddet olayları gibi pek çok problem nedeniyle insanları yerinden etmektedir. Bu çalışmanın temel dayanağını Zygmunt Bauman’ın *güvensizlik* ve *göç* hakkındaki görüşleri oluşturmaktadır. Çalışmanın amacı, güven sorununa göçmen kimliği üzerinden dikkat çekmek ve yazılı basından örneklerle konunun eleştirel bir analizini yapmaya çalışmaktır. Bu bağlamda çalışmanın birinci bölümünde güven, güvensizlik ve risk kavramları ele alınarak modern dünyadaki güven ilişkilerinin parçalanması ve insanları göçe zorlayan nedenler irdelenmiştir. İkinci bölümde ise bu meseleye Bauman’ın temel kavramları çerçevesinde, güven kavramının göç ve mülteci üzerinden değerlendirmesi yapılarak, birinci bölümdeki kavramsal tartışmaya katkı sunulurken, üçüncü bölümdeki analitik çerçeveye de zemin oluşturulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise yazılı basında yer alan ve güvenlik problemi oluşturduğu varsayılan Suriyeli mülteciler ile ilgili haberler, belirlenen kategoriler altında incelenerek meselenin algılanış biçimi resmedilmeye çalışılmıştır. Gazetelerde yer alan görsel unsurlar göstergebilim, metin içerikleri ise söylem çözümlemesi yöntemi ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Zygmunt Bauman, güven, güvensizlik, iletişim, göç, mülteci

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****THE COMMUNICATION IN THE FOCUS OF INSECURITY: A BAUMANIST
APPROACH TO THE REPRESENTATION OF THE REFUGEE PROBLEM IN
THE NATIONAL PRESS****Fahrünnisa KAZAN****Advisor: Prof. Dr. Hüseyin KÖSE****2019, Page: 366****Jury: Prof. Dr. Hüseyin KÖSE****Prof. Dr. Ali UTKU****Assoc. Prof. Dr. Hakan TEMİZTÜRK****Assist. Prof. Dr. Aydın KARABULUT****Assist. Prof. Dr. Burak TÜRTEEN**

Although the modern world is changing rapidly and bringing new technologies to the use of mankind, it has displaced people due to many problems such as war, natural disaster and violence. Zygmunt Bauman's views on insecurity and migration constitute the main basis of this study. The aim of the study was to draw attention to the problem of trust through the identity of immigrant and to try to make a critical analysis of the issue with examples from the printed press. In this context, in the first part of the study, the concepts of trust, insecurity and risk were discussed and the reasons of the disintegration of trust relationships in the modern world and the reasons that force people to migrate were examined. In the second part of the study, in the framework of the concepts that Zygmunt Bauman has based on this issue, the concept of trust were evaluated through migration and refugees and the conceptual discussion in the first part has been contributed and the analytical framework in the third part has been tried to be formed.

In the third part of the study, the news about the Syrian refugees in the print media which are assumed to constitute a security problem were examined under the specified categories and the perception of the issue was tried to be depicted. The visual elements in the newspapers by semiotics and the text contents were analyzed by discourse analysis method.

Keywords: Zygmunt Bauman, trust, insecurity, communication, migration, refugee

KISALTMALAR DİZİNİ

Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed..	: Editör
GAV	: Göç Araştırmaları Vakfı
Haz.	: Hazırlayan
IOM	: International Organization for Migration
TDK	: Türk Dil Kurumu
UK	: United Kingdom
vb.	: Ve Benzeri
ve diğ.	: Ve Diğerleri
vs.	: Ve Saire

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 3.1. “Plajda mülteci alarmı”, Posta 22 Haziran 2016.....	188
Tablo 3.2. “Kavaklı’daki 80 villada 300 mülteci yaşıyor”, Sözcü, 16 Mart 2018.	189
Tablo 3.3. “Filmdi gerçek oldu”, Hürriyet, 27 Haziran 2014.	191
Tablo 3.4. “Suriyelilere 36 milyar TL harcadık”, Sözcü, 6 Ağustos 2016.....	208
Tablo 3.5. “Mülteciler işimizi elimizden aldı”, Sözcü, 9 Ağustos 2018.	209
Tablo 3.6. “Türkler kapattı, Suriyeliler açtı”, Posta, 21 Ocak 2017.....	210
Tablo 3.7. “Suriyeli babadan 12’lik oğluna hortumlu işkence”, Posta, 18 Nisan 2016.....	232
Tablo 3.8. “Tacizci Suriyeliye sokakta uçan tekme”, Sözcü, 4 Kasım 2016.	233
Tablo 3.9. “Yeter artık”, Posta, 15 Eylül 2015.....	234
Tablo 3.10. “Mülteci kampına isyan”, Sözcü, 29 Mart 2016.	260
Tablo 3.11. “Alman ırkçılar Angela Merkel’i mülteci yaptı”, Sözcü, 13 Ocak 2016. .	261
Tablo 3.12. “Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat”, Sözcü, 9 Temmuz 2016.	262
Tablo 3.13. “Hepsi oy kullanacak”, Sözcü, 4 Temmuz 2016.	263
Tablo 3.14. “Geliyorlar”, Posta, 15 Mart 2012.	282
Tablo 3.15. “Gece gündüz akın akın”, Hürriyet, 6 Şubat 2016.....	283
Tablo 3.16. “30 bin Suriyeli bebek doğdu”, Hürriyet, 8 Eylül 2014.....	284
Tablo 3.17. “Batsın bu dünya”, Posta, 3 Eylül 2015.....	301
Tablo 3.18. “Daha kaç bomba daha kaç Ümran”, Hürriyet, 19 Ağustos 2016.	302
Tablo 3.19. “Çadırı ev zannediyor”, Posta, 24 Ekim 2016.	303
Tablo 3.20. “Suriye’nin vatansız bebekleri”, Hürriyet, 16 Nisan 2017.	304
Tablo 3.21. “Tatlıya acı bakış”, Hürriyet, 22 Mart 2016.	305
Tablo 3.22. “Halep’ten böyle geliyorlar”, Sözcü, 9 Şubat 2016.	306
Tablo 3.23. “Kapılar açılır”, Hürriyet, 26 Kasım 2016.	328
Tablo 3.24. “Merkel’in Kâbusu”, Hürriyet, 1 Mart 2016.....	329
Tablo 3.25. “Ege’ye NATO gözetimi”, Hürriyet, 9 Şubat 2016.	331

ÖNSÖZ

Temel ihtiyaçların önemli basamağında yer alan güvenlik meselesini göç ve göçmen kimliği üzerinden inceleyen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde güven, güvensizlik ve risk kavramları açıklanarak, modern toplumsal dünyada güven ilişkilerini parçalanmaya götüren sebepler incelenmiştir. Güvensizlik olgusu ve güven ilişkilerinin yeniden nasıl tesis edilebileceği “yabancılaşma” ve “küresel risk” kavramları ekseninde değerlendirilmiştir. Dünyayı saran göç dalgası ve sınır kapılarında biriken göçmenlerin güvensizlik algısının yükselişine etkisi değerlendirilerek birinci bölüm tamamlanmıştır. İkinci bölümde ise göç ve göçmen odağında, Zygmunt Bauman’ın kavramları incelenmiş ve konunun sosyolojik alt yapısı temellendirilmiştir. Çalışmanın analiz kısmı olan son bölümünde ise güvensizlik algısının yazılı basına yansımaları Suriyeli mülteciler üzerinden incelenmiştir. Yapılan bu çalışma ile Suriyeli mültecilere ilişkin genel kanaatin ne yönde olduğuna dair iletişimsel ve sosyolojik bir tespit ortaya konulması hedeflenmiştir.

Çalışmamın hazırlanmasında yardım ve desteklerini gördüğüm değerli meslektaşlarıma, arşiv taraması aşamasında istifade ettiğim Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’ne, Beyazıt Devlet Kütüphanesi ve İBB Atatürk Kitaplığı arşivleri ve kıymetli çalışanlarına, çalışmamı destekleyen TÜBİTAK 2211- A Yurt İçi Lisansüstü Burs Programı’na, çalışmanın planlama, araştırma ve yürütme aşamalarında yolumu aydınlatan, engin bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin Köse’ye, analiz kısmının şekillenmesinde yardımcı olan ve her zaman desteğini hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Hakan Temiztürk’e, sevgi ve şefkatiyle hep yanımda olan sevgili aileme ve kardeşlerim Dr. Muhammed İkbâl ile Hayrunnisa ve Ümmügülsüm’e, her zaman bilgi ve tecrübeleriyle yanımda olan, izinden yürüdüğüm, meslektaşım olmaktan gurur duyduğum kıymetli babam Prof. Dr. İhsan Bakırcı’ya ve süreç boyunca yalnız bırakmayan ve büyük bir sabırla destek olan sevgili eşim Öğr. Gör. Burak Kazan’a teşekkür ediyorum.

GİRİŞ

Güvende olma arzusu, nasıl ilk insandan itibaren duyulan psikolojik ve sosyolojik bir ihtiyaç ise, güvensizlik de aynı şekilde ilk insandan tüm insanlığa miras kalan ve tam da bu nedenle sosyal bilimlerin dikkatini çeken bir endişedir. En genel tanımıyla “korkulardan uzak olmak” olarak özetlenebilecek olan “güven”, Maslow’un kabul gören sıralamasıyla (1943: 377), insanın temel ihtiyaçları arasında, yeme-içme, barınma, üreme gibi fizyolojik ihtiyaçlarının peşi sıra listelenmektedir. Sosyalleşme ihtiyacıyla dünyadaki serüvenine başlayan insanoğlu, avcılık ve toplayıcılık dönemlerinden başlayarak, günümüze dek, zaman içerisinde giderek daha büyük ve daha karmaşık hale gelen sosyal gruplarda yaşamaya çalışmıştır. Nitel ve nicel olarak farklılıklar taşıyan bu gruplar, ilk ve basit örneği olan aile birimi ile başlayıp, klanlar, kabileler, köyler, kasabalar, kentler ve uluslar gibi farklı form ve kapasitelere ulaşmışlardır. İlkel kabilelerden uygar topluluklara uzanan bu süreçte, insan yapısının birlikte yaşamaya ve çalışmaya olan eğilimi, bu dönüşüm sürecini olumlu yönde etkileyen bir faktör olarak hızlandırıcı bir rol de üstlenmiştir. Bilgiye erişim imkânının artması ve teknik olanakların yaygınlık kazanması ise uygar toplulukları şekillendirmiştir.

Batı toplumundaki önemli değişimlerin ortaya çıktığı ve dünyaya yayıldığı evreler olarak bilinen Aydınlanma Çağı ve o çağın bir sonucu olarak meydana gelen Endüstri Devrimi ile birlikte ortaya çıkan makineler, dünyanın pek çok yerinde teknolojik ilerlemelerle birlikte, üretim yöntemlerini kökten değiştirmiş ve zengin endüstriyel kentler kendini göstermeye başlamıştır. 20. yüzyılın şekillendirdiği dünya, Sanayi Devrimiyle kıyaslanabilecek nitelikte hatta fazlasıyla toplumsal değişikliklere sahne olmuştur. Toplumsal yapıyla birlikte değişen bilim ve teknik olanakları, insana çeşitli fırsatlar sunduğu gibi, iletişim kurma biçimlerini de güncellemiş ve yeni dünya düzenine ayak uydurmaya çalışan insanı modern sıkıntılarla da tanıştırmıştır. 18. yüzyılda değişim ve dönüşümlere ilk adımlarını atıp, 20. yüzyılın sonuna doğru hız kazanan gelişmeler neticesinde ortaya çıkan bu yeni modern dünyada, artık küçük yerleşkelere ve kırsal topluluklara bırakılan “aile bağları” iyiden iyiye esnemeye başlamıştır. Sosyal kaynaşmanın geleneksel izlerini taşıyan “topluluk ruhu” gibi kavramlardan uzaklaşılırken; ortak inanç sistemlerince sunulan ortak değer ve kabuller ise aşınma belirtileri göstermiştir. Tekniğin olanaklarıyla meşgul olan modern insan bu

gelişmelerin sonucunda artık yavaş yavaş kendinden uzaklaşmaya başlamıştır. Bireyler arasında artan sosyal mesafe, artık birbirine güven duymayan ve hatta birbirinden kaçan, bir diğerrinin sorumluluğunu üstlenmekten kaçınan bireylerden oluşan bir topluluk yaratmıştır. İnsanlar arasındaki güven ilişkilerinin parçalanması, toplumu bir arada tutan harcin deforme olmasına ve dolayısıyla sosyal bağların zarar görmesine neden olmuştur. Gitgide yalnızlaşan birey korkularıyla yeni bir dünya inşa etmiş ve yaşamını sürdürmesinin önünde engel teşkil eden toplumsal risklere karşı çeşitli tedbirlerin arayışına girmiştir. Dönüşen bu ilişki biçimi, her an kırılmaya hazır bir fay hattı gibi dalga dalga dünyaya yayılırken; kapı eşiğinde bekleyen savaşlar, şiddet olayları, doğal afetlerden oluşan ve giderek genişleyen şiddet kuşağı ise her an kapıyı çalacak davetsiz bir misafir gibi pusuda beklemektedir. Medya aracılığıyla her gün aktarılan olumsuz haberlerde, her an her şeye hazırlıklı olunması ciddi bir şekilde salık verilmektedir. Tüm bunlar yüzünden yerleşik oldukları ülkelerden ayrılan insanlar, güvenli bölgelere dalga dalga akın ederken; bu durum güven konusunu daha yüksek sesle konuşulur hale getirmiştir.

Kendi ülkesinden güvenlik sebebiyle göç ederek başka ülkelere sığınan insanlar, gittikleri yerlerde de yine aynı konu başlığı altında değerlendirilmektedir: “Güven politikası”. Can emniyeti olmadığı için iltica edenlerin, başka bir ülkede de güvenlik probleminin kaynağı haline gelmesi siyasi, hukuki, ekonomik ve politik bir konu olmasının yanı sıra insani ve vicdani bir meseledir. Zira kitlesel yer değiştirme hareketi, toplumların demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile bunların gelişim süreçlerini şekillendiren oldukça etkin bir süreçtir. Uluslararası göç ve sığınmacı yazınında, göçmen ailelere bakış açısı, göçmen yasaları ve uluslararası hukukta göçmen kimliğinin konumu ve göçmenin gittiği yerde yaşadığı süreç, “Çiçeklerle karşılanan işçilerden, istenmeyen yabancılara dönüşmek” şeklinde ifade edilmektedir (Akıncı, Nergiz, Gedik, 2015: 61-68). Göçmenler gittikleri yere kendi bölgelerinin kültür ve alışkanlıklarını da taşıdıkları için, göç edenlerle göç edilen yerlerin vatandaşları arasındaki iletişim ve etkileşim sonucu kültürel bir değişim sürecinin yaşandığını da belirtmek gerekmektedir. Akıncı ve arkadaşlarının da aktardığı gibi, Suriye savaşından sonra patlak veren mülteci akını ve Türkiye’ye gelen Suriyeli göçmenler ile son birkaç yıldır yaşanan uyum süreci de bu bağlamda pek çok araştırmaya konu olmuştur (2015: 69). Bu çalışmalarda öne çıkan yaklaşıma göre, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde

genel yaklaşım iki kutba ayrılmaktadır. Birincisi, misafir olarak kabul eden ve konukseverlikle yaklaşılmasını gerekli gören korumacı yaklaşımdır. Bu bakış açısına sahip olanların genel beklentisi ise göçmenlerin gittikleri ülkeye tam adapte olmaları ve o ülkenin bir parçası gibi davranmalarınıdır. “Sorun çıkarmamaları”, bir misafire yakışan bir nezaket içerisinde olmaları beklenmektedir. Bu düşüncenin karşısındaki görüş ise göçmenlerin varlığını başlı başına bir problem olarak tanımlamakta, onları rahatsız edici bir yük olarak görmekte, varlıklarını toplumsal ilerlemenin önünde bir engel kabul etmektedir. Ülkeye gelen yabancıların önünde sonunda devletin işleyen sistemini aksatmalarından, ülkenin huzurlu ortamına zarar vermelerinden korkulmakta ve sosyal güvenlik hizmetlerine, devletin ekonomisine kayıplar yaşatacağı düşünülmektedir. Göçmenlere odaklanan devletin, kamu hizmetlerini aksatmasından çekinildiği gibi, göçmenlerin içinde buldukları koşullar sebebiyle bulaşıcı hastalık taşımalarından, kültürel dokuyu bozmalarından, toplumsal ilişkileri zedeleyici davranışlarda bulunmalarından, uluslararası siyaset ve politikaya zarar vermelerinden vs. endişelenilmektedir. Sanık, tanık, fail, kurban gibi pek çok sebeple şiddet olaylarına karışan göçmenlerin sayısındaki artış, bakışları göçmenlerin varlıkları üzerine çevirmekte ve onların bulunmaları sebebiyle duyulan güvensizliği artırmaktadır. Bu durum da göçmenlerin toplumsal kabul ve uyum sürecini zorlaştırmaktadır (Akıncı ve diğ., 2015: 72). Türkiye’ye yakın zamana kadar Türk soyu ve kültüründen gelen göçmenlerin yerleştiğini aktaran Akıncı ve arkadaşları (2015: 78), 1980’lerden itibaren yeni göçler alan ülkemizde yeni politikalar uygulanmaya başladığını ve yapılan değişimlerin “güvenlik temelli değerlendirmelere” dayandığını belirtmektedir.

Psiko-sosyal bir varlık olan insanın ruh dünyasında büyük bir yer tutan korkunun ve varoluşsal güven duygusunun kökenlerini anlamak için ontolojik, antropolojik ve psişik zeminlere inmek gerekmektedir. Çünkü dünyanın var olduğu ilk günden, ilk insandan beri toplumsal hayatta yer eden temel kaygı, korku, endişe ve riskler çağlar boyu tür ve şekil değiştirerek insan hayatındaki yerini korumuştur. Bu duygunun var olduğu düşünülen ilk andan günümüze değin bir süreç haritası çıkararak, bu vetireyi daha net bir şekilde görebilmek için, çalışmanın ilk bölümünde, insanın yeryüzündeki hikâyesinin başlangıcına gidilerek, dünyaya ne tür duygu ve güdülerle geldiği ve insan neslinin zaman içerisinde temel varoluşsal kaygılarından nelerin eksilip, onlara nelerin eklendiği incelenmeye çalışılacaktır. Pek çok mit ve yaratılış anlatılarında tasvir edilen

evren ile insan ilişkileri, insanın dünyadaki durumu, varoluşsal kaygıları, temel ihtiyaçları Abraham Maslow, Sigmund Freud gibi psikanalitik kuramcılarının temel tezleri bağlamında açıklanmaya çalışılacaktır. Psikolojik yönünün yanı sıra sosyolojik de bir yan taşıyan insanın, güven duygusunu topluma ve mekana nasıl yansıttığını incelemek için, George Simmel'in "metropol bilinci, yabancılaşma ve yabancılaşmış toplum" kavramları çerçevesinde bir yaklaşım sunulacaktır. Toplumsal hayatta var olabilmek için kendini güvende hissetme arzusu taşıyan insan, gelişen ve değişen teknolojilerle birlikte yaşam pratiklerinde de değişiklikler yaşamıştır. Kalabalıklaşan ve olaylardan hemen her an haberdar olunan bir dünyada insan kendini güvensiz ve korunmaya muhtaç hissetmeye başlamış, eksikliğini duyduğu güven duygusunu karşılamak için de askeri birlikler, kolluk kuvvetleri, sigorta şirketleri, güvenlik kameraları gibi çeşitli kamusal, askeri, siyasi ve ticari yöntemlerle güvenli bir dünya tesis etmeye çabalamıştır. Sosyal çevrede gitgide artan güvenlik tedbirleri ile kendini güvende hissetmek için çabalayan insan, bunun karşılığını kalabalıklardan uzak durmakta bulmuştur. Artan şiddet olayları, suç oranları, felaketler, dünyanın herhangi bir yerinde beliren salgın bir hastalığın başka yerlere yayılabilme olasılığı, yabancı olan herkesin "olağan şüpheli" konumunda bulunması, yani her an her yerde risk ve tehdidin kol gezmesi insanı kendi içine, kendi muhitine kapanmaya, kalabalıklardan uzak durmaya, bulunduğu sosyal çevrenin dışına çıkmamaya itmiştir. Sağlıklı olmayan enformasyon akışı, toplumsal hakikatin eksik ve yanlış anlaşılmasına ve belirsizlik duygusunun yükselmesine yol açmış; bu da güvensiz hisseden ve olası tehlikelere karşı kabuğuna çekilen birey sayısını artırmıştır. Böyle bir çevredeki iletişim koşulları, gözetimci pratiklerin önünü açarken bireyin içine çekilip, toplumsal mekânlardan uzak durmasıyla ortaya çıkan bir denetim mekanizmasının da gelişimini hızlandırmıştır. Böylece bir yandan kontrol mekanizmalarının denetimi altında olan birey, diğer taraftan komşularının korumacı olmaktan uzak; ama gözetleyici/dikizleyici bakışlara maruz kalmaktadır. Korkuları dolayısıyla kalabalıklarla irtibattan kaçınırken "yabancı" veya "öteki" olmaktan kurtulamayan bireyler, tekinsiz bir ortamın olumsuz etkilerinden uzak durmaya çabalarken de kendileri "tekinsiz" olarak anılmaktadırlar. Böylece içlerine dönük yaşayan bireylerin birbirleri hakkında yeterince bilgi sahibi olmamaları, bireylerarası ilişkileri gizemli ve belirsiz hale getirirken, ilişkilerdeki güvensizlik duygusunu da beslemektedir. Postmodern dünyanın ilişkiler üzerinde yarattığı bu

paradoksal algı, “*parçalanmış bir hayat*” yaratmakla kalmamış, aynı zamanda hakikatin de kırıntılar halinde dağılmasına, anlamından uzaklaşmasına ve sonu gelmeyen bir döngüye bireyin hapsolmesine neden olmuştur. Bu hayat algısının ürettiği *anomi* ise güven duygusunu her gün biraz daha zedelemiş, belirsizliklerin yarattığı dünyadan korkan ve kalabalık gruplardan kaçınan bireylerin sayısının her geçen gün biraz daha artmasına neden olmuştur.

Bu gözlemlerden hareketle, çalışmanın birinci bölümünde, insanın ruh ve beden sağlığı üzerinde yetkin bir güce sahip olan güven duygusunun psişik, ontolojik, antropolojik ve sosyolojik bir haritası sunulacaktır. “Güven nedir ve insan neden güvenme ihtiyacı duyar?” Sorusuna cevap aranan bu bölümde, güven kavramının etimolojik kökeninden antropolojik kaynağına uzanan serüveni, psikolojik alt yapısıyla incelenecektir. “İnsanı güvensizliğe götüren sebepler nelerdir ve modern dünya neden güvensiz bir yerdir?” soruları ise “anomi, risk toplumu ve yapay risk” kavramları etrafında cevaplanmaya çalışılacak ve göç ve şiddet olaylarının güvensizlik duygusunun yükselişine etkisi tartışılacaktır. Gerbner’in “Vasat Dünya Sendromu”, güven algısının iletişimsel temellendirilişine bir katkı olarak sunulacak ve medya içeriklerine maruz kalmanın güvensizliğe olan etkisi konunun sınırlılıkları dâhilinde değerlendirilecektir. “Güvensizlik neden önemlidir ve güveni yeniden nasıl tesis edebiliriz?” Sorularının yanıtı ise “yabancılaşma, metropol bilinci ve kamusal düzen” kavramları çerçevesinde aranacaktır. Modern kapitalist dönemle birlikte güven ilişkilerini parçalamaya götüren sebepler ise küreselleşme parantezinde “riskler ve mülteciler” ekseninde tartışılacak ve göçlerin neden olduğu güvensizlik algısına genel bir bakış sunulacaktır. “Mülteci krizi”nin patlak vermesinden sonra “mülteci ve güven” sözcüklerinin medya içeriklerinde sıkça birlikte anılması, “Mültecilerin varlığı toplumsal bir tehdit oluşturuyor mu?”, “Mülteciler güven meselesinde özne mi yoksa nesne mi konumundadırlar?” sorularını karşımıza çıkarmaktadır. Mültecilerin sınırları aşarak ülkelerinin dışındaki bölgelere doğru, kitleler halinde göç etmeleri ve gittikleri ülkelerde ortak sosyal yaşam alanlarında görünür olmalarının bölgesel ve küresel bir güvenlik meselesi olarak algılanması bu soruların cevaplarıyla birlikte değerlendirilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise güven ve göç kavramlarını birlikte ve sıkça anan sosyolog Zygmunt Bauman’ın konuyla ilgili temel kavramları ele alınacaktır. Bauman’ın güven ve güven kavramını tümleyen sair kavramlara yaklaşımı ve bunlarla

alakalı ortaya atmış olduğu görüşlerine yer verilen bölümde, mültecinin kimliği ve toplumsal etkisi değerlendirilecektir. Yabancı sıfatıyla topluma karışan mülteciler belirsiz ve kategori dışı bir varlık olarak anılmaktadırlar. Ülkelerini terk edip yola koyulan bu mülteciler, toplum hayatındaki *belirsiz bir varlık* sergilemekte, kitleler halinde sınırlara dayanıp, bir *insan seli* gibi sınırların ötesine *akmaktadır*. Gittikleri ülkelerde varlık gösterebilmek için çeşitli gruplara bölünüp, güvenli bir sığınak arayışı ile modern döneme özgü *cemaatler* kurmaktadır. Küresel bir mesele haline gelen bu göç dalgaları, yeni yerleşim biçimleri oluşturmakta ve *konteyner kentleri* şehir yaşamının bir parçası haline getirmektedir. Oluşan bu *postmodern kentler*, çeşitli *huzursuzluklara* neden olmakta ve çağın insanını konfor sorgulamasına yönlendirmektedir. Göçleri ahlaki bir sorun olarak gören ve bireyi benlik ve kimlik sorgulamasına götüren bu bakış, mülteciyi de *öteki* üzerinden irdelemektedir. Nihayetinde ortaya çıkan bu eşitsiz ve adaletsiz durum yeni bir dünya kurmakta ve ortaya çıkan tablo, yaşanan göç dalgaları, göç yolunda hayatını kaybeden, evsiz kalan, ailesini yitiren insanlar ile *korkunç bir istatistiki değer* olarak listedeki yerini almaktadır. Bauman'ın söz konusu problemleri ilk eserinden son eserine değin vurgulamış olması ve göçmen konusuna özel olarak duyduğu hassasiyet çalışmanın bu bölümünün içeriğini belirlemede yardımcı bir rol üstlenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise güvensizlik algısının yazılı basına yansımaları Suriyeli mülteciler odağında analiz edilecektir. Suriye'deki iç savaştan sonra yaşanan göçler, dünya gündeminde önemli bir konuma sahip olmuştur. Suriyeli mülteciler çeşitli ülkelere doğru kitleler halinde karadan, denizden yol almaya başlamışlardır. Bir kısmı hedefine varmış, bir kısmı yolda hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu hadiseler yazılı, görsel ve işitsel yayın organlarınca sıkça gündeme getirilmiş ve mülteci meselesi özel bir konu başlığı olarak yer almıştır. Çalışmanın bu bölümünde, Suriyeli mültecilerin yazılı basında ne şekilde yer aldığı, nasıl temsil edildikleri güvensizlik algısı odağında incelenecektir. Belirlenen kategorilere göre elde edilen haberlerde, Suriyeli mültecilere ilişkin medyanın kullandığı dil ve mültecilerin yansıtılma biçimi, güvensizliğe etki eden faktörler bağlamında değerlendirilecektir. Yapılan analiz çalışmasının amacı, Suriyeli mültecilerin yazılı basında yer alan temsillerinin güvensizlik algısına etki eden bir faktör olup olmadığının tespit edilmesine yardımcı olmaktır. Dünya gündemini sıkça meşgul eden güvenlik ve güvenlik stratejileri, göçlerin artmasıyla daha sık konuşulur

olmuştur. Her ülke kendi iç dinamiklerini dengede tutmak adına göç konusunda farklı politikalar izlemektedir. Güven konusu ile göç ve göçmen kavramlarının birlikte anılıyor olması bu çalışmanın ilgi alanına girmekle birlikte, yazılı basında sunulan haberlerin bu iki kavramın bir aradalığına ne yönde etki ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır. Göç, göçmen, mülteci ve güvensizlik kavramları ekseninde ve Suriye özelinde haberlerin tespit edildiği gazeteler, ana akım medyada en fazla okunan ilk üç gazete olan Posta, Sözcü ve Hürriyet gazeteleri olarak belirlenmiştir. Dönemsel sınırlılık olarak ise Suriye savaşının başladığı dönem olan 2011 yılı Mart ayı başlangıç noktası seçilmiş, çalışmanın yapıldığı takvim esas alınarak 2018 yılı Haziran ayı ise bitiş noktası olarak belirlenmiştir. Söz konusu gazeteler yayınladıkları ekleriyle birlikte günlük olarak incelenmiştir. Gazete haberlerinin görsel içerikleri göstergebilimsel yöntemle, metin içerikleri ise söylem analizi aracılığıyla incelenecektir. Yapılan bu çalışma ile Suriyeli mültecilere ilişkin genel kanaatin ne yönde olduğuna dair iletişimsel ve sosyolojik bir tespit ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Göç ve güven meselesi ile ilgili sosyal bilimler alan yazınında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ian Chambers'ın 2014 yılında İsmail Türkmen ve Mehmet Beşikçi tarafından çevirisi yapılan, "Göç Kültür, Kimlik" adlı kitabı, "Ayrıntı Yayınları"ndan çıkan ve göç ve göçmen meselesine kimlik ve aidiyetler penceresinden bakan bir çalışma olarak öne çıkmaktadır. Bir başka kitap çalışması ise Stephen Castles ve Mark J. Miller tarafından 2008 yılında yayımlanan; Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut tarafından çevirisi yapılan "Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri" adlı İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları'ndan çıkan ve dünya geneline yayılan göç akımları ve bunların toplumsal etkileri üzerine odaklanan bir çalışmadır. Hatice Şule Oğuz'un Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda, 2013 yılında yaptığı "Kültürlerarası iletişim bağlamında sığınmacılık deneyimi: Gaziantep örneği" adlı çalışması da göçler ve sığınmacıları konu alan lisansüstü tezlerdendir. "Bulgaristan'da Türklere yönelik politikalara ülke basınının yaklaşımı: 1989 Göçü örneği" başlıklı, Nargis Özgen tarafından hazırlanan lisansüstü tez çalışması da 2014 yılında yapılmış bir çalışma olup, göç meselesinin basına yansımaları açısından ele alınan bir çalışmadır. Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon Sinema Bölümü öğretim üyelerinden Aslı Yurdigül'ün 2014 yılında "Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Korku Kültürünün İnşası" başlıklı

doktora çalışmasında da güven meselesi korku penceresinden incelenmiş, örnekler televizyon haberlerinden seçilmiştir.

Bu tez çalışmasını diğer çalışmalardan ayıran yan ise göçleri güvenlik meselesi üzerinden incelemesi ve meseleye sosyolog Zygmunt Bauman'ın perspektifinden bakarak sosyolojik bir niteliğe sahip olmasıdır. İletişim bilimleri alanında göç ve güven kavramlarını Bauman'ın bakış açısıyla değerlendiren ve yazılı basından örnekler veren bir çalışmanın olmaması bu çalışmayı alana özgün bir katkı olarak sunmaktadır. Çalışma sadece sosyolojik bir alan yazın taramasına dayanmayıp, konunun yazılı basında yer alma şekli de incelenmiştir. Suriye iç savaşının başladığı 2011 yılından, 2018 yılına kadar, konuyla alakalı haberler, günlük taramaya dahil edilip, yapılan sosyolojik inceleme çerçevesinde değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜVEN, GÜVENSİZLİK, RİSK KAVRAMLARI VE GÜVEN İLİŞKİLERİNİN PARÇALANMASI

Kaygılarıyla dünyaya gelen insanın tatmin etmeye çalıştığı temel duygu güvenlidir. İçine doğduğu, büyüdüğü, ilişkilerini geliştirdiği, iş ve aile hayatını tesis ettiği çevrede kendisini emniyette hissetmesi, hayatını sürdürebilmesinin temel koşulunu oluşturmaktadır. Güvenli olmayan çevrede barınma, beslenme, çoğalma gibi geri kalan ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekecek ve bu temel ihtiyaçların yokluğu bir diğerini etkileyecektir. Can ve mal emniyeti olmaksızın geleceğinin planlayamayan insanoğlu, modern koşulların ritmine de ayak uydurmakta zorlanacaktır. En ilkel koşuldan en modern koşula dek temel arayış nasıl güvenlik ise çevresel koşullardan çabucak etkilenen ve ilk sarsılan kale de yine güvenlidir. Deprem, sel, yangın gibi doğal afet ve felaketlerin yanı sıra insani ilişkilere bağlı olarak gelişen savaş, çatışma, şiddet olayları gibi hadiseler de önce güvenliğe etki etmektedir. Bu yüzden insanın korumaya meyilli olduğu ve en fazla üzerine titrediği gereksinimi güvende olma arzusu olarak belirlemektedir. Güvende hisseden insan çevresiyle de etkileşime kolaylıkla geçebilmekte ve ayrımı hakkında daha az endişe taşımaktadır. Ne var ki güvenliği tek sefere mahsus ve kesin bir biçimde tesis etmek ve bunu sürdürmek oldukça zordur. Çünkü sosyal çevre, bir diğerinin hayatına değerli ilişkiler ağıdır. Bu durum da önce bir başkasının güvenlik perdesine dokunarak gerçekleşmektedir. Dolayısıyla güvenlik meselesi sürekli konuşulan ve insanlık ve iletişim var olduğu müddetçe de konuşulmaya ve korunmaya devam eden bir duygu olarak var olacaktır.

1.1. GÜVEN VE GÜVENLİK KAVRAM ALANLARI

Gündelik yaşantımızı sürdürebilmek için varlığına gereksinim duyduğumuz, bir mekândaki hava gibi yokluğunu hemen fark ettiğimiz “güven” duygusunun psikolojik, sosyolojik, antropolojik ve felsefi olmak üzere birçok boyutu vardır. Güven kavramını her bir cephesiyle kuşatan, tam bir tanım yapabilmek için “korku, kaygı, risk, belirsizlik/müphemlik, tehdit, tehlike, tekinsizlik, emniyet, itimat,” vb. kavramlara da ihtiyaç vardır. Deyim yerindeyse, tüm bunlar güvenlik kavram alanının dolaylı

tümleyenleridir. Dolayısıyla bu terimler üzerinde de ayrıntılı bir biçimde durmak gerekmektedir. Öte yandan, güveni anlayabilmek ve anlatabilmek için güvensizliğin de sınırlarını bilmek gerekir. Zira güvensizlik, korkunun varlığı, itimadın yokluğudur. Güvenilen yer, kişi veya durum, maddi ve manevi tüm tehdit ve tehlikelerden arınmış ve huzurlu ve sığınılabilir bir atmosferi tasvir eden çağrışımları bünyesinde barındırmaktadır. İnsanlığın başlangıcıyla beliren bu duygunun ne olduğunu anlamak için etimolojinin merceğinden bakılacak olursa, söz konusu kavramın kelime karşılığının, toplumların en belirgin ayırt edici özelliği olan dil ve lehçeler arasındaki etkileşimden payını alarak, zaman içerisinde dilsel, anlamsal ve fonetik olarak çeşitli değişimlere uğradığı görülecektir. Bu bağlamda “güven” sözcüğünün kavramsal sınırlarını çizmeden önce, etimolojik bir çerçeve sunmak ve bu mefhumu anlamsal olarak içine alan diğer kelimelere de, çalışmanın sınırlılıkları dâhilinde, yer vermek isabetli olacaktır.

Bugün kullandığımız “güven” sözcüğünün Eski Türkçedeki ilk hali, 8.-11. yüzyıllar arasında Orta Asya Yazı Türkçesindeki örnekler göre, “küve-”, “küw/kü”, “küven-” şeklinde olup “ün, şöhret, iktidar” anlamlarında kullanılmaktaydı. Türkçe Sözlük’te, “Korku, çekinme ve kuşku duymadan inanma, bağlanma duygusu, itimat” (Türk Dil Kurumu, 1998: 915) şeklinde tanımlanan “güven” sözcüğünün, 19. yüzyıla kadar “mağrur, kibirli kimse” manasında ekseriyetle olumsuz çağrışımlı olarak kullanıldığı kaydedilmektedir (Nişanyan, 2009: 219). Uygurca Budist metinlerdeki örneklerden yola çıkılarak “(Birine) itimat etmek, dayanmak, inanmak” gibi olumlu anlamlar içeren kullanımının, 19. yüzyıldan sonraki dönemlere ait olduğunu belirten Nişanyan, bu sözcüğün yer alma şeklini Ahmed Vefik Paşa (Lehce-i Osmani, 1876) ve Meninski (1680) gibi kaynaklardan aktarırken, “Artukrak küvenip [fazla kibirlenerek]; (...) Bramanlar küvençlig bolurlar [Brahmanlar kibirli olurlar]”; “Faxırlanmak” (iftihar etmek, böbürlenmek), “itimat etmek” güvenmek: itimat etmek (...) kendine güvenmek: iftihar etmek; iğtirar etmek” şeklinde anlamlarının olduğunu belirtmiştir (2009: 219).

Güven sözcüğüne etimolojik olarak yaklaşıldığında, mana olarak onu çevreleyen, “Felah, selam, emin, vekil” gibi pek çok sözcükle daha karşılaşılabilecektir. Arapça kökenli “Felah” sözcüğü, “Refah, başarı, mutluluk, güvenlik, huzur, kurtuluş” anlamına gelmekte olup; “birinin felaha ermesi”, “güvende, emniyette olması” manasında kullanılır. “Selam” ise, “sağ ve sağlam olma, güvende olma, barışık olma” gibi

anlamlar içeren Arapça kökenli, “salim”, “selamet” gibi sözcüklerden türemiş halleriyle dilimizde de yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Yine aynı sözcüğün, Akat, Babil ve Asur dillerindeki karşılığı “şalāmu/şulmu” olup, Sümerce’de “Silim” şeklindedir ve anlamı “emin, güvenilir”dir. “Güvenlik, güvence” anlamına gelen Arapça kökenli bir diğer kelime ise “Eman”dır. “Emin (güvenilir, inanılır)”; “Emniyet (güvenlik, güvende olma)”; “Amenna (inandık, güvendik)”; Temin (güvence verme, inandırma) şeklinde türemiş halleri ile dilimizde sıkça karşımıza çıkan bu sözcükler, güven çağrışımlı çeşitli anlamlar taşımaktadırlar. “Güvene dayanılarak verilen şey” anlamına gelen “Emanet” sözcüğünün Farsça karşılığı ise “Sipariş”tir. Aynı kökten gelen “sipurdan, sipār-” ise “(bir işi veya şeyi) emanet etmek, ısmarlamak, güvenli bir yere teslim etmek” anlamındadır. “İtimat (güvenme, dayanak kabul etme)” ve ondan türeyen “Mutemet (güvenilen, itimat edilen)” sözcükleri de diğer Arapça kökenli güven karşılığı taşıyan sözcüklerdir. Dilimize “Tröst” olarak giren, “başka şirketlerin hisselerini tutmak amacıyla kurulmuş şirket, holding” manasında kullanılan sözcük ise İngilizce “trust (güven, emanet, yed’i-emin)” kelimesinden alınmıştır. Daha ziyade “Hukuken geçerli belge” manasında kullandığımız “Vesika” ise Arapça kökenli olup “güvence, delil; güvendi, emin oldu” anlamlarını taşımaktadır. Aynı kökenden gelen “Mevsuk (belgelenmiş, vesikalı)”, “Tevsik (güvence verme)”, “Misak (belgeye bağlanmış ant, sözleşme, protokol)” sözcükleri ise güven çağrışımlı, hukuk ve iktisat alanlarında kullanılan sözcüklerdir. Güvence manasında kullanılan diğer kelimeler ise, Arapça kökenli “Kefalet (kefil olma, garanti, güvence)” ile “Zimmet (Güvence, kefalet, birinin sorumluluğu altında olma)”; Fransızca kökenli “Garanti (Koruyan, güvence veren; korumak, güvenceye almak)”; İtalyanca kökenli “Kredi (İnanç, güven, itibar; (güvene dayanarak) borç verme); Antik Yunancadan [MÖ. 6. yüzyıl - MS. 6. yüzyıl] İtalyancaya kazandırılmış bir kelime olan “Kaparo (Alışverişe mahsuben yapılan ön ödeme, güvence, pey, kaparo) şeklinde sıralanabilir. “Vekil olma, güvenme, güvene dayalı bir iş yükleme, görevlendirme” gibi anlamlar taşıyan “Vekâlet” sözcüğü de Arapça kökenli bir kelimedir. “Tevekkül (güvenme, inanma, özellikle Allah’a güvenme, kadere razı olma); “Mütevekkil (tevekkül eden; Allah’a güvenen)” gibi türetilmiş halleri, güven sözcüğünün duyusal yönüne işaret etmekte, daha ziyade maneviyat ve ilahiyat sahasındaki anlamlarını kuşatmaktadır. Yine “Taharri” sözcüğü, “güvenli bir yere sığınma” manasında kullanılan, Arapça kökenli bir kelime olarak karşımıza

çıkmaktadır. Yunanca kökenli “Asfalya (güvence, güvenlik, sigorta)” sözcüğü ise, “asphalēs” “düşmez, emin, güvenli, sağlam” anlamındaki kelimedenden türemiştir. Dilimize yerleşmiş sözcüklerden biri olan “güvenlik, emniyet; kaza veya kayıp ihtimaline karşı ayrılan emniyet akçesi” anlamlarında kullanılan “Sigorta”, Latince “securitas (güvenlik, emniyet)” sözcüğünden türetilmiştir. “sēcūrus (endişesiz, kaygısız, güvenli)”; “se+cura (endişe, dikkat, kaygı, göz kulak olma)” gibi sözcüklerden türeyip, İtalyanca, Fransızca gibi dillere de “sicuro, assicurare; réassurance, assurance” gibi benzer fonetik özellikler taşıyan kelimelerle yerleşmiştir. Fransızcadan dilimize aktarılan “Komiser” sözcüğü de “özel bir görevle görevlendirilen kimse, özellikle güvenlik görevlisi” anlamına gelmektedir. Yakın anlam taşıyan “Badigart” ise, İngilizce “bodyguard” kelimesinden aktarılmış olup “tam gövde koruması sağlayan güvenlik elemanı, koruma” anlamlarını taşımaktadır. “Muhafaza eden, koruyan” anlamını taşıyan “Hafız” sözcüğü de Arapça kökenli olup güvenliği sağlama anlamına göndermede bulunmaktadır. Güven sözcüğünü kuşatan sözcüklerin bir kısmı doğrudan “güvenliği sağlama, emniyette bulundurma” anlamlarını taşıırken, bir kısmı da dolaylı olarak güven duygusuna göndermede bulunmaktadır. Tüm bunlardan hareketle söylenebilir ki, güven kavramının tek boyutlu bir sözcük olarak kabul edilmesi, onu dengede duran bir halden çıkarıp, adeta ayağı yere sağlam basmayan bir eşya gibi sürekli sallantılı bir halde bırakacaktır. Zira güven sözcüğünün bu kadar çok anlamı kucaklıyor olması onu belirsiz, tanımsız ve muğlāk kılmayıp, aksine, ona, dayanacak sağlam pek çok cephe sunmaktadır. Aynı zamanda güven sözcüğünün sosyolojik, antropolojik, felsefi, hukuki, siyasi, ekonomik, psikolojik vs. pek çok alanı ilgilendiren bir kavram olduğunu da göstermektedir. Çünkü güven sözcüğünün içinde insanın iç dünyasının huzurlu olması, gelebilecek her türlü tehlikeden emin olması, çevresel tehditlerden arınması, kolluk güçleri veya kurumsal bir erk tarafından muhafaza edilmesi, kendisine verilen sözün yerine geleceğine dair teminata bulunulması gibi pek çok anlamlar da bulunmaktadır. Yani bireyin hem kendisiyle, iç dünyası ile kurduğu, içe dönük iletişimde hem de çevresiyle, kişiler arası iletişimini kurduğu, dışa dönük iletişimde güven sözcüğünün izlerini görmek mümkündür.

Freud, “kaygı”, “korku” ve “dehşet” kavramlarını birbirinden ayırarak, kaygının “herhangi bir objeye aldırış etmeksizin, sadece durumla bağlantılı olduğunu”, korkunun ise “doğrudan bir objeye yönelik olduğunu” belirtir. Dehşeti ise, “herhangi bir kaygılı

bekleyişin olmadığı veya önceden bilinmeyen, hazırlıklı olunmayan bir tehlikenin insanda yarattığı etki” şeklinde tanımlar (2015: 161). Dehşet, insanı beklemediği anda yakalayan, olağanüstü/olağandışı olaylar karşısında yaşadığı şiddetli korku durumudur. Dehşet duygusunun içinde sadece panik ve korku değil şaşkınlık, hayret gibi duygular da mevcuttur. Olağanın dışına çıkan her türlü durumda; örneğin yangın, deprem, sel gibi doğal afetler, yaşanan çeşitli savaş ve felaketlerle dehşete kapılan insanda meydana gelen sarsıntı ile sınav sonucunun açıklanmasını gözleyen öğrencinin ve ailesinin yaşadığı “kaygılı bekleyiş” veya tavandan sarkan örümceği görüp yerinden fırlayan bir insanın yaşadığı anlık korku birbirlerinden çok farklıdır. “Kaygının insanı dehşetten koruyan” yanına dikkat çeken Freud’a göre, korku, “dile dökülebilen bir duygu” olup, yöneldiği nesne kolayca tanımlanabilmektedir (2015: 161-162). Kestirilemeyen uyandırdığı korku veya kaygı bu yönüyle dehşetten ayrılmakta ve mevcut bilginin yetersiz kaldığı, tekrar eden davranışın duraklaması veya tekrar etmemesi, alışkanlıkların bozulması durumunda ortaya çıkan “tedirginlik ve endişelenme” biçiminde kendini göstermektedir. Kaygı, nesnesiz bir korkma hali olmakla birlikte, yöneldiği nesne daha muğlâktır. Karanlık, yükseklik, kapalı alan, yalnızlık veya böcek, fare, köpek gibi korkular, korkan kişi tarafından rahatlıkla adlandırılabilir. Kaygı hali ise neyin kaygılandığı tam olarak adlandırılmayan, bir tür “hem o/hem bu, ne o/ne bu” durumudur (Salecl, 2013: 26-28). Belirsizlik/müphemlik ise “kontrol altına alınamayan, dışlanamayan, önüne geçilemeyen, anlaşılamayan, kategorilendirilemeyen veya birden fazla kategoriye dâhil edilebilen ve paradoksal olanla” ilgilidir. Örneğin ölüm, en somut müphemlik örneklerinden biridir: Önüne geçilemez ve deneyimlenemez (Başer, 2011: 2). Ölümünden haberi olan tek canlı türü ise insandır. Ancak insanoğlu ölümün var olduğunu bilse bile ne zaman, ne şekilde, nerede bunun vuku bulacağı konusunda kesin bir bilgi sahibi olmadığından, bu belirsizlik nedeniyle ölüm korkusu/kaygısı en yaygın korku/kaygı biçimidir. Müphemliği düzensizlik ve kargaşa ile birlikte zikreden Bauman, bunun insanlık tarihi boyunca var olageldiğini belirtmekte ve belirsizlik içindeki insanın durumunu “iyi ile kötü arasında kalan kişinin bulunduğu durum” olarak tanımlamaktadır (2014a: 16; 2014c: 11). Bu kavramı tanımlamaya dilsel bir eleştiri ile başlayan Bauman’a göre müphemlik, “dilin sınıflandırma kaygısından ortaya çıkmış ve adlandırma geleneğinin iflas etmesiyle var olmuş” bir kavramdır. Müphemlik aslında düzensizliktir. Sınıflandırma ise “bölmek, kategorize etmek,

ayırmak, dâhil etmek ve dışlamak” eylemlerinden müteşekkildir. Bir şeyin bir gruba uyması veya uymaması, onu bir sınıfa dâhil edeceğinden o şeyin müphemliğini ortadan kaldırır. Ancak bir şeyin hem o gruba hem bu gruba uyması veya uymaması, onu belirsiz kılmaktadır (Bauman, 2014a: 11). Örneğin, bir canlının insan grubuna dâhil olması, ama bitki ve hayvan gruplarına dâhil olmaması o canlı hakkında kestirilebilir bir bilgi verir. Ancak aynı canlının hem insan hem hayvan hem de bitki grubuna dâhil olması ya da bunlardan hiçbirine uymaması onu belirsiz ve karmaşık kılar. Bu belirsizlik ise insan zihninde bir karmaşıklığa neden olarak, onu kaygıya sevk eder. Bauman, müphemliği “sınıflandırma işinin bir yan ürünü” olarak nitelendirir ve bilgi ile alakalı bir durum olduğunu vurgulayarak, “her seferinde daha fazla sınıflandırmaya ihtiyaç duyulacağını” ve bu döngünün tekrarlanacağını ifade eder (2014a: 13-14). Yine aynı canlı örneği üzerinden gidecek olursak, bu kez hayvan grubuna dâhil; ama bitki ve insan grubuna dâhil olmayan bir canlıyı düşünelim. Öncelikle bu canlının dâhil olduğu grubun alt kategorilerini öğrenmek suretiyle hakkında daha fazla bilgi edinmek isteriz. Sözü edilen hayvanın deniz, kara, hava gibi hangi ortam canlısı olduğu ya da zehirli mi, yırtıcı mı, yoksa evcil mi olduğuna dair benzer bilgiler edinmek, o canlının zihnimizdeki yerini netleştirecektir. Sınıflandırma işleminin sürekli alt birimlere ayrılarak devam etmesi ile kafa karıştırıcı ihtimaller ortadan kalkacak, sözü edilen canlı veya cansız varlığın yahut herhangi bir durum veya olayın şemai bilimsel düzeyde belirginleşecek ve müphemlik perdesi biraz daha aralanacaktır. Bauman’ın da dediği gibi, “bir konu hakkında ne kadar çok bilgi sahibi olunursa, belirsizlik de o oranda azalacak”, buna bağlı kaygı da ortadan kalkacaktır (2014a: 11-14). Kaygıyı artıran şey tanımlanamazlık ve belirlenemezliktir. Bilgiye dayalı tanımlar müphemliği savuşturacaktır. Bu yüzden, Bauman, ilkel toplumlardan modern çağa değin belirsizlikle mücadelede kullanılan en önemli silahın bilgi olduğuna dikkat çekmiştir (2014a: 14). Buna karşın Baudrillard’cı tez açısından ise aşırı bilgi netlik değil, belirsizlik ve entropi yaratmaktadır (Baudrillard, 2001: 92). Bir enformasyon çağı klasiği olan hızlı ve aşırı bilgi dolaşımı, kafa karışıklığına neden olacağı gibi aynı zamanda anlam yitimine, bilgi kirliliğine ve nesnelliğin deforme olmasına yol açacaktır. Ekonomide yaşanan enflasyon nasıl paranın kıymetini düşürüyorsa, bilgi evreninde yaşanan enflasyon da aynı şekilde bilginin kıymetini düşürerek, sözcük dağarcığını kısırlaştırıp, gerçeği anlamından uzaklaştıracaktır. Baudrillard, enformasyonun çoktan “gerçeğin duvarını aştığına” vurgu

yaparak enformasyon toplumlarında artık ne doğrudan ne de yanlıştan söz etmenin mümkün olduğuna dikkat çekmektedir (2001: 92). Zira “bilgi anlık olarak güvenilirlik sınamasına tabi tutulmakta” ve hız, enformasyonun akışına yön vermektedir. Bu durumda yine ortaya enformatik karmaşanın neden olduğu bir belirsizlik tablosu çıkmaktadır. Ancak bu kez bilgi yokluğu değil çokluğu söz konusudur. Böylece bilginin yokluğunun da çokluğunun da gerçeği örten bir perde görevi üstlendiğini ve buna bağlı olarak anlamın gitgide bulanıklaşmaya başladığını söylemek mümkündür. Belirsizliğin yarattığı kaygı ve endişe ise önce bireysel zihinlerde, daha sonra toplumsal hafızada kendine bir yer bulmaktadır. Kaygı ve/veya korkunun oluşumunda pay sahibi olan “risk” kavramı ise belirli bir tehlikeye bağlı olarak yaralanma, kaza geçirme, hasar görme, hastalık, sakatlık, sürgün, ölüm ve duruma göre başka pek çok olumsuzlukların meydana gelebilme ihtimalini içermektedir. Matematiksel bir boyuta da sahip olan risk kavramı belirsizlikle bağlantılıdır. Herhangi bir durumda risk alınarak olumlu veya olumsuz bir netice elde edilebilir. Ancak ne sonucu öngörebilmek, ne de bu süreçte yaşanacakları kestirebilmek mümkündür. Risk alınan durumda her şey bir belirsizlik/müphemlik örtüsünün ardına gizlenmiştir. Belirsizlik öngörülemeden, önceden belirlenemeyen, kontrol edilemeyen ve muhtemel sonuçları bünyesinde taşıyan; risk ise ortaya çıkabilecek tüm olumsuz sonuçlara rağmen karar verebilmektir. Risk kavramının bir yüzü korku, bir yüzü cesarettir. Şüphesiz riskler birer yeniçağ icadı değildirler. Ulrich Beck’in dediği gibi, Kristof Kolomb gibi, ‘yeni dünyalar’ı keşfe çıkan herkes belli oranda bir riski de göze almıştı. Ancak bu riskler kişiseldi. Nükleer füzyon, radyoaktif atıkları depolama veya atom sanayi gibi tüm insanlığı kapsayan bir tehdit içermiyorlardı (Beck, 2011: 24). O dönemde “risk” terimi, dünya yüzündeki tüm hayatın kendi kendini yok etmesi tehdidini değil, macera ve cesareti, ileriye doğru atılımı, keşfetme arzusunu çağırıyordu. Günümüzde ise “risk artık kişisel değil”, küreseldir. Modern dünyanın hızlı ve tedirgin bireyleri arasında ancak çokça cesur olanları risk alabilirler; ama o risk alabilenler, ortaya çıkabilecek herhangi bir tehlikeye karşın endişe ve korkuyla beklemek durumundadırlar. Güven, kaygı ve risk ile birlikte en çok zikredilen kavramlardan biri olan “tehlike” ise, “Gerçekleşme ihtimali bulunan fakat gerçekleşmesi istenmeyen sakıncalı durum” olarak tanımlanmakta, herhangi bir zararın sağlık, yaşam, mülkiyet ya da çevre üzerinde oluşturduğu tehdit durumunu ifade etmektedir (Türk Dil Kurumu, 1998: 2168). Tehlike her zaman kendini virüs, zehir,

bakteri, toksik atık ya da trafik kazası, doğal afet gibi hazırlıksız yakalayan bariz tehditlerle göstermeyebilir. Zaman zaman, giyim, kozmetik, gıda ürünleri veya ilaçlarla da ortaya çıkabilmektedir (Furedi, 2014: 30-49). Örneğin bazı medya içeriklerinde yer alan ve “şifa kaynağı” olarak gösterilen herhangi bir gıda, bir süre sonra kanser tehdidi içeren ve tüketilirken çok dikkatli olunması gereken ve sağlıklı yaşam üzerinde yıkıcı etkilere sahip bir “tehdit unsuruna” dönüşebilmektedir. Söz gelimi, popüler çizgi karakterlerinin çocuk kıyafetleri ve kırtasiye malzemelerine baskısı yapılarak, albenili bir şekilde piyasaya sunulması ve çocuklar arasında özendirici bir unsur olarak yer edinmesi veya çeşitli kimyasallar ve kanserojen maddeler içeren farklı türden pek çok plastik oyuncuğun cüzi fiyatlarla mahalle bakkallarında hatta okul kantinlerinde dahi satılabiliyor olmasının çocuk ruh ve beden sağlığı üzerinde yaratabileceği tehlike, anne-babalar için endişe verici bir durum olarak kendini göstermektedir.

Tüm bu kavramsal yaklaşımlardan hareketle, güven kavramını tek bir tanımın içine sığdırmaya çalışmak, güven duygusunu kuşatan diğer tüm duygulanım ve güdülerini görmezden gelmek; bu çemberin içine aldığı kavramları kapsam dışı bırakmak ve içerdiği manayı daraltmak olacaktır. Resme uzaktan bakılınca görülecektir ki, güven başta “güvensizlik” olmak üzere “kaygı, korku, endişe, tehlike, tehdit, risk, belirsizlik” gibi kavramların açıklanmasıyla şekil bulan bir olgudur. Giddens’in deyişiyle ontolojik açıdan güvenlik, “dünyada olmakla ilgili” bir terimdir (2012: 83). Zira güven duygusunun kökleri, insanın dünyadaki varlığını sezdiği ilk güne kadar uzanmakta ve günümüz dünyasıyla da ilişkilendirilebilecek bağlar kurmaktadır.

1.1.1. Güven Algısı ve Güdüsünün Psikik ve Ontolojik Kökenleri

İnsan hakkında en yaygın kanı, onun “toplumsal bir varlık” olduğu yönündedir. İnsanı insan yapan ve diğer canlılardan ayıran en temel özelliği, bilindiği üzere, sosyalleşme ihtiyacında olan bir varlık olmasıdır. İnsan, beslenme, giyinme, barınma ve soyunu devam ettirme gibi kendini ilgilendiren, temel fizyolojik ihtiyaçlarını dahi yalnız başına halledemeyen, yani Platon’un ifadesiyle, “kendine yetemeyen” bir varlıktır (1962: 92). Toplumsal düzenin ortaya çıkmasında rol oynayan faktörleri Platon, “bir insanın başka bir insana muhtaç olma” durumundan yola çıkarak izah ederken; Kierkegaard bu hali şöyle açıklar: “Tanrı erkeği ve kadını yarattığı gibi kahramanı, şairi ve hatibi de yarattı. Biri ötekinin yaptığı işi yapamaz kesinlikle; sadece ona hayran

olabilir, onu sevebilir ve onunla birlikte neşelenebilir” (2015: 17). Yani insan, birbirinden farklı ihtiyaçları için bir diğerinden farklı pek çok insanla muhatap olmak durumundadır. Böylelikle birçok eksik için, birçok farklı insan bir araya toplanmaya başlayarak, “toplum düzeni” denilen, yardımlaşarak sürdürülen ortak bir yaşam biçimini şekillendirir. İlk insanın yaratılmasının peşi sıra ikinci bir insanın daha yaratılması ve bu ikinci insanın tür olarak ilk insandan ayrılan bazı özelliklerinin bulunması da bu durumu özetler niteliktedir. Yani insan var olduğu andan itibaren “bir başka insan”ı tanımış ve o “başka insan”a bir şekilde hep muhtaç olduğunu hissetmiştir. Öncelikle “yalnızlığını giderme” ile başlatılabilecek olan ikili ilişkiler, eksikliğini tamamlama, ihtiyaçlarını karşılama, yardımlaşma, birlikte hareket etme şeklinde ortak paylaşımları artırarak devam etmiştir. Böylelikle insanın sosyalleşme hikâyesi başlamıştır. En temel ihtiyaçları olan yeme, içme, barınma, üreme gibi fizyolojik gereksinimleri karşılanan insan, peşi sıra inanma, güvenme, anlaşılma, değer verilme, kabul görme, fark edilme, sayılma, sevilme gibi psikolojik ve sosyolojik ihtiyaçlarına yönelmiştir. Bu psikolojik ihtiyaçların ilk sırasında ise “güvende olma” duygusu gelmektedir. Çünkü güvende bulunmadığı için bir kaygı, korku veya endişe taşıyan insan zaten tam olarak diğer duygularının ayırdına varamayacaktır. Korkularından emin olmak için kendini koruma, emniyette hissetme duygusuyla beraber kendine özen gösterme, kendine değer verme, zarar görmeyi istememe ve bunlara ilaveten mevcudiyetini koruma ve varlığı sürdürme duygusu, hayatta kalma ve soyunu sürdürme güdüleriyle belirlemekte ve insanı dünyaya bağlayan arzular olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaradılış hikâyelerinde de yer verildiği gibi insanın dünyayı kabulleniş ve yurt edinişi onda bazı temel duyguların yerleşimine zemin hazırlamıştır. İnsan, bir ucunda korku bir ucunda güven olan bir sarkaçta; bir yanda korkup sakındıkları, öte yanda güvenip sığındıkları arasında gidip gelmektedir. Dünyaya kendini güvene alma duygusunu taşıyarak gelen insanoğlu, yeme, içme, barınma, üreme kadar güvende olma güdüsünü de tatmin için çabalamaktadır. Zira insan zaruri ihtiyaçlarını karşılarken de kendini güvende hissetmek zorundadır; her an çatısı başına yıkılacak bir ev, sürekli açlık tehdidiyle göğüslenmek zorunda kalınan bir hayat veya dinlendirici ve onarıcı bir uykuyu güvence altına almayan bunaltıcı bir gündüz vakti çalışma düzeni yıkıcı etkiler üretebilmektedir. Ya da hayatın mütemadiyen sürdürülmesinin ve yeni baştan üretilmesinin genetik yetisinden yoksun bırakılma tehdidi, vs. Nasıl ki, doğal düzende

yaşamayı mümkün kılan dürtüler, toplum düzeninde artık geçerli değilse, doğal durumda mümkün kılınamayan güven duygusunun mutlak biçimde tesis edilmesi de modern hayatın ön koşuludur.

Yeryüzü serüveninin başladığı günden bu yana, çevresel faktörleri kendine bir tehdit olarak gören insanoğlu, bunlardan korunmak için barınak, kulübe, ev gibi yerler inşa etmiştir. Aidiyet duygusunu pekiştirmek isterken, “vatan”, “yurt”, “memleket” gibi kavramları ortaya çıkaran insan, “evde olma” duygusu ve “güvende olma” duygusu ile de “ait olma” gibi güdülerine yerleşik hayat kodları çerçevesinde yön vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda, korku duymadan inanma ve bağlanma arzusu olan “güven” duygusu da bu durumu destekler nitelikte olup, olumsuz çağrışımların bertaraf edilmesiyle ortaya çıkan olumlu bir durumu tasvir etmektedir. Kendini ait hissettiği yerde olan insan korku ve endişelerinden uzak olduğu müddetçe, emniyette ve güven içerisinde olacaktır. Korku, dünyanın en ilkel halinden, bilim ve tekniğin olanaklarıyla gelişen ve değişmeye devam eden dünyamıza kadar, genellikle yaşadığı çevre hakkında bilgi sahibi olmama, doğa yasalarını bilememe ve denetim altına alamama hatta olacakları önceden kestirememe gibi durumların ortaya çıkardığı bir duygudur. Elias Canetti'nin, bilinmezlikler, sırlar ve gizem haleleriyle dolu doğayı “bilinmeyenin teması” kavramıyla açıklayan eğilimi, tam da erişilmiş olan teknik düzeyin güdüklüğüne ve genel bir insani savunmasızlığa işaret eder (2010: 15-16). Buna göre, henüz birçok veçhesi keşfedilmemiş olan doğa, bir bilinmezlikler evrenidir, bilinmeyenle kurulan temas yüklü ilişkinin ürkütücü niteliği, diğer tekinsiz doğa olayları ve vahşi hayvan tehditleriyle birlikte, ilk varoluşsal endişelerden birisidir. Denebilir ki, insanoğlu hep bu bilinmeyenin temasından kaçmıştır. O nedenle de etrafını incelemeye, anlaşılır kılmaya ve sonrasında denetim altına alarak öteden beri gereksindiği ve arayışı içinde olduğu güven duygusunu tesis etmeye yönelmiştir. Bu korku ve tedirginlik, yaşamı boyunca geleceği öğrenme ve denetleme arzusunu ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda korkan insan, tehlike ve belirsizlikle birlikte güvenlik ihtiyacını da hissetmeye başlamıştır (Çakır, 2007: 64). Bu ihtiyaçla kurulan en eski ve tek doğal topluluk olan aile ve beraberinde gelen toplumsal düzen, insanın yaradılışından gelen bir gereksinim olmakla birlikte, Rousseau'nun da ifadesiyle, “bütün diğer hakların esası olan kutsal bir hak”tır (2016: 4). Bir aile içerisinde doğup büyümek doğal sirkülasyonun bir parçası olmakla beraber, insanın doğduğu andan

itibaren sahip olduğu bir kazanç ve ihtiyaçtır. Bu küçük topluluğun yani kendi ailesinin içinde gözlerini açan insanın ilk tanıştığı duygulardan birisi sözünü ettiğimiz güvendir. Zira savunmasız ve bakıma muhtaç halde dünyaya gelen insan, onun kısa ve uzun vadeli temel ihtiyaçlarını karşılayan, çevreden gelebilecek her türlü tehdit ve tehlikeye karşı kendisini koruyup kollayan, kendisine sevgi, ilgi ve şefkatle yaklaşan, her türlü bakımını karşılıksız olarak üstlenen bireylerin içine doğmuştur. İnsanın bebeklik dönemlerinden başlayan bu güven duygusunu “deneyimlerin karşılıklılığı” olarak tanımlayan Erikson (1993: 222-241), bebeğin kendisine destek olanların tutarlılığına ve ilgisine dayanmayı daha ilk dönemlerden itibaren öğrendiğini belirtmektedir. Erikson’a göre, bu duyguyla tanışmayan ya da gelişmeyen çocukların birtakım yetilerinde oluşabilen noksanlık ise çocuğun ya güvensiz ortamda yetişmesinden ya da düşmanca tavırların mevcut olduğu bir ortamla başa çıkma çabasından kaynaklanmaktadır. Dünyaya gelen kişi kendine yetecek duruma gelene dek ailesi onun her türlü bakımını herhangi bir akit veya taahhüt olmaksızın üstlenmiştir. Tüm bunlara bağlı olarak, “evde olma” duygusunu “güvende olma” duygusuyla ilişkilendiren ve zaman içinde aile kavramını aklen ve ruhen özümseyen birey, yetişkinliğe erdiğinde kendi ailesini kuracak ve dünyadan ayrılacağı son güne dek “aile” denen bu güven çemberinin hep içinde kalmaya özen gösterecektir. Aile dışındaki diğer toplulukları “doğadan gelmeyen belli sözleşmelere dayalı topluluklar” olarak tanımlayan Rousseau’nun da dediği gibi, “insanın ilk uyacağı yasa kendi varlığını korumak; yapacağı ilk şey de kendine borçlu olduğu özeni göstermek” olacaktır (2016: 4-5). Yani kendi psikolojik, sosyolojik ve fizyolojik varlığını her türlü tehlikeden uzak tutacak koşullarda yaşamını sürdürmek insanın en temel yasasıdır. Bu yasa yazılı veya basılı bir biçimde insana sunulmuş veya dayatılmış değildir. Dünyaya geldiği andan itibaren üzerine titrenilen, kılına zarar gelmemesi için çokça çaba sarf edilen, ona değerli olduğunu her fırsatta hissettiren bir aile içinde yetişen insan, ailesinin kendisine gösterdiği ihtimamı bir öz-alışkanlık olarak benimsemiş ve tüm bunları adeta bir bilinçaltı davranış kalıbı olarak özümsemiştir. Böylece güvende olma arayışı, insan-insan ve insan-doğa ilişkileri bağlamında, insandan mekâna yansımak suretiyle, her bireyin kendine güvenli bir alan tesis etme çabası olarak kendini göstermiştir. Bunları takiben birey, herhangi bir canlı/cansız varlıktan veya doğal/yapay kaynaklı olaylardan kendisine isabet edebilecek her türlü zararı engellemek için maddi ve manevi sınırlarını kendisi belirlemiş ve bu sınırların

herhangi bir şekilde aşılması durumunda bunu öz varlığına bir tehdit uyarısı olarak kabul etmiştir. Kendisine zararı dokunabilecek her türlü şeyden münezzeh olmanın en makul yollarından biri, kendisini ve yakın çevresini içerisinde barındırabilecek olan emniyetli ve sağlam bir korunak içinde bulunmak olacaktır. Birey gündüzleri kapısını rahatça çekip çıkabileceği, güvenilir bir sosyal çevrede yaşamının kendisine yaşatacağı rahatlık duygusunun yanı sıra geceleri de huzurlu bir uykuya dalabilecek imkânı kendisine tanıyan sağlam ve tekin bir mekânı tesis etme çabası içindedir. Bu çabanın insana hissettirdiği duygu zaman zaman kaygı, korku şeklinde, zaman zaman endişe veya tedirginlik şeklinde olabilmektedir.

İnsanın taşıdığı kaygı, korku, endişe veya dehşet gibi duyguların nitelikleri kadar bu psikolojik duygulanımların dışı vuran davranış biçimleri de birbirinden farklıdır. Gerçek bir tehlike veya tehlike ihtimalinin insanda uyandırdığı endişe duygusu korku olarak tanımlanmaktadır. Ruhbilim Terimleri Sözlüğünde korku, “Gerçek ya da beklenen bir çekince ile yoğun bir acı karşısında uyanan ve coşku, beniz sararması, ağız kuruması, yürek ve solunum hızlanması gibi belirtileri olan ya da daha karmaşık işlevbilimsel değişmelerle kendini gösteren duygu” şeklinde tanımlanmıştır (1980: 111). İnsan içinde bulunduğu duruma göre hastalıktan, yalnızlıktan, karanlıktan, işsizlikten, evsizlikten, parasızlıktan veya herhangi bir bilinmezlikten korkabilir. İnsanın ruhsal yaşantısının kaygı ve korkuya dayandığını ifade eden Köknel, insanın korku duymasını “hayatın doğal bir gerekliliği” olarak nitelendirerek, korkudan arınmış bir yaşam sürecinin düşünülmemeyeceğini savunmaktadır (1998: 15). Belli ölçüler içinde korkunun yararlı bile sayılabileceğini aktaran Köknel, korkunun insanı bedensel ve ruhsal açıdan dizginleyen ve hayatını dizayn eden yanına dikkat çekerek; korku duyan insanın toplum içindeki rolü ve konumunu koruyup kollaması, yaşamını düzen ve denge içinde yürütmesi, çevreye uyum sağlaması, sevdiklerini kaybetmemek için çaba sarf etmesi gibi faktörler göz önünde bulundurulduğunda, korkunun insan yaşamı için, belli sınırlar dahilinde, gerekli bir duygu olduğuna işaret etmektedir. Köknel bu durumu ise, “işini kaybetmekten korkan insanın daha çok çalışması, eşini kaybetmekten korkan insanın sadakat göstermesi, anne-babası veya öğretmeninden korkan çocuğun başarılı olmak için gayretli olması, soğuktan korkan insanın daha kalın giyinmesi, sıcaktan korkan insanın sıcak havanın etkisinden korunmak için daha gölge yerleri tercih etmesi” gibi örnekler vererek izah etmektedir (1998: 16-17). Ancak gerçek bir tehdit veya tehlike

karşısında insanın kendini yatıştırması veya yaşadığı duygunun üstesinden gelebilmesi pek fazla mümkün olamamaktadır. Doğal afet, felaket, savaş, çatışma gibi can ve mal tehdidi taşıyan koşullar altında insanın yaşadığı duygusal gerilim ve endişe düzeyinin hızla yükselmesinin yanı sıra, nabzın hızlanması, nefes alış veriş düzeninin değişmesi veya titreme, terleme gibi kontrol edilemeyen davranışsal değişiklikler de meydana gelebilmektedir. Kaygı ise biraz daha durağan ve süregelen bir korku biçimidir. Anlık bir dehşete kapılmanın ötesinde daha uzun bir zaman dilimine yayılan ve gündelik işlerin arasına sıkışan kaygı, çoğunlukla yüzleşerek aşılabilecek bir duygu durumu değildir. Freud, korku, kaygı ve dehşet kavramları üzerine karşılaştırmalı tanımlar yaparken, “gerçek korkunun mantıklı ve anlaşılır bir şey gibi görüldüğünü, dış tehlike algılamasına bir tepki olduğunu, yani zararın beklendiğini ve öngörüldüğünü” ifade eder. Korkunun hangi nesne ve durum karşısında ortaya çıktığını soran Freud, söz konusu durumun “dış dünya hakkındaki bilgi düzeyi ve hissedilen güce” göre değişkenlik gösterdiğini belirterek bu soruyu yanıtlar. İnsanların sahip olduğu bilgi düzeylerinin onları zaman zaman korkudan emin hale getirirken, kimi zaman ise derin bilgilerin daha büyük korkulara neden olabileceğini ifade etmektedir. Örneğin, “güneş tutulması ya da bir top karşısında ilkel insanın korkması ve buna karşın bunların ne olduğunu bilen beyaz adamın herhangi bir korku duymamasının” doğal karşılanması gibi. Bilginin insanı daha korkar hale getirmesi ise meydana gelebilecek herhangi bir olumsuzluğu önceden sezmenin yarattığı kaygılı farkındalık duygusudur. Örneğin, ilkel insan ormandayken “yırtıcı bir hayvanın yakınlarda olduğunu gösteren bir ayak izinden irkilirken, bu konuda bilgisi olmayan birine ise bu ayak izi hiçbir şey ifade etmeyecektir; tecrübeli denizci, fırtınanın kopacağını gösteren küçük bulutu fark ederken”, yolcular için bu bulut pek bir anlam ifade etmeyecektir (Freud, 2015: 160).

Birçok insanın “öz kimliğini sürdürebilmesi” ve çevresindeki “toplumsal ve nesnel eylemlerin” devamlılığına duydukları itimadı, *ontolojik güvenlik* olarak adlandırılan Giddens, bu kavramı “güvenlik duygularının bir biçimi ama çok önemli bir biçimi” olarak ifade etmektedir. Giddens yine bu minvalde görüşlerini açıklarken, güven kavramında bu kadar önem arz eden noktanın, “kişi ve şeylerin güvenilir olması duygusunun ontolojik güvenliğin temelini oluşturduğu” kanısına vurgu yapmakta ve bu ikisinin psikolojik açıdan yakın bir ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir (2012: 83-84). Zihinsel bir seviyede, zati varoluşumuz hakkında kesin bir kaniye varabilmek için

sorulabilecek soruları, “Gerçekten var mıyım?”, “Acaba bugün, dünküyle aynı insan mıyım?”, “Karşımda gördüğüm şey ben arkamı döndüğümde de orada olmaya devam edecek mi?” şeklinde sıralayan Giddens, bu soruların rasyonel savlarla kati bir biçimde cevaplanamayacağını ifade etmektedir. Çevresindeki kişilerin kendisi hakkındaki görüşlerini dert edinen veya nükleer savaş ihtimali üzerine kaygı duyan birinin duyduğu güvensizliği örnek olarak sunan Giddens, bu tipteki bireylerin taşıdıkları kaygının, duygusal bir bakış açısına sahip olmalarından ziyade, “mantıksal bir emin olamama” halini taşımalarından kaynaklandığını belirtmektedir (2012: 83). Zira içinde bulunduğumuz dünyada, küresel krizlerin ve çözümsüzlüklerin korunması, mali ve siyasi çıkmazların her an baş gösterebilmesi veya siyasi polemiklerin bir nükleer savaş tehdidi üzerinden sürdürülmesi ya da iklim değişikliğine bağlı olarak ne zaman meydana geleceği kesin bir biçimde bilinmeyen; ama belirtilerinin fark edildiği, felaketlerin her an patlak verebilmesi ihtimallerine takılı kalan zihinler için kaygı düzeyini artırıcı niteliktedir. Kişisel bir dert edinmenin ötesinde toplumun geneline yayılan ve çoğunluğun bilişsel düzeyinde yer edinen bu kaygılar, dünyadaki varlığını muhafaza etme ve sürdürme endişesi taşıyan insan için *ontolojik güvensizlik* algısını tırmandırıcı bir etkiye sahiptir.

İnsanın ruhu ile bedeni arasındaki ilişkide büyük pay sahibi olan, sezgi ve duygularıdır. Duygularını kontrol edebildiği ölçüde davranışlarına ve dolayısıyla çevresine de yön verebilen insanın, varlığını güvence altına alma çabası ilk andan beri var olmuştur. İlk insanın yaratılışı hakkında teolojik kaynakların, bilhassa semavi dinlerin referans ettiği bilgilere göre, Yaratıldığı an insana her şeyin bilgisi yaratılıştan gelen bir donanım özelliği olarak sunulmuş (“Allah, Âdem’e bütün varlıkların isimlerini öğretti [...]” (Bakara: 2/31)) ve kendisinden bir teminat alınmıştır: “Dedik ki: Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz” (Bakara: 2/35). Vücut bulduğu andan itibaren kendisini bir sözleşme bekleyen insan, içinde bulunduğu cennetten çıkarılmaması için bir söz vermek ve bu sözü yerine getirmekle mükellef kılınmıştır. Güven duygusu ile ilk tanıştığı yer cennettir. Güven duygusunu ilk tatbik ettiği eylem ise bir ödev bilinciyle “teminat verme, sözünde durma” davranışlarıdır: “RAB Tanrı’nın yarattığı yabanıl hayvanların en kurnazı yıldı. Yılan kadına, ‘Tanrı gerçekten, ‘Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin’ dedi mi?’ diye sordu. Kadın,

'Bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz' diye yanıtladı, 'Ama Tanrı, 'Bahçenin ortasındaki ağacın meyvesini yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz' dedi' (Yaratılış: 3/ 2-4). Ancak peşi sıra insanın tadacağı diğer duygu ise şeytana güvenip yanılmak şeklinde olacaktır. Yaratıcısına söz veren insan, kendisini aldatan şeytanın hilesi ile muhatabının güvenini sarsmış, dolayısıyla cezalandırılmıştır: *"RAB Tanrı kadına, 'Nedir bu yaptığın?' diye sordu. Kadın, 'Yılan beni aldattı, o yüzden yedim' diye karşılık verdi"* (Yaratılış: 3/13). Ve sürgün edilerek dünyaya gönderilmiştir: *"Böylece RAB Tanrı, yaratmış olduğu toprağı işlemek üzere Âdem'i Aden bahçesinden çıkardı. Onu kovdu. Yaşam ağacının yolunu denetlemek için de Aden bahçesinin doğusuna Keruvlar ve her yana dönen alevli bir kılıç yerleştirdi"* (Yaratılış: 3/23-24). Bir suçun müeyyidesi olarak dünyaya gönderilen insan yaşamını sürdürmeye çalışırken, yalnızlık, belirsizlik ve bunlara bağlı olarak güvensizlik duygularıyla baş etmenin yollarını da aramıştır. Çünkü insana söz verme/ sözünde durma eylemi ile ödev sorumluluğu ve itaat bilinci korku duygusuyla birlikte öğretilmiştir. Zira yerine getirilmediği hallerde insanı bekleyen cezanın büyüklüğü ve şiddetinden ziyade belirsizliği ve öngörülemezliği daha büyük bir endişe yaratmaktadır. Tıpkı Sabahattin Ali'nin *Kürk Mantolu Madonna*'sında ifade ettiği gibi, *"Dibinde bir ejderhanın yaşadığı bilinen bir kuyuya incek bir kahraman bulmak, muhakkak ki, dibinde ne olduğu hiç bilinmeyen bir kuyuya inmek cesaretini gösterecek bir insan bulmaktan daha kolaydır."* (2004: 11). Belirsizliğin yarattığı endişe kesin olan korkulardan daha büyüktür. Cezanın zamansız, mekânsız biçimi ve şiddeti önceden kestirilemeyen bir vaatle geliyor olması ise kendisini beklediğini bildiği en şiddetli cezadan daha korkutucu ve yıkıcı bir etkiye sahiptir. Dünyadaki varlığının ilk sayılabilecek deneyiminde belirsizlikler ve riskler karşısında korkmayı öğrenen insanoğlu, bundan sonraki varlığı müddetince, hasar görmüş olan bu duygusunu sağaltmanın bir yolu olarak güven duygusunu tatmine yönelmiş ve psikolojik ve sosyolojik anlamda tam bir huzur ve emniyet için sürekli bir çaba içinde olmuştur. Hayatını sürdürmek için elzem olan tüm temel ihtiyaçlarında, doğrudan veya dolaylı olarak bir güven ilintisi mevcut olmuş ve bunu bir gereksinim olarak duyumsamıştır.

1.1.2. Antropolojik Bir Güdü Olarak Güvenlik Arayışı

Farklı din ve inanışlar, inanç sistemleri ve ritüeller açısından değişkenlikler içerse de, monoteist dinlerin kutsal kitaplarında yer aldığı biçimiyle, insanın dünyadaki hikâyesinin bir kovulma neticesinde başladığı görüşünde nispeten birleşilmektedir (Bayat, 2008: 617-618). Bu anlatılara göre, yaratılan insanın gözünü açtığı zaman ilk gördüğü yer cennettir. Cennet onun ilk evi, ilk güvenli toprağıdır. Bu toprağın belli kuralları olduğu gibi, birtakım yaptırımları da vardır. İnsan, söz konusu kurallara uymadığı için bir müeyyide sonucu dünyaya sürgüne gönderilir. Bu kural, semavi dinlerin ve bazı mitolojik inanç sistemlerinin yaratılış öykülerinde yasak meyve motifiyle simgeleştirilmişken, bazı mitolojik kaynaklarda da yasak meyve kuralı olmaksızın Tanrısına asi olma, kuralları çiğneme şeklinde aktarılmıştır (Bayat, 2008: 618). İlk insanın cennetten kovulma öyküsü ile ilgili kesin ve ortak bir görüşü bulunmasa dahi, temel birleşme noktası, kuralları ihlal etme, asi olma ve sonuç olarak cezalandırılmadır. Ve bu ceza neticesinde insanın ilk hapisanesi de vuku bulmuş olur: Dünya. İnsana hem bir sürgün yeri, hem de bir hapisanedir. Kendi isteğiyle gelmediği gibi, geri dönme konusunda da herhangi bir irade göstermesi söz konusu değildir. Doğumundan ölümüne değin dünya sürgününde yaşıamını sürdürme durumunda kalan insan, ilk evi olan cenneti yeniden tesis etme arayışına girer. Güvenli ve huzurlu bir ortamı özleyen ve eski düzenini arayan insan, bu ideale varmak için, artık yeryüzündeki mevcudiyetini koruma ve sürdürme gayretindedir. Ancak cennetten kendi rızasıyla ayrılmadığı, kovularak çıkarıldığı ve gönderildiği yerin de yabancı s olduğu için insanın tedirginliği hiçbir zaman dinmez. Üstelik orayla belli bir aidiyet bağı geliştirmeden de yerleşmesi mümkün değildir. Sürgün yerine aidiyet bağı geliştirme çabası ise adeta cezanın bir parçasıdır. Zira nceki “yurdundan” bağlarını koparması kendi isteğiyle olmamışsa da kendi davranışının sonucu olduğu için bu maks sonuca katlanmak mecburiyetinde kalmıştır. Dünyada “yaşamak zorunda kalan” insan, bu etin ve uzun serüvende çeşitli zorluklara tahammül göstermek, bunlarla mücadele etmek ve kendi “iyi koşullar”ını tesis etmek için amansız bir çabanın içinde bulmuştur kendini. İnsani ihtiyaçlardan doğan icat ve keşifler, teknik ilerlemelerle hızlı bir ivme kazanarak, günümüz teknolojisinin temellerinin atılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bir yandan doğa ile mücadele eden insan bir yandan da kendi iç doğasıyla baē edebilmenin yollarını aramıştır. Yaşadığı çevrede meydana gelen kontrolünün dışındaki yağmur, rüzgâr, kar

gibi tabiat olayları ile kuraklık, sel, deprem, kasırga gibi önüne geçilemeyen felaketlerin yanı sıra bir yandan da şahsi korku ve kaygılarına çözüm bulmayı ummaktadır. Çünkü insanın en temel güdüsü yaşamaktır. Buna bağlı olarak hayatta kalmasını önleyecek veya zorlaştıracak her türlü şeyi bertaraf etmek için uğraşmaktadır. Yaşamak insanın asli vazifesidir adeta. Ölüm ise azılı düşmanı ve en temel korkusudur. Korkularıyla baş edebilmek için insan, fiziksel bir sığınmanın yanında ve ötesinde zihinsel ve duygusal olarak da sığınma arzusu taşımaktadır. Şiddetli yağın yağmurdan kaçan insan, fiziksel olarak kendini bir çatı altına atmak suretiyle, madden ve somut bir biçimde emniyettedir. Ancak gök gürültüsünden korku duyması halinde ise inandığı veya güvendiği bir kişinin yanında bulunmak veya tapındığı ilahi bir kaynağa sığınmak suretiyle, soyut bir biçimde ve manevi olarak kendini emniyete almaya çalışacaktır. En ilkel kableden en çağdaş medeniyete kadar insan yaşamak için hep aynı güdü ve duygularla hareket etmiş ve koşullar değişse dahi ölüm karşısındaki kaygı ve korkuları değişmemiştir. Örneğin, ilkel topluluklarda, genellikle “doğaüstü güçlere sahip; ya da tanrının bedenleşmiş biçimi” şeklinde kabul edilen kral ya da rahip, iklim koşulları, doğa olayları ve başlarına gelebilecek her türlü felaketin sorumlusu olarak görülmekteydi (Frazer, 2004: 111-117). Yabanıl hayatta yaşayan insanlar “ruhun bedenden ayrılmasını önlemek veya geri gelmesini sağlamak için” yaşamı her türlü tehdit ve tehlikeden koruduğuna inandıkları çeşitli önlemler almış ve bunlar zamanla çiğnenmemesi gereken yasaklara dönüşmüştür. Bu yüzden bu tür toplulukların yönetici konumundaki kişilerin tabi olduğu kurallar oldukça katı ve belli müeyyideleri içermekteydi. Frazer’in ifadesiyle, “bir kral ne denli güçlüyse uymak zorunda olduğu o denli fazla tabu” mevcut bulunuyordu (2004: 111-121). Tabuların amacının, onlara uymak durumunda kalan kutsal kral veya rahibin hayatının korunması olduğu düşünülmüyordu. Krallar veya yönetici konumundaki dini liderler temsil ettikleri değerler sistemi ve mesul oldukları haklar ve ödevler bakımından topluluklar için oldukça kıymetli bir konumdalardı. Halk kralın sağlığı ve güvenliğini, kendi sağlık ve güvenliklerinin bir güvencesi olarak görmekte ve kralın hayatını tehlikeye atacak en ufak şeyden büyük tedirginlik duymakta, böylesi bir durumun sorumlusunu acımasızca cezalandırmaktan çekinmemekteydi. Bu yüzden ilkel topluluklarda kral olmak çok büyük saygıya mazhar olan bir konum olmanın yanı sıra çok da ağır bir sorumluluk altına girmek demektir. Söz gelimi kral önceden belirlenmiş tabulardan herhangi birinin

dışına çıkacak veya kendi sağlığını tehlikeye sokacak herhangi bir davranış sergileyecek olursa, halk ona bunun cezasını canıyla ödetebilirdi. Kralın herhangi bir düşüncesizce hareketinin, hatta ölümünün tehlikeye sokabileceği kendi güvenlikleri yüzünden, halk kralından, kendi varlığının, toplumun, hatta dünyanın devamı için yerine getirilmesi gereken söz konusu kurallara sıkı sıkıya bağlı olmasını istemektedir (Frazer, 2004: 116). Toplumdaki her birey kendi ruhunu, onu pek çok yönden tehdit eden tehlikelerden uzak tutmak için böyle bir çaba sarf ettiğine göre, bütün insanların sağlığı ve huzuru dahası varlığı kendisine bağlı bulunan, bu yüzden de korunması o çevrede yaşayan herkesin ortak çıkarı olan kral için kim bilir nasıl bir özen gösterildiğini sorgulayan ünlü toplumbilimci James G. Frazer, kralın hayatının, ilkel topluluklarda her insanın kendi ruhunun güvenliği için uyguladıklarından çok daha korunaklı olması gerektiğini ifade etmektedir (2004: 147). İkel toplumlarda kralların veya dini liderlerin uyduğu kurallar bireylerin uyduğu kurallarla aynı olmakla beraber, yönetici konumundaki kral veya rahiplere garip gelen kurallar ise “kralın güvenliğini korumak adına” alınmış bir tedbir olması gerekçesiyle kolayca açıklanabilmekteydi. Uygulanan tabuların amacı kralı bütün tehlike kaynaklarından soyutlamak olduğu için, kimi zaman krala inziva içinde yaşama şartı öngören bir hayat tarzı da sunulabilmekteydi.

James G. Frazer’ın 1890 yılında kaleme aldığı *Altın Dal* adlı eserinde aktardığına göre (2004:113-114), Kongo krallığında (bugünkü Batı Afrika bölgesi) “*Chitomé* ya da *Chitombé*” adındaki bir Papa’yı, bölgedeki siyahiler, yeryüzündeki tanrı olarak görmekte ve bu Papa’nın gökyüzünde de aynı derecede güçlü olduğuna inanmaktaydılar. Bu yüzden mevsimin yeni ürünlerini kendileri tatmadan önce muhakkak ona sunarlardı; bu kuralı çiğnediklerinde başlarına her türlü felaketin geleceğinden korkarlardı. Papa’nın ölümü halinde dünyanın da yok olacağına inanmakta; dünyayı ayakta tutan şeyin Papa’nın gücü ve marifeti olduğunu, o olmayınca yeryüzünün çabucak silineceğini düşünmekteydiler. Yabanıl dünyada afetler, felaketler gibi pek çok tehlike kaynağından hiç biri ilkel insan için tekinsiz olandan, önceden kestirilemeyenden yani “büyü”den daha korkutucu değildi. Bu yüzden yabancılardan ve büyücülerden son derece uzak durur, hatta yaşadıkları yere gelen yabancıları büyüden arındırmak ve büyü güçlerini ellerinden almak için onları çeşitli törenlere tabi tutarlardı. Hatta bazen korkuları o kadar büyük olurdu ki hiçbir şekilde yabancıları o yöreye sokmazlardı. Frazer, Güney Pasifik yerlilerinin, kıyılarına bir

şekilde sürüklenmiş tehlike içindeki hiçbir yabancıyı yörelerine kabul etmedikleri gibi, aynı zamanda gemiyle adadan uzaklaşıp daha sonra topraklarına geri dönen kendi halkından kimseleri dahi hastalık bulaştırmaları endişesiyle ayırt etmeksizin öldürdüklerini ifade etmektedir (2004: 114-154). Dünyanın çeşitli yerlerindeki ilk kurulan topluluklardan başlamak üzere pek çok yabancı hayat örneklerinde de gözlenebileceği gibi, pek çok toplum hayatlarının devamı, doğa düzeni, toplumsal yaşam hatta dünyanın var oluşunu ilahi kaynaklı bir konumda gördükleri dini liderleri veya rahipleri ile ilişkili bir biçimde değerlendirmekte ve tüm bunlara bağlı olarak krallarını sınırsız bir iyilik ve lütuf kaynağı olarak görmenin yanı sıra, aynı zamanda sonsuz bir tehlike ve korku kaynağı olarak da değerlendirmektedirler.

Yavaş yavaş sayıları artan ve gruplar oluşturan insanlar, kendi alışkanlıkları ve tercihleri doğrultusunda topluluklara bölünerek yeryüzünün muhtelif bölgelerine dağılmak suretiyle ırk, renk, dil, din gibi farklılaşan unsurlarıyla dünyanın her yerinde kendilerini belli etmeye başlamışlardır. Giderek kalabalıklaşan insanlar toplu halde yaşamaya başladığı ve haklarının korunmasına gereksinim duyduğu için yönetici bir gücün varlığını kabul etmiş ve böylece insanlar görece eşit haklara sahip bireylerden kurulu toplumları, toplumlar da genel bir himaye ve temel haklar güvencesi sunan devlet örgütlenmelerini oluşturmuştur. Özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla sahiplenilen topraklarda kurulan devletler, çatışma ortamının da habercisi olmuştur (Rousseau, 2016: 19-22). Beraber yaşamaya alışan insanın bir süre sonra çatışmaları başlatan duruma gelmesi, Platon'un ifadesiyle, "bir diğerinin elindekine göz dikmesiyle" oluşmuş ve nihayet savaş kavramı dünya sahnesinde kendini belli etmeye başlamıştır (1962: 100). Böylece güvende bulunma arzusuyla oluşturulan yapı, bir yandan da korkunun kaynağı haline gelmiştir. Kendini garanti altına alma duygusuyla hareket eden ancak bunu yaparken de tehdit ve tehlike kaynağı da olabilen ve böylece çevresine korku salan insanoğlu, bir yanda ihtiyaçları diğer yanda ihtiraslarıyla kıyasıya bir mücadelenin içine girmiştir. Tarih akışının hemen her döneminde, düzenli hayata geçiş denemeleri yaşayan topluluklarda görülen bu belirsizlik ve kargaşa ile birlikte yükselen bir korku ve kaygı da söz konusu olmuştur (Çakır, 2007: 64). Bauman'ın (2014a: 82) toplumsallaşma biçimi olarak formüle ettiği dostluk ve düşmanlığı, Hobbes insanın varlığını güvence altına alması için sahip olduğu iki seçenek olarak sunar: Savaş ve barış. Hobbes, insanların barışı bilebilmeleri için öncelikle savaşı yaşayıp sonuçlarını görmeleri gerektiğini ifade

eder. Zira tek başına barışın bir kıymetinin olmadığını, barışı değerli kılan şeyin savaşın yol açtığı felaketler olduğunu belirtir (Zarakolu, 2013: 175-176). Savaşın yol açtığı felaketlerin en başında ise insanın uğradığı psikolojik yıkım gelir. Savaş, insanın korkularını, endişelerini besleyerek, kendini güvensiz ve tedirgin hissetmesine yol açar. Sürekli kendini emine çekme arayışı içindeki insanın, bulunduğu yerle ve bağlı olduğu insanlarla olan bağları zarar görür. Artık, “ait olma, benimseme, özümseme, bağ kurma” gibi duyguları bir arada tutan sızıya da inceliş dökülmeye başlamıştır. Thomas Hobbes, Leviathan’da güven kavramını, “sürekli umut, kendine duyulan güven” olarak tanımlarken (2017: 52), insanı hayata bağlayan ve varlığını sürdürmek için en fazla gereksinim duyduğu iki kavram olan “umut ve güven” arasındaki bağa da dikkat çeker. Umut taşıyan insan, yaşamak için kaygısı olan insandır. Yaşamak için kaygı taşıyan insan ise güvende olma arzusu ile koşullarını iyileştirme gayreti içinde olacaktır. Bunlardan hareketle, umudun kesintiye girmesinin ise güvensizlik halini ortaya çıkaracağı söylenebilir. Hobbes, insanların doğuştan eşit olduğunu ve eşitlikten de güvensizlik doğduğunu ifade ederek, bu güvensizlik sonucunda savaşın ortaya çıkacağını belirttiği eserinde, insanın doğasında bulunan üç kavga nedenini “rekabet, güvensizlik ve şan ve şeref” olarak sıralamakta ve rekabetin insanları kazanç için, güvensizliğin güvenlik için ve şan ve şerefin ise şöhret uğruna insanları mücadeleye ittiğini savunmaktadır (2017: 99-101). Çeşitli mücadeleler vererek modernleşen birey ve toplulukların inanç ve değer algısı, gelenekleri, alışkanlıkları, ihtiyaçları devrine göre değişip dönüşse de insandan ve doğadan yana temel kaygı ve korkuları mevcudiyetini hala korumaktadır. Bu durum her inançta kendini farklı bir anlatıyla sunsa da temelde birleştiği noktalar birbirine yakındır. Örneğin Yahudilik inancında önemli bir yer tutan Babil Sürgünü de bu bağlamda değerlendirilebilir. Dünyaya gönderilme nedeni nasıl Âdem Peygamber’in kendisine yasaklanan bilgi ağacının meyvesinden yemek ve cezalandırılarak dünyaya gönderilmek ise (Tekvin 2: 5-23, Bakara Suresi, 35-37), Yahudilerin sürgüne maruz kalmaları da söz dinlememenin bir yaptırımını olarak vuku bulmuştur. Bu durum, Yeremya’da (50: 17-20, 52: 15), “İsrail Krallığı’nın sürgüne gönderilmesinden ders almamak” olarak görülmüş ve ilahi buyrukları dinlemeyerek yoldan sapan halk Babil’e sürgün edilmiştir. Yahudi halkının Babil’e sürgün edilmesi meselesiyle ilgili Haggadah’ta “Putperestlik, ahlaksızlık, kan dökme, içki içmede aşırıya gitme, hoşgörüsüzlük, günahlara mani olmada başarısızlık, Şabat’ı uygulamama,

Tora çalışmalarının ihmal edilmesi” gibi çeşitli sebepler sıralanmaktadır (Akbiyık, 2010: 49). Dini ve mitolojik öğretilerde, mükemmelliğin kaynağı ve bir başlangıç noktası olarak cennet zikredilmekte; buradan koparılmak, kovulmak, sürgün edilmek ise bir ceza olarak nitelendirilmektedir. Dolayısıyla başlangıç noktasından koparılmak suretiyle uzaklaşan insanlığın, “düşüş” olarak nitelendirilebilecek bir dönemden geçmesi kaçınılmazdır (Bayat, 2008: 616). Heidegger’in, “dünya içinde var olmaya fırlatılmış” olarak betimlediği insan (2011: 176), bu düşüşe bağlı olarak, ilk tanıdığı ve deneyimlediği “mükemmellik” kabulünün azar azar yitimine ve dünyadaki varlığı sürdükçe, zihnindeki kusursuz sahenin zamanla silinmesine de tanık olacaktır. Heidegger, varlığın “herkesin bulunduğu bir alana” fırlatılmış olmasından söz ederken, dünyaya fırlatılan insanın bir hücre olarak nitelendirilebilecek bir fanusa, kafese ya da bir kuytu köşeye değil, farklı türde ve çeşitlilikte varlıkların olduğu bir “kamu”ya gönderilmiş olduğunun altını çizmektedir. Herkes içinde ve hep beraber olmanın “tamamlanmış ve kayıtsız bir yanyanalık durumu” olmadığını, buna karşın gerilimli ve belirsiz bir “birbirini gözetleme, birbirini gizliden gizliye dinleme” durumunun söz konusu olduğunu ifade etmektedir (2011: 176). Yani Heidegger’in ifadesiyle, “birbiri içinlik kisvesi altında, birbirine karşı olma temsil edilmektedir”. Tüm bunlardan hareketle, bir diğerini gözetlemenin veya takip etmenin altında yatan duygunun sadece merak duygusu olmadığı; kendini emine çekme arayışının davranışsal bir dışa vurumu olduğu ve çevresine duyduğu güvensizlikten kaynaklanan bir eylem olduğu düşünülmüşse, dünyaya gönderilen/ fırlatılan/ düşen/ sürgün edilen bir varlık için bu durumun kaçınılmaz bir son olduğu yorumu yapılabilir.

İlk koparıma duygusunu cennetten kovularak yaşayan insan, ikinci kopuşu anne karnından ayrılmasıyla yaşar (Freud, 2015: 163). Anne karnındaki insanın duruş şekline bakılacak olursa, elleri ve ayakları karnına çekilmiş, korkudan köşeye sığınmış, savunmaya ihtiyaç duyan biri görünümündedir. Annesine göbek bağı ile bağlanmış olan insan, doğum esnasında, evi olan anne karnını terk ederek, orayla olan bağı koparır. İlk evi olan cennetten kovulan insan, ikinci evi anne karnından da yine kendi rızası olmaksızın ayrılmak zorundadır. Dünyaya gelen insan bu “güvencede olduğu ve kendini hoşnut hissettiği dünyadaki ilk yerleşim yeri olan ana rahminden” (Freud, 2013: 50), bağları kesilerek ayrılmak durumunda kalmış, pek tekinsiz olan bir ortama en zayıf haliyle ve savunmasız olarak gelmiştir. Dünyaya gelmiş olması ve göbek bağının

kesilmiş olması onu güçlü ve bağımsız kılmaya yetmez. Bilakis, dünyaya gelen insan hala bir başkasının bakımına ihtiyaç duymaktadır. Dünyayı tek başına algılama yetisinden mahrumdur. Korunma ve bakım en temel ihtiyaçlarıdır. Dünya tekinsiz, aile ise “en eski ve tek doğal” topluluk olmasının yanı sıra, en güvenilir yerdir (Rousseau, 2016: 4). Ev, aile, yurt, vatan gibi kavramların en temel çağrışımının güven olması ile insanın evinde gibi hissetmesi arasında ortak bir payda vardır. Freud, insanın evinde duyduğu bu güvencede olma ve rahatlık hissini anne çocuk arasındaki ilişki ile açıklamaktadır. Ona göre ev, insanın “ilk yerleşim yeri olan ana rahminin yerini tutmakta” ve “evde olma” duygusu insanın en güvenilir yer olan ana rahmine belki de hala özlem duyduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilmektedir (Freud, 2013: 50). Edward Said de insanın ilk sürgün denemesinin “anne merkezli düzenden baba merkezli düzene geçiş” şeklinde olduğunu ifade ederek, aynı duyguya göndermede bulunmuştur (2017: 14). Oldukça korunaklı bir alandan ayrılıp, otoriteye dayalı ve çeşitli tehlikeleri barındıran bir ortama geçiş yapan insan, güvende olmaya dair taşıdığı bu endişe ile ilk korkularını duyumsarken, yapmış olduğu bu ortam değişikliğiyle de ilk yer değiştirme, bir yerden ayrılıp başka bir yerde yaşamını sürdürme; bir anlamda ilk göç etme deneyimini tatmaktadır. Bu deneyimle ayrılığı tadan insan, ilk sürgünle birlikte ilk yabancılığı da tecrübe etmektedir. Bulunduğu yerden ayrılıp, başka bir yerde yaşamaya başlayan insanın duygusu da dünyaya yeni gelen insanın yaşadığı bu duygunun bir benzeridir. İçine girdiği yeni çevrede kendisini bekleyen tehlikelerden habersiz, yeni bir dünyanın parçası olmaya çalışmaktadır. Ancak yabancılığı sadece kendisi çekmemektedir, aynı zamanda çevresi tarafından da bilinmeyen, kestirilemeyen, önceden adı konulamayan, toplumda korku yaratan bir varlık olarak algılanmaktadır. Yaratmış olduğu korku, yaptıklarından değil, yapabileceklerinden kaynaklanmaktadır.

Freud, bilinmeyenden duyulan korkuyu, tekinsizlik üzerinden açıklarken, Almanca “unheimlich” sözcüğünü kullanmaktadır.¹ Bu sözcüğün “tanıdık, yerli, eve ait” anlamlarına gelen “heimlich, heimisch” sözcüklerinin zıt anlamlısı olduğunu

---

¹ Freud’un 1919 yılında *Imago* dergisinde “*Uncanny*” başlığıyla yayımlanan ve Türkçeye “Tekinsiz” adıyla uyarlanan “*Unheimlichen*” adlı makalesinde “insanı huzursuz eden tekinsizliğe” dikkat çekmiştir. Almanca kökenli olan “*Unheimlichen*” sözcüğünü başka dillerde tam manasıyla karşılayan herhangi bir sözcük bulunmamaktadır. Freud bu durumun, “unheimlichen” sözcüğünün özel bir isim olmasından kaynaklandığını ifade eder. Zira Freud’un kastettiği kelime zıt iki anlamı bünyesinde barındıran bir kelimedir. Freud, kelimenin içerdiği anlamın kesin olarak ifade edilemediğini belirtirken, korku ile ilgili tüm anlamları da içine aldığı vurgulamaktadır (1919: 1-2).

belirterek, kavramı “bilinmeyen ve tanıdık olmadığı için esrarengiz olanın korkutuculuğu” şeklinde açıklamaktadır (2004: 76). Tıpkı insanın kendini evinde huzurlu hissedip, evinin dışında yabancılık çekmesi, çevresel uyaranlardan ürkmesi gibi. Tüm bunlara ilaveten, “güvenli toprak parçası”nın, “ana vatan” olarak adlandırılması da anlamlı bir terkip olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira toplumsal düzene kavuşan toplulukların edindikleri yurtlara, “ana vatan” ifadesini kullanmaları, devlet-vatandaş ilişkisindeki otorite ve rıza kavramlarından ziyade, anne-çocuk ilişkisindeki aidiyet ve bağlılık duygularına bir göndermede bulunmaktadır. İnsanın yeryüzündeki ilk emniyetli mekânı olan ana rahminden çıkıp, yurt edindiği alana aynı göndermede bulunarak bir adlandırma yapması güven duygusuyla ilintilidir. Kişinin annesine bağlılık, babasına çekinme duyguları taşıyor olması ve babanın ailedeki konumunun güç ve otorite, annenin ise şefkat, koruma ve güven çağrışımları taşıyor olması, güven ile anne/ana arasındaki bu çıkarımı yapmada düşündürücü bir yere sahiptir (Freud, 2013: 58). Ana vatan ilan edilen topraklarda ise toplumsal düzenin kurulması ve sürdürülmesi için korku ve endişenin olmadığı, huzur ve güven ortamının hâkim olduğu bir çevrenin varlığından söz edilmesi gerekmektedir. Çünkü topluluklar halinde yaşayan insanlar, ancak can ve mal korkusu yaşamadan birlik ve beraberlik duygusu taşıyabileceğinden; yaşadığı çevrenin güvenilir olduğuna inandığında, psikolojik ve sosyolojik olarak, içinde bulunduğu toplumun bir parçası olma yolunda, daha istekli ve anlamlı katkılarda bulunacaklardır. Rousseau’nun da Toplum Sözleşmesi’nde işaret ettiği üzere, “Üyelerden her birinin canını, malını bütün ortak güçle savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulunmalı ki, orada her insan hem herkesle birleştiği halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun” (2016: 14). Kendini böyle bir topluluğun parçası gören insan aidiyet duygusu taşıyacak ve vatan, yurt, devlet gibi toplumsal birliktelikler adına bilişsel olarak anlamlı imgeler taşıyacaktır. Aynı toprak parçası üzerinde, bir arada yaşamını sürdüren ve müşterek bir fayda elde edebilmek için iş birliği sağlayan insanların, ortak bir sözleşmede mutabık olduklarını varsayan Rousseau, bu sözleşmenin amacının “sözleşmeyi yapanların korunması” olduğunu ifade etmektedir (2016: 32). “Başkalarının zararına kendi yaşamını korumak isteyen kişinin, gerektiğinde yaşamını onlar için gözden çıkarması” gerektiğini vurgulayan Jean-Jacques Rousseau, bu anlaşma ile kişinin “kendi yaşamını istediği gibi kullanmasından ziyade, onu güvenlik altına

almak istediğini” belirterek; güvenlik hakkındaki görüşlerini şöyle izah etmektedir: “[...] Hükümdar, ‘Devlet için çıkar yol senin ölmendir’ dediği zaman, yurttaş ölmek zorundadır. Çünkü o zamana kadar yaşadıysa bu koşulun gölgesinde yaşamıştır ve artık yaşamı yalnız doğanın bir nimeti değil, devletin koşullu bir armağanıdır” (2016: 32-33). Güven duygusunu asayiş üzerinden değerlendiren bu görüşe göre, yurttaşın muhafaza edilmesi devletin asli vazifesi ise buna karşı minnet duymak da yurttaşın asli vazifesi olarak kabul edilmektedir. Bu bakış açısı, güvende olmayı kaçınılmaz bir gereksinim olarak görüp, bu gereksinimin karşılanmasını ise ihtimallerin insafına bırakmaksızın devlete yüklenmiş öncelikli bir görev olarak kabulün bir yansımasıdır.

1.1.3. Maslow’cu Bir Terim Olarak “Güvenlik İhtiyacı”

Abraham Maslow, 1943 yılında yayınladığı, “*A Theory of Human Motivation*” adlı makalesinde, insanın yaşamını sürdürebilmesi için bazı temel ihtiyaçlara gereksinim duyduğundan bahsetmiş ve bunları psikolojik ihtiyaçlar, güvenlik ihtiyacı, sevgi ihtiyacı, saygı ihtiyacı, kendini gerçekleştirme ihtiyacı şeklinde kategorilere ayırmıştır (1943: 375-382). Fizyolojik ihtiyaçları nispeten karşılanan insanın eksikliğini hissettiği en temel duygunun güvende olma duygusu olduğunu belirten Maslow, yeme, içme, barınma, üreme gibi temel ihtiyaçlarını önceleyen insanın, bunların karşılanmasından sonra kendisini güvende hissetmek için bir arayışa giriştiğini belirtmiştir. Aslında fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak için de pratik olarak insanın güvende olması gerektiğini belirterek, en basiti yeme ihtiyacını karşılamak için bile güvenli bir yer arayışında olduğuna vurgu yapmıştır (1943: 375). Çünkü kendini güvende hissetmeyen insan, ihtiyacını gidermeye yönelemeyecektir.

Modern sosyolojinin temellerinin atılmasında önemli katkıları olan Adam Ferguson, Maslow’un çalışmasından yaklaşık iki yüz yıl önce, “*An Essay on the History of Civil Society*” adlı eserinde, insan doğasının genel karakteristiği üzerine, bu görüşler doğrultusunda birtakım değerlendirmelerde bulunmuştur. İnsanlığın birlik ilkelerinden bahsederken Montesquieu’nun “insan toplumda doğmuş ve burada kalmıştır” sözüne yer vererek, insanın yakınlarını terk etmek yerine onlarla birlikte kalmaya meyilli olduğunu belirtmiştir. İnsanlar da dâhil olmak üzere pek çok canlının sürüler halinde bulunmasını, kendi türünün kudretini takip etme refleksiyle bağlantılı olma ihtimalini ileri süren Ferguson, insanlık için ise “her zaman sürüler ve topluluklar

halinde dolaşmış, yerleşmiş, anlaşmaya varmış veya tartışmışlardır” ifadesini kullanmıştır (1782: 26-27). Ferguson, insanlığın hemen her koşulda, savaşta veya barışta topluluklar halinde bulunmasına gerekçe olarak ise “her ne olursa olsun bir ittifak veya birlik tesis etme ilkesi”ni gerekçe olarak sunmaktadır (1782: 28). Buna bağlı olarak Ferguson, tüm varlıkların gücünü artıran herhangi bir durumu bir avantaj olarak kabul etmelerine işaret ederek, insan için güç ve cesaretin, onun servetinin en soylu parçası olduğunu ifade eder. Ona göre, cesaret toplumun insanlığa bir armağanı olup, kendi türüyle olan ilişkilerinde önemli bir rolü üstlenmektedir. Sadece savaşta ve mücadelelerde varlığına ihtiyaç duyulan bir his olmayıp, huzur, mutluluk ve barış anlarında da kişinin taşıması gereken bir güven duygusu olduğunu belirtmektedir. Ferguson, bu durumu şu örnekle açıklar: “Bir insanı tek başına çöle bırakın, köklerinden ayrılmış bir bitki gibi olur. Hayatını bir şekilde sürdürür ancak toplumsal bağları olmadığından sararıp solacak, insani kişilik ve karakterini kaybedecektir.” (1782: 30). Bu görüşlerden hareketle, toplumun içinde bulunan, etkileşim halinde olan bireyin daha fazla insani nitelik taşıdığını ve sağlıklı bir sosyalleşme sürecinin insansız mümkün olamayacağını söylemek mümkündür. Buna bağlı olarak, insanlığın *bir aradalığı*nın sürdürülmesi için gerekli olan ve bireysel ve toplumsal huzurun tesisi için kaygı taşımasına neden olan en temel duygunun ise güven olduğu açıktır.

Güvende olma hali, korkularından emin olma durumudur. Hiç korku ya da kaygı hissetmemenin ötesinde duyduğu korkularından emin olma, korkularıyla baş edebilme gücünü kendinde görme halidir. “*İnsan Olmanın Psikolojisi*” adlı eserinde insanın iç dünyasını daha detaylı olarak inceleyen Maslow, insanın biyolojik olarak varlığının doğal bir temelini bulduğunu ve bu içsel doğanın bir dereceye kadar değiştirilemez olduğunu belirtir (2001: 8). İnsanın iç doğasının temelde “kötü” olmadığını; güvenlik, ait olma, şefkat, saygı, özsaygı ile yaşama ve kendini gerçekleştirme gibi temel gereksinimlerinin “iyi” nitelikte olup, yıkıcılık, gaddarlık, nefret gibi olumsuz niteliklerin insanın temel özellikleri olmadığını kaydeder. İçsel doğası kötü olmayan insanın kendi yaşamı üzerinde yetkin bir söz hakkının olması ile “kendini yönetebilme şansına sahip olduğu takdirde bireysel ve dolayısıyla toplumsal olarak daha sağlıklı ve üretken” olunacağına inanan Maslow, sağlıklı bireylerden oluşan toplulukların sağlıklı; hastalıklı bireylerden oluşan toplulukların ise hastalıklı topluluklar olacağını belirtmektedir (2001: 8-9). Zafer kazanmayan, mücadele etmeyen ve zorlukların

üstesinden gelmeyi bilmeyen bireylerin özsaygı, özgüven ve başarı ile bağlantılı olan “ben gücü”nü açığa çıkarabilecekleri konusunda kuşku duyan Maslow, insanın kendini gerçekleştirmesinin yalnızca çevresel faktörlerin etkisiyle oluşan dış tehlikelere karşı savunma gücüyle değil, kişinin iç dünyasından kaynaklanan kendi itkilerini de kontrol edebilme, erteleyebilme, savuşturabilme yani korkularıyla mücadele edebilmesiyle de ilişkili olduğunu belirtmektedir (2001: 9). Birey ne kadar özgür olursa o kadar özgün olma potansiyeline sahiptir. Bireyin özgürlüğü de kendini gerçekleştirme gücünde saklıdır. Bu gücü açığa çıkarabilen birey korkularıyla mücadele edebilen ve zorlukların üstesinden gelebilen bir niteliğe sahiptir. Tıpkı “tüm ağaçların güneşe, suya ve doğadan edinecekleri besinlere ihtiyaç duyduğu gibi tüm insanlar da kendi çevrelerinden edinecekleri güvenlik, sevgi ve statüye gereksinim” duyarlar (Maslow, 2001: 40). Bu tür gereksinimleri karşılanan bireyin daha sağlıklı ve çevresine karşı duyarlı ve faydalı olması beklenmektedir. Güven, sevgi, saygı gibi duyguların biri veya birkaçındaki noksanlık o bireyde bunlara karşı duyarlılık oluşturacağı gibi aynı zamanda bu duyguyu tamamlama, doyuma ulaştırma yönünde içsel bir baskıya neden olacaktır. Bilhassa güvenlik duygusundaki eksiklik bireyi iç dünyası ile dış dünyası arasına sıkıştırarak, bireyin ruh dünyasında kalıcı izler bırakabilmektedir. Güven bunalımı yaşayanlarda, kişiler arası ilişkilerde sürekli temkinli olma hali, yabancılara karşı aşırı duyarlılık, çevresiyle sürekli bir sakınım ilişkisi içinde olma ve nihayet kabuğuna çekilme gibi dışarıya yansıyan bazı davranışlar gözlenebilmektedir. Maslow, “Freud’un en büyük keşfi” olarak nitelendirdiği, “kişinin kendini, gizilgüçlerini, duygu, itki, anı, kapasite ve yazgısını tanımaktan duyduğu korkunun birçok psikolojik rahatsızlığın en büyük nedeni” olduğunu ortaya koymasına dayanarak, kişinin iç dünyasıyla dış dünyasının birbirinden etkilenmesine dikkat çeker. “Kişinin kendini tanımaktan korkmasının, çevresini tanımaktan korkması ile eşbiçimli ve paralel” olduğunu belirten Maslow, iç korkularla dış korkuların birbirinden tam anlamıyla ve kesin çizgilerle ayrılmadığını ifade ederek, bu durumu “bilgiden korkmak” olarak adlandırmaktadır (2001: 66). Âdem ile Havva’nın dokunmamaları gereken bilgi ağacı mitini hatırlatan Maslow, bilgiyi tanrılara ait olarak gören kültürlerin varlığına işaret etmektedir: “Bizi çelişkiye düşüren, büyüleyen ve korkutan, güdüleyen ve savunmaya geçmemize neden olanın da bu tanrısal yönümüz olduğunu söyleyebiliriz. İnsanın içinde bulunduğu en büyük çıkmazlardan biri de budur: Hem korkağыз hem de tanrısal” (2001: 67). Korkan ve

güvenme arzusu taşıyan bir varlık olarak insanı Maslow betimlerken, insanda gereksinim olarak hissedilen iki temel duyguya işaret eder: Güvenmek ve bilmek. Maslow bu iki gereksinimi kıyaslayarak şöyle açıklamaktadır:

“[...] ilgi ve keşfetme isteğinin güvenlikten, yani güvende, kaygısız, korkusuz olmayı istemekten daha “yüce” bir gereksinim olduğunu da biliyoruz. [...] Yabancı bir ortamda çocuk önce annesine sığınacak, neden sonra kendini güvende duyduğunda bilinmeyen dünyayı adım adım keşfetmeye başlayabilecektir. Anne ortalıktan kaybolduğunda ve çocuk da korkmaya başladığında güvenlik arayışı keşfetme aşkının önüne geçer. Yalnız güvenli bir limandayken keşfetmeye istekli olacaktır” (2001: 70).

Bilme, öğrenme duygusu, yeni dünyaları keşfetme isteğinin insanın doğasında var olan, yüce bir arzu olmasının yanı sıra, can ve mal emniyetinin bulunmadığı herhangi bir durumda, bu arzuları taşıyan insanın öncelikleri değişecek ve güvende olunmadığında, keşif tilsimini yitirecektir. Maslow’a göre, insan çoğu zaman korktuğunu gizleme, çevresine fark ettirmeme eğiliminde olup, bastıramadığı durumlarda yadsıma yoluna gitmektedir. Hatta çoğunlukla korktuğunun farkında dahi olunmadığını belirten Maslow, korkularla başa çıkabilme yollarının bazılarının bilişsel olduğunu belirterek, yabancı olanı algılanamayan, gizemli; beklenmedik her şeyi ise sakıncalı olarak algılayanlara, “tanıma ve anlama”yı çözüm olarak sunar: “Böylece bilginin gelişime yol açan işlevinin yanı sıra kaygıyı azaltan, dengeyi koruyan bir işlevinin olduğu da ortaya” çıkmaktadır (2001: 71). Maslow’a göre, en yalın ifadeyle bilgi, oranı değişmekle beraber, hem idrak ihtiyacının hem de güvenlik arayışının remzi olabilmektedir. Öyle ki, bazı hallerde güvenlik ihtiyacı, sırf kaygıyı azaltabilmek için tüm zihinsel gereksinimleri kontrolü altına alabilmektedir. “Yani, bilginin peşine kaygıyı azaltmak için düşebildiğimiz gibi kaygıyı azaltmak için bilgiden kaçıyor da olabiliriz”. Bilişsel ihtiyaç ve arzuların kendilerini “en açık şekilde güvenli ve kaygısız ortamlarda” gösterdiğini vurgulayan Maslow, insanın kendini eminde hissetmeden zihnindeki bazı düğümlerin çözülmeyeceğine inanmaktadır (2001: 71-73). Korku ise insanın kendisini güvene alma duygusuna itmekte, kendini sağlam ve emin bir duruma çekmeye yönelmektedir. Sürekli güvenlik kaygısı yaşayan insan korkularıyla baş edemeyen, kendini ve çevresini denetim altına alamayan deyim yerindeyse çaresiz konumdaki insandır. Zira bireyin duyduğu güven gereksinimi tıpkı sevgi, saygı gibi yalnızca diğer insanlar tarafından karşılanabilecek bir ihtiyaçtır. Kişinin kendi kendine

karşılatabileceği türden bir gereksinim değildir. “Bu türden bir bağımlılık durumunda kişinin kendi kendini yönettiği” ya da kaderci bir yaklaşımla kişinin bahtının bu kadarına el verdiğini söylemek söz konusu değildir. Birey bu gereksinimlerini gidermede “belli kaynaklara bağımlı kalmak zorunda”dır (Maslow, 2001: 39-42). Bu nedenle çevresine bağımlı olarak güdülenen kişi dış dünyasına karşı daha korkak bir yaklaşım içerisinde olur. Zira sevgi, saygı ve güven duygularını karşılayan kişinin çevresidir. Bu yüzden zaman zaman çevresine uyum sağlaması, alttan alması, tahammül göstermesi, tabir-i caizse çevresine ayak uydurması gerekmektedir. Ne var ki, Maslow’un da ifade ettiği üzere, “bu tip bir kaygılı bağımlılık düşmanlığı besleyecektir” (2001: 41). Bir yanda endişeleri, bir yanda zaruri bağımlılıkları bulunan birey, gergin ve çevresine karşı tepkili bir durum sergileyebilmektedir. Bunlara karşın “kendini gerçekleştiren insan”, çevresine karşı daha az bağımlı ve kendine yetebilen insandır.

Maslow’un sözünü ettiği kaygılı insan ise, “kendine yetemeyen” insandır (2001: 41). İnsan kararsızlık yaşadıkça kaygıları da artacaktır. Daha fazla belirsizlik ve kararsızlık daha fazla kaygı ve endişeye yol açacaktır. Ancak kendi kararlarını kendisi alabilen ve aldığı kararlardan daha az şüphe duyan insan daha kendinden ve çevresinden emin ve özgüveni yüksek olacak, yaşadığı çevre hakkında daha az korku yaşayacaktır. Bu bağlamda, ihtiyaçlar hiyerarşisinin temel basamaklarından olan güvende olma hissi dolaylı olarak, kendine ilk sıralarda yer bulacaktır. Şöyle ki; yeme, içme, barınma, giyinme, üreme gibi fizyolojik ihtiyaçların temelinde de insanın korkularından arı olma, kendine yönelen tehditleri bertaraf etme duygusu hâkimdir. Çünkü yemek yemek isteyen insan, açlık duygusuna duyduğu korku ve hoşnutsuzluktan, barınma ihtiyacı hisseden insan doğadaki tüm tehditlere karşı kendini emine alma duygusundan, üreme ihtiyacındaki insan soyunun devam etmesini istemekten yana bir tutum almak ya da yalnızlık duygusuyla baş edebilmek gibi korkularının üstesinden gelmek arzusundadır. Bunlardan hareketle, insanın davranışlarının temelinde güdüleyici bir etkiye sahip olan en temel duygulardan birinin korku olduğunu söylemek mümkündür. Ancak kişi, “algılarının ihtiyaçları tarafından belirlendiğini” çoğu zaman fark etmemektedir.

1.1.4. Güven Gereksinmesinin Psikolojik Temeli: Sigmund Freud ve “Uygarlığın Huzursuzlukları”

Güvenli bir yerde yaşamını sürdürme ve her anlamda güvende bulunma ihtiyacı zamana, mekâna ve şahıslara göre değişen; herkesin zevk ve beğenisine göre farklılık gösteren, öznel bir tutum, bir tercih veya bir arzu değildir. Her insan tehdit ve tehlikelerden uzak, emniyet içinde bir hayat sürmek ister. Yurdunda güven içinde yaşamını idame ettirmek isteyen insanın nihai amacının ve erişmeyi arzuladığı şeylerin neler olduğu ve yaşamdan neler umduğu gibi sorulara Freud, “mutluluk” cevabını vermekte ve peşi sıra Schiller’in “Dünyayı döndüren açlık ve sevgidir” sözünü hatırlatmaktadır. Freud, mutlu olabilmek için öncelikle varlığını korumayı amaçlayan bireyin en temel iki içgüdüsüne dikkat çekerken, açlık duygusunun bunların temsilcisi olduğunu vurgulamaktadır. Sevginin ise nesnelere peşi sıra giden ve cezalandırılma, unutulma, zarar görme, ilgisizlik gibi istenmeyen pek çok durumu savuşturmak için gereksinim duyulan ve “her anlamda doğa tarafından desteklenen” bir konumda olduğunu belirtmektedir (Freud, 2013: 74). İnsanın dünyadaki mutluluk çabasının iki temel hedefinin bulunduğunu belirten Freud, bunları acı ve keyifsizlikten uzak durmak ile hoşlanma ve haz duygularını yoğun biçimde yaşamak şeklinde tahsis etmektedir (2013: 36). İnsan yapısı itibarıyla mutluluk halini sürdürme eğilimindedir ve bundan dolayı acı ve kederden uzak durmak için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Ancak mutsuzluğa kapılmak mutluluğu sürdürmekten daha kolaydır. İçinde bulunulan çevre ve iklim şartları, zorlayıcı yaşam standartları, bünyesinde her türlü tehdit ve tehlikeleri barındıran tekinsiz doğa koşulları, geçimin sağlanması için üstlenilen sorumluluklar, yükümlülükler ve daha pek çok etken insanın enerjisini tüketmekte ve onu adım adım mutsuzluğa ve huzursuzluğa itmektedir. Var gücüyle kaçmasına rağmen insanı kuşatan bu mutsuzluk ve acının ise üç cephesinin bulunduğunu belirten Freud, bunları şöyle sıralamaktadır: “İnsanın kendi bedeni, dış dünyası ve diğer insanlarla olan ilişkileri” (2013: 36). Her birini müstakil olarak izah etmek gerekirse, *beden* insan için, “kaderi çöküş ve yok oluşunu” en yakından gördüğü ve sürekli bir ikaz ve hatırlatma olarak da ağrı ve kaygının eksik olmadığı bir kafestir adeta. *Dış dünya* olarak adlandırılan, içinde bulunduğumuz çevre ise, tüm cazibesıyla “karşı konulamayan” bir boyut taşımaya karşın, “acımasız ve yıkıcı güçlerle dolu” bir alan olup, insanı mahvedebilecek bir güce sahiptir. Çevremizi kuşatan, kendimizin dışındaki tüm *diğer insanlar* ise yarattığı acı

bakımından, “başka yerlerden kaynaklanan acılar kadar kaçınılmaz ve diğer hepsinden daha can yakıcıdır”. Muhitindeki insani ilişkilerden doğabilecek sorunları bertaraf etmek ve acılara karşı kendini muhafaza edebilmek için ise Freud, “inzivaya çekilme ve kendini uzak tutma”nın gerekliliğine işaret etmektedir. Kestirilemeyen kalabalıklardan acı duyan insana yalnız kalmasını vaaz eden Freud, korku duyulan dış dünyaya karşı kendini savunmak isteyen ve bunu da yalnız başına halletmeye çalışan insana ise “bir tür yüz çevirmeden başka bir çıkar yol olmadığını” hatırlatmaktadır (2013: 37-38). Söz gelimi komşularından yana tedirginlik yaşayan ya da çevresini güvensiz, komşularını yabancı olarak niteleyen bir ailenin fertleri, evden çıkma konusunda taşıdıkları kaygı ve endişe yüzünden, civar komşularından sakınma çabası taşıyacak, onlarla karşılaşmaktan hoşnut olmayacaklardır. Yahut başka bir ülkeye göç etmek zorunda kalmış ve o toplumun en fazla “yabancı” olarak kabul görmüş olanların çevrede yarattığı algı, huzursuz edici bir tekinsizlik hissini ötesine geçemeyecektir. Freud, mutluluğun herkes tarafından garantilenmek istenen bir durum olmasının yanı sıra, “mutluluğa giden yolda herkese uyabilecek tek bir öğüdün de olmadığını, kişinin kendini mutlu edecek yolu bizzat keşfetmesinin” gerektiğini belirtmektedir (2013: 43). Mutluluk arayışındaki insana acı veren kaynakları sıralayan Freud, kendisi de doğanın bir parçası olan insanın doğaya hiçbir zaman tam anlamıyla hâkim olamayacağından yakınmakta; “aile, devlet ve toplum içindeki insan ilişkilerini düzenleyen ayarlamaların yetersiz” kalmasının, karşısında en fazla çaresiz kalınan durum olduğunu belirtmektedir (2013: 45). Doğa karşısında kabullenici bir tutum sergilese de insanoğlu, “eli kolu bağlı değildir ve hepsini olmasa da acıların bazılarını ortadan kaldırabilir, bazılarını hafifletebilir”. Ancak toplumdaki kaynaklanan acılara karşı insan aynı kabullenici tutumu gösterememektedir. “Dünyayı işe yarar kılarak insana yardımcı olan, onu doğa güçlerinin şiddetine karşı koruyan, vs. bütün etkinlik ve değerleri” kültür olarak tanımlayan ve kültür ile uygarlık sözcüklerini aynı manada ve birbirlerinin yerine kullanan Freud, acıları önleme konusunda insanın yaşadığı başarısızlığın altında yatan sebep olarak yine kültür/uygarlığı göstermektedir (2013: 45). Uygarıktan vazgeçip ilkel koşullara geri dönersek çok daha mutlu olacağımıza inanan Freud, acı kaynaklarından gelen tehditleri uzaklaştırmak için kullandığımız araçların tümünün de uygarlığa ait olmasını şaşırıcı bulmaktadır. İnsanlığın “hangi yollardan geçerek bu garip uygarlık düşmanlığı tavrına” büründüğünü merak eden Freud, geriye doğru bir

sınama yaparak, dünya hayatına kıymet vermeyen Hıristiyanlığın yaygınlaşmasında uygarlık düşmanı tavrın önemli bir rol oynadığı tespitinde bulunmaktadır. Freud, uygarlık düşmanlığının altından yatan bir başka neden olarak, coğrafi keşiflerle ilkel kabilelerin hayatlarına tanıklık eden Avrupalıların, kabile hayatının sadeliğini yanlış anladıklarını ileri sürmektedir. İkel yaşam şartlarına sahip olan yerlilerin az ve basit ihtiyaçlarla mutlu bir yaşam sürdüklerini sanan Avrupalıların, bu izlenimi düzeltmek için ilerleyen zamanlarda farklı deneyimler edinmesi gerekecektir (Freud, 2013: 46). Uygarlığı, “toprağın insan tarafından kullanıldığı ve düzenin, hem insanı doğanın zararlı etkilerinden koruyabilecek hem de her türlü faydanın insan lehine kullanılacak şekilde kurulduğu bir ülkede hâkim olan durum” olarak tanımlayan Freud’a göre, güzellik, temizlik ve düzen uygarlığın en önemli gerekliliklerindedir (2013: 50-51). Düzen kurma gayesiyle, doğa üzerinde hâkimiyet kurma çabası taşıyan insanın, bir süre sonra bunun kendini mutlu etmeye yetmediğini anlamasının yarattığı hayal kırıklığının, insanı teknikten ve doğa bilimlerinden uzaklaştırmaması gerektiğine vurgu yapan Freud, “teknikteki ilerlemelerin mutluluk ekonomimiz açısından değersiz olduğu sonucunu çıkarmamalıyız” yorumunda bulunmaktadır (2013: 47). Uygarlık konusunda olumlu ve olumsuz yorumları kıyaslayan Freud, uygarlıkla birlikte ortaya çıkan durumun insanı mutsuz eden yanına vurgu yapmaktadır. Uygarlık adına kat edilen teknik ilerlemelerin toplum üzerinde yarattığı ikilemi ise şu şekilde örneklendirmektedir:

“Benden yüzlerce kilometre ötede yaşayan çocuğumun sesini ne zaman istersem işitebilecek, arkadaşımın, uzun ve zahmetli yolculuğunu kazasız belasız atlatmış olduğunu gemisi demirledikten kısa bir süre sonra öğrenebilecek olmam olumlu bir haz kazancı, mutluluk duygusunda açık bir artış değil mi? [...] Sürekli yerilen bilimsel ve teknik ilerlemeler çağına borçlu olduğumuz böylesi nimetlerin listesini uzattıkça uzatabiliriz; ama bu noktada karamsar eleştiri sesini yükselterek; [...] uzaklıkları aşan tren olmasa çocuğum zaten şehri terk etmemiş olacaktı, dolayısıyla sesini işitmek için telefona gerek duymayacaktım. Okyanus aşırı gemi seferleri düzenlenmiş olmasa arkadaşım yolculuğa çıkmayacak, ben de huzursuzluğumun dinmesi için ondan gelecek telgrafi beklemek zorunda kalmayacaktım.” (Freud, 2013: 47).

Teknik olanakların ilerlemesi ile bir yandan hayatı kolaylaştırıcı unsurların sayısında bir artış yaşanırken, öte yandan insani ve vicdani ilişkilere mesafeler dâhil

olmuştur. Freud'un dikkat çektiği nokta, insanın taşıdığı, mutluluk arayışındayken hem teknik olanaklardan faydalanmak isteği hem de insani değerlerde herhangi bir kayıp yaşanmaması arzusudur. İcatların hayatı kolaylaştırmasına karşılık insani, vicdani ve ahlaki meselelerde duyarsızlığın önünü açtığı düşüncesi toplumsal bir çelişki ve huzursuzluk ortamı yaratmaktadır. İcat çağından kapitalist sermaye çağına gelinen günümüz koşullarında ise insanlar mutluluk arayışını sahip olunan maddi olanaklarda aramaya devam etmektedir. Dünyanın dev ekonomileri, kapitalist sisteme bağlı olarak sermayesini katlamaya devam ederken, sömürgeciliğe de yeni bir form kazandırmışlardır. Az gelişmiş veya gelişmemiş olan devletlere “kusursuz bir hayat” imajını bir yandan pazarlarken öte yandan ülkesine bu koşulları yakalamak için gelen göçmenleri vasıfsız işçi olarak kullanmakta ve dayanılması güç koşullara rıza göstermelerini beklemektedir. Ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik kriz, pahalı hayat şartları, siyasi çekişmeler, dış ülkelere bağımlılık, savaş, çatışma vb. koşullar dolayısıyla umduğu hayat standardına ulaşamayan insanların, kendi ülkelerini terk ederek başka bir ülkenin yolunu tutmalarının, mevcut koşullarında zaten hiçbir şeye sahip olmayıp, “canından başka kaybedecek bir şeylerinin olmaması” tesellisine sığınmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Uygur yaşam şartlarında hayatını sürdürme umuduyla, emniyetsiz ulaşım koşulları altında, bilinmezliğe doğru yolculuk yapan pek çok insan, daha yolculuğunu tamamlayamadan bu umutla can vermektedir. Doğup büyüdüğü yeri terk eden insan ya kendi ülkesinde arzuladığı koşulları oluşturma fırsatını savaş, çatışma vs. sebepler yüzünden bulamamakta ya da kısa yolu tercih ederek, bu koşulları tesis etmek için çabalamak yerine, hâlihazırda devam eden döngüde yer alma arzusu taşımaktadır. Bu durum ise insanı, erişmek istediklerine karşılık nelerden vazgeçebileceğini ispatlaması gereken bir sürece doğru itmektedir.

Uygur bir standarda sahip olma arzusuyla insanın içine girdiği bu durumu Freud, “mutluluk olanağının bir bölümünü bir parça güvenlik ile takas etmiş” olması şeklinde yorumlamaktadır (2013: 72). Uygur insan güvende bulunabilmek için yalnızca kendisini mutlu ve huzurlu kılacak çeşitli imkânlarını değil, özel hayat ve mahremiyetinin bir bölümünü de bu uğurda gözden çıkarabilmektedir. Örneğin, kafasını dinleyebileceği sessiz ve sakin bir dağ evinde bulunma arzusu taşıyan insanın, başına gelebilecek herhangi bir olumsuz duruma karşın şehrin gürültülü ve kaotik yapısına katlanarak kalabalık içerisinde yaşamayı; herhangi bir hırsızlık veya gasp olayına karşın güvenlik

kameralarının evine dikilen gözüne razı gelmesi gibi. Modern dünya, iletişim olanakları ile mesafeleri ortadan kaldırması, ulaşım alanındaki ilerlemelerle seyahatlerin süresini kısaltarak zamandan tasarruf sağlaması, çeşitli teknik buluşlar ve geliştirilen araç-gereçlerle pratik çözümler sunmasına karşılık, bu dünyanın insanını özgürlük ve mahremiyeti ile güvenlik ve huzuru arasında bir seçim yapmaya yönlendirmiştir. Zira güvenlik, uğruna birtakım fedakârlıklarda bulunulmadan erişilebilecek bir hal olmaktan çıkmıştır. Sadece bireyi ilgilendiren, asayişe bağlı ferdi bir güvenlik durumu değil, toplum içindeki insanların birbirlerine duydukları güven duygusu da hırpalanmıştır.

İnsan hayatını idame ettirirken yapıp ettikleri sadece kendisini bağlamayıp, çevresi üzerinde de olumlu veya olumsuz etki yaratacak pek çok durumun ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bireyin davranışlarını, bir gezegenin “bir yandan kendi çevresinde dönerken öte yandan güneşin çevresinde de dönme” hareketlerine benzeten Freud, bireyin “kendi yaşam yolunda ilerlerken insanlığın gelişim sürecine” de katkıda bulunduğunu bu şekilde ifade etmektedir. Bu durum da göstermektedir ki, kişisel huzuru ve mutluluğu için taşıdığı çaba ile toplum hayatına katkı ve katılımında bulunma itkisi, bireyin yaşamı boyunca içinde taşıdığı ikili bir süreç olarak daima varlığını sürdürmektedir. Bu yüzden, bireysel gelişim ile kültürel gelişim süreçlerinin birbirleriyle sürekli rekabet halinde olacağı ve her birinin bu alanı ele geçirmek için üstün bir gayret sarf edeceği söylenebilir (Freud, 2013: 97). Tüm bunlardan hareketle Freud, “insan türünün birlikte yaşama becerisinin” altında “kaderinin nasıl tayin edileceği” sorusunun cevabının da gizli olduğunu belirtmektedir. Soyunun ve türünün devamının yanı sıra, yaşadığı huzursuzluk ve mutsuzluğun en aza indirgenmesi için insanın birlikte yaşamanın gerekliliklerini yerine getirmesi beklenmektedir. Ortak bir yaşam alanı oluşturabilmek için içindeki yıkıcılık ve saldırganlık dürtülerini bir yana bırakıp, mevcut düzenin bozulmasına engel olmayı başarması ve yaşadığı çevreden önce kendine hâkim olması gerekmektedir. Kendi üzerinde gerçekleştirdiği bu hâkimiyetin ölçüsü ise yazgısı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır. Günümüz insanının kaygılı, tedirgin ve mutsuz halini, “doğa güçleri üzerindeki hâkimiyetine” bağlayan Freud, bu gücün yıkıcı amaçlarla kullanılmasının yol açabileceği olumsuzluklar arasında, insanın önce kendi huzurunu kaçırıyor olmasına dikkat çekmektedir. İnsanoğlunun elinde bulunan ekonomik, endüstriyel ve askeri potansiyeli

“birbirlerini son insana varana dek ortadan kaldırmak için” kullanabileceğinin bizzat farkında olması ise yaşadığı huzursuzluğu artırıcı bir etkiye sahiptir (Freud, 2013: 101).

1.2. MODERN TOPLUMSAL DÜNYADA GÜVEN İLİŞKİLERİNİN BOZULMA NEDENLERİ

Uygarlıkların gelişimi sadece bireylerin ve toplumların hayatlarına daha fazla huzur, refah, sağlık, mutluluk ve ilerleme imkânı sunmamış, aynı zamanda onları hızlı ve plansız gelişimlerin beraberinde getirdiği nüfus patlaması, düzensiz ve dengesiz kentleşme, şehir içi trafik yoğunluğunun katlanılmaz boyutta olması, ideolojik kutupların keskinleşmesi, gelişmiş ülkeler ile gelişmemiş ülkeler arasındaki farklılıkların derinleşmesi gibi “daha tedirgin, huzursuz, kararsız ve gergin” olmalarına yol açacak çeşitli etkenlerle de mücadele etmek zorunda bırakmıştır (Horney, 1980: 5-6). Çünkü modern şehir, Ahmet Çiğdem’in de ifade ettiği gibi, “kişisel ve siyasal hayatın birbirine karıştığı ve birleştiği” bir ortam olarak tesis edilmiştir (1997: 214). Kişisel alanı gitgide daralan ve toplumla arasındaki çizgileri yok olmaya yüz tutan birey, kent yaşamı ve yoğun iş temposu gibi faktörler tarafından fiziksel olarak kuşatılmışlığına ek olarak duygusal ve bilişsel olarak da mahdut bir haldedir. Modern yaşam bir yandan lüks, konfor ve çeşitli fırsatlar sunarken, bunların karşılığı olarak mahremiyet, özgürlük ve güvenlik gibi konularda da fedakârlık beklemektedir. Bu fedakârlıklar bireysel olduğu kadar kitlesel de olabilmektedir. Özellikle teknolojik devrim sonrasında sürat çağıyla birlikte, bir parça özgürlük ve mahremiyetten ödün vermeden elde edilemeyen güvenlik olanakları veya hayatı kolaylaştırmayı vaat eden pratik çözümler, modern dünyanın sunduğu imkânlar olarak kabul edilirken, birtakım değerler kanıksanmış bir biçimde gözden çıkarılabilmektedir. Örneğin, alışveriş merkezleri, kafeteryalar, spor salonları gibi mekânlardaki güvenlik kameraları mahremiyete mukabil güvenlik imkânı sunarken, daha çabuk alışveriş yapabilmek, “tüm fırsatları anında yakalayabilmek” adına banka hesap bilgilerinin dijital uygulamalar tarafından kayıt altına alınması da güvenliğe mukabil sunulan pratik ve hızlı imkânlardan bazılarıdır.

İnsanları bir arada tutan bağlar sadece sosyal-psikolojik ilişkiler çerçevesinde gelişmiş kültürel ilintilerden ibaret değildir. Ticari ve iktisadi ilişkilerin de ortaya çıkardığı çeşitli bağlar mevcuttur. Dieter Duhm bunları beş farklı kategoriye ayırmakta

ve bunların her birinin korkuların ortaya çıkışını kolaylaştıran ve onları besleyen etkilerinin de olduğunu ileri sürmektedir. “Egemenlik, meta, yabancılaşma, başarı kazanma ve rekabet” olarak sınıflandırdığı bu kategoriler kapitalist toplumdaki insanların ilişkilerinde korkunun ortaya çıkmasına ön ayak olan faktörler olarak sıralanabilir (2009: 114-115). Modernleşmenin gözlenebilir olduğu topraklar olan Avrupa’da da bu bağlamda, 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar geçen sürede, kültürel ve ahlaki anlamda gözle görülür bir dönüşümden söz edilebilmektedir. Avrupa’nın kültürel dokusundaki bu değişimi “düşünsel” yapının “duyumsal” yapıyla ikame edilmesi olarak açıklayan Sorokin’e göre, “faydacı, hazcı, görelî” hukuki ve ahlaki yapı, “Tanrı’nın vahiyle açıkladığı hukuk ve ahlak” yapısının yerini almıştır (1997: 244-245).

Batı kültürüne hâkim olan hazcı anlayış, küreselleşmenin de etkisiyle, bir süre sonra bütün dünyayı etkisi altına almış ve “maddi kıymete sahip olan şeyler, zenginlik, servet, rahatlık, konfor, zevk, güç ve popülerlik *modern duyumcul insanın*” uğrunda savaştığı ve büyük mücadeleler verdiği, yaşamının odak noktası olan yegâne değerler haline gelmiştir (Sorokin, 1997: 245). Maddi kaygılar nihai emel olarak bireylerin hayatlarında yer edinirken, ruhsal ve duygusal anlamda boşluklar derinleşmeye başlamıştır. Modern insanın en büyük çıkmazlarından biri olan “kaygı ve stres”, çok çalışıp kazancını harcama fırsatı dahi bulamayan, az kazanıp geçim sıkıntısı içinde olan, yaptığı işi yalnızca bir kazancı olması duygusuyla yapan, işine karşı ahlaki ve duygusal bir bağ taşımayan, kalıp yargılar tarafından sürekli kontrol edilen, ürettiği değer farkında olmayan veya umursamayan modern bireylerin en temel problemi haline gelmiştir. Bunlar bir yandan kültürel ve ahlaki gerilemenin sebepleri olarak sıralanabilirken öte yandan da “uygarlığın intihara sürüklenişine katkıda bulunan” faktörlerdir (Sorokin, 1997: 221). Kristeva bu gidişatı “modern insanın ruhunu kaybetmesi” olarak adlandırmaktadır (2007: 16-17). Ne var ki, farkına varılmadan içinde bulunulan bu durum öznenin varlığını tanımlamak için yüklendiği anlamları azar azar yitirmesi ile başlamıştır. Ancak “Karanlık oda artık bozulmuştur, çalışmamaktadır” (Kristeva, 2007: 17). Kristeva’nın sorduğu, “Hâlâ bir ruhumuz var mı? Varsa, nerede konumlanır? Çağımızda bir ruhumuzun olması mümkün mü? Peki, çağımız anlam yapılarını yok eden bir çağ ise, ruhumuza ne olmuştur?” gibi modern çağın temel sorularına (2007: 17), Nilgün Tatal, “*Modern insan günlük deneyiminde içsel yaşamının çöküşünün izinde sürüklenmektedir. Bu çöküşü, televizyon dizilerinin*

duygusal şantajı, histerik başarısızlık, dinlere yönelme her gün açıkça dile getirmektedir” yorumuyla cevap vermektedir (2011: 227-228). Gelinen bu noktada Kristeva'nın ifadesiyle, “sakatlanmış öznelğin emareleri”ni taşıyan, durup dinlenmeyen ve “performans sarhoşu” bünyesiyle modern insan, her ne kadar stresten bunalmış olsa da, yine “aynı sabırsızlıkla kazanma, harcama ve haz almanın” peşinden koşmaktadır (Tural, 2011: 227-228). Sahip olduklarını artırma kaygısı, modern insanı daha endişeli ve gününe yabancı hale getirirken, öte yandan geleceğe de korkuyla yaklaşan bir hale sürüklemiştir. İnsani ilişkilerden ve toplumsal hayattan koparak uzaklaşan bireyler, hırsları, tutkuları ve korkuları sebebiyle yalnızlaştıkça, iç dünyalarında taşıdıkları derin kaygı ve endişe yüzünden sonu olmayan bir korku döngüsüne kapılabilmektedirler. Rahat bir hayat tesis etme çabası, başarılı olma hırsları ile çevresindeki insanları kendine rakip olarak gören modern zamanın bireyi, yalnız başına daha kazançlı çıkacağı zannını taşımaktadır. Elindekileri yitirme veya hiç sahip olamama endişesi, gelecekte kendisini nasıl bir hayatın beklediği, yoksulluk, yurtsuzluk veya sağlıksız bir hayat sürme gibi kendini çevresinden yalıtma ile sonuçlanan çeşitli korkular taşımaktadır. Bu korkular kendilerine “varoluş korkusu, tanrı korkusu veya savaş, hastalık veya gelecek kaygısı gibi maskeler” seçse de esasen “bu, insanların birbirlerinden duyduğu korku”dur. Ancak herhangi bir grubun veya topluluğun insanlarının değil, “kapitalist toplum düzeninde yaşayan insanların” duyduğu korkudur (Duhm, 2009: 116). Gustave Le Bon'un “toplumsal bulaşma kuramı” ile bu durum açıklanacak olursa, hastalıklar gibi duygu ve heyecanların da bulaşıcı nitelik taşıyor olması, “korku ve panik duygusunun toplumun tümüne bulaşarak yaygınlaşması” sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Çakır, 2007: 65-66). Korku yayıldıkça hem akli melekeler körelmekte, salim düşünce yetisi yok olmakta, hem de hayatta olmak tesadüfi bir durum olarak algılanmaktadır. Korku kaynağının topluma hâkim konuma geleceğine duyulan inanmışlık, insanları sağlıklı düşünmekten ve kendini korku veren etkenlerden uzak durmaktan alıkoymaktadır (Çakır, 2007: 65-66). Önlenemeyen, karşı konulamayan ve bireysel tedbir alınamayan savaş, doğal afet, göç, salgın hastalık, sınır ötesi gerginlikler, kimyasal tehditler gibi çeşitli korku kaynakları risk algısını yükseltirken, toplumsal umutsuzluk ve çaresizlik duygusuna da sebebiyet vermektedir. Korkularıyla düşünen ve endişeleri doğrultusunda harekete geçen modern birey ise bir yanda tesis etmeye çalıştığı “ultra konforlu” hayatı için didinmekte, öte yanda küresel krizlerin

olasılıklarını hesaplayıp kaygılarıyla yüzleşmek durumundadır. Endişeli bireylerin etrafını saran risk kuşağı, adeta modern dünyanın dekorunun önemli bir parçasıdır. İlkel insanın taşıdığı hayatta kalma güdüsü temel ve kaba hatlarıyla “ölmek” olarak tarif edilebilecekken, geçen zaman içinde modern insanın bu güdüsü “nasıl ve ne şekilde hayatta kaldığı” sorularına verilecek cevaba göre biçimlenmektedir. İlkel insanı bekleyen en büyük riskler vahşi bir hayvanın saldırısına uğramak, kurduğu çadırın tepesine yıldırımın düşmesi veya civardaki başka bir grubun saldırısına uğramak gibi daha ziyade çevresel tehditler içeriyorken, modern bireyi bekleyen riskler bunların modernize edilmiş halini içermekle birlikte mobbing, aşırı stres, duygusal tükenmişlik, yıpranmış ilişkilerin yarattığı derin sarsıntılar ve sosyolojik ve psikolojik çeşitli travmaları da içerebilmektedir.

1.2.1. Anomi: Toplumsal Bağların Zayıflaması ve Yakınlarla Sakınım İlişkilerinin Yaygınlaşması

Varoluş amacını ve çevresini tanıırken, yazgısında kendisinin de pay sahibi olduğunu fark eden insan, “bir başka insan ile birlikte mi, yoksa o başka insana karşı mı yaşayacağı” sorusuna yanıt aramış ve çevresindekilerin kendisine ve dünyaya çeşitli faydaları olan, iyi birer yaşam ve iş arkadaşı olabileceklerini sezmiştir (Freud, 2013: 57). Yaşamlarını devam ettirebilmek için işbirliği yapmaya ve bunu sürdürmeye ihtiyaç duyan insanoğlunun etkileşim ve bağ kurma süreci bu türden ihtiyaçlarla gelişmiştir. İnsanların bir arada yaşama pratiklerini “toplumsal dayanışma teorisi” ile açıklayan Emile Durkheim, “işbölümünün giderek yaygınlık kazanması ve gelişmesi neticesinde toplumsal dayanışmanın bir dönüşüm” sürecine girdiğini ifade etmektedir (Slattery, 2014: 114). Modern toplumların sosyal yapılarını analiz etmek için, mekanik dayanışma ve organik dayanışma olarak iki toplumsal düzen biçiminden söz eden Durkheim, geleneksel toplumlarda işleyişin yüz yüze, kolektivist ve mekanik; modern toplumlarda ise bireysel, karmaşık ve organik olduğunu belirtmektedir (Slattery, 2014: 115). Bu teoriye göre, modernleşme ile birlikte mekanik toplum pratikleri artık etkin bir biçimde uygulanamaz hale geldiğinden, bireysel farklılıklara dayanan, kolektif bilinçten uzak, karmaşık bir iş bölümü olan bir ilişkiler ağı gelişmiştir. Ve modern ekonomik toplumların temelinde, “karşılıklı ekonomik bağımlılığın yanı sıra, çift taraflı menfaat ilişkileri, hayatta kalabilmek ve başarı sağlayabilmek için karşılıklılık ve işbirliği”

bulunmaktadır (Slattery, 2014: 115-116). Durkeim'in bu teorisi, Ferdinand Tönnies'in 1887 yılında yayımladığı *Topluluk ve Toplum (Gemeinschaft und Gesellschaft)* adlı eserindeki *Gemeinschaft* ve *Gesellschaft* kavramları arasındaki karşıtlığı hatırlatmaktadır. Tönnies'in temellendirmesine göre, "sosyal eylemlerimiz için iki farklı motivasyon" mevcuttur. Birincisi, "işbirliği halinde hareket etmeye dayalı doğal irade", ikincisi "belirli bir amaca yönelik hareket etmeye dayalı olan rasyonel irade"dir. Doğal irade, daha ziyade kırsal alandaki geleneksel bir *topluluğun (Gemeinschaft)* iletişim kurma ve etkileşime geçme biçimlerini karakterize ederken; rasyonel irade ise kent ortamında bulunan ve sanayileşmiş, modern bir *toplumun (Gesellschaft)* ilişki kurma biçimlerini karakterize ederken karşımıza çıkmaktadır (Atkinson, 2015: 32). Buna göre, geleneksel topluluklar, aile ve akrabalık ilişkileri ile dini eğitim amaçlı toplanılan kilise gibi yerlerde oluşan küçük gruplar etrafında şekillenmektedir. Bu tip gruplar ortak değerler, inançlar ve gayeler etrafında toplandıkları için grup içi iletişim güven, sadakat ve işbirliğine dayanmaktadır. Sanayileşme ile birlikte modernleşen yaşam alanlarının, değişen hayat standartları, farklılaşan toplumsal ilişkilerin yanı sıra işbölümü ve işbirliği kavramları da yeni bir boyut kazanmıştır. Geleneksel bağların dayandığı değer ve inanç sistemleri aşınmış, işbirliği düzeni bozulmuş, karşılıklı yardımlar yerini bireysel tercihler ve çıkarlara bırakmış ve bu gidişatta *topluluklar* yerini *topluma* devretmiştir. İlişkiler *kişisiz* bir hal alıp, yüzeyselleşmiş ve şahsi menfaatlere dayalı bir biçimde sürdürülmeye başlanmıştır. Tönnies'e göre, kapitalizm ve rekabetin hâkim olduğu sanayi toplumunda, bu durum sadece birliğin egemen hale gelmesine sebep olmuştur (Atkinson, 2015: 33). 18. yüzyıl sonrasında sadece kentler hızlı bir değişim dönüşüm sürecine girmekle kalmamış, aynı zamanda kırsal bölgelerden büyük yerleşim yerlerine doğru geniş ölçekli göçler de başlamıştır. Kırsal yaşamın çetin şartlarından kaçıp kurtulma arzusuyla kentlere sığınanları, bu kez de kent hayatının hiç de alışık olmadıkları ve birçoğuyla ilk kez tanıştıkları çeşitli sıkıntılar karşılamıştır. Yaşanan bu göçler, sosyal dokuda genel bir toplumsal uyum probleminin ortaya çıkışını hazırlamıştır. Durkheim, yaptığı çalışmalarda kır yaşamından kentlere göçen bireylerin şehir hayatı ile olan uyum durumlarını incelemiş ve şehrin yapısına ayak uyduramayan bireylerin yaşadığı problemlere dikkat çekmiştir. Toplumsal kurallara uyum sağlayamayarak intihara varacak kadar patolojik belirtiler göstermelerini ise "anomi" kavramıyla ifade etmiştir (Durkheim, 2002: 296). Kelime manası "normsuzluk /

kuralsızlık” olan anomi, “sosyal kontrollerin zayıf kaldığı, ahlaki ve siyasi kısıtlamaların ortadan kalktığı, hızlı ve toplumsal değişimlerin yaşandığı” durumu ifade etmektedir (Slattery, 2014: 35). Bu kavramla ilgili yapılan bir başka çalışmada ise, Leo Srole (1956) “anomi” ile “anomia” ayrımını literatüre eklemiş, Robert Merton ise bu ayrıma 1964’te yeni bir nitelik kazandırmıştır (Özatalay, 2016: 122). Durkheim’in anomi tanımından sınıfsal açıdan, farklı olan bu tanıma göre, “anomi” kavramı, “bir toplumda kültürel olarak benimsenmiş olan hedefler ile var olan normlar, kurumlar arasındaki uyumsuzluk durumu” şeklinde tanımlanırken; “bireylerin bu duruma verdiği kararsızlık ve güvensizlik duygularıyla” ortaya çıkan tepki ise “anomia” şeklinde tanımlanmaktadır (Özatalay, 2016: 122).

Emile Durkheim’in tanımladığı “anomi” kavramı ise *Toplumsal İşbölümü* (1893) ve *İntihar* (1897) adlı eserlerinde birbirinden bağımsız olarak, iki farklı durumu ifade etmek için kullanılmıştır. İlk eserinde, bu kavramı “işbölümünün basit olduğu, toplumsal farklılaşmanın karmaşık olmadığı, mekanik dayanışmaya dayalı geleneksel toplumlardan, işbölümünün ve farklılaşmanın artarak karmaşıklaştığı organik dayanışmaya dayalı modern toplumlara geçilirken açığa çıkan geçici bir durumun” tasvirini yaparken kullanmıştır. İkincisi olan *İntihar* adlı eserinde ise, “sanayi toplumunda insanın arzularının sınırlarının ortadan kalkması, hayat amaçlarının belirsizleşmesi, beklentilerinin sağlam temellerden yoksun kalması nedeniyle ortaya çıkan belli tutum ve davranışları niteleyen bir etmen” olarak tanımlamıştır (Özatalay, 2016: 119). Tüm bunlarla Durkheim, nesnel bir durumun izahını yapmaktan ziyade kuralsızlık veya belirsizlik hallerinde ortaya çıkan birtakım davranışların ayırt edici niteliklerinin tespitine katkıda bulunmuştur. Zira Durkheim, *egoist intihar* durumunu “toplumsal bütünleşme (entegrasyon) eksikliği”, *anomik intihar* durumunu ise “toplumsal düzenleme (regülasyon) eksikliği” kavramları ile açıklamaktadır. *Toplumsal bütünleşme eksikliği* olarak formüle ettiği kavram, “bireyin toplumsal bağlarından (aile, akrabalık ilişkileri, yakın çevre, arkadaş ilişkileri, iş ortaklıkları, komşuluk bağları vb.) kopması, toplum karşısında hem fiziki hem de ahlaki olarak yalnızlaşması ve yalıtılması durumunu” ifade ederken; *toplumsal düzenleme eksikliği* şeklinde ifade ettiği kavram ise, “düzenleyici ilke ve yasaların geçici olarak ortadan kalkması, etkisini veya işlevini yitirmesi karşısında bireyin yönünü tayin edemeyişini” ifade etmektedir. Durkheim’in asıl dikkat çekmek istediği nokta ise bencillik ve buna bağlı olarak toplumsal

bütünleşme eksikliğinin ortaya çıkaracağı durumdur (Özatalay, 2016: 120). Çünkü toplumun en önemli parçası olan bireyin, kalabalıklardan uzaklaştıkça, kendisine daha bencil bir dünya inşa etmesi kaçınılmazdır.

Bireyi toplumdaki uzaklaştıran nedenler her zaman egoizm temelli değildir. Çoğunlukla birey can ve mal emniyeti kaygısıyla da toplumsal yaşamdan uzak bir anlayış ile yaşamını sürdürmeyi tercih edebilmektedir. Ne var ki güvensizlik temellerine dayanan seçici ve yalıtılmış ilişkilerin bir süre sonra bencillik duygularıyla kuşatılması kaçınılmazdır. Yabancıdan sakınma duygusunun yakınlardan uzak durma noktasına gelmesinde çevresel ve toplumsal korkuların yanı sıra kalabalıkların kontrolünden uzak, tüm bağlardan arınmış bir biçimde yaşama tahayyülünün de önemli bir etkisi bulunmaktadır. Uygar toplumun en ideal ve en eski taleplerinden birinin, “Komşunu kendin gibi sev” ifadesiyle vücut bulduğunu belirten Freud, insanın taşıdığı sevginin kıymetine dikkat çekerek, sevginin bir tercih olduğunu, hak edilebilmesi için sevenle sevilen arasında birtakım benzerlikler ve ortak yönlerin bulunması gerektiğini belirtmektedir (2013: 66). Komşu, insanın çevresinde tanıdığı en yakın ve en uzak yabancıların ilkidir. İletişim kurma sıklığı açısından pek çok akrabaya nazaran daha yakın bir bağ kurma potansiyeli taşıyan *komşu*, aynı zamanda bireyin her hareketini gözetleme ve sorgulama şansını elinde bulunduran, evinin en yakınına kurulmuş bir kayıt cihazı ve zaman zaman da bir sorgu dairesi gibidir. Komşu, ihtiyaç anında bir acil servis gibi tüm varlığıyla yardıma koşup, kişiye en yakın ilk yardım şubesi olabileceği gibi, çıkarların ters düştüğü anda tüm sınırlar ve zayıf yanların bilgisine sahip olan ve bunları aleyhte kullanma olanağı bulunan, tehlikeli bir düşmana da dönüşebilmektedir. Komşu, hem en iyi dostluk hem de en şiddetli düşmanlık potansiyelinin her ikisini birden bünyesinde taşıyan, kişinin en yakınında ikamet eden yabancıdır. “Yabancı”nın sevgiden çok nefreti hak ettiğini, yabancı komşuların potansiyel dost olmaktan ziyade, potansiyel düşman olduklarını savunan Freud ise, bu duruma sebep olarak insanın içinde taşıdığı saldırganlık eğilimini göstermektedir (2013: 68). Çünkü insan, sadece saldırıya uğradığında kendini savunabilen bir canlı olmayıp, içgüdüleri arasında büyük miktarda saldırganlık eğilimini de barındıran bir varlıktır. Freud, insanın içgüdüsel olarak bir başka insana saldırma, onu kullanma, aşağılama, acı çektirme gibi birtakım olumsuz duyguları taşımasına örnek olarak tarihteki büyük ve kanlı savaşları göstermektedir. Bu acı deneyimler Hobbes’un “Homo homini lupus” sözünü

desteklemekle birlikte, Freud'a göre, insanın gözündeki komşu imgesinin, sadece ortak paylaşımlarda bulunabileceği ve kendisine yardımcı olan bir kimse olarak değil aynı zamanda "onun üzerinde saldırganlık duygularını tatmin edebileceği bir varlık" biçiminde olduğunu ortaya koymaktadır (2013: 66-71). Uygar toplumları çökme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan en önemli durum ise insanın içinde taşıdığı bu birincil düşmanlık duygusudur. Freud'un günümüz dünyasına ilişkin yapmış olduğu önemli bir ikaz ise, bugün "komşunu kendin gibi sev" kuralına uyan kişinin kuralı tanımayanlara karşı dezavantajlı konumda kalmış olmasıdır. Zira ona göre artık modern uygarlıklarda böyle bir kuralın uygulanması pek mümkün değildir. Freud, bu durumun özel mülkiyetin varlığıyla ortaya çıktığını, mülkiyetten yoksun bırakılanların düşmanlıklara maruz kalması ile bu problemin görünür olduğunu ve özel mülkiyetin kaldırılması ile bütün malların ortak kılınması ve ortak bir faydanın elde edilmesi ile bu sorunun giderilebileceğine inanan komünist görüşe eleştirilerini şöyle sunmaktadır: *"Saldırganlık, mülkiyet ile yaratılmamıştır; mülkiyetin henüz son derece kıt olduğu tarihöncesi devirlerde saldırganlık neredeyse sınırsız olarak hüküm sürmekteydi. Daha mülkiyetin ilk, anal biçiminin henüz terk edilmekte olduğu çocuklukta bile saldırganlık kendini gösterir ve belki de anne ile erkek çocuk arasındaki ilişki dışında, insanlar arasındaki hemen tüm şefkat ve sevgi ilişkilerinin temelinde saldırganlık bulunur"* (Freud, 2013: 70-71).

Freud, maddi nesnelere üzerindeki mülkiyet hakkının ortadan kaldırılmasının, aile yapısını da dolaylı olarak ortadan kaldıracağına işaret ederek, böyle bir durumun öngörülemez daha karmaşık bir duruma sebebiyet verme ihtimalini hatırlatmaktadır (2013: 72). Modern dünyanın kişiler arası ilişkiler ve bireyin özel yaşamına bakış açısından bahseden Sennett ise çok daha karmaşık bir tablo sunmaktadır. Günümüz insanının toplumsal ve çevresel koşullardan etkilenmeyen, her anlamda bağımsız ruhsal ve bilişsel bir yapıya sahip olmadığını ve modern bireyin temel kaygısının benliği olduğunu ifade eden Sennett, insanın benliğinin kendini ve dünyayı tanımak için bir araç olmaktan çıkıp bir amaç haline geldiğini kaydetmektedir. Bireyin hissettiği duygularını ifade etmesindeki güçlüğü, psikik yapısının giderek özelleşmesine bağlayan Sennett, kendine dönük olan insanın kendisini bir başkasına anlatmasının ve başkalarını anlamasının da aynı şekilde zorlaşacağını belirtmektedir (2013: 16-17). Dünya yüzündeki her bir benliği "bir ölçüde korkularla dolu bir kutu"ya benzeten Sennett,

“benlikler arası uygar ilişkilerin ancak arzu, hırs ya da kıskançlık türünden sevimsiz küçük sınırların saklı tutulması ölçüsünde ilerleyebileceğinin” anlaşılmasına mani olduğunu ve buna ilaveten bir başkasının özel yaşamına saygı duymak gibi temel kişilik özelliklerinin gelişimini de engellediğini savunmaktadır (Sennett, 2013: 17). Toplumsallaşma yönü giderek azalan ve deyim yerindeyse dört etrafı aynalardan müteşekkil bir kutuda, yalnızca kendisi ve istekleri söz konusu olan modern birey, tutturmuş olduğu bu yaşam tarzından çıkıp kalabalığa karışma konusunda temkinli ve ilişkilerinde daha çekingen ve uzak kalmayı yeğler haldedir. Sennett’in de ifadesiyle, artık toplumsal hayatın “şehir gibi mekânları bir bozulma sürecine girmiştir” ve bu mekânlara dâhil olma “bir oluruna bırakma sorunudur” (2013: 16). Zira modern ve anomik birey, sosyalleşmeyi yalnız başına alışveriş ve eğlence mekânlarında vakit geçirme ile tanımlamakta ve insani ilişkileri es geçen bir pratik geliştirmiş durumdadır. Konforlu bir evi, lüks bir aracı ve öncesinde bu imkânları sağlayacak iyi bir işinin olması modern bireye yetmekte, başkasına ve daha fazlasına ihtiyaç duymamaktadır.

1.2.2. Yeni Yapay Risk Alanlarının Oluşması ve Risk Toplumu

Sağlık, ekonomi, siyaset, ticaret ve daha pek çok alanda sıkça duymaya alıştığımız “risk” sözcüğü Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük’te, “Zarara uğrama tehlikesi, riziko” olarak tanımlanmaktadır (1998: 1862-1863). Modern öncesi zamanlarda, “maceraya atılma durumu” için bir denizcilik terimi olarak kullanılan risk, günümüzde insanın bizzat dâhilinin olduğu ve ortaya çıkacak sonuçlardan sorumlu tutulduğu ve kendisinin dışındaki tüm canlıları da tehdit edebilecek tehlikeli durumlar için kullanılmaktadır. Tesadüfî bir durumdan çok insan etkisinin ağır bastığı bir duruma işaret eden risk sözcüğünü, günümüz koşullarında tehlike ve belirsizlik kavramlarından kesin bir biçimde ayırmak mümkün değildir (Çuhacı, 2007: 134-135; Çakır, 2007: 76). Risk sözcüğünü “modernleşme kavramıyla doğrudan bağlantılı” olarak nitelendiren Ulrich Beck ise, “*Bizatihi modernleşmenin doğurduğu tehlikeler ve emniyetsizliklerle sistemli [bir biçimde] mücadele*” edilmesi şeklinde tanımlamaktadır (2011: 25). İki kutba ayrılmış dünya düzeninin yıkılmasının ardından meydana gelen yeni dünya düzeninde, tehdit algısıyla beraber güvenlik algısı da değişime uğramıştır. Cephe savaşlarının tarih sahnesinden yavaş yavaş silinmesinden sonra, soğuk savaş olarak adlandırılan birtakım stratejik hamlelerle idare edilen savaşların vuku bulması ve bitmiş gibi görünmesine

karşın ortak bir huzur ve sükûnetten de söz edilemediği bir dünyada, “organize suçlar, yasadışı ve kontrol edilemeyen göçler, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve silah ticareti, kara para aklama” gibi modern dünyaya has tehditler görünür olmaya başlamıştır (Küçükşahin vd., 2007: 43). “Modernleşme sürecinde üretici güçlerin katlanarak büyümesiyle birlikte tehlike ve potansiyel tehditlerin” de büyük bir oranda artmasına işaret eden Beck, Batının refah düzeyi yüksek toplumları ile geçim sıkıntısı yaşayan Üçüncü Dünya ülkelerini kıyaslarken, “yoksulluk riski”nin yeni dünya ülkelerinde “obezite riski”ne dönüşmesine vurgu yapmaktadır (2011: 21-23). Üstelik modern toplumdaki riskler, toplumun kendi dinamikleri tarafından ortaya çıkarılmakta ve bu riskler, toplumun meşgul olduğu en önemli meseleler haline gelmektedirler. Bilim ve teknik alanındaki ilerlemelerin bir sonucu olarak zuhur eden nükleer santraller, radyoaktif elementler, kimyasal silahlar, genetiği değiştirilmiş gıdalar, toksik atıklar vs. yalnızca ekolojik dengeyi bozmakla kalmayıp aynı zamanda sosyo-kültürel dokuya zarar vererek, sağlıklı insan nesline yönelik açık bir tehdit haline gelmekte ve uluslararası siyasette çatışma zeminini tesis ederek, devletlerarasındaki hukuku kontrolü altına almaktadır. Risk toplumunu *felaket toplumu* olarak nitelendiren Beck, “bu toplumda olağanüstü halin normale dönme tehlikesinin” söz konusu olduğunu söylemekte ve risk ile ilgili yapılan değerlendirmelerde gözden kaçan bir husus olarak, risk ile felaket arasındaki ayrımı da şöyle izah etmektedir: “*Risk ile felaket arasında önemli bir ayrım vardır. Risk felaket anlamına gelmez. Risk felaket öngörüsü anlamına gelir. Riskler daimi bir sanallık halinde var olur ve ancak öngörüldüğü ölçüde ‘güncel’ hale gelir. Görselleştirme teknikleri, sembolik biçimler, kitle iletişim araçları vs. olmadan riskler hiçbir şey ifade etmez*” (2011: 356-357). Bu bağlamda medya aracılığıyla genel bir risk algısı yaratılmadan bu tip felaketlerin olma ihtimali sanıldığı gibi bir anlam ifade etmeyecektir.

Sanayi toplumunun geldiği son aşamayı *risk toplumu* olarak adlandıran Beck, modern toplumlarla modernleşme sürecine girememiş veya girme ihtimali dahi olmayan toplulukları kıyaslayarak, “*Avrupa toplumlarına dışarıdan bakan bir kişi [...], başımıza bela olan risklerin her şeyden önce lüks riskler olduğunu kabul etmek zorunda kalmayacak mıdır? Ne de olsa savaşlarla harap olmuş Afrika, Afganistan ya da Ortadoğu’ya nazaran çok daha güvenli bir dünyada değil miyiz? Modern toplumlar tam da tesadüfleri ve belirsizlikleri, mesela kazaları, şiddeti ve hastalıkları kontrol etmekte*

büyük ölçüde başarılı olmalarıyla ayırt edilmiyorlar mı?” sorularına yanıt ararken, risk toplumu ile medya arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir (2011: 356-357). Hâlihazırda mevcut olan risklerin medya diliyle olduğundan daha büyük bir tehdit olarak algılanmasının mümkün olduğu gibi, tam tersi biçimde olduğundan daha küçük hatta önemsiz bir detay olarak algılanması da söz konusu olabilmektedir. Zaten risk toplumunu diğer toplumlardan ayıran en önemli nitelik de bilim ve tekniğin dünyasında modern bir hayat süren insanın algıladığı risklerin maruz kaldığı medya iletileriyle doğru orantılı olmasıdır. Kitle iletişim dünyasında ideolojik ve çeşitli değer yargıları ile değişen yayın politikaları odağında kurgulanan iletiler ve bu iletilere maruz kalan kitlenin algı düzeyinde oluşan veya oluşması istenen suni riskler, Beck’in ifadesine göre; “meta üretiminin referans noktası olarak önceden verili ve maniple edilebilir ihtiyaçların yerini alan” ve bilgi miktarının artmasıyla zuhur eden “imal edilmiş belirsizliklere” bağlı olarak *“kendi kendini üretebilen riskler”*dir (2011: 82). Özellikle 11 Eylül saldırısının güven algısındaki bir kırılma noktası olduğu hesaba katılacak olursa, terör eylemlerinin medyada yer alma biçimiyle halkın istenilen yönde kanalize edilebileceği açıkça görülmüştür. Bölgesel güvenlik problemleri üzerine alınan tedbirlere ilaveten toplumda oluşan tehdit algısı, kimin düşman kabul edileceği, doğal koşullara bağlı olan/olmayan tehdit unsurlarının neler olduğu, üstesinden gelinebilecek risklerin neler olduğu gibi konular da daha keskin bir biçimde kendini belli etmiştir.

Çeşitli mühendislik dallarının risklerle ilgili karar verme süreçlerinden açığa çıkan tehdit ve tehlikelerin doğal ve mistik güçlere, tanrılara ya da cinlere atfedilemeyeceğini savunan Beck, alınan kararlara bağlı olarak yaşanan yıkım ve felaketlerin, “ortaya çıkan belirsizliğe egemen olma iddiası”nın, risk toplumunu öteki çağlardan ayıran bir unsur olduğunu belirtmektedir (Çuhacı, 2007:135-137). Riskler arttıkça kurumlara ve kişilere duyulan güven azalmış ve bunu tamir etmek için de “risk uzmanları” devreye girmiştir. Hakkında hesap yapılamayan, telafi edilemeyen ve kontrol edilemeyen gelecek hakkında tahmin yürütecek olan bu uzmanlar, bilinmezlikler hakkında fikir yürüttüğü için, Beck bu gayreti, risklere karşı tedbirli olmaktan ziyade “risklerin kabul görmesine” yönelik bir çaba olarak nitelendirmektedir. *“Karar verme sürecinde ‘kabul edilebilirlik’ durumunda olan riskler ise Beck’e göre zaten kabul edilmiş risklerdir”* (Çuhacı, 2007: 142-144). Bir zamanlar zenginlik kaynağı olarak kabul edilen “atom, kimya ve gen teknolojilerinin” günümüzde birer endişe kaynağına dönüşmesine işaret

ederek, “risklerin insan yapımı birer karışım” olduğunu; küresel riskleri bünyesinde taşıyan toplumun “siyaset, ahlak, matematik, teknoloji, kültürel kodlar ve kabullerden” müteşekkil bir toplum olduğunu ifade etmektedir (Çuhacı, 2007: 145). Güvenlik sorunlarının küreselleşmesiyle beraber değişen küresel güvenlik anlayışı, modern ve güç odağı olan devletlerin aldığı tedbirlerin biçimini de değiştirmiştir. Örneklendirilecek olursa, dünya siyasetinde söz sahibi olan devletlerden gelebilecek herhangi bir nükleer saldırı ihtimaline karşın, ekonomik ve askeri anlamda güçlü olmaya çalışan devletlerin tüm ekolojik riskleri göz ardı ederek nükleer santraller inşa etmeleri gibi. Söz konusu bir riske karşı alınan tedbirin de başka bir risk taşıyor olmasının garabetine çözüm olarak, bu risklerin mukayese edilmesi ve hangisinin daha tercih edilebilir olduğu; olası senaryolara göre ortaya çıkacak olan durumun daha korkutucu neticelere varabileceği gibi varsayımların sıralanması ise çözümsüzlüğün evreninde savrulmaya mahkûmdur.

Gelişen dünyanın sunduğu bilgi ve teknolojilere bağlı olarak modern toplumlarda risk duygusunun yanı sıra yapay risklerin çoğaldığını savunan Ulrich Beck’e ek olarak, Anthony Giddens, Frank Furedi, Niklas Luhmann ve Deborah Lupton gibi pek çok bilim adamı da konuyla ilgili görüşlerini çalışmalarında kaydetmişlerdir. Giddens, bugün “içinde yaşadığımız dünyanın çok gergin ve tehlikeli” olduğunu ifade ederek, “ilerlemeye olan inancın kaybolmaya” yüz tuttuğunu belirtmektedir (2012: 16). Teknik gelişmelerle güvensizlik duygusu arasında kurduğu bağı, teknolojinin maddi dünya üzerindeki etkisiyle ilintilendiren Giddens’in savı, insanın hayatını olumsuz yönde etkileyen, kendisini kaygılandırarak veya güvensiz hissettirecek etkinliklerin, “eşyanın tabiatından veya ilahi kaynaklı bir etki” tarafından değil, insanın kendi eliyle yaptıklarına bağlı olarak meydana geliyor olması şeklindedir (2012: 35-37). Frank Furedi ise “bilginin hayata aktarılma sürecinde hem yeni tehlikelerin oluştuğunu hem de bu tehlikelere ilişkin bir risk bilincinin yaratıldığını” kaydederken, oluşan “yapay risk alanları” ile bilgi ve teknolojilerle bağlantılı olan tehlikelere dikkat çekmektedir. “Kendi eylemlerimizin kasıtlı olmayan sonuçları hakkında” kaygı duymakta haklı olduğumuzu ifade eden Furedi, “tehlike enflasyonu” kavramıyla kişisel ve kitlesel duvarların kalkması, mesafelerin kısalması ile toplumların birbirlerinden her an haberdar olması, serbest dolaşım imkânlarının artması, serbest pazar imkânları, bir ürünün piyasaya çıktığı an dünyanın her yerinde market raflarında yer alabilmesi gibi pek çok sosyal,

ekonomik ve teknik ilerleme sonucu artan tehlike unsurlarına vurgu yaparak, toplum gündeminin artık insanların yüzleşmek durumunda kaldığı tehlikelere odaklanmış durumda olduğuna dikkat çeker (Furedi, 2014: 30-49, 95-99). Örneğin, bir ülkeden bir diğerine geçişin kolaylaşması mesafeleri kısaltıp zamandan tasarruf sağladığı gibi, dünyanın herhangi bir yerinde zuhur eden bulaşıcı bir hastalığın hızla gittiği yerlere yayılması tehlikesini de içermektedir. Ya da yanlış/hatalı üretilen bir gıda veya sağlık ürününün tüm dünyada aynı anda raflarda yer alması, eş zamanlı yaşanacak olumsuz etkileri de beraberinde getirecektir. Ulrich Beck'in modern dünyanın bir sonucu olarak adlandırdığı "risk toplumu" kavramı (2011: 21-23), Batı medeniyetine hasredilmiş olsa da, küreselleşme neticesinde bütün dünyayı ilgilendiren bir durum haline gelmiştir. Beck'in "dipsiz bir ihtiyaç kuyusu" olarak nitelendirdiği toplumsal riskler, yeniden yeniden üretildikleri ve biçim değiştirerek toplumsal alanda sürekli var oldukları için sonsuz bir nitelik taşıırken, açlık, susuzluk gibi giderilebilen ihtiyaçlar kategorisinde görülmemektedirler. İnsani gereksinimlerden farklı olarak, kitle iletişim araçları ve reklam, tanıtım gibi yöntemlerle ortaya çıktıklarından, satış ilkelerine bağlı bulunarak uzun bir vadeye yayılabilmekte ve kolaylıkla manipüle edilebilmektedirler. Risklerin üretiminde sadece üretkenliğin sağlayacağı avantajlara odaklanan bir "tek gözlülük"ten söz eden Beck, risklerin ortaya çıkışı ve yanlış yorumlanmasına bu tek gözlülüğün sebep olduğunu savunmakta ve bu durumu "*risk körlüğü*" olarak adlandırmaktadır (2011: 89). Riskler karşısındaki kayıtsızlığa dikkat çeken ve ekonomik fayda konusunda iyi bir şekilde kontrol edilebilen süreçlerin, riskler söz konusu olduğunda "karanlıkta el yordamıyla" yürütüldüğüne işaret eden Beck, böyle bir gidişatta modernleşme risklerinin korkuya dönüşmesinin kaçınılmazlığına vurgu yapmaktadır. Herhangi bir finansal fayda amacı güden birinin her türlü risk hesabına gireceği, ancak herhangi bir iktisadi çıkarı yoksa kayıtsızlıktan başka bir tepki vermeyeceğini eleştiren Beck, modern insanın ekonomik reflekslerini de bir bakıma özetlemektedir. Deborah Lupton ise 1999 yılında kaleme aldığı "*Risk and Sociocultural Theory: New Directions and Perspectives*" adlı eserinde, modernlik çağından önce riskin sadece olasılıklar ile kayıp ve kazanımlarla ilgilenen nötr bir terim olduğunu belirterek, modern döneme gelindiğinde riskin, olumsuz veya istenmeyen neticeler için seçilmiş bir terim haline gelmesine dikkat çekmektedir. British Medical Association'ın "*Living with Risk*"(1987) adlı rehberinin "tehlike" ve "risk" kavramlarına yapmış olduğu tanımlara yer veren

Lupton, “tehlike” sözcüğüne karşılık olarak “zararlı sonuçlara neden olabilecek bir dizi durum”; “risk” kavramına ise “bunun olma ihtimali” tanımlarını sunmaktadır. Bu tehlike ve risk arasındaki ayrımın, sözcüğe ahlaki bir boyut kattığına işaret eden Lupton, böylece faillerin bir şekilde hesaba katılmasının mümkün olduğunu belirtmektedir (1999: 12-15). Lupton, 2013 yılında yayımladığı “*Risk: Second Edition*” adlı eserinde ise, “*Beck and the ‘Risk Society’*” başlığı altında, modern dünyanın literatüre kazandırdığı risk toplumu kavramını değerlendirmektedir. “*Beck’in çağdaş batı medeniyetini ‘risk toplumu’ olarak adlandırmasını takiben, teknolojik yeniliklerin sonucu olarak risklerin artışı kontrol dışı kaldı*” yorumunu getiren Lupton, teknolojik ilerlemelerin risk olmaktan çıkıp, toplumsal bir korkuya dönüşme sürecinin kaçınılmaz olduğuna işaret etmektedir (Lupton, 2013: 78-79). Toplumda tehdit unsuru olarak algılanan veya tehlike yaratan olayların birbirinden ayrılması için Richard A. Posner ise, “*Felaket Üzerine*” başlıklı yazısında, riskle belirsizlik arasındaki ayrımı istatistik uzmanlarının görüşleri doğrultusunda dikkat çekmektedir (2007: 15-34). Posner’in ifadesine göre risk, “sayısal olasılık değeri verilebilecek muhtemel bir olaydır”. Eğer bir olaya herhangi bir olasılık değeri verilemiyorsa, burada belirsizlik söz konusudur. Posner, konuyu açıklamak için verdiği bir örnekle, matematiksel hesaplamalar yaparak toplumsal riskleri çözme konusunda yanıltıcı sonuçlara varılabileceğine dikkat çekmektedir. Kalp krizinden ölme olasılığı ile bir terör saldırısı sonucu öldürülme olasılığını karşılaştıran bir kişi, kalp krizinden ölme olasılığının daha yüksek olduğu sonucuna varacaktır. Terör saldırısı nadir olaylardan olduğu için bir insanın bu tip bir saldırıyla ölme olasılığı daha düşük olacaktır. Terör saldırısı önceden bilinemediği için, belirsiz bir durum olduğundan olasılığı da saptanamaz. Böyle bir hesaplama yapmanın yanlışlığını belirten Posner, bu hesaplama hareketle, kalp krizinden ölüm oranının yüksek çıkması dolayısıyla, terörle mücadele kaynaklarının kalp hastalıklarıyla mücadeleye tahsis edilmesi gibi bir anlamın da çıkarılamayacağını ifade eder (2007: 29). Toplumsal meselelere salt sayısal hesaplamalar üzerinden gidilerek, herhangi bir kaygı giderici veya rahatlatıcı bir çözüm sunulamayacağı açıktır. Özellikle belirsizlikler ve ihtimaller sarmalı, kaygı ve korkuyla birleşince toplumsal düzeyde bir panik havası estirmekte ve genel huzur ve asayiş olumsuz yönde etkilemektedir. Francis Fukuyama’nın da dikkat çektiği üzere, dünyayı saran hastalıklar ve felaketler geleceğe yönelik belirsizlik duygusunu beslemektedir. Komünist ve baskıcı rejimlerin birer birer

çöküşü, Çin ile Hindistan'ın dev ekonomik güçler olarak hızlı bir şekilde dünya sahnesinde yer almaları, 11 Eylül saldırısı, HIV /AIDS, SARS, domuz gribi, kuş gribi, Zika virüsü gibi yeni pek çok hastalığın türemesi; yıkıcı izler bırakan kasırgalar, seller, depremler ve daha nice felaket dünyanın bundan sonraki gidişatı için, Fukuyama'nın ifadesiyle, "hiçbir şeyin belirsizlik kadar kesin olmadığını göstermiştir" (2007: 7). Dünyayı saran belirsizlik örtüsü, beraberinde pek çok sorunu da getirmiştir.

Ülkelerin yaşadığı ekonomik krizlerin, sosyal hayatın bir parçası haline gelmesi, güvensizlik duygusunu artırıcı bir rol üstlenmiş ve olası kimyasal, radyoaktif veya nükleer bir saldırı veya bir dünya savaşının çıkma riski toplumsal roller konusunda kendini emniyetsiz hisseden bireyler yaratmıştır (Salecl, 2013: 14-15). Buna karşın doğal afetlere karşı duyulan kaygı, risklere karşı bilinçli olma edimiyle karşılanmaya çalışılmaktadır. Örneğin Amerikan kamuoyunda, suçlar önlenabilir olarak öngörüldüğünden, suç oranını azaltmak için alınacak tedbirler, denetim altına alınamadığı varsayıldığı için depremle ilgili alınacak tedbirlerden daha fazla toplumsal karşılık bulmaktadır. Oysa doğal afetlerde kaybedilen insan sayısı cinayet veya trafik kazası sebebiyle yaşamını yitiren insan sayılarının oranlarının birbirlerine çok yakın olduğu kaydedilmiştir. Doğal bir felaketi önlemek mümkün olmasa dahi yıkıcı etkilerini en aza indirebilmek adına alınacak tedbirler, insanın doğayla uyumu yakalaması adına önem taşımaktadır (Yıldırım, 2008: 82). Güncel dünyanın bireylerinin ancak risk bilincine varmak suretiyle mevcut "dünyanın zincirlerinden kurtulabileceğini" savunan Beck, herkesin kendine göre "belli toksinlerle şahsi düşmanlık münasebetlerinin olduğunu, kendine özgü kaçınma ritüellerinin bulunduğunu; ruh çağırma düsturlarının ve kötü ruh hallerinin, önsezi ve hakikatlerinin kendilerine mahsus" olduğunu söylerken risklerin bireysel yönüne vurgu yapmaktadır (2011: 111). Modern dünyanın bireylerinin "yalnız ama özgür bir ruh" taşımaları onları tehditlere karşı korunur kılmaya yetmemektedir. Kendilerini emine almak için bir grubun parçası olmayı tercih eden bireyler ortak paydaları bağlamında bir cemaate eklemlenmektedirler. Modern risklerin "inkâr edilebilir kutuplaşmalara" yol açabileceği gibi, "görünmeyenlerin merkezinde toplanan yeni cemaatleri" de oluşturabileceği kanaatini taşıyan ve bu cemaatlerin merkezine "korku"yu oturtan Beck, böyle bir topluluğun temelinde ortak fayda hesabının olmadığını, bu davranışı faydacı olarak yorumlamanın "acelecilik ve kolaycılıktan" ibaret olduğunu altını çizmektedir. İnsanın küresel tehditler karşısında

vermiş olduğu tepkiyi, “saldırıya uğradığını, yaralandığını hissetmek” şeklinde izah eden Beck, “*Toksik tehdit, insana nesnelere bedeniyle iştirak ettiğini [...] ve dolayısıyla asit yağmuruna maruz kalan taşlar ve ağaçlar gibi yok olacağını hissettiriyor*” sözleriyle doğadaki “bitki, hayvan ve insan arasında bir ortaklık” oluştuğunu ve mevcut tehditler karşısında “herkesi ve her şeyi eşit hale getiren bir canlılar dayanışması”nın söz konusu olduğunu ifade etmektedir (2011: 112-113). Çevresini kuşatan ekonomik, ekolojik, siyasi, sosyal vb. pek çok tehditle baş etmeye çalışan insanın güvenlik mülahazası ve risk algısı, büyük ölçüde içinde bulunduğu koşullara göre biçim kazandığı gibi maruz kaldığı medya içeriklerinin niteliğine ve yer alma biçimine göre de değişiklik gösterecektir. Beck’in “günah keçisi toplumu” olarak nitelendirdiği, mevcut “tehlikeler değil, tehlikelere işaret edenlerin huzursuzluk kaynağı” olduğu bir toplum yapısı söz konusu olacaktır (2011: 114). Medya içeriklerinde sıradan bir hal alan savaş olasılıkları, artan çatışma ve şiddet olayları, yoksulluk, açlık, hastalık, göç gibi toplumsal felaket sayılabilecek vakaların yanı sıra kuraklık, aşırı yağış, sel, deprem, gibi iklim değişikliğinin de yıkıcı etkilerini artırdığı doğal afetler, güvenli bir dünyada yaşama arzusunu artırırken, içinde bulunulan dünya hakkında da bireyleri sorgulamaya itmekten ziyade korkuya sevk etmektedir. Gıda, sağlık, eğitim, ekonomi gibi sosyal hayatın temel taşları birer risk odağı haline gelerek, modern bireyin günlük yaşamının arasına karışmakta ve birey güvence altına almaya çalıştığı günlük “rutininin yıkılması” endişesiyle varlığını sürdürmeye çalışmaktadır.

1.2.3. Savaş, Çatışma, Şiddet Olayları, Doğal Felaketler, Göç vb. Nedenlerle Ontolojik Güvensizlik Duygusunun Yükselişi

Savaş ve çatışma olaylarının temelinde yatan, Antropoloji Sözlüğünde “insan gövdesine zarar vermeye yönelik, kültürel olarak meşru görülmeyen davranışlar” (2003: 766-767) şeklinde tanımlanan şiddet, Arapça kökenli bir kelime olup, “katlanılması güç olan şey” anlamına gelmektedir (Güneş, 2005: 8). Türkçe karşılığı “Karşıt görüşte olanlara kaba kuvvet kullanma; duygu veya davranışta aşırılık” (Türk Dil Kurumu, 1998: 2093) olan sözcük, saldırganlık, fanatizm, yıkıcılık vb. çağrışımlara sahip olduğu gibi aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik gerilimleri de içermektedir. Şiddetin varlığını tayin eden kültürel kabullerdir; “bir kültüre göre şiddet olarak kabul edilen bir uygulama, başka bir kültürde gelenekselliğin veya adaletin gereği” olarak görülebilir.

Şiddetin toplumsal örgütlenme yönü ve ortaya çıkışındaki toplumsal, siyasi ve ekonomik nedenlerle ilgilenen antropologlar şiddetin karmaşık ve basit toplum yapılarına göre farklılık gösterdiğini ve karmaşık toplum yapılarında şiddetin daha sıklıkla ortaya çıkmasına karşın, basit toplum yapılarında şiddetin kıskançlık gibi nedenlere bağlı olarak ortaya çıkmasından dolayı ölümle sonuçlandığı tespitinde bulunmuşlardır (Emiroğlu vd., 2003: 767). Şiddetin kaynağını sorgulayan psikologlar ise birbirlerinden farklı görüşler ortaya atmışlardır. Şiddet ve saldırganlığa eğilimli olmanın canlıların doğuştan bünyelerinde bulunan temel içgüdülerinden biri olduğunu savunan görüş sosyalleşme sürecinde bu duygunun çok az bir değişime uğradığını savunurken; bir başka görüş ise şiddetin sadece çevresel etkenlerin sebep olduğu bir duygulanım ve davranış biçimi olduğunu ileri sürmektedir (Güneş, 2005: 8). Kutsal metinlerde yer alan bilgiler de bu duygunun doğuştan geldiğini doğrular niteliktedir. İnsanlığın ilk şiddet olayı olarak kabul edilen, Âdem peygamberin oğulları Kayın/Kabil'in, kardeşi Habil'i kıskançlık olarak adlandırılabilen bir nedenden ötürü öldürme hadisesi, Kur'an-ı Kerim'de (Maide: 5/ 27-30) ve Kitâb-ı Mukaddes'te (Yaratılış:4/ 1-15) de detaylı ve eleştirel bir dil ile ele alınmıştır. Zamanla sayısı çoğalan ve yeryüzüne yayılan insanoğlunun sonraki dönemlerinde işlediği her bir cinayetin günahından bir payı da Kabil'e yükleyen dini söylem, ilk katli kardeşler arasında resmederken, Freud'un eserlerinde sembolleşen ilk cinayetler baba-oğul arasında yaşanmıştır (Erten, 2016:2).

İnsanın taşıdığı şiddetin yıkıcı bir içgüdü olarak insanda doğuştan var olduğunu savunan Freud, bu içgüdü'nün sorgulanabilir ve kontrol edilebilir olduğunu belirtmektedir. Ancak dizginlenmesi mümkün olsa bile bunun pek kolay olmadığını da savunmaktadır (Güneş, 2005: 8) Varlığını her türlü dış etkenden korumaya çalışmasına rağmen insanın çevresi pek çok tehdit ve tehlikelerle kuşatılmıştır. Modern olanakların artışıyla beraber gelişen silah sanayinin ürettiği kitle imha silahları veya medyanın uyardığı olası dehşetler; bulaşıcı hastalıklar, kitlesel zehirlenme, kimyasal silahlar, asit yağmurları gibi daha nice felaket toplumsal kaygı düzeyini artırmaktadır. Doğal afetler gibi salgın hastalıklar da aniden zuhur eder ancak yarattığı yıkıcı etkinin silinmesi uzun zaman alır. Özellikle geçmişte yaşanmış olan veba, tifo, kolera gibi büyük salgın hastalıklar, Canetti'nin ifadesiyle "bilinen bütün savaşlardan daha uzun süren bir savaşta" yaşanan kıyımlar kadar büyük bir iz bırakmıştır (2010: 275). "*Vebanın*

biriktirici bir etkisi vardır. Başlangıçta yalnızca birkaç kişi hastalığa tutulur, sonra vakaların sayısı artar. Ölümler her yerde görülür; kısa sürede, yaşayanlardan çok göze çarpar.” Büyük salgınlarda kitlelerin yaşadığı ölüm korkusunu tasvir eden Canetti, bulaşma riskinden emin olmanın en garantili yolunun ve geriye kalan en son ümidin “herkesten uzak durmak” olduğuna dikkat çekmektedir (2010: 275). Herkesin herkesten sakındığı, şehirlerden uzaklaşarak köylere ve ücra kasabalara göçlerin arttığı, evlerine kapananların içeriye hiç kimseyi almadığı bir ortamda “yaşama ümidi ve hayatın bizzat kendisi ‘uzak kalmak’la ifade edilmektedir. Hastalığa yakalanmış olanlar ise “ölü bir kitle” oluşturmaktadırlar. Sosyal ortam olmadan çevresini, kendisini ve hayatın özünü algılamaktan uzaklaşan insan, böyle bir durumda hayatta kalma umuduyla kendini toplumdan yalıtma yoluna gitmekten çekinmemektedir. Hastalığın yıkıcı etkisinden korunabilmek için kendilerini uzak tutan ve bir şekilde hayatta kalan insanlar ise kendilerini örselenmez ve yıkılmaz hissetmektedirler (Canetti, 2010: 276). Felaketler, doğal afetler, salgınlar, şiddet olayları vb. karşısında kendisini risk grubunda gördüğü için kaygı düzeyi artan insanlar sadece bu tip olayların kendisine karşı değil, bu olayların gerçekleşme ihtimalinin yaratacağı kaygı veya korku durumuna karşı da bir tedbir arayışında olabilmektedirler. 17 Nisan 2003 tarihinde The New York Times’ta bir haber yapılmış ve ABD’de “korkunun SARS virüsünden daha hızlı yayıldığı” aktarılmıştır. Bu habere göre “insanlar Çin lokantalarından toplu bir biçimde uzaklaşmakta” ve korkmaktadırlar. Bu haberi aktaran Salecl, haberin devamına şöyle yer vermektedir: *“En büyük sorun bilinmeyenler. Ortada ‘şu şu ilacı alırsanız bir şeyiniz kalmaz’ diyen yok. Doktorlar, ‘İnsanları eğitmek için uğraşıyoruz, ama endişeli zihinler söyleneni her zaman işitmiyor. Düşüncelerin idrak edilebilmesi için önce kaygıdan kurtulmak gerekiyor’ diyor”* (2013: 22). Medya aracılığıyla toplumda yayılan korkunun izlerini, yine aynı kanalla ortadan kaldırmaya çalışmak, yayılan bilginin yarattığı korku kadar hızlı bir biçimde tedavi edici etki göstermeyecektir. Zira bir kez korkuya kapılan kitle, artık kolay kolay teskin edilemeyecek ve bu korkudan kurtulmak için kendini toplumdan soyutlayacak, her türlü riske karşı çoğunlukla yalıtılmış ilişkileri tercih edecek veya bunlara benzer kendince çeşitli çözüm yolları arayacaktır. Medyanın sıradan bir olayı abartılı ve sıra dışı bir biçimde sunmasıyla ortaya çıkan bu durumu *“ahlaki panik”* olarak tanımlayan Stanley Cohen’in fikirlerine göre, ahlaki paniğin yaşandığı bir toplumda ortak kaygı ve korkular oluşarak, çeşitli risklere yönelik geniş

sosyal endişeler gözlenmektedir (Yıldız, Sümer, 2010: 37). Medyanın yarattığı döngü içerisinde bir olaya duyulan ilgi kısa bir süre sonra azalır, hatta söz konusu olay unutulurken, bu olayın medyada yer almasıyla toplumda ortaya çıkan kaygı ise aksine azalmayıp sürekli hatırdaki kalacak biçimde yer etmektedir. Olay unutulsa dahi etkisi sürmektedir. Ulrich Beck ise bu durumu “medyanın kamuoyunun risk hakkındaki endişelerinden beslenmesi” şeklinde yorumlamaktadır (2011: 356). Genel anksiyetelerin medya eliyle çoğaltılmasına mukabil, Herbert Marcuse ise medyanın “uyum problemlerine sunduğu *uyutucu* çözümlerden” bahsetmektedir. Marcuse tarafından tasvir edilen, “hiç kimsenin isyan edemediği, sonsuz uyum sağlar hale gelmesi için hipnotize edilen *boyutsuz bir dünyada*”, sistemin dışında durmak neredeyse imkânsızdır.

Topluma “uyum sağlamak” yerine ölümü tercih eden 19. yüzyılın “uyumsuz” kadın tipi olarak resmedilen Gustave Flaubert’in Madam Bovary karakteri, günümüz toplumunda yaşasaydı, Marcuse’e göre kendisine bir uyum terapisi önerilebilirdi. Çünkü modern toplumun içinde her türden insan ve yaşam biçimi mevcut olduğundan herkesin her şeye ayak uydurması beklenmektedir (Atkinson, 2015: 186). Bu da modern zamana mahsus bir çoğulculuktan ziyade bir benzeştirme sorunu olarak okunabilir. Medyanın abartılı gösterdiklerinin yanı sıra, realitede derin izler bırakan, geniş ölçekli göçler ve sürgünlerle sonuçlanmış, büyük yıkımlara sebep olan doğal afetler, savaşlar ve felaketler de söz konusudur. Bu tip olaylar yaşanıp üzerinden zaman geçse dahi insan belleğinde unutulmazlar klasörüne kaydedilmekte, yol açtığı tahribat ise kimi zaman tedavi edilemez nitelikte olabilmektedir. Salecl, çok sayıda askerin görev aldıkları savaşlardan sonra bunalıma girdiğini aktarmakta ve bu askerlerin kaygı nöbetleri geçirdiklerini hatta bu sarsıntılara bağlı olarak pek çoğunun intihara sürüklendiğini belirtmektedir (2013: 36-37). Salecl’in aktardıklarından hareketle, katıldığı savaştan sağ dönen askerlerin, en büyük tahribatı psikolojik düzeyde yaşadıklarını, “kısa dönem sendromu”, “rotasyon kaygısı” ve “yalnızlık bozukluğu” gibi adlarla anılan askerlere mahsus hastalıklarla mücadele ettiklerini ve savaşta “çarpışmanın stresiyle baş edebilmek için alkol ve hap kullanımının askerlik hayatının bir parçası” olduğunu ve söz konusu maddelerin askerlik yapan bu insanların biliş dünyasında büyük yıkımlara neden olduğunu söylemek mümkündür (2013: 35, 44). Bireyin ruh dünyasında ve kimliğinde yara açan olaylardan biri de zorunlu göç halidir. Bir yerden başka bir yere göç etmek, yaşadığı ülkeyi, şehri, mekânı terk etmek zorunda kalmak bireyin

kimliğinde ve benliğinde derin ve silinmez izler bırakan, karmaşık bir psikososyal süreçtir (Akhtar, 2010: 3). Alışık olduğu yemekleri, kullandığı dili, gelenekleri, müziği, folkloru ve ülkesine veya yaşadığı bölgeye ait her şeyi bırakıp yabancı olduğu tatlara, seslere, adet ve geleneklere alışması beklenen göçmen, yitirdikleri ve buldukları arasında sürekli bir mukayese halindedir. Ancak bu mukayese, keyfi geziler yapıp, dünyanın çeşitli yörelerindeki farklı töreleri tecrübe etmeye meraklı, “yeni dünyaları keşfe çıkan” bir turistin, gezginin ve kâşifin mukayesesinden çok farklıdır. Çünkü sığınmacı o şehrin veya ülkenin yabancı, ötekisi, hoşnut olunmayanı, istenmeyeni, fazlalığı ve ahengi bozanıdır. Yurdundan olmuş ve kendine yeni bir yurt edinmeye çalışanın gittiği yerde ilk tanıştığı sorun uyum problemidir. Aidiyet duygusu pekişmediğinden topluma uyumsuz kalan göçmen, kendisini güvende hissetmediği gibi aynı zamanda çevresinde de çeşitli güvenlik problemlerinin de kaynağı haline gelecektir. Nitekim 1960'lara kadar Avrupa'da olumlu bir karşılığı olan göçmenliğin, 11 Eylül hadisesinden sonra başlayan kırılmalar çerçevesinde, bir korku ve istikrarsızlık kaynağı olarak algılandığını bu duruma örnek olarak göstermek mümkündür. Bu bağlamda, yaşanan büyük çaplı göçler sadece devletlerin devamlılığını etkileyen bir unsur olarak değil toplumsal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak da görülmektedir (Çetin, 2017: 41-42). Çünkü ülkesindeki herhangi bir olumsuzluk sebebiyle göç etmek durumunda kalan insanların kaybedecek hiçbir şeyi olmadığından her türlü tehlikeyi göze alabilirler.

Savaşlar ve onların yol açtığı, yığınlar halinde yaşanan göçler gibi diğer tüm felaketler, doğal afetler ve muhtelif şiddet olayları insanlar üzerinde büyük sarsıntılara yol açmaktadır. Ancak kimi zaman olayların kendisinden çok, olma ihtimalinin yarattığı korku daha büyük ve kalıcı izler bırakabilmektedir. Söz gelimi, atom bombasının düşme ihtimali, radyoaktif bir saldırı veya nükleer bir savaşın çıkma ihtimali vs. bunların gerçekleşmesinden daha büyük ve uzun süreli bir korku yaratmaktadır. Belirsiz bir zamana ertelenmiş ve ne zaman gerçekleşeceği bilinmeyen /bildirilmeyen tehlikeler yüzünden korkunun sürüp gitmesinden bir anda olup bitecek bir tehlike daha yeğ tutulur. Nükleer silahları, teknolojik gelişmelerden ziyade “simülasyonun ulaşabileceği son nokta” olarak adlandıran Baudrillard'a göre, nükleer silahlar “insanları korkutabilmek için sahip olunan gücün bir gösteri nesnesine dönüşmüş” halidir. Baudrillard, nükleer silahların sahip olduğu o muazzam gücünü, “atom çekirdeğinin

parçalanması neticesinde açığa çıkacak olan enerjiden değil, çekirdeğin her an parçalanabileceği korkusunun bütün dünyaya şıngırtılmasından” aldığını belirtir (2016: 57-59). Çünkü insanı çoğunlukla daha fazla korkutan unsur, karanlıktaki nesne değil onun ürkütücü gölgesidir. Nükleer bir savaşın hiçbir zaman olmayacağını ancak nükleer savaş tehdidinin hep var olacağını savunan Baudrillard’a göre bu tür tehditler, insanları sürekli tetikte tutarak “yeryüzündeki tüm potansiyel çatışma ve şiddeti denetim altında” tutmanın bir yoludur (2016: 58). Zira bir savaş ihtimalini canlı tutmak, daima bir savaş açmaktan daha kolay ve daha düşük maliyetlidir.

1.3. GÜVEN ALGISININ İLETİŞİMSEL TEMELLENDİRİLİŞİNE GERBNER’Cİ KATKI: “VASAT DÜNYA SENDROMU”

Kültive (Ekme) Kuramının bir sonucu olarak ortaya çıkan ve Türkçeye “Acımasız/İnsafsız/Kötü/Ürkütücü/Vasat Dünya Sendromu” şeklinde farklı adlarla çevrilen, George Gerbner’in “*Mean World Syndrome*” olarak adlandırdığı ruh hali, “fazla televizyon izleyenlerin, dünyayı olduğundan çok daha kötü ve korkutucu bir yer” olarak algılamaları şeklinde özetlenebilir (Gerbner ve diğ., 1986: 28). 1967 yılında Pennsylvania Üniversitesi’nde George Gerbner’in öncülüğünde, “Kültürel Göstergeler Projesi” adı altında başlatılan proje, özünde “Şiddetin Nedenleri ve Önlenmesi” konusunda kurulan ulusal komisyon için yapılan bir çalışmanın ürünüdür. Amerikan televizyonlarında yer alan dizi, film ve reality show’ların içeriklerini inceleyen ve televizyon ile iç içe yaşam sürmenin ne anlama gelebileceğini ve ne tür etkilerinin olabileceğini ortaya çıkarmayı amaçlayan bir proje olarak yürütülmüştür (Gerbner, 2014: 281-282; 1986: 18).

“İleti Sistemi ve Kültive (ekme) Çözümlemeleri” başlıklı birbirini tamamlayan iki araştırmadan oluşan *Kültürel Göstergeler Projesi* kapsamında, *İleti Sistemi* çözümlemesinde, televizyon programlarından elde edilen örnekler, içerik çözümlemesine tabi tutularak, televizyon dünyasının ne gibi özelliklere sahip olduğu ortaya konmaya çalışılmıştır. *Kültive (ekme)* çözümlemelerinde ise söz konusu yayın içeriklerini az veya çok takip eden izleyicilerin söz konusu yayınlardan ne kadar ve hangi yönde etkilendiği incelenmiştir (Erdoğan, 2005: 172-173). Araştırmada televizyon yayın saatlerinden prime time saati olarak adlandırılan akşam saati programları ile televizyonların gündüz kuşağındaki programlar incelemeye tabi

tutulmuş (Erdoğan, 1998: 150) ve bu proje sonraki yıllarda “*Kültürel Göstergeler Yaklaşımı*” olarak adlandırılmıştır. *Kültürel Göstergeler Yaklaşımı*, birikmiş bilgisayar tabanlı arşivi yaklaşık 3.500 program ile bir dizi tematik, demografik ve aksiyon kategorisine göre kodlanmış 35.000 karaktere ilişkin gözlemlerden oluşmaktadır (Gerbner, 2014: 455). Bu rakamlar araştırmanın ne denli büyük bir araştırma olduğunu ortaya koymaktadır.

Kültürel Göstergeler Yaklaşımında kullanılan *kültive (ekme)* kavramı; kültürel, psikolojik, ideolojik vb. türden sembol, öğreti, davranış kalıbı gibi mesajların televizyon yayınına takip eden izleyicinin bilincine yerleştirilmesi ve beslenip yetiştirilmesi amacıyla yapılan maksatlı girişime verilen addır (Erdoğan, 1998: 150). Bu yönüyle *kültive (ekme)* kavramı, hem bir “bilinç oluşturma mühendisliği” hem de oluşan bilincin ortaya çıkaracağı davranış ve düşünce kalıplarının süreğenliğini sağlayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Sembolik ya da kurgusal gerçeklik ile nesnel gerçeklik arasındaki anlam kaymaları ya da simgesel gerçeklik veya kurgusal gerçeklik arasındaki sapmalar bu araştırmada ortaya konmaktadır. Örneğin, televizyondaki dizi film, TV filmi, pembe dizi gibi TV programlarında yaşlı temsillerine bakıldığında çok TV seyredenler, yaşlıların ömrünün sonuna geldiklerinde hastalıklarla boğuştuklarını ve uzun yaşamadıklarını düşünmektedir. Hâlbuki bu durum gerçeği tam anlamıyla yansıtmamakla birlikte, Gerbner’in aktardığı dönem verilerine göre, son yıllarda yaşlı kuşak daha sağlıklı olup, sayıları da azalmak yerine artış göstermektedir (2014: 296-297). Gerbner, verdiği bu örnekle toplumsal ve nesnel gerçekliğin birbirine zıt konumlanmış temsillerinin yer aldığı televizyon sayesinde, çok TV seyredenlerin düşünce biçimlerinin de toplumsal gerçekliğin aksi yönünde olduğunu ortaya koymaktadır. Üstelik böyle düşünen insanlar toplumsal gerçekliğe yaşantıları yoluyla şahitlik etmektedirler. Bu şahitliğe rağmen toplumsal gerçeklik televizyon yayınları ile zihinlerden silinip gitmekte, yerini ekranda görülebilen kurgusal veya simgesel gerçeklik almaktadır. Bu da televizyonun onu çok seyredenler üzerinde ne denli etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Televizyonun bu kadar etkili olmasının sebebi ise izleyicilerin televizyonu uzun süre seyretme alışkanlığı edinmesinden kaynaklanmaktadır. Burada şu soru akla gelmektedir: İnsanlar neden televizyon ile bu kadar fazla etkileşime girme ihtiyacı hissediyorlar? Gerbner’den alıntı yaparak bu soruya açıklık getiren Erdoğan, modern

toplumlarda halkın giderek artan bir şekilde sosyal ilişkiler yerine televizyonla ilişkiye girerek doyuma ulaştığını, bunu da “vekâletsel deneyim” kaynakları ile gerçekleştirdiğini söylemektedir (Erdoğan, 2005: 173). Televizyonda “kendisinin yerine geçen” karakterler aracılığıyla doyum yaşayan modern insan, annesi veya babası aradığı zaman telefonunu sessize alarak “yakın aile bağları” içerikli dizileri; yolda komşularıyla karşılaşınca başını çevirip görmezden gelerek “sıcak komşuluk ilişkilerinin” anlatıldığı filmleri izlemektedir. Bunları izledikten sonra sosyal medyada “nerde o eski günler” temalı birkaç dokunaklı paylaşımda da bulununca artık vicdanen rahatlığa ermiş bulunmakta ve gerçek çevresi ile etkileşime geçme ihtiyacı duymamaktadır. Çünkü o birkaç saatlik TV ve telefon ekranları karşısındaki deneyim kendisini tatmin etmeye yetmiştir. Bu “vekâletsel deneyimin” bir başka boyutu da şiddet ve cinsellik içeren medya içeriklerine uzun süre maruz kalanların bulunduğu durumdur.

Televizyonda şiddet sorunu, kamuoyunda sürekli kendine yer edinen bir konu olduğundan, özellikle 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında adından sıkça söz ettirmiştir. Bu doğrultuda Gerbner’in de çok uzun yıllar süren *Kültürel Göstergeler Projesinde* ilk olarak şiddet konusuna eğildiğini görmekteyiz. Televizyonda gösterilen şiddeti ele alırken konuya farklı bir yaklaşım içinde olan Gerbner, şiddet ve sembolik çevrenin yinelenen birçok farklı yönü hakkında 30 yıllık profiller oluşturmuştur. Araştırmanın mesaj içerikleri verilerine göre şiddet uygulayanlardan çok şiddete maruz kalanlar televizyonlarda daha fazla gösterilmekteydi. Buradan yola çıkan Gerbner, çok sayıda izleyicinin şiddet sahnelerini taklit etmekten ziyade kendilerini şiddete maruz kalanlar ile özdeşleştirdiklerini daha olası bir ihtimal olarak ele almıştır (Gerbner, 2014: 23). Gerbner öne sürdüğü bu hipoteze göre televizyonlarda şiddete maruz kalanlarla kendilerini özdeşleştiren izleyiciler, tıpkı televizyonda şiddete maruz kalanlar gibi gerçek hayatta şiddete maruz kalacaklarını düşünüyorlardı. Bu da haliyle bu düşünceye kapılanlarda güvenlik endişesinin ortaya çıkmasına neden olmaktaydı. Gerbner açıkça televizyondaki şiddetin onu izleyenlerde korku, endişe gibi güven duygularını zedeleyen, insanın hayata tutunmasında önemli bir katkısı olan güven duygusunu örseleyen kanaatler ortaya çıkardığını söylemektedir. Gerbner’e göre televizyondaki şiddet, onu uygulayanları yetiştirmek ve toplumsal düzeni tehdit etmek yerine güç sahiplerinin güçlerini gösterdikleri ve bu gücün ortaya çıkardığı statükoyu koruyan bir düzen inşa etmektedir. Tüm bunlardan yola çıkarak televizyonun insanlarda güven

duygusunu tesis etmek yerine tam tersi korku ve endişe yaratarak, güvensizlik duygusunu ortaya çıkaran bir atmosfer oluşturduğunu söylemek mümkündür (Gerbner, 2014: 23-24).

Televizyonların akşam kuşağında izleyicilerin şahit olduğu olumsuz ve kötü haberler, toplumsal hayatta baş gösteren suç ve şiddetin on katı kadardır. Gerbner'e göre "kurban etmenin, suçun, tecavüzün ve diğer tüm şiddet hadiselerinin güçlü ve yaygın bir biçimde ekranlarda sürekli yer alması, bu içeriğe maruz kalanlarda abartılmış bir tehlike algısı" yaratmaktadır (Erdoğan, 1998: 155). Televizyonun buradaki mahareti, yarattığı algı sonucunda ortaya çıkan güvensizlik ve tedirginlik duygusunu içeriğe maruz kalanlara ekmesidir. Televizyonu nispeten daha fazla izleyenlerde, dünyada büyük tehlikeler ve emniyetsizliklerin var olduğu algısı, televizyonu daha az izleyenlere göre daha keskindir. Gerbner'in *Vasat Dünya Sendromu* olarak nitelediği bu sendrom, duyarlılığın ve güvenin kaybolmasına yol açmaktadır (Erdoğan, 1998: 155-156).

Televizyonlarda endişe ve korkuyu yayan şiddet, taciz, cinsellik, gücün yıkıcılığı, güce maruz kalanların çaresizliği gibi tetikleyici nitelikteki içerikler, bu sendromun ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak şiddetin ve şiddete maruz kalanların temsillerinin sunumu ile *Vasat Dünya Sendromunu* artıran tek yayın organı televizyon değildir. Çünkü televizyon dışında kalan yayın organlarında da durum çok farklı değildir. Gazetelerden sosyal medyaya kadar her türlü medyatik içerik, televizyonlarda üretilen içerikle hemen hemen aynıdır. Değişen tek şey yayın organının organizasyon yapısına bağlı olarak ortaya çıkan yayının formudur. Bu yüzden sürekli medya ile iç içe olan bir insan için günlük hayatın en belirgin özelliği ve öne çıkan tanımı endişe ve kaos olacaktır. Çünkü bunu tetikleyen binlerce medya içeriği her an medya aracılığıyla topluma büyük bir hızla pompalanmaktadır. Konuyla ilgili görüşlerini dile getirenlerden biri olan Amerikalı varoluşçu psikolog Rollo May, çağımızın "endişe çağı" olduğunu anlamak için herhangi bir gazetenin sayfalarını karıştırmanın yeterli olacağını söylemektedir. Rollo May'a göre insanlar, günün her anında şiddet ve suç eylemlerinden savaflara, bölgesel çatışmalardan siyasal ve sosyal gerilimlere kadar insanı endişeye sevk edecek çeşitli ve çok sayıda medya içeriğiyle her gün karşı karşıya kalmaktadır (May, 1997: 35). Bu içeriklere ne kadar çok maruz kalınırsa Gerbner'in kast ettiği güven problemi o kadar sendrom haline gelecektir. Gerbner bu sendromu, "Bu, üç saat televizyon karşısında oturuyorsanız, daha az televizyon seyreden

komşunuza oranla daha fazla şiddet altında yaşayacağınız ve buna bağlı olarak da daha fazla şiddet eylemi gösterebileceğiniz anlamına gelmektedir. Televizyon en olumsuz ve en kötü korkularınızı harekete geçirir. Dahası paranoyaklaştırıcı bir etkisi de vardır” şeklinde tarif etmektedir (Gerbner ve diğ., 1986: 28-29).

Vasat Dünya Sendromu, toplumsal güvenlik algısını negatif yönde etkilemenin yanı sıra, zihinlerde sürekli bir gerilim hali de yaratmaktadır. Çünkü kendini güvende hissetmeyen ve sürekli kuşkuya kapılan birey adeta diken üstündedir. Bu da onun çevresi ile normal ilişkiler kurmasının önünde bir engel teşkil etmektedir. Bir tür histeri olarak tanımlayabileceğimiz bu durum Gerbner'in de işaret ettiği gibi, paranoya, şizofreni gibi psikolojik hastalıklara varan, istenmeyen ve kalıcı hasarlara yol açabilmektedir. *Vasat Dünya Sendromuna* tutulan bireylerin sayısı arttıkça bu olumsuz durum giderek toplumsal bir nitelik kazanma riski de taşımaktadır. Ve güven duygusundan yoksun olan toplum, ortak kaygılara ortak refleksler geliştirerek, artık kendilerini güvende hissetmek için çeşitli tedbirler alma yoluna giden bireylere dönüşmeye başlayacaktır. Özellikle kapı komşularının dahi birbirini tanımadığı büyükşehirlerdeki yaşam alanlarında güvenliği tesis etmek adına polisiye tedbirler alma yoluna gidildiği görülebilmektedir. Çünkü birey herhangi bir toplumsal etkileşime girmediği komşusundan bile şüphe duyabilmektedir. Site girişlerinde oluşturulan güvenlik noktaları ve belirli noktalara yerleştirilen güvenlik kameraları, yalnızca siteye dışarıdan gelebilecek olan zararı önleme maksadıyla değil aynı zamanda sitenin içerisinden kaynaklanabilecek olan herhangi bir tehdit unsurunu bertaraf etmenin bir tedbiri olarak, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Medyanın öğrettiği bir görme biçimi ile dünyayı olduğundan daha karanlık ve tekinsiz gören kaygılı bireye, otoriteler ve kapalı toplum yapıları daha güvenilir bir his vermesi sebebiyle daha cazip geleceği gibi; yaşadığı kaygıyı azaltmak için bu bireyler, devletin kolluk kuvvetleri ile aldığı tedbirlere de destek vereceklerdir. Gerbner bu duruma ABD'den bir örnek vererek, “Amerikalıların ölüm cezasına 30 yıl öncekinden daha fazla destek vermelerinde” bu sendromun büyük bir payı olduğunu düşünmektedir.

“Şiddet yüklü bir kültür içinde büyümek, bazen belirli tipte bir saldırganlığı, çoğunlukla da yalıtım, güvensizlik, korunmasızlık ve kızgınlığı ortaya çıkarır. Acımasız bir dünyada karanlık güçlere yönelik cezalandırıcı ve intikam alıcı bir eylem, özellikle çabuk, kesin sonuca ulaşan ve bizim güvenlik duygumuzu arttırıcı bir şekilde sunulduğunda çok çekicidir. [...]çok

televizyon seyreden izleyiciler, daha katı kanun ve düzen oluşumlarına destek verme eğilimindedirler. Örneğin, ölüm cezası, ağır hapis, yeni hapishanelerin yapımı ve diğerleri” (Batuş ve diğ., 2011: 51).

Sonuç olarak, *Vasat Dünya Sendromu* her ne kadar televizyon yayınlarının çözümlenmesi sonucu ortaya çıkmış güven problemine işaret eden bir durum olsa da, bu sendromun oluşmasında gelişen ve sürekli güncellenen diğer tüm medya organlarının da yadsınamaz bir payı vardır. Bu sendrom kendini sosyal ilişkilerin zayıf olduğu, doyumların sosyal ilişkiler yoluyla değil de “vekaletsel deneyim” yoluyla elde edilmeye çalışıldığı toplum katmanlarında daha çok görülmektedir. Kişinin medya içeriklerine maruz kalmasıyla doğru orantılı olarak artan bir güvensizlik ve tedirginlik hissi söz konusudur. Bu durumu sadece şiddet içerikleri için sınırlandırmak insanı etkileyen duygu ve durumları tek bir etkene indirgemek anlamına gelecektir. Dolayısıyla TV, radyo, gazete, internet gibi yazılı ve sözlü yayın organlarından dağıtılan içeriklerin türleri ve tekrar etme sıklığının, izleyenlerin maruz kalma süreleri doğrultusunda, dünyayı ve içinde yaşadıkları çevrelerini algılama biçimlerine doğrudan etki ettiğini söylemek ileri bir çıkarım olmayacaktır. Son yıllarda kitle iletişim araçlarının, haberler, tartışma programları, dizi ve filmler gibi pek çok medya içeriğinde kullanmış olduğu dil ve sunuş biçimi ile yayın akışında yer açtığı konu çeşitliliği açısından umut verici bir gaye taşımadıkları açıktır. Savaşlar, cinayetler, felaketler, siyasi çekişmeler haber bültenlerinin yüzde 90’ını işgal ederken, programın sonunda yer verilen sevimli kedi veya bebek videoları ile kapanışın yapılması bir teselli armağanı niteliğindedir. Haber programlarının ardı sıra başlayan tartışma programları da yine aynı meselelere odaklanmakta, bu kez haber programında 2-3 dakikalık zaman ayrılan her bir habere 2-3 saatlik bir programda esneme şansı sunulmaktadır. Ertesi gün ise aynı içerik bu kez de yazılı basından tekrarlanarak kalıcı bir yer edinmesi için adeta hafızlara kazınmaktadır.

Kitle iletişim araçlarını ellerinde bulunduranlar “küredeki ‘şiddet’, ‘acı’ ve ‘kriz’in dozunu istedikleri gibi ayarlayabilmekte” ve istedikleri simülasyonun kitleler tarafından gerçek olarak algılanmasını sağlayabilmektedirler (Çalış, 2017: 89). Şiddet, suç ve felaket modern dünyanın en popüler konularıdır artık. İnsanın etrafını çevreleyen türlü tehdit ve tehlikelere karşı uyanık olması sıkı sıkıya tembihlenirken, sürekli teyakkuzda bırakılan bireyin yaşadığı psikolojik gerilim göz ardı edilmektedir. Bireyin, içinde yaşadığı çevreyi güvensiz ve tekinsiz olarak algılaması için aslında ortam

hazırdır: Ülke içi siyasette her an çıkabilecek bir pürüz sebebiyle ani ekonomik krizlerin yaşanma olasılığı, dış politikada her an zuhur edebilecek gergin bir durumun ülkesinin aleyhinde sonuçlanması ile doğacak siyasi ve ekonomik bir kriz, hatta doğabilecek bir savaş ve bunun sonucunda olası kaos durumu gibi her türlü korkutucu ve karanlık senaryo medya kanalıyla tekraren paylaşılmakta ve korku her an canlı tutulmaktadır. Modern bireyin hayatını kaybetmesinden daha korkunç olan bir durum varsa o da sahip olduğu rahatını ve mevcut standartlarını kaybetme olasılığıdır.

1.4. GÜVENSİZLİK OLGUSU VE GÜVEN İLİŞKİLERİNİN TESİSİ

Modern dünya, sunduğu çeşitli kolaylıklara karşılık birliktelik, aidiyet, mahremiyet, samimiyet ve yakınlık gibi duyguları bireyin ve toplumun elinden almış, yerine yalıtılmış toplumsal bir hayat, birbirine ve kendilerine yabancılaşmış kalabalıklar, kopma noktasına gelen aile bağlarını bırakmıştır. Bunlara ilaveten güvenini kaybeden bu toplumlarda savaş, çatışma, şiddet gibi toplumu derinden sarsan insani felaketler ve ne zaman nasıl yakalayacağı belli olmayan deprem, sel, tsunami, fırtına gibi iklim değişikliklerinin de tetiklediği, yıkıcı etkileri geniş alanlara yayılan doğal afetler ürkütücü birer tehdit olarak kapıda beklemektedir. Modern dünyanın riskleri sadece yaşanacak felaketlerle hayatın akıp giden rutininin yıkılması değil, küresel ölçekte yaşanabilecek olan krizler, uluslararası anlaşmazlıklara bağlı gelişebilecek ani kaoslar, fikri ayrımlara ve siyasi gelişmelere bağlı olarak patlak verebilecek isyanlar, iç çatışmalar, ekonomik krizler ve benzerleridir. Bireyin ait olduğu toplumdan soyutlanması, dışlanması veya reddedilmesi, yaşanan felaketlere bağlı olarak yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalması, yeni bir başlangıç yapabilmek için başka bir ülkeye göç etmesi ve göç ettiği ülkede toplumsal kabul ve uyum problemi yaşaması gibi ihtimaller ise bireysel düzeyde yaşanan endişelerdir. Yeni dünya koşullarında tüm bu endişe ve korkulara bireysel, toplumsal ve kamusal tedbirler alma gerekliliği doğmaktadır. Kentler büyümekte, nüfus hızla artmakta, halkın profili değişmekte, kırsaldan kentlere doğru yaşanan ticari ve endüstriyel göç yavaş yavaş yerini politik ve zaruri sebeplere bırakmaktadır. Küreselleşen dünyanın bireyleri, toplumsal reflekslerden uzak, kişisel gayretlerinin peşinde, evrensel kaygılardan arınmış, ancak bunun yerini şahsi çıkarları ve bu çıkarları için taşıdığı kaygıları almıştır. Modern dünyanın sunduğu bu kaygılar, “insanın uygarlaşmasının bedeli olarak bilinç düzeyinde duyumsadığı ve

her gün yenilenen biçimler altında yaşamaya mahkûm olduğu” bir duygu olarak bireyin hayatındaki yerini almıştır (Kılıçbay, 1999: 135). Kaygıların esir aldığı toplumsal refah ve huzur şekil değiştirerek bireyler arası ilişkilerin dengede götürülmesine ihtiyaç duymayan bir düzeye ulaşmış, yakın ilişkiler rafa kaldırılmış; güven ve samimiyet yasalar ve kanunlar tarafından düzenlenen, evrak üstünde idealize edilen birer veriye dönüşmüştür. Güvenin tesisi devletin ellerine bırakılmış, bireylerin taşıdığı potansiyel tehlikeler ceza hukuku tarafından müdahale edilecek bir durum olarak kabul görür hale gelmiştir. Güven vermeyen, huzur ortamını bozan, insani ilişkileri zedeleyen bireysel davranışlar kişilik, karakter ve vicdani sorumluluklar üzerinden değerlendirilmeyip, sadece hukuk karşısında hesap verilmesi gereken adli birer vaka olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. “İki kutuplu düzenin yıkılması” ve dünyanın küresel bir köy haline gelmesini takiben güvenlik ile ilgili algı da değişmiştir. Güvenlik olgusu bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslararası düzeyde farklı biçimlerde yansımaları sahip olsa da tehdit algılamasıyla başlamıştır. Mevcut koşullara yönelen her türlü tehdit, kendini güvene alma refleksini doğurmaktadır. Günlük rutini bozan veya bozma tehlikesi taşıyan her türlü uyaran, modern insanın sadece konforunu değil emniyette bulunma hissini de etkilemektedir. Düzeninin bozulma riski karşısında, içinde bulunduğu koşulları sağlama alma ve muhafaza etme eğiliminde olan modern birey, bir yandan da küresel koşulların takibindedir.

Modernlik koşullarında pek çok insan, yerel pratikleri küreselleşmiş koşullara göre uyarlayarak yaşamını sürdürmektedir. Modern yaşamdaki en önemli zorluklardan birinin ideallerin çatışması olduğunu ifade eden Boas, “toplumsallaşmaya karşı bireyselleşme; enternasyonalizme karşı ulusçuluk; etkili ve verimli bir hayata karşı sefahat; rasyonalizme karşı duygusallık; mantığa karşı gelenek” şeklinde bu çatışmayı resmetmektedir (2017: 149). İdeal yaşam arzusuyla modern yaşamda kendine en uygun rolü arayan birey, bir yanda kaygıları öte yanda hayalleri ile varlığını koruma çabasıdadır. Modern yaşamın sunduğu hayat pratiğinde ise bireyin öz benliğini tam anlamıyla koruyarak hayatın akışına da mükemmelen bir uyum göstermesi pek mümkün değildir. Çünkü modern yaşam, hızlı bir seyirde akmakta, erişilmesi istenen hedefler yanıp sönen ışıklar gibi bireyin hem tetikte olmasını gerektiren hem de elini çabuk tutmasını zorunlu kılan birer fırsat olarak sunulmaktadır. Bu gidişata uyum sağlamak için bu toplumun yerlisi olmak ve içine doğmak, içinde büyümek bireyden beklenen bir

diğer ön koşuldur. Zira bu toplumun yabancı, düzene ayak uyduramadığı gibi gidişatı da olumsuz yönde etkileyeceğinden endişe edilen bir unsurdur.

Modern pratiklerin güven, risk ve tehlike ile ilgisini “yerinden çıkarılma” ve “yeniden yerleştirme” kavramlarıyla açıklayan Anthony Giddens, yerinden çıkarılan insanın yaşadığı yabancılaşma duygusunu güvensizlik üzerinden değerlendirmiştir. Bu kavramları, “yerinden çıkarılmış toplumsal ilişkilerin yerel zaman ve yer koşullarına iliştilirilecek biçimde yeniden temellük edilmesi ya da düzenlenmesi” biçiminde izah etmiş ve ilişkileri, “görünür bağılıklar” ve “örtülü bağılıklar” şeklinde ikiye ayırmıştır. *Görünür bağılıkları*, “birliktelik koşullarında kurulmuş toplumsal bağlantılarla sürdürülen ya da bunlar tarafından ifade edilen güven ilişkilerine işaret eden” ilişkiler olarak tanımlayan Giddens, bir arada yaşayan insanların güven duygusunu daha kolaylıkla tesis edebildiğini veya koruyabildiğini belirtmiştir. *Örtülü bağılıkları* ise “bir arada ele alındıklarında soyut sistemler olarak adlandırılan simgesel işaretler ya da uzmanlık sistemlerine duyulan inancın gelişimine işaret eden” ilişkiler şeklinde izah etmektedir (2012: 72). Görünür bağılıklar ile örtülü bağılıklar, toplumsal birlikteliklerde güven ve inanç duygularını, gizli veya açık olarak geliştirme ve koruma eğilimine işaret etmektedir. Aynı çevrede yaşayan insanların geliştirmiş olduğu bağlar, birbirlerine duydukları itimat duygularına etki etmekte ve bu bağların gelişimi toplumsal uyum ve biraradalığın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Yaşadığı toplumun asli unsuru olan birey, yer değiştirme durumunda ise ayrı bir öge olarak dikkat çekmekte ve birey kimliği, yabancı algısına dönüşmektedir. Yabancıya kişiye karşı toplumun algısı, o kişiyi o toplumun yeni bir parçası olarak değil de “insanlığın yeni bir üyesi” olarak kabul etme yönündedir (Boas, 2017: 76). Çeşitli çevresel faktörler sebebiyle yerinden edilmiş olan kişi, başka yerin yerlisi olamamakta ve bulunduğu yere ait kodları bünyesinde taşımadığı için uyum ve aidiyet sorunu yaşamaktadır. Yabancıların toplum içerisindeki durumunu modern öncesi ve sonrasıyla kıyaslayan Giddens, modern öncesi toplumlarda “başka bir yerden gelip, küçük bir topluluğun içine giren bir kişinin bu topluluk içinde uzun yıllar yaşadıkdan sonra bile, topluluk üyelerinin güvenini kazanamadığı” durumların varlığına dikkat çekmiştir. Modern toplumlarda ise bu durum tam aksi yöndedir. Yabancılarla “bütünlüklü insanlar” olarak bir etkileşime girilmemekte, özellikle pek çok kentsel mekânda birbirini tanımayan veya daha önce hiç karşılaşmamış kişilerle çok az etkileşim kurulmaktadır ve bu etkileşim göreceli ve

geçicidir (2012: 73). Modern kentlerdeki bu ilişki biçimi ilgisizlik olarak kabul edilse dahi, ilgisizliğin bu şekli kayıtsızlık olarak değerlendirilmeyip, Giddens'in tabiriyle "kibar yabancılaşma" şeklinde ortaya çıkmaktadır. Goffman'ın "uygar ilgisizlik" olarak tanımladığı bu duruma, "modern yaşama özgü mekânlarda yabancılarla *görünür bağılıkların* en temel biçimini bu ilgisizliğin oluşturduğu" yorumunu ekleyen Giddens, "düşmanca bir niyet taşımadığım için bana güvenebilirsin" mesajını ileten modern insanın varlığına göndermede bulunmaktadır. "Uygar ilgisizlik 'fon müziği' biçimindeki güvendir" diyen Giddens, modern yaşamdaki mesafeli bu ilişki biçimini tasvir ederken, "seslerin gelişigüzel bir araya getirilmesi biçiminde değil de denetim altına alınmış toplumsal ritimlerden oluşan bir ilişkidir" ifadesini kullanmaktadır (2012: 75). Modern dünyadaki güven ilişkilerinin değişen yapısı, yabancıların toplumsal varlığının algılanma biçimini de değiştirmiştir. Toplum içerisinde güvensizliğin öznesi olarak işaret edilen, "sonradan gelen" in baskın kimliği zamanla silikleşmiştir. Çünkü gruplar dağılmış, meraklı kolektifler yerini bireysel duruşlara bırakmış ve artık herkes birbiri için yabancı potansiyeli taşımaktadır. Yabancılaşmış toplumsal hayat ile birlikte yakın ilişkiler, bakışlarını kaçırın, görmemek için gayret sarf eden yalnızlaşmış kalabalıkların yüzeysel etkileşimine dönüşmüştür. Yalnızca psikolojik bir ihtiyaç olmayan, sosyolojik açıdan da gereksinim duyulan güven, bireyin hayatını yaşama ve yaşamı algılama şekline etki ederken toplumların da etkileşim biçiminde önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal ilişkiler içerisinde kendiliğinden kurulan ve toplumsal olarak hissedilen güvenin yanında bir de devlet eliyle tesis edilen güven ilişkileri, emniyet konusuna kurumsal bir yön katmakta ve sosyal düzen adına alınması gereken önlemlere odaklanmaktadır. Bireyin ve toplumun güvenliğini sağlamak için yapılan düzenlemeler, gözetim toplumu pratiklerine dayanmakta ve özgürlükten feragat edilmeden güvenliğin sağlanamayacağı mesajını vermektedir. Askeri ve diplomatik uygulamalar ve bunlara dayalı süreçleri içeren kurumsal güvenlik, ulusal ve uluslararası katmanlara sahiptir. Devletler vatandaşlarının güvenliklerini korumak için tedbirler alırken siyasi ve ekonomik çıkarlarını da hesap etmektedir. Ülke içindeki düzen ve refah ortamını muhafaza etme eğiliminde olan yönetim, uluslararası güvenliği tehdit edecek siyasi, kültürel, iktisadi vs. pek çok yönden tedbir alma gereksinimi duymaktadır. Bireysel olarak güvende bulunma arzusu kişisel bütünlüğü korumaya yönelik tedbirler alırken, bir devletin güvenliğinin sağlanması ise ülke bütünlüğünü muhafaza etme ve

bağımsızlık ilkesinin zedelenmemesi yönünde ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir. Çünkü küreselleşen dünyada artık hiçbir şey yerel kalamamakta, ülke içi siyaset dahi uluslararası polemiklerin konusu haline gelebilmektedir. Bir ülkenin içinde olan bitenler o ülke ile sınırlı kalmayıp, bilhassa iç çatışmalar, çekişmeler, savaş ve şiddet olayları, doğal afetler ve bunlara bağlı olarak yaşanan kitlesel göçler vb. durumlarda, söz konusu ülkenin sınır komşuları başta olmak üzere, problemler tüm dünyayı etkileyecek noktaya taşınabilmektedir. Gıda, sağlık, spor, kültür-sanat gibi alanlarda ise küresel bir pazara dönüşmüş olan dünyada olası riskler yayılım alanının tamamını kapsamakta ve pazarlanan mal veya hizmetin bulunduğu her yer bu riski taşımaktadır. Dünyaya servisi yapılan sadece yeni çıkan ürün ve teknolojiler değildir; riskler de büyük bir hızla pazarlanmakta ve güvensizlik bir yere mahsus bir problem olmaktan çıkmaktadır. Mesafelerin kısalması sadece görüşülmek istenen kişiler ve görülmek istenen yerlere olan uzaklığı turistik gayelerle ortadan kaldırmamıştır. Bu durum aynı zamanda savaş ve çatışmadan kaçan ve kitleler halinde yer değiştiren insanlara da tercih olanağı sunmaktadır. Konforunu yeniden inşa edebileceği yerlere göç eden insanlar, sınırı geçer geçmez güvende hissettiği yere yerleşmeyip, özgürlük ve konfor üzerinden reklamları yapılan marka kentlere doğru yol almaktadırlar. Güvende olma algısı, siyasi ve fiziksel çatışmaların olmadığı kentlerde belli bir standartta yaşam sürdürmek yönündeki kabulden uzaklaşmış ve çeşitli modern ritüellerin bulunduğu, medyatik bir rahatlık algısı ile işlenmiş olan ve sürekli hayali kurulan bu hayat konforuna sahip olmakla eş tutulmaya başlanmıştır. Küreselleşmenin kurguladığı bu dünya, bir yanda siyasi ve askeri çekişmeleri köpürtürken, öte yanda kendi köpürttüğü suların akıntısıyla gelen göçmen dalgasıyla baş edebilmenin yollarını aramaktadır. Doğu batı ayrımlarını ortadan kaldırmaya varacak ölçekte yaşanan dev göçmen dalgaları, toplumların yapısını değiştirmekte, ülkelerin iç dinamiklerini etkilemekte, ekonomik, siyasi ve sosyal çeşitli yükleri barındırmaktadır. Topluma sonradan dâhil olan küresel mülteciler, kendilerine karşı tedbirli olunması gereken yığınlar olarak algılanmakta ve nicel varlıkları korku uyandırırken nitel varlıkları çeşitli huzursuzluklara neden olmaktadır. Gelecek kaygısıyla birlikte anılan göçmenin varlığı, belirsizlikleri, kaygıları, endişeleri, düşmanlıkları ve yabancıya duyulan tiksintiyle karışık acıma hissi ile nefreti barındırmaktadır. Toplumsal önyargıların hedefi olan küresel mülteciler, yabancı kimliğini de yanlarında taşımaktadırlar. Nereye giderlerse gitsinler yabancılıktan

kurtulamayacak hatta evlerine geri dönseler dahi artık evleri eskisi gibi olmayacağından oranın da yabancısı olarak kalacaklardır. Bu yüzden yerinden edilenin belki de tamir olmamacasına kopan bağı aidiyettir. Bulunduğu yerden güvende olma hissiyle ayrılan göçmen, güvensiz ve uzun bir yolculuk riskini almakta ve öteki kimliğiyle dâhil olacağı toplumdan dışlanacağını veya kabul görmesinin çok uzun bir zaman alacağını bilerek yaşamayı göze almaktadır. Modern öncesi dönemde yabancının merak edilen, sorgulanan, kabul edilmese de incelenip araştırılan kimliği, modern toplumlarla birlikte kendisinden uzak durulan, kayıtsız ve ilgisiz yaklaşılan bir şekle dönüşmüştür. Her dönem, nasıl yabancısını kendi koşullarından ortaya çıkarıyorsa yabancıya alınan tavır da devrin koşullarına göre oluşmaktadır. 19. yüzyılın başlarında değişimi iyiden iyiye fark edilen toplum yapısı, kendi dinamiklerini oluşturmuş ve birey toplum ilişkileri, 16. yüzyılda başlayan ve etkileri 19. ve 20. yüzyıllara kadar devam eden siyasi ve kültürel gelişmelere göre şekil almıştır.

1.4.1. Yabancılaşma Kavramı ve 19. Yüzyıl Başlarında Birey-Toplum İlişkileri

Modern yaşamla birlikte bireyselliği artıp, toplumsallığı azalan kalabalıkların yayılması, birinin bir diğerine yabancı kalması sonucunu doğurmuştur. En genel anlamda, “özne ile nesne ya da bilinç ile şeyler arasındaki ilişkinin bozulması ya da öznenin ötekileşmesi” olarak özetlenebilen (Aydoğan, 2015: 273) ve “kapitalist üretim ilişkilerinin bir uzantısı olarak insanın ve üretim faktörlerinin metalaşma süreci” olarak tanımlanan (Akyıldız, Dulupçu, 2003: 28) yabancılaşma, modern çağın doğrudan bir sonucu olmasa da önemli bir veçhesidir. Raymond Williams’ın tabiriyle, “şu anda dildeki en zor sözcüklerden biri” olan yabancılaşma (2016: 41), sosyal bilimler çevresinde felsefeden psikolojiye, sosyolojiden hukuk ve iktisadi bilimlere kadar pek çok alanın ilgisini çeken ve üzerine çeşitli tartışmaların yapıldığı bir kavramdır. Bilim alanlarında kesişen yönlerine karşın, ayrılan yönleri de bulunan, antik çağlardan dijital çağa kadar yön ve şekil değiştirse bile mevcudiyetini koruyan yabancılaşma kavramının tek ve nihayete erdirilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Yakın zamanda ortaya çıkmış bir sözcük olmayan ve ilk kullanımı 14. yüzyıla kadar uzanan yabancılaşma kavramı, Latince “alienare”, “yabancılaştırmak, başkasının kılmak” kök sözcüğüne dayanmakta; bu sözcük de “bir başka kişi ya da yere ait olan” “alinius” sözcüğünün kökü olan “öteki, bir başkası” manasını taşıyan “alium”tan gelmektedir. İngilizcede ise “14. yüzyıldan

itibaren yabancılaşma eylemi ya da durumunu” anlatırken kullanılmıştır. Alışılacağı anlamda, “Tanrı’dan kopma, koparılma ya da bir insan, bir topluluk veya kabul edilmiş bir siyasi otoriteyle bağların kopmasına” işaret eden sözcük, 15. yüzyılı takiben “hak, mülk veya para gibi sahip olunan bir şeyin mülkiyetinin bir başkasına aktarılması eylemini” ifade etmek için kullanılmıştır (Williams, 2016: 42). Psikiyatride “normalden sapma” anlamında kullanılan yabancılaşma sözcüğü, felsefede “nesnelerin bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama hatta bıkkınlık ya da tiksinti duyma” şeklinde tanımlanmaktadır (Cevizci, 1999: 906).

20. yüzyılla birlikte yabancılaşma, bireyin toplumsal konumu ve aidiyetler bağlamında değerlendirildiğinde, doğasından koparılmış, çevresinden uzak ve uygarlığın baskılarına karşı varlığını koruma çabası taşıyan bir bireye göndermede bulunmakta ve “uygarlık için ödenen bedelin bir parçasını” oluşturmaktadır (Williams, 2016: 43). Özgün bir aidiyetten çıkıp, önceden bütünleşik bir yapı oluşturmuş başka bir sosyal yapının uyumlu bir parçası olmaya çalışan bireyin taşıdığı yabancı sıfatı, onu uzak ilişkiler kurmaya iten, çevresince de yaklaşılamayan bir pozisyona sokmaktadır. Yabancılaşma sözcüğünün “bir kimsenin en derin duyguları ve ihtiyaçlarından kopması” biçiminde yapılan tanımı, günümüzde rastlanılan en sık kullanım şekli olmakla birlikte “yabancılaştırıcı bir toplumda yaşanıldığı” yönünde bir yargıya da işaret etmektedir (Williams, 2016: 45). Melvin Seeman ise 1959 yılında yayınlan, yabancılaşmayı ele aldığı “*On the Meaning of Alienation*” adlı makalesinde, “güçsüzlük (powerlessness), anlamsızlık (meaninglessness), kuralsızlık (normlessness), yalıtma (isolation) ve kendine yabancılaşma (self-estrangement)” şeklinde beş kategori sunmaktadır. Marx ve Weber’in yaptığı tahliller ekseninde tanımladığı *güçsüzlük*, “iç ve dış kontrolün desteklenmesi” kavramlarıyla yakından bağlantılı bir anlam taşımakta olup, “bireyin yaşadığı toplumu etkileyemeyeceği duygusu ve yaptığı iş üzerinde kontrol sahibi olamaması” durumunu ifade etmektedir. *Anlamsızlık* ise bireyin içinde bulunduğu olayları anlama duygusunu ifade eden bir yabancılaşma türü olup, “davranış ve inançlar hususunda doğru kararlar alabilmek için eksikliği yaşanan rehberlik olgusundan” söz etmektedir (1959: 785-786). *Kuralsızlık*, Durkheim’in anomi kavramına göndermede bulunarak, “bireyin onaylanmayan emellerine erişmek için gayri meşru yollara başvurmanın gerekli olduğu bir dünyada yaşadığı duygusu”nu ifade

etmektedir. *Yalıtma*, bireyin sosyal ilişkilerindeki sıcaklık, yoğunluk ve güvene bağlı olarak geliştirdiği “sosyal uyum” üzerinden açıklanmaktan ziyade, “iyi koordine edilmemiş amaçlar ve araçları” ifade etmekte, “bireyin kültürel olarak onaylanmadığı, reddedildiği ve sosyal yapının büyük ölçüde değiştiği” bir durumdan söz etmektedir. Son olarak *kendine yabancılaşma* ise, “bireyin kendini ifade etmekte zorlanması, asıl yeteneklerinden uzaklaşması ve gerçekten kendisini ödüllendirecek nitelikte faaliyetler bulamaması” şeklinde tanımlanmıştır (Seeman, 1959: 788-790). Yabancılaşmaya psikolojik bir açılım kazandırmış olan bu beş kategoriden oluşan ve soyut bir biçimde konuyu ele alan sınıflandırma, belli bir toplumsal aidiyet göndermesinden ve tarihsel bağlamdan uzak olmasının yanı sıra söz konusu kavramın yaygın kullanım biçimlerini içine alan genel bir çerçeve sunmaktadır.

Felsefe alanındaki tartışmalara Hegel ile birlikte giriş yaptığı kabul edilen yabancılaşma kavramını, daha öncesinde Antik Yunan felsefesinin önemli isimlerinden olan “Yeni Platonculuğun kurucusu” Plotinos, öğretilerinde Tanrısallıktan uzaklaşarak ruhun maddeye düşme sürecini “kendine yabancılaşma” şeklinde aktarırken, Fichte ise bu kavramı “aklın dışsallaşmış bir edimi” olarak zikretmiştir (Aydoğan, 2015: 274). Yabancılaşma kavramı anılınca akla Hegel’in gelmesine mukabil, bu kavram Hegel’in düşünce sisteminde merkezi bir yere sahip olmamakla birlikte, bilişsel bir durumu ifade etmek için kullanılmıştır (Ergil, 1978: 93-94). “Düşünen öznel olarak” insanla ilişkili olmayan hiçbir şeyi gerçek saymayan Hegel’e göre, “gerçek, insanın gerçeğidir”. “Doğa dünyasının sözde nesnelliğini, aslında bir yabancılaşma” olarak yorumlayan Hegel, insanın asıl görevinin “kendi öz yaşamını keşfetme ve her şeyi kendi öz bilincinin bir niteliği olarak gözlemleme” olduğunu ifade etmektedir. Hegel’in varsayımına göre, ne zaman “insanlar tümüyle öz-bilinçlerine kavuşurlar ve kendi çevrelerinin ve kültürlerinin Ruh’tan kaynaklandığını anlarlar” ise yabancılaşma o zaman son bulacaktır (Ergil, 1978: 94). Yabancılaşmayı, “kendi içinde, kendi ortadan kaldırılışını içeren” bir süreç olarak tanımlayan Hegel’e göre bu durum “mutlak Tinin kendine özgü bir etkinliğidir” (Erdost, 2010: 11; Bottigelli, 2011: 62). Hegel’in bazı görüşlerine muhalefet eden öğrencilerinden biri olan Bruno Bauer ise yabancılaşma fikrini din ve siyaset alanına uyarlayarak, dinî inançların, “insan bilincinde ayrı bir güç olarak” yer aldığını ve bir bölünmeye yol açtığını ileri sürmüştür. Dini “kendinden yabancılaşmış öz bilince ilişkin bir tutum” olarak yorumlayan Bauer, böylece “kendinden

yabancılaşma” kavramını bu tartışmalara dâhil etmiştir (Ergil, 1978: 94). Yabancılaşma kavramının dini yönüyle ilgili tartışmalara katılan bir diğer isim ise Feuerbach’tır. Ona göre Tanrı, insan düşüncesinin bir ürünü olup, insanı bağımlı kılan bir nitelik taşımaktadır. Bu yabancılaşmayı doğuran, insanın kendisi olduğundan, bu durumdan kurtulmak için yine yabancılaşmış nitelikleri kendisinde toplaması gerekmektedir. Feuerbach’ın tezine göre “insan kendine yabancılaşmış Tanrı değil, Tanrı kendine yabancılaşmış insan” olarak tasavvur edilir (Aydoğan, 2015: 276). Feuerbach, ortaya attığı bu görüşleri ile yabancılaşmanın kökeninin artık mutlak tinden ayrılıp, insanda vücut bulduğuna işaret etmektedir (Bottigelli, 2011: 63). Politikaya Rousseau kanalıyla dâhil olan, psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojinin hala tartıştığı ve üzerinde sayısız çalışma yapılan bu kavramın, iktisadi ve siyasi bir boyut kazanmasını sağlayan isim ise Karl Marx’tır (Akyıldız ve diğ., 2003: 29).

Marx yabancılaşma kavramını, özel mülkiyet ve işbölümü kavramları ekseninde kurgulayarak, tarihsel materyalizme uygun bir yön sunmuştur (Ergil, 1978: 95). Mülk edindikçe kendinden ve çevresinden uzaklaşan insanın, “kendi emeğine yabancılaşma” sürecini anlatan Marx (2011: 138), yabancılaşma kavramı ile ilgili görüşlerinin temelini atarken çeşitli isimlerden de etkilenmiştir. Hegel ve Feuerbach’ın görüşlerinden yola çıkan Marx, yabancılaşma kavramını değerlendirmeye öncüllerini eleştirmekle başlamıştır. Marx’ın bakış açısına göre Hegel, “nesnelleşme ile yabancılaşmayı karıştırmış” ve “pratikte yabancılaşmaya bir çözüm” sunamamış iken, Feuerbach ise söz konusu kavramı “tek yönlü ve eksik” olarak ele almıştır (Aydoğan, 2015: 278). Marx adı geçen bu iki isimden de farklı bir bakış açısı sunarak yabancılaşmayı yeniden formüle etmiştir. Makinelerin devriyle birlikte burjuva sınıfı, yeni üretim araçlarının sahibi olarak belirmiş, teknolojinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte bu denge değişmeye başlamıştır. Sınıfsal farklılıklara dayalı toplum yapısı içerisinde, bu sınıflar arasındaki çatışma, bireyin doğasını insanlıktan uzaklaştırdığı ve onu üretim sürecine yabancılaştırdığı gibi toplumsal güven ve refah ortamının sağlanması ve sürdürülmesine de engel teşkil etmektedir. Kapitalist toplum yapısı içinde insan ürettiği ürüne, üretim sürecine, emeğine, kendi yaşamsal sürecine, en nihayetinde kaçınılmaz olarak “insan insana yabancılaşmıştır” (Marx, 2011: 147-148). Emeğin yabancılaşmasını, “işçinin kendini olumlamayıp yadsıması, mutlu değil mutsuz duyması, özgür bir fizik ve entelektüel etkinlik göstermeyip bedenine ve tenine eziyet etmesi olgusu” şeklinde

tanımlayan Marx bu kavramı, “kişinin kendini kendi dışında duyması” olarak özetlemektedir (2010: 24). Marx’ın yabancılaşma kavramı, toplumsal yapının şekil almasında ekonomik ilişkileri merkeze alan bir bakış açısı iken, aynı kavrama kültür ve düşünce dünyasından yaklaşan çeşitli isimler de mevcuttur. Bu isimlerden biri de Alman sosyolog Max Weber’dir.

Avrupa’da 16. yüzyılda Rönesans, Reform ve coğrafi keşiflerle başlayan dönüşüm dalgası, Sanayi devrimi ile devam etmiş ve peyderpey tüm dünyaya yayılmıştır. 19. yüzyıla kadar etkileri devam eden bu gelişmeler, Avrupa için bireyi ve toplumu şekillendiren bir süreç olmasının yanı sıra “iktisadi sistemin de yerleştiği” bir dönemdir (Sunar, 2006: 76). 19. yüzyılın başlarında, İngiltere, Fransa, Rusya, Hollanda, İspanya ve Avusturya gibi Avrupa devletlerinin “dünya politikalarına yön veren devletler” konumunda olmaları ve “milliyetçilik” ve “liberalizm” gibi fikri akımların, Avrupa’nın siyasi ve sosyal gelişimine yön veren bir rüzgârla ortaya çıkmaları, Avrupa’dan tüm dünyaya yayılan bir etki yaratmıştır. Milliyetçilik akımı, kolektif toplumları bağımsızlık fikri etrafında çeşitli parçalara bölerken, liberalizm akımı ise eşitliklerden ziyade özgürlükler algısı üzerinden yayılım göstermiştir. Bu yüzden 19. yüzyıl, aynı zamanda Avrupa için, “siyasi, askeri, iktisadi, fikri ve kültürel olarak dünyaya yayılım” gösterdiği bir dönemdir. Bu dönemde “kapitalizm olgusu ortaya çıkmış ve siyasal, sosyal ve kültürel hayattaki düzenlemeler” bu yeni fikir etrafında şekillendirilmiştir. Kapitalizmin şekillendirdiği bu yeni toplumsal hayatı, Lucien Febvre, “kapitalizmin sadece bir iktisadi sistem olmaması, aynı zamanda bazı temel toplumsal ve psikolojik önermeleri de içeren bir yaşam tarzı” olmasına bağlamaktadır (1995: 85-86; Sunar, 2006: 77).

Avrupa’da 19. yüzyılın ikinci yarısına gelinceye kadar Almanya gibi bazı devletlerin iktisadi ilerleme ve kalkınma sağlamaları, üretim sanayisinin gelişmişliğinden çok, kuracağı sağlıklı ticari ilişkilere bağımlıydı. Büyük ölçekli üretim sanayisini keşfedip bu kanaldan ilerleyen Britanya ve Fransa gibi devletlerde ise kentleşme ve modern hayata geçiş açısından hızlı ve fark edilir bir değişim yaşanmıştır. Sosyolojinin temellerinin atılmasında en etkili isimlerden biri olan Max Weber, Alman toplumunun modernite ile tanışma sürecini mercek altına almıştır. Modern hayat anlayışının Alman toplumuna etkilerini incelerken topyekûn bir sosyal yaşam değerlendirmesi yapmaktan ziyade tekil hayatları ön plana çıkararak bireylerin

deneyimlerine odaklanmıştır. Marx'ın “modern kapitalist sistemin bireyi kişiliksizleştirdiği ve yabancılaştırdığı” yönündeki fikirlerini savunup destekleyen Weber, bir eleştiri olarak da yaklaşımın dayandığı salt ekonomik temeller yerine, kültür ve fikirlere de vurgu yapılması gerektiğini savunmuştur. Çağdaş kapitalizmin genişlemesi, barışçıl sonuçlar doğurmadığı gibi aynı zamanda “düzenli bir güvensizlik, zaman zaman nefret, hepsinden önemlisi de ahlaki (bir) öfke seline” neden olmaktadır (Weber, 2009: 59). Marx, işçi sınıfının kapitalist sistem tarafından “sömürülmesi ve yabancılaştırılması sonucu eninde sonunda toplumsal bir devrimin” gerçekleşeceğini savunurken, Weber'e göre “komünist bir yönetim anlayışı, kapitalist bir rejime oranla daha fazla bürokratik denetimi” hâkim konumda işler hale getirecektir. Bundan daha önemlisi ise, materyalist ve rasyonel bakış açısı özelde giderek ruhsuzlaşan bireyler üretirken, genelde ise bir “demir kafes” inşa etmektedir. Demir kafesin içinde kalan birey, tüm kişisel niteliklerinden arındırılarak mekanikleşmekte, “ruh ve yürek yoksunu” bir insanlık düzeyine gerilemektedir (Aydın, 2010: 28-29). Marx'ın işçilerin özgürlük için birleşip komünist bir devlet kurması fikrine mukabil Weber, modern sanayi toplumunda hem işçilerin hem de işverenlerin hayatlarının “kişidışı bir pratikte, organizasyonel verimlilik odaklı, bireysel istek ve ihtiyaçlar” gibi unsurlar arasındaki bitmek bilmeyen çatışma etrafında biçimlendiğini savunmaktadır (Atkinson, 2015: 42-45). Dolayısıyla modern sanayi toplumunun bireyleri bir yanda yaşamlarını sürdürmek için 12 saati aşan yoğun bir iş temposu içindeyken diğer yandan kazandığı parayı harcayabilecek zamandan yoksun bir biçimde, arzuladığı yaşam biçimini tesis edebilmek için uygun koşulların gerçekleşmesini beklemektedir.

Sanayi devrimini takip eden bu modernleşme sürecinde, pozitif bilim alanındaki ilerlemelere paralel olarak teknolojik gelişmeler de hız kazanmıştır. Yapılan ilerleme ve gelişme hareketleri, toplumda maddi bir refah ve rahatlama hissi sağlamışsa da bireyin ruh dünyasında beklendiği kadar kalıcı ve pozitif bir etki bırakmamıştır. Her geçen gün vurgusu artan ve biraz daha ön plana çıkan “akıl” ile “madde Tanrılaşırken, Tanrı ise yeryüzünden kovulmaya” çalışılmıştır (akt. Aşkaroğlu, 2015: 73). Mana yerini maddeye terk ederken, birey bedeninin içindeki ruhun varlığını görmezden gelmeye başlamıştır. Ruh ne kadar unutulmuş ve ne kadar göz ardı edilmişse beden de o kadar katılmış ve bireyin huzurunu kaçıran bir kalıba dönüşmüştür. Özgürlüğünü, bir zamanlar kendini hayata tutandıran bağların gevşemesine dayandıran birey, aidiyetlerinden ve içinde

yaşadığı toplumdan kendisine kalan mirastan vazgeçerek yersiz ve köksüz bir yaşam şekli benimsemiştir. Kalabalıklar, söz konusu birey için risklerle dolu ve güvenilmez yerlerdir. Her ne kadar yaşam koşullarını iyileştirmek ve statüsünü artırmak için bireyin kent hayatına dâhil olması ve kente uyum göstermesi gerekse de yüksek nüfuslu bu kentler, birbirlerine pamuk iplikleriyle bağlı ilişkiler üzerine inşa edilmiş mekânlar olmakla birlikte, ortak paylaşım değerleri en aza indirgenmiş yığınların oluşturduğu kalabalıklardan ibarettir. Değişen toplum yapısıyla birlikte bireyin alışkanlıkları, beklentileri ve toplumsal duruşu da tabii olarak farklı bir nitelik kazanmıştır. Sanayi Devriminin başlattığı “makinelere hükümlüğü ise bir zamanlar aleme, toprağa, doğaya ve nesnelere hükmeden insanın köleleşmesi” sonucunu doğurmuştur. İleri teknolojik buluş ve icatlar karşısında egemen gücü azalan insan, değer kaybı yaşayarak evrendeki konumu hakkında mevcut fikirlerini koruyamaz hale gelmiştir. Bir yanda bilgi dünyasının hızı karşısında zihnini sürekli berrak, güncel ve dinç tutması gerekirken öte yanda kalabalıklar içinde yolunu bulabilecek sağlam ilişkiler ağı kurması beklenmektedir (Aşkaroğlu, 2015: 76). Kapitalizmin merkezine bireyi aldığı ve bürokratik denetim mekanizmalarının hâkim olduğu kuralcı ve işkolik dünyası, bireyi dar bir çevreye sıkıştırmakla kalmayıp aynı zamanda toplumdan ve dolayısıyla insanlıktan da uzaklaştırmıştır. Modern dünyanın yeni insanı “biz” şuurunu, “ben” farkındalığıyla ikame etmiş; birlikte yaşamının zaruri kıldığı tüm ortak paylaşım alanlarını en aza indirgeyerek, kendini bağlayan tüm kültürel, toplumsal ve ananevi ilintilerinden kurtulmuş ve modern aklın vaaz ettiği biçimde, “tam bağımsız ve özgür” iradesiyle, başının çaresine bakmaya koyulmuştur. Bu yeni dünyada birey, yapmış olduğu iş ve yaşam tarzı seçimleriyle de toplum hayatından kopuk ve başkalarıyla zaman geçirmekten oldukça uzak bir yaşam tarzı benimsemiştir. Zira modern dünyanın meslekleri, bireye kendini ve yeteneklerini keşfederek ilerleme sağlayabileceği, ilhama dayalı çeşitli fırsatlar sunmak yerine inisiyatif ve söz hakkının pek fazla bulunmadığı, monoton, kurallara ve tekrarlara dayalı bir ritimde ilerlemeyi vaat etmektedir. İşten çıkıp evine giden bireyin bu yoğun tempo içerisinde düşünmeye, rahatlamaya, sosyal yaşamını inşa etmeye ve yorgunluklarından aldığı hasarlarını onarmaya yetecek zamanı yoktur. Bu dünya içinde sadece üretim tesisleri değil, ruhunu bu sisteme devretmiş olan birey de artık bu makineleşmiş dünyanın bir parçasıdır. Bireyi kendine ve yaşadığı çevreye yabancılaştıran tek faktör, makineler devriyle birlikte üretim pratiklerinin

değişmesi olmadığı gibi, bireyin toplumdan kopuk ve savruk bir rota izlemesi de sadece modern dünyaya has bir sonuç değildir. Çağlardan beri insanların mekân değiştirmesi, çeşitli sebeplere bağlı yaşanan göçler, devletlerin ekonomik, dini veya ideolojik değişim politikaları izlemesi, savaşlar ve savaşların yol açtığı toplumsal yıkımlar, bireyin kendine, içinde yaşadığı çevreye, yaptığı işe ve genel olarak dünyayı algılama biçimine kayıtsızlaşması ve yabancılaşması sonuçlarını doğurmaktadır.

1.4.2. George Simmel, Metropol Bilinci ve Yabancılaşmış Toplumsal Hayat

Avrupa ve Amerika’da 16. yüzyılda başlayan sanayileşme sürecine, 19. yüzyıldan itibaren kentleşme pratikleri de dâhil olmuştur. Bu süreçte geleneklerin sıkı bağları gevşemeye başladığı için pek çok insana bağımsız düşünme ve hareket etme fırsatı doğmuş, kişisel tercihler toplumsal beklentilerin önüne geçmeye başlamıştır. İktisadi açıdan kapitalist üretim ve tüketim politikalarının yaygınlık kazanması ile birlikte işverenler tarafından “uzmanlaşma” beklentileri de zuhur etmiştir. Bağımsız düşünce ve bağımsız eylem arayışına koşut olarak iş yerlerinde söz konusu “işlevsel uzmanlık gereksinimi” ise bireysel özgürlüğün karşısına, yeni döneme özgü bir kısıt olarak çıkmıştır (Atkinson, 2015: 104). Bireyin özgürlük algısı, taşınması gereken donanımlar ve niteliklerle mübadele edilmiştir. Birey, kendisi ve önemseddiği değerler uğruna mesaisini feda etmekten yavaşça uzaklaşıp, kendisinden beklenenleri yerine getirmek ve istenilen niteliklere erişmek için yoğun bir çaba göstermektedir. Arzularına ve hedeflerine ulaşmak için ödemesi gereken bedellerin başında, kendisinden ödün vermesi gelmektedir.

Kent yaşamı ve çalışma ortamlarının birey üzerindeki etkisini gözlemleyen George Simmel 1903 yılında kaleme aldığı, “*The Metropolis and Mental Life*” adlı makalesinde, şehrin sakinlerinin bir yanda metropol koşullarına ayak uydurma gayretleri ile diğer yanda bireyselliklerini muhafaza etme çabalarının yarattığı gerilime dikkat çekmiştir. Modern hayatın belirgin sorunlarının kökeninde, “bunaltıcı toplumsal güçler, tarihsel miras, dışsal kültür ve hayat tekniği” karşısında bireyin bireyselliğini koruma çabasının bulunduğunu belirten Simmel’e göre, insanın doğaya açtığı savaş, ilkel insandan modern insana kadar çeşitli formlara bürünerek süregelmiştir (2015: 317). Zaman içerisinde değişen yaşam koşulları bireyin sadece fiziksel şartlarına etki etmemiş, zihinsel ve duygusal pratiklerini de derinden etkilemiştir. Değişen fiziksel

çevre bireyin hedeflerine ve arzularına yeni bir boyut kazandırmıştır. 18. yüzyılda bireyin din, devlet, ahlak ve iktisat alanındaki tüm bağlardan kendini kurtarma çağrısına kulak kesilmiş iken, 19. yüzyıla gelindiğinde daha fazla özgürlük talebinde bulunmasının yanı sıra “vazgeçilmezlik” payesini de kapabilmek için “işlevsel uzmanlaşma” beklentilerini karşılama çabası içinde olmuştur. Değişen dünyanın yapısına paralel olarak bireyin bakış açısında ve yaşam tarzında meydana gelen farklılıklar, sosyal yapıların da dönüşümünü hızlandırmıştır. “Toplumsal ve teknolojik bir mekanizma tarafından eşitlenmeye ve tüketilmeye direnen” birey, metropol yaşamına dahil olduktan sonra “kültürel beden ruhunu konu edinen” modern hayatın bilmeceğini çözmek zorundadır (Simmel, 2015: 317). Çünkü bireyin alışkanlıklarından vazgeçmesi, yeni bir yaşam tarzını benimsemesi, kentli ritüellerini içselleştirmesi, sağlık, kültür, sanat, spor, siyaset ve ekonomi gibi alanlarda meydana gelen değişimi anında yakalaması sanıldığı ve umulduğu kadar hızlı cereyan eden bir pratik değildir. Bireyin önce tüm bu değişiklikleri fark etmesi, sonra algılayıp uygulamayı tercih etmesi kuşaklar arası bir süreçtir. Bireyin bu sürece ayak uydurması onda çeşitli psikolojik ve sosyolojik gerilimlere yol açmaktadır. Kent yaşamını ve kentleşme çabalarını “her şeyden bezmişlik ruh hali ve para ekonomisi” üzerinden açıklayan Simmel, bireyde başlayıp toplumda cereyan eden bu gerilimlerin neden olduğu, “kentteki sosyal ilişkilerin temelinde ortaya çıkan toplumsal bölünme ve katmanlaşmaya” dikkat çekmiştir (Zorlu, 2006: 172). Metropol yaşamı, bir yanda sosyal farklılıkları ve değişimi ön plana çıkarırken diğer yanda karmaşayı besleyen ve çeşitli katmanlardan oluşan kalabalıkları içinde barındırmaktadır. Bilhassa kent yaşamına zamanla dâhil olan toplu taşıma araçları, kent meydanları, alışveriş merkezleri, çok katlı evler ve işyerleri gibi yoğun kalabalıkları bir merkezde toplayan kentsel pratikler, farklı toplumsal katmanların bir araya gelmesini sağlamıştır. Bu katmanlar çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam biçimlerini ve alışkanlıklarını içermektedir. Kalabalık mekânlarda bir araya gelen bu farklı düzeyler, olumlu veya olumsuz bir etkileşime girse de bu ilişkiler gelişigüzel, geçici ve yüzeyseldir.

19. yüzyıl ile 20. yüzyılı kıyaslayan Ulrich Beck ise değişen bu toplum yapısı ile ilgili değerlendirmelerde bulunurken, “risk toplumuna dönüşmüş olan sanayi toplumunun” izlerini sürmektedir. Beck, 19. yüzyıla ait nitelikleri, “ayırma, uzmanlaşma, tek anlamlılığa ve dünyanın hesaplanabilir olmasına çabalama” şeklinde

sıralarken; 20. yüzyıla ait nitelikleri ise “yanyanalık, çokluk, belli belirsizlik, bağlamın ve bağlantılılığın sorgulanması, değişmece, çift değerlilik” şeklinde aktarmaktadır (2013: 9). 19. yüzyıl teklik ve anlaşılabilirlik üzerinden bir yaşam algısı sunarken, 20. yüzyıl çokluk, anlaşılamazlık ve kestirilemezlik pratiklerine dayanmaktadır. Aradan geçen zamanda toplumsal yaşam pratiklerinde yaşanan bu değişime dikkat çeken Beck, “önceleri köy topluluğu gibi ait olunan toplumsal sınıfa ya da gruba dayanarak üstesinden gelinen tehditler” ile yüz yüze gelinen çeşitli belirsizliklerin, modern toplum yapısında artık yavaş yavaş “tekil şahıslar tarafından algılanıp yorumlanmak durumunda” olduğu tespitini yapmaktadır (2013: 37). Eski toplulukların grup dayanışmasıyla çözüme kavuşturduğu veya bir çözüm gerçekleşme bile birlikte katlanılan sorunlar, modern dünyada bireyin tek başına çözmesi gereken bir yumağa dönüşmüştür. Kırsal yaşam koşullarında kısıtlı bir çevrede, herkesin herkesi tanıdığı ve sorunlarından haberdar olduğu yaşam düzeni, bireye yalnız kalma hakkı tanımazken, onu problemlere karşı nispeten hazırlıklı kılmaktaydı. Kent yaşamında ise birey daha kalabalık ortamda yaşamasına karşın sorunlarıyla tek başına mücadele etmek, çözümleri yalnız başına aramak durumundadır. Şehir ile taşra arasındaki bu karşıtlığa dikkat çeken Simmel, metropole özgü bireysellik tipini incelerken, “ekonomik, mesleki ve toplumsal hayatın tüm temposu ve çeşitliliğiyle, ruhsal hayatın duyuşsal temelleri” üzerinde kendisine yeni bir yaşam alanı inşa eden bireyin, taşra hayatıyla kendisi arasında önemli bir zıtlığı barındırdığı değerlendirmesinde bulunmaktadır. Metropol hayatı, taşra hayatına oranla daha fazla bilinçlilik gerektiren bir yapıya sahip olduğundan bireyin düşünsel ve zihinsel yönden sürekli uyanık olması beklenmektedir. Taşrada ise hayat duyuşsal ilişkilere dayalı ve yavaş olduğundan bireyin şahsi çıkarlarını muhafaza edebilmek için sürekli tetikte olmasını gerektiren veya hesap etmesi gereken bir ilişki ağı bulunmamaktadır. Metropol daha hızlı ve düşünsel iken taşra daha hissi ve durağandır. “Ruhun bilinçsiz katmanlarına kök salan” taşra hayatı, sekteye uğramayan alışkanlıklara dayalı, sakin bir düzen içerisinde akmaktadır. “Ruhun saydam, bilinçli üst katmanları” ise düşünselliğin mekanı olup, metropol yaşantısının hızlı deviniminde yaşamını sürdürmeye çalışan muhafazakar kişiliklerin ev sahipliğini yapmaktadır. Zira metropolde yaşayan insan, “dış ortamında onu köklerinden koparacak tehditkâr akıntılara ve uyumsuzluklara karşı kendisini koruyacak bir organ” geliştirmiştir. Tepkilerini kalbi yerine kafasıyla vermeyi tercih eden metropol insanı, böylece ruhsal

yönden ayrıcalıklı kabul edilmektedir. Metropol insanına bu farkındalığı kazandıran ise şehir hayatının kendisidir (Simmel, 2015: 318). Karar vermesini gerektiren durumlarda oturup hesap edecek vakti olmayan metropol insanı hızlı yaşadığı gibi hızlı düşünüp karar vermek mecburiyetindedir. Bu hızlı tempo zamanla onda melekeye dönüşmekte ve işlerini duyguları yerine aklına danışarak yürütmektedir. Çünkü metropol hayatı, bireyden tüm eylemlerinde hesaplı ve dakik olmasını beklemektedir. Zira bu eylemler metropol hayatının bir yandan “para ekonomisi ve entelektüalist karakteriyle” çok yakın ilişki içinde iken diğer yandan hayatın akışına özgün nitelik kazandıran bir rol üstlenmektedir. Metropolde yaşayan bireyi tasvir etmek için Simmel’in “dünyadan bezmişlik” olarak andığı ruhsal tavır, doğrudan metropolle bağlantılı ve “zıt sinir uyarımlarının hızla değişmesinden ve iyice sıkıştırılmış olmasından” kaynaklanan bir durumdur (Simmel, 2015: 320). Usanmışlığın “gerçek mekân” olarak şehirleri işaret eden Simmel, büyük şehirler karşısında insanların kendilerini korumak için yeni davranışlar geliştirmek zorunda kaldıklarını belirtmektedir (2015: 322). Metropolde yaşayanların birbirlerine karşı takındıkları bu tavrı, biçimsel olarak “ihtiyat” olarak tanımlayan Simmel, kasaba hayatındaki gibi “dışsal uyaranlara içsel tepkiler vermenin”, şehir hayatının kalabalık ve hareketli ortamında pek mümkün olmadığını, böyle bir durumda insanın ruh dünyasının inanılmaz bir biçim alarak, tamamen atomize olacağını ifade etmektedir. Metropol insanının takındığı güvensiz tavrı kısmen haklı bulan Simmel, kasaba insanına soğuk ve ruhsuz görünen şehir insanının bu ihtiyatlı tavrının, zaman zaman kayıtsızlığa varan boyutlarda olduğundan söz etmektedir. Hatta kimi zaman ufak bir yakınlaşma neticesinde, nedensiz bir biçimde aniden yükselebilecek bir nefret, karşılıklı yabancılık ve tikslenme duyguları, çoğu zaman nedensiz bir biçimde ortama hâkim olmaktadır (Simmel, 2015: 322). Metropolde mevcut olan tehlikeleri iki sınıfa ayıran Simmel, bunları “kayıtsızlık ve ayırım gözetmeksizin herkese telkinde bulunma” şeklinde adlandırır. Tespit etmiş olduğu bu iki tehlikeye karşı insanı koruyan duygunun ise “antipati” olduğunu vurgulayan Simmel, şehir hayatında mesafe koyabilmek ve mesafeleri koruyabilmek için bu duygunun gerekliliğinden söz eder. Bireye “sonsuz bir özgürlük bahşeden” bu antipati, bireyi hayattan koparan bir duygu gibi görünse de aslında ona toplumsallaşmanın önemli bir biçimini sunmaktadır (Simmel, 2015: 323). Yakın ilişkiler kurmak ve mesafeyi kısa tutmak taşrada bir sorun olarak kabul edilmeyip, aksine uzak ilişkiler toplumsallaşmanın önünde bir engel olarak

görülürken; farklı türde pek çok insanı barındıran metropollerde ise yakın ilişkiler sadece mahremiyet açısından bir sorun oluşturmakla kalmayıp, emniyet açısından da bir tehdit yaratabilmektedir. Bireyin kalabalıklara karşı duyduğu bu “antipatik mesafe” onu çeşitli tehlikelerden de koruyan bir zırha dönüşmektedir.

Metropol, içine çektiği bireyden, bile isteye sergilenen, anlık ve yapmacık ruh halleri, karpisler, bir anı bir anını tutmayan dengesiz tavırlar ve şehir hayatının aşırılıkları gibi birtakım tuhaf davranışları alışkanlık haline getirmesini beklemektedir. “Farklı olma”, “göze çarpma” ve “dikkat çekme” için ayartılan birey, bu davranışları metropol yaşamının bir parçası olarak algılar hale gelmektedir. Daha yakın ilişkiler kurulan kasabalara kıyasla, metropolde ilişkiler daha mesafeli ve seyrek bir ritimde ilerlemektedir. Bu yüzden metropol insanı dış görünümüyle kendisi hakkında bir fikir verme, kendisini özetleme, çarpıcı bir izlenim yaratma telaşındadır. Zira kasaba hayatındaki gibi kendini oturup açıklayacak uzun ve geniş bir zamana sahip değildir (Simmel, 2015: 326-327). Kısaca ve çabucak kendisini özetlemeli ve karşı tarafı baştan bilgilendirmelidir. Aynı tavrı karşı taraftan da beklemektedir. Çünkü bir başkası hakkında durup düşünecek, anlamaya çalışmak için harcayacak zamanı yoktur. Metropolde sonradan dâhil olan kişinin durumu ise kendisine yabancılaşmış bir toplumun yabancıları olarak tezahür etmektedir. Kişisel olarak bir başkasına önem vermeyen metropol, içine sonradan dahil olan kişi veya grupları kentsel pratiklere uyumu çerçevesinde kabullenmekte veya yok saymaktadır. Kentin yerlilerine dahi durup düşünme zamanı tanımayan metropol, kente sonradan gelenlere ise kalıcı veya gidici olmalarına göre tahammül göstermektedir. Turistler ve gezginler kentin gelip geçici konukları olduklarından metropolün hızı içerisinde devingen bir potansiyele sahiptirler. Dolayısıyla tüm cümbüşüyle akıp giden şehir yaşamında, parlayıp sönen bir renk, bir ışık olarak bu hız çemberinde yer almaktadırlar. Ancak göçmenler, mülteciler veya sığınmacılar aniden gelen ve ne zaman gideceği belli olmayan nitelikleriyle kent yaşamını durağanlaştıran, şehrin akışkan ritmine ayak uyduramayan ters bir akıntı olarak algılanmaktadırlar. Bu sonradan gelenlerin kentin iç dinamiklerine ayak uydurmaları ve önceden belirlenmiş ve hızla akıp giden günlük pratiklere adapte olmaları beklenmekte ve kentten biri olarak görülmeyecekse kentin görünmez alanlarına çekilmesi zımnen istenmektedir. Çünkü metropol, yerli, durağan, sabit ve monoton bir düzen yerine kalabalık, hızlı, dinamik, devingen bir ritme sahiptir.

Modern yaşam koşullarına adapte olan birey, şahsiliğe ve maneviyata yer vermeyen ve ilerlemesini sağlayacak tüm değerleri, nesnel bir hayat formuyla ikame eden, güçler organizasyonunun dışlilerinden biri haline gelmiştir. Metropol, yükselttiği şehir binalarında, devletin gözle görülür yapılarında, eğitim kurumlarında ve “mekânı fetheden teknoloji harikalarında”, gayri şahsiliğin ruhunu öylesine kristalleştirmiştir ki kişiliğin, bu ezici konforun karşısında kendisini koruması bir yana, saf dışı olmaması imkânsızdır (Simmel, 2015: 327). Birey, modern yaşamda bireysel hareket etse bile şahsi bir duruş sergileyememektedir. Çünkü ferdiyetin farkındalığı anında okunabilecek bir nitelik iken şahsiyetin idrak edilmesi zaman alan ve deneyimlere dayanan bir eylemdir. Modern hayat bir yandan bireye her şeyin nasıl yapılacağı ve yönetileceğine ilişkin kılavuzlar ve yönlendirme uyarıları sunarak nispeten kolay bir hayat akışı sağlarken, öte yandan homojen bir toplum inşa etme çabasıyla bireyi eşsiz kılan şahsi unsurlarını devre dışı bırakmasını beklemektedir. Modern birey ise bir yandan kolay ve sürdürülebilir bir hayat arzusu duyarken, öte yandan “şahsiyetinin çekirdeğini” koruma çabası taşımaktadır (Simmel, 2015: 328). Kişisel duruş sergilemeye çabalarken, kalabalığın bir parçası olan, şahsileştikçe yok sayılıp, benzeştikçe var olduğu algısı sunulan birey, arada kalan bir yaşam pratiğini benimsemek zorunda kalmakta ve özgün bir duruş sergilemek, onun için sürekli ertelediği bir konu haline gelmektedir. Metropolün bin bir parçaya böldüğü bireyin, nitel ve nicel değer yargıları dejenere olmuş, maddi ölçülebilirlik üzerinden kıymet veren alışkanlıklar edinmiştir. Bu düzende ilerleyen bir kent yaşamında aklın ve para ekonomisinin ön plana çıkması bireyselliği geliştirirken, öznel tepki vermek olağandışı bir vasıf kazanmıştır. Maddenin kıymetinin artması bireyciliği ve bencilliği yükseltmiş ve normalleştirmiştir.

Bireyciliğin revaçta olduğu bir düzende, toplumun nasıl mümkün olacağını soran George Simmel, soruyu yine kendisi yanıtlayarak “toplumsal bütünleşme için toplumun esas unsuru olan bireylerin dışında başka bir etkene” ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir (2015: 33). Çünkü toplum dışarıdan bir gözlemcinin varlığına gereksinim duymayan bağımsız bir birimdir. Toplumun kendi kendini düzene sokan bu yapısını “toplum plastiktir” şeklinde ifade eden Minc ise toplumsal yapının sürekli güncellenerek var olan, kendisini onaran, kendi içindeki aşırılıkları önleyen yanlarına dikkat çekmektedir (1995: 122-123). Tarih boyunca çeşitli felaketler, savaşlar ve göçlerin yaşanmasına rağmen her toplum kendini yeniden inşa etmiş ve var oluş biçimini farklı bir zemine

taşıyarak da olsa mevcudiyetini bir şekilde korumuştur. Toplumun doğasını açıklamaya çalışan Simmel ise bu konudaki bitimsiz çatışmaya değinerek, bir yanda toplumu her türlü değerin üstünde gören bir anlayışın, diğer yanda toplumu sadece genel bir adlandırmadan ibaret gören bir kabulün bulunduğunu belirtmektedir. Ve her bir görüş, kendi içinde bir gerçeklik payı taşımaktadır. Çünkü ne bireyleri kendi çevresinde toplayan “daha yüksek bir birlik olan” toplumun varlığı, ne de “bireyin içindeki birlik kurmayı sağlayan çıkarların” varlığı inkâr edilebilir. Birey, ekonomik, siyasi, dini, mali, duygusal vs. pek çok çıkarı için etkileşim halindeyken, aslında farkında olarak veya olmayarak “toplumsal hayatın sayısız biçimlerini” oluşturmaktadır: “birbirleriyle birlikte, birbirleri için, birbirleri içinde, birbirlerine karşı ve birbirleri sayesinde” (Simmel, 2015: 134). Böylece gerek geçici amaçlar için bir araya gelen, gerekse kalıcı ilişkiler geliştirmek için etkileşim kuran birkaç bireyin bir araya geldiği her yerde toplumsal bir oluşumdan söz etmek mümkündür (Simmel, 2015: 47). Toplumun var olabilmesi için mutlak uyum ve düzenin ilelebet hâkim olma gerekliliği yoktur. Çatışma ve çekişme halindeki kalabalıklar da benzer çıkarlar için bölünmüş yapılar içerdiğinden toplumsal bir temsil sunmaktadırlar.

Eşit olmayan unsurlardan oluşan toplumu, “benin ortaya konuluşunu ihmal edebilen, heterojen bir yapı” olarak nitelendiren Simmel’e göre, doğaları, yaşam tarzları ve koşulları ile yaşanmışlıkları itibariyle insanlar arasında eşitlik zaten mümkün değildir (2015: 43). Cemiyet hayatının tamamlayıcı parçası olan birey ise her birinin bir değerine bağlı olduğuna dair peşin bir kabul taşısa bile, toplumu kendisinin oluşturduğuna yönelik ilkesel bir bilince sahip değildir (Simmel, 2015: 34). “Sosyalleşme biçimlerinin sosyalleşmeme biçimleri tarafından ya da onunla birlikte” belirlendiğini savunan Simmel, insanın genel bir insan kabulüne uymaktan ziyade kendi kendini tamamlayan parçalardan ibaret olduğunu ve “iyi”, “kötü” gibi genel geçer tiplerin değil, “kendi bireyselliğimizin, kendi biricikliğimizin birer taslağı” olduğumuzu belirtmektedir. Toplumsal aidiyetler, mensubu olunan gruplar ve aile üyeliklerinin bireye eklediği adlandırmalar, yalnızca bireyin şahsi değerlerini ve özgünlüğünü örten birer örtü olmakla kalmayıp, ona yeni bir biçim de kazandırmaktadır (Simmel, 2015: 36-37). Birey bir yandan kendini müstakil bir öge olarak duyumsarken, diğer yandan da toplumun bir ürünü olarak görmektedir. Zira bireyin var olma biçimine yansıyan şeklin kalıbı, tarihsel süreç içerisinde fizyolojik, biyolojik, psikolojik, sosyolojik vs. pek çok

evreden geçip, ortam ve şartlara uyum sağlayarak günümüze ulaşan değerlerin, inançların ve geleneklerin ruhunun katılmış biçimidir. Birey toplumsal organizasyon içerisinde “hem toplum için hem de kendisi için var olan” bir rol üstlenmiştir; hem bütünleşmeyi sağlayan bir bağıdır, hem de müstakil bir bütündür (Simmel, 2015: 41-42). Başlı başına etkileşim olmayacağı gibi, başlı başına toplumun da var olmadığını, etkileşim türlerinin varlığının toplumu ortaya çıkaran bir güce sahip olduğunu vurgulayan Simmel, bunları “toplumun ne nedeni ne de sonucu, bizatihi kendisi” olarak nitelendirmektedir (2015: 50). Simmel, insanın toplumsallığını haklar üzerinden değerlendirirken, “en başta sadece hakların var olduğunu düşünmenin, en derin kavrayış olacağını” ifade etmektedir. Toplumun asli unsuru olan her bir ferdin özgün bir yapıya sahip olduğunu, buna bağlı olarak değişkenlik gösteren istek ve taleplerin de bir başkasını ilgilendiren bir yönünün bulunduğunu belirtmektedir (2015: 155). Sosyal hayat içinde kişinin hem kendi beninden hem de bir başkasından ilk talebi ihtiyattır. İnsan ilişkilerinde gözetilecek ölçülü davranışın ihlal edilmesi, “sosyolojik sosyallik yapısını yok edip, sosyolojik bir doğalcılığın” ortaya çıkmasına neden olacaktır (Simmel, 2015: 138). Toplumsal yapının var olması için nasıl önceden planlanmış eylemler gerekli bir koşul değilse, mevcut ilişkileri korumak ve “mükemmel sosyal uyum” için de sürekli tedbirli olmak da mümkün ve makul değildir. Sosyal yaşam, inişleri çıkışları olan, çeşitli simetrik ve asimetrik ilişkilere dayanan, önceden kestirilmesi mümkün olmayan çevresel faktörler tarafından sürekli güncellenen bir yapıya sahiptir. İnsan ilişkilerinin ne zaman çatışmaya dönüşeceği, savaşların hangi sebeplerle patlak vereceği ve kaç yıl süreceği; toplumsal yer değiştirme hareketi olan göçlerin toplumları ne yönde etkileyeceği, nasıl bir sosyal doku ortaya çıkaracağı; deprem, sel, yangın gibi afetlerin ne zaman vuku bulacağı ve hangi boyutta bir yıkıma yol açacağı gibi ihtimaller, sosyal yaşama ne yönde etki edeceği bilinmeyen ve önceden kestirilemeyen olgulardır. Zamanı tayin edilemese de etkileri tahmin edilebilen bu olguların en önemli sonuçlarından biri toplum içinde “yabancı üreten” bir işleyişe sahip olmalarıdır.

Mesafeli sosyal ilişkilerden savaşlara, felaketlerden yaşanan göçlere her türlü toplumsal değişim, önce bireye yansıyan bir boyuta sahiptir. Büyük çaplı değişimlerden sonra sağlıklı bir toplum yapısının inşası zaman alsa da yeni yabancıların türemesi çok kolaylıkla gerçekleşebilmektedir. Sadece savaş, çatışma, deprem, sel gibi büyük

yıkımların neticesinde yaşanan göçlere bağlı olarak yeni yabancılar türemez, örneğin yeni bir teknolojinin gelişmesi veya teknik bir ilerlemenin geri kalmış bir topluluğa uygulanması da o küme içerisinde yeni yabancılar üretecektir. Schütz'ün ifadesiyle “her zamanki gibi düşünme”nin ortadan kalktığı veya kalkmak zorunda kaldığı herhangi bir durum, yabancıyı sahneye çıkaracaktır. Buna bağlı olarak “alışkanlığın akışını yarıda kesen, bilinç ve pratiğin koşullarını değiştiren bir krizin ortaya çıkması” ise mevcut ilişkileri ve düzeni alt üst edecektir (2016: 41). Yabancı, bulunduğu toplumdan ayrılmanın yaşattığı kriz nedeniyle toplumsal düzen adına mevcut endişeleri taşımaz; içine girmeye çalıştığı “grubun üyeleri için sorgulanamaz görünen hemen hemen her şeyi sorgulamak zorunda olan biri” olarak var olur. Çünkü yabancı, dâhil olduğu grubun tarihsel geleneğine, kültürel geçmişine ve toplumsal paylaşımlarına ortak olmamıştır. Yaklaşmaya çalıştığı grubun çeşitli geleneklerinin var olduğunu bilir, görür, fark eder ancak bunlar “kendi hayat hikâyesinin ayrılmaz parçası” değildir (Schütz, 2016: 42). Bu yönüyle yabancı hem pratikte hem de teorikte yerleşiklere göre daha özgürdür, çünkü dâhil olduğu yaşam koşullarına daha az önyargı geliştirir ve yapıp etiklerinde onu kısıtlayan veya durduran gelenekler ve toplumsal kaygılar yoktur.

Yabancı her ne kadar toplum içindeki öğelerden biri olsa da toplum, yabancıyı kendisine ait, kendi içinden çıkmış bir unsur olarak görmez. Yabancıyı bize yakın kılan onunla aramızda milli, manevi, kültürel veya toplumsal statü benzerliklerini hissediyor oluşumuzdur. Bu benzerlikleri ne kadar yakın hissederseniz o kadar yakınımızda, ne kadar uzak hissediyorsanız o kadar uzağımızda konumlandırırız. Başka bir toplumsal yapıdan göçüp gelen yabancıların, içinden çıktığı yaşam düzeni, sonradan dâhil olduğu toplumla benzerlik gösterse bile, dâhil olduğu toplum onu kendi düzeninin bir parçası olarak kabullenmekte zorlanır. Bir metropolden çıkıp başka bir metropole yerleşse bile, yabancı gittiği metropole sonradan dâhil olan unsur olduğu için, “alt sınıf” muamelesi görecektir. Mensubu olduğu etnik, dini, siyasi, kültürel vb. kimliği ise en fazla göze çarpan yönleridir. Çünkü toplumun protez unsurları olan yabancılar “birey olarak değil, belli bir türün yabancıları” şeklinde algılanırlar (Atkinson, 2015: 104). Bugün gelip yarın gidecek olan turist gibi değildir yabancı, bugün gelip yarın gitmeyecek olan, ne zamana kadar kalacağı da belli olmayan ve varlığı huzursuzluk veren konuk gibidir. Üstelik yabancıların doğası, onu toprak sahibi olmaktan da uzak kılar. Hem fiziksel olarak mülk edinemez hem de metaforik olarak toplumsal hayat içinde sabit bir yeri yoktur (Simmel,

2015: 149-150). İkamet etmesi onu “ev sahibi” kılmaz. Bir yerli olabilmek için o yer ile birlikte var olmak gerekli görülmektedir. “Sonradan” değil “hep” var olmalıdır. Yabancı, kültürel örüntünün kesintisiz parçası olarak var olmayıp, toplumsal düzeni bozmasından endişe edilen ve sonradan dâhil olduğu topluma “uyum sürecini” başarıyla tamamlaması beklenen, gidişatı etkilemesi istenmeyen toplum dışı bir unsur olarak kabul edilmektedir. Gittiği yerde, topluma “yeni gelen, sonradan gelen” sıfatlarıyla dâhil olduğundan, oraya yerleşecek bile olsa orada ne kadar zaman geçirirse geçirsin bu sıfatı değişmeyip, onu tanımlayan ve varlık sebebini açıklayan bir misyon üstlenmektedir. Çünkü toplumun asli unsuru olabilmek için orada ikamet etmek yeterli değildir; onunla birlikte var olması, toplumsal düzenin kuruluş aşamasından itibaren aktif rol oynayan, ya kendisi ya da kökeni itibarıyla toplumsal tanıklığının bulunması gerekmektedir.

1.4.3. Güven İlişkilerinin Kamusal Tesisi ve “Kamusal Düzen” Kavramı

Platon’un *Devlet*’inde bahsettiği gibi, ilk insanların doğa halinde bir araya gelmeleri ihtiyaçtan doğmuştur (1962: 92). Bir diğerine ihtiyaç duyan insanların bir araya gelmeleri ise toplumsal düzenin temellerini atan bir hareket olmuştur. Zira insan ziraî, sanayi ve ticari eylemlerini tek başına yapabilen bir yapıda değildir. Ortak bir çevrede, çeşitli birlikteliklere dayalı bir hayat süren insanlar, Rousseau’nun da altını çizdiği “en temel ihtiyaç olan barış” için, toplumsal düzene dayalı sistemler kurmaya başlamışlardır (2016: 23). Felsefe Sözlüğü’nde “*Birçok öge arasında, çeşitli açılardan (zaman, mekan, mantık, estetik, ahlak, varlık, vb. bakımından) kurulan ahenkli bağlantı; belirli bir metodolojik ya da mantıksal plan gerektiren sistemden farklı olarak, bir şeye ilişkin formel ya da düzgün düzenleme; bir şeyin bir hiyerarşi ya da dizi içindeki yeri*” şeklinde tanımlanan “düzen” sözcüğü, toplumsal yapı içerisindeki öğelerin birbiri ile uyum ve ilişkilerini ifade etmektedir (Cevizci, 1999: 278). İnsan hayatının kolay ve sürdürülebilir olabilmesi için varlığına ihtiyaç duyulan düzen, insanın en büyük beklentisi ve arayışlarından biridir. Çünkü insanı toplumsal kılan unsur, temel ihtiyaçlarını karşılamak için bir diğerine duyduğu gereksinmedir. “Kamu düzeni” kavramı ise hukuksal bir boyut taşımasıyla birlikte, Türk Hukuk Lügatinde, “*amme nizamı*” olarak geçip, “*Bir memlekette amme hizmetlerinin iyi yapılmasını, devletin emniyet ve asayişini ve fertler arasındaki münasebetlerde huzuru ve ahlak kaidelerine uygunluğu temine yarayan müessese ve kaidelerin hepsi*” şeklinde tanımlanmaktadır

(1991: 16). Tek ve kesin bir tanımı bulunmamasına karşın, ana hatlarıyla kamu düzeni, “toplumsal faydayı üstün tutacak ve toplumun temel yapısını koruyacak biçimde tesis edilmiş hukuki düzene verilen ad” olarak ifade edilebilir (Atakan, 2007: 60-61).

Birlikte hareket etme, bir diğerinin menfaatine olabilecek eylemler içinde bulunma durumu insanı sosyal bir varlık olarak değerlendirmemizde en önemli etkendir. Bu yüzden kolektif bir hayat süren insan, zamanla sadece günlük işlerini çevresindeki insanlarla kurduğu bağ aracılığıyla halletmekle yetinmemiş, yavaş yavaş ötekini kullanma, bir diğerinden yararlanma duygusuyla hareket ederek, çatışma ve savaş ortamını da hazırlamıştır. Çatışma ortamının önüne geçmek için bir düzen kurulması gereği de yine birlikte yaşayan insanın toplumsal dizaynı için gerekmiştir. İnsanın barış ve refah ortamında yaşayabilmesi için her türlü tehditten uzak ve korkularından emin bir biçimde yaşaması gerekmektedir. Kamusal düzen bireysel bir çabayla tesis edilemeyeceğinden, yönetici ve merkezi bir güç tarafından çeşitli kurallar konularak kontrol altına alınmaktadır. Kamu düzeni, bireysel ve toplumsal can ve mal emniyetinin sağlanması ve endişe duyulmaksızın ve çeşitli engelleme, alıkonulma veya durdurulma gibi manilerle karşılaşmadan günlük yaşamın sürdürülmesi ve kişilerin bunlar hakkında endişesiz kanaatlere sahip olmalarını kapsayan çeşitli tedbirler ve kurallar bütünüdür ifade etmektedir. Örneğin trafik kuralları, konut dokunulmazlığı ve iş güvenliği yasaları, okul çevrelerinin asayişi, aile kurumunun korunması, kadın ve çocuklara karşı şiddetin önlenmesi ile ilgili alınan tedbirler ve yabancı sığınmacılarla ilgili valilik, belediyeler ve kaymakamlıklarca alınan önlemler vs. halkın can ve mal güvenliğini korumak adına alınan çeşitli kamusal önlemlerden bazılarıdır (Atakan, 2007: 99-100). Bu tip tedbirler, ekonomik, siyasi ve hukuki olarak bir ülkenin ulusal güvenliğinin korunması ve mevcut yerleşik düzeninin sürdürülmesi için de önemli bir yere sahiptir. Kamunun yararına olan her şey kamu düzeninin bir parçasıdır. Rousseau bir devletin kuruluş anını bir taburun kuruluş anına benzeterek, bir devletin “en zayıf ve yıkılmaya en elverişli olduğu” bir anda kurulabileceğini söyler. İnsanın genel olarak “*mevcut tehlikeleri unutup kendi derdine düştüğü kaynaşma anlarından çok, karışıklık ve kargaşa anlarında daha fazla dayanıp karşı koyabilecek*” ve direnç gösterebilecek bir potansiyele sahip olduğunu ifade etmektedir. Olası bir buhran devrinde, örneğin herhangi bir savaş, hastalık, kıtlık veya bir ayaklanma durumunda devlet, aniden çökme ihtimali taşımaktadır (Rousseau, 2016: 45-47). Bu yüzden kamu düzenini bozan eylemlerin yaygınlık ve süreklilik

göstermesi halinde ülkenin iç huzuru ve güvenliği de bundan olumsuz yönde etkilenecektir.

Batıda Ortaçağ'dan önce hâkim olan yönetim anlayışı köle çalıştırmaya dayalı üretim pratikleri olup, devletin asli görevi özel mülkiyeti muhafaza etmektir (Çakır, 2007: 67). Vergisini ödediği müddetçe huzur içinde yaşayan toplulukların tek ve büyük kaygısı, yerleşkesinin dışındaki çatışmalara bağlı olarak gelişebilecek istilalardı. Ancak köle emeğine dayanan ekonomik sistemin istilalardan etkilenmesinin önüne geçilememiş ve imparatorluk ikiye bölünmüştü. Yeni oluşan bu devletler mal ve can güvenliğini korumak için bir askeri sınıf oluşturmaya ihtiyaç duymuşlar ve bu kez köylü sınıfının üzerinde koruyucu olarak şövalye sınıfı belirmişti. Köylü, güvenliğinin sağlanması karşılığında toprağı işleyen olarak üretim sınıfının temsilcisi konumundaydı. Ortaçağda asıl korku kaynağı, can ve mal emniyetinin gündelik yaşamın bir parçası olarak tesis edilemiyor oluşuydu. Toplumda korku yoluyla sağlanan bir itaat ve belirsizlik üzerine kurulu bir düzen hâkimdi. Köylünün yoksulluk ve korku ile ram altına alınmış olması, mevcut yapının devamlılığını sağlayan önemli bir etkendi (Çakır, 2007: 67-68). Felsefe, sanat, düşünce ve yaşam biçimine egemen olan kilise ise gücünü soyluların toprak bağışlarından alıyordu. Haçlı seferleri ile birlikte coğrafi keşifler ve geliştirilen uluslararası ticaret yolları ile yeni dünyalara açılan kapılar fark edilmiş ve Ortaçağın kapalı toplumu artık yeni bir düzen tesis etmeye başlamıştı. 12. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yaşanan değişim ve dönüşüm süreci, kent yaşamını ve ticari ilişkileri geliştirmiştir. Kent yaşamının gelişimine paralel olarak sosyal ve siyasal yapılar kurularak, kentli bireylerce bu yapıların varlığını koruması adına bir takım ortak çıkarlar ve haklar ileri sürülmüş ve bu hakları hem toplumun tabakalarına hem de yöneticilere kabul ettirme çabası gösterilmiştir. 13. yüzyılda parasal araçların yaygınlık kazanması, ekili alanların genişlemesi ve nüfusun artması gibi faktörler toplumu dünya hayatının içine iyiden iyiye çekerek, kilisenin toplum üzerindeki nüfuzunun azalmasına sebep olmakla kalmamış, aynı zamanda kiliseye ve kilisenin Hıristiyanlığı yorumlama biçimine de etki etmiştir (Çetin, 2002: 82-83). Ekonomik ilişkiler ve ideolojilere dayanan Batının bu yeni düzeni, aydınlanma fikrinin öncülü kabul edilen Rönesans ve Reform hareketlerini de başlatan bir etki yaratmıştır (Çakır, 2007: 69-70). Reform hareketleri Avrupa'da tam anlamıyla “tarihsel bir değişim süreci başlatarak modern devlete gidiş sürecine hız” katarken; Rönesans ile birlikte ise, kişinin “kendi üzerine

eğildiği, kendini keşfettiği ve hümanist görüşün önem kazandığı bir dönem” ortaya çıkmıştır (Çetin, 2002: 85; Küçük, 2013: 434). Rönesans’la birlikte Batılı merkezlerin yalnızca toplumsal refah düzeylerinde bir artış yaşanmamış, aynı zamanda fikir yapıları, alışkanlıkları, yaşam biçimleri ve zevkleri de değişmeye başlamıştır. Ortaçağ’a hâkim olan Hıristiyanlık inancının genel anlayışına göre, bu dünyadan ziyade öbür dünyaya yapılan hazırlık önem arz ederken; hümanistler bu dünyadaki güzellikler ve zevkler ile ilgilenmişler ve toplumda hâkim olan görüş “tanrıya ulaşmak için kiliseye ve onun din adamlarına ihtiyaç olmadığı” şeklinde olmuştur. Rönesans ile birlikte insan münferit olarak toplumdan, toplumsal tabakalardan ayrı; cemaat, aile veya toplumsal kabullerin oluşturduğu kalıpların dışında bir varlık olarak kabul edilmeye başlanmıştır (Çetin, 2002: 87). Bu bağlamda Rönesans ve Reform hareketleri, aklı ön plana çıkaran Aydınlanma çağına geçiş için de uygun zemini hazırlamıştır (Küçük, 2013: 434). Aklın çağı olarak nitelendirilen 18. yüzyıl ise, yeni bir düzen için gerekli olan bilimsel, rasyonel ve evrensel fikirleri merkeze alarak, “modern örgütlenme biçimlerinin temellerini oluşturan” bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Çakır, 2007: 71). Kant’ın, “insanın kendi kabahatleri sonucu düşmüş olduğu olumsuz durumdan yine kendi aklını kullanmak suretiyle çıkma çabası” olarak tanımladığı aydınlanma dönemi ile birlikte “bilinmezliğin bilgisine ulaşma ümidi, korku yaratan unsurları azaltmıştı” (Küçük, 2013: 435; Çakır, 2007: 72). Bilim ve akıl sayesinde artık karanlık tek bir alan kalmayacağı, tüm köşelerin aydınlatılacağı ve insanların korkularından sıyrılarak, daha güvenli bir alanda yaşayacağı inancı hâkimdi. Aydınlanma görüşünün estirdiği bu akılcı ve bilimsel rüzgâr sadece yeni bir bakış açısı yakalamaktan ibaret kalmayıp aynı zamanda yeni bir düzen arayışına doğru bir farkındalık da yaratmıştı. Bu çağın fikir öncüleri, toplum ile devlet arasındaki farklılıkları ve uyumsuzlukları ortaya koyarak, “toplumsal tepki ruhunun” oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Toplumu, bireyin özgürlük alanı olarak tanımlayan bu aydınlanma görüşü, yaratıcı içgüdülerin ancak özgür bir ortamda açığa çıkabileceğini savunuyor ve bu tanımın tam karşısına “devlet”i koyarak, bireyi baskı altına alan bir mekanizma olarak tanımlayıp, toplumsal güvenlik ve düzenin sağlanması dışında devlete varlık alanı tanımıyordu (Küçük, 2013: 436). 1789 Fransız Devrimi ile kurulu düzen yıkılmış, toplumda sil baştan bir başlangıç yapılmıştı. Kurulan bu yeni toplum, ideal olanı gerçek olan ile birleştirme amacı taşıyarak, uyumlu, eşitlikçi, özgürlükçü ve sınıfsız bir toplum düzeni idealiyle

gerçekleşmişti. Bu devrim ile birlikte, önceki idarede mevcut olan hukuk, adalet, iktisat, eğitim, din ve aile gibi tüm kurumsal yapılar da değişikliğe uğramışlardı. 1793 anayasası ile ilk kez, “kişinin refahı için toplumsal sorumluluk ilkesi resmen” kabul edilerek, anayasa ile “bütün vatandaşların yaşama ve geçim hakları güvence” altına alınmıştı (Schapiro, 1966: 14; akt. iç. Küçük, 2013: 437). Böylece toplumsal düzen ve asayiş adına önemli bir adım atılmıştı.

Fransız Devrimi ile neredeyse eşzamanlı olarak başlayan ve bir başka kırılma noktası olan Sanayi Devrimi de insanlık tarihinde önemli bir yere sahiptir (Küçükkalay, 1997: 52). Çünkü Sanayi Devrimi ile birlikte fikir ve eylem boyutunda “*zaman- mekân ve doğa- insan anlayışlarında yaşanan devrimlerin yanı sıra madde ve paraya yönelme ile rasyonalizm ve bireycilik*” anlayışı da öne çıkan gelişmelerdi. Sanayi Devrimi ile birlikte “*girişimciliğin aileden ayrılması, işbölümüne dayalı üretim, büyüyen sermaye birikimi, rasyonel hesap ve çıkarlar, sanayi girişimlerinden doğan sınıfsal ayrımlar ile yeni bir toplumsal düzen*” ortaya çıkarken, bu yeni düzen “kapitalistleşme, serbest girişim ve özel mülkiyet alanlarındaki gelişmelere” paralel olarak “liberalizmin ekonomik bir tabana oturmasına” ön ayak olmuştu (Çetin, 2002: 88- 89). *Ticari kapitalist sistemin yerini sanayi kapitalizmine bırakması* ile birlikte 18. yüzyıl, toplumsal ve ekonomik ilişkilerde yaşanan köklü ancak “hiç de ani olmayan” değişimlere sahne olmasının yanı sıra, artık büyük fabrikalarla toplu üretimin yapıldığı dev bir tesise ev sahipliği yapıyordu. Bu çağın en tesir eden özelliği belki de iktisat hayatında sağlanacak olan tam bağımsız bir iradenin “ideal bir toplum düzeni getireceğine” duyulan inançtı (Çetin, 2002: 89; Küçükkalay, 1997: 55, 63). Ne var ki yeni toplum düzeni vaat ettiği sonsuz mutluluk ve tam bağımsızlığın sağlandığı ideal bir yaşam standartlarından ziyade yeni çatışmalar ve yeni çekişmeleri beraberinde getirmişti. Eski sınıfsal tabakaların yerini yeni çıkar çatışmaları ve yeni kavgalar almıştı. Sadece toplumsal sistem ters yüz edilmekle kalmamış aynı zamanda “toplumsal ideali” de alıp götürmüştü. İngiltere’de başlayan sanayileşme sürecinin ilk safhalarında, toplumun kimi kesimlerinde refah düzeyi yükselirken, “*çalışan yoksul kesimin düşen fiyatlar, istihdam olanaklarına erişme şanslarının artması ve yüksek bir hayat standardına erişemese bile ona giden yoldaki fırsatlarla tanışma imkânlarına rağmen hayat standartlarında*” elle tutulur bir ilerleme olmadığı gibi, aksine bir gerilemeden de söz etmek mümkündür (Küçükkalay, 1997: 64-65). “16. yüzyılda başlayan, 17. yüzyılda

gelişen ve 18. yüzyılda da güçlenen”; aristokrasiden ve mutlakiyetçi kraldan “iktidarı zorla alan yeni bir sınıf, burjuva sınıfı”, önceki düzeni bozup yerine yeni bir düzen inşa etti ve bu yeni düzeni “İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi” ile duyurdu. Buna göre, feodal yapıdan kaynaklanan sosyal ve hukuki eşitsizlikler ortadan kaldırılmış, toprak mülkiyeti sınırlandırılmış ve “tüm insanlar yasalar önünde eşit” kabul edilmişti (Çetin, 2002: 92). İnsanda doğuştan var olan iyiliğe dayanan, uyumlu bir toplum kurma fikriyle ateşlenen Fransız Devrimi’ne öncülük eden aydınlanma görüşü, insani değerleri ön planda tutan, eşitlikçi, özgürlükçü ve demokratik beklentiler yükliydi. Ancak Sanayi Devriminin doğayla insan ilişkisini değiştirmesi; “o vakte kadar, kendini doğanın bir parçası olarak gören insanın, artık kendisini doğanın efendisi gibi görmeye” başlamasıyla, 19. yüzyıla gelindiğinde, artık aydınlanma görüşüne öncülük eden düşüncelerden sapmalar meydana gelmeye başladı ve Batının en önemli sorunu “elde edilen üstünlüğü en iyi biçimde kullanmak” oldu. 20. yüzyıl ise, din ve kültürde yaşanan değişimler, küresel ölçekte yaşanan sosyal ve siyasal gelişmeler, teknolojide yaşanan hızlı değişimler, uluslararası sermaye ve malın serbest dolaşımı, neoliberal politikaların toplumsal kabulü, demokratik yenilik hareketleri, toplumsal örgütlenmelerin farklı ve yeni biçimlerinin gelişmesi gibi pek çok yeniliğe sahne olmuştur (Veliyev, 2009: 103). Söz konusu dönemde artık, “ekonominin büyük bir bölümü tekellerin denetimi altına girmiş, bilimsel sermaye işbirliği, azar azar insanı toplumu ve doğayı egemenliği altına” almaya başlamıştı (Çakır, 2007: 72-73). Mevcudiyetini korumak için bazı belirsizliklere gereksinim duyan düzen, gücünü ise “korkunun yarattığı kafa karışıklığından” almaktaydı. Korkular ve endişeler geleceğe duyulan güveni azaltırken, belirsizlikler inançların sarsılmasına, anlam ve yön yitimine neden olmaktaydı. Soğuk savaş döneminde yeniden belirlenen değerler sistemi ile birlikte yeni bir düzen tesis edilmekteydi. 1914’ten 1980’e uzanan dönemde dünyada cereyan eden “I.ve II. Dünya Savaşları, Büyük Buhran ve Sovyetlerin varlığı neo-klasik serbest dış ticaret teorisinin uygulanmasını engellemişse de 1980 ve 1990 yıllarında uluslararası kurumlar aracılığıyla uygulamaya” konulması, soğuk savaşın ardından “uluslararası terörizm” ve “güvenlik meselesi” gibi sorunsalları gündemin bir parçası haline getirmiştir. Öte yanda ise küresel bir pazar haline gelen dünya, büyük sermaye sahipleri tarafından kuşatılmaya başlanmıştır (Çakır, 2007: 78). Bu koşullar altında yeni bir düzenin tesis edilmesi veya mevcut düzenin en az hasarla korunması, güvenliğin

tesis edilmesiyle doğrudan bağlantılı bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Güvenliğin tesis edilmesi, kamu düzeninin sağlanması ile paralel anlamlar içermekle birlikte, kamu düzeninin korunması, “beli bir ideolojinin her ne pahasına olursa olsun muhafaza edilmesi değil, belli bir sosyal ve hukuki düzenin” korunmasıdır (Atakan, 2007: 120). Toplumsal endişelerden arındırmak için güvenliğin sağlanması gereklidir ancak kimi zaman güvenliği sağlama endişesi ile alına önlemler, toplumsal özgürlükleri kısıtlayacak noktaya varabilmektedir. Benjamin Franklin bu duruma, “Biraz güvenlik elde etmek için özgürlükten vazgeçebilenler ne özgürlüğü ne de güvenliğini hak ederler.” yorumunu getirmiş ve düzeni korumak ve güvenliğini sağlamak için korunması gereken hassas dengeye dikkat çekmiştir (Erdoğan, 2013: 25). Devlet varlığını sürdürebilmek için çeşitli güvenlik tedbirleri almayı bir zaruret olarak görürken diğer taraftan bireysel özgürlüklerin ihlal edilmemesi için çevresel tedbirlere ek olarak kendisi de bireyin bu hakkını muhafaza etmek durumundadır. Ülkesinde yaşayanlara vatandaş olanlar ve olmayanlar şeklinde yasal statü vererek içeridekiler ile dışarıdakiler arasındaki ayrımı sunmaktadır (Betts, 2017: 75). Devlet mülteci, sığınmacı gibi yerlerinden edilmişlerin kabulünde ülke içindeki dengeyi korumak ve toplumsal düzeni sarsmayacak biçimde bir koruma imkânı sağlamak ve olası çatışmaları engellemek gibi sorumluluklara sahiptir. Uluslararası politika ve insan haklarının bir gereği olarak koruma sağladığı göçmenlere ülke içi siyasi dengeleri bozmaksızın bir düzenleme yapması devletin egemenliğini ve güç dengelerini muhafaza etmesinin de bir önkoşuludur.

Sosyal yaşamın korunması için alınan tedbirler sadece devlet eliyle olmayıp, özel sektörün işleyişi içerisinde de kişisel yaşam konforunu sağlamaya yönelik, hayatı garanti altına almanın çeşitli yolları mevcuttur. Özel ticari sigorta şirketleri, kasko firmaları, herhangi bir hak veya mal kaybı durumunda zararın temin edilmesi için yapılan sözleşmeler vs. bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Zira teminat altına alınan menkul ve gayrimenkul malların dışında, şahısların sahip olduğu saçıdan ses teline kadar her türlü özel bulunan nitelik ve ne kadar süreceği belli olmayan hayat dahi her türlü kaza ve risklere karşı sigortalı hale getirilebilmektedir. Ne zaman gerçekleşeceği belli olmayan ve hangi oranda bir tehlike yaratacağı önceden kestirilemeyen ancak bedeli peşinen ödenerek satın alınmış olan riskler, bireyin olmasından endişe ettiği ve olmaması için her türlü bedeli ödediği ancak her an gerçekleşebilecek ve hayatının rutinini ters yüz edecek korkutucu ihtimallerdir (Turgutlu, 2006: 27). Sigorta şirketleri

varlıklarını bu risklere borçludur. Belirsizlikler ve riskler varlığını koruduğu müddetçe hayatı garanti altına almanın da çeşitli yol ve yöntemleri gerek devlet eliyle gerek özel girişimler ile aranmaya devam edecektir. Özel sigorta şirketlerini, “risk toplumunun sınır hattını teyit edenler” şeklinde tanımlayan Ulrich Beck, “yan etkilerin denetlenebilirliğini güvence altına alan” sistemler olarak görmektedir. Ona göre, sigorta şirketleri “iktisadi eylem mantığı bakımından mühendisler ve işletmelerden” ayrılmakta ve “güvenlilik yeminleriyle” örtüşen bir imaj sunmamaktadırlar. Bunun gerekçesi ise, “teknik risk, ihtimalin küçük ama o ihtimalin yol açacağı sonuçların büyük olduğu” durumları kapsamaktadır. Sigorta şirketleri, “iktisadi riskin sonsuz yönde olduğu risklere karşı emniyet alma” gereksinimini pazarlamaktadırlar (Beck, 2013: 42). Kişiler olmasından endişe ettikleri durumlar için sigortalatma eylemine başvururken, bir yandan da içinde buldukları durumu da risklere bağımlı hale getirmektedirler. Araç satın alan kişi, kaza sigortası yaptırdığında olası risklere karşı hazırlıklı olma endişesi taşırken, aracı olmayan kişinin böyle bir endişe ve risk taşıması da söz konusu değildir. Beck’in ifadesiyle, “sigortalanabilirlik, sistematik olarak yaratılan tehlikelerden dolayı risk toplumuna dönüşen sanayi toplumunu dengede tutan bir ağırlık” olarak varlığını sürdüren iktisadi bir rasyonelliktir (2013: 42). Modern dünyada, özel ticari sigorta şirketlerinin farkında olduğu ancak sigortalanamayacak türden tehlikeler de mevcuttur. İklim değişikliğine bağlı olarak gelişen riskler, sera etkisi, doğal afetler bu bağlamda sigorta şirketlerini iflasın eşiğine getiren ve etkisi büyük olan felaketlerdir. Sigorta şirketlerinin “risklerin emniyetini boşa almış olması” şeklinde bu durumu tarif eden Beck, büyük çaplı yaşanan felaketlerin sigorta şirketlerini batıran türden olduğunu ifade etmektedir. Böyle bir durumda güvensizlik duygusuyla sigorta şirketlerine insanların başvurmasına karşın, sigorta şirketleri de kendilerini emniyette hissetmemektedirler. Her türlü malını, mülkünü kasko ile güvence altına almaya çalışan bir toplumda riskler önceden kestirilemediği gibi şirketler de kendi finansal durumları hakkında garanti verememektedirler. “Risklerin yükseldiği güvensizleştirilmiş toplum”da, her şeyin sigortalanarak, kasko hizmetleri sunulurken, yarın hesap edilerek sunulan emniyet, söz konusu toplumu bir “önlem-devleti” haline getirmektedir (Beck, 2013: 43). Geleceğe güvenle bakabilmek için sadece sigorta şirketleri değil, yarını garanti altına almak için devletin zorunlu kıldığı “bireysel emeklilik sözleşmeleri” de bu bağlamda değerlendirilebilir. Kişinin yarını kendi insafına bırakılmaksızın, ondan zorunlu olarak

bu güvenceyi ede edebilmenin koşullarını yerine getirmesi istenmekte ve olası risklere karşın tedbirli olma davranışı devlet eliyle öğretilmektedir. Modern dünyanın riskleri arasında sadece felaketler, kazalar, savaşlar ve bunların neden olduğu korkutucu sonuçlar olmayıp, bakıma muhtaç halde kalmak, parasız olmak, sağlık güvencesine sahip olamamak gibi ihtimaller de bulunmaktadır. Bu riskler karşısında bireyin yarını hakkında büyük endişeler taşıması ve her adımını hesap ederek atması kaçınılmaz bir durum olarak belirmektedir. Bireysel risklerin yanı sıra bölgesel, ulusal ve küresel riskler de bireyin yaşam koşullarını olumsuz yönde etkileyecek, toplumsal krizlere yol açabilecek ve ülkeler arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilecek nitelikte geniş çaplı tehlikelerdir. Bütün bu ihtimaller karşısında bireysel ve toplumsal emniyetin sağlanması ise küresel ve kolektif bir çaba gerektiren durumdur.

1.4.4. Modern Kapitalist Dönem, Küresel Riskler ve Güven İlişkilerinin Parçalanması

Tarih öncesinin primitif toplulukları konargöçer hayattan uzaklaşıp yerleşik hayata geçmeye başladıkça, göçebeliğin barındırdığı sıkıntılardan nispeten uzaklaşmış; yeme, içme, barınma, giyinme gibi alışkanlıklar daha modernize ve estetize bir forma taşınmış, genel olarak yaşam standartları, gelenekselden moderne doğru, öncesine nazaran farklı bir boyut kazanmıştır. Bu süreç içerisinde tarihin ilk medeniyetleri de kendini göstermeye başlamıştır. Küçük gruplarla başlayan ilişkiler büyük topluluklara dönüştükçe köyler, kasabalar, kentler vücut bulmuş ve Sanayi Devrimi ile başlayıp, kapitalist yaşam pratiklerinin yaygınlık kazanması ile devam eden süreçte, bir arada bulunmanın farklı türleri belirlemiştir. Dar bir çevrede, zorunlu ve gündelik ilişkiler gerektiren aile ve akraba ilişkileri gibi birlikteliklerin dışında, çeşitli ortak menfaatlere dayalı, ekonomik getirisi olan, ticari, zirai, endüstriyel vb. çok ve çeşitli birliktelikler doğmuştur. Endüstri devrimiyle birlikte, büyük ölçekli kentleşme yaygınlık kazandıkça, kırsaldaki insanlar kentlerdeki yaşam koşulları ve yeni iş imkânlarıyla tanışmak ve fabrikalarda, atölyelerde işçi olarak çalışmak için kentlere göç etmeye başlamışlardır. Yaşanan bu göçler, bir yandan toplumsal yapıyı yeniden şekillendirirken bir yandan da “sanayi üretimi ucuz emek ihtiyacını” karşılamıştır (Bal, 2011: 5). Modernleşmeye başlayan kentler, kendi iç dinamiklerini yavaş yavaş oturtmaya başlamış ve rekabet, faydacılık, bireycilik, özgürlük, sermaye ilişkileri, kâra dayalı ortaklıklar, vs.den

müteşekkil yeni bir sosyal yapıyı dizayn edilmiştir. Modern kentlerde ortaya çıkan bu yeni sosyal düzen, geleneksel toplum ilişkileri ile aile bağlarının değişmesinde de etkin bir rol oynamıştır.

Kapitalizmin toplumsal gereksinimleri, kırsaldan kente gelen ailelerin öncelikli ihtiyaçları arasına girmeye başlamış ve toplumsal bağlar bireysel bakış açısına doğru hızla evrilerek öncekinden oldukça farklı bir sosyal düzen ortaya çıkmıştır. 20. yüzyılın sonlarına doğru artık topluluklar erimeye yüz tutmuş ve “kişi dışı bir hale gelen toplumda” topluluk ruhunun izleri aranır olmuştur (Güven, 2015: 47). Çünkü modern kapitalizmin dışa yansıyan en belirgin özellikleri bireycilik ve rasyonalizmdir (Bal, 2011: 5). Bu yeni çağda, bireyci tutumlar yaygınlık kazanırken, bireyin varoluş amacı özgürlük fikrinden beslenmiş ve toplumsal değer yargıları bireyin beklentilerine göre yeniden şekil almaya başlamıştır (Bayer, 2013: 103-104). Bireyin istekleri ve arzularına odaklanan ve aklı ön plana çıkaran bu yeni düşünce biçimi, kolektif yaşam tarzından uzak, özgürlük merkezli ve gelişmek için kişisel gayretin gerekliliğini vurgulamaktadır. Kalabalıklarla birlikte hareket etmek bireyin sağlayacağı faydayı azaltan, onu ilerlemenin gerisinde bırakan bir yük olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bakış açısına göre, kalabalıklar bireyin sadece zamanından çalan bir etki yaratmayıp, aynı zamanda verimini düşüren, onu hedeflerinden ve hedefleri için çalışmaktan uzaklaştıran bir yöne de sahiptir. Bu yüzden bireyin ereklerinde muvaffak olabilmesi için ferdi hareket tarzını benimsemesi ve kendi istekleri doğrultusunda, aklını kullanarak kişisel bir yol haritası çıkarması gerekmektedir. Tüm bu değişen dünya koşullarına paralel olarak toplumsal iletişim kurma biçimleri de farklı formlara bürünmüş ve birey ile toplum arasındaki bağ büyük bir hızla zayıflamaya başlamıştır. Bunun sonucunda birey yalnızca kendi kabuğuna çekilmekle kalmamış, istekleri, ihtiyaçları, arzuları ve paylaşımları noktasında da dünyasında yalnızca kendisine yer açar hale gelmiştir. Bireyi yalnızlaştıran ya da yalnız kalmaya yönelten tek duygu kapitalist ilişkilerin doğurduğu iktisadi emeller ve bunların uyandırdığı hırs ve çaba değildir. Birey bir yandan da toplumda hızla yayılan samimiyetsiz birliktelikler, çıkar ilişkileri, güç ve iktidar yarışlarının hasar verdiği itimat ve güven duygusunu onarma çabasındadır. Yeni dünyanın esnek kapitalizminde ortaya çıkan çeşitli belirsizliklere kapılan insanın üç şekilde yönünü kaybettiğini ifade eden Sennett, bunları, “muğlak yatay hareketler, geriye dönük kayıplar ve öngörülemeyen ücret kayıpları” şeklinde sıralamaktadır (2017:

96). Sıkça iş değiştiren insanın yapmış olduğu değişikliği ifade eden muğlak yataylık, yaşadığı yeri terk edip başka bir yere doğru yol alan insanın haline benzemektedir. Bilinmeyene doğru yapılan bu yolculukları risk almak olarak tanımlayan Sennett, modern risk kültürünün garip yönünün “hareketsizliğin başarısızlık olarak görülmesi ve sabit kalmanın ölümle eş tutulması” olduğunu belirtmektedir. Bilinmezliğe yol alan modern birey bunu hayatının her safhasında göze alabilmekte, geçmişini arkasında bırakarak yeni bir başlangıç için bugününden rahatlıkla vazgeçebilmektedir.

Bireysel karar mekanizmalarının esnekleşmesi ve kalabalıkların ruhunu kaybetmesi, bireyi pek çok sorun karşısında “başının çaresine bakma” davranışına yöneltmiş ve topluluklar içinde eriyip kaybolmaktansa “bireysel katılığını” koruma refleksi geliştirmiştir. Ne var ki, toplumla birey arasında iletişim olmadan sosyal yaşam nasıl bir çıkmaza giriyorsa, güvenin olmadığı yerde de iletişim aynı şekilde olanaksız bir hal almaktadır (Ertong, 2011: 5-6). Buradan hareketle, söz konusu çağın insanını, modern dünyanın sıkıntılarını bünyesinde taşıyan, kapitalizmin arzularınca kuşatılmış, ruhtan arındırılıp beden kutusuna hapsedilmiş olarak resmetmek mümkündür. Modern dünyanın avucuna aldığı insanın tasvirini yapan Hannah Arendt, “modern insanın, tam da kendisinden önceki bütün çağların elde edebilir olduğu şeyi, yani kendisi dışındaki gerçekliği tecrübe etmeyi istediği bir anda, doğa ile evrenin ‘elinden kaçtığını’ görecek” olmasına işaret etmektedir (2018: 410). Bu durumda bulunan birey zamanla çevresine ve kendisine yabancılaşma, giderek toplumsal ilişkilerden uzaklaşarak yalnızlaşma, mesafeli ilişkileri benimseyerek çevresinden soyutlanma, daha yalıtılmış ve ben merkezli bir hayat şekli tercih ederek bencilleşme gibi davranışları bünyesinde biriktirmeye başlayacaktır. Bireyin bu duruma gelmiş olmasının tek ve kesin bir nedeni yoktur. Birbiriyle kesişen ve ayrışan karmaşık pek çok faktör, bireyde zaman içinde gözlenen bir davranış değişikliğine yol açmış ve bireyin dış dünyaya yansıttığı çeşitli duygulanımlara neden olmuştur.

Küreselleşmenin doğasını gelip geçici olarak tanımlayan Saul, bunun kaynağı olarak da “onu sarmalayan entelektüel masumiyet”e işaret etmektedir. Küreselleşmenin asıl hatasının “19. yüzyılda serbest ticaretin başarısının abartılmasını” ve devamında “teknoloji ve akılcı yönetim sistemlerinin üstünlüğünün belirleyiciliğinin abartılması” olduğunu ifade etmektedir (2018: 60-61). Charles Taylor ise modernliğe ilişkin üç sıkıntıdan söz etmekte ve bunları, “1- Anlam yitimi de denebilen ahlaki ufkun kararması

2- Gemi azıya alınmış araçsal akıl karşısında hedeflerin gölgede kalması 3- Özgürlük yitimi” şeklinde sıralamaktadır (2011: 17). Kültürde meydana gelen değişimlerin bireyin şahsiyetinde yol açtığı değişimlere vurgu yapan Taylor, “imrenilen bir nitelik olarak kahramanlığın yerini hayatta kalma”nın almış olmasını modern dünyanın bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Modernlikle birlikte başkaları için yaşamaktan vazgeçip kendisi için yaşayan birey, kendini gerçekleştirme ülküsünden vazgeçmiş ve bakışını içe çevirmiştir. “Kendi işini yapma”, “kendi işine bakma”, “kendi kendini tatmin etme” gibi fikirler, bireyin ahlaki dünyasına şekil vermiştir. Sennett de bireyin gelmiş olduğu bu noktaya dikkat çekerek çağımızdaki durumu, “katı bir bireycilik” olarak değil de, “bireylerin dünyanın gidişatına bakarak öne çıkardıkları bireysel duygularla ilintili bir kaygı” durumu olarak nitelendirmektedir. Bu kaygının kaynağı olarak da “kapitalizmdeki ve dinsel inançlardaki ulusal sınırları aşan büyük değişimleri” göstermektedir. Bu yüzden birey, benliğiyle alakalı sorunlara odaklandıkça toplumla ilgili meselelere giderek uzaklaşmakta ve yabancılarla daha az bir araya gelmektedir (Sennett, 2013: 18-19, 26). Bireyi toplumdaki uzaklaştıran ve neredeyse sadece kendisinden oluşan bir dünyanın içine çeken nedenlerden biri, yeni dünyaya ilişkin taşıdığı kaygılar ve korkulardır denilebilir. Çünkü bu yeni dünyada siyasi, iktisadi, teknolojik, hukuki, sanatsal, kültürel vs. pek çok alanda köklü değişimler yaşanmakta ve birey sürekli yenilenen ve güncellenen bu çağı yakalamak için yoğun bir çaba sarf etmektedir. Bir yanda arzuladıkları için harcaması gereken emek, bir yanda korktuklarından uzak durabilmek için gösterdiği gayret onu kaçınılmaz bir gerilime sürüklemektedir. Küreselleşme akıntısına karşın, modern insanı kuşatan bireyselleşme bugün sadece Batı toplumlarını etkileyen bir olgu değildir; dünyanın çeşitli yerlerinde farklı dini, etnik ve kültürel yapılarda da kendini göstermektedir (Corcuff, 2016: 21). Küreselleşen dünya, bir yandan bireye aidiyetlerini sorgulatırken, öte yandan birey kimliğini duyumsamasına neden olan bir gerilime sürüklemektedir. Değişen bu yapı insani ilişkileri etkilediği kadar toplumsal yapılara da farklı biçimler kazandırmaktadır.

Niklas Luhmann da 1984 yılında kaleme aldığı “*Social Systems*” adlı çalışmasında, aynı noktaya işaret ederek, günümüz problemlerinin temel sebeplerinin, “modern yaşamla birlikte giderek parçalanıp ve farklı biçimler kazanan sosyal sistemlerdeki iletişimin değişmesinde aranması” gerektiğine vurgu yapmıştır (Çelik, 2007: 51-52). Değişen dünya, bir yandan cazip yenilikler sunarken öte yandan zorlu bir

yaşam düzeni vaat etmekte ve uyum problemine bağlı olarak yeni çağa mahsus çeşitli sorunlarla tanıştırmaktadır. Sağlıklı ilişkilerin kurulabilmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi için bireyin öncelikle kendisiyle uyum halinde olması, içsel bir çatışma yaşamaması veya en alt düzeyde bu çatışmanın yaşanması beklenmektedir. Çünkü bireyin iç dünyasında yaşayacağı çatışma ve uyumsuzluk onun çevresel ilişkilerine de yansıtacak ve giderek genişleyen bir dalga yaratacaktır. İçinde bulunulan toplum, bireye güven veren, onu rahatlatan, hedeflerine ulaşmasında ona fırsatlar sunan, içsel ve dışsal çatışmaları en aza indiren bir niteliğe sahip değilse bireyin söz konusu çevreye adapte olması pek mümkün olmayacaktır. Zira güven, Luhmann'ın tabiriyle “sosyal dünyanın karmaşıklığını azaltan önemli ve etkili bir iletişim mesajı” olmakla birlikte, hayatı kolaylaştıran, ilişkilerin sağlıklı yönde geliştirilmesini sağlayan önemli bir duygudur (2017: 25). Gerilimlerin asgari düzeyde yaşandığı ve güvenin hâkim olduğu yerde fırsatlar ve olanaklar da bireyin fark edebileceği bir mesafede bulunacak böylece toplumsal birliğin korunmasına, sağlıklı ilişkilerin gelişmesine, birey toplum ilişkisinin anlamlı düzeyde sürdürülmesine önemli katkılarda bulunacaktır. Richard Sennett'in yaptığı tespitler ise meseleye yeni bir bakış açısı kazandırmaktadır. Sennett'e göre bireyin toplumsal ilişkilerden uzak ve çevresinden izole bir hale gelmesinde rol oynayan en önemli faktör “19. yüzyıl kapitalizminin yol açtığı sarsıntılar”dır (2013: 37). Kazananın da kaybedenin de neler olup bittiğini anlayamadığı bir ekonomik düzen şoku ve kamusal düzen ve denetim mekanizmalarının gösterdiği zayıflık, insanlarda ister istemez bir korunma refleksi geliştirmiştir. Koruma tedbirlerinin alındığı ilk sosyal yapı ise ailedir. Sennett'in tasvir ettiği burjuva ailesi, “otorite ve düzenin tehdit altında olmadığı, maddi varoluşun güvenliğinin gerçek bir evlilik içi aşka eşlik ettiği ve aile üyeleri arasındaki işlere başkalarının burnunu sokmadığı” ideal bir yaşam düzenini içermektedir (2013: 37). Aile, toplumsal dönüşüm sürecine etki eden pek çok faktörü bünyesinde barındırır da taşıdığı ahlaki değerler kamusal alandan daha üstün olduğuna inanılan, “salt kendi başına bir dünya” olarak algılanan ve 19. yüzyıl boyunca toplumu kasıp kavuran dehşetten kurtuluşun “en emin sığınağı” olarak kabul edilmektedir (Bayer, 2013: 103; Sennett, 2013: 37). Sosyal doku ve toplum yapısının değişimi ise sadece ailenin geçirmiş olduğu dönüşüm üzerinden izah edilemeyecek kadar karmaşık bir süreçtir. Öyle ki, Alain Minc'in “yeni ortaçağ” olarak adlandırdığı bu dönemde, “hiçbir riskin olmadığı ama bir tehdidin bulunduğu bir dünyadan, tehdidin olmadığı

ama sayısız riskin bulunduğu bir dünyaya” geçiş yapılmıştır (1995: 107). Küresel ölçekte sözü edilen riskler, sadece devletlerarası siyasi ve iktisadi ilişkileri değil toplumların yaşam kalitelerini de önemli ölçüde etkilemektedir. Atom bombası kullanılarak tüm gezegenin havaya uçurulma ihtimalindense, güç çatışmaları yaşayan devletlerin atom bombasını birbirleri üzerinde kullanma ihtimalleri söz konusu olduğunda caydırıcı bir endişeye sebep olmaktadır (Minc, 1995: 117). Zira devletlerarasında yaşanan gerilimler, artık cephelerde yaşanacak sıcak çatışmalardan çıkıp, silah sektöründe geliştirdikleri teknolojileri birbirleri üzerinde deneme girişimleri şeklinde cereyan etmektedir. Geliştirilen teknolojilerin kullanılma ihtimali ise kendisinden daha büyük bir endişeye sebep olurken “kamuoyu için ise yarın, bugünden daha çok şüphe ve daha çok tehlike” içermektedir (Minc, 1995: 118). Bu yüzden korkudan beslenen devletler, ürettikleri silah ve bombaların nihai ürün olmadığını her fırsatta belirtmekte, devamının geleceğini, daha korkunç ve daha yıkıcı etkilere sahip yeni teknolojiler peşinde olduklarını dünya kamuoyuna duyurmaktadırlar. Minc, risklerin yalnızca savaşlar ve nükleer tehditlerden ibaret olmadığını, “hazcı ve tüketici uygarlığın yüreğine çöreklenmiş başka risklerin” de var olduğunu ve kamuoyunun da bunların farkında olduğunu düşüncelerine eklemektedir. Minc’in düşüncelerinden hareketle, finansal krizler, doğal afetler, küresel ısınma ve iklim değişikliği ve buna bağlı olarak canlı türlerinin yok oluşunun biyolojik çeşitlilik ve besin zinciri üzerindeki olumsuz etkileri, kuraklık ve açlıkla baş edemeyen insanlar ile savaş ve çatışmalar nedeniyle hayatlarını sürdüremeyen insanların kitleler halinde başka ülkelere göç etmeleri ve bunun ortaya çıkaracağı “demografik düzensizlikler” modern dünyanın taşıdığı riskler olarak sıralanabilir. Çeşitli sebeplere bağlı olumsuz yaşam koşulları, bir yandan milyonlarca insanı yer değiştirmeye zorlarken öte yandan yaşanan bu hareketlilik devletlerin geliştireceği politikalar arasında göçlere de özel bir yer ayırmalarına neden olmuştur. “Sıfır göç” hedefiyle göçmen karşıtlığı fikrini savunan ülkeler, dünyanın geldiği noktada göçlerin kaçınılmaz olduğunu ve bu hedefin “bir düştten öteye gitmediğini” fark etmektedirler (Minc, 1995: 121). Küresel dünya mesafeleri kısalttığı gibi, sınırları da geçirgen yüzeylere dönüştürmüş ve artık bir ülkeden başka bir ülkeye geçiş yapmak planlı bir eylem olmaktan uzaklaşmıştır. Küreselleşme, “sosyal bilimlerde moda bir kavram, yönetim gruplarının reçetelerindeki ana buyruk ve her kanattan gazeteci ve politikacı için gündemi yakalayan” bir sözcük

olmasının yanı sıra, dünyada yaşanan gelişmelerin de başlıca sebeplerinden biri olarak görülmektedir (Hirst ve diğ., 2007: 26). Yerinden oynayan kitlelerin hareketliliğinin altında yatan ilk neden olarak küreselleşme sorgulanmakta ve küresel problemler bu bağlamda değerlendirilmektedir.

Çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşanan küresel hareketliliğin, mesafelerin kısalıp, sınırların ortadan kalktığı algısını hâkim kılmasıyla birlikte özellikle göçmenler için yaşanabilecek olan her yer, varılabilir birer hedef olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Yeni bir düzen kurabilmek için uzun yolculuklara çıkan yerinden edilmişler, varış noktalarında da alınan bir dizi önlem ve düzenleme ile karşılanmaktadır. Kentlere dâhil olan küresel mülteciler sebebiyle ortaya çıkabilecek sorunlara alınan önlemler, birer “düzen sorunu olarak değil de bir risk sorunu” olarak ele alınmaktadır (Beck, 2013: 45). Kimlikleri kestirilemeyen, ne kadar kalacakları, ne zaman dönecekleri kesin olarak tayin edilemeyen mültecilerin kent hayatına katılırken yanlarında taşıdıkları belirsizlik, varlıklarının birer tehdit olarak algılanmasına yol açmaktadır. Ticari göç, zorunlu göç, gönüllü göç gibi birçok türü bulunan göçmenliğin, tehlike olarak algılanan ve kendilerine yönelik bir tedbir alınması gerektiği düşünülen türü, genellikle sığınmacı ve mülteci olarak bir ülkeye giriş yapanlardır. Olasılıklar üzerinden göçmenlere yönelik geliştirilen güvenlik politikaları ise kesin olarak belirlenebilen sorunlardan ziyade, taşıdıkları riskler ve tehlikelerin tespit edilebildiği kadarına yönelik, alınan çeşitli ulusal ve uluslararası önlemleri kapsamaktadır. Göçmenin taşıdığı tehlike adı konulmuş ve önceden kestirilebilen nitelikte olmayıp, olabileceklerin varsayımlarına dayanmaktadır. Toplumsal huzur ve güven ortamının korunması için alınan bu tedbirler, zaman, şartlara ve küresel dünyanın getirilerine göre şekil almakta ve uzun soluklu ve kalıcı çözümler olarak yer bulamamaktadır. Anlık değişen dünya gündemi, ülkeleri iç ve dış politikada yeni düzenlemeler yapmaya yönlendirmektedir.

1.4.4.1. Küreselleşme, Göç, Sınır İhlalleri ve Güvenlik Sorunları

Sosyal değişimi yönlendiren önemli güçlerden biri olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında sıkça anılan küreselleşme olgusu, aslında yeni çağda var olmuş bir düşünce değildir. Başlangıcı 16. yüzyıla kadar uzanan küreselleşme kavramını 20. yüzyıla sınırlı tutup, bu döneme ait bir fenomen olarak kabul etmek yanıltıcı olacaktır (Emiroğlu ve diğ., 2003: 538). Kökleri, yüzyıllardır süregelen uluslararası ticaret faaliyetlerine

dayanan küreselleşme hareketleri, kapitalist sermayenin ortak yaşam şekli olarak kabullenilmesine hizmet eden bir anlayış olarak açıklanmaktadır. Sanayi Devrimi ile ulaşım ve iletişim alanındaki ilerlemelere bağlı olarak, sosyal yapıda yarattığı farklılıklar nedeniyle, yerel kimliklerin ve kültürün taşınmasını da içeren bir nitelik kazanmıştır. Kitle iletişim teknolojilerinin hızlı bir biçimde yaygınlık kazanması, küreselleşme faaliyetlerine büyük bir ivme kazandırmış ve ulaşım, haberleşme ve iletişim yönünden ulus aşırı bir düzleme erişilmiştir. Küreselleşmenin devinim kazandırdığı “sermaye, teknoloji, insan ve fikir” gibi alanlar, küresel düzeyde dolaşımın sağlandığı bir hat olarak karşımıza çıkmaktadır (Emiroğlu ve diğ., 2003: 538-541). Finansal, kültürel, sanatsal, siyasal, teknolojik ve insani hareketlilik, dünyada hızla el değiştiren sermaye, fikir, alışkanlık, değer yargıları ve kabuller oluşturmuş ve bunları sürekli güncellenen bir yapıya dönüştürmüştür.

Felsefe Sözlüğü’nde, “*Modernizasyon sürecinin bir parçası olarak, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde ve Doğu Bloku’nun yıkılmasından sonra, tek kutuplu bir dünyada zuhur eden kültürel sistemine, dünyanın somut bir biçimde tek bir bütün olarak yapılaşma sürecine verilen ad*” şeklinde tanımlanan küreselleşme, teknolojik, kültürel, sanatsal, siyasal, iktisadi, sportif vb. ilişkilerin geniş kapsamlı ve karşılıklı olarak yayılım ve dağılım göstermesidir (Cevizci, 1999: 540). Küreselleşme, “dünyayı tek bir yer olarak kavrayan yeni bir bilincin şekillenmesini kapsamakta” ve dünya milletlerini ekonomi, siyaset ve iletişim gibi alanlarda birbirlerine yaklaştıran ve dünyayı bir bütün olarak algılamaya yönlendiren bir süreçtir (Marshall, 1999: 449). Küreselleşme ile birlikte bilgi ve sermayenin serbest dolaşımında olması, alışkanlıklar ve geleneklerin yanı sıra dil ve kültürün de paylaşılabilen ortak bir nesne haline gelmesi ve bunların sonucunda yerelin evrensel bir boyut kazanması neo-liberal politikaların topluma sunduğu yeni birtakım pratiklerdir (Yaylı, 2012: 337). Çünkü “küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak, toplumsal sefalet ve alçalmanın bir göstergesi” olarak kabul edilmektedir (Bauman, 2012c: 9). Sürekli kendini yenileyen bir dünyanın gerisinde ve uzağında kalmak gelişmemişliğin bir göstergesi olarak algılanmakta ve bu düzene ayak uydurabilmek için atılan adımlar ve gösterilen gayret gerekli görülmektedir.

Gordon Marshall, “dünyanın sürekli yeniden kurulan bir çevre olduğu düşüncesinin küresel düzeyde yayılmasını” içeren küreselleşme olgusunun en iyi tanımının Malcolm Waters’ın *Globalization* (1995) adlı eserinde, “*coğrafyanın*

toplumsal ve kültürel düzenlemelere dayattığı kısıtlamaların azaldığı, insanların bu azalmayı giderek daha çok fark etmeye başladıkları bir toplumsal süreç” şeklinde yer aldığını belirtmiştir (Marshall, 1999: 449). Küreselleşmeyi, “uluslararası ilişkiler sosyolojisinden öte bir olgu” olarak niteleyen Marshall, iktisadi ve kültürel olarak bu kavramı ikiye ayırarak, aralarındaki ilişkiyi, iktisadi faaliyetlerin sonucunda kültürel faaliyetlerin ortaya çıkması şeklinde açıklamıştır (1999: 449). Ticaret, sermaye ve insan üçlüsünün dünya çevresinde oluşturduğu hareketliliğe dayanan ve modernleşmeyle aralarındaki ilişki kesin bir biçimde ayırt edilip, açıklanamayan küreselleşme olgusu, Bauman’ın ifadesiyle, “hızla bir parolaya, sihirli bir sözcüğe, geçmiş ve gelecek tüm gizlerin kapılarını açacak bir anahtara” dönüşmektedir (2012c: 7). Küreselleşmenin farklı ve çeşitli adlandırmalara sahip olduğunu belirten Nilgün T. Cheviron, bunları “uluslararasılaşma, dünyasallaşma ve küreselleşme” şeklinde sıralamaktadır. Uluslararasılaşma, “uluslararası incelemeler ve uluslararası ağlara” işaret ederken; dünyasallaşma, “uluslararası ve ulus ötesi mübadelelerin dünya ölçeğinde yaygınlık kazanmasını” ifade etmektedir. Küreselleşme kavramı ise “bir dünya sisteminin ortaya çıkmasını” ve “bu sistemin uluslararası ölçekte yaygınlaşmasını” içermektedir (Tural Cheviron, 2014: 25). Dünyanın genelini ilgilendiren bu sistem, tüm ticari, siyasi, iktisadi ve kültürel gelişmeleri etkileyecek ve onlara yön verecek türde ilişkileri kapsamaktadır.

Giddens’in “dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” olarak tanımladığı, küreselleşmenin izlerinin en belirgin biçimde gözlenebildiği mekânlar olan kentler de bu yeni dünya sistemi ile birlikte değişip dönüşmeye başlamıştır (2012: 60). Ortak bir yaşam algısı sunan yeni kentler, yerellikten uzak ama “yere bağlı uzmanlaşma ve coğrafi ayrışma”nın öne çıktığı mekânlar olarak önem kazanmıştır (Yaylı, 2012: 337). Hiçbir zaman durağan olmayan kentler, birer “canlı organizma” gibi olup, değişen ekonomik sistemler, çıkarlara göre şekil alan ticari ilişkiler, enformasyon akışının sürekli güncellenmesi ve iş dünyasında anlık yaşanan revizyonlarla dinamik bir bütündür. Şehir hayatının, kalabalıklar içerisinde kurulacak ilişkilere dayalı toplu yaşam alanı olarak kabulünden, içinde yaşanılması için pek çok imkânı haiz, sosyal yaşamın merkezi olarak yaygın kabul görmesi Sanayi Devriminden sonra olmuştur. Yeni üretim biçimlerinin ortaya çıkması ve bunlara bağlı olarak değişen tüketim alışkanlıkları, şehir hayatını geleneksel toplum yapısından farklı nitelikler taşıyan bir kimliğe bürümüştür

(Yaylı, 2012: 337). “Ne kadar birleştireyorsa o kadar da bölen küreselleşmenin” değiştirdiği dünyanın karmaşası, kentlere ve kentlerin sakinlerine de sirayet etmiştir (Bauman, 2012c: 8). 1980’li yılların sonlarına doğru şehir hayatına mahsus sorunlar türemiştir: Gecekondu alan ışlahı, kentsel kalite, kentsel gelişim, kentsel dönüşüm, kırsal yerleşim yerlerinden kentlere doğru artan göç ve bu göçlere bağlı olarak kent hayatına uyum sorunları vs. (Yaylı, 2012: 337). Bu süreçte kentlerde, kent hayatına özgü ritüeller, kentlerin yönetimi ile fiziksel koşullar ve çevresel sorunlar gibi çeşitli alanlarda değişimler yaşanmıştır. Teknik imkânların artması ve iletişim ve ulaşım alanındaki teknolojik ilerlemeler insanlara daha rahat mesafe kat edebileceği fikrini sunduğundan, insanlar kitleler halinde harekete geçerek yurt içi ve yurt dışı göçlerin sayısını artırmıştır. Ticari kaygılarla yapılan bu göçler, sadece kentlerin siluetini hızlı bir biçimde değiştirmekle kalmamış, sosyal ilişkilerin niteliğini de önemli ölçüde etkilemiştir. Göçler sadece kentlerin dokusunu, toplumsal yapısını değiştiren bir etkiye sahip değildir, aynı zamanda “akrabalık bağlarının çözülmesini de beraberinde” getirmektedir (Marshall, 1999: 686). Göç yolunda şartlara bağlı olarak, aileler birlik yapısını çoğunlukla koruyamadığı gibi, göç ettikleri yerde de eski konforlarına ve düzenli yaşam koşullarına sahip olamadıklarından aile ve akrabalık ilişkilerinde bir dağılma ve hatta yok olma söz konusu olabilmektedir. “Çünkü göçerlik, Edward Said’in de işaret ettiği gibi ‘kesintili bir var olma durumu’dur ve geride bıraktığınız yerle bir kavgaya tutuşma biçimidir” (Chambers, 2014: 13). Göçmenin kentin akıp giden ritmine dâhil olma çabası, hem kendi yaşam koşullarını iyileştirme açasından çeşitli zorlukları beraberinde getirmekte hem de gittiği kentin sosyal dokusunda farklılığa neden olduğundan, uyum problemlerini ortaya çıkarmaktadır. Adaptasyon sorunu ile birlikte anılan ve kent nüfusuna dâhil olan göçmenler, demografik yapıları etkilediği gibi, insani ilişkilerde de göçmen karşıtlığı ile konukseverlik gibi farklı bakış açıları arasında, rutinin yıkılmasına neden olmaktadır. “Misafir, mülteci, yabancı, göçmen, sığınmacı, muhacir” gibi sıfatlarla kent hayatına dâhil olan kimi kentli, kimi kırsal kökenli olan bu yeni sakinler, tarih boyunca bazı yer ve zamanda geçici, bazı yer ve zamanda ise kalıcı konuklar olarak bulunmuşlardır. Geliş biçimleri ile kalış biçimleri, bu yeni sakinlerin ne şekilde adlandırılacaklarını belirleyen unsur olmuştur. Yaşanan göçlerin türü, göç eden grupların nicelik ve niteliği, karşılayan ülkenin yaklaşımı göç edenin adlandırılma

biçimini etkilemekte ve günümüzde yaşanan kitlesel göçler ise göç ve göç eden konusuna daha yakından bakmayı gerektirmektedir.

Antropoloji Sözlüğünde, “İnsanın coğrafi hareketliliği; bu hareketliliğin yol açtığı nüfus dinamiği” olarak tanımlanan göç, “savaş, çatışma, kuraklık, kıtlık, salgınlar, ciddi iklim değişiklikleri, yönetimden kaynaklanan baskılar, tehcir, transhüman, avcılık, toplayıcılık, göçebe çobanlık, kentleşme, işsizlik gibi” çeşitli sebeplerle meydana gelmektedir (2003: 342). İnsanları bir yerden başka bir yere doğru hareket etmeye iten çevresel pek çok faktör bulunmaktadır. Koşulların yaşamaya elverişsiz olması, bazen bireysel bazen de kitlesel göçler meydana getirmektedir. Gordon Marshall’ın tanımladığı göç ise, “bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasi sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini” içeren bir eylem şeklindedir (1999: 685). Mevcut konumu, önceden belirlenmiş çizgilerle mahdut kişi veya kişiler, bu çizgilerin ötesine “kalıcı olarak” geçmeye başladığında bir göç hareketi söz konusu olmaktadır. Göç, yurt edinilen yeri kalıcı bir biçimde terk ediş eylemi, yeni bir mekânda, yeni bir hayatın başlangıcı için çıkılan yolculuğun adıdır. Göç edeni niteleyen, “göçmen, kaçak göçmen, uluslararası göçmen, göçebe, mülteci, sığınmacı” gibi birbirinden anlamca ayrılan ve kullanım amacına göre de değişiklik gösteren çeşitli terimler kullanılmaktadır. Göç edeni anlamak için en sık kullanılan *göçmen* kavramının sözlük anlamı, “kendi ülkesinden ayrılarak, yerleşmek için başka ülkeye giden kimse, aile veya topluluk” şeklindedir (Türk Dil Kurumu, 1998: 864). Türk Hukuk Lügatinde “dışarıdan içeriye ve içeriden dışarıya” şeklinde ikiye ayrılan *göçmenlik*, sınırlar arası geçişin her iki yönüne dikkat çekmektedir (1991: 105). İlki, “az veya çok şahısların önceden yerleşmiş oldukları memleketlerini terk ederek başka bir yere” yerleşmesidir. Bu şekilde göç edenler çoğunlukla ya kendi ırk ve milletlerinin çoğunlukta yaşadıkları topraklara doğru göç edenlerden ya da hızlı nüfus artışının yaşandığı, siyasi rejimin değiştiği veya iktisadi düzenin bozulduğu yerlerden başka yerlere göç edenlerden oluşmaktadır. İkincisi ise “Bir devlet vatandaşının kendi yaşadığı yeri terk ederek, yabancı bir ülkeye kati surette” yerleşmesidir (Türk Hukuk Kurumu, 1991: 105-106). Özellikle ekonomik zorunluluklar dolayısıyla bazı yerlerden göç eden insanların sayısının fazla olması devletleri çift taraflı endişeye sürüklemektedir. Hem göç edenlerin ayrıldığı devlet hem de gidip yerleştikleri devlet için ciddi endişelere sebep olduğundan, göç edenlerin sayısı, devletlerce kontrol altına alınan önemli bir mesele

olmaktadır. *Göçebelik* ise ülkeler arası hukukun konusu olmaktan daha uzak bir anlama sahip olup, mekân değiştirmeye dayalı bir mana içermektedir. “Bütün yıl belirli bir yerde yaşamadan, durmadan hareket halinde olan gruplar için” kullanılan göçebelik, ekonomik açıdan kendi kendilerine yeten, aşiret esaslarına göre yaşayan toplumlara kapsamakta ve “bu toplumlara örnek olarak da bedeviler” gösterilmektedir (Marshall, 1999: 277). *Mülteci* kavramı ise II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’da yaşanan zorunlu göç hareketleri neticesinde ortaya çıkan bir kavram olup, Türk Hukuk Lügatinde iltica hakkı talep eden kişi için kullanılmakta ve “herhangi bir cezai takibat ve mahkûmiyetten kurtulmak ve mücrimlerin iadesi hükümlerine tabi olmamak maksadıyla tebaasından bulunmadığı devlete kaçan kimseye tanınan mahalli masuniyet” şeklinde yer almaktadır (1991: 159). Avrupa içinde yaşanan yoğun göçler ve değişen sınırlar, bugünkü Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) olarak bilinen kurumsal yapıyı ortaya çıkarmıştır (Yönlü, 2018: 39). Birleşmiş Milletler tarafından 1951 yılında oluşturulan ve hala geçerliğini koruyan, “BM Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi”ne göre ise *mülteci*, “ülkesi dışında bulunan ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmek gibi geçerli sebeplerden ötürü korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan kişiler” şeklinde tanımlanmaktadır (Hazan, 2016: 187). Çoğu zaman mülteci kavramının yerine kullanılan *sığınmacı* kavramı ise ülkesinden ayrılıp başka bir ülkeye geçiş yapan kişiye, uluslararası koruma sağlanıp, bir ülke tarafından resmi olarak kabul edilinceye kadar verilen isimdir. Sığınmacının durumu, göç edenler arasında belki de dayanılması en zor koşulları içermektedir. Çünkü sığınmacı, “mülteci olmak için bile beklemek” durumundadır (Yönlü, 2018: 70). Yaşadığı yeri terk edip, başka bir yere doğru yol alan insanların içinde bulunduğu belirsizlik, sığınmacı statüsünde daha belirgin bir hal almaktadır. Ayrıldığı ülkesine geri dönemeyen, sığındığı ülkeye resmi olarak kabul edilmeyenlerin yaşadığı tedirgin edici bekleyiş, çoğunlukla zorunlu göç hallerinde söz konusu olmakta ve yaşanan bu mecburi yolculuklar, insanları belirsiz bir bekleyişe sürüklemektedir. Göç ile ilgili yapılan çözümlenelerde, itici ve çekici faktörlerin varlığından bahseden Marshall, göç edeni ekonomik, siyasi vb. koşullara bağlı olarak göçe iten faktörlerin “genellikle tutucu, güvenliği arttırmaya yönelik göçlere” neden olduğunu ifade etmektedir. Gidilen ülkenin ekonomik olanakları, rahat yaşam koşulları gibi çeken faktörlerin ise “risk aldırıcı ve geliri arttırmaya yönelik bir

göçü özendirdiği”ni belirtmektedir (Marshall, 1999: 685). Böylece göçü hazırlayan nedenler, zorunlu ve gönüllü göç hareketlerini de bu koşullar bağlamında bir ayrıma tabi tutmaktadır. Ülkesini terk etmek zorunda kalarak göç edenin durumu ile göçü bir tercih olarak yerine getirenin içinde bulunduğu koşulların farklılığı ortadadır.

20. yüzyıl ile 21. yüzyılın ilk yılları, siyasi çatışmalar, doğal veya insan kaynaklı afetler, iki dünya savaşı, sömürgecilikten kurtulma çabaları, Soğuk Savaşın çıkmazları, baskıcı rejimler, iklim değişikliğine bağlı çevresel felaketler gibi pek çok sebep, insanları yaşadıkları yerleri terk etmeye zorlayarak başka ülkelerden koruma bekler hale getirmektedir. Zorunlu göç halinde olup, sığınmacı statüsünden mülteci statüsüne kabul edilmeyi bekleyen bu insanların dünya karşısındaki durumu öz itibarıyla siyasi olup, vatandaş olanlar ile olmayanların çatışan çıkarlarını içeren ve sınır ötesi ilişkileri kapsayan bir durumdur (Betts, 2017: 13-14). Yaşanan zorunlu göçlerin “sebepleri, sonuçları ve ülkelerin göçlere verdiği tepkiler”, küresel politikada zorunlu göç hareketlerinin anlaşılmasında önemli bir role sahiptir. Yerinden edilmenin sebepleri çoğunlukla savaş, çatışma, baskıcı ve otoriter rejimlerin halkın yaşam koşullarını güçleştirilmesi, ekonomik olanaksızlıklar veya siyasi ve askeri nedenlerden bağımsız olarak iklim koşullarının zorlayıcılığı gibi nedenler olabilmektedir. Zorunlu göçlerin ortaya çıkardığı ulus ötesi hareketlilik, diaspora grupları, mülteci hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan kaçakçılık, organize suç örgütleri gibi sınır ötesi eylemler göçlerin sonuçları arasında sıralanabilir. Zorunlu göçlere verilen tepkiler ise hem yurtiçi siyasetin hem de uluslararası siyaset ve politikanın konusu olup, vatandaş olanlar ile olmayanlar arasında dengeyi korumayı gerektiren bir durumdur. Devletlerin mültecilere koruma sağlamaları veya daha kalıcı bir çözüm olarak ülkelerinde barış ve kalkınmanın sağlanması için diplomatik veya askeri müdahalelerde bulunmaları söz konusu olabilmektedir (Betts, 2017: 27-31). Mültecilere ev sahipliği yapmanın getirdiği yüklerin yanı sıra mültecilerin geldikleri ülkeler ile ilgili alınan inisiyatifler de çeşitli sorumlulukları üstlenmeyi gerektirmektedir.

İnsanların yaşadıkları yerleri terk edip, başka ülkelerin sınır kapılarına dayanmaları sadece yurt içi siyasetin konusu olmayıp, uluslararası ölçekte de değerlendirilmesi gereken bir konudur. Mültecilerin giriş yapmak için sınır kapısında beklediği ülkenin yanı sıra böyle bir durumda uluslararası protokolleri kabul etmiş olan ülkeler için de sorumluluk doğmaktadır. “Herhangi bir tehdit karşısında hassasiyet

gösterilmesi” olarak da tanımlanabilen güvenlik meselesi, uluslararası siyasi ve sosyal ilişkileri yakından ilgilendirmektedir (Betts, 2017: 97). Göç ve küresel politikalar ise güvenlik bağlamında en sık değerlendirilen konulardan biridir. Uluslararası göç konusu her şeyden önce devletler için bir sınır problemi olarak kabul edilmektedir. Ulus aşırı risk ve tehditler, adını “göç meselesi” olarak güncellemiş ve devletler önlem alınması gereken konulara bu başlığı da eklemişlerdir (Özer, 2015: 14). Yaşanan zorunlu kitlesel göçler, ülkelerin sınırlarını şeffaf yüzeylere ve geçirgen çizgilere dönüştürmüştür. Ülkesindeki savaş, çatışma ve kargaşa ortamından kaçan göçmenler geniş kitleler halinde başka ülkelere doğru akın ettiklerinden, vardıkları yerlerde gettolaşmaya başlamakta, hatta kendilerine mahsus mahalle ve bölgeler oluşturmaktadırlar.

Mültecilerin inşa ettiği kentler, dünya haritasında sınırları çizilmiş ve adı konulmuş olan bölgeler içindeki canlı unsurlardan bağımsız, birer mekân adından ibaret kalmaktadır. Zira bölge halkı büyük gruplar halinde kendine başka yerleri yurt edinmektedir. İklim değişikliği neticesinde dünyadaki kıtaların yer değiştireceği ihtimalleri konuşulurken, Ortadoğu’da yaşanan iç çatışmalar ve buna bağlı olarak yaşanan göçler, kıtaları fiziksel olarak yerinden etmese de kıtaların sınırlarını değiştirmeye başlamıştır. Yükselen dünya ısısı nasıl kutupları eritiyorsa, iç savaşların ve bunlara yapılan dış müdahalelerin yükselttiği hararet de ülkelerin sınırlarını eritmeye başlamıştır. Doğu batı ayrımı harita üzerinde coğrafi bir nitelendirme olarak kalmıştır. Doğulu batıda yaşam sürme çabası güderken, batılı ise doğuda çıkarları için mesai harcamakta ve barış ve güven ortamını hazırlamak için askeri gücüyle varlık göstermektedir. Yaşanan siyasi gerilimler ülkeleri komşularıyla karşı karşıya getirmekte, bu durumdan olumsuz yönde etkilenen halk ise yaşamını sürdürebilmek için uzun yolculukları göze alarak yurtlarını terk etmektedirler. Bu duruma yakın tarihli, en iyi örnek olarak gösterilebilecek yer Ortadoğu ve çevresinde yaşanan siyasi ve askeri gerilimlerdir. Filistin, Irak ve Suriye’de yaşanan ve bir türlü durulmayan iç çekişmeler ve bunlara çeşitli Avrupa ülkeleri ile Amerika ve Rusya’nın müdahil olma eğilimleri bölge halkını eriyen bir buz kütesine çevirmiştir. Akıntının yönü ise Batıya dönüktür. Ortadoğu azar azar Avrupa’ya taşınmaktadır. Dağınık ve gelişigüzel yaşanan bu göçler, Avrupa’nın çeşitli ülkelerine ve şehirlerine yayılım gösterirken göçmenlerin hayatta kalan ve yolculuk şartlarına dayanıklı olan kısmı ise konaklama yerlerini yol üstünden de seçebilmektedirler.

Sınır kavramı göçmen için aşılamayan ve geçilemeyen bir engel olmaktan çıkıp, yıkılabilen bir bariyer; sökülebilen, çözülebilen bir düğüm gibidir. Nihai amacı yaşamak olan göçmen için hayat, sınırın ötesindeki umutta gizlidir. Bu yüzden uluslararası antlaşmalar ve protokoller göçmen için ikinci planda kalan birer detaydan ibarettir. Kendi ülkesini terk etme sebebi hayatını sürdürmemek olan göçmenin varmak istediği hedef, yaşanabilir güvenli bir toprak parçasıdır. Güvende olma arzusu, mülteci olsun/ olmasın insani bir gereksinimi olduğundan, mülteci kendisine güvenilir bir liman ararken mülteciyi karşılayan ülke ise kendi iç güvenliğini hesap etmektedir. Devletler ülkesine kabul ettiği mültecinin can ve mal emniyetini sağlama koşuluyla sınırlarına kabul etmekte bir yandan da kendi vatandaşına mültecilerden gelebilecek tehditlere karşı önlem almaktadır. Bireyin güvenliğini öncelikli olarak gören anlayışa zemin hazırlayan gelişmeler, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın ilk yarısında cereyan etmiştir. Uzun süren ve pek çok devleti etkileyen savaşlarda çok sayıda insanın hayatını kaybetmesi, ülke içi siyasi çatışmalarda yaşanan can ve mal kayıpları, SSCB'nin dağılması, küreselleşmenin bulaşıcı hastalıkları taşıyan ve çevresel değişimlere neden olan yönü ile sınır ötesi bir tehdide dönüşmesi vs. devlet birey ilişkilerine yeni bir yön kazandırmış ve bireyin güvenliği hassas bir mesele olmuştur. Mevcut huzur ve düzen ortamının korunması için sosyal yaşam her türlü yabancı unsurdan arındırılmış, bireye ve dolayısıyla topluma zarar vermesinden endişe edilen etkenlerden uzak bir anlayış benimsenmiştir. Sınırları aşarak gelecek olan her türlü yabancı, ülkenin huzur ve refah ortamına gölge düşürmesi endişesiyle karşılanmaktadır. Göç etmek zorunda kalanlar ile göçmenleri kabul eden ülkeler bu yüzden konuya güvenlik tedbirleri ekseninde yaklaşmaktadırlar. Mülteciler can emniyetini sağlamak için bir ülkenin himayesini talep etmekte, devletler ise sığınma talebinde bulunan kişinin ülke için bir tehdit olup olmadığı endişesiyle kabul veya ret cevabı vermektedir.

Zorunlu göçler ile güvenlik arasındaki ilişki, yerinden edilmiş kişilerin devletleri tehdit eden birer varlık olarak algılanması, terör ve çatışmaların kaynağı olmalarından yana taşınan endişe ve iktisadi kaygılar üzerinden okunmaktadır. 11 Eylül'den sonra mülteci kimliğinin potansiyel tehdit olarak kabul ediliyor olması, bu konuyu uluslararası ölçekte dikkat edilmesi gereken hususlardan biri haline getirmiştir. Gerçekleştirilen terör olayları ve çatışmalarda aktif rol alan kişilerin iltica talep etmiş kişilerden oluşması, mültecinin varlığını "korkutan özneye" dönüştürmüştür. Her ne kadar 11

Eylül olayındaki eylemciler iltica talep edenlerden değil de öğrenci vizesiyle giriş yapanlardan oluşsa da dünya kamuoyunda ülkeye giren yabancı kimliği ile mülteci kimliği birleştirilerek ortak bir korku kaynağı olarak kabul edilmiştir. 11 Eylül öncesinde ve sonrasında meydana gelen çeşitli olaylarda iltica talebinde bulunanların olaylarda yer almış olması ise söz konusu endişeyi haklı çıkaracak türdendir. Ancak mülteci kimliğinin terör eylemleriyle birleştirilmiş olması, medya ve siyasetin diliyle tüm mültecileri genelleyen ve göçmen karşıtlığını besleyen tavrın gelişmesine ön ayak olmuştur. Siyasi propagandaların bir malzemesi haline gelen ve medyatik içeriklerde reyting oranlarına etki eden bir içerik olan mülteci meselesi, nihayete erdirilemeyen bir tartışma konusu olarak varlığını korumaktadır.

Avrupa ve Amerika gibi göçmenlerin dikkatini çeken ülkeler ise mülteci konusunda beklenen hassasiyetlerden uzak hatta mülteci karşıtlığı üzerinden siyasi propaganda yürütmektedirler. Göçmenlerin hedef olarak belirlediği pek çok Avrupa ülkesinde ve Amerika’da mülteciler, varlıklarından rahatsızlık duyulan, endişeye sebep olan ve görünür alanlarda varlıklarına tahammül edilemeyen bir unsur olarak algılanmakta ve siyasetin neredeyse ana malzemesi haline gelmektedir. Kasım 2016 ABD başkanlık seçimlerinde Donald Trump, siyasi propagandasını mülteci karşıtlığı ve ırkçı politikalar üzerine bina etmiş ve kullandığı ayrılıkçı dil ve gösterdiği yabancı düşmanlığı üzerinden prim yapmıştır. Seçimleri kazandıktan sonra ise vaatlerini yerine getirmek için elini çabuk tutan Trump, yasadışı göçmenleri sınır dışı etme, ülke içindeki yabancı uyrukluları kayıt altına alma, göçmen denetimlerini sıkılaştırma, Meksika sınırına duvar örme gibi çeşitli girişimlerde bulunmaktadır (Appadurai, 2017: 21). Bu yönde yürütülen siyaset ile ülkenin huzur ve güvenliğinin korunduğu, yabancılardan arındırılmış huzurlu bir ortamın tesis edileceği algısı uyandırılırken yükseltelen mülteci karşıtlığı siyasi bir malzeme olarak meşrulaştırılmaktadır. Medya ve siyasi söylemlerin etkisiyle “iltica talebinde bulunanlar, göçmenler, terörizm ve ekonomik ve sosyal güvenlik tehditleri” ile birlikte anılmaktadırlar. Göçmenlerin güvenlik konusuyla birlikte anılmasının nedeni, yaşanan nüfus hareketliliğinin toplumların yapısını değiştirmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü ülkelerin mevcut kaynaklarının yetersiz kaldığı durumlarda gıda, sağlık, ekonomi, eğitim gibi çeşitli alanlarda kısıtlılıklar yaşanabilmekte ve mülteciler bu durumun sebebi olarak hedef gösterilebilmektedir. Devletler, iltica taleplerini güvenlik eksenli bir değerlendirmeye tabi tutmakta ve göç ve

göçmen meselesi ülke içi politikaların bir parçası olarak kabul edilmektedir (Betts, 2017: 114-119). Mültecilerin oluşturduğu tehditlere karşı alınan önlemler ise askeri önlemler şeklinde olup, milli güvenliğe bir saldırı şeklinde kabul edilmektedir. Mültecilerin geçici bir çözüm olarak kamplarda tutulması ve hayatlarını burada devam ettirmelerinin istenmesi ise yaşadıkları belirsizliğin bir başka boyutudur. Kurulan mülteci kampları, mültecileri toplumsal hayattan tecrit etme suretiyle alınan bir güvenlik önlemi olmakla birlikte, ne kadar süre kalacağı belli olmayan ve genellikle uzun dönemli mültecilerin ülke için bir tehdit olarak kabul edilmesinin bir sonucudur. Terk edip geldikleri ülkelerinde onları göçe zorlayan savaş ve çatışma gibi nedenlerin ortadan kalkmasını bekleyen mülteciler, “geri dönüş, yeniden başka bir yere yerleştirilme veya bölgesel entegrasyon” gibi kalıcı çözümlere dair herhangi bir umut olmayınca, mülteci kamplarındaki koşullara razı olmak zorunda kalmaktadırlar (Betts, 2017: 121). Kentlerin güvenliğini sağlamak için oluşturulan kamplar, kimi zaman mülteciler açısından tehlikeli ihtimalleri de barındıran bir nitelik taşıyabilmektedir. “Kaçmak için haddinden fazla nedenleri olan, ancak sırtları Büyük Bilinmeyen’e dönük olarak koştuklarından ve ellerinde varış noktasını sezebilecek pek fazla ipucu olmadığının da farkında olan” mülteciler, güvenli bir liman aramaktadırlar (Bauman, 2017a: 31). Hayatta kalma korkusu ile çıktığı yolda ve vardığı yerde aradığı duygu güven olan mültecinin, sosyal çevrede uyandırdığı duygunun yine aynı şekilde korku olması onun arafta kalan kimliğinin de bir göstergesidir. “Sınırları olmayan bir kamusal alanın” ortaya çıkması ise mesafeleri anlamsızlaştıran ve göçmenin yolculuğuna küresel nitelik kazandıran bir boyuta sahiptir (Badie, 2008: 2-3). Günümüzde, çeşitlenen iletişim araçlarıyla birlikte, herkesin herkesle iletişim kurabilme imkânına sahip olması, sınırları zayıflatıp incelten bir etkiye sahip olmasının yanı sıra değişen her şart ve koşulla birlikte sınırlara yeni bir anlam da vermektedir. Bu yüzden ulusal güvenlik meselesi, küresel güvenlik meselesine dönüşmekle kalmamış daha fazla önemsenen bir konu haline gelmiştir.

1.4.4.2. Küresel Mülteciler ve Yarattıkları Güvensizlik Algısı

İnsanların çeşitli sebeplere bağlı olarak bir yerden başka bir yere hareket etmesi, insanlığın var olduğu günden itibaren söz konusudur. Bireysel veya kitlesel insan hareketi, yeni dünyaya mahsus bir hareketlilik değildir. Hatta göç kavramını yalnızca

hareketle tanımlamak eksik bir bakış açısı olacaktır. Çünkü göç, farklı bir mekâna ve farklı yaşam koşullarına taşınma, hane bağlarından ve sosyal çevreden kopma gibi eylemleri de içermektedir (Park, 2016: 75). Küreselleşmenin etkilerinin daha net bir biçimde fark edilmesi ve ulaşım ve iletişim ağlarının gelişmesiyle birlikte göç ve göçmen kavramları da yeni bir boyut kazanmıştır. Yeni dünyanın imkânlarıyla göç edenin bir yerden bir yere gitmek için harcadığı zaman ve kat ettiği mesafe modern öncesi zamanlara nispeten azalmıştır. Göçler sayıca artmış, hedef ülke ile köken ülke arasında sık gidiş gelişler daha mümkün hale gelmiş ve göç eden kişi veya grup, köken ülkesiyle bağlarını koparmadığından “ulus ötesi göçmen/ topluluk” gibi yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni göçmenler, “bir yere bağlı kültürel bir dünyada değil, birden çok yere doğru hareket edebildikleri” bir dünyada varlıklarını sürdürmektedirler (Yönlü, 2018: 63). Küresel dünyanın göçmeni, gittiği yerde kalan veya kalmak zorunda olan, yeni yerlere yeni kültürlere uyum sağlamak zorunda kalan göçmen profilinden daha farklı ve daha bağımsız bir konumdadır. Gittiği ülke, çoğunlukla gitmek zorunda olduğu ülke değil, gitmeyi tercih ettiği ülkedir. Her ne kadar ülkesinden ayrılmasına zemin hazırlayan koşullar zorunlu ve zorlayıcı olsa da gitmek için yola çıktığı ülke kendi tercihi dâhilindedir. Yolculuğu istediği ve planladığı biçimde gitse de gitmese de aklındaki varış noktasının adı önceden konulmuştur. Küresel dünyanın göçmeni sadece hayatta kalma duygusuyla yerini terk etmeyip, konforlu bir hayat kurma arzusuyla da yola çıkmaktadır. Olumsuz şartlar onu evinden ve yerinden etmiştir ancak yeniden başlamak için umudunu korumanın yanı sıra hayatına nerede devam edeceğine ilişkin bir ön kabulü de vardır. Göçmene bu duyguyu ve kabulü yükleyen, değişen dünya koşullarıdır. 19. yüzyıl Avrupa’nın savunma sanayisinde geliştiği bir dönem olup, buhar gücüne dayalı teknolojilerle mesafeler kısalmış ve tıbbi gelişmelerle hastalıkların birçoğunun tedavisi mümkün hale gelmiştir. Tüm bu gelişmeler Avrupa’yı endüstriyel gelişimin merkezi kılarken bir yandan da artan nüfusa karşın yeni pazar ihtiyacı doğmuştur. Yeni pazar arayışındaki Avrupa, dışarıya açılmaya başlamış ve sömürgeciliğe uzanan ticari göçün ilk adımları atılmıştır (Yönlü, 2018: 22). İnsan hareketliliğine hız kazandıran iktisadi faaliyetlerin sınır ötesinde yapılıyor olması, göç edenlerin de kalıcı olmaması dolayısıyla, bu tip göçler tehditkâr bir algı uyandırmaktan ziyade kâr sağlayan bir eylem olarak kabul görmüştür. Dünya ekonomisinin gelişmesi ve farklı toplumların birbirleriyle etkileşime geçmesi, göçlerin karakterini değiştirmiş ve

bir zamanlar bir halkın bir diğere boyun eğdirdiği, istilaya dayanan göçler, barışçıl bir alışveriş niteliği kazanmıştır (Park, 2016: 74). 2. Dünya Savaşı'ndan sonra iktisadi amaçlı yapılan bu göçler, yoğunlaşarak devam etmiştir. İlk etapta kolonyalist gayelerle yapılan göçler, savaştan ağır hasarlı çıkan Avrupa'ya yapılan Marshall yardımlarından sonra, iktisadi kaygılarla yapılan kitlesel göçler olarak kendini göstermiştir (Yönlü, 2018: 29). Bu süreç, devamında farklı türlerde göçleri dünya sahnesine çıkarmıştır. Savaşın verdiği hasarlar, toplumsal düzenin dağılması, yıkılan ve yok olan aile bağları, parçalanmış insani ilişkiler, değişen ülke sınırları, yerlerinden edilmiş ve yeni bir başlangıç arayan insanları dünya yüzeyinde mobilize etmiştir. Robert E. Park'ın ifadesiyle, "halkların göçü, bireylerin hareketliliğine" dönüşmüştür (2016: 74). Soğuk Savaş dönemiyle, kolonyalist devletlerin tasfiye edilmesi ve Asya, Ortadoğu ve Afrika'da bağımsız yeni devletlerin kurulmasıyla bu hareketliliğin niteliği değişmiş ve yeni göç hareketleri ortaya çıkmıştır (Yönlü, 2018: 29). Bir halkın yıkımına sebep olup, başka bir halkın inşasına katkıda bulunan eski göç hareketleri, ticaret ve alışverişin yaygınlaşmasına ön ayak olan ve kentlerin ve kentlilerin profilini değiştiren bir sürece dönüşmüştür. Modern zamanlarda, farklı ırk, dil, din ve kültürlerin içinde eridiği bir pota olan kentler, yerel bağların gevşemesine yol açmış, kavimlerin ve halk kültürlerinin ortadan kalkmasını kolaylaştırmıştır. Bunun yerine şehir hayatının özgürlüğü geçmiş; daha geleneksel olan yapının yerini uygarlık olarak adlandırılan "rasyonel düzen" almıştır (Park, 2016: 78). Şehirlerde akrabalık ilişkileri seyrelmiş, tercihlere dayalı ilişkilerin sayısı artmış ve yakın mesafeli ilişki kurma biçimi yerini daha uzak ve yalıtılmış ilişkilere bırakmıştır. Böyle bir toplum yapısına sonradan dâhil olan göçmenlerin ise toplumla bir bütün haline gelmesi, yakın ilişkiler kurması ve etkileşime geçmesi göçün ve göçmenin türüne göre değişiklik göstermektedir. Çünkü göçün ortaya çıkış amacı ve şekli, göçmenin toplumsal kabulünde önemli bir rol oynamaktadır.

Geleneksel olarak kategorize edilen uluslararası göç altı gruba ayrılmaktadır: "1- Sürekli Yerleşenler 2- Süreli Sözleşmeli Çalışanlar 3- Süreli Çalışan Profesyoneller 4- Gizli veya Yasal Olmayan Çalışanlar 5- Sığınmacılar 6- Mülteciler (1951 Cenevre Antlaşmasına göre güvence altına alınanlar)" (Gençler, 2004: 174). Sonradan bir topluma eklenenler, çeşitli statülerde ağırlanmakta ve varlıklarını sürdürebilmek için çeşitli biçimlerde iş koşullarına tabi tutulmaktadır. Taşındıkları niteliklere göre kalıcı

veya geçici biçimde misafir edilebildikleri gibi, çalıştırıldıkları işler ve işlerin koşullarına göre de farklı biçimlerde gruplandırılmaktadırlar. Mülteci sıfatını kazanıncaya kadar sığınmacı statüsünde bekleyenlerin ise herhangi bir işte çalışma hakları bulunmamakta ve devlet korumasından faydalanamamaktadırlar. Mülteciler ise her türlü ihtiyacında devlete bağımlı ve gözetim altında tutulan bir nitelikte olup, istediği işte istediği bölgede resmi olarak yaşama hakkına sınırlı bir biçimde sahip olan bir statüye sahiptir. Alfred Schütz, evini terk edenin içinde bulunduğu bu durumu tarif ederken “gitmek biraz da ölmektir” yorumunu yapmakta (2016a: 60) ve göçmenin yeniden başladığı hayat için eskisini toprağa gömmek zorunda olduğuna duygusal bir göndermede bulunmaktadır. Evini terk eden insan, geriye dönse de kaldığı yerden devam edemeyecektir. Özellikle savaş ve şiddet olayları sebebiyle yurdundan edilmiş olan insanların evlerini dahi yerinde bulmaları uzak bir ihtimal olarak kalmaktadır. Bu yüzden ayrıldıkları yerle bağlarını tamamen koparıp yeni yerlere uyum sağlamak için yolculuklarında başlayan ve vardıkları yerde farklı biçimde devam eden zorlukları göze almaları gerekmektedir.

Bulunduğu yerden başka bir yere göç eden ve o kentin bir parçası olma umudunu taşıyan insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek veya eski düzenlerini yeni mekânlarında yeniden kurabilmek için buldukları kentin ritmine ayak uydurmak ve yapabilecekleri işlerin değişen koşullarına katlanmak durumundadırlar. Bu durum, göçmenleri birbirlerinden ayıran birer nitelik olarak değerlendirilmesinin yanı sıra değişen yaşam koşulları da gün geçtikçe bu göçmen ayrımına yeni kategoriler eklemektedir. Küreselleşen dünyayla birlikte toplumların güvenliğini ve huzurunu kaçıran nedenler dönüşerek artarken, insanları göçe zorlayan sebepler de bunlara bağlı olarak değişmektedir. Ortaya çıkan bu yeni göçler, yeni göçmen türleri oluşturmuştur. Gidilen ülkenin yaklaşımı, koşulları ile göçmenlerin sahip olduğu nitelikler, kalış süreleri, zaruri veya gönüllü yola çıkış biçimleri gibi değişkenler bu göçmen profiline etki etmektedir. 1885 yılında yayınlanan, bölgesel kabul edilebilecek bir çalışma olan “*The Laws of Migration*” (Göç Kanunları), göçmene dair 7 ilke belirlemekte ve kendi dönemine ait, Britanya özelinde bir göç ve göçmen profili çıkarmaktadır. Göç ile ilgili ilk kuramsal çalışma kabul edilen ve Ernst Georg Ravenstein tarafından yayınlanan bu çalışma, istatistikî verilere dayalı ve belli bir bölgeye mahsus olduğundan nispeten kısıtlı bilgiler içermektedir. Ancak günümüzdeki göç ve göçmen profillerini geçmişle mukayese

etmek ve gelinen noktayı daha iyi analiz etmek açısından önemli bir yere sahiptir. Söz konusu çalışmada, göçmenleri “yerel göçmen, kısa yolculuk yapan göçmen, uzun yolculuk yapan göçmen ve geçici göçmen” olarak sınıflara ayıran Ravenstein, endüstri ve ticaret merkezlerine doğru yaşanan akımların, göçlerin asıl sebebi olduğunu ifade etmektedir (1885: 181-184). Göç kavramını “göçün kanunları” başlığı altında sıraladığı 7 ilke çerçevesinde açıklamakta ve şöyle sıralamaktadır: 1- Göçmenlerin büyük bir çoğunluğu kısa mesafelere ve onları yutan ticaret ve sanayi merkezlerine doğru bir akım gerçekleştirirler. 2- Mesafesi sınırlandırılmış olan bu göçlerin doğal sonucu olarak, kırsal kesimde bırakılan boşluklar, daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Şehirlerin bu çeken gücü ile göçler, şehrin en uzak köşesine ulaşınca kadar devam eder. 3- Söz konusu dağılım süreci, kendisini yutan sürecin tam tersidir ve benzer özellikler gösterir. 4- Her ana göç akımı, kendisine denk bir karşı akım oluşturur. 5- Uzun mesafe kat eden göçmenler, genellikle ticaret ve sanayinin en büyük merkezlerinden birini tercih ederler. 6- Kasabalarda ve kentlerde yaşayanlar, kırsal kesimde yaşayanlara oranla daha az göç ederler. 7- Kadınlar erkeklerden daha fazla göç ederler (Ravenstein, 1885: 198-199). Bu kanunlar o günkü İngiltere’nin koşullarına özgü ve İngiltere özelinde yapılan tespitlere dayanmasına rağmen günümüzdeki göç hareketleriyle de kısmen benzer yönler taşımaktadır. Kadınların göç edenlerin çoğunluğunu oluşturması ve uzak mesafelere göç edenlerin büyük şehirleri tercih etmesi, bugün Ortadoğu’dan Avrupa’ya doğru gerçekleşen zorunlu göç hareketlerinde de dikkat çeken bir unsurdur. Göç olgusu ile ilgili en sık göndermede bulunulan teori ise itme-çekme teorisidir. Everent Lee tarafından 1966 yılında *A Theory of Migration* adıyla yayınlanan makalede, göç edilen yerdeki cezp edici unsurlar ile göçe zorlayan sebepler arasındaki ilişkiye dikkat çekilmiştir. Göçe iten sebepler, nüfusun artması, yaşam standartlarının düşük olması, ekonomik fırsatların azlığı, siyasi baskılar vb. şeklindedir. Çeken faktörler ise emek ve işgücüne duyulan talep, yerleşilebilecek olan boş alanlar, cazip iş ve istihdam fırsatları, ekonomik olanaklar, siyasi özgürlükler vb. şeklinde sıralanmaktadır (Castles ve diğ., 2008: 31). İnsanların göç etmesine neden olan bu itici ve çekici faktörler bir arada bulunabildiği gibi, hem yaşanılan yer hem de göç edilen yerle ilgili de iten ve çeken sebepler bir arada bulunabilmektedir. Bu sebeplerin sadece birisi göçe zorlayabileceği gibi, birden fazla sebep de bir araya gelerek insanların yerlerini değiştirmesine neden olabilmektedir. Göç edilen yerdeki imkânlar ve terk

edilen yerin durumu, göçmeni yola çıkmaya ve çoğunlukla da geri dönmek üzere bir terk ediş yönlendirmektedir.

Ülkelerindeki savaş ve çatışma dolayısıyla yerlerini terk eden göçmenlerin büyük bir kısmı, ülkelerinde yarım kalan hayat düzenlerini göç ettikleri ülkede devam ettirme isteğine sahiptirler. Bu durum, şartlar göçü zorunlu kılsa dahi göç edilecek ülkeyle ilgili bir tercihin varlığını ortaya koymaktadır. Yaşamını sürdürmek istediği ülkeye doğru yol alan göçmen, zorlu yolculuk şartlarını ve gittiği ülkede yaşayacağı kültürel ve toplumsal zorlukları da hesap etmek durumundadır. Çünkü göçler sonucunda birbirleriyle karşılaşmış, tanışmışlar sadece kişiler veya gruplar değildir. Her göç eden grup, göç ettiği yerde hem kendi içinde hem de gittiği yerdeki ev sahibi toplumla çeşitli ilişki ağları geliştirmektedir (Kaya, 2017: 18). Karşılaşma sonucunda yüzleşen, farklı yaşam biçimleri, yetiştirilme tarzları, diller, değerler, önyargılar, kabuller ve ortak noktaları olan/olmayan farklı kültürlerdir. Bu kültürler, “benzeşme” eğilimi gösterebildiği gibi, “dışlanma veya azınlık haline gelme” gibi etkenlere bağlı olarak, “ayrışma” eğilimi de gösterebilmektedir (Emiroğlu ve diğ., 2003: 342). Farklı kültürler birbirlerine uyum sağlayabildiği gibi çatışmaya neden olabilecek keskin kutuplar da meydana getirebilmektedir. “Umudun, göçün ve başka yere yerleşme çabasının” kurguladığı bu sahne, medyanın ve göç istatistiklerinin değişmez malzemelerinden biri olmasının yanı sıra dünyada olan bitenler hakkında da “aydınlatıcı bir fragman” sunmaktadır (Chambers, 2014: 12). Çünkü çağımız, “sınırlar çağıdır; göçmenler, mülteciler, sürgünler, kısacası yersiz yurtsuzluğu bir varoluş tarzı haline gelenler ile ‘evdekiler’ arasındaki, yaklaşılsa da yakınlaşamayan sınırların ve geçilemeyen eşiklerin çağıdır” (Güngör, 2018: 14). Bu çağ sınırları aşan, sınırlara çarpan, sınırları yok eden ve yeni sınırlar çizen göçlerin çağıdır. Dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen gelişmeler, insanları yerlerinden etmiş, başka yerlerde yeni başlangıçlar yapmaya zorlamış, ülkelerin demografik yapıları değişmiş ve hareket halinde olan bir kitle ortaya çıkmış ve günümüz dünyasının neredeyse bütün sanayi ülkeleri, 21. yüzyılla birlikte “birer göç ülkesi” halini almıştır (Yalçın, 2017: 17). Doğudan batıya doğru akan kalabalık insan grupları, gelişmiş bölgelere doğru kaymakta, buralarda kalıcı hayatlar kurmaya çalışmakta, kentlerin içinde yeni bölgeler oluşturmaya başlamakta ve bunun bir sonucu olarak kentlerin dokusunu değiştirmektedirler. Dünyanın çeşitli yerlerine doğru gerçekleşen bu akımların sonucunda, sadece belli bir zümre yerinden çıkarılmakla

kalmamış aynı zamanda savaşlar neticesinde boşalan ve yok olan kentler ortaya çıkmış ve buna paralel olarak, aldığı göçlerle toplumsal olarak yeniden tesis edilen kentlerle toplumların çehresi de değişmiştir. Değişen bu kent algısı karşısında devletlerin koruma refleksi uyanmakta ve ülkenin mevcut yapısını muhafaza etmek için çeşitli önlemler alma gereği duymaktadırlar.

Göçmenlere yönelik devletlerin uyguladığı politikalar “yabancı düşmanlığını kamu düzeni ve güvenlik” endişesi üzerinden yeniden inşa etmekte ve yasal ve toplumsal olarak devamlılık sağlayacak bir düzen oluşturmaktadır (Özer, 2015: 16). Göçmenlerin ülkedeki varlığı, istikrarı bozma tehlikesi taşıyan bir unsur olarak değerlendirildiğinden alınan tedbirler düzeni koruma veya tesis etmeye yöneliktir. Göç olgusunun, siyasal dengelere etki etme yönünden dolayı bazı çıkar grupları tarafından göçlerin ortadan kaldırılmasına yönelik politikalar da geliştirilmektedir (Kara, 2015: 22). Bu yönde geliştirilen savunma mekanizmaları ve alınan güvenlik önlemleri mültecinin varlığını peşinen tehdit kabul eden anlayıştan kaynaklanmaktadır. Mülteciyi tehlikeli kılan ise yabancı kimliği ve kestirilemezlik sıfatıdır. Öteki olarak ülke sınırlarına dâhil olan mülteci, varlığını bu kabul görmez ve değişmez yabancı sıfatı ile sürdürmektedir. Yabancı o toplumda ne kadar zaman geçirirse geçirsin bu sıfatını korumaktadır. Ülkesinden çıkarılan, “yerinden edilen ya da ‘kendi alanını’ terk eden yabancının” başka bir yere yerleşme, başka bir yerde hayatına devam etme çabası ve deneyimi sonunda eninde sonunda ayrılıp geldiği yerle bağları bulunmakta ve oraya aidiyeti söz konusu olmaktadır (Güngör, 2018: 23). Nereye giderse gitsin mensubu olduğu kökeni ve kültürel bağlılıkları kendisi ile birlikte yol almakta ve evinin dışındaki her yer ona yabancı, o her yerin yabancısıdır. Bir başka kültüre doğru yol alsa da onun içine homojen bir biçimde dâhil olmak ve o toplumun tamamlayan bir parçası olmak yabancının elde emesi pek de mümkün olmayan koşullardır. Çünkü “yabancılık bir karşılaşmadır; kişinin ev sahibi ile bir eşik üzerinde karşılaşmasıdır” (Güngör, 2018: 23). Farklı kültürlerin, farklı hayatların karşılaşp, birbirine karışmamasıdır. Göçler neticesinde yaşanan “kültürel uyumsuzluk”lar ekonomik problemlerle de birleşince söz konusu durum melodramik bir hal alıp “kültürel yabancılaşma / kültür yabancılaşması” ortaya çıkmaktadır (Balcıoğlu, 2007: 19-20). Kendisini ait hissetmediği kültürün yabancısı kalan göçmen ile içinde yaşadığı topluma dışarıdan gelenlerin varlığıyla rahatsızlık duyan ev sahibinin yaşadığı uyum sorunu ve uzun süren bocalamalar kimi

zaman düşmanca tutumların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Sonradan gelenin düzeni bozmasından duyulan endişe, ona karşı dışlayıcı ve toplumdan tecrit edici bir tavrın gelişmesine yol açmaktadır. Yabancıya karşı geliştirilen bu zenofobik yaklaşım, dışarıdan gelenin toplumsal kabulüne ve aidiyet geliştirmesinin de önünde bir engel teşkil etmektedir.

Ferdi olarak bir başka yere göç edenlerin varlığı nispeten az olduğundan, büyük gruplar halinde topluma karışan mültecilerin varlığı ürkütücü bir akım, endişe edilen bir insan seli olarak algılanmaktadır. Bu durumu “normatif tehdit” olarak adlandıran Karen Stenner, bu kavramı “yabancılara veya tehdit olarak gördüğü herhangi birilerine karşı düşmanlığı tetikleyen korkudan ziyade, ahlaki düzenin çökeceğinden duyulan endişe” şeklinde tanımlamıştır. Normatif tehdidin çoğunlukla elit bir manipülasyonun ürünü olduğu ifade eden Stenner, yaşanan gelişmeler neticesinde, daha güvensiz bir ortamda yaşadıklarını ve ortam ve koşulların daha fazla tehdit içerdiğini düşünen insanların, hoşgörülerinin azalması ve daha tahammülsüz hale gelmelerinden söz etmektedir (2005: 319-322). İnsanları bu duyguya sevk eden ise dünyanın çeşitli yerlerinde meydana gelen şiddet eylemleridir; huzurlu kent algısı sarsılmakta ve çatışmalardan kaçıp sığınabilecek güvenli bölge kanısı alt üst edilmektedir. Kente gelen yabancıları bu durumun sorumlusu kabul eden kentin sakinleri, sonradan gelenlere karşı yalnızca kayıtsız kalmamakta aynı zamanda nefrete varan hoşgörüsüz bir tavrı da barındırmaktadırlar. Avrupa’daki mültecilerin varlığının bir kriz olarak anılması ve “normatif bir tehdit” olarak algılanmasının nedeni ise “demografik bir paniğin” yaşanmasındandır. Avrupa’nın yaşlanan nüfusu yüzünden, genç iş gücü ihtiyacını, göçlerle gelenler ile karşılanacağına düşünülmesine karşın bu durum, Avrupa için “etnik yok olma” tehlikesi olarak da kabul edilmektedir. Avrupa’nın farklı bölgelerden ve kitlesel biçimde göç alıyor olması, Avrupa’ya gelen ve yerleşen halkın genç ve çoğalan bir eğilimde olması; Avrupa nüfusunun ise yaşlı ve azalan bir seyirde ilerlemesi sebebiyle Avrupa “melankolik bir varoluşsal tehdit” hissetmektedir (Krastev, 2017: 95). Mültecilerin toplumsal hayata karışması, ülkenin olanaklarından faydalanması onları tekinsiz birer ortak kılarken; ne kadar kalacakları, ne zaman gidecekleri belirsiz olduğundan kendilerine endişeli ve kaygılı bir yaklaşım söz konusu olmaktadır. Uzun süreli mültecilere, “genellikle ev sahibi ülkenin güvenliğine tehdit olarak algılanacak” şekilde sığınma imkânı tanındığı gibi, bu durum “yerel nüfus arasında da çeşitli

sorunlara” yol açabilmektedir (Betts, 2017: 122). Kaynakların yetersiz olarak görüldüğü ülkelerde mülteci nüfusu, hizmetlerin sağlanmasında “öncelikli grup” olarak algılanıyorsa bu durum yerel halkın arasında sosyal çatışmalara neden olabileceği gibi, mülteci karşıtlığını da artıracak bir etkiye sahiptir. Buna ilaveten belli bir etnik kökene mensup çok sayıda mültecinin gelmesi de demografik dengeyi bozmasından endişe edilen bir durum olarak kabul edilmektedir. Küresel dünyanın “yeni devriminin göçler” olduğunu ifade eden, Krastev, bu devrimin “20. yüzyıldaki halkların devrimi” şeklinde değil de 21. yüzyıla has, temelinde kaçışın bulunduğu, “birey ve ailelerin gerçekleştirdiği ve gelecek hayallerinin ideologlar tarafından değil, Google Haritalar’dan bakılan sınır ötesi hayatın fotoğrafları tarafından şekillendirildiği bir hareket” şeklinde tasvir etmektedir (2017: 97). Kitlesele bir hareket şeklinde cereyan eden göçler, belirli bölgelere doğru yoğunlaşmakta ve bir sonunun olup olmadığı bilinmemektedir. Bu devrimde “başarılı olabilmek için herhangi bir siyasi oluşuma veya siyasi bir lidere ihtiyaç duyulmadığını” ifade eden Krastev, devrim için AB sınırını geçmenin yeterli olduğunu ve bu göçmen kitle için “yönetimi değiştirmek değil de yaşadıkları yeri değiştirmek, ülkelerinden ayrılmak” fikrinin devrim niteliğinde olduğunu belirtmektedir (2017: 97). Yerinden edilmeye farklı bir bakış açısı sunan Krastev, göçmenlerin küreselleşme neticesinde bilinmeyen bilgisine sahip olduklarından, sürekli bir kıyaslama halinde olduklarına ve bu kıyaslamaların göç edilecek ülke hakkında belirleyici bir rol oynadığına değinmektedir. Göç edeceği yeri tercih eden göçmen, sadece bir yerden bir yere taşınan bir insan gibi değildir, aynı zamanda hayatının gidişatına yön vermeye çalışan bir tutum da sergilemektedir. Umberto Eco, “*Göçler, Hoşgörü ve Hoşgörülemezlik*” başlıklı yazısında, dünyada yayılan küresel göçleri değerlendirirken, “Üçüncü Dünya, Avrupa’nın kapılarını çalmakta ve Avrupa istemese de içeri girmektedir. [...] Avrupa çok ırklı veya isterseniz, ‘renkli’ bir kıta olacaktır. Hoşunuza gitse de olacaktır, gitmese de” ifadelerini kullanmaktadır. Göçlerin denetlenemeyen yanına işaret eden Eco, bütün bir halk azar azar başka bir yere göç ediyorsa, geride kaç kişinin kaldığı değil, gidenlerin gittiği yerin kültürünü ne ölçüde etkilediğinin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır. (2018: 91-92). Kitlesele yaşanan göçler, Ortadoğu’nun nüfusunu eritirken, Avrupa’ya doğru yükselen bir akını da ortaya çıkarmaktadır. Büyük kalabalıklar halinde hareket eden ve hedefleri Avrupa olan insanlar, Avrupa’nın muhafaza etmeye çalıştığı homojen yapısını

hızla dönüştürmektedir. Ülkesinde çıkan ve son bulmayan savaş ve çatışmalar yüzünden yerinden edilen Suriye, Afganistan, Irak, Filistin kökenli göçmenler daha iyi ve yaşanılabilir bir hayat umuduyla kilometrelerce yol kat etmektedirler. Edward Said, Filistin hakkında yaptığı değerlendirmelerde, “taş atan Filistinli, yerleşimleri inşa ederken taş kullanan İsrail şiddetini sembolik olarak iade etmektedir” yorumunu yapmaktadır (2017: 12). Bu yorumu Suriye’deki iç savaş ve buna bağlı olarak gelişen göçler üzerinden geliştirecek olursak, Suriyeli mülteci ise elinden alınan yaşama hakkını ve isteğini Avrupa’ya göç ederek dünya kamuoyuna göstermek istemektedir. Suriyeli mülteci sadece göç etmemektedir, arzularına ve hayalini kurduğu hayata doğru büyük bir istenç ile hareket etmektedir.

Yeni bir başlangıç yaptığı kentte geçirdiği uyum süreci sadece göçmen açısından zorlayıcı ve sadece göçmeni ilgilendiren tek taraflı bir süreç değildir; kentin sakinleri tarafından da hem göçmenlere hem de onların dâhil olduğu yeni kent hayatına adapte olmayı içeren bir uyum sürecidir. “Avrupalı olmayan”ın Avrupa içindeki konumunu değerlendiren Fukuyama, 11 Eylül’den sonra Avrupa ve Amerika’daki yabancı imajı üzerine yaptığı değerlendirmelerde, kente sonradan dâhil olanın taşıdığı “tehlikeli potansiyeline” dikkat çekmektedir. En tehlikeli insanların, Ortadoğu’daki Müslümanların olmadığını, “kendilerinden önceki faşistler ve Marksistler gibi ideolojiyi kimliklerini aramaya yönelik kişisel mücadelelerine bir cevap olarak gören Hamburg, Londra veya Amsterdam’daki yabancılaşmış ve köklerinden koparılmış gençler”in olduğunu ifade etmektedir (2006a: 82). Ülkesindeki çatışmalardan dolayı hayatını sürdüremeyen ve yaşamak için cazip ülke olarak Avrupa düşü kuran Ortadoğu insanı, Avrupa tarafından “tehdit eden özne” olarak algılanmakta ve şiddet olaylarına karışma potansiyeli yüksek görülmektedir. 11 Eylül’ün bırakmış olduğu bu iz, dünyanın çeşitli yerlerinde daha sonradan yaşanan çeşitli olaylarda Ortadoğu kökenli veya Müslüman kimliği ile vuku bulduğundan, kalıcı hale gelmiştir. Göçmen karşıtlığı Müslüman karşıtlığıyla birleştirilmekte, yabancıнын varlığı bu iki kimlikte toplanarak birlikte reddedilmektedir. Göçlerin daha ziyade Müslüman ülkelerden yapıyor olması ise bu birlikte bakış açısını kolaylaştıran bir rol üstlenmektedir. Yabancıнын varlığına yönelik duyulan düşmanlık, etnik, dini, kültürel vb. yönlerden kendisini besleyecek bir damar bulmakta ve bunun üzerinden bir algı oluşturmaktadır. Yabancıнын varlığından duyulan korku, kaygı, tiksinti ve düşmanlık hissi onun kestirilemez kimliğinden duyulan

rahatsızlıkla başlamaktadır. Bu zenofobik yaklaşım, yabancının toplumdaki varlığına dikkat kesilmeyi ve onun yol açtığı veya açmasından endişe edilen tüm tehlikeli olasılıklara karşı tetikte bekleme davranışını ortaya çıkarmaktadır. Yabancı bir figür olarak mültecinin varlığından duyulan rahatsızlık ve korku, onun bir tehdit yaratmasından değil, yaratma olasılığından beslenmektedir. Güvenliği ve toplumsal düzeni sarstığı kabul edilen mültecinin toplumdaki varlığından duyulan endişe onu toplumun dışına itmektir. Çünkü “yabancılık bir sınır kavramıdır; burası ile orası, ben ile öteki, bilinen ile bilinmeyen arasında görünür veya görünmez sınırlar” inşa etmektedir (Güngör, 2018: 113). Yabancılık, kişi ile içinde bulunduğu toplum arasında bir perde çekmekte ve onun asıl varlığının anlaşılmasının ve kabullenilmesinin önüne geçmektedir. Yabancının kimliğinin düşmanlık üzerinden okunması, ona korku yaratan, tedirginliğe yol açan ve kendisine karşı dikkatli olunması gereken bir rol biçmektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında yaşanan göçler, bu konuyu güvenlik meselesi olarak gündeme taşımış ve “asimetrik tehdit” kavramıyla birlikte ifadesini bulmuştur (Akçapar, 2016: 563). Ülkelerindeki çeşitli sıkıntılardan dolayı ayrılıp başka yerlere göç edenlerin meydana getirdiği “düzensiz göç hareketleri”, uluslararası politikanın dikkatini çekmesinin yanı sıra, devletler açısından da güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Herhangi bir kriz anında devletlerin ilk gösterdiği refleks, “ya sınırları kapatmak ya da daha çok denetlemek” şeklindedir. Alınan bu tedbirlerle sınırlarını geçmeye çalışan insanların geçişine engel olarak iç güvenliklerinin sağlandığını düşünmektedirler (Akçapar, 2016: 569). Ancak bu şekilde, ülkesinde uygun yaşama koşulları bulunmadığından yer değiştirmeye zorlanan göçmenlerin insani yaşam haklarına mani olduğu çoğu zaman göz ardı edilmektedir. 11 Eylül 2001’den sonra ABD’de başlayıp, Avrupa’ya yayılan ve zamanla tüm dünyada konuşulan bir konu haline gelen bu güvenlik hassasiyeti, toplumsal barışı güçleştirdiği gibi yabancı uluslara mensup bireylerin yaklaşmasına da mani olmaktadır. Alınan bu güvenlik önlemleri neticesinde, göç ederek başka yerde yaşamaya başlayan kişiler, önce devletin gözünde ardı sıra sosyal çevre nazarında tehlikeli kabulünü ortaya çıkarmaktadır. Göçmenlerin ise yaşadıkları travmalara bağlı olarak/olmayarak dâhil oldukları suç ve şiddet olayları onlara, güvensizliğin kaynağı olarak yüksek potansiyel yüklemektedir. Göç ve mülteci meselesini “musallatbilim” ve “hayalet” kavramları çevresinde değerlendiren Nermin Saybaşılı, göçün kendi başına bir sorun olmadığını “bir sorun olarak üretildiğini” ifade

etmektedir (2011: 13-14). Parçalanmış gerçekliğin yeniden görünür olması ve korkutucu ve romantik bir imge olan hayalet kavramını, göçmenin ana yurdundan koparılmış olması ve başka coğrafyalarda yeniden görünür olma çabasının korkuyla karşılanmasına aktaran Saybaşılı, göçmenin sınırları zorlayıcılığını, gelip gitmeyen oluşunu musallat olma şeklinde ifade etmektedir. Saybaşılı, “ölçülerini tümüyle yitirmiş olan bir dünyaya ‘yerleştirilemez’ hale getirilerek, ‘hayaletsi bir gerçekliğin’ parçasına dönüştürülmüş” olan göçmenin varlığının “hayalet” olarak algılandığını belirtmektedir. Bu tanımın “sınır geçişleri esnasında ne olduğunu, ne olmuş olması gerektiğini anlamak ve bu anlardaki iktidar ilişkilerini ifşa etmek ve sınır bölgelerinde yaşamının anlamını yorumlamak için bir araç” olduğunu ifade etmektedir (2011: 52). Göçmenler, “fark edilme talebiyle yok oluşun uçsuz bucaksız coğrafyasına musallat” olmakta, Avrupalı olmak için sınırları zorlamaktadırlar. Endişe veren varlıkları, var ile yok arasında gelip gitmektedir.

Göçmen, sürekli hareket halinde olup, gittiği yere de oradan başka bir yere geçmek için gitmektedir. Sürekli yer değiştiren bu hali onu tekinsiz ve kestirilemez kılmakta, yersiz yurtsuzluğunu kronikleştirmektedir. Göç ve göçmen meselesi şüphesiz yeni ortaya çıkmış ve bu çağa özgü bir mesele değildir. Ancak göçlerin ve göçmenlerin bu kadar göz önünde ve fark edilir olması ve bu konunun uluslararası politikada bir güvenlik meselesi olarak tartışılması, toplumsal açıdan ise bir tehdit olarak algılanması, Suriye savaşının ardından evlerini terk etmek zorunda kalan insanların dünyaya geniş kitleler halinde yayılmasıyla başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan en büyük zorunlu göçün yaşanıyor olması ve göçmenlere karşı yabancı düşmanlığının artan bir eğilimde seyretmesi konuyu dikkat çekici hale getirmektedir. Türkiye’nin sınır komşusunda yaşanan bu gelişmeler, onu göçlerden en fazla ve ilk olarak etkilenen ülke konumuna sokmuştur. Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla, “hem doğudan batıya, hem de güneyden kuzeye gitmek isteyen mülteciler için bir transit ülke” konumundadır (Adıgüzel, 2017: 12-15). Bu durum ülke açısından ekonomik, siyasal ve sosyal yönden çeşitli tedbirler alınmasını gerektirmesinin yanı sıra güvenlik konusunu daha ciddi bir biçimde gündeme getirmektedir. Göçmenlerin toplumsal uyum ve kabul süreci çeşitli zorlukları barındırmakta ve halkın tavrı sürecin en az zararla atlatılması adına kilit rol oynamaktadır. Devlet ne kadar maddi tedbirler alırsa alsın, halkın mültecilere, sığınmacılara, göçmenlere karşı korku veya nefret dolu tutumunun önüne salt kanuni

tedbirlerle geçmesi sınırlı bir uygulama olarak kalmaktadır. Çünkü “her bir karşılaşma yeni bir toplumsallaşma” olup, yaşanan her göç yeni bir toplumsal inşa sürecidir (Çetin, 2017: 34). Göçmen, gittiği ülkede hayata sıfırdan başlamakta, dil, kültür, gelenek gibi aidiyetlerini terk edip geldiği ülkede bırakmakta, dâhil olduğu toplumun kurallarını deneme yanılma yoluyla öğrenmektedir. Bu durum göçmen açısından bir uyum sağlama sorunu olarak algılanırken, toplum tarafından ise yabancının verdiği huzursuzluk olarak kabul edilmektedir. Toplumsal nazar, ülkesine gelen insanların kim olduğu hakkında detaylı bilgi sahibi olmadığından, malumatı sadece yüzeysel bir uyruk bilgisi ile sınırlı olduğundan, çeşitli varsayımlardan yola çıkarak bir kanaat geliştirmekte ve korkularının bastırılmış olduğu olumsuz yöndeki kanaatine göre bir tavır geliştirmektedir. Göçmenin toplumdaki belirsizliği, yabancı imajı, ekonomik bir yük olarak algılanması onu modern hayatın uyumlu bir parçası olma hedefinden uzaklaştırırken; hakkında çeşitli istatistiki hesaplamaların yapılması, sayısal bir veri olarak gündemde yer alması, şahsiyeti ve kimliğinden irak, yeni dünyanın düzenini bozan bir tehdit olarak adlandırılması ise onu güvenlik sorununun bir parçası kılmaktadır. Küreselleşme hareketleri ile dünyada yaşanan bu durum ve algı değişimini “göçebeliğin intikamı” olarak değerlendiren Bauman, modern dünyada yaşanan göçlerin ortaya çıkardığı tabloya dikkat çekmektedir (2012c: 82-83). Göç, bugünün dünyasına mahsus bir durum olmadığı gibi, göçmen karşıtlığı, güvenlikçi göçmen politikaları ve alınan çeşitli sosyal ve siyasal tedbirler, göçlerin yıkıcı etkilerini hafifletse bile tamamen ortadan kaldıramamakta ve göçün her devirde ve coğrafyada, yaşanma ihtimali yüksek bir olgu olduğu gerçeğini değiştirememektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

BAUMAN PERSPEKTİFİNDEN GÜVEN İLİŞKİLERİNİN GÖÇ OLGUSU VE MÜLTECİLER AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLİŞİ

Göçlerin bir güvenlik meselesi haline gelmesi yaşanan göçmen akınlarının küresel ölçekte gerçekleşmesiyle söz konusu olmuştur. İnsanoğlunun kendisine dünya yüzünde güvenli bir yer arıyor olması, sadece fiziksel çevreye yönlendirilmiş bir beklenti değildir, aynı zamanda psikolojik ve sosyolojik bir ihtiyaçtır da. İçine doğduğu toplumda kendisine emniyetli bir ortam arayan insan, modern dönemle birlikte beklentisini yükseltmiş ve rahatlık ile konfor güvenliğinin bir parçası haline gelmiştir. 21. yüzyılla birlikte bu beklenti bir gereksinim haline almış ve güvenli ortamı tamamlayan bir parça olarak “yabancılardan arındırılmış bir çevre” temel gereksinim sayılır olmuştur. Topluma sonradan dâhil olan herkes “yabancı” kabul edilirken, yabancı kimliği ise “öteki” üzerinden okunmuştur. Ve en nihayetinde bu yabancılar birer düşmana dönüşmüştür. Çünkü sonradan gelen her bir kişi, bir diğersinin konforuna ortak olacak ve onun akıp giden ritmini bozacaktır. Bu sonradan dâhil olanların en istenmeyeni ise göçmenlerdir. Kentlerin görüntüsünü bozup, modern yerleşiklerin rahatını kaçırmaktadırlar. Çünkü varlıkları insani ve vicdani yüklemeleri uyandırmakta, hareketli ve konforlu yaşamın tadını kaçırmaktadır. Bauman da ötekinin sorgulanan bu varlığını ötekinin yanında durarak değerlendirmekte ve toplumsal refleksleri postmodern insanın eğilimleri açısından gözlemleyerek aktarmaktadır. Çalışmalarında çokça zikrettiği öteki, modern sahnenin müphem bir ögesi olmakla birlikte, akışkan toplumun da öznesidir. Göçmenler, kalabalıklara karışarak var olma mücadelesi verirken, toplum göçmenin varlığını kendi içinde eritmeksizin, makinenin dişlilerine takılan yabancı bir madde gibi dışarı atmaktadır. Göçmen, ait olduğu topraklarda rahatsız edilerek yerinden edilmişliğine ek olarak göçüp gittiği yerde de rahata kavuşamayanlardandır.

2.1. MÜPHEMLİK VE MÜLTECİNİN BELİRSİZ KİMLİĞİ

“Sözcüklerin, kavramların adlandırdıkları ya da uygulandıkları nesnelere sınırlarının tam ve kesin olarak bilinmemesi” olarak tanımlanan *müphemlik*, bir

sözcüğe veya cümleye herhangi bir doğruluk değerinin verilemediği durumu ifade etmek için kullanılmaktadır. Ayrıca “herhangi bir sistemin içinde var olan düzensizlik, o sistemdeki rastlantısallık unsurunun yüksek olması durumu” da *belirsizlik* şeklinde tanımlanmaktadır (Cevizci, 1999: 110-111). Müphemliği “dilın ana fonksiyonları olan adlandırma ve sınıflandırmanın sonucu” olarak tanımlayan Bauman, “dilın *alter ego*’su, daimi yoldaşı, düpedüz normal hali” olan müphemliğin içerdiği anlamların artmasının ise, “bu fonksiyonun icrasındaki etkinliğe bağlı” olduğunu belirtmektedir (2014a: 12). Ne olduğu kestirilemeyen, teşhis konulamayan, nihai bir adlandırmaya varılamayan durumlarda ortaya çıkan belirsizlik, bir kategorize etme sorunu olarak görünse de sahip olduğu tek anlam bununla sınırlı değildir. Aynı zamanda günlük hayat üzerinde olumsuz etkiler taşıyan, psikolojik ve sosyolojik bir problem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Modern yaşamın yol açtığı bilinmezlikler ve kestirilemezlikler, bireyin yarın hakkında endişe taşımaya yol açarken, devletlerin de siyasi ve politik adımlarına yön veren bir etkiye sahiptir. Belirsizliklerin yol açtığı çeşitli sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vs. çıkmazlar, günlük rutini sekteye uğratarak toplumsal hayatın akışını da olumsuz yönde etkilemektedirler. Hayat, kesin çizgilerle belirlenmiş, her anı inceden inceye planlanmış bir randevu defteri gibi olmasa da yarına dair öngörülebilir hesaplamalarda bulunabilmek, insanoğlu için rahatlatıcı, güven ve istikrar duygularını koruyucu bir nitelik taşımaktadır. İnsan, yarını hakkında ne kadar bilgi ve öngörü sahibi olursa kendini o kadar güvende hissetmektedir. Tehlikelerle dolu bir gelecekte daha korkutucu bir senaryo varsa, o da belirsizliklerle dolu yarınlara sahip olmaktır. Kendisine güvenli bir gelecek inşa etmek isteyen insan, önce geleceğine bir rota tayin etme eğilimindedir. Modern birey, sahip olduklarını, inandıklarını, değerlerini, hedeflerini ve arzularını, endişelerinden arınmak ve kendisine güvenli bir ortam tesis etmek üzere organize etmektedir. Pek çok inanç sistemi ve dini öğretisi de insana güven verecek olanın, belirsizliklerden kurtulmak olduğunu hatırlatmış ve bunu sağlamanın yolu olarak da inancın insana verdiği güven hissine ve duaya işaret etmiştir. “*Gelip geçici maddi şeylere ya da zevklere değil, Yehova’ya güvenmeyi öğrenerek, pek çok kişi eskiden yaşadıkları kaygılardan ve düş kırıklıklarından kurtulabildi*” (Matta: 6/ 19-21). “*Eğer (herhangi bir şeyden) korkarsanız (namazlarınızı) yürüyerek yahut binmiş olarak (kılın). Güvene kavuştunuz zaman, siz bilmezken Allah’ın size öğrettiği şekilde O’nu anın (namaz kılın)*” (Bakara: 2/ 239). Kendini sağlama alma ve iç huzuruna erişme

arzusu taşıyan insan, ister tapındığı, ister işvereni, isterse alışveriş yaptığı herhangi bir satıcı, muhatabı kim olursa olsun, ilişkilerinde önce güven duygusunu aramaktadır. İnsanın sosyal, kültürel, ekonomik, dini ve siyasi tüm bağlarını kurabilmesi ve aynı şekilde sürdürebilmesi için öncelikle güven ortamının oluşması gerekmektedir. Korkular ve tereddütler barındıran münasebetler, ne uzun soluklu olabilecek ne de sağlam temellere dayanabilecektir. Güvenli bir ortamdaki söz edebilmek için de belli bir düzenin olması ve belirsizliklere yer vermeyen bir istikrar ortamının bulunması, yarın hakkında kestirilebilir tahminler yürütmek açısından önem taşımaktadır. Bu yüzden insan da güvenli ortamını tesis edebilmek için bir düzen çabasına girişmekte ve yaşamındaki belirsizlikleri, kuracağı düzen ile bertaraf edeceğine inanmaktadır. İçinde bulunduğu düzen mücadelesi ise “bir tanımın başka bir tanımla savaşı” olmadığı gibi; “gerçekliğin bir tür ifadesinin rakip bir öneriye karşı” verdiği bir mücadele de değildir. “Bu, belirlenimin ikircime, semantik kesinliğin müphemliğe, saydamlığın örtüklüğe, berraklığın bulanıklığa karşı mücadelesidir” (Bauman, 2014a: 19). Bugün içinde bulunduğumuz dünyada belirginliklerin azalıp, düzensizlik, kaos ve risklerin artıyor olması, yarına dair endişe taşıyanları her geçen gün daha büyük kalabalıklar haline getirmektedir. Yarınını öngöremeyen birey, hedeflerini belirlemede kararsızlık yaşamakta, sosyal çevresinde de uyumlu ilişkiler geliştirmekte zorlanmaktadır. Müphemliğin gerdiği perdenin arkasından dünyayı izleyen, çeşitli varsayımlardan ve olasılıklardan yola çıkarak adım atan, çevresine kuşkuyla yaklaşan bireyin yaşadığı gerilim, onu sosyal çevresinden izole etmekte ve önyargılarını beslemektedir. İçsel gerilim ve çatışma yaşayan kişinin taşıdığı endişeler, dış dünyadaki belirsizlik, korku ve kararsızlıklarca tetiklenmekte ve ona tehditlerle kuşatılmış bir dünyada yaşadığını düşündürmektedir (Gürel, 2011: 120). Aynı zamanda kişinin yaşadığı bu kaygı, onun farkındalık düzeyini de gösteren bir yöne sahiptir. Birey, çevresinde olan bitenle ne kadar ilgili ise endişe ve kaygı düzeyi de o oranda artmakta veya azalmaktadır. Takip ettiği, duyduğu, gördüğü veya maruz kaldığı olaylar ve olgular hakkında bireyin bir ön kabulü oluşmakta ve bilgi noksanlığı durumunda bu ön kabul, olumsuz bir yargıya dönüşebilmektedir. Bireye çevresinde olan bitenler hakkında gerçek ve sağlıklı bilgi akışını sağlayacak güvenilir bir kaynağın olmayışı ise bu durumu olumsuz yönde etkilemektedir. Eksik, yanlış veya çelişkili bilgi aktaran haber kaynakları, ön yargıları artırarak kafa karışıklığına neden olmakta ve dolayısıyla belirsizliği besleyen

faktörlerden biri olarak belirlemektedirler. Sağlam bilgiye ulaşamayan birey, kafa karışıklığının yanı sıra belirsizliğin yol açtığı korkuyla da yüzleşmek durumundadır. Çünkü olmasından endişe edilen durumlar, olanların yarattığı korkulardan daha kalıcı izler bırakmaktadırlar. Bir yandan hızla değişen dünyaya adapte olmaya çalışan birey, öte yandan bu yeni dünyanın beraberinde getirdiği belirsizliklerle de başa çıkma çabasındadır. Hızla değişen teknolojilerin kuşattığı modern dünyanın sürekli güncellenen sistemleri, bir öncekini yok ederek gelişmekte, her bir yenilik eskilerini yutarak var olmaktadır. Bir yandan gelişim vaat eden, öte yandan da tehdit algısını besleyen bu döngü, “yok olma korkusuyla birlikte, yeni bir varoluş imkânı” da sunmaktadır (Korkmaz, 2017: 481). Ancak var olabilmek için nelerini, hangi oranda kaybedeceğini kestiremeyen modern insan, tüm belirsizlikleri göze alabilecek cesarete değildir. Bunun yerine temkinli çıkar ilişkilerine eğilim göstermektedir. Düzenini bozan ve hesabını olumsuz yönde etkileyen veya etkileme olasılığı taşıyan tüm ihtimalleri kendisinden uzak tutmayı tercih etmektedir. Belirsizliklerin yaşamından uzaklaşması halinde daha güvenilir ve huzurlu bir ortama erişeceğini düşünmektedir. Bu bağlamda, “müphemliğin kökünü kazıma çabası”nın tipik bir modern pratik olduğunu belirten Bauman, bu pratiği “modern siyasetin, modern aklın ve modern yaşamın özü” olarak tanımlamaktadır. “Kesin olarak tanımlanamayan her şeyin bastırılması” çabasının, modern hayatın asıl uğraşı olduğuna dikkat çeken Bauman, modern bir amaç olarak “yabancı toprakların fethi değil, ‘dünyanın tam bir haritası’nın çıkarılmasını ve boş noktaların doldurulması”nı sunmaktadır. Bauman, boşluk kabul etmeyen ve her fırsatta kaybolanın veya yok olanın yerine yenisini bulanın evren değil, modern pratik olduğunu eklemektedir. Dolayısıyla modern pratiğin doğal bir eğilimi olarak hoşgörüsüzlük ortaya çıkmakta ve “düzenin inşası, katılma ve kabul edilmenin sınırlarını” çizmektedir (Bauman, 2014a: 20-21). Modernliğin tarihini “toplumsal varoluş ile bunun kültürü arasındaki gerilimin tarihi” olarak tanımlayan Bauman, modernliğin “bir düşünce meselesi, bir kaygı konusu” olduğunu ifade etmektedir (2014a: 16, 23). Kültür ile varoluş arasındaki gerilimin yarattığı belirsizlik ve korkudan beslenen modern pratik, “hep daha çok istediğinden değil, hiçbir zaman yeterince şeye sahip olmadığından; hep daha hırslı ve maceracı olduğundan değil, maceraları hep acı olduğu ve özlemleri hep boşa çıktığı için saplantılı bir ileriye yürüyüştür” (Bauman, 2014a: 24). Modernliğin en büyük başarısının dünyanın parçalanması olduğunu söyleyen Bauman, birçok sorunla

parçalara bölünmüş, lime lime olmuş bir dünyanın daha iyi yönetilebilen bir dünya olduğunun da altını çizmektedir (2014a: 26-27). Bütüncül netliklerin yerine, parçalara bölünmüş belirsizliklerin ikame edildiği modern dünyada birey, kendisine bir yer tayin etmeye çalışmaktadır. Modernliğin en hakiki ve ana ıstırap kaynağının müphemlik olduğuna işaret eden Bauman, “modern endişelerin en kaygı vericisinin” belirsizlik olduğunu ve modernliğin bir düzen üretimi olduğu varsayılırsa, o takdirde müphemliğin de “modernliğin atık maddesi” olduğunu ifade etmektedir (2014a: 31). Birey, modern yaşam koşullarına adapte olmaya çalışırken, modernliğin atıkları tarafından kuşatılmakta ve her geçen gün rahatsız ediciliği biraz daha artan bir belirsizliğe doğru yol almaktadır. Değişen bu koşullarla birlikte bireyin sadece yaşam koşulları müphemlikle sınanmamakta, varlığı, kimliği ve aidiyetleri de müphemlik yoklamasından geçmektedir. Bu bağlarından bazıları veya tamamı yıpranmış olarak sosyal hayata dâhil olan özne ise “yerinden edilmiş” olanlardır.

Mülteci, sığınmacı veya göçmen statüsünde bulunan bu insanlar, toplumda belirsizliğin faili olarak yer almakta ve kabul görmeleri için yok olmaları gerekmektedir. Varlıkları yabancı, itici ve kabul edilemezdir. Modern yaşamın müphem bir parçası olan bu yabancılar, diğer tüm müphem varlıklar gibi kaygı uyandıran bir unsur olarak toplumda yer almaktadır. Sosyal çevreye sonradan dâhil olan yabancı, adı konulamayan, tam tanımlanamayan bir varlık olarak görülmekte, bu nitelikleri dolayısıyla kendisine endişeyle yaklaşılmaktadır. Taşındığı bu “müphemliği çözme işi ise en sonunda müphem duruma düşen kişinin kendisine” kalmaktadır (Bauman, 2014a: 109). Yabancıyı müphem olarak tanımlayan toplum, onun ne olduğunu açıklamakla ilgilenmemekte, müphemliği ortadan kaldırmak için herhangi bir girişimde bulunmamaktadır. Yabancıyı yerini ve konumunu belirleyip, belirsizliğinden dolayı endişe duymakla yetinen toplum, yabancıyı kabullenmek veya belirsiz kimliğine ad vermek yerine kendisine karşı önlem alıp, uzak durmayı tercih etmektedir. Çünkü bir yere ait olanlar ve “yerliler için güvenlik ve garanti, kişinin kolaylıkla vazgeçebileceği şeyler değildir.” Yabancı hiçbir şeyin doğal olmadığı bir bünyeye sahip olup, kendisine hiçbir şey önceden verili değildir, hiçbir şeye bedavadan sahip olmaz. Yerlinin benliği ile dünya arasındaki birlik, yabancıyı varlığında parçalanmakta, bütünlüğü dağılmış bir yapı olarak toplumda yer almaktadır (Bauman, 2014a: 109-110). Yabancıyı kendini duyumsamasını, “halinden memnun olma ve kendini unutma lüksü yoktur. Onun varlığı

saydam değil mattır. Yabancı olmak, onun kendi sorunudur” şeklinde tanımlayan Bauman, yabancıнын kimliğinin meşruiyetten yoksun bırakıldığını; bu kimliği belirleme ve “akort edilme” gücünün ise, “en kötü ihtimalle suçlu, en iyi ihtimalle de alçaltıcı” olduğunu ifade etmektedir. Bunun gerekçesini de “yerli bilginin kazanılamaması değil, ne içeride ne dışarıda, ne dost, ne düşman, ne dâhil edilen ne dışlanan olduğu için yerli bilgiyi özümsemesi imkânsız olan yabancıнын uygunsuz varoluşsal yapısı” şeklinde aktarmaktadır (2014a: 111). Yabancıyı “gerçek bir niteliksiz insan” olarak betimleyen Bauman, hiçbir yerin yabancıнын doğal yeri olmadığını, yurdu ve kökü olmadığı için evrensel bir nitelik taşıdığını belirtmekte ve bu köksüzlüğün kesin olan her şeyi göreceleştirdiğini dolayısıyla da evrenselliği ortaya çıkardığını ifade etmektedir (2014a: 130). Yabancılığı, “daimi müphemlik” olarak tanımlayan Bauman, “başkalarının hayatlarına katılma hayali içinde, bir hayatı ikiyüzlüce yaşayabilmek” olarak bu durumu tasvir etmektedir (2014a: 130). Yabancıнын durumunu “kesin biçimde ‘biz’ ve ‘onlar’, dostlar ve düşmanlar olarak bölünmeyi reddeden” bir şekilde açıklayan Bauman, yabancıнын belirsizliğinin bıktırıcılığına dikkat çekmekte ve yabancıların “dost ve düşman üretimi arttıkça çoğalan ‘endüstriyel atık’lar”a dönüştüklerinden söz etmektedir (2014a: 97). Bauman, modern dünyadaki yabancıların algılanma ve dışlanma biçimlerini tanımlarken yabancı sorununa sunulan çözüm yollarından da bahsetmektedir. “Antropofajik ve antropoemik” olarak adlandırılan bu çözüm yollarından ilki, “yabancıları yiyip tüketmek” anlamına gelip, “bazı ilkel kabilelerde uygulandığı varsayılan yamyamlık gibi kelimenin gerçek anlamıyla” ya da “yabancı kültürü taşıyanları ulusal gövdenin içinde hazmederken, kültürel çeyizlerinin hazmedilemeyen kısımlarını reddetme niyetiyle” ortaya çıkan kültürel asimilasyon şeklinde gerçekleşebilmektedir. İkinci çözüm yolu ise, yiyerek yok etmek yerine “yabancıları kusmak” anlamına gelip, “yabancıları bir araya toplamak sonra da devletin iktidar alanından ya da canlılar dünyasından kovmak” şeklinde kendini göstermektedir (Bauman, 2012b: 187). Bauman, bu iki çözüm yolundan bahsederken günümüzün akışkan modern dünyasında uygulanma ihtimallerinin oldukça düşük olduğunu belirtmektedir. “yabancıdan daha anormal bir anormalliğin” olmadığını ifade eden Bauman, yabancıнын, “dost ile düşman, düzen ile kaos, içeri ile dışarı arasında” durduğunu ve yabancıнын “dostların ihanetini, düşmanların becerikli tebdili kıyafetini, düzenin yıkılabilirliğini ve içerinin savunmasızlığını temsil” ettiğini vurgulamaktadır

(2014a:91). Yabancınn herhangi bir eyleme geçmesine gerek kalmaksızın, bir türlü adı konulamayan mevcudiyeti, yabancı hakkında olumsuz düşünmeye yetmektedir. Sosyal ilişkilerin ürettiği dostluk ve düşmanlık ilişkilerinin dışında bir yerde, yeni bir kategori olarak belirlemede ve fiziksel çevrede bir yere ait olamadığı gibi, bilişsel alanda da bir yere oturtulamamaktadır. Adından da çıkarılacağı gibi yabancı, “tahmin edilebilecek ama asla kesin olarak öğrenilemeyecek niyetlerle hareket eden bir faildir” (Bauman, 2012b: 150). Bauman, yabancınn müphem varlığını şöyle tarif eder:

“Kalıcı bir geçicilik’le yaşayan mülteciler, [kendilerine sunulan yerde hayatlarını sürdürmeye çalışırken] ‘orada bulunsalar bile oraya ait değildir’ler. [...] İçinde zamanın durduğu mekânsal bir boşluğa asılıdırlar. Ne yerleşmişlerdir ne hareket halindedirler; ne yerleşiktirler ne göçebe. [...] Başkalarının göklere çıkardığı, düşünme ve öz-düşünme sanatıyla gurur duyan bizim gibi insanlar arasında onlar yalnızca dokunulmaz değil, düşünülmezdirler de.” (Bauman, 2012b: 193).

Yabancınn bulunduğu mekânda yaşamak korku duyulan süreyi uzatan bir etki yaratmaktadır. Şehir sakinleri, buldukları mekânları yabancılarla ve onların istila edici ve kestirilemez varlıklarıyla paylaşmayı hoş karşılamamaktadırlar. Yabancıların yakınında yaşamak onların kaçabileceği bir durum olmayıp, adeta yazgıları haline gelmiştir. Yabancılarla yaşamayı seçmemiş olmalarına rağmen onlarla yaşama biçimlerini seçmek ise kendi iradelerindedir (Bauman, 2012b: 150). Onlarla aralarına koyacakları mesafenin ölçüsü ve yaklaşım tarzları kendi ellerindedir. Yabancıların içinde “nereden geldi, nereye gidecek, ne zaman gidecek” gibi pek çok soruyu bagajında taşıyan ve meçhullüğü varlığında cisimleşmiş olan mülteciler ise gittikleri yere “kendileriyle birlikte uzaklardaki savaşın gürültülerini, talan edilen evlerin ve yakılan köylerin mide bulandırıcı kokusunu” da taşımaktadırlar (Bauman, 2012b: 197). Sisli ve ürkütücü varlıkları, yıkık bir kentin metruk izlerini taşımaktadır. Yarınları hakkında bilinmezliğin kesinliğiyle hareket etmekte ve mekânsızlığın meskûnu olarak ikamet etmektedirler. Onların bu hali yerleşiklere güven veren günlük rutinlerinin kırılmasını ve arzularla inşa edilmiş rahatlıklarının gelip geçiciliğini hatırlatmaktadır. Mülteciler ya zorla yerlerinden edilmişler ya da korkuları sebebiyle kendileri, yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Ve başka bir vatana gitmelerine de izin yoktur. Nereye giderlerse gitsinler yurtsuz ve yabancıdırlar. “Onlar yer değiştiriyor değildirler, yeryüzündeki yerlerini yitirmektedirler” (Bauman, 2012b: 189). Hiçbir yere doğru giden

hiç kimselerdir. Geldikleri yer belli olsa dahi gittikleri, kaldıkları, geçtikleri yerler onları oralı yapmamakta, onlara bir kimlik kazandırmaya yetmemektedir.

Bauman'ın ifadesiyle, “Mülteciler, küreselleşmiş dünyanın iktidar sahibi yeni seçkinlerinin karikatürü olarak, günümüzde insanlığın korku ve kaygılarının başında gelen insanlık durumunun güncel eğretiliğinin köklerinin bulunduğu yer-dışılığın cisimleşmiş hali”dirler (2012b: 189). Onların bir yere ait olmayışları müphem varlıklarını giderek katılaştırmakta, onların yok sayılan hayaletleri varlıklarını buzdan heykellere dönüştürmektedir. Geçirgen, katı ve soğuk varlıkları her an, her yerde, aniden ortaya çıkıp, hiç gitmeyecekmiş, mevcudiyetini bulunduğu yerde yıllarca koruyacakmış gibi bir görünüm sunarak korku salarken; yurtsuzluğun itkisi ve günden güne eriyen kimlikleriyle bir anda form değiştirip, toplumsal çevreden uzaklaşarak buharlaşmaktadır. Toplumda biriken “aşırı kaygı ve hınç duygularının boşaltılmasına yarayan kolay birer hedef” olan mülteciler, küresel seçkinler için kolaylıkla hırpalanabilecek, toplumdan tecrit edilmeye en müsait özne konumundadırlar (Bauman, 2012b: 190). Geldikleri yerlere, ülkeleri artık onları istemediği, geçinme şansları kalmadığı, evleri yakılıp yıkıldığı, eşyaları talan edildiği için veya başka benzer sebepler dolayısıyla, geri dönme şansları olmadığı gibi, gidecek başka yerleri de yoktur. Kendilerini kolaylıkla tartışmasızca ve kitlesel olarak kabul edebilecek bir ülkenin olmayışı onları dağılmaya veya dağınık yaşamaya zorlamaktadır. Parçalanmış kimliklerinin yanı sıra hayatları da darmadağın olmuş vaziyettedir. Sahip oldukları kültürel birikim, almış oldukları eğitim ve sosyal statüleri artık hükümsüz bir belge niteliğinde olup, gittikleri ülkede tek bir etiketle anılmaktadırlar. Sahip oldukları tek paye göçmenlik olup, geri kalan tüm maddi ve manevi kökleri yerlerinden sökülüştür. Göçmen adlandırması ise genç, yaşlı, kadın, erkek, eğitilmiş, eğitimsiz vs. tüm demografik özellikleri ve ait olunan tüm sosyal tabakaları tek bir potada eriten, cümle belirlenmişlikleri belirsiz bir ada indirgeyen bir sıfat olarak kullanılmaktadır. Farklı sosyal çevrelerde yetişmiş, farklı kültür ve eğitim düzeylerine sahip olsalar dahi yerlerinden edildikleri ve yola koyuldukları an, tek bir ada sahip olmakta ve tek bir hüviyet taşımaktadırlar. Ancak taşıdıkları bu göçmen kimliği, bu sıfatı kullanan taraflarca ortak ve pratik bir çözüm olarak sunulsa da aslında hem göçmenler için hem de göçmeni izleyenler ve gözleyenler için belirsizliklerle dolu bir adlandırmadır. Çünkü bu sıfat, göçmenin sahip olduğu olumlu veya olumsuz tüm nitelikleri yutmakta ve ona

kalın çizgilerle belirlenmiş yeni bir hudut çizmektedir. Kendisine çizilen bu sınırların içinde kalmaya zorlanan göçmen ise yeni bir hayata başlamanın veya hayatta kalmanın bedeli olarak, o güne kadar taşıdığı tüm sosyal ve kültürel birikiminden vazgeçmek zorunda kalarak bu yeni etiketin içine sığmaya çalışmaktadır. Ancak bu etiket oldukça dar, mahdut ve yarınsızdır. Mevcut anı tanımlayan göçmen, mülteci veya sığınmacı adlandırmasının, ne dünden bir bakiyesi vardır, ne de yarına kalacak umut dolu bir vaadi bulunmaktadır. Bu sözcük, dün göçmüş gelmiş olanın, yarın da göçmüş kalmış olandan öteye gidemediği bir sınırdaki sürdüğü hayatı tanımlamaktadır. Yerinden edilmiş olan insanların yaşadığı belirsiz ve yarını kestirilemeyen bir hayata ek olarak, taşıdıkları adlandırma da baştanbaşa müphemlikle kuşatılmıştır. Bu yüzden denebilir ki göçmenin kimliğinde tek belirlenebilen, kestirilebilen veya adı konulabilen emare göçmüş olmasıdır.

2.2. AKIŞKANLIK KAVRAMI VE İNSAN SELİ

İçinde bulunduğumuz çağı “akışkan” olarak nitelendiren Bauman, “akışkanlık” kavramını, katılardan ayrılan, “durağan durumdayken, içlerinden geçtiği hayal edilen bir düzleme etki eden güçlere direnemeyen’ ve bu nedenle ‘üzerlerine bir güç uygulandığında şekilleri sürekli olarak değişen’, belli bir şekilleri ve zamansal ve mekânsal olarak sabit bir konuları olmayan” maddeler” olarak tanımlamaktadır (2017b: 25-26). Akışkan formdaki maddelerin, “taşan, fişkıran, sızan, boşalan, püsküren, süzülen, kimi zaman engellerin etrafından dolaşan; bazı engelleri eriten, aşındıran ya da içlerinden geçen” bu tür nitelikleri, modern çağın gelmiş olduğu noktayı da tanımlamaktadır. Günümüz dünyasının zaman, mekân, insan ve fikir gibi pek çok olgusu, bünyesinde bu özellikleri taşıyan, akışkan bir döngüye sahiptir. Modern yaşamın karşı konulamayan bu hızı, önüne kattığı gerçekliğe, gelip geçici bir kimlik sunmakta ve her şey akan, sızan ya da taşan bir forma bürünmektedir. “Katıların erimesi (buharlaştırılması)” benzetmesi, Bauman’dan yıllar önce Marx ve Engels tarafından yapılmıştır. Bu benzetme, “dönemin özgüveni yüksek, coşkunun modern ruhunun, kendi zevkine göre fazlasıyla ruhsuz bulunduğu ve -kemikleşmiş bir hayat tarzına saplanıp kaldığı için- değişime ve değişim yönünde her türlü müdahaleye inatla direnen bir topluma layık görülen muameleyi” tanımlayan bir ifadedir (Bauman, 2017b: 27). Bauman ise akışkanlık kavramı ile Marx’ın eriyen, buharlaşan katılarıyla ilgili

tespitlerine, farklı bir bakış açısı eklemiştir. Postmodernite kavramının yerine “akışkan modernite” kavramını kullanan Bauman, 21. yüzyılın durağanlıktan uzak dünyasını tarif etmek için bu kavramın daha yerinde olduğunu düşünmektedir. “Dünyaya ‘akışkan’ diyorum çünkü tüm sınırlar gibi pek fazla durağan kalamıyor” diyen Bauman, dünyadaki hemen her şeyin durmaksızın bir hareket içinde olduğunu ve sürekli değiştiğini ifade etmektedir. *“Takip ettiğimiz akımlar ve ilgilendiğimiz konular [...] hayal ettiklerimiz ve korktuklarımız, imrendiklerimiz ve tiksindiklerimiz, ümitlenme ve endişelenme nedenlerimiz; içinde bulunduğumuz koşullar, geçimimizi sağlamaya ve geleceğimizi planlamaya çalıştığımız koşullar, birilerine bağlanıp başkalarından kopma (ya da koparılma) koşullarımız”* sürekli değişmektedir (Bauman, 2011b: 7). Bu gidişatı değiştirmek, yönlendirmek veya yönetebilmek pek mümkün değildir. Bugünün koşullarında anlamlı ve gerekli görünenler, yarın değersiz ve gereksiz hatta talihsiz birer hata olarak görünebilmektedir. “Akışkan yaşam” ile “akışkan modernite”yi birbiriyle iç içe geçmiş olarak tanımlayan Bauman, “‘akışkan yaşam’ın akışkan modern bir toplumda yaşanan türde bir hayat” olduğunu belirtmektedir (2018b: 7). Böyle bir dünyada yaşayan insanlar, “davranışlarını alışkanlıklara ve rutinelere dönüştürme fırsatı dahi bulamadan” içinde yaşadıkları toplum ve koşullar büyük bir hızla değişmektedir. Hayatın ve toplumun bu birbirini besleyen ve pekiştiren akışkanlığı, uzun süre ne şeklini ne de rotasını koruyabilmektedir. Çünkü akışkan modern bir toplumda, kişisel başarı ve erinçler katılarak kalıcı hale gelemediği gibi karşılaşılan durumlar kısa sürede mecburiyetlere, beceriler ise büyük engellere dönüşebilmektedirler.

Modern yaşamda denklemler değişken ve belirsizdir. Her şey büyük bir hızla devinirken bir yere bağlı, ait ve sadık olmak mümkün değildir. Aksine her an tetikte olmak, her ihtimali değerlendirmek ve “kimseye güvenmemek” asıl paroladır. Çünkü “akışkan modern dünyada sadakat, gurur değil utanç kaynağıdır” (Bauman, 2018b: 17). Sadık kalmak geride kalmaktır. Geride kalmak ise oyunun dışına atılmak, çemberin dışında kalmaktır. Her ne kadar şartlar önceden kestirilemiyor olsa da akıntının bir parçası olmak, yok olmaktan kurtulmak için yapılabilecek son hamledir. Gidişat önceden kestirilemediğinden koşullara göre yol haritası çıkarmak ve planlara güvenerek hareket etmek mümkün değildir. Ancak bu ne geride ne de uzakta kalmayı gerektirir. Her şey hızlı ve kaygan bir zeminde yer değiştirirken dışarıda kalmanın ve elinden kaçırmış olmanın utancı yerine bu döngünün az sonra tüketilecek bir parçası olmak yağ

tutulmaktadır. Bauman'ın dediği gibi, “akışkan yaşam, hayatı tüketmekte” ve dünyadaki tüm canlı cansız unsurları birer tüketim nesnesine dönüştürmektedir. *“Böyle bir hayata musallat olan en acil ve inatçı kaygılar, uyurken yakalanma, hızla akıp giden olaylara yetişememe, arkada bırakılma, ‘kullanım’ tarihlerini gözden kaçırma, artık arzulanmayan nesnelere üzerine yük etme, değişim düğmesine basılacak veya dönüşü olmayan noktaya varmadan önce rotayı değiştirecek anı iskalama korkularıdır”* (Bauman, 2018b: 17, 8). Yavaşlığın ve dinginliğin modası çoktan geçmiş, huzur ve sükunet gibi arayışlar, devrin pratiklerine uzak birer nostaljik çıkış olarak kabul edilmektedir. Hızın hâkim olduğu bu modern dünyada, tüketim toplumunun katı pratikleri hüküm sürmektedir. Tüketim toplumunun sadık bir üyesi olmadan bu koşullara ayak uydurabilmek oldukça güçtür. Çünkü “tüketim toplumunun bir üyesi olmak göz korkutucu bir görev ve hiç bitmeyen çetin bir mücadeledir” (Bauman ve Lyon, 2013d: 47). Bu dünyaya yetişme korkusuna, uzmanlaşma ve her konuda yetkin olma kaygısı da eşlik etmektedir. Ne kadar çok konu hakkında bilgi sahibi olunursa, cemiyet hayatında o kadar çok yer ve zamanda var olunacağı düşüncesi, bireyi bitmek bilmez bir telaşın akıcılığı içine hapsetmektedir. Bu yeni yaşam tarzı, bireye çeşitli var oluş biçimleri sunuyor, alternatifleri artırıyor gibi görünse de aslında modernize edilmiş dayatmalarla bireyin üstüne doğru yıkılan bir dünya söz konusudur. Sorumlulukları ile hevesleri arasında tercih yapmak zorunda kalan birey, keyif almadığı işlerin uzmanı olmakta ve mecburiyetlere mesai harcamaktadır. Bu telaşın içinde, kişisel zevkleri çabucak geçiştirilebilen ve belli bir bedel karşılığında satın alınabilen birer tüketim nesnesine indirgenmektedir. Çünkü ne oturup düşünecek ne de sakince zaman geçirecek bir ritmin içindedir. Hız, telaş ve kaygıdan oluşan modern bireyden, işleri zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirmesi beklenmektedir. Her şeye yetebilen ve her şeyi bilmesi beklenen modern bireyin kaygıları, hayatın akışına göre sürekli güncellenerek var olmaktadır. Tüm bunlara rağmen, yetersizlik korkusu, ayak uyduramama kaygısını zamanla bir kenara itmiş ancak her iki endişeli durum da rahatsız ediciliklerinden bir şey kaybetmemişlerdir (Bauman ve Lyon, 2013d: 47).

Akışkan hayatın hareket tarzını “yaratıcı yıkım” olarak tanımlayan Bauman, bu işleyişin “diğer canlı türlerini ve dolaylı olarak onlara başvuran insanları yok eden” bir pratiğe sahip olduğunu ifade etmektedir. Akışkan modern toplumdaki bu yaşam tarzı, “gerçek hayatta oynanan kötü ve sinsî bir sandalye kapmaca oyununa” benzemektedir.

Sürekli bir hareket söz konusudur. Hareket halinde olanlar sadece dünyanın koşulları ve hayatın gidişatı değildir. Toplumu oluşturan ve “sürekli hareket halinde ama kesinlik ve sınırlardan muaf olan” günümüz dünyasının vatandaşları, memurları, işçileri, üreticileri, tüketicileri, tüccarları, gezginleri, göçmenleri, mültecileri de bu akışkanlığın içindedir (Bauman ve Lyon, 2013d: 7-8). Ve bu hareket bir diğerinin içinde bulunduğu durumu hatta konforunu ilgilendirmekte; kendi koşulları da bir başkasına göre şekil almaktadır. Yarışmanın asıl ödülü ise “yok edilenlerin saflarına atılmaktan kurtulmak ve atıkların arasına konmaktan kaçınmaktır” (Bauman, 2018b: 10). Çünkü hız ve devinimin olduğu yerde muhakkak bir atık oluşacak ve bu atıklar düzenin dışına itilecektir. “Tüketicilerin oluşturduğu akışkan modern toplumun hammaddesi ve [...] bol miktarda ürettiği bir şey” olan atık, bu devrin en önemli çıktılarından biridir. Atık üretimi, modern toplumun en büyük endüstrilerinden biri olup, krizlere karşı oldukça dirençlidir. En büyük tehdit ise bu atıkların arasına atılmak, tüketilmiş hazların bir parçası olmaktır. Tüketiciler ve tükettikleri nesnelere oluşan bir dünyada “yaşam, bu tüketilen hazlar ve çöp yığınları arasında tekinsizce sallanıp durmakta” ve var olma çabası çöpe atılma korkusuyla yarışmaktadır (Bauman, 2018b: 18). Anlam ve değer üreten toplum pratikleri yerini “çöpe atılmayı reddeden” bir duruşa bırakmış ve üretmemeye korkusu, tüketememe korkusunu da aşarak tüketilme ve yok edilme korkusuna dönüşmüştür. Bauman bu durumu şöyle resmeder: *“Dünyanın bu hizmeti [kendi kendini reform etme hizmeti] vermeye uygun olmayan veya artık hizmet vermekten aciz kalan unsurları ya alakadar olunan şeylerin dışına atılıp umursanmaz hale gelir, ya da aktif bir biçimde iskartaya ayrılıp ortadan kaldırılır. Bu parçalar kendi kendini reform etme coşkusunun yarattığı atıktan ibarettir ve en doğal istikametleri çöplüklerdir.”* (2018b: 20). Modern akışkan dünyanın kendi kendini tekrar eden ve güncelleyen bu yönelimi, sadece ortak yaşam alanlarını değil bireysel yaşamları da akışkan hale getirmektedir.

Akışkan hayatın, toplumsal atıkları da tutunamayanlar, yer edinmeyenler ve yerinden edilenlerdir. Haritalardaki çizgilerin anlamsızlaştığı, yarını hakkında fikir beyan edilemeyen bir dünyada göçmenler ve mülteciler, “aidiyetsizliklerinin en acımasız ‘köksüzlüğüne’ ve yabancılıklarının en dışlayıcı ‘ötekiliğine’ maruz” kalarak bir yaşam sürmektedirler (Öztürk, 2017: 2). Yerinden edilmişliğine çözüm ararken toplumsal sorun haline gelen mülteciler, “modern toplumun safrası” ve tutunma çabası taşıyan, akıp giden hayatın savrulmuş özneleridirler. Onlar, tüketim toplumunun

tüketenleri değil, tüketilenleridirler. Mekânları, meskenleri, gelecekları ve geçmişleri modern zaman tarafından tüketilmekte, sahip oldukları tek varlıkları olan yaşamlarının kıymeti ise haber başlıklarında anılan sayısal bir değerin ötesine geçememektedir. Sürekli yer değıştiren veya yer değıştirmek zorunda kalan mülteciler, hızlı bir yaşam ritminin içinde büyük bir devinimle dağılan, ufalanan, öğütülen ama asla yok olmayan, olamayanlardır. Sahip oldukları bu savruk kimlikleri bir yandan onları yersiz yurtsuz yaşamaya mecbur kılarken, öte yandan onlara tekinsiz bir çehre sunmaktadır. Kendilerine karşı toplumsal gard alınan göçmenler, “yasaları kolaylıkla çığneyebilecekleri ve kanunlara aykırı kişilere dönüşebilecekleri yerlerden çok uzaklarda bile ‘zanlı’ kategorisi”nde değerdendirilmekte ve kendilerine karşı çeşitli tedbirler alınmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013d: 95). Bauman, “*özgürce seyahat eden ulus aşırı tüccarlara ait mola yerleri gibi, mülteci kamplarının ‘hiç-şehirler’inin de ilerleyen bir yer-dışılığın köprübaşları, ya da (...) yerin anlamsal bakımdan zayıflatılmasının, anlamların dayanıksızlığı ve fırlatılıp atılabilirliğinin, kimliklerin belirsizliği ve esnekliğinin ve her şeyden çok da yeni kalıcı geçiciliğın (...) aşırı koşullarda test edildiği laboratuvarlar*” olduğunu ifade etmektedir (2012b: 194). Güven vermeyen, korku uyandıran göçmenleri kontrol edebilmek ve onlardan kaynaklanacak her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olmak adına tetikte ve takipte olmak; attıkları her adımdan haberdar olmak önemsenen bir detaydır. Çünkü meskenleri olmayan bu yabancılar, sadece yerlerinden edilmiş evsizler değillerdir; onlar aynı zamanda, canlarından başka kaybedecek hiçbir şeyleri kalmadığından suç işlemeye en uygun adaylardır. Kentlerin gözü olan güvenlik kameraları ile onları adım adım izlemek, işlenen suç ve suçluyu tespit etmede önemli bir delil sunarken, bu görüntülerin haber bültenlerinde yayınlanması ise “yaptığınız her şeyden haberimiz var” mesajı vererek caydırıcı bir rol oynamayı ümit etmektedir.

Bauman, akışkan modern toplumun alışkanlıklarından biri haline gelen gözetimi de akışkanlık kavramı ile birlikte anarak, tüm gözetim pratiklerinin aynı amaca hizmet ettiğini ifade etmektedir: “hedefleri saptamak, yerlerini belirlemek ve bu hedeflere odaklanmak”. Güvenlikçi uygulamaların baskın olduğu gözetim teknolojileri, sadece asayışı sağlamak için değil, tüketim toplumunda da hedefleri tespit etmek, etkisiz hale getirmek ve “sınır dışı” ederek toplumdaki uzaklaştırmak amacıyla kullanılmaktadır. Ancak burada fiziksel bir yok etme veya öldürme söz konusu olmayıp, “kredi talebinde

bulunan müşteriler içinde kredilendirmeye uygun olmayanları ayırt etmek; alışveriş merkezlerine akın eden kalabalığın içinde beş kuruşsuz aylakları, gelecek vaat eden müşterilerden ayırmak” gibi maksatlarla kullanılmaktadır (Bauman ve Lyon, 2013d: 94). Çünkü tüketim toplumunda tüketmeyen de tüketilemeyen de yeri yoktur. En kolay tüketilebilen ve tüketildikçe yok olmayıp, aksine, varlığı yinelenen göçmen ise yerinde sebat etmediğinden bulunduğu her yerde gözetlenmektedir. Sınır kapılarında, kamplarda, kentlerin sokak aralarında, alışveriş merkezlerinde, parklarda, metrolarda, toplu taşıma araçlarında ve geldiği, geçtiği, kaldığı, uğradığı her noktada göçmenler izlenmektedirler. Ülkeye girdiği andan itibaren takipte olunan bu yabancılar, kitleler halinde yer değiştirdiklerinden toplumda bir panik havası uyandırabilmektedirler. Her yere yayılan, her köşeden sızan varlıkları, onlara yönelen bakışları endişeli kılmaktadır. Toplumsal olarak kaygı uyandırırken, devletlerin nezdinde ise ekonomik ve siyasi krizlerin özneleridirler. Geniş kitleler halinde yaşanan göçler, sadece bir bölgeyi veya bir ülkeyi ilgilendiren mikro ölçekli bir mesele değildir. Aksine geldikleri, geçtikleri, kaldıkları ve gidecekleri ülkeleri ilgilendiren küresel bir sorundur. Son yıllarda yaşanan göçler, bir yerden bir yere giden insanların sıkıntı dolu serüvenlerinin yanı sıra bir yerden başka bir yere taşınan, özgün yapısını yitiren ve en nihayetinde iç içe geçen kentlerin hikâyesini de içermektedir. Savaş, çatışma, doğal afet ve benzeri yıkımların yol açtığı kitlesel göçler, insanları bir yerden bir yere sürüklerken aslında bir yandan da kentleri mobilize etmektedir. Çünkü insanlar, meskûn oldukları yerlerinden ayrılırken arkalarında yerleşik bir bakiye bırakmaksızın, tüm davranış kalıplarını, yaşam biçimlerini, kültürel miraslarını ve bir kenti kent yapan tüm toplumsal aksesuarlarını da yanlarına alarak gitmektedirler. Göç eden sadece insanlar değildir, kentler ve insanların kentsel alışkanlıkları da onlarla beraber yer değiştirmektedir. Bu yüzden kentlere akan insan yığınları, rutinleri alt üst ettiği için, kent sakinlerini bir yandan tedirgin ederken öte yandan üzerinde planlama yapılması gereken bir devlet meselesi haline gelmektedir. Hayatın akışı, çeşitli ülkelerden gelen insan yığınlarının dâhil olmasıyla yoğun bir kıyam almakta ve yarını kestirilemeyen bir döngü baş göstermektedir.

Göçler, uluslararası siyaset ve politikanın gündeminde önemli bir yer edinmekte ve sadece göçmenin vatandaşı olduğu ülkeyi ve göç edip gittiği ülkeyi değil, geçtiği güzergâhtaki tüm devletleri de ilgilendirmektedir. Sınırlara dayanan göçmenler devletler açısından tehdit olarak algılanmakta ve devletler, iç bütünlüklerini korumak için bu

insan seline karşı çeşitli önlemler almaktadırlar. Küresel göçleri engellemek veya kontrol edebilmek için göçmenlerin kalkış ve varış noktalarını gözetlemek ilk başvurulan yöntemlerdendir. Göçmenlerin neden olabileceği güvenlik sorunlarını önlemek ve toplumsal riskleri en aza indirmek için kullanılan gözetim teknolojileri, kendi meşru gerekçelerini peşinen hazırlamaktadır. Çünkü potansiyel suçlu olarak kabul edilen göçmenleri yakalamak için takip etmek gerekmektedir. Mültecileri gözetim teknolojileriyle takip ederek riskleri en aza indirmek, olayları önceden kestirebilmek, suç ve suçluyu tespit edebilmek ve genel bir denetim sağlamak mümkün olduğu gibi onları kent merkezlerinden izole etmek suretiyle kamplarda toplamak da kontrol kolaylığı sağlamaktadır. Kamplar, hayatın vasat bir taklidini yapan, ihtiyaçtan fazlasına yerin olmadığı, modern yaşamın konforunu garanti altına almaya çalışan güvenlik fanuslarıdır. Kamplarda “zaman niteliksel değişimden men edilmiştir. Hâlâ zamandır, ama tarih değildir artık” (Bauman, 2012b: 195). “Donmuş bir geçicilik” içine kurulan bu mekânlarda, geçiciliğin kalıcılığı, parçalanmış ve süreksiz anlardan oluşan bir düzen hâkimdir. Kamplarda gününbirlik yaşananlar, mültecilerden dün ve yarın hissini çekip almakta, onları belirsiz bir zamana sıkıştırılmaktadır. Kampın dışında yaşayan mülteciler ise toplumun önce “yabancı”sı, sonra “öteki”si ve zamanla “düşman”ı, “nefret edilen”i, “gitmesi gereken”i olarak sıfatlandırılmaktadırlar. Bauman, dışlamak için önce yabancı ilan etmek gerektiğini aksi halde “hiç kimse” olarak var olacaklarını ifade ederken, mültecinin öncül kimliğine işaret etmektedir:

“Hiç kimse dediklerim, çoğu kere belli belirsiz, dikkatimi çekmeden ve dağıtmadan, günlük hayatımın baktığım ama görmediğim arka planında hareket eden, bir yüzü, çehresi olmayan ve biri diğerinin yerine geçebilen çok sayıda oluşum arasında kaybolurlar. Onları duyarım ama ne söylediklerini dinlemem. Yabancılar ise tersine gördüğüm ve dinlediğim insanlardır. [...] Onlar adeta ne yakın ne de uzaktırlar. Ne ‘biz’im bir parçamızdırlar ne de ‘onlar’ın bir parçası. Ne düşman ne de dosttırlar. Bu nedenle şaşkınlık ve endişe yaratırlar. Onlarla tam olarak ne yapacağımı, onlardan ne bekleyeceğimi, onlara nasıl davranacağımı bilemem” (2013b: 66).

Yabancımanın belirsiz kimliği, kendisinden içten içe nefret edilen ve gizli bir öfke duyulmasına neden olan bir konuma ittiği gibi, onu kendisinden sürekli korkulan bir öge haline de getirmektedir. Akışkan dünyada, yabancımanın önlenemez varlığı, kentleri ve mekânları tüm yabancı unsurlardan arınmış bir biçimde tutmanın önüne geçmekte ve

arzu edilen homojen yapının tesis edilmesini imkânsız kılmaktadır. Çünkü göç edip gelen insanlar kitleler halinde gelmiş olsalar bile bütüncül ve tek bir yapıyı oluşturmamakta; farklı duygu, davranış, beklenti ve karakter yapısı taşımaktadırlar. Onları göçe zorlayan savaş, açlık, doğal afet gibi nedenler ortak olsa bile göç ettikleri ülkelerden ve kendilerine yeniden kurmak istedikleri hayattan beklentileri değişkenlik göstermektedir. Göçmenler, bagajlarında taşıdıkları korkularla tüm dünyaya yayılmakta ve “modernite çağının en bilindik yabancıları” olarak varlıklarını sürdürmektedirler (Öztürk, 2017: 6). Hızla değişen dünyada, “başlarını sokacak bir çatıları ve hiçbir hakları olmayanlar, yasa karşısında eşit olmamaktan değil, kendilerine layık görülen kötü muameleden şikâyet ettiklerinde başvurabilecekleri ya da korunma talep edebilecekleri, kendilerine uygulanabilecek hiçbir yasa olmamasından” mustariplerdir (Bauman, 2012b: 175). Çünkü onlar yersiz, yurtsuz ve devletsizdirler. Bauman’ın ifadesiyle, “onlar yer değiştirmeyen, yeryüzündeki yerlerini yitirenlerdir” (2012b: 189). Onları ürkütücü kılan sadece belirsiz varlıkları değil, kitleler halinde yer değiştiriyor olmalarıdır. Onların durumu, bir yerden bir yere giden seyahat halindeki kalabalıklar gibi de değildir. Onlar belirli bir noktadan yola çıkan ancak varış noktası kestirilemeyen, kontrolsüz ve limitsiz insan yığınlarıdır: Kitleler halinde hareket etmekte, sınır kapılarına dayanmakta, şehrin her köşesine sızmakta, büyük bir hızla hayatın içine akmaktadırlar. Kentleri kuşatan bu insan yığınları, beraberlerinde sosyolojik, psikolojik, ekonomik ve politik yükler taşımaktadırlar. Bu yükleri sadece kendileri sırtlanmayıp, gittikleri ülkeleri de bu yüke ortak etmektedirler. Bu yüzden göç, küresel bir düzensizliğe yol açan ve hükümetleri istikrarsız hale getiren bir güvenlik meselesidir.

2.3. BİR SİĞİNAK OLARAK NEO-CEMAATLER VE GÜVENLİK ARAYIŞI

İhtiyaçlar hiyerarşisinin, temel fizyolojik ihtiyaçlar basamağını takip eden “güvenlik” ihtiyacı, insanın en temel gereksinimlerindedir. İnsanın var olabilmesi ve varlığını sürdürebilmesi için öncelikle güvende olma ihtiyacını karşılaması gerekmektedir. Güvenliğini sağlayabilmesi için insanın, iklim koşulları ve çevresel faktörlerden korunabilmesi için dört etrafı mamur bir yuva vasıtasıyla barınmaya, can emniyetini sağlayabilmek ve her türlü tehditten kendini arî kılmak için korunma ve bunlara benzer her türlü korku ve kaygıdan uzak tutacak, canına, malına ve cümle

huzuruna halel getirmeyecek koşulların yerli yerince olması icap etmektedir. İnsan ancak güvende olduktan sonra yaşamın inceliklerini fark edebilecek gözlere sahip olabilir. Evinden çıkmadan önce çoktandır uğramadığı mekânları, çarşı pazarı düşünüp plan yapmak yerine, son dakika haberlerine bakıp, öyle sokağa çıkmaya karar veren yahut tatil planı için kampanyalı turistik işletmelerin fiyatlarını araştırmak yerine gideceği bölgedeki “sıcak gelişmeler”in skorlarını inceleyen; büyük şehirlerde yaşayan yakınlarına kalabalık mekânlarda bulunmamasını salık veren bir bireyin ne huzur içinde olduğu ne de çevresine huzur verdiği söylenebilir. Bahsettiğimiz birey, günümüz dünyasının “endişeli moderni”, belki de aynadaki suretimizdir. Yaşadığı çevrede çeşitli uyaranlara maruz kalan birey korku, kaygı, endişe, tedirginlik duygularıyla kuşatılmıştır. İzlediği, dinlediği, okuduğu her şeyde “dünyanın yaşanmazlığı”nı destekleyen mesajlara maruz kalmaktadır. Sadece haber kanalları değil, TV programları, diziler, filmler hatta belgeseller dahi dünyanın korkunçluğuna dikkat çekmektedir. Korkularla kuşatılan birey ise kendine güvenilir bir sığınak arama çabasıdadır. Bu sığınaktan beklentisi, sadece dört bir yanı surlarla çevrili, sarsılmaz, yıkılmaz bir bina olması değildir. Aynı zamanda güvenilir bir çevrede bulunma arzusudur. Çünkü insan insanla vardır ve insanın bireysel gelişim süreci, başka insanlarla olan etkileşimine bağlıdır. Yalnızlaştıkça korkuları büyümekte, korkuları büyüdükçe yalnızlaşmakta ve en nihayetinde çevresinden uzaklaşmakta, sosyalleşmekten kaçmaktadır. Kalabalıkları kendine tehdit olarak gören insan, bir çıkış yolu olarak yalıtılmış ilişkileri tercih etmektedir. Yalnızlaştıkça hissizleşen, duyarsızlaşan ve toplumsal bağları kopuk olan modern insan, aynı zamanda aidiyet arayışındadır. Bu yüzden bir topluluğun üyesi olmak, ona kendini mutlu ve huzurlu hissettirecek ve köklerinin olduğunu düşündürtecektir. Ortak bir payda etrafında toplanmak, ortak kök salmak ve bu kökten dallara ayrılmak ise cemaatleşmenin temelidir. Bazen siyasi, bazen ticari, bazen edebi, bazen dini vs. gayelerle insanlar bir araya gelmekte ve aynı pencereden bakma gayreti taşımaktadırlar. Birlikte olma duygusu, yalnızlıklarının yıprattığı yanlarını tamir etmekte ve aynı topluluğun üyesi olan insanlar, aynı sıkıntıları atlatmış, aynı sorunlarla mücadele ediyor olma veya aynı değerleri paylaşmanın verdiği tatmin duygusuyla hayata tutunmaktadırlar. Hangi emelle bir araya gelirlerse gelsinler, temel gaye “bir arada” olmaktır.

“Bir arada olan, toplanan kalabalık” anlamına gelen “cemaat”, sosyoloji sözlüğünde, “cemaatin üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye -genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünü” olarak tanımlanmaktadır. Cemaat kavramı, sosyoloji alanında “nüfus yerleşim türleri (köyler gibi ya da kentlerde fiziksel olarak iç içe geçmiş mahalleler/semter gibi); bu tür yerleşim birimlerindeki sözde ideal-tipik yaşam tarzları; üyeleri ortak bir mekân paylaşmanın dışında ya da ona ek olarak başka ortak özelliklere sahip olan (aynı etnik kökenden gelmek ya da aynı meslekten olmak gibi) toplumsal ağlar”ı anlatmak için de kullanılmaktadır. (Marshall, 1999: 90-91). Ortak paylaşımlar ve benzerliklere dayalı toplulukların içinde bulunmak, insana güven verdiğinden, genellikle kentlerde bu yönde bir pratik gelişmiştir. Kent hayatında meydana gelen değişimler ise bazı sosyal bilimciler tarafından incelenmiştir. Geleneksel toplumlarla, değişen dünya koşulları bağlamında sonradan ortaya çıkan kentsel-endüstriyel toplumları inceleyen Ferdinand Tönnies, görüşlerini cemaat ve cemiyet (*Gemeinschaft/ Gesellschaft*) kavramları çerçevesinde sunmuştur (Slattery, 2014: 59). Bu kavramları, geleneksel kırsal yaşam tarzı ile kentsel modern yaşam tarzı arasındaki kıyaslamalara bağlı olarak değerlendirmiş ve toplumsal farklılıkları ortaya koymaya çalışmıştır. *Gemeinschaft* terimi genelde “topluluk/cemaat” olarak çevrilmekte, “geçmişin uyum ve istikrar çağının romantik anılarını” hatırlatmaktadır. Tönnies ise bu terimi, “büyük ölçüde kişisel, yakın ve sürekli insan ilişkilerini anlatmak” için kullanmıştır. Söz konusu ilişkiler içindeki bireyler, “tıpkı ailede olduğu gibi, tamamen değilse de, büyük ölçüde gerçek dostlar grubuna veya sıkıca birbirine bağlı bir gruba katılmakta olup, Tönnies, bu komünal bağları, herkesin yerini bildiği, statünün atfedildiği, toplumsal ve coğrafi hareketliliğin sınırlı olduğu ve tüm hayat tarzının homojen bir kültüre, örgütlü dine dayandığı ve iki temel sosyal kontrol birimi -aile ve kilise- tarafından desteklenen kesin bir değerler ve ahlâk kuralları tarafından düzenlendiği geleneksel köy topluluklarıyla” ilişkili olarak değerlendirmektedir (Slattery, 2014: 59). İlişkilerin daha doğal ve duygusal olarak geliştiği bu küçük toplumlarda, herkes birbirini tanımakta, kan bağı veya evlilik yolu ile birbirlerine bağlı ilişkiler kurmaktadır. *Gesellschaft* terimi ise, “toplum veya birlik” olarak çevrilmekte ve Tönnies bu terimi, “karşıtlık içindeki her şeyi, özellikle modern kent hayatının görünüşte kişisellikten-uzak, yapay ve geçici” ilişkilerinden bahsederken kullanmaktadır. Duygu ve yakınlığa yerin olmadığı modern

kentsel yaşamda, “hayatın genel akışı giderek hızlanmakta, daha dinamik, rekabetçi ve büyük ölçekli hale gelen bu toplumda, ekonomik ilerleme, daha yüksek bir hayat standardı ve statü” için mücadele verilmektedir (Slattery, 2014: 60). Bunlara ilaveten Tönnies, insan iradesinin iki yönü olduğunu, birincisinin mizaç ve karaktere bağlı doğal bir irade; ikincisinin ise “belirli bir amaca ulaşmak için araçları farklılaştırabilme ve en uygun aracı seçebilme kapasitesine bağlı olan kavramsal/yapay bir irade” olduğunu belirtmekte, ilkinde *doğal irade*, ikincisine *rasyonel irade* adını vermektedir. Tönnies’e göre, bütün toplumlar ister doğal olsun, ister rasyonel olsun bir iradeye ve muhakkak insan iradesine dayanmaktadırlar (Gönç-Şavran, 2011: 138-139). Coğrafi ve toplumsal hareketliliğin kısıtlı olduğu, ekonomisi büyük oranda tarıma bağlı olan cemaatler, *doğal iradeye* dayalı yaşam tarzı olup, “aile veya dostluk ilişkileri içinde birbirine bağlı olan insanların arasındaki kişisel, yakın ve sürekli insan ilişkileri ile karakterize” edilmektedir. *Rasyonel iradeye* dayanan cemiyet ise, endüstriyel ve ticari pratiklerin hâkim olduğu, “hızlı, rekabetçi ve dinamik bir seyirde ilerleyen, çıkarlara dayalı, yapay ve geçici ilişkilerin kurulduğu” bir yaşam tarzı olarak belirlemektedir (Gönç-Şavran, 2011: 157). Tönnies’in bahsettiği kent yaşamının ilişkilerine Robert Nisbet ise, “şehrin kültürünün içinde bir güç olmasından duyulan korku ve şehri saran psikolojik koşulların doğurduğu vehimler” çerçevesinden yaklaşmış ve “şehir [...] örgütsüzlük, yabancılaşma ve zihinsel tecrit olmayla -bunların hepsi de cemaat ve mensubiyet duygusunun kaybedilmesinin damgasını taşımaktadır- ilgili sosyolojik önermelerin çoğunun bağlamını oluşturur” yorumunu getirmektedir (Marshall, 1999: 399). Kentsel yaşam alanlarında ve buradaki toplumlarda geleneksel cemaat yapılarının dağılması, kentlere özgü cemaatleri ortaya çıkarmış ve toplumsal ilişkiler kentsel pratiklere dayalı olarak yeniden dizayn edilmiştir. Dünya değiştikçe, küreselleşmenin etkisiyle, kentler ana hatlarıyla büyük benzerlikler taşısa da ilişkilerin yürüme biçiminde farklı yüzler taşımaya başlamışlar ve her kentin yazılı olmayan kuralları ve kendi iç dinamikleri gelişmiştir. Kentlere kabul edilme koşulları oluşmuş ve o kentte yaşayabilmenin incelikleri örtük bir biçimde sonradan gelenlere sezdirilmiştir. Modern kentlerde var olabilmek, varlığını sürdürebilmek, etiketlemelerden mümkün olduğunca az etkilenmek için belli bir gruba mensubiyet bağları geliştirmek yalnızlığın ötekiliğini giderse de yabancılaşmanın korkutuculuğuna kalıcı bir çözüm sunamamıştır. Bu yüzden modern kentlerde “benzerler”in bir arada bulunma refleksleri, onları dışlanma ve tecrit edilme

kâbuslarından nispeten korumak için bir çıkış kapısı olmaktadır. Çünkü “*Benzerliğe dayalı topluluk’un cazibesi, çoksesli bir dünyada gündelik yaşamın ağzına kadar dolu olduğu risklere karşı, güvence politikasının yarattığı bir cazibedir; ama riskleri azaltmaz, hele hele hiç ortadan kaldırmaz, tıpkı bütün geçici çözümler gibi, en korkulan ve en dolaysız bazı etkilerine karşı yalnızca bir sığınak vaat*” etmektedir (Bauman, 2012b: 155). Benzerliğe dayalı kurulan topluluklar, içeri ve dışarı olarak bölünen bu toplum yapısında, sonradan gelene bir aidiyet mekânı oluşturmakta ve onu tanımlanabilir kılmak için kolaylık sunmaktadır. Bauman, içeri ve dışarı şeklinde bölünen bu yapıyı şöyle tarif eder:

“Hepimizin bildiği gibi, çitlerin iki tarafı vardır. Yekpare bir mekânı bir ‘içeri’ ve bir ‘dışarı’ya bölerler, ama bir taraftakiler için ‘içeri’ olan, öteki taraftakiler için ‘dışarı’dır. Çitler sayesinde kondominyum konutları şehrin sert, bıktırıcı, hüsrana uğratan ve belli belirsiz tehditkâr yaşamı ‘dışında’, huzur ve güvenlik vahası ‘içinde’ kendini tecrit eder. [...] Çit, muktedirlerin ‘gönüllü getto’sunu, fakir fukaranın zorunlu gettolarından ayırır. Gönüllü getto sakinlerinin gözünde, diğer gettolar ‘gütmeyi reddettiğimiz’ mekânlardır. Gönülsüz getto sakinlerinin gözünde, içinde tutuldukları alan (çünkü başka her yerden dışlanmışlardır) ‘çıkmamıza izin verilmeyen’ mekândır” (Bauman, 2012b: 151).

Güvende olabilmek için tecridin gerekli olduğuna göndermede bulunan Bauman, güven duygusuna karşı günümüz dünyasında “ortak bir fesadın kurulduğundan” şüphelendiğini ifade etmektedir (2012b: 130-131). “Düşünmeye sözde tutkun toplumda güvenin teşvik görme ihtimalinin zayıf” olduğundan ve “küresel seçkinlerin yaşadığı ve kullandığı ayrıcalıklı kentsel mekânların yeni ‘bağlantılı yerdışılığı’nın arttığı, bağlantısız ve terk edilmiş mekânlar” olduğunu belirtmektedir (Bauman, 2012b: 131, 138). “Kâbus düşün yerini almakta”, şiddet ve çatışmalar hızla yayılmakta ve “hayalet mahalleler”de toplumsal ilişkiler geliştirmek giderek zorlaşmaktadır. “Küresel olarak yaratılan belirsizlik ve güvensizliklerin doğurduğu kaygı ve ürküntülerin çöplüğü” olarak görülen kentler, “aynı zamanda, bu belirsizlik ve güvensizlikleri yatıştırma ve dağıtma imkânlarını deneyimlemenin, denemenin ve sonuçta öğrenip benimsemenin ilk idman alanı” olarak kabul edilmektedir (Bauman, 2012b: 163). Bu mekânlarda, “mesafelerin aşılabilir kalması için, sızma tehlikesi” savuşturulduktan sonra, “bölgesel saflığın bozulmasını önlemek için, sıfır tolerans ve evsizleri yaşamlarını kazanabilecekleri ama aynı zamanda açıkça (rahatsız edecek kadar) görünür olacakları

yerlerden, [...] başka yerlere sürgüne” gönderilmeleri toplumsal huzur açısından işe yarar bir çözüm sunacaktır (Bauman, 2012b: 138). Bütünün bir parçası olmayı arzulayan yabancı, sonradan gelme sıfatını taşıdığı müddetçe kendisinden en kolay vazgeçilebilen olmaya devam edecektir.

Modern öncesi dönemde var olan küçük çaplı cemaatlerde, yoğun sosyal ilişkiler belirgin bir öge olarak öne çıkmaktadır. Ancak her bir üyenin farklı biçimlerde algıladığı bu ilişkiler, salt bir düzenin ve uyumun hâkim olduğu bir şekilde seyretmemektedir. Çatışma, ayrışma ve kutuplaşmalar da mevcuttur. Sosyalliğin tek biçimi dostluk değildir; düşmanca ilişkiler de bu sosyalliğin bir parçasını oluşturmaktadır. Yabancılık ise, o dönemde “geçici bir konum olarak bu dünyanın net ve katı ikiliğine ciddi bir tehdit olarak” algılanmayıp, yabancıya marjinal de olsa kısıtlı bir yer ayrılmaktaydı. Cemaatler ise “kendi yörüngesine girenleri dost veya düşman olarak tanımlayarak yoğun sosyalliğini” koruma altına alabilmekteydiler. Ancak modern döneme gelindiğinde bu ilişkiler böyle devam etmedi. Modern koşullar, “fiziksel yoğunluk ile yoğun sosyalliği” birbirinden ayırarak yabancıyı dost ya da düşman kimliğini ortadan kaldırdı. Bilinen düşmanlara benzemeyen ancak dostlara da benzemeyen bu yabancılar, kendilerine karşı nasıl davranılacağı bilinmeyenler olarak sınıflandırılmaya başlandı. “Dostlarla sorumluluk çerçevesinde, düşmanlarla çatışma anında karşılaşan” modern insan, yabancılarla herhangi bir kuralın olmadığı şartlar altında karşılaşmış ve “yabancılarla ilişkiye girme [ise] her zaman uygunsuz bir durum” olarak kabul edilmiştir (Bauman, 2014a: 92-93). Bauman, yabancıyı sadece “adı olmayan, sınıflandırılmayan” değil, “adı konulamayan, karar verilemeyen, sınıflandırılmayan” olarak tanımlarken, yabancıyı içinde bulunduğu durumun kestirilemezliğine göndermede bulunmaktadır (2014a: 80). Yabancıyı içinde bulunduğu toplum için arz ettiği tehlikenin düşmandan daha ürkütücü olduğunu ifade ederken, yabancıyı üçüncü bir tür olarak varlığını, “Dostlar var, düşmanlar var. Bir de yabancılar.” şeklinde tasnif etmektedir. Bauman’a göre bazı yabancılar ise henüz “karar verilmemişler” değil, “özünde karar verilemez” olanlardır. Bauman’ın ifadesiyle, yabancı “toplumlaşmanın önündeki engel”, “hakiki melez” hatta “canavar”dır. Yabancıyı tehlikeli varlığı, bu kadarıyla da yetinmez, “dünyanın uzamsal düzenini - ahlaki ve topografik yakınlık arasındaki özlenen eşgüdümü, dostların birlikteliğini ve düşmanların uzaklığı- da” baltalamaktadır (2014a: 82-83). Çünkü “öteki beni daima

şüpheye düşüren”, “varlığını ta kökünden sorgulayandır” (Salecl, 2004: 32). Ne yaparsa yapsın, nereye giderse gitsin hep toplumun ötekisi olarak kalandır. “Fiziksel ve ruhsal mesafe arasındaki uyumu” bozan; “uyumsuz ve dolayısıyla da hoş gitmeyen bir ‘yakınlık ve uzaklık sentezi’ni temsil eden” yabancı, “fiziksel olarak yakın iken, ruhsal olarak uzak” kalandır (Bauman, 2014a: 89-90). Mevcut güvensiz toplum yapısında, kendini garantiye almanın bir yolu olarak, kestirilemeyen ve dost mu düşman mı karar verilemeyen yabancıyı dışlayıp, kendisi ve kendi benzerlerinden oluşan çevreyle toplumun geniş ölçeğinden soyutlanan birey ise daralan ilişkiler ağını tercih etmektedir. Kendi cemaati içinde yaşamayı nihai bir çözüm ve içini ferahlatacak güvenli bir çıkış olarak kabul etmektedir.

Küreselleşmiş bir toplum hayali olan cemaatleşme, yerelleri dışarıda bırakan kendi içinde yeni bir zaman mekân anlayışı geliştiren bir pratiktir. Mekânsal ayırım, dışlama, ayırma gibi modern dünyanın cemaatlerine özgü bu “yeni-kabileci ve köktenci eğilimler” ve pratikler, küreselleşmeye özgü olduğu kadar “küreselleşmiş tepedeki kültürün de genellikle alkışlanan ‘melezleşmesi’nin” de beklenen bir sonucudur. Zamanla “daha fazla küreselleşen ve yurtsuzlaşan seçkin kesim ile daha fazla yerelleşmiş olan geri kalan kesim” arasındaki zamanla azalan ve kırılma noktasına gelen iletişim, önemsenmesi gereken bir sorun olarak belirlemektedir (Bauman, 2012c: 9). Kavmiyetçi birliklere dayalı, toplumsal bütünlükten kopuk, kendi ritüellerinin dışındaki hayatlara tahammül göstermeyen “zengin ile fakir, göçebeyle yerleşik, normal ile anormal” gibi pek çok yeni cemaatin ortaya çıkması, toplumun bölük pörçük yapısını kalıcı hale getirmektedir. Kendisine yeni hudutlar belirleyen ve bu hudutlar içerisine birbirine benzeyenleri dâhil eden yeni cemaat anlayışı, kurallara uyan değil kuralları koyan olabilmek hayaliyle yola çıkmakta ve bireysel bütünlüğü koruma, kendini güvende hissetme vaatleri sunmaktadır. “miksofobik” paranoyadan beslenen ve “yabancıнын temsil ettiği tehlikelere karşı radikal bir çözüm olarak ayrımcılığı” sunan yeni dünya düzeni, “konutları homojenleştirerek, her türlü ticareti ve iletişimi mutlak anlamda asgariye indirmekte ve dışlama ve tecrit arzusunu” yaygınlaştırmaktadır. “Mezlek fobisi” olarak özetlenebilen miksofobi, yabancıların dâhil olduğu şehirlerde meydana gelen değişimi, rutini yıkan bir tehdit olarak algılayan ve mekânın homojenliğini önemseyen bir bakıştır. Bu bakış, mekân sakinlerini farklılıklara karşı hoşgörüsüz kılan, böylece “miksofobik tepkiler”in artmasına neden olan modern

korkulardan biridir. Kentleri güvensiz kılanın yabancılar olduğuna inanan bu bakış, ahengi bozan en önemli unsur olarak ise göçmenleri görmektedir. Göçmenler kentlere sessiz sakin giriş yapıp, bir meskende yaşamına devam eden kimseler gibi değildirler. Onlar kitleler halinde gelmekte, sınır kapılarına dayanmakta ve kentlerin parklar, bahçeler, trafik ışıkları, alış veriş merkezlerinin girişleri gibi en görünür yerlerinde bulunmaktadırlar. Bu yüzden şehirler daha güvenli, yaşaması kolay ve cezbedici görünmek yerine, daha fazla risk ve tehdit içerdiğinden giderek acımasızlaşan bir görünüme sahiptirler (Bauman, 2012b: 158-159). Bauman'ın da işaret ettiği gibi, *“miksofobinin kışkırtmalarından en fazla yara alan ve tuzağına düşme ihtimali en fazla olanlar, dünyadaki yerlerinden, yaşamdaki beklentilerinden ve kendi eylemlerinin sonuçlarından emin olamayan, güvensiz insanlardır”* (2012b: 161). Çünkü miksofobik duygular, yabancılar karşı güçlü nefret duygularını uyandırarak kaygının yönünü değiştirebilmektedir. Farklı olanın kötü olduğuna inanan düşünce, çok sayıda insanın zarar görmesine neden olabilecek sonuçlar doğurmaktadır. Dolayısıyla insanlar da kendilerine güvenli bir sığınak arama eğilimiyle bir yere, bir gruba, bir cemaate ait olma gereksinimi duyarlar. Çünkü değişen ve kitleler halinde taşınan dünyada aidiyet duygusunun zarar görmesiyle başlayan süreç, güvensizlik duyan kitlelerin çatışmasıyla son bulabilmektedir.

2.4. KÜRESEL DÜNYANIN GÖÇ DALGALARI, MÜLTECİLER VE KONTEYNER KENTLER

İnsanoğlu var olduğu günden beri kendi seçimiyle veya başka seçenek olmadığı için hareket halindedir. Hareketsizliğin mümkün olmadığı hız çağında, fiziksel olarak yerinde sabit dursa bile hareket halindedir. Hareketlerin ortaya çıkardığı eşit olmayan sonuçlar ise insanları ya “küresel” kılmakta ya da “küresellerin” yönettiği dünyaya tahammül etmek zorunda bırakmaktadır (Bauman, 2012c: 9). Bugünkü siyasi pratik ve uygulanmak üzere geliştirilen politikalar “muhayyel bir alt sınıf” kategorisi çizmektedir. Bu “alt sınıf, nüfusun geri kalan kısmının aksine, hiçbir sınıfa ait olmayan dolayısıyla ‘topluma ait olmayan’ bireylerin oluşturduğu” sınıf olarak kabul edilmektedir (Bauman, 2014e: 9). “Alt sınıf”, işlev ve mevki odaklı, yani anlamlı sınıflandırmaların dışında kalan bir sınıf olup, toplumun içinde ama topluma dâhil olmayan” sınıftır. Toplumun varlığını sürdürmesi ve huzurlu, güvenli ve rahat bir

ortamın tesisi için ihtiyaç duyulan girişimlere hiçbir katkıda bulunmadığı gibi, bu alt sınıfın toplum içinde bulunmaması tercih edilen bir durum olarak kabul edilmektedir. Altsınıfın statüsü, “iç mülteciler”, ‘kaçak göçmenler’, ‘içerideki yabancılar’ gibi adlarla anılmakta, toplumun üyelerine tanınan haklardan mahrum yabancılar olarak, toplumun “doğal ve gerekli bir parçası” şeklinde kabul edilmemektedirler. Bauman’ın ifadesine göre “kanserli dokudan pek bir farkları yoktur”; “en makul tedavi yöntemi kesip çıkarma ya da onun bir alt aşaması olan mecburi, teşvik edilmiş ve zoraki yatağa hapsedilme ve/veya remisyondur” (2014e: 10). Toplumsal yapının doğal unsuru kabul edilmeyen, daimi yabancı statüsünde, toplumun içinde barınmasına izin verilen yabancılar, küresel dalgalarla gelip, çoğu zaman gidemeyenlerdir.

İçinde çeşitli pek çok unsuru barındıran kentler, tarih boyunca değişmeyen bir nitelik olarak, “yabancıların çevresinde durduğu ve hareket ettiği mekânlar” olarak var olagelmışlerdir. Sürekli görünür olan yabancıların varlığı, kent sakinleri açısından “kesintisiz bir belirsizlik” olarak kabul edilmekte ve yabancıların varlığı, “dinmek bilmeyen ve her an su yüzüne çıkabilecek pasif saldırganlık içeren yoğun bir gerilim kaynağı” olarak algılanmaktadır. Yabancı, “bilinmeze, belirsizliğe ve tahmin edilemeze karşı insanın içinde taşıdığı korkuya isabetli ve işe yarar bir çıkış kaynağı” sunmakta ve yabancıları çevresinden uzaklaştıran birey, belirsizlikten kaynaklanan “güvensizlik hayaletini” geçici bir süreliğine de olsa, kovmanın rahatlığını yaşayabilmektedir (Bauman, 2011b: 169). Yabancıyı, “varsayılabılır ama asla emin olunmayan niyetlerle hareket eden organizma” şeklinde tanımlayan Bauman’a göre, “saldırgan ya da açıkça ters davranmalar bile yabancılar rahatsız edici” olarak görülmektedirler (2011b: 170). Küresel dünyanın değişmeyen yabancıları olan göçmenler, mülteciler veya sığınmacılar ise daimi tehdit olarak kabul edilmekte ve göçler, tedbir alınması gereken ürkütücü bir felaket olarak algılanmaktadır. Medya kanalıyla bu yönde kanaatler yayılmakta, göçlerin ortaya çıkış sebeplerine veya göçleri önlemeye yönelik alınabilecek tedbirlere eğilmek yerine, eylemin sürekliliğine ve göçler sonucunda yaşanabilecek korkutucu ihtimallere odaklanılmaktadır.

Bauman, bu yönde yapılan haberlerin “ahlaki panik” etkisi yarattığını ifade ederek, bu durum hakkında söyleyecekleri bitmemişken “nasırlaşmış bir duyarsızlık ve ahlaki bir körlükten doğan başka bir trajedi”nin gelip çatmakta olduğunu salık vermektedir. Kamuoyunun medya ile işbirliği içerisinde olup, reyting kaygısı ile

“mülteci trajedisinden bıkkınlık” algısının yaratıldığını ve bu durumun yaklaşan bir tehlike olarak lanse dildiğini ifade etmektedir. *“Boğulmuş çocuklar, aceleyle dikilen duvarlar, dikenli teller, aşırı kalabalık toplama kampları ve göçmenlere baş belası muamelesi etme konusunda birbiriyle rekabet eden hükümetler, kıl payı kurtulma ve güvenlik için seyahatin sinir bozucu tehlikeleri...”* (Bauman, 2018a: 10). “Şokların kaderinin normalliğin rutinine dönüşmek” olduğunu ifade eden Bauman, “kendini tüketen, gözden kaybolan ve unutulma örtüsüne sarılarak vicdanlardan kaybolan ahlaki paniğin rutinine” dönüşen, büyük çaplı toplumsal şokların unutulmaya yüz tutan yanına dikkat çekmektedir. Göçlerin sık aralıklarla ve süregelen bir eğilimde yaşanıyor olması, bu durumu toplum vicdanında kanıksanmış hatta önemsenmeyen bir olguya dönüştürmektedir. Sadece zorunlu göçmenlerin değil, ekonomik göçmenlerin de gelişmiş ülkelere doğru yol alıyor olmaları, toplumsal açıdan çeşitli karışıklıklara neden olmasının yanı sıra, ekonomik açıdan da istihdam sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Bu yüzden göçmenlerin toplum içindeki varlıkları, “fazladan ve istihdam edilemeyen, gereksiz insanlar” olarak algılanmaktadır.

Bauman, bugün gelinen noktada yaşanan problemlerle ilgili, “Batılı güçlerin yanlış hesaplanmış, ahmakça dar kafalı ve açıkça beyhude politikaları ve askeri girişimlerinin sonrasında, Ortadoğu bölgesinin derin ve görünüşe göre umutsuz istikrarsızlaştırılmasının sonuçlarına katlanıyoruz” değerlendirmesinde bulunmaktadır (2018a: 11). Avrupa’ya doğru artan bir biçimde gelişen göçlerin “yıkılan ya da zaten yıkılmış olan devletler ya da nereden bakılırsa bakılsın devletsiz ve dolayısıyla hukuksuz topraklar”daki gelişmelerle paralel olduğunu belirtmektedir. Sonu gelmeyen kabile veya mezhep savaşları, kitle katliamları ve önüne geçilemeyen çatışmaların yaşandığı bu topraklarda, yanlış hesaplar ile atılan adımlar, “gayrisafi milli hâsıla hırsı içindeki hükümetlerin örtük desteğiyle, kâr hırsı içindeki silah endüstrisi tarafından beslenen ve kontrolden çıkan küresel silah ticaretinin yardımı ve suç ortaklığı” neticesinde, diktatör rejimlerin yerini kuralsız ve başıboş bir düzen almış ve ortaya bu tablo çıkmıştır (Bauman, 2018a: 12-13). “Keyfi şiddet düzeni”nden kaçan insanlar rahat bir gelecek hayali ile yaşanılması imkânsız olan çatışma ve şiddet dolu, kurak topraklarını terk edip, Avrupa’da huzur, güven ve refah içinde yaşayabilecekleri yeni bir gelecek tahayyül etmektedirler. Gittikleri yerlerde, bilinmezliklerine bağlı olarak öngörülemez ve kestirilemez nitelikleri yüzünden reddedilen göçmenler, haklarında

büyük endişe taşınan varlıklar olarak yaşamlarını sürdürmekte ve çoğu zaman yok sayılmaktadırlar. Göçmenlerin toplumdan dışlanmaları bir yana, cemiyet içinde yok sayılmaları ve görmezden gelinmelerine karşılık Bauman;

“(...) Göçmenleri ‘kendi arka bahçemiz’den uzak tutmak için duvarlar inşa etmek, gülünç şekilde antik filozof Diogenes’in eski Sinop’un sokaklarında içinde yaşadığı fiçıyı bir o yana bir bu yana yuvarlaması hikâyesine benziyor. Bu tuhaf davranışının nedeni sorulduğunda, Diogenes komşularının kapılarına barikat yapmak ve kılıçlarını keskinleştirmekle meşgul olduğunu gördüğünü ve Makedonyalı İskender’in yaklaşan askerleri tarafından işgal edilmesine karşı şehrin savunmasına katkı yapmak istediğini söyler.” yorumunu yapmaktadır (2018a: 12).

Son yıllarda artan göçlerle birlikte Avrupa’nın kapılarına dayanan mültecilerin yok kabul edilmesi, Avrupa’nın ilan ettiği, kabul edebileceği mülteci sayısının, sınır kapılarına dayanan ve yolda olan mülteci sayısının onda birinden bile daha az olması, Bauman’ı eleştirisinde haklı çıkarmaktadır.

Herhangi bir kontrol ve denetimden bağımsız olan ve kendisiyle nasıl baş edileceği bilinmeyen durumların yarattığı korku ve kaygı geniş çaplı ve uzun solukludur. Yabancı varlığından duyulan rahatsızlık da bu yönde bir korku olup bu korkunun kaynağı, hem kendisine nasıl yaklaşılması gerektiğinin kestirilememesi hem de yabancı varlığının sınırlarının tam olarak çizilememesidir. Bauman yabancı varattığı bu korkuyu “miksofobi” ile açıklamakta ve bu melezlik fobisinin yarattığı yıkıma dikkat çekmektedir. “Çağdaş şehirlerin sokaklarında ve mahallelerin en sıradan yaşam alanlarında, yan yana bulunan insan tiplerinin ve yaşam tarzlarının şaşırtıcı, ürkütücü ve sinir bozucu çeşitliliğine karşı gösterilen son derece öngörülebilir ve yaygın bir tepki” olarak açıkladığı bu duygu, küreselleşmenin inşa ettiği şehirlere özgü, ayrımcılığı kışkırtan bir korkudur (Bauman, 2012b: 154). Küreselleşmeyle birlikte homojenleşen, neredeyse birbirinin aynı olan kentler ve kent sakinleri, şehre yeni gelene karşı büyük bir öfke ve kaygı beslemektedirler. Özellikle kente dâhil olan bilinmeyen bir dil ve kültürün parçası ise kaygı dehşete dönüşmekte, yabancı varlığı panik havası yaratmaktadır. Bauman, bu durumdaki insanlar için, “farklılıkla birlikte yaşamak için gereken yetenekleri edinmeyi unuttuklarından ya da ihmal ettiklerinden, bu insanların yabancılarla yüz yüze gelme ihtimali karşısında dehşete kapılmalarında şaşılacak bir durum yoktur” tespitini yapmakta ve büyük şehirlerde etnik toplulukların

tecridine varan bu durumun, küresel modern dünyanın pratikleri doğrultusunda kaçınılmaz bir son olduğunu vurgulamaktadır (Bauman, 2012b: 155-156). Homojen yapıyı öz ve asli unsur kabul eden modern anlayış, farklı hiçbir unsura yer açmamakta ve bu bakış açısını normalleştirmektedir. Zira Bauman'ın da dediği gibi, “ulusal devlet, öncelikle, düşmanlar sorunuyla değil yabancılar sorunuyla başa çıkmak amacıyla” tasarlanmaktadır (Bauman, 2014a: 94). Toplumsal dokunun ne kadar birbirine benzerse o kadar kolay yönetileceği düşüncesi farkında olarak veya olmayarak, toplumu yaşayan bir yapı olmaktan çıkarıp, sürekli aynı eylemleri tekrarlamaya ayarlanmış bir otomat haline getirmektedir. Bu yüzden böyle bir yapıya “sonradan dâhil olan” ise sistemi bozacağından endişe edilen, düzen bozucu, huzur kaçıracı bir varlık olarak algılanmaktadır. Oysa yabancıların varlığı dünyanın başlangıcından beri var olagelmıştır.

Her toplum kendi içinde aşına iken, bir başka topluma da yabancı kalmaktaydı. Yabancıların varlığının ürkütücülüğü ise belirsizliklerin artması ile doğru orantılı olarak gelişti denilebilir. Zira yabancıların tek ve tanımlanmış bir varlığı olmayıp, her yabancı ayrı bir belirsizlik katmanı ile topluma dâhil olmakta ve “bilinçdışı düzeyde de olsa kaygı” salmaktadır. “Şehir yaşamının daimi bileşkesi olan” yabancılar, gittikleri yerlerde şehir sakinlerinin hayatına etki etmekte, onların günlük telaşlarına belirsizlik izini bulaştırmaktadırlar. Ve kaygı düzeyi arttıkça, “yabancılaşma, meçhullük, yaşam sahnesinin geçirimsizliği, risk ve tehdidin belirsizliği” gibi insanın tadını kaçıran çeşitli kategoriler belirlemektedir. “Sahte sığınma talep edenler’e ve ‘yalnızca ekonomik amaçlı’ göçmenlere karşı güç bela dikilen hudutlar, belirsiz, acayip ve öngörülemez bir varoluşu tahkim etme umudu” taşımaktadır (Bauman, 2012b: 149). Ancak modern hayatın gelip geçiciliği ve baş döndüren hızı içinde gündemin her an değişiyor olması ve takip edilmesi gereken onca işin arasında “kesin ve belirleyici önlemler”in ömrü fazla uzun sürmeyecektir. Çünkü küresel dünyanın döngüsü böyle olmasını istemektedir. Küresel dünyanın işleyişini tasvir eden Bauman, şu ifadelerle yer vermektedir:

“(…) Küresel mekân içinde birbirleriyle düşman devletler, antagonist uygarlıklar ya da askeri rakipler biçiminde çatışan yabancılar, şehirde bireyler olarak buluşurlar; birbirlerini çok yakından gözlemler, konuşur, birbirlerinin alışkanlıklarını öğrenir, ortak yaşam kurallarını tartışır, işbirliği yapar ve birbirlerinin varlıklarına er geç alışır; sonra da, gitgide birbirlerine eşlik etmekten zevk alırlar.” (Bauman, 2012b: 163).

Birbirlerine alışan yabancılar, zamanla küresel işleri çözüme kavuşturmak için daha az kaygılı ve gergin olacak ve “uzlaşmaz uygarlıklar belki de bu kadar uzlaşmaz olmayacaktır.” Bauman düşmanlıkların görüldüğü kadar çözümsüz olmadıklarını savunurken, çatışmaları ortadan kaldırmanın tek yolunun çatışma olmadığını hatırlatmaktadır. Gadamer’in “ufukların kaynaşması” sözünü hatırlatan Bauman, toplumsal uyum için işe şehrin sakinlerinin yabancılarla olan ilişkilerinden başlanması gerektiğini ifade etmektedir (2012b: 163). Yabancıların toplumda istenmeyen ve korkulan varlıklarının normalleşmesi için bireysel çabadan ziyade hükümetler ve yöneticiler eliyle yapılacak düzenlemeler daha etkili olacaktır. Yabancı olarak mültecinin, göçmenin veya sığınmacının ürkütücü varlığı yalnızca kendinden menkul değildir; yöneticilerin ve medyanın kullandığı dil ve takındığı tavır da bu ürkütücü tabloyu daha da karanlık hale getirebilmektedir. Çünkü “sürekli etkisiz kalan yeterlik sınavlarından bitkin düşmüş, bahtlarının tarifsiz, esrarengiz eğretiliği ile geleceklerini maskeleyen küresel sis karşısında ürküntüye kapılmış insanlar, çektikleri sıkıntılar için” umutsuz bir biçimde suçlu aramaktadırlar. Bu suçluları da “düzen güçlerinin zorlama bir şekilde aydınlattıkları ilk sokak lambasının altında” bulacak ve “suçlular yüzünden güvende değiliz, suçun nedeni de yabancılar; dolayısıyla, yabancıları yakalayarak, hapse atarak ve sınır dışı ederek, yitirdiğimiz ya da bizden çalınmış özgürlüğümüze kavuşabiliriz” önermesinde bulunacaklardır (Bauman, 2012b: 165). Düzeni bozan, huzuru kaçıran, toplumdaki tüm kötülüklerin kaynağı olarak yabancıları görmek; toplumsal rahatsızlıkların tüm kusurunu “göçmenlere ve yabancılarla, yeni gelenlere ve özellikle yabancılar arasına yeni katılanlara yüklemek” kısa bir zaman diliminde yaygınlık kazanan “küresel bir alışkanlık” haline gelmiştir (Bauman, 2012b: 168). En garantili çözüm de onları topyekûn toplumdan tecrit etmektir. Modern tarihin başlangıcından itibaren uzanan iki yüz yıl boyunca “bir türlü yurttaşına dönüşemeyen insanlar, mülteciler, gönüllü ya da zorunlu göçmenler, özetle yerinden edilmiş insanlar”, genellikle onları kabul eden ülkelerin bir sorunu olarak kabul edilmiş ve buna göre bir muameleye tabi tutulmuşlardır. Ulus-devletler kimi zaman isteyerek kimi zaman mecburen, ülkelere gelen yabancıları kabul etmek durumunda kalmış ve bu göçmenler iç siyasetin de bir sorunu olarak görülmüştür. Ayrıca hem yeni gelenler hem de daha önceden yerleşmiş olan yabancılar, kabul eden ülkenin kendi iç dinamikleri doğrultusunda hareket etmek ve o ülkenin hukuki uygulamalarına da uymak durumunda

kalmışlardır (Bauman, 2012b: 186). Devletler kabul ettikleri göçmenleri topluma hemen dâhil etmeyip, onarla kamplar veya ayrılmış bölgeler tesis etmektedirler. Gelen göçmenlerin sayısının fazlalığı ise hem toplumsal bir sorun olarak kabul edilmekte hem de yönetilmesi güç bir duruma dönüşmektedir.

Geçici veya kalıcı olarak kurulan çadır kentlerdeki mülteciler ise açık bir biçimde dışlanmış bölgenin halkı olarak yer almakta ve yerleşik olarak bulunanların günlük rutinlerine etki eden, ciddi bir güvenlik tehdidi olarak algılanmaktadır. Mülteci kamplarının artması sadece yer değiştiren insanların konaklama sorunlarına karşılık verilmesine bağlı bir durum değildir; “küreselleşmenin de bir ürünü ve tezahürüdür” (Bauman, 2012b: 193). Çünkü dünyayı dolaşanlar ile mültecilerin ortak yönü, “yerdışı” olmalarıdır. Onlar, “gerçekten bir yerde değildirler; fiziksel olarak işgal ettikleri yerin ‘içinde’ ama o ‘yere’ ait değildirler. Dünya gezginleri birbirini izleyen akıp giden anların içinde iken, mülteciler sonsuzca uzayan bir an silsilesi içindedir” (Bauman, 2012b: 194). *“Hem çadırların ya da barakaların kurulduğu hem de kampların etrafındaki alana hükmeden güçler, kampta kalanların kaçarak civar topraklara yayılmasını engellemek için ellerinden geleni yaparlar. Çıkışlarda silahlı muhafızlar yoksa bile, kampın dışı, esasen, kamp sakinlerine yasak bölge olarak kalır.”* (Bauman, 2012b: 197). En iyi kamp şartlarında dahi çevre konukseverliğin aksine, “ihtiyatlı, antipatik ve kuşku dolu insanlar”dan oluşmaktadır. Bu tür kişiler, “kendilerine karşı işlenebilecek her türlü gerçek ya da farazi suça, keza kamp sakinlerinin atabileceği her yanlış adıma dikkat etmeye, bunları kaydetmeye ve yüzlerine vurmaya” can atmaktadırlar. Evlerini yurtlarını terk etmiş olan, başka bir çevrede hayata tutunmaya çalışan mülteciler de büyük olasılıkla aynı şekilde karşılık vermektedirler. Bu durum da kamplardaki, çadırkentlerdeki insanlar ile sosyal çevre arasına kalın bir duvar örmektedir. “Yerli halk-mülteci karşılaşması”nın, “yerleşik-dışlanmış diyalektiğinin en görkemli örneği” olduğunu söyleyen Bauman, yerleşiklerin içinde bulunulan durumu tanımlama ve çevresindeki herkesi de bu tanıma uydurma eğiliminde olduklarını, “yeni gelenleri basmakalıp fikirlerin demir kafesine -‘toplumsal gerçeklerin çok basitleştirilmiş bir temsiline’- kapatma” arzusunda olduklarını ifade etmektedir. Farklılıklara ve çeşitliliğe yer ayırmayan basmakalıp fikirler, toplumsal uyumun önündeki en büyük engeldirler. Ve “dışlanmış insanlar, masumiyetleri

kanıtlanana dek suçludur” (Bauman, 2012b: 197). Toplumun bir parçası olarak kabul görmeleri ise çok çalışarak elde edilebilecek payelerden değildir.

Geleneklere uyum sağlayamamaları, sorunların çözümünde bilindik yöntemlerden farklı yol izlemeleri onları evrensel olarak paylaşılan dünyanın daimi yabancısı kılmakta ve bu kabul bir tehdit ve tehlike kaynağı olarak görülmektedir (Bauman, 2012b: 196). Hükümetler ise mümkün mertebe sorunu görmezden gelmeye çalışarak sığınma talebinde bulunanları geri çevirme eğilimindedirler. Çünkü “sınır dışı etmeler, dramatik ve oldukça rahatsız edici televizyon görüntüleri oluşturduğundan” faillerin uluslararası itibarına gölge düşürmektedir. Bauman, bu anlamda “11 Eylül’ün politikacılar açısından kurtarıcı” olduğunu ifade etmektedir: “*Ulusun servetini sömürmek ve istihdamdan pay almak yahut tüberküloz gibi uzun süredir unutulmuş ya da AIDS gibi yeni icat edilmiş hastalıkları getirmek gibi, alışıldık suçlamalardan başka, göçmenler bundan böyle küresel terörist ağlar için “beşinci kol” rolü oynamakla da suçlanabilirler*” (2012b: 188). Haklarında ne tür karar verileceği bilinmeyen insanlar için toplama, kapatma, sürme gibi eylemler için akla yatkın ve kabul görecektir bir neden nihayet bulunmuştur. ABD’de başlayıp kısa sürede tüm dünyaya yayılan ve kabul gören bu anlayış yalnızca İslamofobi ile açıklanmayıp, yabancı tüm unsurların “terör” potansiyeli taşıması ile açıklanmaktadır. “Artık yabancılar kendilerini savunamayacakları suçlamalardan ötürü süresiz alıkonabileceklerdir”, çünkü ne bu suçlamalar hakkında bilgileri vardır ne de başlarına gelecek olanlardan. Bauman, bu durumu şöyle tasvir eder: “*Kapılar belki kilitlenmiştir; ama kilitler ne kadar sağlam olursa olsun sorun ortadan kalkmaz. Kilit, yerinden etmeye yol açan ve insanları mülteciye dönüştüren güçleri ne ehlileştirir ne de zayıflatır. Sorunu gözlerden ve gönülden uzak tutmaya katkıda bulunabilir, ama yok olmaya zorlayamaz.*” (2012b: 189). Yeni dünyanın göçmenleri, mültecileri, yerinden edilmişleri, sadece yabancı veya öteki olarak anılmamaktadır; uyandırdıkları korkunun somut bir kisveye bürünmesiyle artık “terörist” olarak da algılanmaya başlamışlardır. Onları tehlikeli kılan nereli oldukları, nereden ve neden geldikleri gibi sorulara alınan cevaplardan ziyade, sadece gelmiş olmaları ve üstelik gitmemiş olmalarıdır.

2.5. MODERN'İN MİRASI: POSTMODERN HUZURSUZLUKLAR

“Düşüncedeki açıklık, özgürlük, otoritelerden bağımsızlık ve en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi anlamına gelen sıfat” (Cevizci, 1999: 598) şeklinde tanımlanan *modern* sözcüğü, sanat, siyaset, din, felsefe, sosyoloji gibi kullanıldığı alana göre farklı göndermelere sahiptir. Modern pratik, çağı yakalamaya, çağına uygun hareket etmeye işaret etse de bireyi, geleneğin bağlarından arındırma, eskiden ayırıp, yeniyi dâhil etme amacı taşımaktadır. Dönemsel olarak modern sözcüğünün ilk kullanımı ise dini bir ayrılışa dönem tayin etme amacıyla kullanılmış olup, “geç 5. yüzyılda, Hristiyan olan dönemi, Romalı ve Pagan geçmişten ayırmak” için kullanılmıştır (Habermas, 1997: 39). Modern devletler, “düzen-inşa faaliyetlerini yürütürlerken cemaatler ve geleneklerin” merkezi güçlerini reddetmiş ve bunların itibarlarına gölge düşürerek ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Çünkü yeniyi adapte olmak için eskinin reddedilmesi öncelikli koşul olarak belirlemekte ve modern proje, “bireyleri devraldıkları kimlikten kurtarmayı vaat” etmekteydi. Ancak bu kimlikten kurtulmak, eskisine karşı bir tavır takınmayı zorunlu kılmamakta; “sadece kimliği *isnat* meselesinden *edinim* meselesine” dönüştürüp, böylece bunu kişisel bir sorumluluk haline getirmekteydi (Bauman, 2013a: 33). Modern birey, tüm detayları gözden geçirilip yeniden inşa edilen bir yapı gibiydi. Sahip olması gereken nitelikler ve kendisinde kesinlikle bulunmaması gereken özellikler önceden tayin edilmişti. Bu yüzden modernliğin en belirgin yanının *kesinlik* olduğu söylenebilir. Çünkü “modernlik, toplumsal düzenin özde yapaylığını ve toplumun kendi başına düzene ulaşamayacağını” önceden duyurmuştu (Bauman, 2014a: 132). Bu yüzden modern dünyanın kuralları akıl ve bilim çerçevesinde, kati bir şekilde belirlenmiş ve ideal yaşam biçimini yakalayacak biçimde çok önceden tayin edilmişti. Bu sınırların dışına çıkmak bireyin düzenini bozmakla kalmayacak, toplumun refahını da olumsuz yönde etkileyecektir. Bauman, modern toplumun huzursuzluğunun kaynağı olarak, “bireysel mutluluk arayışında çok az bir özgürlüğe tahammül ede(bile)n bir güvenlik anlayışı”na işaret etmekte ve bunun karşısına postmodern hoşnutsuzluğun sebebi olarak ise “çok az bireysel güvenliğe izin veren bir haz arama özgürlüğü”nü göstermektedir (2013a: 10). Hatta modernliğin huzursuzlukla denk olduğunu belirten Bauman, bunun bir başka sebebinin ise Sisyphus’inkine benzer bir huzursuzluk olduğunu ifade etmektedir (2014a: 26). Bugünün rahatsızlık veren sorunları ile mücadele etmek, tarihsel açıdan ilerleme gibi

görünse de hep aynı yerden yeniden başlamanın laneti gibidir. Biter gibi görünen sorunların yinelenerek ortaya çıkması sosyal, siyasal ve ekonomik yönden yıpratıcı ve bıktırıcı bir etkiye sahiptir. Modern anlayış, düzen ve istikrar takıntılı olduğundan, bu tip kararsız kılan faktörleri bertaraf etme eğilimindedir.

Postmodernlik ise modernliğin sonrasında, ötesinde veya dışında konumlandırılan ve hatları kesin olarak belirlenemeyen, çizgileri net olmayan ve hatta tanımı dahi kesin ve nihai bir biçimde sonuçlandırılmayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kültür dünyasının, modern dünya ile ilgili yaygın bir kötümserlik ve televizyon, popüler kültür ve seyahat türünden dikkati, insan yaşamının şimdisi, şu anı dışında kalan tüm dönemlerinden uzaklaştıran araçların yoğunluğuyla belirlenen dönüşümü sonucunda ortaya çıkan kültürel koşulları betimlemek için kullanılan sıfat” olarak tanımlanan *postmodern*in ortak kanaate varılmış tek bir anlamı yoktur (Cevizci, 1999: 698). Çevresinden dolaşılıp tarif edilse de postmodern yapı, tek bir formüle indirgenememektedir. “Müphemliğin üstesinden gelmeyi ve aynılığın tek anlamlı kesinliğini hedefleyen tipik modern güdüden tamamen özgürleşme” şeklinde tasvir edilen postmodern düşünce, rastlantısal ilişkilere dayalı ve herhangi bir biçimi olmayan bir yapıdadır (Bauman, 2014a: 130). Tüm formların dışında; yoruma açık, merkezi otoritelerden uzak, yerel yönetimlere sıcak; olasılıklardan, belirsizliklerden ve düzensizliklerden beslenen, kişisel duruşu ön plana çıkarıp bireysel farklılıklara vurgu yapan bir anlayışa sahiptir. Bauman, postmodernlik düşüncesini “özünde çokanlamlı ve tartışmalı” olarak tanımlamakta ve işaret ettiği şeyin, “her şeyden önce, dünyanın ortadan kaldırılması imkânsız çoğulluğunun kabulü” olarak değerlendirmektedir (Bauman, 2014a: 130). Modernliğin sloganı “özgürlük, eşitlik ve kardeşlik” iken, “özgürlük, farklılık ve hoşgörü ise postmodern düşüncenin ateşkes formülüdür”. Bauman, “hoşgörünün dayanışmaya dönüştürülmesi halinde ateşkesin barışa bile dönüşebileceğini” ifade etmektedir (2014a: 130-131). Modern düşüncede refahın anahtarı olarak tüm farklılıkların en aza indirilmesi ve benzerliklere dayalı ortaklıkların artırılması kabul edilirken, postmodern anlayışta ise farklılıklara gösterilen anlayış ve hoşgörü, huzurun kaynağı olarak görülmektedir. Modern anlayışla dizayn edilen toplumlarda, yabancı unsurlardan rahatsızlık duyulurken, postmodern toplumların yabancıları en fazla kentin “farklı” sakinleri olarak kabul görmektedir. Onların farklılıkları peşinen kabul edildiğinden, varlıkları “öteki” üzerinden okunmaktadır.

Modern şehirlerin dokusuna uymayan yabancılar, aynı zamanda şehrin ürkütücü hayaletleridirler. Şehir hayatı Bauman'ın da ifade ettiği gibi, “hem cezbeden hem de iten, müphem bir deneyimdir”. Herhangi bir topluma sonradan dahil olanları “aşinalıklarını yitirmiş” olanlar ve “küreselleşmenin istikrarsızlaştırıcı süreçleriyle keskin bir belirsizlik durumunda kalmış olanlar” şeklinde tasvir eden Bauman, şehrin “şaşırtıcı çeşitliliği(nin) bir korku kaynağı” olduğunu ifade etmektedir. (2012b: 156-157). Günümüzün şehirleri, kaoslardan beslenerek başka kaoslara gebe kalan ve bu döngüyü sürekli yineleyen yapıdadırlar. Kentlerin köşe başlarını tutan belirsizlikler ve endişeler gündüz başka, gece başka bir mesaiyi yerine getirmektedirler. Çünkü artık “gün belirsizlik ve kuşkunun günüdür” (Bauman, 2013a: 22). Sakinlerinin güvenliğini muhafaza etmek için kurulan şehirlerin, bugünkü düzende, güvenlikten ziyade tehlike içeren mekânlar olmasını, paradoksal bir durum olarak ifade eden Bauman, şehirlerin güvenliği için alınan önlemlerin artıyor olmasına dikkat çekmektedir (2012b: 152). Evlerin, iş yerlerinin kapılarına vurulan kilit sayısı ve çeşidinin artması, dışarıdan içerisi görünmeyecek denli yükselen bahçe duvarları, site içi güvenlik personeli, evlerin odalarına varıncaya kadar yerleştirilen kameralar, dijital güvenlik bariyerleri ve daha nice, gelişen dünyayla doğru orantılı artan tedbirler olarak göze çarpmaktadır. Bu tedbirler yeni dünyaya ayak uydurmaya çalışırken tedirginlik duyan bireylere yönelik çeşitlendirilip, özgünleştirilebilmektedir. Çünkü çağa ve getirdiklerine hazırlıksız yakalanan birey, bir yanda bu çağın gereklerine uyum sağlamaya çalışırken, öte yandan korku ve kaygılarıyla da baş etmeye çalışmaktadır. Bunlar sadece günlük hayatı dizayn ederken duyulan endişeler değildir. Geniş bölgeleri ilgilendiren, sınırların ötesine uzanan ve küresel mesele haline gelen yanları da mevcuttur. “Modern ve akışkan bir dünyada” yaşamın her anına tanıklık eden, “adı kötüye çıkmış uzak yerlerde kök salmış ve dolayısıyla da bireysel denetimin dışında olan geleceğe dair (duyumsanan) belirsizlik”, bir yandan kaygıları artırırken öte yandan “mekân savaşlarını” başlatmaktadır (Bauman, 2012b: 152). Çeşitli sebeplerle “yer değiştiren” kitlelere karşı, mevcut “yerini korumaya çalışan”ların mücadelesi, güven ve aidiyet kavramları etrafında dönmekte, ortaya çıkan sorun kitlesel ve küresel olmak üzere çok yönlü cereyan etmektedir. Çünkü “kaynakları ve nedenleri tartışmasız küresel, uzak ve müphem olan sorunlar bile politik işler alanına ancak yerel uzantıları ve yankıları dolayısıyla” dâhil olmaktadır. Bauman'ın ifadesiyle, “günümüzün şehirleri küresel

olarak yaratılmış problemlerin hurdalığı halini” almıştır. Kentlerde yaşayanlar ve onların seçilmiş temsilcilerinin vazifesi ise “küresel çelişkilere yerel çözümler bulmak”tır (Bauman, 2012b: 142-143). Modernitenin ardında bıraktığı enkazdan yükselen yeni kentlerin sorunu sadece çağın ritmine ayak uydurmak ve güvenliğini muhafaza etmek değildir; aynı zamanda homojen yapısını korumak ve kenti “kirleten unsurlardan” “münasebetsiz yabancılardan” arındırmak da nihai amaçları arasındadır. Bauman, yabancının “kirli” varlığını “doğru yerde olma” üzerinden anlatmaktadır. *“Güzelce cilalanmış, parlayan ayakkabılar yemek masasına konursa pis kaçar; ancak ayakkabılığa dönünce aynı ayakkabılar eski temizliğine kavuşur. Yemek tabağında ağız sulandıran bir aşçılık eseri olan bir omlet yastığına döküldüğünde iğrenç bir leke olur.”* (2013a: 15). Yerli yerinde olmayanların “bir an önce ve tamamen öldürülmeleri, yakılmaları, zehirlenmeleri, parçalanmaları ve kılıçtan geçirilmeleri” gerekmektedir. “Kendilerine biçilen yerde durmayan” ve “kendi kafalarınca hareket eden” bu yabancı varlıklar, buldukları yerlerin davetsiz misafirleri ve kovulması gerekenleridirler. Kente sonradan dâhil olan göçmenlerin, sığınmacıların ve mültecilerin de o yerin yabancısı olarak, bu davetsiz misafir tavırları ve rahatsız edici varlıkları buldukları mekân içinde hemen göze çarpmaktadır.

Bauman, şehrin yabancılardan söz ederken, onlar “tabulaştırılmalı, silahsızlandırılmalı, bastırılmalı, fiziksel ya da zihinsel olarak sürgün edilmelidir; aksi halde dünya mahvolabilir. Zira yabancı, dünyanın düzenine yöneltilen sürekli bir tehdittir” ifadelerini kullanmaktadır (Bauman, 2014a: 88-89). Şehir hayatına sonradan dâhil olan yabancılar düzen bozucu, rutin yıkıcı ve uyumsuzdurlar. “Yabancının en affedilmez günahı” bulunduğu yere “sonradan gelen” sıfatıyla dâhil olmasıdır. En büyük eksiği ise “mevcut düzene en baştan, kökeninden” karışmış olmamasıdır. Çünkü yabancının geldiği an hatırlanmakta, bu da onu o bölgenin yerlisi olmaktan alıkoymaktadır. Yabancı “gitme özgürlüğüne” sahip olsa bile gitmesi istenebilir hatta zorlanabilir. Çünkü onun kalıyor olması her zaman geçicidir. “Uygunsuzluğun taşıyıcısı” olan yabancı, tedavisi imkânsız bir hastalıktır. Çünkü yabancı “günlük yaşamın güvenliğinin dayandığı temeli çatlatır.” Bu yüzden “yabancı, modernliğin başının belasıdır” (Bauman, 2014a: 20, 88-90). Şehirlerin en gözde yabancılardan olan göçmenler, mülteciler ve sığınmacılar ise şehrin can damarlarına virüs gibi sızmakta, kentin kimyasına karışmaktadırlar. Geldikleri yetmezmiş gibi kalmakta,

dolaşmakta ve inatla görünür olmaktadır. Bauman, sığınmacıların bu şekilde algılanmasının müsebbibi olarak “gelecek belirsizliğinin gerçek kaynaklarıyla yüz yüze gelmek yerine, tek çareyi halk önyargılarını destekleyip teşvik etmekte bulan ve seçmenlerine musallat olan gözde şahsiyetler ile hükümetleri” işaret etmekte ve bunların aktif işbirliği halinde olmalarının bu algıyı beslediğini ifade etmektedir. Bu bakış açısı sayesinde “sığınmacılar, kem gözlü cadıların, tövbesiz alçakların, hayaletlerin ve şehir efsanelerindeki diğer kötü yürekli hortlak ve umacıların yerini” almaktadır (Bauman, 2012b: 191). Şehirlerin sokaklarında başıboş dolaşan bu yabancılar sosyal ve ekonomik problemlerin, kentlerin deva bulmayan huzursuzluğunun ve kalabalıkların dinmeyen öfkесinin temel kaynağıdır. Bu sorunların dinmesi için bu çağın insanı mahallesini temizlemeli, şehirler bu fazlalıklardan kurtulmalıdır. Ne var ki sokak araları temizlenip, yeni düzen kurulur kurulmaz, “tamamen aşına olunan” ve tüm bu sıfatlara uzak olan “kapı komşularımız bir gecede korkunç yabancılara” dönüşebilmektedir (Bauman, 2013a: 22). Uzun süren ve bir türlü çaresi bulunamayan açlık, susuzluk, kuraklık gibi felaketlerin yanı sıra aniden baş gösteren bir iç savaş, bir anda meydana gelen doğal afetler ve benzeri yıkımlar sebebiyle yerleşik halk başka yerlere doğru göç etmeye mecbur kalabilmektedir. Problem insanları göçe zorlayan sebebin ortaya çıkmasıyla kalmamakta asıl göç başlayınca kendini belli etmektedir. İnsanlar kitleler halinde sınır kapılarına dayandığı zaman alıcı konumdaki ülkeler endişeyle geri dönmelerini umut ederken öte yandan da kaçak giriş yapanları engellemenin yollarını aramaktadırlar. Göçmenlerin sığınma taleplerini karşılamak için önce söz konusu ülkenin kendi içinde siyasal, sosyal ve ekonomik yönden bu duruma hazırlıklı olması icap etmektedir. Göçmenler başka ülkelerde eski yaşamlarını sürdürme veya yeniden kurma hayaliyle yola çıksalar da şartlar onları sığınmacı, evsiz, yersiz, yurtsuz, dilenci gibi kentin “ahengini bozan” bir unsuru olmaya zorlamaktadır. Postmodern düzenin geri kalan her şeyinde olduğu gibi, toplumu düzene sokmak için “çöplerden arındırma ve yok etme” işinde de gidişatın düzensizleştirilmesi ve özelleştirilmesi söz konusudur (Bauman, 2013a: 26). Postmodern anlayışta hiçbir sınırın ve kuralın olmaması, modern anlayışın “arındırmacı” bakış açısının yok etme pratikleriyle yarışır düzeydedir. Çünkü modern yaklaşımda kurallar acımasız da olsa katı, önceden planlanmış ve kestirilebilir konumdadır. Aydınlanmanın en başından itibaren, “bilimsel keşiflerle her şeyi bilindir kılma, her şeyin köklerine erme, karanlığı ortadan kaldırma, hakikati tespit etme”

amacıyla hareket eden modern akıl, “denetlenebilir bir dünya düzeni” kurmak için çabalamaktadır (Özcan, 2014: 10). Ve modern dünyanın en çok övüldüğü şey, “dünyanın parçalanmış” olmasıdır. Çünkü *“birçok sorunla lime lime olmuş dünya, yönetilebilen bir dünyadır. Daha doğrusu, sorunlar yönetilebilir olduğu için, dünyanın yönetilebilirliği sorunu asla gündeme gelmeyebilir ya da en azından bu belirsiz bir tarihe ertelenebilir”* (Bauman, 2014a: 26-27). Ancak postmodern yaklaşımda kuralların esnek ve kaygan olması, her bakış açısına göre yeni bir plan çizmeyi kolaylaştırmakta, tehlikeli görülen sınıfın yok edilmesi için planlar sürekli güncellenmekte ve her bir suçun cezası duruma, kişiye ve koşullara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Ne var ki postmodern anlayış tüm bunları, azaltılabilecek veya düzeltilebilecek bir sorun olarak da görmemektedir. Postmodern anlayışla yeniden inşa edilmiş bu dünya, “daimi ve azaltılamaz bir belirsizlik koşulu altında” sürekli güncellenen bir yaşam kurmaya hazırlanmaktadır (Bauman, 2013a: 35). Belirsizliklerden beslenen bu düzende yabancılar başrolü oynarken, adı konmuş karakterler ise figüran olarak yer bulmanın ezilmişliği altında zoraki bir varlık göstermektedirler. Belirsizliğin cisim bulmuş hali olan yabancılar, postmodern kentlerin vazgeçilmez ögesidirler. Bu durumu, “yeni dünya düzensizliği” şeklinde tanımlayan Bauman, bu koşulların “tutarlılık ve istikametten yoksunluğuna ve gebe olduğu olasılıkların sonsuzluğunun korkutuculuğuna” vurgu yapmaktadır (2013a: 36). Evrensel bir düzensizleşmeden söz eden Bauman, küresel çapta gerçekleşen ahlaki körlüğe, sınırsız özgürlüklere, güvenlik ağlarının darmadağın edilmesine, kutuplaşmalara ve eşitsizliklere işaret etmektedir. “Bir zamanlar kesinliğin arandığı yerlerde bugün geçerli kural kumardır ve azimle hedefe koşmanın yerini risk alma almıştır” diye yeni düzenden yakınan Bauman bu durumu, “kişinin kendi yaşam çizgisini resmedeceği dayanıklı bir tuvalden eser yok” şeklinde özetlemektedir (2013a: 39). Postmodern belirsizliğin hâkim olduğu bu dünyada yabancıların can sıkıcı ve huzursuz edici olmalarını ise Bauman, “açıkça görülmesi gereken sınır çizgilerini bulandırma ve karartma” eğiliminde olmalarına bağlamaktadır. Sürekli bir “kimlik sorunuyla” yaşayan yabancılar, kendilerini bu durumdan kurtaracak “kaynakların kronik yokluğundan” mustariplerdir (Bauman, 2013a: 41). Varlığını belli etmeye çalışırken göze batan, sessiz kalmayı denerken yok olan; sorunları görünmez olan ancak kendisinin “sorun olan” varlığı göz çıkarıcı yabancı, uzun bir yolculuktan gelip, yolu bitmeyendir. Bu yüzden yabancıların kentin hızla akıp giden gidişatında tükenmeyen

varlığı, kentin karmaşasına dâhil olmakta ve bu kargaşanın ihtiyaç duyduğu farklılığı ifa etmekte ve çeşitliliğe katkıda bulunan bir işlev görmektedir.

2.6. İSTENMEYEN ÖTEKİ VE “ARINMANIN KİRİ”

Yarını kestirilemeyen bir dünyada, bireyin benliğinin dışında, varlığını tehdit eden, düzenini bozan “ötekiler” de mevcuttur. Kendilerinden korkulan, ürkülen, tiksiniilen bu varlıklar, “şaşırtıcı derecede müphem” ve “aslından daha büyük” olarak görünmektedirler. Benliğini korumak, kimliğini ve konforunu güvence altına almak için “öteki”nden uzak durmak, onu toplumdan tecrit etmek gerekmektedir. Çünkü “modern etikte öteki, cisimleşmiş çelişki ve benliğin tamamlanmaya doğru yürüyüşü önündeki engellerin en korkuncu” kabul edilmektedir (Bauman, 2011a: 107). Rutini yıkan ve ahengi bozan öteki, sadece siyasal, sosyal ve ekonomik problemlere yol açmayıp, aynı zamanda dini, kültürel ve ahlaki sorunları da beraberinde getirmektedir. Öteki, bireyin kendisi ile yaptığı muhasebede kendisinin dışında ve kendisine karşı olan; kontrolü dışında gelişen olayların öznesi ve yoğun bir mücadeleye ihtiyaç duyulmaksızın yok edebildiğidir. Ötekinin varlığı, içine girdiği toplumlarda ortak bir eğilim olarak sorgulansa da algılanma ve reddedilme biçimleri zamana ve bölgeye göre farklılık göstermektedir. Modern insan, “düzene tasarım meselesi” olarak yaklaşmakta ve ötekiyi düzeni bozan bir unsur olarak algılamaktadır. Kaç yaşında olduğu bilinmeyen modernlik, “bir düşünce meselesi, bir kaygı konusu, kendi kendinin farkında olan, bilinçli bir pratik olduğunun bilincinde olan ve durduğu ya da sadece yavaşladığı takdirde ortaya çıkacak boşluktan sakınan bir pratiktir” (Bauman, 2014a:17). Bu yüzden modern toplumda yabancı, hayatın akış grafiğindeki uyumsuz egridir ve varlığına tahammül zordur.

Bauman’ın ifadesiyle, “modern bilinç, süregiden düzenin sonuçlandırılmazlığının bilinci” ya da buna dair duyulan endişedir. “*Modern varoluş, kendi kültürünü kendisi muhalefete zorlar. Bu uyumsuzluk, tam da modernliğin istediği uyumsuzluktur. [...] Modernlik, hep daha çok istediğinden değil, hiçbir zaman yeterince şeye sahip olamadığından; hep daha hırslı ve maceracı olduğundan değil, maceraları hep acı olduğu ve özlemleri hep boşa çıktığı için saplantılı bir ileriye yürüyüştür.*” (2014a: 22-24). Ancak postmodern dünyada o kadar keskin hatlara ve katı kurallara gerek yoktur. Modern anlayışın kalın ve keskin çizgilerinden kurtulan değerler,

postmodern anlayışla birlikte incelmış, seyrelmiş, esnemiş ve çözülmüştür. Çünkü bu kurallar akışa engel olan, hız kesen pürüzlerdir. Ancak bu da demek değildir ki postmodern anlayışta, yabancıya karşı tam ve içsel bir kabullenme ve sorgusuz bir rıza vardır. Sadece postmodern toplumların yabancıyı eritme ve yok etme pratiği farklıdır. Kimi toplumlar ötekiye onu katı kurallarla yok etme, tecrit etme, dışlama şeklinde yaklaşırken, kimi toplumlar ise bu eylemi daha kaygan bir zemine taşımakta, onun varlığını kendi içinde eritme, buharlaştırma, sindirme veya onu havada asılı bırakma şeklinde bir pratiğe sahiptir.

Modern ve postmodern toplumların ötekiye yaklaşımıyla ilgili Bauman şu değerlendirmeyi yapmaktadır: *“Postmodernlik, modernliğin radikal bir şekilde peşinden koşulan özlemlerinin bizi getirdiği çıkmaz sokaklardan bir geri çekilişe, postmodern bir etik, ötekini bir komşu olarak, ele ve zihne yakın olarak, sürüldüğü hesaplı çıkarlar dünyasından ahlâki benliğin çekirdeğine yeniden kabul edecek bir etik; [...] ötekini, ahlâki benliğin layık olduğu mevkie eriştiği süreçte çok önemli bir karakter olarak yeniden kuran bir etik olacaktır.”* (2011a: 108). Yabancıların varlığı “bir zamanlar tahrik unsuru olarak” algılanırken, bugünün dünyasında ise “sürekli bir duruma dönüşmüş” ve kendisine alışılmaya çalışılan bir sorun haline gelmiştir (Bauman, 2011a: 194-195). Çeşitli sebeplere bağlı olarak artan göçlerle yabancıların türü ve sayısı her geçen gün biraz daha artmaktadır. Öyle ki yabancı, artık kent dokusunun bir parçası haline gelmiştir. Bauman’ın bu duruma yorumu ise yabancıların önlenemeyen varlığına alışmak gerektiği, onların “her gün ve büyük çapla icat edildiği” ve “yabancılar olmadığında onları icat etmek gerektiği” yönündedir (2011a: 195). Çünkü modern yaşamın aynı ritimde sürebilmesi için yabancıların varlığının korunması gerekmektedir. Modern hayatı, “yabancılarla birlikte yaşamak” olarak tanımlayan Bauman, yabancılarla yaşamının “her zaman kararsız, sinir bozucu ve sınıyıcı bir hayat” olduğunu ifade etmektedir. Gündelik hayat içerisinde varlığı sürekli yenilenen yabancı ise hayatı “asimile etmeyi ve ehlileştirmeyi amaçlayan aynı toplumsal mekân oluşturmanın ürünü” olarak yeniden üretilmektedir.

Yabancı, kente sonradan dâhil olduğu için “yerleşikler” tarafından, “dışarıklı” olarak adlandırılmakta ve güvenliğin önünde bir tehdit ve tehlike olarak görülmektedir (Bauman, 2011a: 195-197). Yabancıların müphem varlığı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yabancı, sadece dışarıdan gelendir. Geldiği veya gittiği yerin bir önemi

yoktur. Yerleşik olmaması onu müphem, tekinsiz ve güvenilmez kılmaya yetmektedir. Yabancıya sunulan ise “her tahakkümmün alet çantasında bulunan” bir ya o/ ya bu ikili stratejisidir: “Uyumlu ol ya da lanetlen, bizim gibi ol ya da ziyaretini fazla uzatma, oyunu bizim kurallarımızla oyna ya da oyundan tamamen şutlanmaya hazır ol” (Bauman, 2011a: 199). Devletin kuralları, ülkesinden bir şekilde ayrılıp gelmiş olana “kovma, sürme, alma, reddetme, ihraç etme” gibi yaptırımlar kanalıyla aktarılmakta, bu tehditkâr alternatiflerin, yabancıнын topluma uyum sağlama sürecinde etkili olması beklenmektedir. Uyum sağlayabilenler, verilen mesajları alıp, adaptasyon sürecine Dâhil olurken, “uyumsuzlar” ise “vatandaşlık değiştirme, yurduna geri gönderilme ve etnik temizlik” ihtimalleriyle desteklenen “göç kontrolü ve sınırdışı etme kurallarıyla” tanışmaktadırlar (Bauman, 2011a: 200-201). Bu anlayış, ötekiyi “eriyen yabancıya” dönüştürmenin temelini oluşturmaktadır. Bauman’ın ifadesiyle “insan olmaması tercih edilen ama onlar olmadan da yapamayan, kaçınılmaz bir baş belası” olarak algılanmaktadırlar. Bu durumda “yabancılar hakkında edinilmek istenen tek bilgi onların nasıl yabancı statüsünde tutulacaklarıdır.” (Bauman, 2011a: 205). Çünkü onlar yabancı olarak kaldığı müddetçe, yerleşik olan daha fazla kök salacak, kendi varlıkları garanti altına alınacaktır. Yabancıları atık madde olarak gören modern düşünce, onları üreten düşüncenin ta kendisidir. Nasıl “yabani otlar bahçeciliğin, yoksul sokaklar kent planlamasının, muhalefet ideolojik birliğin, sapkınlık ortodoksinin, yabancılık ulus-devlet inşasının atık maddesi” ise, yabancılar da toplumun atık maddesidir. Çünkü yabancılar “sınıflandırılmayı reddeden, karışmaması gereken kategorilerin yasaklı karışımı”dır (Bauman, 2014a: 30). Bir yere ait olmayarak yok edilmeyi hak eden zümredir.

Mülteciler, yerlerini terk ederek sınırları aşan, belli bir yerde sabit kalmayan, adı, yaşı, cinsiyeti “göçmen, evsiz, yurtsuz, sığınmacı, mülteci, kaçak” gibi tek etikette toplanan daimi yabancılarıdır. “Sınırlar hiç konulmamış olsaydı, onları ihlal etmiş olmayacaklardı”. Ancak modern anlayış için bu geçerli bir sebep değildir. Onlar sınıflandıramadıkları için yok edilmeleri revadır. Çünkü modern düzen onları yok etmek için vardır. Bauman’ın da dediği gibi, “eğer modernlik düzen üretimiyle ilgiliyse, o zaman müphemlik, modernliğin atık maddesidir” (2014a: 31). Ve bu atık maddeden kurtulmak gerekmektedir. Bauman’ın “bahçeci toplum pratiği” benzetmesinde olduğu gibi, bahçedeki yabani otlar nasıl temizleniyorsa toplumun içindeki yabancılar da aynı

şekilde “temizlenmeli”dir (2014a: 37-38). Tarihte bu türden “temizlik” hareketleri sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bu anlayışa göre, toplumu kirleten, “yakışsız, münasebetsiz ve tabloyu bozan” insanların “inatla ortada dolaşıyor” olmalarının önüne geçilmeli ve toplum kirlerden arındırılmalıdır. *“Temizlik, başka bir yere doğru hareket etmeye zorlanmadıkları, itilmedikleri, çekilmedikleri ya da sürülmedikleri takdirde kaplayacakları yerden farklı yerlere konmuş olan şeylerin vizyonudur. Temizlik, bir düzen vizyonudur; yani her bir şeyin olması gerektiği yerde bulunduğu ve başka hiçbir yerde bulunmadığı bir durumun vizyonudur.”* (Bauman, 2013a: 14). “Arındırılmış toplum” idealiyle “toplu temizlikler” gerçekleştiren bu anlayış, yeni bir dünya düzeni tasarlamaktadır. Bu durumun en çarpıcı ve akla ilk gelen örneği Yahudi soykırımıdır. Ancak Bauman, Holocaust’un tek seferlik bir hadiseye indirgenmesini eleştirmekte ve bunun sürekli tekrarlandığını; tarihte sadece bir kez yaşanan marjinal bir hadise olmadığını ifade etmektedir. Holocaust’un sadece “Yahudi meselesine ya da Yahudi düşmanlığının egzotik bir sonucu” olarak görülmesine karşı çıkmaktadır.

Çünkü Holocaust, “kökü tümüyle kurutulmamış modernlik öncesi barbarlık kalıntılarının akıldışı bir taşma olayı değildi. O, modernlik evinin meşru bir sakiniydi; o bir başka evi, yuvası olarak kabul edemezdi” (Bauman, 1997: 37). Bauman’ın bu meselede işaret ettiği nokta ise, yaşanan hadiselerde “suçun doğası değil, kurbanların seçimidir” (2014a: 35). Bauman bu yaklaşıma, *“hedeflenen ana strateji, suçu marjinalleştirme ve modernliği aklamakla birlikte, Holocaust’u Alman modernleşmesi tarafından yeterince evcilleştirilmemiş ya da etkili bir şekilde bastırılmamış modern öncesi (barbar, irrasyonel) güçlerin bir defalığına patlaması olarak yorumlamaktır. Galiba bu strateji, modernliğin öz savunmasının gözde bir biçimidir”* yorumunu getirmektedir (2014a: 36).

Bauman, yabancıнын toplumda algılanma biçimini şöyle değerlendirmektedir: *“Ne var ki, yabancıyı, bir egzotiklik kabuğuna ‘hapsetmek’ suretiyle zihinsel bir uzaklıkta tutmak, ondaki içsel ve tehlikeli uygunsuzluğu etkisizleştirmeye yetmez. Sonuçta o yine etrafta gezinir durur. Yabancıyla ilişkiler bir anlık dikkatsizlikte izin verilen sınırlarda taşır. Dolayısıyla yabancı, yerli kimlik için yaşamsal olan sınırları sürekli tehdit eden daimi bir ‘sümüksü’ olarak kalır. Tehlike sinyali verilmeli, yerliler uyarılmalı ve hep tetikte tutulmalıdır. Yoksa kendilerini kendileri yapan farklı yollardan sapmanın ayartmasına yenilebilirler”* (Bauman, 2014a: 99). Yabancıнын

toplumdan uzaklaştırılması her zaman tek başına bir çözüm olarak yetmeyebilir. Yabancı'nın "yabancılığından sıyrılması" da gerekmektedir. Yabancı, "temizlenmesi gereken bir leke" gibi daima üzerinde taşıdığı yabancılığı silmeli, yakmalı veya söküp çıkarmalıdır. *"Yabancı eski iğrençliğinin artık kalmadığını göstermelidir. Daha da kötüsü, bunu gerçekten inandırıcı kılmak için, mucizevi olarak bunun geçmişinde de asla var olmadığını ispatlamalıdır. Yeni kazandığı düzgünlüğü göstermesi yetmeyecektir."* Çünkü "yabancı yabancılığına son veremez" (Bauman, 2014a: 105). Yabancılık payesi ezelden başlamamış olsa da ortaya çıktığı andan itibaren ebedi bir nitelik kazanmaktadır. Vazgeçilmesi, devredilmesi veya ertelenmesi mümkün değildir. Yabancıları kazıyıp, yakıp veya eritip yok etmek gibi "radikal çözümler"le sonuç alınamıyorsa, alternatif bir çözüm olarak "kültürel bir çit çekerek" dokunulmaz kılınmalı ve toplumdan uzaklaştırılmalıdır. (Bauman, 2014a: 8). Sosyal ilişkiler en aza indirilmeli ve hayatın görünmez alanlarına itilmelidir. Bu bağlamda, daimi yabancı olan göçmenler, kentlerin ideal yapısını bozmakta ve "görüntü kirliliği"ne neden olmaktadır. "Ari ırk" tasarımı, göçmenlerin sorgulanan varlıklarıyla birlikte "ari toplum", "ari kent" düzenlemesini de beraberinde getirmiştir. Kentlerden süpürülmesi gereken fazlalıklar olarak göze çarpmaktadırlar. Kalacak yerleri olmadığı için sokakta, banklarda, parklarda, camilerde ve halka açık olan her yerde kalmakta, gidecek yerleri olmadığı için her yere doğru yol almaktadırlar. Her ne kadar modern yaklaşım onları "fazlalık, öteki ve gitmesi gereken" olarak kodlarsa da Bauman'a göre mülteciler, bu sürüp giden geçicilikleriyle ve her yere doğru uzanan yolculuklarıyla "gezegenin asıl sakinleridir" ve bugünün dünyasının "yaşam zevkini çıkaranlar" onlardır (2012b: 201).

2.7. ADALETSİZ DÜNYA VE "KORKUNÇ İSTATİSTİKLER"İ

Zengin-fakir ayrımının ne zaman başladığını veya insanların alım gücündeki derin uçurumun ne zaman oluştuğunu detaylı bir takvime dökmek zor bir eylem olsa da bugün zengin veya varlıklı olarak anılan zümrenin önemli bir kısmının ortaya çıkışının elindeki malını veya yiyeceğini "biriktirerek" oluştuğunu tahmin etmek zor değildir. Milattan önceki çağlarda insanlar, günlük yiyecek ihtiyacından fazlasını toplayarak geri kalan günler için hem bir kolaylık sağlamış hem de kendilerine boş vakit ayırma imkânı bulmuşlardır (Wright, 2007: 24). Sade ve zor şartlar altında yaşarken asırlar boyu geçen zaman, insana daha gösterişli ve kolay yaşamın yollarını da öğretmiştir. Bu durum, 21.

yüzyılda insanların kendilerine ayıracak boş vakit kalmayacak şekilde biriktirmeye başlamalarına sebep olurken aynı oranda her şeyi tüketme eğiliminde yaşamaları için de uygun zemin hazırlamıştır. Üretmeye eğilimi ve kabiliyeti olmayanın tüketmeye olan iştah ve açlığı ise ahlaki bir çöküşün habercisidir. Bu çöküşü tetikleyen durumlardan birisi, Adam Smith'in yapmış olduğu tespit ile ortaya konmuştur: “Zengin ve güçlü olanlara hayranlık duyup onlara neredeyse taparken, fakir ve muhtaç durumdakileri hor görme veya görmezden gelme eğilimi ahlak anlayışımızı çökerten en büyük ve en yaygın nedendir” (Bauman, 2015: 7). Günümüz dünyasına bakıldığında, varlıklı olan veya öyle görünen kişiye güven duyulup, yoksul olandan tiksinti ile karışık kaygı hissedilmesi olağan bir tavır olarak görülmekte; toplumdaki zenginler ile fakirler sadece ekonomik açıdan değerlendirilmeyip, sosyal açıdan çevreye dâhil edilebilecekler ve edilemeyecekler şeklinde kategorize edilmektedirler. Hatta zengin ve fakir kavramı bugün artık birkaç insan için kullanılmaktan çıkmış, nüfus ve ülkeleri tanımlamak için de kullanılmaktadır. Aynı ülke toprakları içerisinde bir yanda servetlerin ölçeklerinden bahsedilirken diğer yanda açlıktan ölenlerden bahsedilebilmektedir. Adam Smith bu hususta “Büyük servet olan yerde büyük eşitsizlik vardır. Bir kişinin çok zengin olabilmesi için en az beş yüz fakir gerekir” şeklinde basit bir hesap yaparak meselenin ciddiyetini önümüze sermektedir (Bauman, 2015: 7). Geriye dönük bakıldığında eşitsizliğin insanlık için yeni bir durum olmadığı görülmektedir. Geçmişe ışık tutan sağlam kaynaklardan olan kutsal kitaplarda da bu duruma işaret eden ayet ve pasajlar bulunmaktadır: “...çünkü kimde varsa, ona daha çok verilecek, bolluğa kavuşturulacak. Ama kimde yoksa elindeki de alınacak” (Matta: 13/12); “Allah, kullarından dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir” (Ankebut: 29/62).

Bunlardan anlaşılacağı üzere eşitsizliğin geçmişi insanlık kadar eskidir. Kuşkusuz insanın her bakımdan farklı yaratılmasında adaletin gözetilmesi arzu edilmiştir. Ancak eşitsizlik kendine yer bulduğu andan itibaren bu ayrıştırmayı derinleştirip, hızlandıran, adaletsiz paylaşımın olduğu bir düzen oluşmaya başlamıştır. Mevcut durumdan en çok şikâyet edenin insan olmasına rağmen bunu gerçekleştiren hızlı üretme ve tüketmeye eğilimli olan da yine insandır.

Değişen dünya düzeni ve artan eşitsizlikler nedeniyle 20. yüzyılın başlarından itibaren ülkelerin genel durumunu araştırmak için Euorostat (Avrupa İstatistik Ofisi) ve TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) gibi kurumlar kurulmuştur. Bu kurumlar, ekonomik

büyümenin her geçen gün nasıl ilerlediğini, ortalama geliri aylara göre ölçüp alım düzeyinin nasıl arttığını ortaya koyarken Küresel Açlık Endeksinin verilerine göre de açlık sınırındaki iyileşmeleri bildirmektedir. Bunun yanı sıra IFPRI (Dünya Uluslararası Gıda Politikası Araştırma Enstitüsü), WHO (Dünya Sağlık Örgütü), UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu) gibi kurumlar da aylık veya yıllık raporlar hazırlayarak dünyanın son durumundan haberdar etmektedirler. Bu kurumlarca yapılan araştırmalara bakılacak olunursa dünyadaki adaletsiz dağılımın korkunç boyutları hakkında detaylı bir bilgi edinilebilir. Dünya Gelişim Ekonomisi Araştırma Enstitüsü'nün yaklaşık on yıl önceki bir araştırmasına göre, “2000 yılında yetişkin nüfusun en zengin % 1’lik bölümü, dünyadaki zenginliklerin % 40’ına sahipken, en zengin %10’luk kısım dünyadaki toplam malvarlığının % 85’ini elinde bulundurmaktaydı. Söz konusu nüfusun daha fakir olan yarısı ise küresel varlıkların sadece % 1’ine sahipti”. Günümüzde ise dünya nüfusunun “en zengin yüzde 1’lik kesimi daha fakir olan yüzde 50’nin neredeyse 2.000 katı kadar zengin”dir (Bauman, 2015: 9, 14). Bu rakamlar *Destan* şiirinin şu dizelerini hatırlatmaktadır: “*Allah’ın on pulunu bekleye dursun on kul; Bir kişiye tam dokuz, dokuz kişiye bir pul. Bu taksimi kurt yapmaz kuzulara şah olsa...*” (Kısakürek, 2013: 406).

Bauman’ın paylaşmış olduğu elde edilen bu yüzdeler, ortalamalar göz önüne alınarak yapılan karşılaştırmalardır. Rakamlar ve bireyler tek tek ele alındığında ise iş çok daha ciddi boyutlara ulaşmaktadır. Örneğin dünyanın en zengin ülkesi kabul edilen “Katar’da kişi başına düşen gelir, en fakir ülke olarak kabul edilen Zimbabve’dekinin 428 katı”na denk gelmektedir (Bauman, 2015: 10). Ayrıca, “Birleşmiş Milletler Gelişim Programınının 1998 tarihli İnsani Gelişim Raporu’nun önsözünde dünyanın en zengin 20 insanının en yoksul bir milyar insanla eşit kaynaklara sahip” olduğuna dair bir tahmin bildirilmektedir (Bauman, 2015: 14). Sadece 20 kişinin malvarlığının paylaşıldığı varsayılırsa, bu paylaşımın bir milyar insana yetebileceğini düşünmek, ürkütücü bir resim ortaya koymaktadır. Jeremy Warner Daily Telegraph’ta yayımlanan 2011’deki bir makalesinden aktaran Bauman, gelir eşitsizliği ile ilgili şu değerlendirmeyi paylaşmaktadır: “Artan gelir eşitsizliği sosyal açıdan istenmeyen bir durum olsa da eğer herkes zenginleşiyorsa sorun yaratmayabilir. Ancak ekonomik gelişmenin nimetleri zaten yüksek gelirli olan nispeten az sayıda kişiye gidiyorsa ki esasen bugün olan da budur, bir sorun oluşacağı barizdir” (2015: 11). Yani dünya zenginlikleri artıp,

alım koşulları zenginlerin lehine iyileşme gösterirken fakir için durum daha da kötüleşmekte, iki kutup arasındaki uçurum giderek derinleşmektedir. Bu sosyal dengesizliği “Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?” adlı kitabında ele alan sosyolog Zygmunt Bauman, içinde bulunulan durumun ciddiyetini ve en nihayetinde varacağı yeri anlatmak için şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“Ekonomik büyüme köktencilüğünün sancılarını çeken bir gezegende fakirliğin ısrarla sürmesi bile, aklı başında insanların, zenginliğin bu yeni dağılımının doğrudan ve dolaylı etkileri üzerinde durup düşünmeleri için yeterlidir. Fakir ve çaresiz olanlarla varlıklı, umutlu, özgüvenli ve kudretli olanları ayıran, en iyi dağcıların bile kolay kolay aşamayacağı uçurumun gittikçe derinleşmesi endişelenmek için iyi bir neden. Hayatta kalmak ve kabul edilebilir bir yaşam sürmek için gerekenleri gittikçe zor bulunur ve zor ulaşılır olması, bunları tedarik edenlerle terk edilmiş muhtaçlar arasında gırtlak gırtlığa mücadeleye ve hatta savaşa yol açacak[tır].” (2015: 10).

Son zamanlardaki ekonomik kalkınma hareketlerinin getirdiği değişimlerden dünya nüfusunun sadece küçük bir kısmı faydalanmaktadır. Yapılan araştırmalar detaylandırıldığında değişimin gerçek etkileri gözler önüne seriliyor ki buna göre “orta sınıf” denilen kesim yok olup yahut daha doğru bir ifadeyle dönüşüp yerini “korunmasız çalışanlar sınıfına” bırakmaktadır. Yapılan her çalışma, ister küçük çaplı ülke bazında, ister büyük çaplı dünya düzeyinde yapılmış olsun, bu durumu doğrulamaktadır. Çalışmaların ortak diğer noktası da eşitsizliğin hızla büyüyor olmasıdır; zengin malına mal katarken, fakir daha da fakirleşmektedir. İnsanlar sadece “zengin oldukları için zenginleşip, sadece fakir oldukları için fakirleştiğinden” günümüzde bu eşitsizlik kısır döngüsü, kendi mantığı içerisinde derinleşmeye devam etmektedir. Bauman, sosyal eşitsizlikte süren bu devamlılık için, “İnsanlar sosyal eşitsizliği icat etmekle kalmayıp, birçok başarısız denemenin ardından, tarihte ilk defa kendi kendine devridaim yapabilecek hale getirmeye hiç olmadığı kadar yaklaştılar” diyerek, eşitsizliğin bu ikinci yönünün başka bir bakış açısıyla düşünülmesi gerektiğini vurgulamaktadır (2015: 16).

Kuşkusuz bu ayrışma ve maddi eşitsizlik, sadece alım gücünü etkileyen bir durum olmayıp, sosyolojik ve psikolojik yönden de insanların hayata yaklaşımına etki etmektedir. Örneğin, “1979’da Carnegie’de yapılan bir çalışma çocukların geleceklerinin artık kendi akılları, yetenekleri, gayret ve hırslarından ziyade sosyal çevreleriyle, doğdukları coğrafi konumla ve ailelerinin toplumdaki yeriyle

belirlendiğini” göstermektedir. Daha somut hale getirecek olursak “büyük bir şirket avukatının oğlunun, kendisini kırk yaşından önce ülkesinin en zengin yüzde 10’una dâhil edebilecek bir maaş alma ihtimali, ara sıra iş bulabilen kıdemsiz bir çalışanın oğlundan (her iki çocuğun da aynı sınıfta; aynı başarıya, hırsla ve zekâyâ sahip olmasına rağmen) 27 kat fazladır. Bunlardan ikincisinin ortalama bir gelir elde edebilme şansı bile sadece sekizde birdir” (Bauman, 2015: 16-17). J. Stiglitz’in “Eşitsizliğin Bedeli” adlı eserinden bu konuyla ilgili görüşlere yer veren Bauman, ABD’nin nasıl bir ülkeye dönüştüğünü şöyle anlatmaktadır: *“zenginlerin kapalı kapılar arkasındaki topluluklar halinde yaşadığı, çocuklarını pahalı okullara gönderdiği ve birinci sınıf sağlık hizmetlerinden faydalandığı, geri kalanların ise güvensiz bir dünyada ortalama bir eğitim görerek ve karneyle sağlık hizmeti alarak yaşadığı bir ülke oldu...”* (2015: 18). Anlatılanlar, iki ayrı dünyadan oluşan bir resmi ortaya koymaktadır ve bu iki dünya arasında kesişen nokta ise neredeyse yoktur. Aralarında kopuk veya özellikle koparılmış bir iletişim söz konusudur. Bauman, “ABD ve Birleşik Krallık’ta ailelerin gelirlerinin gittikçe artan bir kısmını ‘diğer insanlardan’, özellikle de ‘fakirlerden’ coğrafi ve sosyal olarak uzakta yaşamak için ayırmaya başladıklarını” ifade etmektedir. Oysa dini ve ahlaki öğretilerin birçoğunda, sahip olunan malda bir başkasının da payı olduğu düşünülmektedir. Özellikle de zayıf, güçsüz veya muhtaç olana kendi malından bir pay vermenin üzerinde durulmaktadır. Bu düşünce, kişiyi bencillikten uzaklaştırıp, biriktirme hırslarından koruduğu gibi, acıma ve şefkat duygularını da hayatına aktarmasını sağlamaktadır (Tarhan, 2011: 172-174). Güçlü/zengin olanlar zayıf/ fakir olanlara yardım etmediğinden, işleyiş bugün olduğu gibi güçlülerin lehine gerçekleşmekte ve çoğu zaman acizlerin ayıklanması ile sonuçlanmaktadır.

Bauman, Sheffield Üniversitesi’nden Beşeri Coğrafya Profesörü Daniel Dorling’in eşitsizliğin son durumuyla ilgili yaptığı keskin tahlile yer vererek daha geniş bir bakış açısı sunmaktadır. Tek bir ülkeden dünya nüfusunun en zengin yüzde 10’u ile en fakir yüzde 10’u arasında bir karşılaştırma yapan Dorling, şu sonucu çıkarmaktadır: “İnsanlar coğrafi olarak polarize oldukça, birbirlerini daha az tanıyıp daha çok kuruntu yapıyorlar.” (Bauman, 2015: 19). Kendi dünyasının sınırlarının dışına çıkmayan modern ve zengin birey, bu hattı aşmaktan korkmakta ve hudutlarının içine gireceklere karşı ise oldukça muhafazakâr yaklaşmaktadır. Bu sınırlı ve mahrem alan, zengin zümre için güvenli ve korunaklı bir alan olup, çevreden gelebilecek her türlü dâhil olma girişimi bir

tehdit olarak algılanmaktadır. Ancak yoksul olan için bu durum tam aksi yönde olup, kendi sınırlarının dışına dönük yaşamakta ve elindeki imkânları artırmak için başka insanlara yönelip, başka bölgelere doğru yol almaktadırlar. Bunun yanı sıra işçi - işveren veya çalışan- müdür gibi statüler arasında da süregelen bir eşitsizlik söz konusudur. “1960’ta Amerika’nın en büyük kuruluşlarındaki genel müdürlerin (vergiden muaf ortalama haliyle) maaşı fabrika işçilerinin ortalama maaşının 12 katıydı. 1974’e gelinmeden, CEO’ların maaşları ve yan gelirleri şirketin ortalama bir maaşının yaklaşık 35 katına çıkmış, 1990’ların ortasına gelindiğinde de bu fark 135’e, 2000’lerde ise fark 531’e kadar fırlamıştır” (Bauman, 2015: 17). Elbette bu hususta yapılan çalışmalar incelendiğinde sonsuz sayıda örnek çıkar karşımıza. Joseph Stiglitz 2007’deki kredi çöküşünden ve onu mali krizden önceki, kapitalizm tarihinin en başarılı yılları olduğu söyleyen yaklaşık otuz yıllık dönemin dramatik sonucunu şöyle özetliyor: Tepedekilerin “işveren” rolünü yerine getirerek ekonomiye daha fazla katkıda bulunduğu gerekçesiyle eşitsizlik daima haklı gösterilmiştir. Ultra-zenginlerin, yoksulları hiçe saymaları, onlardan mümkün olduğunca uzak yerlerde ikamet etmeleri, görüş alanlarından yoksulları çıkarmaları ve tabiri caizse onları “kendi kaderlerine terk etmeleri” gibi bencil tavırlar insanların kafalarına sinsice yerleşen bir virüs halini almıştır. Hatta Dorling’e göre geçen yüzyılın neredeyse tamamında, “*insanların bencil davranarak başkalarına da bir şekilde fayda sağladıkları gibi garip bir fikir*” zihinlerinde yer etmiştir (Bauman, 2015: 25). Sosyal eşitsizliğe “gönüllü ve kayıtsız” bir biçimde rıza gösteriliyor olması, bu durumu yaygınlaştıran ve normalleştiren bir şekle sokmaktadır.

Acısız, zahmetsiz, dertsiz bir dünya ne kadar mümkündür bilinmez ancak bilinen tek şey var ki, ister zengin ister fakir olsun, değişen dünya şartlarında herkesin tüketen olduğudur. Üretici kimliği taşıyan dahi tüketmektedir. İnsan yaşamak için üretileni, barınmak için yapılanı, bulunduğu coğrafyanın doğal güzelliklerini, sosyal çevresini, ona duyulan sevgi ve saygıyı, sağlığını, bazen özgüvenini bazen de ona duyulan güveni tüketmektedir. Sayılamayan daha pek çok şeyi tüketmekteki tek amaç ise mutlu olma arzusudur. Bauman “*Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var mı?*” adlı eserinde, akışkan-modern tüketim toplumunda insanın gerçekten mutlu olup olmadığının tartışmalı bir konu olduğunu, çok paranın veya varlıklı olmanın insanı tek başına mutlu etmeye yetip yetmeyeceğinin göreceli olduğunu vurgulamaktadır (2010: 128). Mutluluk

algısının medya kanalıyla sürekli pompalanması bireye mutluluk konusunda doyumsuzluk yaşatmaktadır. Mutlu olmak için biraz daha fazla tüketmek gerektiğini; ne kadar çok tüketirse o kadar çok var olacağını ve varlığını mutlu bir birey olarak duyumsayacağını ısrarla tekrarlayan içerikler, aslında nihai amaç olarak memnuniyetsizliği inşa etmektedir. Tatmin duygusu yaşatan mesaj başarısız bir mesajdır. Sadece kendini ve bireysel mutluluğunu önemsemesi telkin edilen birey giderek daha fazla “kendisi için tüketen” bir makineye dönüşmektedir. Başkalarının ne yaşadığı, ne düşündüğü ya da hangi ekonomik ve sosyal ihtiyaçlar içerisinde olduğu onu ilgilendirmeyen konular olarak belirlemektedir. Sürekli güncellenen bu düşünceler ve bu yöndeki algıyla yaşayan modern kapitalist bireyin, çevresinde olup bitenlere vereceği en büyük tepki duyarsızlık ve kanıksamışlık olacaktır. Ve bu tip bireylerden oluşan toplum ise sadece sınıf farklılıklarına dayalı sosyal adaletsizlik ve ekonomik eşitsizlik yaşayan bir toplum olmayacak, bencil, hırslı, önyargılı kalabalıkların oluşturduğu güvensiz bir toplum olacaktır. Bu toplumun bireyleri kendi içlerinde bir birlik oluşturamadıkları gibi içlerine sonradan dâhil olanlara karşı da ciddi önyargılar taşımaktadırlar. Böylesine atomize olmuş bir toplumun ortak takınabildiği tek tavır ise yabancılara karşı mesafeli, kaygılı ve önyargılı davranışlarıdır. Ne var ki, “mültecilerin nereye giderlerse gitsinler arzu edilmedikleri” gerçeğini de Bauman kuşku götürmez bir yargı olarak ifade etmektedir (2012b: 190). Ekonomik göçmenler veya sığınma talep edenler, geldikleri yerde kalamayanlardır. Buldukları zor koşullar altında hayatlarını daha fazla devam ettiremedikleri için başka bir yere gitmeyi göze almış olanlardır. Önceleri ekonomik göçmenlerin işçi olarak kullanılıyor olmasının tahammül edilebilirliğine karşın, artan savaş ve çatışma olaylarından dolayı ülkesini terk edip başka ülkelerden sığınma talep edenlerin durumu ise “aşağılayıcı bir çağrışım kazanmış” ve bu insanlar kendilerine kuşkuyla yaklaşılabilir haline gelmişlerdir (Bauman, 2012b: 191). Bauman, göçlerden etkilenen insanlara ilişkin şu verileri paylaşmaktadır:

“Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu’na (UNHCR) göre, 13 ilâ 18 milyon ‘zorunlu göç kurbanı’ anavatanlarının hudutları dışında hayatta kalma mücadelesi vermektedir (Burundi’deki, Sri Lanka’daki, Kolombiya’daki, Angola, Sudan ve Afganistan’daki bitmek bilmez kabile savaşları yüzünden oradan oraya gitmeye mahkûm ‘iç’ mültecileri saymıyoruz). Bu rakam Asya’da 6 milyon, Afrika’da 7-8 milyon civarındadır; Ortadoğu’da 3 milyon Filistinli göçmen sayılmaktadır. Şüphesiz ki bunlar en iyi tahminlerdir. Bütün mülteciler mülteci olarak kabul edilmemektedir (ya da bu talepte bulunmamışlardır); yerinden yurdundan olanlardan

yalnızca birkaç milyon kişi UNFICR kayıtlarında ve koruma altında bulunma şansına sahiptir.” (Bauman, 2012b: 190).

Geliştirilen pek çok stratejiye rağmen kent yaşamından tamamen uzaklaştırılmayan bu göçmenler, hükümetler tarafından mümkün mertebe görünür olmaktan uzak ve yalıtılmış muhitlere kurulan çadır kentlere toplanmaktadırlar. Bu uygulama, “göçmenlerin ülkenin ekonomik yaşamına katılamayacakları ya da katılmak istemedikleri inancını gerçek bir kehanete dönüştüren bir adım” olarak değerlendirilebilir. Zira “sığınma talebinde bulunanların suç işleyen olmaktan çok suça maruz kalma ihtimalinin daha fazla” olduğu inancından hareketle bu politikalar izlenmektedir. Bauman, “Birleşmiş Milletler Mülteciler Baş Komisyonunun kayıtlarına göre Afrika’da bulunan mültecilerin yüzde 83,2’si”nin kamplarda olduğu bilgisini vermektedir. “Bu oran Asya’dakiler arasında yüzde 95,9’u aşarken; Avrupa’da, günümüze dek, mültecilerin yaklaşık yüzde 14,3’ü kamplara kapatılmıştır.” (Bauman, 2012b: 192). Avrupa’nın bu oranı pek fazla koruyabileceğine inanmayan Bauman, günümüzde artan göçlerin ve Avrupa’nın kapısında bekleyen göçmenlerin artış eğiliminde olduğunu, bulunduğu tarihten öngörebilmiştir. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration IOM)’nün hazırladığı ve Göç Araştırmaları Vakfı’nın bilgi notu olarak paylaştığı 2018 Dünya Göç Raporu’nun (*World Migration Report*) verilerine göre, uluslararası göçmen sayısı son yıllarda ciddi bir artış göstermiş ve “1970’te 84 milyon olan sayı, 2015 yılında 244 milyona” ulaşmıştır (*International Organization for Migration [IOM], 2018: 15*). Avrupa ve Asya ülkeleri, “2015’te yaklaşık 75 milyon göçmene ev sahipliği” yaparak, uluslararası göçmen sayısının yaklaşık % 62’sini barındırmıştır.

Göçmenlerin hedef ülkesi olan ABD’de ise göçmen sayısı 1970’ten itibaren dört katına çıkmış ve 2015’teki rakam 46,6 milyon olarak hesaplanmıştır. İkinci en büyük hedef ülke olan Almanya ise 2005’ten 2015’e kadar 12 milyondan fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapmıştır. Aynı kurumun paylaştığı verilere göre, 2016 yılının sonunda “125 ülkeden 31,1 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir. Bunların toplam 118 ülkeden olmak üzere büyük bir çoğunluğu (24,4 milyon) felaketler sebebiyle zorla yerinden edilmiştir. Toplam 37 ülkeden 6,9 milyon kişinin ise, şiddet ve çatışma ortamından dolayı zorla yerinden edildiği tespit edilmiştir.” 2016 yılının sonuna gelindiğinde, zorla yerinden edilmiş insanların toplam sayısı 40,3 milyon olarak

hesaplanmıştır (IOM, 2018: 18-19). “1998 yılında veri takibi yapılmaya başlamasından itibaren, bu sayı 2015 yılında 40,8 milyon kişi ile en yüksek seviye”de ölçülmüştür. 2003 yılından beri, çatışma ve şiddet olayları sebebiyle “her yıl 5,3 milyon kişi yerinden edilmekte”; bu veri ise “her gün 15 bin erkek, kadın ya da çocuğun evlerini terk etmek zorunda kalmaları” anlamına gelmektedir. Önceden bilinmeyen doğal afetler sebebiyle yerinden edilenler ise şiddet ve çatışma ortamından dolayı yerinden edilenlerden daha fazla olup, “2005 yılından beri, ortalama 25,3 milyon kişi” olarak bu sayı hesaplanmıştır (IOM, 2018: 36-38). Bu sayıların olduğu gibi kalmayacağı ve artan bir eğriye sahip olduğu açıktır. Çeşitli sebeplere bağlı olarak gerçekleşen göçler neticesinde, dünyanın etrafını dolaşan göçmenlerin sayısının her geçen gün biraz daha artıyor olması ürkütücü bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlerin evlerinden edilmiş olmaları ve yaşamak için kendilerine yeni yerler bakıyor olmaları, gittikleri ülkeler tarafından endişeyle karşılanmakta ve göçmenlerin ülkelerine geri dönmeyeceklerine dair kaygılı bir kanaat paylaşılmaktadır. Çünkü göçmenlerin ülkelerine geri dönmeyecek olması ile hükümetlerin ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan bir açıklama yapma zorunluluğu oluşmakta ve bunun yanı sıra çeşitli tedbirler de almalarını gerektirmektedir. Ancak ne kadar önlem alınırsa alınsın, göçmenlerin içinden çıkıp geldikleri yaşam koşullarının olumsuzluğu, vardıkları ülkedeki koşullarla yarışır vaziyettedir. Ülkelerin ekonomik durumları ve küresel çaptaki iktisadi gelişmeler, göçmenleri dışarıda tutarak planlanmakta ve ülkeye giriş yapacak olan her bir göçmen ülke için önceden hesap edilmemiş bir masraf olarak karşılanmaktadır. Bu yüzden ülkesine göçmen kabul etmeye istekli pek fazla ülke olmadığı gibi toplumsal kanaat de göçmenlerin evlerine dönmelerinden yanadır. Kendi ihtiyaçlarına odaklanmış ve kişisel konforuna odaklanmış bireyler için göçmenlerin yurt içindeki varlığı, huzur kaçırıcı bir görünüm sunarken bireyin anlık zevklerine ket vuran bir durum arz etmektedir. Dolayısıyla göçmenlere ilişkin olumsuz kanaatler, göçmen sayısıyla doğru orantılı olarak artış gösterme eğilimindedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜVENSİZLİK ALGISI ODAĞINDA SURİYELİ MÜLTECİLER VE YAZILI BASINDA TEMSİLİ

Dünyayı saran göç dalgası, güvenlik meselesini göçmen kimliği üzerinden yeniden tartışmaya açmaktadır. Göçmenin varlığını temelden sorgulayan ve konfor bozucu bir öge olarak kabul eden modern pratik, medya gibi araçların diline sığınarak yeni bir kabul oluşturmaktadır. Göçmenin korkulması gereken bir öteki, dışlanan bir özne, sorgulanan bir varlık olmasını meşrulaştırmaktadır. Yaşanan göçlerin bir kriz olarak kabul edilmesi, göçmenlerin ise bir öteki olarak kodlanmasına etki eden önemli bir faktör ise kuşkusuz medyadır. Olayların medyaya yansıyan yönü sadece nesnel bir haber olarak yer almakla kalmamakta, medya organlarının yayın politikasına göre de yeniden üretilip farklı biçimlerde sunulmaktadır. Dolayısıyla göçler bir kriz, göçmenlik ise bir güvenlik meselesi halini almaktadır. Suriyeli göçmenler özelinde incelenen bu çalışmada da yazılı basında bu konunun yer alma şekline ilişkin bir harita sunulması hedeflenmektedir.

3.1. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Güvensizlik algısı odağında Suriyeli mültecilerin yazılı basında ne şekilde temsil edildiğinin incelendiği çalışmada, 7 çözümleme kategorisi belirlenmiştir. Bu kategoriler,

- *Toplumsal Dokuya Adapte Olamayan ve Kültürel Değerlere Tehdit Oluşturduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri*
- *Ekonomik Olanaklara Tehdit Oluşturduğu ve Ülke Ekonomisine Yük Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri*
- *Şiddet ve Kriminal Olaylarının Faili; Felaketler ve Yıkımların Müsebbibi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri*
- *Sosyal Dışlanma, Kabul Görememe ve Ulusal Kökenlerinden Dolayı Toplumsal Önyargıların Hedefi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri*
- *Korkutucu Bir İstatistik Olarak Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri*

- *Şiddet Olayları, İstismar ve Trajedilerin Öznesi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri*
- *Uluslararası Politika ve Siyaset Açısından Bir Sorun Oldukları Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri* şeklinde sıralanmıştır. Tespit edilen haberler bu kategorilere göre bir dağılıma tabi tutulmuştur. Belirlenen kategoriler güvensizlik algısını etkilediği varsayılan faktörler arasından seçilmiştir. Çalışmanın genel hatları aşağıda konu, amaç, önem, yöntem, kapsam ve sınırlılıklar bağlamında izah edilmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Konusu

Suriye'deki iç savaştan sonra yaşanan göçler, dünya gündeminde önemli bir konuma sahip olmuştur. Suriyeli mülteciler çeşitli ülkelere doğru kitleler halinde karadan, denizden göç etmeye başlamışlardır. Bir kısmı hedefine varmış, bir kısmı yolda hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu hadiseler yazılı, görsel ve işitsel yayın organlarıncı sıkça gündeme getirilmiş ve mülteci meselesi özel bir konu başlığı olarak yer almıştır. Bu çalışmada, göç ve güvenlik temel mesele olarak ele alınarak Suriyeli mülteciler odağında incelenecektir. Suriyeli mültecilerin yazılı basında ne şekilde yer aldığı, nasıl temsil edildikleri güvensizlik bağlamında incelenecektir. Belirlenen kategorilere göre elde edilen haberlerde, Suriyeli mültecilere ilişkin medyanın kullandığı dil ve mültecilerin yansıtılma biçimi, güvensizliğe etki eden faktörler bağlamında değerlendirilecektir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı

Çalışmada Suriyeli mültecilerin yazılı basında yer alan temsillerinin güvensizlik algısına etki eden bir faktör olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmaktadır. Dünyanın gündeminden düşmeyen bir konu olan güvenlik ve güvenlik stratejileri göçlerin artmasıyla daha sık konuşulur olmuştur. Her ülke kendi iç dinamiklerini dengede tutmak adına göç konusunda farklı politikalar izlemektedir. Güven konusu ile göç ve göçmen kavramlarının birlikte anılıyor olması bu çalışmanın ilgi alanına girmekle birlikte, yazılı basında sunulan haberlerin bu iki kavramın bir aradalığına ne yönde etki ettiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

3.1.3. Araştırmanın Önemi

Suriye'deki iç savaştan sonra Suriye halkının ülkelerini terk edip, başka ülkelere doğru yol almaları, başta Türkiye olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına alan bir göç dalgası oluşturmuştur. Suriye'nin sınır komşumuz olması nedeniyle, Suriyeli mültecilerin ilk uğrak noktasının Türkiye olması, ülke içinde siyasal, sosyal ve iktisadi açıdan konuyu tartışmaya açmıştır. Bu çalışma ile Suriyeli mülteciler hakkında yapılan haberlerde, Suriyeli mültecilerin güvensizlik algısı yönünden ne şekilde algılanıp, ne şekilde temsil edildiklerinin tespiti sunulmaya çalışılacaktır. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran unsur, güven ve güvensizlik meselesini genişçe inceleyip, bu kavramlar bağlamında kuramsal temelini sosyolojik bir bakış açısıyla tesis etmesi ve medya metinlerini bu dayanaklar ışığında ele alıyor olmasıdır. Çalışma sadece medya metinlerinin çözümlemelerine dayanmayıp, kuramsal olarak da sosyolojik bir analiz ortaya koymaktadır. Suriyeli mültecilere ilişkin genel kanaatin ne yönde olduğuna dair iletişimsel ve sosyolojik bir tespit ortaya koymaktadır.

3.1.4. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada incelemeye tabi tutulacak haberlerin evreni belirlendikten sonra, seçilecek örneklem için 2011-2018 yılları arasında belirlenen gazeteler günlük olarak taranmış, tespit edilen haberler kategorilere göre dağıtılmıştır. Bu anlamda, güvensizlik algısına etki eden faktörler olduğu varsayılan 7 kategori belirlenmiş ve elde edilen bulgular bu kategorilere uygunluklarına göre dağıtılmıştır. Elde edilen haberlerin sayısı söz konusu kategorinin altında girişte bildirilmiş, en dikkat çeken örnekler analiz edilmiştir. Kategorilerde yer verilen haberler, elde edilen bulgulara göre dağıtıldığı için kategorilere düşen haberler arasında sayısal bir ortaklık gözlemlenmemiştir. Haberlerin incelenmesinde her bir kategorinin altına açılan başlıklarla haberin ana başlığı, spotu, haberin ana metni ve görseli incelemeye dâhil edilmiştir. Haber başlığı, spotu, metni söylem analizine göre metinsel yapı dâhilinde değerlendirilmiş, en dikkat çeken örnekler alt alta sıralanarak değerlendirmeleriyle birlikte sunulmuştur. Haber görseli ise göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile açılan başlık altında bir tabloya yerleştirilmek suretiyle incelenmiştir.

3.1.5. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Mülteci meselesi bugün ortaya çıkmış, sadece ülkemizi ilgilendiren ve sadece Suriye'yi içine alan bir konu değildir. Göç ve göçmen meselesi, tarih boyunca hep var olmuş ve hakkındaki tartışmalar sosyal bilimler alanının ilgisini çekmiştir. Ancak bu çalışmada ülkemizde son 8 yıldır konuşulan, tartışılan ve üzerine politika geliştirilen bir mesele halini alan Suriyeli mülteci meselesi, güncel olması ve ülkemizi yakından ilgilendirmesi bakımından esas alınmıştır. Suriye'nin sınır komşumuz olması ve mültecilerin ilk uğrak noktasının Türkiye olması bu göç dalgasından en fazla etkilenen ülkelerden birisi olmamızı sağlamış ve bu yüzden bu konu ülke gündeminden eksik olmamıştır. Çalışmanın ana ekseninde güvensizlik duygusu bulunduğu ve Zygmunt Bauman'ın çalışmalarının mihenk noktasında göçmen kavramının bulunmasından dolayı bu çalışmada incelenen haberler, yalnızca Suriyeli mülteciler ile sınırlandırılmıştır. Suriye savaşına ilişkin siyasi ve askeri haberler ile başka milletlere ait mültecilere ilişkin haberler çalışmanın kavramsal ve kuramsal bütünlüğünü korumak adına kapsam dışında tutulmuştur.

Göç, göçmen, mülteci ve güvensizlik kavramları ekseninde ve Suriye özelinde haberlerin tespit edildiği gazeteler, ana akım medyada en fazla satılan ilk üç gazete olan Posta, Sözcü ve Hürriyet gazeteleri şeklinde belirlenmiştir. Dönemsel sınırlılık olarak ise Suriye savaşının başladığı tarih olan 2011 yılı Mart ayı başlangıç noktası seçilmiş, çalışmanın yapıldığı takvim esas alınarak 2018 yılı Haziran ayı ise bitiş noktası olarak belirlenmiştir. Söz konusu gazeteler yayınladıkları ekleriyle birlikte günlük olarak incelenmiştir. Araştırmanın temel varsayımları ise şöyle sıralanmaktadır:

- Güven ilişkilerinin tükenmesinde medya önemli bir yere sahiptir
- Mülteciler, güvensizlik ortamını artıran bir faktör olarak görülmektedir
- Medya içerikleri ve haberler, risk algısı ve bilincini artırıcı yönde yapılmaktadır
- Toplumsal harcı besleyici yayıncılık anlayışı başarısızdır.

Bu varsayımlar ekseninde incelenen haberlerin metin kısımları, söylem çözümlemesi yöntemi ile görsel kısımları ise göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile analiz edilmiştir.

Araştırmada cevabı aranan sorular ise şöyledir:

- Güvenlik meselesi göçlerden etkilenen bir olgu mudur?
- Mültecilerin varlığı toplumsal bir tehdit oluşturuyor mu?
- Mülteciler güven meselesinde özne mi yoksa nesne mi konumundadırlar?
- Medya mülteciler ile ilgili haberleri aktarırken nasıl bir tutum sergilemektedir?
- Yazılı basında yer alan mültecilerle ilgili haberler korkutucu ve güven ortamını etkileyen bir dile sahip midir?

3.2. ANALİTİK ÇERÇEVE

Suriyeli mültecilerle ilgili haber örneklerinin incelenmesi, Suriye savaşının patlak verdiği 2011 yılı milat alınarak yapılmıştır. 2018 yılının sonuna kadar yazılı basında en fazla okunan ilk üç gazetenin geriye dönük taraması yapılmıştır. Mülteci meselesine ilişkin haberlerin 2013-2014 yıllarından sonra daha sık gündeme geldiği gözlenmiş, bu tarihten önce söz konusu haberlerin Suriye savaşının siyasi ve askeri yönüne odaklandığı tespit edilmiştir. Aşağıda sıralanan kategorilerde, Suriyeli mülteciler ile ilgili yazılı basında yer alan haberler, güvensizlik algısına etki ettiği varsayılan faktörler bağlamında değerlendirilecektir.

3.2.1. Toplumsal Dokuya Adapte Olamayan ve Kültürel Değerlere Tehdit Oluşturduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, toplumsal dokuya adapte olamayan ve kültürel değerlere tehdit oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili toplam 53 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme yöntemleri ile değerlendirilmiş, her kategorinin sonunda, tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair incelenen haberlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.1.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Toplumsal dokuya adapte olamayan ve kültürel değerlere tehdit oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerin yazılı basına yansımalarının tespit edildiği bu çalışmada, konuyu duyurmak için kullanılan haber başlıkları, incelemenin seyrinde ilk sırayı almaktadır. Söz konusu kategoriyle ilgili dikkat çekici örnek başlıklar aşağıda sıralanmış ve sırasıyla değerlendirmeleri yapılmıştır.

“Fatih ’teki küçük Şam” (Hürriyet, 13 Aralık 2015).

“Mülteciler, Bağcılar’da küçük bir Suriye kurdu” (Sözcü, 11 Ocak 2016).

“Suriyeliler şehirlerde getto kurmaya başladı” (Sözcü, 20 Şubat 2018).

“Suriyeliler villa kenti işgal edip getto kurdu” (Sözcü, 16 Mart 2018).

“Plajda mülteci alarmı” (Posta, 22 Haziran 2016).

“Yüzlerce Suriyeli Şile sahillerine akın etti...” (Sözcü, 12 Temmuz 2016).

“Paris ’te çadırkent” (Sözcü, 18 Mayıs 2018).

“Aileden kiralık dilenci çocuklar” (Hürriyet, 22 Ekim 2017).

İncelenen gazetelerin, toplumsal dokuya adapte olamayan ve kültürel değerlere tehdit oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili, tespit edilen haber başlıklarında dikkat çeken ortak özellik, özneyi ötekileştiren ve sosyal yaşam açısından mültecilerin bir tehdit oluşturduğunu kabul eden bir dil kullanılmış olmasıdır. Haberler, bir yandan mültecilerin mağdur ve sığınmaya muhtaç yanlarına odaklanırken, öte yandan mültecilerin ürkütücü bir biçimde akın ettiklerini, toplumun her katmanına sızdıklarını ve önlenemez bir yıkıcılıkla yayıldıkları algısını kurgulamaktadır. Söz konusu haberlerin aktörleri, daha ziyade “Suriyeli/ Suriyeliler, mülteciler” şeklinde anılarak, öteki olarak kategorilendirilirken, ulusal kimliklerine ve aidiyetlerine de özel bir vurgu yapılmaktadır. Tehdit yaratan unsurun, mültecilerin mensup oldukları etnik ve ulusal kimlikleri olduğu algısı uyandırılmaktadır. Mültecilerin Türkiye’de yaşadıkları bölgeler ise Suriye’deki şehir ve semtlere benzetilerek, mültecilerin yaşadıkları yerleri kendi yurtlarına benzettikleri; sosyal ve kültürel dokularını kendileriyle birlikte taşımak suretiyle Türkiye’nin mevcut yapısını bozdukları ifade edilmektedir.

Hürriyet gazetesinin birinci sayfasında büyük puntolar ve kalın yazı stili ile sayfanın merkezinde yer alan, *“Fatih ’teki Küçük Şam”* haber başlığı, zarar görmüş bir sosyal dokunun yüksek sesli serzenişini taşımaktadır. Haberin renkli zemin üzerine, tam

sayfa olarak tasarlanmış olması konuya dikkatleri çekerken, büyük harflerle girilmiş olan başlık ise konuyu yüksek sesle duyurma çabası olarak değerlendirilebilir. “Küçük Şam” benzetmesi ile İstanbul’da bir semt olarak mevcut bulunan Fatih, Suriye’nin başkenti ve en büyük şehri olan Şam’a benzetilerek, abartılı bir göndermede bulunulmuştur.

Sözcü gazetesi ise iç sayfalarda yer verdiği bir habere “*Mülteciler, Bağcılar’da küçük bir Suriye kurdu*” başlığını atarak, İstanbul’da bir semt olan Bağcılar’da adeta bir ülke kurulduğunu, İstanbul’un parça parça ama büyük bir hızla bir Ortadoğu ülkesine dönüştüğünü kaygılı bir dille ifade etmiştir. “Küçük Suriye’yi kuranlar”ın ise mülteciler olmasına dikkat çekilerek, sığınmacı statüsünde bulunanların şehir kurmaları rahatsızlık duyulan bir bilgi olarak paylaşılmıştır.

Sözcü gazetesi birer ay arayla iç sayfalarda yer verdiği haberleri, “*Suriyeliler şehirlerde getto kurmaya başladı*”; “*Suriyeliler villa kenti işgal edip getto kurdu*” başlıkları ile duyurmuştur. Haberin başlığında “Suriyeliler” ile “getto kurdu” sözcükleri kırmızı ile renklendirilip, geri kalan sözcükler siyah olarak bırakılarak, vurgulanmak istenen ayrıntıya dikkat çekilmiştir. Haberde mültecilerin ikametgâhları “getto” olarak sınıflandırılmıştır. Oysa gettolar, söz sahibi devlet tarafından, azınlık unsurları tecrit etme maksadıyla kurulan bölgelerdir. Gazete haberinde ise gettolaşmayı mültecilerin kendilerinin başlattığına dair bir ifade mevcuttur. Nazi Almanyası’nın Yahudi sınıf üzerinde hâkimiyet kurma çabası ile önce onları kent merkezlerinden uzaklaştırmak, nihayetinde toplumdaki tamamen “temizlemek” için kurmuş olduğu bölgelere verilen “getto” adının, Suriyeli mültecilerin iltica talebiyle sığındığı ülkede ikamet ettiği bölgeye izafe edilmesi, haberin yönlendirme maksatlı bir dil benimsediğini ortaya koyar niteliktedir. Zira gettolar, sığınmacı eliyle tesis edilen bir bölge olmaktan ziyade otoriteler tarafından sınırları ve kuralları belirlenen bir bölge olma özelliği taşımaktadırlar. Aynı haberde mültecilerin ikamet ettiği yerler “işgal edilmiş bölgeler” olarak ilan edilmekte ve sığınmacıların “geçici birer konuk” olmaktan ziyade tehlikeli birer “sivil işgal kuvveti” olarak lanse edildiği görülmektedir. “Villa kentin işgal edilmiş” olması ise söz konusu muhitin sahip olduğu seçkin statüye bir göndermede bulunarak, bu statünün kaybolması ve yerine bir “azınlık gettosunun” kurulmasının yarattığı tehlikeye işaret edilerek, böylelikle sosyal dokuda bir dejenerasyon yaşandığı ifade edilmiştir.

Posta gazetesinin iç sayfalarında kısa haber şeklinde yer alan “*Plajda mülteci alarmı*” haberinin başlığı adeta acil durum çağrısı yapmaktadır. Tehlike söz konusu olduğunda çevredekileri ikaz etmek için yapılan çağrı için kullanılan “alarm” sözcüğü bu kez mültecilerin plajdaki varlığı için kullanılmıştır. Bu alarmın plajda yapıyor olması ise eğlenme ve dinlenme dönemi olan tatil aylarında yüksek gelir grubunun tercih etmiş olduğu plajların mülteciler tarafından istila edilmesine yapılan bir göndermedir. Bu ifadeyle seçkin grubun huzurunun kaçtığı sezdirilmiştir. Söz konusu haber başlığından mültecilerin varlığının, plajın dekorunu bozan bir ayrıntı olmasına işaret edilerek, plajlarda turist statüsüyle bulunmanın normal, mülteci statüsüyle bulunmanın ise anormal ve tehlikeli bir durum olduğu algısı oluşturulmaktadır. Sözcü gazetesinin aynı minvalde yapmış olduğu haberlere “*Yüzlerce Suriyeli Şile sahillerine akın etti...*” ve “*Paris’te çadırkent*” şeklinde başlıklar atarak mültecilerin kent hayatının ahengini bozan aksi bir ritim, şehrin görüntüsünü bozan dağınık bir imaj ve günlük rutini aksatan bir ters gidişat oldukları hissettirilmektedir.

Hürriyet gazetesinde yer alan “*Aileden kiralık dilenci çocuklar*” şeklindeki haber başlığında ise kiralık ev veya eşya ilanlarında kullanılan kalıp, haber başlığına uyarlanarak, müstehzi bir üslup ile duyurulmuştur. “Aileden kiralık” kısmı kırmızı ile renklendirilen ve tamamı büyük harflerle, üçüncü sayfadan duyurulan haber, toplumun temel taşı olan aile kavramına dikkat çekme maksadı taşımaktadır. “Sosyal dokudaki bozulma aileden başlar” şiarınca, dilendirilen mülteci çocuklarının ailelerinin isteği üzerine bu işi yaptıklarına; dejenere olmuş ve dikiş tutmayan bir aile anlayışına sahip bir zümrenin toplum içerisinde mevcut bulunduğu dair göndermelerde bulunulmuştur. Dilencilik adeta bir meslek koluymuşçasına çocukların küçük yaşlardan itibaren, ailelerin rızası ve isteğiyle buna yönlendirildiği algısı yaratılmaktadır. Aslında dilencilik yapan genç ve yetişkinlerin de bulunmasına rağmen, habere sadece çocuklar dilendiriliyormuş gibi bir başlık atılmış olması ise haberde kurgulanmak istenen mağduriyet dilinin çocuklar üzerinden tesis edildiğini ortaya koymaktadır.

Tespit edilen haber başlıklarında dikkat çeken ortak yön, Suriyeli mültecilerin toplumun sahip olduğu ahenkli görünümü bozduğunun düşünülmesidir. Mültecilerin yerleşiyor olmalarının endişe verici ve huzur kaçırıcı yanına odaklanılmış ve toplumdaki huzur kaçırıcı, asayiş bozucu ve güvensizlik yaratıcı tüm detayların mülteciler eliyle gerçekleştirildiği imasında bulunulmuştur. Mültecilerin adaptasyon

sorununun ilânihaye devam edeceği endişesi taşınmakta ve sosyal dokunun bir parçası olmalarına dair önemsenecek düzeyde bir kaygı taşınmaktadır. Haber başlıklarında bu yönde vurgular yapılmıştır. Başlıklarda kullanılan ifadeler çarpıcı nitelikte içeriğe sahip olmalarının yanı sıra dikkat çekici tasarımlarla yer almış ve sayfanın merkezi konumlarına oturtulmuştur. Çoğunlukla ana sayfadan duyurulan başlıklar büyük puntolarla ve kalın yazı stiliyle yayınlanmış ve görsel unsurlarla desteklenmiştir. Mültecileri toplumsal yapının dışındaki bir unsur olarak hedef gösteren ve aidiyet duygularına göndermede bulunan başlıklar daha kısa ifadelerle yer almıştır.

3.2.1.2. Haber Spotları ve Analizi

Söz konusu kategoriyle ilgili haberlerin bir kısmına ana sayfa ve iç sayfalarda, haberlerin spot ve detayları ile birlikte genişçe yer verilirken, bir kısmı ise iç sayfalarda daha ziyade kısa haber niteliğinde yer almış ve dolayısıyla spotsuz bir biçimde servis edilmiştir. İncelenen haberler arasında değerlendirilmek üzere seçilen haber spotları sıralanmış ve sırasıyla değerlendirmesi sunulmuştur.

“Kentsel dönüşüm sürecinde yıkılan ve terk edilen evleriyle doğal film platosu haline gelen Fikirtepe, Suriyeli mültecilerin akınına uğradı. Suriye’deki savaşı anlatan ‘Kaçış’ filminin de çekildiği bölge bugün gerçek savaş mağdurlarının adresi oldu. Harabe binalara yerleşen Suriyeliler tam bir sefalet yaşıyor.” (Hürriyet, 27 Haziran 2014).

“Sefiller” başlığı ile 27 Haziran 2014 tarihinde Hürriyet gazetesinde yer alan haberin spotu, mültecilerin yaşamış olduğu olumsuz koşulları ajite edici bir biçimde tasvir ederken, “yaşadıkları tam bir sefalet” ifadesiyle insanlık onuruna yakışmayacak nitelendirmede bulunmaktadır. Mültecilerin yaşamış olduğu “sefalet”in toplumsal dokuya yakışmadığı, çirkin bir detay olduğu, görüntü kirliliği yarattığı göndermelerinde bulunmaktadır. Söz konusu mekânın kentsel dönüşüm için yıkıldığı ifade edilerek aslında insani yaşam koşullarına uygun olmadığı ima edilmekte ve bu şartlarda yaşam sürmenin “sefillik” olduğuna işaret edilmektedir. Yaşamının mümkün olmadığı bu türde mekânların, filmler için doğal bir plato olarak kullanıldığı ifade edilmiş ve film için kullanılan mekânın “gerçek savaş mağdurlarınca” kullanılıyor olmasına dikkat çekilmiştir. Binalar tanımlanırken “yıkık, dökük, harabe” gibi ifadelerle yer verilerek

mültecilerin yaşam sürmeye çalıştıkları ortamın olumsuz imajı hakkında fikir verilmeye çalışılmıştır.

“Savaştan kaçarak İstanbul’a yerleşen Suriyeli mülteci sayısı 336 bini buldu. Londra’daki Çin Mahallesi’ni aratmayan Fatih’teki yeme-içme bölgeleriyle işte İstanbul’un Suriyelileri.” (Hürriyet, 13 Aralık 2015).

Hürriyet gazetesinin 13 Aralık 2015 tarihli haberinin spotunda ise Fatih semtine yerleşen mültecilerin Londra’daki Çin mahallesinin benzerini inşa ettikleri ifade edilerek, istilacı bir rol atfedilmiştir. Londra ile İstanbul arasında bir benzerlik kurulurken, Çinliler ile de Suriyeliler arasında bir benzerlik bağı kurulmaktadır. Çinlilere dair sayılarının çok olması ve yayılmacı politika izlemeleri algısı üzerinden Suriyelilerin de İstanbul’da yayılmacı bir politika izledikleri çağrışımında bulunulmuştur. Haber spotunun girişine İstanbul’a ne kadar mültecinin yerleştiğine dair sayısal veriler sunularak konunun ciddiyeti rakamsal olarak ifade edilmiş ve sayıca fazla olmaları üzerinde bölgeyi ele geçirme, kuşatma altına alma imalarında bulunulmuştur.

“İngiltere sınırındaki Calais mülteci kampının dağıtılması sonrası kaçaklar Paris’e akın etti. Seine Nehri kıyılarına çadırlar kurdu” (Sözcü, 18 Mayıs 2018).

“Göçmenler kasabanın tüm çehresini değiştirdi. 4 bin nüfuslu Savile kasabasında sadece 48 İngiliz kaldı. Göçmen karşıtı olanlar bu duruma büyük tepki gösteriyor.” (Sözcü, 4 Kasım 2016).

Sözcü gazetesinin yapmış olduğu haberlerin spotlarında ise mültecilerin İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinin gözde kentlerinde kurdukları çadırlarla yaratmış oldukları görüntü kirliliğine vurgu yapılmıştır. Mültecilerin kent görüntüsü ile olan uyumsuzluğuna dikkat çekilerek “kasabanın tüm çehresini değiştirdikleri” ifade edilmiştir. Göçmen karşıtlarının huzursuzlukları dillendirilirken, “kasabada sadece 48 İngiliz kaldı” ifadesiyle bölgenin adeta mülteciler tarafından ele geçirildiği duygusu uyandırılmaktadır.

Örnek haber spotlarında ortaya çıkan belirgin ortak özellik, Suriyeli mültecilerin istenmeyen bir unsur olarak habere konu olmasıdır. Haberlerde Suriyeli mülteciler istilacı veya mağdur olması fark etmeksizin olumsuzluğun öznesi olarak yer almaktadırlar. Her iki durumda da olumsuz bir çağrışım yüklenen mültecilerin varlığı rahatsız edici, huzur kaçıracı ve vicdan yaralayıcı olarak kurgulanmıştır.

3.2.1.3. Haber Metni ve Analizi

Haberin konusunun detaylı olarak ele alındığı bu bölümde, haberle ilgili, yer, zaman, şahıs ve mekâna dair detaylı bilgilere ulaşılabilmektedir. Söz konusu kategori ile ilgili seçilen haberlerin ana olay sunumlarında her geçen gün sayıları artan Suriyeli mültecilerin toplumsal dokuya zarar vermelerinden duyulan endişe yansıtılarak, mevcut kültürel yapıya adapte olabileceklerine dair bir inanç taşınmamaktadır. Mültecilerin her yerin ve her devrin yabancısı olarak kalacakları peşinen kabullenilerek, toplumsal yapıyla uyumlu bir görüntü veremeyecekleri düşünülmektedir. Örnek olarak seçilen haberlerin ana olay sunumları sıralanmış ve sırasıyla değerlendirmeleri sunulmuştur.

“Yolda duyduğumuz tek dil Arapça. Suriyeli öğrenciler, aileler, kadınlar ve erkekler sokakları dolduruyor. Bölgede 18’e yakın restoran var. İlk durağımız bunların öncülerinden Tarbuş. Kalabalıktan oturacak yer bulmakta zorlanıyoruz. Uğradığımız tatlıcının Halepli sahipleri ve çalışanlardan kimse Türkçe bilmiyor. Türk müşterilere tatlıların isimlerini sayıyorlar, “Sütlü Halep, fıstıklı Şam” diye. Ancak içlerinde ne olduğunu anlamak için tatmaktan başka çaremiz olmuyor” (Hürriyet, 13 Aralık 2015).

“İç savaş sebebiyle ülkelerini terk ederek İstanbul'a yerleşen Suriyeliler Bağcılar'da adeta küçük bir Suriye kurdu. Bazı sokaklara ilk girişte göze çarpan levhalar ve kulağa gelen müzik sesi Arapça. Lokantada pişen yemekler de Suriye mutfağının aynısı.” (Sözcü, 11 Ocak 2016).

Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde benzer nitelikte yer alan haberlerin ana olaylarının sunumunda ortak bir nitelik olarak, mültecilerin toplumsal yapıyla olan uyumsuzluklarına dikkat çekilmektedir. Şehir hayatının akıp giden temposuna ayak uyduramayan mültecilerin sadece günlük rutini bozmakla kalmayıp aynı zamanda görüntü kirliliğine de yol açtıkları hissettirilmektedir. “Fatih’teki Küçük Şam” başlıklı haberin ana metninde, mültecilerin açmış olduğu yeme-içme mekânları değerlendirilirken, konuşmaların ve müziklerin Arapça olması ise tedirgin edici bir unsur olarak sunulmuştur. Oysa cafe ve restoranlarda yabancı müzik çalmak alışlageldik bir adet olarak sosyal yaşamda bir yer edinmiştir. Ancak bu müziğin mültecilerin ana dilinde çalıyor olması ürkütücü ve tehlikeli bir durum olarak işlenmiştir. Haberın ötekileştirmeye meyilli olan dilinde aslında çok da tuhaf olmayan şeyler tuhafmışçasına sunulmaktadır. Lokantada servis edilen tatlı isimlerinin “sütlü

Halep, fıstıklı Şam” olmasından hiçbir şey anlaşılmadığı, tatlının içindekine dair hiçbir fikir vermediği ifade edilmiş olmasına mukabil, zikredilen tatlıların sütlü ve fıstıklı birer tatlı türü olduğu aslında adlarından anlaşılmaktadır.

“Bodrum Barbaros Plajı’na dün bir kamyonun şaşkın bakışlar arasında çoğu kadın ve çocuk 120 kişi indi. Kadınlar denize elbiseyle girdi. Bazıları Arapça konuşuyordu. Plajdakiler jandarmaya ‘Suriyeli Kaçak göçmenler var’ diye ihbarda bulundu. Jandarma kimlik kontrolü yaptı. Gerçek şuydu: Gelenler Bodrum’daki katı atık tesisinde çalışan işçi aileleriydi. Jandarma kamyon şoförüne insan hayatını tehlikeye düşürecek şekilde yolcu taşımaktan 147 lira ceza kesip gitti” (Posta, 22 Haziran 2016).

“Ramazan Bayramı tatilinde Şile Merkez bölge plajlarında da yoğunluk yaşandı. Ancak bu kez yoğunluğun nedeni Suriyelilerin plajlara akın etmesiydi. İç savaştan kaçıp İstanbul’a yerleşen yüzlerce Suriyeli giysileri ile denize girip serinlemeye çalıştı. Plajlarda nargile içen Suriyeliler de ilginç görüntüler oluşturdu.” (Sözcü, 12 Temmuz 2016).

“Plajda mülteci alarmı” başlığıyla yukarıda sunulan Posta gazetesinin haberinde ise başlık ile haber içeriği arasındaki uyumsuzluk dikkat çekmektedir. Haber başlığında plajları istila eden mültecilerin varlığına göndermede bulunuluyormuş gibi bir izlenim yaratılmaya çalışılsa da haber içeriğinde plajda yaşanan durumun öznesinin mülteciler değil, Bodrum’daki katı atık tesisinde çalışan işçilerin ailelerinin olduğu anlaşılmaktadır. Haberin iç sayfalarda ve kısa haber şeklinde yer verilmiş olması konuyu önemsiz bir detay gibi gösterse de habere atılan başlık ile dikkatler çekilmekte, ancak detaylara bakıldığında konunun bağlamından saptırıldığı açıkça görülmektedir. Söz konusu haber “plajda yanlış anlaşılma” gibi bir başlıkla da verilebilecekken, “plajda mülteci alarmı” şeklinde verilerek bir panik havası yaratılmak istenmiştir. Sözcü gazetesinin 12 Temmuz 2016 tarihli haberinde ise plajlara akın eden mülteciler konu edilerek, sahillerde yaşanan yoğunluğa dikkat çekilmektedir. Mültecilerin giysileriyle denize girmeleri ve sahilde nargile içmeleri de “ilginç görüntüler oluşturdu” şeklinde ifade edilerek üstü kapalı bir yerme yapılmış, yarattıkları uyumsuzluk ve görüntü bozukluğuna işaret edilmiştir.

“Müteahhitleri yüzünden davalık olan ve 17 yıldır boş bulunan İstanbul’un gelişen bölgesi Beylikdüzü Kavaklı’daki lüks villalardan oluşan site, Suriyelilerin gettosu haline dönüştü. İşte Sözcü muhabiri tarafından ilk kez görüntülenen gettodaki son durum: Beylikdüzü Kavaklı’da 17 yıl önce kooperatif usulü yaptırılan ve müteahhitleri ile toprak sahipleri arasındaki anlaşmazlık yüzünden mahkemelik olup kaderine terk edilen lüks dubleks villalar mültecilerin mekanı oldu. Kavaklı’daki 80 lüks villadan oluşan sitede şu an çoğu Suriyeli yaklaşık 300 mülteci yaşıyor. Tapuları olmadığı için elektrik ve su şebekesi de olmayan dubleks villalarda yaşamaya çalışan mülteciler bölge sakinlerinin de tepkisini çekiyor.” (Sözcü, 16 Mart 2018).

Sözcü gazetesinin 16 Mart 2018 tarihli “Suriyeliler villa kenti işgal edip getto kurdu” başlığıyla yarım sayfalık yer kaplayan haberi, gitgide büyüyen bir tehlikenin varlığına işaret etmektedir. Başlıkta villa kentin işgal edilip yerine bir getto kurulduğundan söz edilse de haberin ana metni okunduğu zaman, söz konusu muhitin 17 yıldır metruk halde bulunduğu ve bölgede su ve elektrik alt yapısının dahi bulunmadığı anlaşılmaktadır. Ancak haber başlığı, adeta lüks bir semtin cebren ele geçirilip yerleşildiği algısını oluşturmaktadır. Haberde villa olarak zikredilen binaların haberin görsellerinde, lüks olmaktan hayli uzaklaşmış, sıvaları aşınmış, çevre düzenlemesi olmayan, su ve elektrik alt yapısından yoksun, çevresi taşlık ve çamurlu, yıllar öncesinden terk edilmiş binalar olduğu görülmektedir. Bu koşullarda yaşamaya çalışan mültecilerin bölge sakinlerinin de tepkilerini çektiği habere eklenerek, mültecilere karşı toplumsal bir kabulün bulunmadığı, yasa dışı yollarla ülkeye girip, gettolaşmak suretiyle rahatsızlık verdikleri, toplumsal dokuya zarar verdikleri algısı oluşturulmaktadır.

3.2.1.4. Haber Görseli ve Analizi

Toplumsal dokuya adapte olamayan ve kültürel değerlere tehdit oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili haber örneklerinin incelendiği bu bölümde, dikkat çeken haber görselleri ve analizleri sıralanmıştır.

Tablo 3.1. “Plajda mülteci alarmı”, Posta 22 Haziran 2016.

Gazete Adı ve Tarih Posta, 22 Haziran 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 20, sağ alt köşe
Başlık “Plajda mülteci alarmı”	Fotoğraf alt/ üst yazısı Resim altına veya üstüne herhangi bir yazı eklenmemiştir.
Gösterge Deniz kenarı, insanlar, plaj şemsiyesi	Gösteren Geleneksel kıyafetli kadınlar ve güneşlenen şortlu çocuklar
Gösterilen	
Denotatif Anlam Deniz kenarında bulunan bir kısmı ayakta, bir kısmı oturur halde bulunan kadınlar ve çocuklardan oluşan bir grup insan fotoğrafı	Konotatif Anlam Haberin görselinde, deniz kenarında plaj şemsiyesinin hemen yanında bir kısmı ayakta bir kısmı oturur halde bulunan kalabalık bir grup insanın fotoğrafı sunulmuştur. Bu grubun içerisinde ayakta duran kadınların günlük ve geleneksel kıyafetleriyle gelmiş olduğu, oturan kişilerin ise plaj giyimi ile buldukları görülmektedir. Haberde geleneksel kıyafetli kadınlara dikkat çekilerek bu tür bir giyim plajda bulunmak için uygun olmadığı imajı sunulmaktadır. Haberin içeriği okunmayıp, sadece haberin görseli ile başlığına bakılacak olunursa söz konusu haberin görselindeki geleneksel kıyafetli kadınlar, mülteci olarak algılanabilmektedir. Haberde mülteci olarak sunulan kadınların aslında Bodrum’daki katı atık tesisinde çalışan işçilerin ailelerinin olduğu haberin metni okununca anlaşılabilir. Bu şekilde haber görselinin ana malzemesi olan kadınlar mülteci olarak yansıtılmış ve haberin başlığı ile görseli gerçeği yansıtmadığı gibi habere konu olan kadınlar da yönlendirilmiş bir algının konu mankeni olmaktadır.

Tablo 3.2. “Kavaklı’daki 80 villada 300 mülteci yaşıyor”, Sözcü, 16 Mart 2018.

Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 16 Mart 2018	Haber Görselinin Konumu Sayfa 10, sağ üst köşe
Başlık “Kavaklı’daki 80 villada 300 mülteci yaşıyor”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Suriyeli çocuklar her şeyden habersiz oyun oynamayı sürdürüyor” “Geçen hafta villalara operasyon yapan polis 50 kişiyi gözaltına aldığı öğrenildi”
Gösterge 2 katlı ev, sıralanmış evler, insanlar	Gösteren Mültecilerin yerleştiği evler, bahçesinde oynayan mülteci çocuklar
Gösterilen	
Denotatif Anlam 3 fotoğraf birlikte sunulmuştur. Büyük ve üstte olan fotoğrafta balkonlarında çamaşır ve halılar asılı bulunan villalar bulunurken daha küçük ve yan yana karelenmiş olan ikinci ve üçüncü fotoğraflarda ise bahçelerinde dolaşan çocukların görseli sunulmuştur.	Konotatif Anlam 3 fotoğrafın birlikte sunulduğu haberin görsellerinin büyük ve üste konumlandırılmış olmasında, balkonlarında çamaşır ve halılar asılı duran villa görselleri sunularak Suriyeli mültecilere dair yaşam izleri sunulmuştur. Lüks bir yerleşim yeri olduğu, haber görselinin üstüne atılan başlıkta mültecilerin yaşadıkları evlerin villa olması vurgulanarak ifade edilmiştir. Görseldeki ev ise lüks bir villa olmaktan uzak, boyası aşınmış, bazı camları kırık, çevresinde eski kırık dökük eşyaların bulunduğu çoktandır terk edilmiş bir ev görüntüsüne sahip 2 katlı bir evdir. Görselde, balkonunda ve evin bahçesinin duvarlarında çeşitli çamaşırların ve halıların asılı bulunduğu evin daha yakından karelenmiş olması, villaların bulunduğu seçkin bir semt için yakışsız bir imaj olarak dikkat çekilmek istenen bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Mültecilerin görüntü kirliliğine neden olacak biçimde yaşadıkları izlenimi uyandırılmıştır. Birlikte sunulan fotoğraflardan alt solda konumlandırılmış olan ikinci fotoğrafta ise kırık bir çekyatın yanında ayakta duran küçük çocukların görüntüsüne yer verilmiştir.

	Çocukların saçları ve giyimleri dağınık bir imaj sunmaktadır. Haber görselinin altına çocukların her şeyden habersiz oyun oynadıkları ifade edilmesine rağmen çocukların bakışları şaşkın, elleri ağızlarında ürkek ve çekingen bir görüntü sunmaktadırlar. Sağ alta konumlandırılmış olan üçüncü fotoğrafta ise villanın bahçesinde oynayan 3 adet çocuğun görüntüsü bulunmaktadır. Çocuklardan biri ayakta, biri eğilmiş, bir diğeri ise bir şey fırlatır gibi bir duruşa sahiptir. Çocukların yaşları yan görseldeki çocuklara göre nispeten daha büyük gözükmemektedir. Bu görsele ise gözaltına alınan Suriyeli mültecilerin varlığından bahseden bir metin girilmiştir. Çocukların bahçe kapısının hemen ucunda bulunan konumları, bir yere izinsiz girişin, bir bahçenin işgal edilmesinin temsili olarak sunulmuştur. Çocuklardan birinin bir şey fırlatır görüntüsü ise saldırgan, huzur kaçıran, düzen bozucu bir imaj olarak yansıtılmaktadır.

Tablo 3.3. “Filmdi gerçek oldu”, Hürriyet, 27 Haziran 2014.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 27 Haziran 2014	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, orta
Başlık “Filmdi gerçek oldu”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Kentsel dönüşüm için terk edilen Fikirtepe’de çekilen Suriye filmi gerçek oldu. Savaştan kaçan yüzlerce Suriyeli buraya yerleşti.” “Kadıköy Belediye Başkanı Aykurt Nuhoğlu, ‘Aramız olsa kamp yapardık ama yok. Sorunu tek başımıza çözemeyiz’ diyor.”
Gösterge Bir evin içi, insanlar	Gösteren Yıkık bir evin içinde bulunan mülteci gençler ve çocuklar
Denotatif Anlam Terk edilmiş bir evin içinde, bir kısmı objektife şaşkınlık içinde bakan, bir kısmı sevinç ile el sallayan çeşitli yaş gruplarına ait mülteci çocuklar.	Konotatif Anlam Fikirtepe’de kentsel dönüşüm için boşaltılmış olan yıkık dökük haldeki eve yerleşen Suriyeli mültecilerin bulunduğu bir görsel, manşetten sunulan haberde kullanılmıştır. Haber görseli sayfanın merkezinde, renkli ve dikkat çekici bir biçimde sunulmuştur. Haber görselinde en sağda ayakta duran, yaşça diğerlerinden daha büyük olduğu anlaşılan genç kız endişeli gözlerle objektife bakmakta, dış görünüşünden zor şartlar altında bir yaşam sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Yaşları daha küçük olan diğer çocuklar ise objektife gülümseyip, el sallayarak poz verirken yaşça en küçükleri olduğu anlaşılan ve duvara yaslanmış bulunan çocuk ise eli ağzında, endişeli gözlerle çevreyi izlemektedir. Fotoğrafın çekildiği mekânın yıkık dökük bir halde olduğu gözlenmektedir. Habere atılan başlık, olayı dramatize etme çabasını sezdirirken; yetişkinlerin olmadığı ve yalnızca çocukların olduğu bir poz ile haberin sunulması ise olaya katılmak istenen trajik havayı ortaya koymaktadır. Sayfanın merkezine büyükçe konumlandırılmış olan bu fotoğrafta, çocukların yurtlarından uzakta, kapısı penceresi olmayan binalarda, aileleri olmaksızın hayata tutunma çabası içinde oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. Çocukların endişeli bakışları, savaştan çıkıp gelen ve sefalet içinde yaşayan insanın dramatik ve trajik bir yansıması olarak göze çarpmaktadır.

3.2.1.5. Tartışma

Suriyeli mültecilerin toplumsal dokuya adaptasyonu ve kültürel dokuyla olan uyumları ile ilgili Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinden oluşan yazılı basın en çok satış oranına sahip olan ilk üç gazetesinde, 2011-2018 yılları arasında yapılan tarama neticesinde elde edilen haberlerde, ortak bir tavır olarak Suriyeli mültecilerin toplumsal bir yük olarak algılandığı yönündeki haberlerin sayıca fazlalığı dikkat çekmiştir. Gazeteler göçün ilk başladığı yıllar olan 2012-2014 yılları arasında mültecilerle ilgili haberlerde daha ılımlı ve korumacı bir dil kullanırken, mülteci sayısının artış gösterdiği 2016 yılından sonra haber dilinde fark edilir bir değişme yaşanmıştır. Bu tarihten sonraki haberler endişe yüklü, mültecilerin akıbeti hakkında kaygılı ve onları ülke ekonomisine bir yük, toplumsal yaşam için bir tehdit, gelecek için bir risk olarak görmektedir. Posta gazetesi mülteciler ile ilgili haberleri daha trajik bir dille aktarırken, Sözcü gazetesi bu durumun sorumlusu olarak siyasi mekanizmaları işaret etmekte ve katı ve sert bir tutumla eleştirmektedir. Hürriyet gazetesi ise daha ziyade özel haber şeklinde konuya eğilirken, detay hikâyeler yakalama peşindedir. Haberler daha ziyade gazetelerin kendi muhabirleri tarafından yapılmış, nadiren anonim veya ajans haberlere yer verilmiştir. “Fatih’teki Küçük Şam” başlıklı haberde mültecilerin açtığı yeme-içme mekânları gariptenerek verilse de yemekler merak edilmiş ve haber egzotik bir gezi yazısı niteliğinde kurgulanmıştır. Bauman yabancıнын bu gizemli halinden bahsederken şu ifadeleri kullanır:

“Yabancılar, sıra dışı yemekler veren ve heyecan verici deneyimler yaşatan restoranlar çalıştırır, gidilecek ilk partide muhabbet konusu olacak ilginç ve gizemli nesnelere satar, öteki insanların sunmaya tenezzül etmedikleri hizmetler sunar ve rutin ve alışılmışın dışında tatlar veren lokmalar satarlar. Yabancılar, sundukları hizmetler için ve [bir de] bir zaman sonra artık zevk vermemeye başladığı zaman hizmetlerine son verme hakkınız karşılığında kendilerine paralar verdiğiniz insanlardır. Yabancılar hiçbir zaman tüketicinin özgürlüğüyle pazarlık yapamaz. Olay her zaman için turist, patron ve müşteri olarak tüketicinin denetimindedir: o talep eder, kuralları o koyar ve hepsinden önemlisi de (yabancıyla) ne zaman yüz yüze gelinip o mekândan ne zaman ayrılacağına o karar verir.” (Bauman, 2013a: 44).

Birinci sayfadan duyurulan haberler öykü haber şeklinde kurgulanırken, iç sayfalarda yer alan haberler daha ziyade gündem yaratmak için atılan başlıklar ile servis edilmiştir. Mültecilerin kent hayatına akın ettikleri, şehrin görüntüsünü bozdukları, yaşamın gidişatını etkiledikleri yönünde yapılan haberlerde, olumsuz ve dışlayıcı bir dil kullanılmıştır. Çünkü mültecilerin kentlere tam bir uyum sağlaması beklenmektedir. Bu bağlamda, “Başkalarının zararına kendi yaşamını korumak isteyen kişinin, gerektiğinde yaşamını onlar için gözden çıkarması” gerektiğini vurgulayan Jean-Jacques Rousseau, yapılan anlaşma ile kişinin “kendi yaşamını istediği gibi kullanmasından ziyade, onu güvenlik altına almak istediğini” belirterek; güvenlik hakkındaki görüşlerini şöyle izah etmektedir: “[...] Hükümdar, ‘Devlet için çıkar yol senin ölmendir’ dediği zaman, yurttaş ölmek zorundadır. Çünkü o zamana kadar yaşadıysa bu koşulun gölgesinde yaşamıştır ve artık yaşamı yalnız doğanın bir nimeti değil, devletin koşullu bir armağanıdır” (2016: 32-33). Güven duygusunu asayiş üzerinden değerlendiren bu görüşe göre, yurttaşın muhafaza edilmesi devletin asli vazifesi ise buna karşı minnet duymak da yurttaşın asli vazifesi olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla mültecilerin büyük şehirlerde ve büyük şehirlerin gözde semtlerinde uyumsuz bir varlık göstermeleri, kabullenilemez bir durum olarak aktarılmıştır. Genel toplum yapısı için Suriyeli mültecilerin varlığının bir tehdit olarak kabul edildiği, haberlerin aktarım biçiminden anlaşılmaktadır. Mültecilerin barınma ihtiyaçları dışında iş kurmaları, ev sahibi olmaları, kimlik verilmesi ve sığınmacı statüsünde çeşitli sosyal güvencelere sahip olmaları sadece ülke ekonomisi açısından bir tehdit olarak görülmemiş, şehirlerin özgün dokusunu kaybetmesinin de nedenleri arasında gösterilmiştir. Mültecilerin Arapça konuşmaları, Arapça müzik çalıp dinlemeleri, açmış oldukları lokantalarda kendi kültürlerine ait yemekleri yapıyor olmaları yapılan haberlerde, buldukları muhit ve kent açısından dejenerasyonun bir parçası olarak, kaygılı bir dille ifade edilmiştir. Mültecilerin kent hayatına yığınlar halinde dâhil olduğu 2016 yılında yapılan haberlerin periyotları daha sık ve neredeyse günlük olacak şekilde bir seyir göstermiştir.

Kent yaşamında ise birey daha kalabalık ortamda yaşamasına karşın sorunlarıyla tek başına mücadele etmek, çözümleri yalnız başına aramak durumundadır. Şehir ile taşra arasındaki bu karşıtlığa dikkat çeken Simmel, metropole özgü bireysellik tipini incelerken, “ekonomik, mesleki ve toplumsal hayatın tüm temposu ve çeşitliliğiyle, ruhsal hayatın duyusal temelleri” üzerinde kendisine yeni bir yaşam alanı inşa eden

bireyin, taşra hayatıyla kendisi arasında önemli bir zıtlığı barındırdığı değerlendirilmesinde bulunmaktadır. Metropol hayatı, taşra hayatına oranla daha fazla bilinçlilik gerektiren bir yapıya sahip olduğundan bireyin düşünsel ve zihinsel yönden sürekli uyanık olması beklenmektedir. Taşrada ise hayat duygusal ilişkilere dayalı ve yavaş olduğundan bireyin şahsi çıkarlarını muhafaza edebilmek için sürekli tetikte olmasını gerektiren veya hesap etmesi gereken bir ilişki ağı bulunmamaktadır. Metropol daha hızlı ve düşünsel iken taşra daha hissi ve durağandır. “Ruhun bilinçsiz katmanlarına kök salan” taşra hayatı, sekteye uğramayan alışkanlıklara dayalı, sakin bir düzen içerisinde akmaktadır. “Ruhun saydam, bilinçli üst katmanları” ise düşünselliğin mekanı olup, metropol yaşantısının hızlı deviniminde yaşamını sürdürmeye çalışan muhafazakar kişiliklerin ev sahipliğini yapmaktadır. Zira metropolde yaşayan insan, “dış ortamında onu köklerinden koparacak tehditkâr akıntılara ve uyumsuzluklara karşı kendisini koruyacak bir organ” geliştirmiştir. Tepkilerini kalbi yerine kafasıyla vermeyi tercih eden metropol insanı, böylece ruhsal yönden ayrıcalıklı kabul edilmektedir. Metropol insanına bu farkındalığı kazandıran ise şehir hayatının kendisidir (Simmel, 2015: 318). Metropolde sonradan dâhil olan kişinin durumu ise kendisine yabancılaşmış bir toplumun yabancıları olarak tezahür etmektedir. Kişisel olarak bir başkasına önem vermeyen metropol, içine sonradan dahil olan kişi veya grupları kentsel pratiklere uyumu çerçevesinde kabullenmekte veya yok saymaktadır. Göçmen, şehir hayatına uyum sağlayamayan bir rol üstlenmektedir. Kendisi bir başka şehirden çıkıp gelse bile gittiği şehrin alışkanlıklarına uzaktır.

Toplumsal dokuya adapte olamayan ve kültürel değerlere tehdit oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili haber örneklerinin incelenmesinin neticesinde, bu varsayımın doğrulandığı ve Suriyeli mülteci meselesinin yazılı basına yansıyan yönüyle, mültecilerin toplumsal bir aidiyet taşımadıkları ve kültürel dokunun bir parçası olmadıkları ve olamayacakları yönünde bir önyargının var olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Hem mültecileri dışlar bir tutumla yapılmış olan haberler hem de onların içinde buldukları duruma acır nitelikte yapılan haberler, son tahlilde mültecilerin varlığını tuhaf, garip ve istenmeyen bir durumun olumsuz yansıması olarak sunmuştur. Mülteci nereye giderse gitsin mevcut varlığıyla kabul görmeyen, her yerin yabancıdır Yabancılığı, “daimi müphemlik” olarak tanımlayan Bauman, “başkalarının hayatlarına katılma hayali içinde, bir hayatı ikiyüzlüce yaşayabilmek” olarak bu durumu tasvir

etmektedir (2014a: 130). Kendi ülkesinden yola çıktığı andan itibaren tüm aidiyetlerini arkasında bırakan, her yere yabancı statüsüyle girip, öteki sıfatıyla ayrılan, yolu bitmeyen yolcudur. Dolayısıyla ülkemizde bulunan mültecilerin varlığının da ayrıksı bir unsur olarak kabul edilmesi, son zamanlarda yazılı basına bu şekilde yansıyor olması ülkemize has bir durum değildir. Bauman, yabancının, “dost ile düşman, düzen ile kaos, içeri ile dışarı arasında” durduğunu ve yabancının “dostların ihanetini, düşmanların becerikli tebdili kıyafetini, düzenin yıkılabilirliğini ve içeriğin savunmasızlığını temsil” ettiğini vurgulamaktadır (2014a:91). Dahası mültecilerin yığınlar halinde dünyanın çeşitli ülkelerinin sınırlarını zorluyor olması, korkutucu bir durum olarak kabul edilmekte, istila olarak algılanmakta ve ülkeler bu korkularla ve mevcudiyetlerini koruma refleksleriyle çoğu zaman gelen mültecilere kapıyı açmamayı tercih etmektedirler. Pek çok Avrupa ülkesi maddi destek vermeye razı olup, mültecileri ülke sınırlarına dâhil etmeyi şiddetle reddetmektedir. Kendi sosyal dokusunu muhafaza etmeyi gerekçe olarak gösteren ülkelerin göz ardı ettiği insani ve vicdani husus ise savaş ortamından kaçıp, kendilerine ait olmayan topraklara iltica eden insanların da yaşam hakkına sahip olduklarıdır. Savaşlar, çatışmalar, kuraklık, yoksulluk gibi doğal ve insan kaynaklı felaketler var olduğu müddetçe insanlar yığınlar halinde yer değiştirmeye devam edecek gibi görünmektedir. Zira artık küresel dünyanın savaşlarının yer altı ve yer üstü zenginlik kaynaklarının tespiti ve temini için olmaktan öte insani yaşam koşullarının tesisi ve olanakların adil ve eşit bir biçimde paylaşılması için yapılacağını söylemek çok da ileri bir yorum olmasa gerektir.

3.2.2. Ekonomik Olanaklara Tehdit Oluşturduğu ve Ülke Ekonomisine Yük Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, ekonomik olanaklara tehdit, ülke ekonomisine yük oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili toplamda 66 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme yöntemleri ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.2.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Söz konusu kategoriyle ilgili dikkat çekici örnek başlıklar sıralanmış, değerlendirmeleri, sunulan sıraya göre yapılmıştır.

“Suriyeli mültecilere 5 yılda 30 milyar dolar harcadık” (Sözcü, 5 Şubat 2016).

“Suriyelilere 36 milyar TL harcadık” (Sözcü, 6 Ağustos 2016).

“Suriyeliye ev vermenin faturası 67,5 milyar lira” (Sözcü, 13 Temmuz 2016).

“Mülteciler işimizi elimizden aldı” (Sözcü, 9 Ağustos 2018).

“Ekonomi durdu” (Sözcü, 8 Mart 2016).

“Türkler kapattı, Suriyeliler açtı” (Posta, 21 Ocak 2017).

“Türkiye turizmine Aylan bebek engeli!” (Sözcü, 4 Şubat 2016).

“Mülteciydi zincir oldu” (Hürriyet, 10 Mart 2015).

“Suriyelilere çalışma izni verilmesi işsizliği artırır” (Sözcü, 15 Ocak 2016).

“Mavi yakalı açığını Suriyeli kapatacak” (Sözcü, 2 Şubat 2016).

“400 bin kaçak Suriyeli işçi” (Hürriyet, 8 Aralık 2015).

Suriyeli mültecilerin ekonomik bir tehdit oluşturduğu, ülke vatandaşları açısından ekonomik olanaklara bir engel, ülkeye ciddi bir yük oluşturduğu varsayılan haberlerde bir maliyet hesabının çıkarılarak mültecilerin yol açtığı masrafların hesaplandığı öne çıkan bir unsurdur. Mültecilerin çevrede bıraktığı iz, ülkeye girdikleri andan itibaren maddi boyutuyla da hesaplanmaya başlanmış, yazılı basında yılın çeşitli dönemlerinde bu durumun maliyeti çıkarılarak bir harcama pusulası ortaya konmuştur.

Sözcü gazetesinin 5 Şubat 2016 tarihli haberinde kullanılan, *“Suriyeli mültecilere 5 yılda 30 milyar dolar harcadık”* başlığı ile birkaç yılın değerlendirmesi yapılarak ortaya bir hesap çıkarılmaktadır. İç sayfalardan duyurulan haberin “mültecilere harcadık” biçiminde ifade edilmiş olması ülkenin kendi giderleri için harcanabilecek olan yüklü miktardaki paranın, mültecilere harcanmış olarak ifade edilmiş olması, boşa gitmiş, çarçur edilmiş algısını yaratmaktadır. “Mülteciler için kullandık” biçiminde kullanılsa nispeten daha farklı bir anlam çıkacakken, “harcama” sözcüğünün kullanılması mültecilere kullanılan paranın boş bir masraf olduğu izlenimini

uyandırmaktadır. “*Suriyelilere 36 milyar TL harcadık*” başlığıyla 6 Ağustos 2016 tarihinde yine Sözcü gazetesinden duyurulan haberde de aynı dil kullanılmıştır. Bir önceki haberin üzerinden geçen zaman içinde yapılan harcama da eklenerek yeniden haberleştirilmiştir. Ekonomi sayfasında yer alan haber, sayfanın hemen üstünde ve göze çarpar biçimde konumlandırılmıştır. Yine Sözcü gazetesinin 13 Temmuz 2016 tarihinde ekonomi sayfasından yapmış olduğu habere atmış olduğu “*Suriyeliye ev vermenin faturası 67,5 milyar lira*” başlığı da mülteciler için ödenmiş bir bedelin masraf pusulasını duyurmaktadır. Mültecilerin barınma ihtiyaçları için oluşturulacak imkânların devlete ne kadar mal olacağı hesaplanarak, faturası çıkarılmıştır.

Suriyeli mültecilerin, ülke ekonomisine mal olduğu yükün yanı sıra ekonomik olanaklar açısından da ülke vatandaşının elindeki fırsatı kendilerine çeken bir konumda oldukları varsayılmaktadır. “*Mülteciler işimizi elimizden aldı*” başlığıyla haberi duyuran Sözcü gazetesi, tamamı büyük harflerden oluşan ve büyük puntolarla, sayfanın üst bölümüne, yarım sayfa olacak biçimde haberi konumlandırmıştır. Yüksek sesle duyurduğu haberle, mültecilerin ülke vatandaşının işini elinden almasının yarattığı huzursuzluğa dikkat çekmektedir. “*Ekonomi durdu*” başlığıyla Sözcü gazetesinin 8 Mart 2016 tarihinde yapmış olduğu haberde ise korkutucu bir hava yaratılmıştır. Ülkenin ekonomik sisteminin çöktüğü, mali ve iktisadi hayatın son bulduğu algısı yaratılmaktadır. “*Türkler kapattı, Suriyeliler açtı*” başlığıyla, 21 Ocak 2017 tarihinde haber yapan Posta gazetesi ise ülke insanının zarar üstüne zarar yaparken, Suriyeli mültecilerin ülkemize gelmekle kâr elde ettiklerini ima etmektedir. “*Türkiye turizmine Aylan bebek engeli!*” başlığıyla Sözcü gazetesinde yer alan haberde ise ülke ekonomisi için önemli bir yeri olan turizme mültecilerin engel olduğu açıkça ifade edilmiştir. Haber başlığının sonuna bırakılan ünlem işareti konuya dikkatleri çekme isteğinin yanı sıra, yapılan ikazın da bir göstergesidir. Ülkenin mali dengesini bozan bir unsur olarak mültecilerin sadece hayattaki varlıklarının değil, ülke sınırları içerisinde ölümlerinin dahi maddi bir kayba yol açtığı üstü kapalı bir biçimde ifade edilmiştir.

Hürriyet gazetesinin 10 Mart 2015 tarihli haberinde ise, “*Mülteciydi zincir oldu*” başlığı kullanılmıştır. Haber başlığında mültecinin sahip olması gereken niteliklerle çelişen bir durumun var olduğu algısı uyandırılmıştır. Mülteci olmanın iş kurmaya, mülk sahibi olmaya, mağaza zincirleri oluşturmaya engel bir durum olduğu peşinen kabul edilerek, mültecinin parasız pulsuz, yoksulluk içinde bir yaşam sürmesi gerektiği

ima edilmiştir. Oysa başka ülkelere iltica eden insanlar, kendi ülkelerindeki yaşam koşulları istediklerini yapmaya el vermediği için ülkelerinden ayrıлып yeni yerlere doğru yol almaktadırlar. İltica etmeden önceki hayat standartlarını gittikleri ülkede de sürdürme arzusu taşımaktadırlar. Ancak haber başlığında mülteci olan biri tarafından bir iş koluna ait zincirin oluşturulmasını yadırgayan ve tepeden bakan bir dille kurgulanmıştır.

Suriyeli mültecilerle ilgili yapılan bir başka haberde ise, “*Suriyelilere çalışma izni verilmesi işsizliği artırır*” başlığı kullanılmıştır. Sözcü gazetesinde yer alan, 15 Ocak 2016 tarihli bu haberde ise Suriyeli mültecilere çalışma iznine ait bir tartışma haber başlığına taşınmıştır. Habere konu olan aktörler, mülteci kimlikleri anılmadan sadece etnik kimlikleri olan “Suriyeliler” şeklinde ifade edilmişlerdir. Ülkeye girişlerine izin verilen, konaklamalarına müsaade edilen mültecilerin hayatlarını bir şekilde devam ettirebilmeleri için bir geçim kaynaklarının da olması icap etmektedir. Ancak haber başlığında, mültecilere verilecek olan çalışma izninin ülkenin vatandaşlarının girme ihtimali olan iş kollarının mülteciler tarafından doldurulacak olmasının yaratacağı engele dikkat çekilmektedir. Haber başlığı bir şahsa ait görüş içermesine rağmen aktarılanın bir alıntı olduğu belli edilmemiş, tırnak içerisine alınmaksızın açıktan başlık şeklinde kullanılmıştır. Mültecilerin işe girmelerinin başkalarının elinden işi almak suretiyle olacağı ima edilerek, işsizlik oranının artacağı endişesi dillendirilmiştir. Suriyeli mültecilerin bir işe girebilmeleri için o iş yerinden birilerinin çıkarılmasıyla ancak bunun mümkün olacağı ima edilmiştir. Oysa mültecilere verilen işlerde kendilerine tanınan haklar, ülkenin kendi vatandaşı ile aynı olmamakla birlikte, ayrı bir statüde ve ayrı özlük haklarına sahip bir biçimde söz konusu işler kendilerine tahsis edilmektedir.

Aynı gazetenin yaklaşık on beş gün sonra yapmış olduğu başka bir haber ise bu duruma cevap verir niteliktedir: “*Mavi yakalı açığını Suriyeli kapatacak*” (Sözcü, 2 Şubat 2016). Suriyeli mültecilere verilecek olan çalışma izni ile sektörde eleman boşluğu bulunan kollarda mültecilerin istihdam edileceği ve kendilerinin bir açığı kapatacağı ifade edilmiştir. Haber başlığının dilinde ezici bir üslubun varlığı göze çarpmaktadır. Haber başlığında, eleman açığı bulunan sektör, Sanayi Devrimi yıllarından kalma bir adlandırma olan “mavi yakalı” şeklinde ifade edilmiş, bu açığı kapatacak olanlar ise resmi kimlikleri olan mülteci sıfatıyla değil, etnik kimlikleri olan

“Suriyeli” şeklinde anılmışlardır. Yapacakları işte ve üstlenecekleri sorumlulukta insan gücü olarak var olmaları bir kenara bırakılıp, mensup oldukları ırk ön plana taşınmıştır. Mültecilerin alt sınıf olduğu imasında bulunularak, hizmetkâr sınıf olarak çalıştırılması göndermesinde bulunan haber, mültecilerin kimliğine tepeden bakan bir dille ifade edilmiştir. Hürriyet gazetesinin “400 bin kaçak Suriyeli işçi” başlığıyla yer verdiği haber ise, kaçak işçinin ekonomiye oluşturduğu yük, sayısal bir değer ile ifade edilmiştir. 400 bin gibi büyük bir değer olan kaçak işçi sayısının, sektörel işleyiş açısından bir sorun olması gündeme taşınırken, haberin öznesi olan Suriyeli mülteciler, “Suriyeli işçi” şeklinde etnik kimliği ile anılmış, tepeden bakan bir dille “kaçak işçi” şeklinde yaftalayıcı bir üslup ile aktarılmıştır.

Haber başlıklarının genelinde göze çarpan unsur mültecilerin “Suriyeli” şeklinde etnik kökenlerine vurgu yapılarak anılması, etiketleyici, dışlayıcı ve tepeden bakan bir dille anılıyor olmalarıdır. Ekonomik imkânların önünde bir tehdit oluşturdukları varsayıldığı için mültecilere karşı olumsuz ve müsamahakâr bir üslup sergilenmemektedir. “Vatanın elden gitmesi” kadar mühim bir mesele olan “ekmeğin elden çıkması” endişesi, haberlerin diline yansımış, aktarılan başlıklarda mültecinin varlığının, kazancın bölünmesine yol açan bir unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. Ülkenin ekonomisine bir yük olmaları gelecek kaygısı olarak aktarılmış ve mültecilerin bir gün daha fazla ülke sınırları içinde kalmasının maliyeti hesaplanarak haber başlıklarına taşınmıştır.

3.2.2.2. Haber Spotları ve Analizi

Ekonomiye yük oluşturduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili yazılı basında yapılan haberler arasında öne çıkan haber spotlarından seçilen örnekler aşağıda sıralanmış ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

“Davutoğlu, ‘Şam’da namaz kıлма’ hayalinin faturasını açıkladı. Londra’da Suriye Donörler Konferansı’nda konuşan Başbakan Davutoğlu, ‘Sadece kamplardaki Suriyeliler için 10 milyar dolar harcadık. Diğer şehirdekiler, için belki 20 milyar dolar ek masraf ve maliyet var’ dedi.” (Sözcü, 5 Şubat 2016).

Sözcü gazetesinin 5 Şubat 2016 tarihli haberinde kullandığı haber spotunda, dönemin Başbakanı Davutoğlu’nun dilinden aktarım yapılmıştır. Suriyeli mültecilerin

oluşturduğu yükün devlet yetkililerinin ağzından ve sayısal ifadelerle sunulması konunun ciddiyeti ve taşıdığı önem açısından öne çıkmaktadır. “Şam’da namaz kılma hayalinin faturası” şeklinde ifade edilen haber başlığının hemen üzerinde yer alan kısımda ise eleştirel ve yargılayıcı dilin varlığı göze çarpmaktadır. Suriyeli mültecilerin sığınma taleplerine verilen karşılık dolayısıyla harcanan paranın “namaz kılma hayalinin faturası” şeklinde tek bir olguya indirgenmesi, haberin olumsuzlama kurgusu üzerine inşa edildiğini göstermektedir. 6 Ağustos 2016 tarihli Sözcü gazetesinin aşağıda sunulan ve aynı minvalde yapmış olduğu bir başka haberin spotunda da yapılan harcamanın tutarı bildirilmiştir.

“Türkiye, sayıları 3 milyona ulaşan Suriyeli mülteciler için AFAD bütçesinden bugüne kadar 12 milyon dolarlık harcama yaptı...” (Sözcü, 6 Ağustos 2016).

Mültecilerin ulaştığı sayı ile yapılan harcamanın tutarı endişe yaratıcı birer veri olarak sunulmuştur. Spot cümlesinin bitimine bırakılan üç nokta ise konunun eleştiriye açıklığına, daha fazla söylenecek sözün varlığına bir göndermede bulunmaktadır. Suriyeli mültecilerin sınırlarımızdan içeri kabul edildiği ilk anlardan günümüze uzanan süreçte yapılan haberlerin tutumuna da ilişkin birtakım göstergeler mevcuttur. Buna bir örnek olarak Posta gazetesinin 29 Haziran 2011 yılında yaptığı haber ile Sözcü gazetesinin 8 Mart 2016 tarihinde yaptığı ve aşağıda sunulan haber spotlarının karşılaştırması örnek olarak gösterilebilir:

“Suriye’deki olaylardan kaçanların sığındığı Hatay’ın Yayladağı ilçesindeki ekonomik canlanma esnafın yüzünü güldürdü. Yazın sinek avlayan esnaf, şimdi sipariş yetiştiremiyor.” (Posta, 29 Haziran 2011).

“Suriye’den yoğun göç alan Hatay’da ekonomi durma noktasına geldi. Kentte işsizlik Türkiye ortalamasının çok üstüne çıkarken durgunluk nedeniyle esnaf kira ödeyemez duruma düştü.” (Sözcü, 8 Mart 2016).

2011 yılında sınırdan ilk geçişler üzerine Posta gazetesinin yapmış olduğu haberin spotunda Hatay sınırından geçen mültecilerin esnafın yüzünü güldürdüğü, yazın duraklayan işleri hareketlendirdiği, esnafın siparişleri yetiştirmekte zorlandığı yönünde bir bilgi aktarımı mevcuttur. Haber başlığında “Sığınmacı bereketi” ifadesinin kullanılması mültecilerin varlığına yüklenen olumlu bir manayı çağrıştırırken haber spotunda bu durum detaylandırılarak “esnafın yüzünün gülmesi” şeklinde ifade

edilmiştir. Aradan 5 yıl geçtikten sonra Sözcü gazetesinin 8 Mart 2016 tarihinde yine aynı bölgeyle ilgili yapmış olduğu haber ise bu durumun tam aksine işaret etmektedir. Haberin spotunda mülteci akını yüzünden Hatay’da esnafın kira ödeyemez duruma geldiği, işsizliğin Türkiye ortalamasının çok üstüne çıktığı ve bölgede ciddi bir durgunluk yaşandığı ifade edilmektedir. Ekonominin durma noktasına geldiği belirtilen haberin spotunda korkunç bir tablo çizilmektedir. İktisadi hayatın son bulmasının yaratacağı ekonomik buhrana dikkat çekilerek, endişe yaratacak bir dil kullanılmaktadır.

“TOKİ bir konutu 90 bin liraya mal ediyor. Hükümetin Suriyeli mültecileri yerleştirmek için en az 750 bin konuta ihtiyacı var” (Sözcü, 13 Temmuz 2016).

Sözcü gazetesinin yukarıda sunulan ve 13 Temmuz 2016 tarihli TOKİ konutlarından Suriyeli mültecilere ev tahsis edilmesi ile ilgili haberin spotunda ise, bir konutun ne kadara mal olduğu ve mültecileri yerleştirmek için ne kadar konuta ihtiyaç duyulduğu hesaplanarak yol açacağı maddi kayba işaret edilmiştir. Söz konusu spotta ifade edilen sayıların yüksek oluşu mültecilerin ülke açısından oluşturduğu yükün boyutu hakkında ikna edici bir bilgi vermektedir. Sayısal verilerin aktarılması bir bilginin kanıksanmasında, doğrulanmasında ve kabullenilmesinde yardımcı bir rol oynamaktadır. Haberlerin bu doğrultuda yapılıyor olması ise toplumsal kabullerin yönlendirilmek istendiğinin bir delilidir.

“Güneydoğu’da işsizliğin yüksek olmasının en büyük nedeni olarak kayıt dışı çalışma gösteriliyor. Gaziantep’teki 1200 Suriyeli firma ise Suriyeli çalıştırmayı tercih ediyor.” (Sözcü, 9 Ağustos 2018).

Sözcü gazetesinin “Mülteciler işimizi elimizden aldı” manşetiyle duyurduğu, 9 Ağustos 2018 tarihli, yukarıda sunulan bir başka haberin spotunda ise, Güneydoğu esnafının dilinden ülkenin ekonomik durumuna dair çeşitli tespitler aktarılmıştır. Kayıt dışı eleman çalıştırmanın işsizliği artırdığı ve bu durumun Güneydoğu bölgesindeki işsizlik oranına ciddi etkide bulunduğu ileri sürülmüştür. Mültecilerin varlığının kayıt dışı eleman çalıştırmayı kolaylaştırdığı varsayılarak bu durumun, ülke vatandaşının işsiz kalmasına yol açan olumsuz bir etki yarattığı ima edilmiştir. Gaziantep’te 1200 adet Suriyeli firmanın bulunduğu bahsedilen haber spotu, bu firmaların Suriyeli eleman çalıştırmayı tercih ettiğini ifade etmiştir. Suriyeli firmaların Suriyeli eleman çalıştırmayı tercih etmesinin çok çeşitli sebepleri olabilir: Dil ve kültür birliği olabilir, hemşerilik

bağı ya da kendi bölge insanına öncelik tanıma gibi pozitif ayırım yapmaya dair sebepler bulunabilir veya aynı uyruğa sahip olunduğu için arada akrabalık bağları olabilir, Türkiye'ye iltica etmeden önce kendi ülkelerinde zaten ortaklıkları bulunabilir vs. Suriyeli firmanın Suriyeli çalışan tercih etmesi aslında çok da tuhaf bir durum değildir. Ancak bu firmaların ülkemiz sınırları içinde bulunuyor olması bu firmaların yaratacağı istihdam fırsatlarından Türk vatandaşlarının da faydalanması beklentisini oluşturmaktadır. Haberin spotunda da bu durum ilginç hatta tuhaf bir durum olarak lanse edilmiştir. “Bölgede zaten kayıt dışı çalıştırma var, üstelik Suriyeli firmalar Suriyeli çalışan istiyor dolayısıyla bizim insanımız işsiz kalıyor” şeklinde bir denklem kurulmuş ve “mülteciler işimizi elimizden aldı” şeklinde de bir sonuca bağlanmıştır. Ancak bir işin elden alınması için önce o işin elde bulunması gerekmektedir. Haberde kullanılan dil, mültecilerin ekonomiye zarar verdiği yönünde bir algı üretme çabasıdır. Kayıt dışı eleman çalıştırmayı gündeme taşıyan bir başka haber ise Hürriyet gazetesinde 8 Aralık 2015 tarihinde yapılmıştır.

“Türkiye'nin tarihinde gördüğü en yüksek mülteci sayısına Suriyelilerle ulaştı hem de sadece 4,5 yılda. Önce geçici olarak değerlendirilen sorunun 'kalıcı' olduğu ortaya çıkıyor. İş dünyası 2,2 milyon Suriyeliden 400 bininin kayıt dışı çalıştığına dikkat çekerken çocuk işçiliği kâbusunun geri döndüğü uyarısında bulunuyor.” (Hürriyet, 8 Aralık 2015).

Haber spotuna mülteci sayısının fazlalığında bahsedilerek giriş yapılmış, mültecilerin varlığının bir sorun olduğu peşinen kabullenilerek “önce geçiciydi artık kalıcı” şeklinde panik uyandıran ve endişeye sevk eden bir ifadeye yer verilmiştir. “2.2 milyon mültecinin 400 bin kadarının kayıt dışı çalıştığı” aktarılarak, çocuk işçi konusunun yeniden gündeme geldiği belirtilmiştir. Çocuk işçi konusundan bahsederken “kâbus” ifadesi kullanılarak konunun korkutucu derecede bir öneme sahip olduğu vurgulanmak istenmiştir. Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda sunulan haber spotunda da kaçak işçiler gündeme taşınmıştır.

“Yaklaşık 400 bin Suriyelinin Türkiye'de kaçak olarak çalıştığı tahmin edilirken, 'usta' arayan sektörlerin gözü Meclis'te” (Sözcü, 2 Şubat 2016).

Haber spotunda, kaçak işçi sayısı 400 bin olarak aktarılmış ve usta arayan sektörlerin Meclis'ten çıkacak kararı merakla bekledikleri ifade edilmiştir. Mültecilerin

aslında sektörün önemli bir ihtiyacı olan usta açığını kapatmaya yardımcı olacağı üstü kapalı bir biçimde ifade edilirken, asıl vurgulanan ülkedeki toplam mülteci sayısı ve bunun kaçak olarak çalıştırılan yüzdesidir.

Haber spotlarında ortak bir biçimde kullanılan dil, ekonomik veriler üzerinden bir korku yaratmak ve ülkenin istikrar ortamının bozulacağı yönünde bir endişeyi pompalamaktır. Pek çok haberin spotu, paylaşılan sayısal veriler ile Suriyeli mültecilerin ülke ekonomisi açısından önemli bir maliyetinin olacağını ve bu durumun da Türk vatandaşları açısından dezavantajlı bir sonuç olacağı imasını taşımaktadır.

3.2.2.3. Haber Metni ve Analizi

Ekonomik olanaklara tehdit oluşturduğu ve ülke ekonomisine yük olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili örnek olarak seçilen haber örneklerinin ana olay sunumları aşağıda sıralanmış ve değerlendirmeleri yapılmıştır.

“İlçede iş patlaması

Suriye’deki karışıklıklardan kaçanların barındırıldıkları yerlerden biri de Hatay Yayladağı. İlçenin 6 bin 300 olan nüfusu kurulan 2 çadırkentteki 5 bin 800 sığınmacıyla birlikte 12 bin 100’e ulaştı. 100 yerli yabancı gazeteci de ilçede gelişmeleri takip ediyor. Hal böyle olunca yaz aylarında gençlerin başka illere mevsimlik işçi olarak gittiği Yayladağı’nda şimdilerde iş patlaması var.

60 işsiz gence iş

İlçe esnafı durumdan memnun. Fırın işletmecisi Özgür Genç, ekmek yetiştiremediklerini, üretimi 2 kat arttıracaklarını belirtti. Lokanta işletmecisi Mehmet Uğraşan satışlarının yüzde 100 arttığını kaydetti. Bilgisayar malzemeleri satan Mehmet Bilgili de her sektörde hareketliliğin arttığını söyledi ve ‘60 işsiz gencimiz bu süreçte iş sahibi oldu’ dedi.” (Posta, 29 Haziran 2011).

Posta gazetesinin “Yayladağı’nda sığınmacı bereketi” başlığıyla iç sayfalardan, sayfanın altından küçük bir detay haber olarak duyurduğu bu haberde, Suriyeli mülteciler ile ilgili olumlu bir kanaatin varlığı öne çıkmaktadır. Mülteci sayısının artmasıyla birlikte bu olumlanın tam aksi kutba taşınacak olması açısından dikkate alınmaya değer bir haber olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü mültecilerle ilgili yapılan

ekonomik içerikli haberler en başından beri olumsuz bir cepheden kurgulanmamış, hatta bereketin sembolü olarak karşılanmışlardır. İlk başta esnaf için avantajlı bir durum olarak karşılanan mültecilerin varlığı, bir süre sonra işsizlik, ekonomik gerileme ve devletin sırtına binen bir yük gibi görülmüştür. Söz konusu haber iki ara başlıkla verilmiş ve atılan başlıklarda ilçede yaşanan durum “iş patlaması” şeklinde ifade edilerek abartılı bir dille aktarılmıştır. Mülteciler için hazırlanan siparişlerin yetişmediğinden, yeni bir istihdam alanının ortaya çıktığını, bu durumun da işsiz gençlere iş kapısı araladığını “60 gence iş” ara başlığıyla duyurmuştur. Sadece tek bir sektörde değil, topyekûn tüm esnafın hareketlendiğini, bilgisayar malzemeleri satışlarından, fırınlara ve lokantalara kadar her kolda piyasada ciddi bir canlanma yaşandığı, bu sektörlerde çalışanların habere tanık olarak çağrılmaları suretiyle ifade edilmiştir. Sektör çalışanlarının ağzından satışların yüzde yüz artması gibi oldukça kârlı bir durumun yaşandığı aktarılmıştır. Ancak bu kadar olumlamanın yapıldığı, abartılı ifadelerle bir şenlik havasında sunulan haber, iç sayfalarda ve sayfanın alt köşesinde kendine küçük bir yer bulmaktadır. Tam aksi yönde yapılan haberler ise daha dikkat çekici bir konumda ve büyüklükte gazetelerde yer almaktadır. Buna örnek olarak aşağıda yer verilen haber incelenebilir.

“Suriye’deki iç savaş patlak vermeden önce altın günlerini yaşayan Hatay’da ekonomik hayat felç oldu. Savaştan kaçan mültecilerin ilk sığınak noktası olan kentte işsizlik zirve yaptı. [...] Kentte işsizlik artarken, ticari hayatın durma noktasına gelmesi Hataylıları kara kara düşündürüyor. Şehrin en işlek caddelerinde ‘kiralık dükkân’ ilanları sık sık göze çarparken siftahsız dükkân kapatmak zorunda kalan esnaf kira ödeyemez duruma düştü. Lütfü Savaş, tarihin her döneminde Hatay’ın önemli bir ticaret merkezi olduğuna dikkat çekerek, ‘Suriye krizinin ardından şehirde yaprak kımıldamaz oldu’ dedi. [...] Köprübaşı Esnaflar Derneği (Köprü-Der) Başkanı Mete Güneşer, şehrin kalbinde dükkânı olmasına rağmen, durgunluk nedeniyle dükkân kirasını zor ödediğini söyledi. ‘Biz Suriyeli kardeşlerimizi dışlamıyoruz, ancak Suriye’den gelen yoğun göç sonucu, yerli esnaf el değiştirmeye başladı. Birçok iş kolu Suriyeli göçmenlerin eline geçti. Fırıncılık, tatlıcılık, oto tamirciliğinde neredeyse Hataylı kalmadı. Bunun yanında işverenler ücret yarı yarıya azaldığı için Suriyelileri tercih ediyor. Bu da işsizliği artırıyor’ diye dert yandı.” (Sözcü, 8 Mart 2016).

“*Ekonomi durdu*” başlığıyla yarım sayfaya yakın ölçekte, sayfanın merkezinde, ekonomi sayfasında yer alan haber, “500 bin göçmen yaşıyor” ve “Sınır ticareti tamamen bitti” şeklinde iki ara başlıklı olarak hazırlanmıştır. Haberin görseline sarı büyük puntolarla “Dükkânlar sifatsız kapatıyor” metni eklenmiş, haberde Hatay Büyükşehir Belediye Başkanı ile Köprübaşı Esnaf Derneği (Köprü-Der) Başkanı gibi isimlerin görüşleri alınarak, konu yetkili ağızların şahitliklerinde aktarılmıştır. “Ekonomik hayat felç oldu”, “ticari hayat durma noktasına geldi”, “Hataylılar kara kara düşünüyor” gibi korku salan ifadeler haberin metnine yayılmış durumdadır. Haber okunurken her bir cümle ayrı bir panik yaratmakta, ekonomik olarak oldukça karamsar bir tablo çizmektedir. Haber, Hatay esnafı açısından ele alınmış olsa bile ülkenin tamamını ilgilendiren ciddi bir ekonomik açmaz varmış gibi yansıtılmıştır. “Şehrin kalbindeki dükkân bile kira ödeyemiyor” şeklinde aktarılan serzenişler ürkütücü ve yarın hakkında endişelenmeye zorlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Haberi destekleyici bir unsur olarak görüşleri alınan Esnaf Derneği Başkanının “Birçok iş kolu Suriyeli göçmenlerin eline geçti. Fırıncılık, tatlıcılık, oto tamirciliğinde neredeyse Hataylı kalmadı.” şeklindeki beyanı ile bölge halkının dezavantajlı bir durumda kaldığını hatta iş bulamaz hale geldiğini ifade etmektedir. Belediye Başkanının ise “Suriye krizinin ardından şehirde yaprak kıvılcıdamaz oldu” şeklindeki ifadesi de aynı görüşü destekler niteliktedir.

“Rusya ile uçak krizi, PKK terörü, son olarak Sultanahmet’te patlayan bomba, Türk turizmini olumsuz etkiledi. Ancak bunların ötesinde turizme darbe vuran bir başka etken daha var; Aylan bebeğin Türkiye kıyılarına vurmuş küçücük vücudunu gösteren o fotoğraf. CHP Milletvekili Haluk Pekşen, Avrupa’daki turizm fuarlarında, Aylan bebeğin fotoğrafının gösterilerek, Türkiye karşıtı propaganda yapıldığını açıkladı. Son dönemde Fransa, İsviçre ve Düseldorf’ta yapılan turizm fuarlarına katılan Pekşen, şu bilgiyi verdi: ‘Düseldorf’ta arkadaşım, Ege’ye gitmek istediğini söyledi. Görevli 2 fotoğraf çıkardı. Birinde Aylan bebeğin fotoğrafı, diğesinde çok güzel sahiller vardı. Tekneyle Ege’ye açılmamız halinde, sabah tekne gövdesine vurmuş bir cesetle uyanabileceğimizi söyledi.’” (Sözcü, 4 Şubat 2016).

“*Türkiye turizmine Aylan bebek engeli!*” başlığıyla yapılan haberde, trajik bir olayın turizme olan etkisi tartışılmıştır. Turizm sektörü için önemli olan Ege ve Akdeniz kıyılarında, göçmen teknelerinin bulunması ve batan teknelerden kıyıya vuran cesetlerin

turizmi olumsuz yönde etkileyebileceği haberde işlenmiştir. Aylan bebeğin Ege kıyılarına vurmuş olan cesedinin mülteci meselesinde önemli farkındalık yaratmış olması, söz konusu hadisenin sahip olduğu trajik etkisini ortaya koyarken, bu mevzunun keyfi hareketlilik olan seyahat ve turizm planlarını yaparken Türkiye açısından yaratacağı olumsuz imaj gündeme taşınmıştır. Mültecilerle ilgili yaşanan en trajik örnek anılarak, engel teşkil ettiği ifade edilmiş ve sahillerde yaşanacak ölümlerin insani boyutu es geçilmiştir. Bir yanda can güvenliği bulunmadığı için yola çıkan ve çıktığı yolda da can emniyeti olmayan, ölümü göze alarak yeni bir yaşam umuduyla yola çıkan insanlar önemli ölçüde bir yaşam riski taşıyorken, öte yanda maddi durumu ve konforu yerinde olan bir kitlenin turistik amaçlı yaptıkları geziler bulunmaktadır. Bu durum, yaşama umudunun, yaşama konforuna karşı sürdürdüğü kıyasıya bir rekabet, “ölümüne” bir mücadeledir. Haberin girişinde Türkiye’de art arda yaşanan olumsuz olaylar sıralanmış ki bu olaylar canlı bomba, terör ve uluslararası bir uçak krizi gibi büyük ve etki alanı geniş, saldırı içerikli olaylardır. “Bu olayların üzerine bir de Aylan bebek eklendi” şeklinde bir ima ile önceki şiddet, terör ve siyasi kriz olaylarına denk tutulan hadise ise ailesiyle göç eden bir bebeğin cesedinin kıyıya vurmasıdır. Aylan bebek kıyıya vuran ne ilk ne de son cesettir. Ancak botlarla göç ederken hayatlarını kaybeden insanların var olduğuna dair bir farkındalığı uyandırmada önemli bir kırılma noktası olmuş ve medyanın bu haberi önemsemesi ve işleyiş biçimi Aylan bebeği simge haline getirmiştir. Bu haberde ise şiddet ve siyasi kriz olaylarının peşi sıra göçmenlerin kıyılarına vuran cesetlerinin eklenmesi, mültecilerin hareketliliğinin bir taciz olarak algılandığı sezdirilmektedir. Suriye savaşının başladığı günden beri var olan sınırdan geçişler, savaş uzadıkça artmakta ve botlarla yola çıkan ve yolda hayatını kaybeden çok sayıda insan bulunmaktadır. Ancak habere taşınma biçiminde kıyıya cesedin vurması değil bilhassa Aylan bebeğin cesedinin kıyıya vurması, meseleye adı konmuş bir aktör seçimini göstermektedir. Bu da haberdeki vurguyu artırıcı bir etkiye sahiptir. Haberde, bir turizm fuarında Ege’ye gitmek isteyen bir kişiye bir cesetli bir de cesetsiz kıyı fotoğraflarının gösterilmesinin Türkiye açısından “kırık bir imaj” yarattığı belirtilmiş ve “Tekneyle Ege’ye açılmamız halinde, sabah tekne gövdesine vurmuş bir cesetle uyanabileceğimizi söyledi” şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Burada insan hayatı ve yaşam onuru hiçe sayılarak tekneyle açılan insanı rahatsız edecek veya hoşuna gidecek görüntünün niteliği tartışılmıştır. “Kıyıya vuran ceset görmek istemezsiniz, o yüzden

Ege'ye açılmayın" şeklinde bir ikaz yapılmakta ve olay sadece turistik bir etkinliğin kalitesine indirgenmektedir. Kıyıya vuran cesetlerin, hoşnut olunmayan birer kıyı dekoru olarak görülmesi ve varlıklarından huzursuz olunması vicdani bir hassasiyet gösterilmesinin reddi olarak değerlendirilebilir. Haberin dilinde ise söz konusu fuarda yaşanan diyalogdan bir yakınma veya eleştirel bir tutum geliştirmenin aksine söz konusu olayı destekleyip, mülteci meselesinin turizme teşkil ettiği engele dikkat çekilmiştir. Haberin görseline Aylan bebeğin kıyıya vuran cesedinin fotoğrafı konularak, resim altına Aylan bebeğin tüm dünyayı ağlattığı yönünde bir ifade girilmiştir. Haberin görselinin altına atılan yazı ile işlenen meselenin birbirini desteklemiyor oluşu, haberin başlığından itibaren fark edilmektedir. Dünyayı ağlatan bir bebeğin turistik faaliyetlere engel olmasının yarattığı tezatlık haberin taşıdığı ana niyet ve görsel altı yazısıyla sığındığı örtmeceyi açıkça ortaya koymaktadır. Turizm sektöründen gelebilecek olan katkıya mültecilerin engel olduğu, hatta mültecilerin sağ olarak ülkede dolaşmalarının ayrı bir ekonomik maliyet oluşturduğu, ölü bedenlerinin kıyıya vurmasının ise ayrı bir ekonomik engel teşkil ettiği ima edilmiştir. "Cesetler bizim kıyılarımıza vurmaya da başka kıyılara vursa, turistik açıdan tercih edilecek kıyı bizimki olacağından, bu meseleden kârlı çıkan biz oluruz" yönünde bir hesaplamanın yapıldığı görülmektedir. Haber, gazetenin muhabiri tarafından yapılmış olup, iç sayfalarda sayfanın sol üst köşesinde detay haber olarak yer almaktadır. Haber sayfada büyük bir ölçeklendirmeye tabi tutulmamış olsa da haber başlığında kullanılan çarpıcı ifade ve ünlem işareti konuya çekilen dikkati ifade etmektedir.

3.2.2.4. Haber Görseli ve Analizi

Ekonomik olanaklara tehdit oluşturduğu ve ülke ekonomisine yük olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili dikkat çeken haber örnekleri ve değerlendirmeleri sunulmuştur.

Tablo 3.4. “Suriyelilere 36 milyar TL harcadık”, Sözcü, 6 Ağustos 2016.

EKONOMİ	
Suriyelilere 36 milyar TL harcadık	
Türkiye, sayıları 3 milyona ulaşan Suriyeli mülteciler için AFAD bütçesinden bugüne kadar 12 milyar dolarlık harcama yaptı...	
Yaşanan savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyeliler için Türkiye'nin yaptığı harcama her geçen gün artıyor. Maliye Bakanı Naci Ağbal, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) bütçesinden Suriyeli mülteciler için yapılan harcama tutarının 36 milyar liraya ulaştığını açıkladı. 26 BARINMA MERKEZİ CHP Niğde Milletvekili Ömer Fethi Gürer'in sözlü soru önergesine yanıtlayan Bakan Ağbal, Türkiye'de 3 milyona yakın Suriye vatandaşının geçici koruma statüsünde misafir edildiğini belirtti ve 253 bin 487 Suriyelinin AFAD'ın 10 ilde kurduğu 26 barınak merkezinde	yaşadığını kaydetti. Bakan şöyle dedi: "Birişmiş Milletler standartları dikkate alınarak AFAD tarafından yapılan çalışmaya göre, Suriyelilere yönelik yapılan harcama tutarı 12 milyar dolar aşmış bulunmaktadır. Bu tutara AFAD tarafından afet ve acil durum faaliyetleri ödeneğinden, diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yaptığı harcamalar ile geçici barınma merkezlerinde çalışan kamu personeli, eğitim ve sağlık, çadır ve konteynerlerin amortisman maliyeti, geçici barınma merkezlerinin arsa kira bedelleri, yaturma dönüşmeyen maliyet, Türk Kızılay tarafından bu kapsamda yapılan operasyonel harcamalar dahil bulunmaktadır." SÖZCÜ/ANKARA
MEMUR Sendikaları Konfederasyonu (Memur-Sen) tarafından her ay düzenli olarak yapılan açlık-yoksulluk araştırması sonuçları açıklandı. Buna göre temmuz ayında Türkiye'deki 4 kişilik bir ailenin açlık sınırı 1504TL, yoksulluk sınırı ise 4 bin 232 TL olarak belirlendi. Yapılan araştırmaya göre temmuz ayında haziran ayına göre gıda maddeleri fiyatlarında ortalama yüzde 2,66'lık bir artış yaşandı. Temmuz ayında göze çarpan en büyük artışlar yüzde 46,25 domates, yüzde 41,45 taze fasulye, yüzde 29,86 carliston biber, yüzde 22,60 sivri biber, yüzde 18,78 ar-tışla sarımsakta yaşandı. En fazla göze çarpan artışlar ise yüzde 28,64 erik, yüzde 9,59 kiraz, yüzde 2,99 salam, yüzde 2,45 fırınlık içi, yüzde 2,36 anahtar yumurta fiyatlarında yaşandı. Temmuzunda bir önceki aya göre gıyım fiyatları ortalama yüzde 3,08 düştü. Bu fiyatlarda hazirana göre en büyük çeki değişim, yüzde 0,41 ile gıysi tamininde görüldü.	
Gazete Adı ve Tarih	Haber Görselinin Konumu
Sözcü, 6 Ağustos 2016	Sayfa 11, üst
Başlık	Fotoğraf alt/ üst yazısı
“Suriyelilere 36 milyar TL harcadık”	(Solda) “Hatay’ın bazı cadde ve sokakları, Arapça tabelalı işyerleri nedeniyle adeta Suriye’ye döndü. Kentte Suriyelilere ait kayıtlı toplam 368 işyeri bulunuyor”
Gösterge	Gösteren
Bir dükkân, Arapça tabelalar, simit, çay	Mültecilere ait bir dükkânın görseli, simit, çay
Gösterilen	
Denotatif Anlam	Konotatif Anlam
Girişinde Arapça tabelaların yer aldığı, mültecilere ait bir lokanta görseli ve hemen yanında yer alan haberde ise bir adet simit ve bir bardak çay bulunmaktadır.	Söz konusu haberin sadece kendisi değil, yanındaki haber de vermek istediği mesaj açısından oldukça ilgi çekicidir. Sol tarafta Suriyeli mültecilere harcanan para miktarı büyük harflerle belirtilmiş, haberin görseline ise mültecilere ait bir işyerinin görseli paylaşılmıştır. Haberin başlığı ile görseli birbiri ile uyumsuz olup, fotoğraf alt yazısı başlığın çok dışında bir konuya işaret etmektedir. “Devletin mültecilere yardım amaçlı verdiği para ile kendi dillerinde mekânlar kuruyorlar” imasında bulunmaktadır. Haberin hemen yanında yer alan haberde ise sarı renkli dikkat çekici bir başlık atılarak, yoksulluk göndermesinin vazgeçilmez olan simit ve çaya yer verilmiştir. “Suriyeli mültecilere devlet şu kadar para harcıyor ama bizim insanımız açlık sınırında yaşıyor, simit ve çaya talim ediyor” düşüncesi uyandırılmaya çalışılmıştır. Haberlerin ekonomi sayfasında, hemen üstte, yan yana konumlandırılmış olmaları, iki konunun birlikte düşünülmesine yönelik bir imada bulunmaktadır.

Tablo 3.5. “Mülteciler işimizi elimizden aldı”, Sözcü, 9 Ağustos 2018.

Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 9 Ağustos 2018	Haber Görselinin Konumu Sayfa 9, sol üst merkez
Başlık “Mülteciler işimizi elimizden aldı”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Gaziantep’te 1.200’ü bulan Suriyeli şirketin tüm çalışanlarını Suriyeliler oluşturuyor.”
Gösterge Çok sayıda insan	Gösteren Ayakta duran çok sayıda çeşitli yaş grubundan mülteci işçiler
Gösterilen	
Denotatif Anlam Ayakta ve yan yana duran, çok sayıda mülteci işçi bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Haber görselinde yan yana ve ayakta duran yetişkin erkeklerin kullanılmış olması, ilk etapta bir karşıt grup oluşturma ve teyakkuz hali anlamı taşımaktadır. İşleri ellerinden alınan insanların sitemkâr çağrısı, haber başlığında kullanılmışken haber görseli de bu durumu destekler nitelikte bir kompozisyon oluşturmaktadır. Habere konu olan aktörlerin görseli oturur pozisyonda veya ayrı ayrı mekânlarda elde edilmiş görüntülerden de oluşturulabilecekken, bir araya toplanmış bir kalabalık grubun görüntüsü kullanılmıştır. Böylelikle, deyim yerindeyse, bir ayaklanma durumu sezdirilmiştir. Fotoğraftaki kişilerin beden dilleri okunacak olursa, bir kısmı ellerini arkasında bağlamış, bir kısmı ellerini kemerine veya cebine koymuş, ayaklar bir adım ilerde olacak şekilde bir meydan okuma havası sezilmektedir. Fotoğraf alt yazısında “Suriyeli şirketler Suriyeli eleman çalıştırıyor” yönünde bir bilgi girilmiş olsa da görseldekiilerin Suriyeli çalışanlar veya işleri ellerinden alınan insanlar olup olmadığı net değildir. Her iki durumda da görseldekiilerin meydan okuyan tavrı manidardır. Ya bir ayaklanma çağrışımı ya da kurduğu şirketlerin sayıca fazlalığına güvenen ve bölgeyi kendine mal eden insanların “rahat” duruşları olarak değerlendirilebilir.

Tablo 3.6. “Türkler kapattı, Suriyeliler açtı”, Posta, 21 Ocak 2017.

Gazete Adı ve Tarih Posta, 21 Ocak 2017	Haber Görselinin Konumu Sayfa 9, sol üst köşe
Başlık “Türkler kapattı, Suriyeliler açtı”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Aralık ayında 4 bin 855 şirket ve kooperatif kurulurken, 1.896 şirket kapandı.”
Gösterge 2 adet asma kilit	Gösteren Kapısına kilit vurulan işyeri
Gösterilen	
Denotatif Anlam Görselde, yakın plandakiler net, uzak plandakiler flu olmak üzere kepenklere asılı bulunan asma kilitler bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Haberin başlığında, ekonomik olarak Türkler açısından dezavantajlı, Suriyeliler açısından avantajlı bir durumun varlığı ifade edilmiştir. Haber görseli de bu söylemi destekleyici nitelikte kurgulanmıştır. İki adet asma kilidin yakın plan çekimi ile artık esnafın dükkânına kilit vurmaya zorunda kaldığı, işlerinin kötüye gittiği anlatılmaya çalışılmıştır. Haber görselinin üstüne yazılmış olan metinde sayısal verilerle konunun ciddiyeti belgelenmeye çalışılmıştır. Fotoğrafta yakın planda net, uzak planda flu birden fazla asma kilidin bulunması, kepenklere kilit vuranların sayıca çok olduğunu ima etmektedir. Haber ekonomi sayfasında sol üst kısımda ilk haber olarak göze çarpacak biçimde yerleştirilmiş ve haber görseli sayfanın tam ortasına konumlandırılmıştır. Sayfada ilk göze çarpan kepenklere vurulan kilitler olup, bu şekilde olumsuz bir durum duyurulmaktadır. Türklerin kepenk indirmesi tek başına bir mesele olarak sunulmamış, bir kıyaslamaya gidilerek Suriyelilerin dükkân açmaları konuya dâhil edilmiş ve bu durumun Türklerin aleyhine olduğu algısı inşa edilmiştir. Kepenklere asılı olan asma kilitler ile konunun çözümsüz ve umutsuz bir vaka olduğunu ima edilerek yapılacak hiçbir şeyin kalmadığı yönünde çaresizlik duygusu verilmeye çalışılmıştır.

3.2.2.5. Tartışma

Ekonomik olanaklara tehdit oluşturduğu ve ülke ekonomisine yük olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örneklerinde, mültecilerin ekonomik bir tehdit oluşturduğuna dair bir kabulün bulunduğu tespit edilmiştir. Mültecilerin devletin sırtına binen bir yük olduğu, olası ekonomik atılımlara bir engel teşkil ettiği, ülkenin kendi vatandaşlarının erişebileceği fırsatlara mani oldukları iması yapılmıştır. Mültecilerin yiyecek, giyecek, eğitim, sağlık ve barınma gibi ihtiyaçlarının temin edilmesinin yüksek maliyetli bir gider olduğu rakamsal verilerle duyurulmuş ve çeşitli periyotlarla bu türden haberler tekrarlanmıştır. Suriyeli mültecilerin sadece yol açtıkları masraflar değil aynı zamanda kurmuş oldukları işler ve çalışmış oldukları sektörler de elden giden alanlar olarak görülmüş ve bu durum ciddi bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Ülkeye gelen sığınmacılar için yapılan harcamaların devletin kendi vatandaşı için ayırdığı bütçeden kısılarak yapılıyor olduğu düşüncesi, haberlerde ana çerçeveyi oluşturmaktadır.

Gazetelerin yayın politikaları farklılık göstermesine rağmen mültecilerle ilgili ekonomi haberlerinde ortak bir dil oluşturulduğu fark edilmiştir. Konuyla ilgili haberler çoğunlukla ekonomi sayfalarında duyurulmuş, ana sayfa veya arka sayfada bu içerikteki haberlere pek yer verilmemiştir. Toplumsal karşılığını daha vurucu biçimde alacağı düşünülen haberler yarım sayfa ya da tam sayfa olarak konumlandırılmıştır. Mültecilere çalışma izni ile vatandaşlık hakkının verilmesi haftalarca gündemden düşmemiştir. Mültecilerin izinli bir biçimde çalıştırılması ve onlara sosyal güvence sağlanması hatta vatandaşlık verilmesi onların yarın gidecek olan bir misafir olmaktan çıkıp, kalıcı olmaları anlamına gelmekte ve bu kalıcılık toplumsal bir endişe yaratarak onları “gelip gitmeyen birer yabancıya” dönüştürmektedir. Bauman’ın ifadesiyle, “Onlar yer değiştiriyor değildirler, yeryüzündeki yerlerini yitirmektedirler” (2012b: 189). Haberlerin dilinde bu tedirginlik ciddi bir biçimde hissedilmektedir. Bu kaygı ya yetkili organlar ya da halkın ağzından aktarılan bir biçimde yapılan haberlerle sunulmuş ve toplumsal bir panik havası yaratılmaya çalışılmıştır. Suriyeli mültecilerin çalışma iznine tabi tutulmasına şüpheyle yaklaşmış olmasına rağmen, mültecilerin kayıt dışı işçi olarak çalıştırılmasına da karşı çıkar nitelikte haberler sıkça yer almıştır. Mültecilere verilecek olan çalışma izninin ülkedeki işsizlik oranını artıracığı ve ülkenin kendi

vatandaşlarının iş hakkına mani olacağı düşüncesiyle eleştirilmesine mukabil, mültecilerin kayıt dışı çalıştırılmasının ise iktisadi dengeyi bozacağı düşünülmektedir. Oysa mültecilerin kayıt altına alınması onları ve işverenleri kontrol etmeyi mümkün hale getireceğinden genel bir denetleme olanağı sunacaktır. Ancak kayıt dışı eleman çalıştırmak, hem mültecinin emek ve hak mağduriyeti yaşamasına yol açacak hem de işverenin yönetim performansını olumsuz yönde etkileyecek bir durumdur. Haberlerde ise her iki durum da yakınılarak aktarılmış ve çare olarak, zımnen, mültecilerin hiç bulunmaması, onların olmadığı bir toplumun daha iyi olacağı ifade edilmiştir.

Dünyanın dev ekonomileri, kapitalist sisteme bağlı olarak sermayesini katlamaya devam ederken, sömürgeciliğe de yeni bir form kazandırmışlardır. Az gelişmiş veya gelişmemiş olan devletlere “kusursuz bir hayat” imajını bir yandan pazarlarken öte yandan ülkesine bu koşulları yakalamak için gelen göçmenleri vasıfsız işçi olarak kullanmakta ve dayanılması güç koşullara rıza göstermelerini beklemektedir. Ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik kriz, pahalı hayat şartları, siyasi çekişmeler, dış ülkelere bağımlılık, savaş, çatışma vb. koşullar dolayısıyla umduğu hayat standardına ulaşamayan insanların, kendi ülkelerini terk ederek başka bir ülkenin yolunu tutmalarının, mevcut koşullarında zaten hiçbir şeye sahip olmayıp, “canından başka kaybedecek bir şeylerinin olmaması” tesellisine sığınmalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Uygur yaşam şartlarında hayatını sürdürme umuduyla, emniyetsiz ulaşım koşulları altında, bilinmezliğe doğru yolculuk yapan pek çok insan, daha yolculuğunu tamamlayamadan bu umutla can vermektedir. Doğup büyüdüğü yeri terk eden insan ya kendi ülkesinde arzuladığı koşulları oluşturma fırsatını savaş, çatışma vs. sebepler yüzünden bulamamakta ya da kısa yolu tercih ederek, bu koşulları tesis etmek için çabalamak yerine, hâlihazırda devam eden döngüde yer alma arzusu taşımaktadır. Bu durum ise insanı, erişmek istediklerine karşılık nelerden vazgeçebileceğini ispatlaması gereken bir sürece doğru itmektedir. Uygur bir standarda sahip olma arzusuyla insanın içine girdiği bu durumu Freud, “mutluluk olanağının bir bölümünü bir parça güvenlik ile takas etmiş” olması şeklinde yorumlamaktadır (2013: 72).

Mültecilere verilecek olan vatandaşlık hakkı ise daha ziyade siyasi konuların malzemesi olarak kullanılmıştır. Suriyeli mültecilere harcanan paranın boşa gittiği algısı sürekli vurgulanmakta ve onlara yapılan masrafların vicdani ve insani bir kıymetinin olmadığı, tamamen iktisadi bir kayıp olduğu ima edilmiştir. Mültecilere karşı takınılan

tavır dışlayıcı, kutuplaştırıcı ve onları fazlalık gören bir tepeden bakış biçimindedir. Suriye savaşının başladığı günden beri ülke içindeki ekonomik veriler takip altına alınmış, borsa istatistikleri savaşın etkileri üzerinden değerlendirilmiştir. Savaşın neticesi olan mülteci akınını takiben ekonomik işleyiş daha yakından mercek altına alınarak, ülkenin mali gidişatında mültecilerin varlığı sorgulanmaya başlanmıştır. “Mültecilere karşı değiliz ama onlar da çok fazla yük oldular” kabilinden bir karşı çıkışla, çözümsüzlük bir çözüm olarak sunulmuştur. Mültecilerin varlığı her halükarda bir masraf olacaktır. Çünkü insani ihtiyaçlar birer maddi bedel karşılığında elde edilebilmekte ve günlük olarak yenilenmektedir. Hem bu duruma razı olup hem de masraf olmasınlar demek çelişkiyi hâkim kılmaktan ibarettir. Mültecilerin toplumdaki varlığını tamamen reddeden bakış açısı ise insani sorumluluğu üstlenmekten kaçınan “başkaları yapsın, bizim rahatımız kaçmasın” şeklinde bir görüşün ifadesidir.

3.2.3. Şiddet ve Kriminal Olaylarının Faili; Felaketler ve Yıkımların Müsebbibi Oldukları Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, şiddet ve kriminal olaylarının faili; olumsuz felaketler ve yıkımların müsebbibi oldukları varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili toplamda 86 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme yöntemleri ile değerlendirilmiş, her kategorinin sonunda, tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair incelenen haberlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.3.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Söz konusu kategoriyle ilgili dikkat çekici örnek başlıklar sıralanmış ve sunulan sıraya göre değerlendirmesi yapılmıştır.

“Suriyeli babadan 12’lik oğluna hortumlu işkence” (Posta, 18 Nisan 2016).

“Suriyeli kocadan namus cinayeti” (Sözcü, 8 Ağustos 2018).

“Mülteciler suçu patlattı” (Sözcü, 18 Mart 2016).

“Mülteciler hayırsever kızı öldürdü” (Sözcü, 27 Ocak 2016).

“Mülteciler tacizden sonra adam dövdü” (Sözcü, 3 Şubat 2016).

“Suriyeliler mültecilerin parasını çaldı” (Sözcü, 21 Şubat 2016).

“Mülteciler kapatılan sınır kapılarını kırdı” (Sözcü, 1 Mart 2016).

“Suriyeliler ‘gürültü yapmayın’ diyen baba-oğlu bıçakladı” (Sözcü, 13 Temmuz 2016).

“Suriyeli grup 3 kişiyi dövüp hastanelik etti” (Sözcü, 15 Temmuz 2016).

“Suriyeli şoför 2 genç kızı ezdi” (Sözcü, 5 Haziran 2017).

“Suriye’den ithal yasak aşk cinayeti” (Hürriyet, 9 Eylül 2014).

“Al sana psikolojik patlama” (Posta, 27 Haziran 2016).

“Suriyeliler, Türkiye’de çıkan 100 olaydan birine karışıyor!” (Sözcü, 6 Temmuz 2017).

“Suriyeli uyuşturucu çetesine suçüstü” (Sözcü, 24 Mart 2017).

“Tacizci Suriyeliye sokakta uçan tekme” (Sözcü, 4 Kasım 2016).

Mültecilerin şiddet olaylarının müsebbibi ve toplumsal yıkımların faili olarak varsayıldığı haberlerde, şiddet olaylarının Suriyeli mülteciler tarafından yapıldığının özellikle vurgulandığı görülmektedir. Sözcü gazetesinde bu yönde yapılan haberlere daha sık aralıklarla ve çarpıcı örneklere rastlanmıştır. Yapılan haber başlıklarında habere konu olan Suriyeli mültecilerin, korkunun öznesi olarak işlendiği dikkat çekmektedir. Haberlere konu olan mağdurların yaşadığı eylemlerden daha önemli olarak sunulan detay, o eylemin kimin tarafından gerçekleştirildiğidir. Posta gazetesinin 18 Nisan 2016 tarihinde yaptığı habere atmış olduğu “Suriyeli babadan 12’lik oğluna hortumlu işkence” başlığı, bir babanın oğluna yapmış olduğu işkenceyi habere taşımaktan ziyade “Suriyeli bir babanın” yaşattığı dehşet olarak aktarılmıştır. Haber başlığının “hortumlu işkence” kısmı kalın ve büyük harflerle yazılmış, başlığın önceki kısmı daha küçük harflerle ve yeşille renklendirilmiş bir biçimde sunulmuştur. “işkence” ifadesi olayın taşıdığı şiddet yüküne bir göndermede bulunurken, “12’lik oğlu” ifadesi de çocuğun yaşının küçüklüğüne ve olayın trajikliğine dikkat çekmektedir.

“*Suriyeli kocadan namus cinayeti*” başlığıyla yapılan bir başka haberde de yine şiddet olayının failinin etnik kökeni ön plana çıkarılmıştır. Sözcü gazetesinde yer alan 8 Ağustos 2018 tarihli haber, “namus cinayeti” ifadesiyle verilerek haberin başlığında bu tür şiddet olaylarının yaygın faili olarak Suriyelilere işaret edilmektedir. Ülkemizde namus cinayetleri bir dönemin en tartışmalı konusu olup, önlenmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Yeniden namus cinayetlerinin anılmaya başlanmasına sebep olarak Suriyelilerin varlığı gösterilerek Suriyeli mültecilerin, ülkenin aştığı veya aşmaya çalıştığı problemleri yeniden gündeme getirdiği algısı uyandırılmaktadır. Haber başlığında bir kişinin eşini öldürmesi değil, Suriyeli bir kişinin eşini öldürmesi vurgulanmıştır.

Sözcü gazetesinin 27 Ocak 2016 tarihli bir başka haberinde ise “*Mülteciler hayırsever kızı öldürdü*” başlığı kullanılmış ve mültecilerin işlemiş olduğu bir cinayet gündeme taşınmıştır. Haber başlığında “hayırsever kızı öldürdü” ifadesi mültecilerin yardımdan ve hoşgörüden anlamayan, şiddete meyilli, suç işleme potansiyelleri yüksek, korkutucu tipler olduğu göndermesi bulunmaktadır. Öldürülen kızın taşıdığı niteliğe vurgu yapılarak mültecilerin taşıdığı kötücül duygularla bir zıtlık oluşturulmuş ve olay mültecilerin geneline indirgenerek hepsi aynı kalıba sığdırılmıştır. Haber başlığında eylemin faili çoğul olarak ifade edilerek eylemi işleyen kişinin kabahati tüm mültecilere atfedilmiştir. Mülteci sıfatını taşıyan herkesi zan altında bırakan haber başlığı, mülteci kimliğini, hayırsever insanları dahi öldürebilecek bir yapıda göstermektedir.

“*Mülteciler tacizden sonra adam dövdi*” başlığıyla bir başka konuyu haber yapan Sözcü gazetesi, mültecilerin sürekli suç işlediğini, taciz, adam dövme, yaralama vs. her türlü suçu işleyebileceklerini ifade etmektedir. İşlenen suçun “adam dövme” şeklinde aktarılması ise günlük kullanılan dile yakınlık gösterip, suçu genelleyerek kışkırtıcı bir ima taşımaktadır. Suç kişiye mahsus olup, bir kişinin işlediği suçun o kişinin mensup olduğu tüm dini, siyasi ve kültürel kimliğe indirgenmesi açık bir tutarsızlık ve odağı saptırmaktır. Haber başlığında taciz ve adam dövme suçları ifade edilmiş ve suçu işleyenlerin şahsi kimlikleri bir yana bırakılarak mülteciler olarak genelleme yapılmıştır. Yine aynı şekilde genelleme yapılan bir haber başlığı da 18 Mart 2016 tarihinde “*Mülteciler suçu patlattı*” şeklinde Sözcü gazetesinde yer almaktadır. Yapılan haber, ülkenin suç oranlarını mültecilerin artırdığı veya toplumda suç işleyen zümrenin sadece mülteciler olduğu algısı yaratmaktadır.

Sözcü gazetesinde “*Suriyeliler mültecilerin parasını çaldı*” şeklinde 21 Şubat 2016 tarihinde yer alan haberde ise, Suriyeli mültecilerin başka bir mülteci grubuna vermiş olduğu zarar gündeme taşınmıştır. Haber başlığı, Suriyeli mültecilerin kendileriyle aynı durumda olanlara dahi merhamet göstermeyecek kadar yıkıcı bir karakter sergiledikleri yargısına vardırıan dışlayıcı bir niteliktedir.

“*Suriyeliler ‘gürültü yapmayın’ diyen baba-oğlu bıçakladı*” başlıklı haber ise bir cinayeti gündeme getirmektedir. Sözcü gazetesinin 13 Temmuz 2016 tarihli haberinde, bir baba-oğlun Suriyeli mülteciler tarafından bıçaklanması söz konusudur. Haberin başlığı olayı özetler niteliktedir. Yapılan gürültü suçun gerekçesi olarak gösterilmiştir. Olayın faili/ failleri “Suriyeliler” şeklinde genel bir ifadeyle yer almıştır.

Buna benzer diğer haber başlıkları da “*Suriyeli grup 3 kişiyi dövüp hastanelik etti*” (Sözcü, 15 Temmuz 2016), “*Suriyeli şoför 2 genç kızı ezdi*” (Sözcü, 5 Haziran 2017) şeklindedir. Suçun niteliği ve kurbanı verdiği zarardan daha fazla öne çıkarılan öge, suçu işleyen etnik kimliğidir. “Şoförün genç kızı ezmesi” değil, “Suriyeli şoförün genç kızı ezmesi” habere sansasyonel ve dramatik bir etki katmaktadır. Hürriyet gazetesinde yer alan haber başlığı ise magazinsel bir üslupla aktarılmış bir örnektir:

“*Suriye’den ithal yasak aşk cinayeti*”. Olay bir cinayeti konu edinmiş olmasına rağmen, müstehzi bir dille aktarılmış ve olaya renkli haber kisvesi giydirilmiştir. “Suriye’den ithal” olması olaydaki aktörlerin “öteki” kimliğine vurgu yaparken, “yasak aşk cinayeti” ifadesiyle de olayı hafife alan bir hava yaratılmıştır. Söz konusu olayın benzerleri dünyanın pek çok yerinde cereyan ederken, ülkemiz sınırları içerisinde ve olayın faileri olarak Suriyeli mültecilerin söz konusu olması meseleyi dikkat çekici, tuhaf ve abartamaya uygun kılmaktadır.

Haber başlıklarının genelinde ortaya çıkan önemli birkaç kesişme noktası mevcuttur: Haber başlığı atılırken Suriyeli mültecilerin dâhil olduğu olaylarda onların varlığı vurgulanarak ön plana çıkarılmış ve hangi toplumsal rolü taşıdıkları veya hangi meslekten geldikleri arka plana itilerek mülteci kimliğinin altı çizilmiştir. Şiddet ve suç eylemlerinde aktif eyleyenin Suriyeli mülteciler oldukları, söz konusu olaylarla ilgili yer verilen ifadelerin bütün mültecileri bağlayacak biçimde kurgulanmasıyla ülkemizde ikamet eden tüm mültecilerin suça meyilli, azılı hırslı, katil veya birer suç makinesi

oldukları algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Mültecilerden bahsederken genel ifadelerin aşağılayıcı, etiketleyici, yargılayıcı ve dışlayıcı bir şekilde kurgulandığı tespit edilmiştir.

3.2.3.2. Haber Spotları ve Analizi

Şiddet ve kriminal olaylarının faili; olumsuz felaketler ve yıkımların müsebbibi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili yazılı basında yapılan haberler arasında öne çıkan haber spotlarından seçilen örnekler aşağıda sıralanarak değerlendirmeleri yapılmıştır.

“Adıyaman’da 8 yaşındaki Suriyeli çocuk 10 yaşındaki abisini bıçaklayarak yaraladı.” (Posta, 27 Haziran 2016).

“Sultangazi’de bir göçmen tarafından öldürülen gencin cenazesi öncesinde mahallede gerginlik yaşandı.” (Hürriyet, 16 Mayıs 2017).

Posta gazetesinin 27 Haziran 2016 tarihli haberinin spotunda, 8 yaşındaki bir çocuğun abisini bıçaklayarak yaralaması aktarılmıştır. Habere konu olan iki çocuğun da yaşlarının küçük olması ve bıçaklayan çocuğun yaşça daha küçük olması dikkat çekicidir. Haber spotunda da okuyucu bu ayrıntıya yönlendirilerek olaya çocuklar üzerinden dramatik bir etki katılmak istenmiştir. Suriyeli mültecilerin taşıdığı suç ve şiddet potansiyelinin 8 yaşa kadar düştüğü ve kardeşlerine dahi zarar verecek bir yapıda oldukları sezdirilmiştir. Haberin spotu tek cümleden oluşmakta ve olayın sebebine dair herhangi bir detay verilmemiş, olay özetlenmiştir. Hürriyet gazetesinin 16 Mayıs 2017 tarihli haberine atılan spotta ise Sultangazi’de, Suriyeli mülteci tarafından öldürülen bir gencin cenazesinden önce mahallede yaşanan gerginlik konu edilmiştir. Haber spotunda mülteci “göçmen” olarak anılmış ve mahallede yaşanan gerginliğin toplum huzuru açısından tedirgin edici bir unsur oluşuna cümlenin kapanışında göndermede bulunulmuştur. Suriyeli mültecilerin sadece cinayet işleyen veya işlemeye meyilli olan kötücül bir potansiyel taşımaları değil, cinayetlerden sonra da halk arasında yaşanan gerginliğin sürmesi, nefretin soğumaması toplumsal açıdan korkutucu bir öge olarak işlenmiş ve “göçmen” kimliği tehdit edici bir öge olarak sunulmuştur.

“Suriyeli çete, çalışma vaadiyle 8 Endonezyalı kadını kaçırıp İstanbul’da bir eve hapsetti. Kadınlar operasyonla kurtarıldı.” (Sözcü, 17 Şubat 2016).

“Böyle vicdansızlık görülmedi. Suriyeli çete, soydaşlarının çocuklarını aylık bin liraya kiraladı. Onları İstanbul sokaklarında zorla mendil sattırıp dilendirdi. Polis, çeteyi çökertti. Baskında 36’sı çocuk 57 kişi de kurtarıldı.” (Sözcü, 12 Eylül 2017).

Sözcü gazetesinin 17 Şubat 2016 tarihli haberinde ise Suriyeli bir çetenin Endonezyalı kadınları kaçırıp bir evde alıkoyduğu aktarılmaktadır. Habere konu olan her iki tarafın da yabancı uyruklu olması olayı ilginç kılarken taraflardan birinin çeteleşmiş bir yapı olması, bir diğerinin ise çalışma vaadiyle kandırılarak mağdur edilmiş olması olayın geniş çaplı bir operasyona ihtiyaç duyulan ürkütücü bir boyutta olduğunu ortaya koymaktadır. Haberin spotuna “Suriyeli çete” ifadesiyle giriş yapılarak, suçu işleyen yapının uyruğu hedef gösterilmektedir. Haberin kurbanları olan “8 Endonezyalı kadın” ise “çalışma vaadiyle” kandırılmış oldukları için masumiyetleri baştan ilan edilmiştir. Çete sadece kadınları kaçırmakla kalmamış, İstanbul’da bir eve hapsetmiştir. Haber spotunda vurgulanan yön, çetenin kadınları kaçırıp bir evde alıkoymasıdır. Kadınların kurtarılmış olması geri plana itilen bir detay olarak yer alırken çetenin işlediği suç, haberde asıl işaret edilen noktadır. 12 Eylül 2017 tarihinde Sözcü gazetesinde yer alan bir başka çete haberi ise Suriyeli mültecilerden oluşan bir çetenin yine Suriyeli mültecilerin çocuklarını kiralayıp dilendirmesini konu almaktadır. “Vicdansızlık” şeklinde haber spotuna giriş yapılmış olup, “soydaş” vurgusu yapılmıştır. Suriyeli mültecilerin her türlü kötülüğü yapabileceği iması taşıyan haber spotunda, operasyon neticesinde çetenin çökmesi üzerine, ele geçirilen kişiler “kurtarıldı” olarak aktarılmış ve olayda bir tarafın mağduriyeti ilan edilirken diğer tarafın acımasız bir suçlu olduğunun altı çizilmiştir. Haberde mağdur olan da mağduriyete yol açan da Suriyeli mülteci olmasına rağmen vicdansızlığın merkezi olarak Suriyeli çetenin altı çizilmektedir. Mağdur olanlar için “Suriyeli, göçmen, sığınmacı, mülteci” gibi hiçbir ifade kullanılmamış, “soydaş, onlar, çocuklar” şeklinde yer verilmiştir. Suriyeli mültecilerin kimliği mağdur üzerinden değil suçlu üzerinden yeniden inşa edilmekte suç işlemeye hazır, vicdanını karartmış, şiddet yanlısı bir imaj çizilmektedir.

“Türkiye’ye en az 3 milyon mülteci sığındı. Doğu ve Güneydoğu’daki mültecilerin sorun çıkardığı, asayişini sağlayacak polis sayısının yetersiz olduğu ortaya çıktı. Yasa geçerse binlerce polis bölgeye gidecek” (Sözcü, 18 Mart 2016).

Sözcü gazetesinin 18 Mart 2016 tarihinde yapmış olduğu haberin spotunda ise artan mülteci sayısının asayiş problemlerine neden olduğu ve bu durumu önlemek için Doğu ve Güneydoğu'da daha fazla polisin görevlendirileceği aktarılmıştır. Haber spotunda Doğu ve Güneydoğu bölgelerine gönderilecek olan polis sayısının binlerce olduğu vurgulanarak, bölgede artan sorunun boyutuna dikkat çekilmektedir. Türkiye'ye sığınan mülteci sayısının en az 3 milyon olduğu hatırlatılarak haber spotuna giriş yapılmış ve “mültecilerin sorun çıkardığı” ifade edilerek güvenlik alanındaki boşluğun doldurulması için daha fazla polise ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Doğu ve Güneydoğu bölgelerini bekleyen tehlikeli duruma ve genel bir asayiş probleminin varlığına göndermede bulunularak, meselenin ciddiyeti “3 milyon mülteci”, “binlerce polis” gibi ifadeler kullanılarak sayısal veriler üzerinden hissettirilmiştir. Haberde mülteciler “sorun çıkaran”, “huzursuzluk yaratan” bir öge olarak işlenmiş ve güvenliğin sağlanmasının önünde bir engel olarak tasvir edilmiştir.

“Mehmet Bayraktar, sokakta köpeği tekmeleyen 4 Suriyeliyi uyardı. Bıçaklı kavga çıktı. Bayraktar ve bir Suriyeli bıçaklanarak öldürüldü. 3 Suriyeli de yaralandı. Ölen gencin yakınları hastaneyi basıp yaralı Suriyelilere saldırmak istedi. İlçe karıştı. Polis TOMA'yla önlem aldı.” (Sözcü, 11 Temmuz 2016).

“Beyşehir'de ‘köpeğe atılan tekme’ nedeniyle Türk ve Suriyeli gençler arasında çıkan kavga iki taraftan birer can aldı. Yaralı 3 Suriyeli gencin ‘hastanede’ linç edilmesini polis ve jandarma güçlkle engelledi.” (Hürriyet, 11 Temmuz 2016).

Beyşehir'de yaşanan bir olayın, Hürriyet ve Sözcü gazetelerinde yer alma şekline mukayeseli olarak bakmak gerekirse, her iki gazete de olayı aynı gün, 11 Temmuz 2016 tarihinde, haberleştirmiştir. Haberin detayları her iki gazetede de spota taşınarak, genişçe bilgi verilmiştir. Sözcü gazetesi, haberi hikâyeleştirerek aktarmış, haber spotunda dramatik bir dil kullanmıştır. Haber spotunda kullanılan ifadeler kışkırtıcı, galeyana getirici ve olayı ajite edici türdendir. Haber spotuna taraflı bir dil hâkim olup, olaya karışan Suriyeli mülteciler mensup oldukları uyrukla anılmıştır. Hürriyet gazetesi ise aynı haberi aktarırken “aralarında kavga çıkan iki grup” olarak haberin aktörlerini tanımlamıştır. Tarafları “Türk ve Suriyeli gençler” olarak adlandıran gazete, “kavga iki taraftan da birer can aldı” şeklinde ifade ederek ortada bir tutum sergilemeye çalışmıştır. Olaya karışan kişilerin adlarına yer vermeyen Hürriyet gazetesi, olayı gençler arasında

çıkan ve ölümlü sonuçlanan bir kavga olarak aktarmıştır. Sözcü gazetesi ise olayda öldürülen gencin adıyla haber spotuna giriş yaparak, haberin öznesinin tanınırlığını artırmak suretiyle dramatik bir etki bırakmaktadır. Hürriyet gazetesi öldürülen gencin yakınlarının Suriyeli gençlere saldırmasını “hastanede linç edilmekten polis ve jandarmanın güçlkle engellemesi” şeklinde yer verirken Sözcü gazetesi “ilçe karıştı, polis TOMA’yla önlem aldı” şeklinde galeyana getirici bir üslup kullanmıştır. Aynı olayın iki farklı gazetede yer alma biçimleri, Suriyeli mültecilerle ilgili haberlerin yazılı basında sadece yer bulmalarının değil, gazetelerin bu haberlere ilişkin tavır ve tutumlarının da değerlendirilebilmesi açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Çünkü gazetelerde yer alan haberlerde sadece meydana gelen olay hakkında bir bilgilendirme yapılmamakta aynı zamanda meselelere yönelik bir fikir ve algı yeniden inşa edilmektedir.

“Bir Suriyelinin çocukları taciz ettiği iddiası Gaziantep’i ayağa kaldırdı. Şüphelinin evinin önünde yüzlerce kişi toplandı. Polis, zanlıyı güçlkle kurtardı. Suriyelilere ve işyerlerine saldırılar yapıldı.” (Sözcü, 7 Temmuz 2018).

“Suriyelilerin kaldığı bina ve işyerlerine yapılan saldırılar, Kahramanmaraş ve Adana’nın ardından Gaziantep’te de meydana gelen gerilim güvenlik birimlerini harekete geçirdi. Riskli bölgelerdeki Suriyeliler güvenli mahalle ve bölgelere taşınacak. Suç işleyen Suriyeliler de sınır dışı edilecek.” (Hürriyet, 16 Ağustos 2014).

7 Temmuz 2018 tarihli Sözcü gazetesinde yer alan bir haber spotu, Gaziantep’te geçen bir olayı, Suriyeli bir mültecinin çocukları taciz ettiği iddiasının yarattığı gerginliği, konu edinmiştir. Olayı aktarırken “Gaziantep’i ayağa kaldırdı”, “yüzlerce kişi toplandı”, “zanlı güçlkle kurtarıldı”, “Suriyelilere saldırılar yapıldı” gibi ifadeler peş peşe sıralanmış ve haber spotunun diline tahrik ve olumsuz bir yönlendirme hâkim olmuştur. Haber spotu olayı aktarmanın ötesinde, bu ve benzeri durumlarda yapılması gerekene işaret etmektedir. Şiddete karşı yeni bir şiddet kurgulayan haberin dili, “öteki”nin işlediği suçun cezasının yasal olarak değil de toplumsal bir tepki olarak verilmesi gerektiğine göndermelerde bulunmaktadır. Söz konusu haberde taciz ettiği iddiasıyla anılan kişiye karşı uyanan nefret, tüm Suriyelilere ve onların işyerlerine sıçramış, halkın galeyana gelmesi ile içinden çıkılmaz bir hal almıştır. Bu durum, toplumsal açıdan bir kutuplaşma, hiziplere bölünme ve bir gruba karşı nefret besleme

gibi istenmeyen bir durum olmakla birlikte emniyet güçlerinin işlerini de zora sokmaktadır. Toplumsal huzurun salt polis eliyle tesis edilemeyeceği, halkın birbiriyle sağlayacağı imtizaç ile mümkün olabileceği burada bir kez daha hatırlatılmalıdır. Ancak haberlerin dilinde dikkat çeken unsur, daha çok güvenlik için, daha çok huzur için daha çok polis vurgusunun yapılmasıdır. Güvenliği bozan unsur, toplumun “öteki”sidir ve bu anlayışa göre, huzuru sağlayacak olan çözüm, onun toplumdan dışlanması ve her fırsatta nefret yüklü söylemlere kurban edilmesidir. Bu yöndeki düşüncelerin gazetelerce her gün pompalanması halkı tahrik etmekte ve toplumsal kargaşanın önünü açmaktadır. Tahammül dışı kullanılan dil, olayları köpürtmekle kalmamakta onları toplumsal bir travmaya da dönüştürmektedir. Hürriyet gazetesinin 16 Ağustos 2014 tarihli haber spotu ise Suriyelilere karşı biriktirilen nefret sonucunda, Suriyeli mültecilerin kaldıkları ve çalıştıkları yerlere yapılan saldırılara karşı alınan önlemleri aktarmaktadır. Haber spotunda Suriyeli mültecilerin risk altında oldukları, meydana gelen olaylar yüzünden bütün Suriyeli mültecilerin tehdit altında oldukları ve güvenli bölgelere taşınacakları duyurulurken, suç işleyen mültecilerin ise sınır dışı edileceği ifade edilmektedir. Güvenlik probleminin başka bir boyutunu oluşturan bu haberde, bu kez güvenliği tehlikede olan tarafın sığınmacı statüsüyle bir ülkeye yerleşmiş olan insanlar olduğu ifade edilmektedir. Ancak haberde halkın nefret dolu olmasının sebebi olarak da yine risk altındaki bu mülteci grup işaret edilmekte ve suç işlemleri halinde sınır dışı edilme ihtimalini taşıdıkları belirtilmektedir. Her birinin suç işleme potansiyeli peşinen kabul edilmiş olup, koruma altına alınırken dahi tedbirli yaklaşıldığına işaret edilmiştir.

“İç savaştan Diyarbakır’a kaçan Suriyeli çiftin arasına ‘kuşku’ girdi. Karısının kendisini aldattığından şüphelenen Suriyeli, ölü bulundu. Karısı ve ‘yasak aşkı’, Suriye’ye kaçmak üzereyken yakalandı.” (Hürriyet, 9 Eylül 2014).

Hürriyet gazetesinin 9 Eylül 2014 tarihli bir başka haberi ise, Suriyeli bir çiftin arasında yaşanan olay üzerinedir. “Ölü bulunan eş”, “kaçmak üzereyken yakalanan karısı”, “yasak aşkı” gibi ifadelerle olay magazinsel bir hikâyeye dönüştürülmüştür. Haberde bir cinayet ve bir kaçma eylemi bulunmakta ve “yasak aşk” ifadesiyle olayın ahlaki boyutuna dikkat çekilmektedir. Her türlü şiddet eylemi ve suçta Suriyeli mülteci adına rastlamanın olası görüldüğü ve bu tip haberler yapılırken olayın öznesinin uyruğuna dikkat çekilmesi Suriyeli mülteciler hakkında genel bir kanaat uyandırmaktadır.

Suriyeli mültecilerin şiddet olaylarının faili, yıkımların müsebbibi olarak varsayıldığı haberlerle ilgili yapılan taramalarda değerlendirilen haber spotlarının mültecileri dışlamaya, etiketlemeye ve yermeye hazır bulunuşluk düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Genel yaklaşım, mültecilerin “baş belası”, her türlü suçu işlemeye meyilli, toplumun düzenini bozucu birer suç makinesi oldukları yönündedir. Haber spotları, olaylar hakkında öz bilgiyi içermelerinin yanı sıra, haberin tamamının okunmaması ihtimaline karşın, verilebilecek mesajın peşinen verilmesi kaygısıyla spotların kurgulandığı gözlenmiştir. Haber spotlarında kullanılan dil, taraflı, etiketleyici, dışlayıcı, ötekiyi işaret eden, hedef gösteren, kategorize eden ve nefret söylemini inşa eden bir niteliktedir. Üslup yaralayıcı ve yıkıcıdır. Haberlerin tutumu, toplumu sakinleştirmekten uzak bilakis galeyana getirici, kışkırtıcı ve yapılması gerekenler konusunda yönlendiricidir.

3.2.3.3. Haber Metni ve Analizi

Şiddet ve kriminal olaylarının faili; olumsuz felaketler ve yıkımların müsebbibi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili örnek olarak seçilen haber örneklerinin ana olay sunumları aşağıda sıralanarak değerlendirmeleri yapılmıştır.

“Suriyeli Muhammed Ellababidi 2014’te eşi ve 5 çocuğuyla Adana Seyhan’a yerleşmişti. En büyük oğlu Abdullah (15) evden kaçtı. Muhammed Ellababidi, 12 yaşındaki oğlu A. ’yı yere yatırıp çıplak ayaklarına hortumla defalarca vurdu. Bu sırada çekilen videoyu da ibret olsun diye evden kaçan oğluna cep telefonundan gönderdi. Görüntülerin ortaya çıkması üzerine polis soruşturma başlattı.” (Posta, 18 Nisan 2016).

Posta gazetesinin aktardığı haberde Suriyeli bir babanın oğluna uyguladığı şiddet konu edilmiştir. İç sayfalarda yer verilen haber, sayfanın sağ orta kenarına konumlandırılarak görseliyle birlikte sunulmuştur. Habere uzunca atılan başlık ikiye bölünerek “*Suriyeli babadan 12’lik oğluna*” kısmı küçük harflerle ve yeşille renklendirilmiş olarak sunulurken “*hortumlu işkence*” kısmı tamamı büyük ve kalın harflerle dikkat çekecek biçimde yazılmıştır. Olayda bir babanın evden kaçan oğlu yüzünden, evde bulunan ve yaşı daha küçük olan oğluna şiddet uygulaması ve bu görüntüleri “ibret olsun” diye videoya alıp, kaçan oğluna göndermesi söz konusudur. Habere konu olan olay, hikâyeleştirilerek aktarılmış ve kullanılan ifadelerde durumu

dramatize etme eğilimi gözlenmiştir. Olayın en başına gidilerek Suriyeli babanın Türkiye'ye yerleştiği tarihten alınıp, evden kaçan oğluna duyduğu öfke yüzünden evdeki oğluna uyguladığı şiddetin detaylarına inilerek öyküleştirilmiştir. Olay kısa haber olarak gazetede yer alırken, olayla ilgili resmi olarak başlatılan işlemlere son cümlede yer verilmiştir. Haberin dilinde bir babanın oğluna uyguladığı şiddet, bunun insani ve vicdani sorumluluğu yahut çocukta meydana gelebilecek travmatik etki söz konusu edilmezken, babanın Suriyeli olması ön plana çıkarılmıştır. Hem habere atılan başlıkta hem de haberin ilk giriş cümlesinde babanın etnik kimliği vurgulanmış ve bu kimliğinden dolayı şiddet uyguladığı izlenimi yaratılmıştır. Uyguladığı şiddetin biçimi, süresi ve bunu videoya alıp diğer oğluna göndermesi babanın canı bir ruh taşıdığı algısını oturtmak için detaylarıyla ve ince ince anlatılmıştır. Söz konusu olay toplumda görmek istemediğimiz ancak hemen her gün haberlerde rastlayabileceğimiz türden bir şiddet eylemidir. Bu şiddet eylemlerini önlemek için medyanın taşıyacağı sorumluluk sadece bu haberleri satırlarına taşımak olmamalı, medya bunlarla ilgili sosyal bilinci uyandırıcı ve bilgilendirici bir rol de üstlenmelidir. Haberlerin ne kadar elim ve vahim olduğunu izah etmek için şiddet tüm detaylarıyla ele alınmak yerine bu konuyla ilgili ne yapılabilir, örnek teşkil etmemesi için nasıl bir dil kullanılabilir, caydırıcı olması için ne tür göndermelerde bulunulabilir vs. bunlarla ilgili bir tutum takınması medyanın taşıdığı sorumluluklar arasındadır. Aksine haberlerde kullanılan dil kışkırtıcı, tahrik edici, olumsuz örnek teşkil edici ve haberin mağdur öznesinin onurunu yaralayıcı niteliktedir. Suriyeli mültecilerin söz konusu olduğu olaylarda ise yapılan haberin bireysel ve toplumsal sonuçları umursanmadan, bu dil biraz daha abartılarak kullanılabilir. Söz konusu haberde babanın Suriyeli oluşunun vurgulanması bir nefret söylemi inşa etmekte ve "Suriyeli" etnik kökenine yönelik bir damgalama, yaftalama ve ötekileştirme niyeti taşımaktadır. Toplumda yer alan tüm "Suriyeli babalara" karşı bir öfke uyandırıp, aleyhlerinde olumsuz bir kanaat oluşturmaktadır. Haberin sayfada kapladığı yer küçük ölçekte olsa bile akıllarda ve vicdanlarda bırakacağı iz derin, toplumda yaratacağı etki büyük ölçekte olacaktır.

"Savaşın en çok çocuklarda davranış bozukluğuna yol açtığı bilimsel bir gerçek. İşte bunun son üzücü örneği... Suriye'deki savaştan kaçıp Adıyaman'a yerleşen ailenin iki küçük oğlu bisiklet yüzünden tartıştı. Sinir krizi geçiren 8 yaşındaki N.Ş.M. mutfağa

koşup meyve bıçağını aldı ve öfkeyle geri geldi. N.Ş.M. 10 yaşındaki abisi Y.Ş.M.'ye bıçakla saldırdı.” (Posta, 27 Haziran 2016)

“*Al sana psikolojik patlama*” başlığıyla yapılan Posta gazetesinin haberinde, Adıyaman’da geçen, 8 yaşındaki bir çocuğun sinir krizi geçirerek 10 yaşındaki abisini bıçakla yaraladığı olay konu edilmiştir. Haber sayfanın merkezinde, mavi renkli zemin üzerine konumlandırılmış, habere ilişkin görseliyle birlikte sunulmuştur. Haberin başlığının “Al sana” kısmı kırmızı renkli, büyük harflerle, başlıktan ayrı biçimde açılmış, geri kalan “psikolojik patlama” yazan kısmı ise tamamı büyük harflerle, kalın ve beyaz renkli olarak tasarlanmıştır. Haberin renklendirilmiş olması ona dikkat çekici bir nitelik katmış, haberin başlığında kullanılan “psikolojik patlama” ifadesi ise merak uyandırıcı bir etki oluşturmuştur. Haber metninin girişinde savaşın çocuklar üzerinde bıraktığı travmatik etkiden söz edilmiş ve “üzücü bir örnek” olarak söz konusu haber aktarılmıştır. Haberin başlığında ve içeriğinde kullanılan dil algıyı biçimlendirme yönünde olup, savaş ortamından gelen çocukların şiddet yüklü olduklarını ve bu türden olayların yaşanmasının normal olduğu kurgusunu taşımaktadır. “Savaşın çocuklara tesir etmesinin ve onlarda davranış bozukluğuna yol açtığı bilimsel bir gerçeklik olduğu” vurgusuyla başlayan haber, bir yandan yaşanan şiddete gerekçe bularak onu meşru kılarken öte yandan Suriyeli çocukların, savaş ortamından geldikleri için potansiyel suçlu ve şiddet yanlısı olduklarını peşinen kabul ettirmektedir. Bu tür şiddet hadiselerinin yaşanmasının kaçınılmaz olduğu sezdirilerek, Suriyeli mülteci çocuklara karşı tedbirli olunmasını gerektirecek bir korku uyandırmaktadır. Çocuğun yaşının küçük olması, olaya dramatik bir etki katmakta ve “bu yaşta bu şiddet” ara başlığıyla haberin vurucu etkisi artırılmaktadır. Haber bir yandan çocuğu mağdur özne olarak resmederken bir yandan da toplumsal açıdan tehlike arz eden bir konumda olduğuna işaret etmektedir. Haberin aktarımında olayın detayları kare kare aktarılarak, çocuğun yaşadığı “psikolojik patlama” okuyucuya yansıtılmaya çalışılmış ve küçük bir çocuğun bu kadar şiddet yüklü olmasının korkutucu bir durum olduğuna dikkat çekilmiştir.

“Suriyeli mültecilere kapılarını ardına kadar aralayan ülkelerden biri olan İsveç’te genç bir sığınmacı dün kan dondurucu bir cinayet işledi. Alexandra Mezher (22) adlı kadın bir mülteci kampında çocuklara yardım etmek amacıyla çalışıyordu. Ancak 15 yaşındaki erkek bir mülteci kadına tecavüz girişiminde bulundu. Genç kadın

tecavüze uğramamak için mülteci ile bir süre boğuştuktan sonra bıçaklandı. Mezher yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtarılamadı.” (Sözcü, 27 Ocak 2016)

Sözcü gazetesinin “*Mülteciler hayırsever kızı öldürdü*” başlığıyla duyurduğu haberde İsveç’te mülteci kampında yaşanan taciz girişiminin cinayetle sonuçlandığı bir hadise ele alınmıştır. Haber gazetenin arka sayfasında sol alt köşede, öldürülen genç kızın görseline yer verilerek sunulmuştur. Haberin görseli, haberin başlık ve metninden daha büyük olacak şekilde ölçeklendirilmiş, haberin başlığı küçük harflerle 3 satıra yayılacak biçimde yer almıştır. Haber metninin ilk cümlesine başlarken “Suriyeli” sözcüğü, tamamı büyük harflerle ve kalın olarak yazılmıştır. Haberin ilk cümlesinde olayın geçtiği yer “Suriyeli mültecilere kapılarını ardına kadar açan İsveç” şeklinde nitelendirilerek “kendilerine iyilikte bulunduğu halde hayır bilmezlik, nankörlük, iyilikten anlamazlık” vurgusu ile habere giriş yapılmıştır. Söz konusu ülkenin Suriyeli mültecilere “kapılarını açmasına” rağmen suçu işleyen kişinin şahsında bir genelleme yapılarak, bütün mültecilerin suça meyilli, hayırsever insanları dahi öldürebilecek türden cani ruhlara sahip oldukları ima edilmiştir. Haberin başlığında “mültecilerin bir kızı” değil “hayırsever bir kızı öldürmesi” vurgulanmış ve “besle kargayı oysun gözünü” göndermesi yapılmıştır. Cinayeti işleyen bir kişi olmasına rağmen haberin başlığında çoğul kullanılarak “mülteciler” ifadesi kullanılmış ve suç, bir zümreye yayılarak ortak kabahat olarak gösterilmiştir. Olayın “kan dondurucu cinayet” şeklinde aktarılması toplumsal nefret uyandıran, bir kitleyi hedef gösteren ve hınç alma duygusu uyandıran bir etki yaratırken, gazetecilik mesleğinin taşıdığı sorumluluğa uygun olarak olayın tarafsız sunumu ve haberin taşıdığı değer, haberin sunum biçiminin yol açacağı toplumsal sorunlar geri planda tutularak, sansasyon yaratma ve gerçeklik üzerinden yeni bir algı inşa etme durumu göze çarpmaktadır. Genç kadının çocuklara yardım amacıyla mülteci kampında çalışıyor olması, yardımsever bir kimliğe sahip olması olayın ajite edilerek aktarılmasını zorunlu kılmayıp, aksine tam da bu niteliklerinden dolayı toplumsal bir nefretin uyanmaması, şahsın işlediği suçun faturasının genele kesilmemesi için daha itidalli ve tarafsız bir dilin kullanılması haberciden beklenen sorumluluklar arasındadır. Haberde ise mültecilerin yardımseverlikten anlamayan, tacize ve cinayete meyilli, ahlaksız ve olumsuz her türlü davranış yüklü kimseler oldukları algısı işlenmekte, onlara yapılacak yardımların boşa gittiğine, ülkelerin onlar için harcadıkları paranın bir kayıp olduğuna ve insanların onlara gösterdikleri merhametin yersiz

olduğuna işaret edilmiştir. Haber, kısa haber olarak arka sayfada yer almasına rağmen kullanılan dil ve metin içi göndermelerle iz bırakma etkisini haizdir. Sözcü gazetesinde 3 Şubat 2016 tarihinde “Mülteciler tacizden sonra adam dövdü” başlığıyla yer alan aşağıdaki haberde de aynı dil ve üslubu görmek mümkündür:

“Almanya’nın Köln kentinde yılbaşı gecesi yaşanan taciz skandalının üstünden 2 ay geçmesinin ardından, mülteciler bu sefer de Münih metrosunda bir kadını taciz etti. Olaya tanık olan Tom Roth adlı yaşlı bir adam tacizcilere müdahale etti. Ancak tacizciler yaşlı adamı köşeye sıkıştırarak dövdü. Münih polisi olay hakkında soruşturma başlattı. Güvenlik güçleri olaya karışanları arıyor.” (Sözcü, 3 Şubat 2016).

Sözcü gazetesinin arka sayfasında, sol altta yer alan haberde, Almanya’da yaşanan taciz ve şiddet olayı konu edilmiştir. Kısa haber şeklinde yer alan haber, görseliyle birlikte sunulmuş, haberin başlığı iki satıra yayılacak biçimde, küçük harflerle yer almıştır. Bir önceki haberde olduğu gibi olaya konu olan kişilerin işlediği suç, tüm mülteci sıfatını taşıyanları içine alacak biçimde genellenmiş ve mülteci sıfatını taşıyan herkesin taciz, adam dövme, yaralama, öldürme, hırsızlık, gasp gibi her türlü suça meyilli, dünyanın her yerinde aynı karaktere sahip insanlar oldukları algısını yaratmaktadır. Oysa mülteci olsun veya olmasın olumsuz davranışları sergileyecek ahlaki ve kültürel düzeye sahip pek çok insan bulunmaktadır. Haberlerde ise bu suçları işleyenler arasında mülteci olanların ön plana çıkarılarak bir etiketleme yapılmakta ve herhangi bir etnik, kültürel, dini veya siyasi bir grup böylelikle toplumdan dışlanmaktadır. Bugün toplumun tecrit edeceği grup, mülteciler olarak seçilmişken yarın başka bir etnik, siyasi veya dini vs. gruba karşı, bir nefret söyleminin kurgulanmayacağına garanti yoktur. Medyanın sorumluluğu bu türden haberleri gündeme taşırken, olumsuz örnek teşkil edici veya özendirici bir biçimde haberi sunmamakla birlikte toplumda infiale sebebiyet verecek, nefret uyandıracak, belli bir grubu ötekileştirecek, damgalayacak türden haberlere de imza atmamaktır. Mültecilerin dünyanın dört bir yanına, kabileler hatta bazı bölgelere yığınlar halinde dağılıyor olmaları, kim oldukları hakkında bilgi sahibi olunmadığı, göç ettikleri yerlerdeki insanlarla ortak dil, kültür ve değer paylaşımları bulunmadığı için başlı başına tedirgin edici ve kestirilemedikleri için huzursuzluk vericidir. Medyanın ise konu edildiği haberlerde “kendisinden korkulan özneye” karşı kışkırtıcı bir tutum takınması toplumsal

açıdan ciddi yaralar açabilecek bir durumdur. Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda sunulan, bir başka haberde ise bir dolandırıcılık hadisesi gündeme taşınmıştır.

“Hemşeri, hemşerisini gurbette dolandırdı! Olay İstanbul Fatih’te meydana geldi. Suriyeli çocukların ihtiyacını karşılamak için kurulan yardım derneğinde tercüman olarak çalışan Jarir A. (30) ve kardeşi Mohammad A. (28) sahte belgelerle derneğin 80 bin dolarını bankadan çekti. Dernek yöneticisi Suriyeli Azzem K. polise başvurdu. Gözaltına alınan şüphelilerin kaldığı evde 70 bin dolar ele geçirildi.” (Sözcü, 21 Şubat 2016).

“Suriyeliler mültecilerin parasını çaldı” başlığıyla üçüncü sayfadan duyurulan haber, sayfanın sol dar kenarında, görseliyle birlikte yer almaktadır. Habere konu olan tarafların her ikisinin de Suriye uyruklu olması habere farklı bir boyut katarken, haberin başlığında “Suriyeli” sıfatının mağdur eden, “mülteci” sıfatının ise mağdur olan taraf için kullanılmış olması dikkat çekicidir. Kullanılan dil sadece ötekileştirici değil aynı zamanda ırkçı bir söyleme de kaymaktadır. “Hemşeri hemşerisini gurbette dolandırdı” cümlesiyle giriş yapılan haberde, Suriyeli mültecilerin birbirlerine dahi merhamet göstermeyecek kadar vicdanlarını karartmış olduklarına işaret edilirken; gurbette olmalarının kötülük yapmalarına engel olmadığı ve çocukların ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş olan derneğin parasını çalacak kadar kötüleşebilecekleri ima edilmektedir. Haberin hem öznesi hem de nesnesi konumunda olan Suriyeli mülteciler, her iki durumda da toplumsal yıkımın bir parçası olarak sunulmaktadırlar. Sığındıkları ülkede birbirlerini dolandıran, yardım kuruluşunun parasını gasp eden, hemşerisine dahi merhameti olmayan şahısların işlediği suç, medyanın duyurma biçimiyle toplumsal bir vaka halini almakta ve yozlaşmış bir imaj sunmaktadır. Aralarında suç işleyenler ve şiddet olaylarına karışanlar dolayısıyla toplumsal bir kabul göremeyen, cemiyette kendilerine yer açılmayan ve hep toplumun yabancısı olarak kalacak olan mültecilerin haberlerde yansıtılma biçimi de onların “ezeli ve ebedi öteki” olarak anılmalarını kolaylaştırmaktadır. Toplumsal kabul görmeleri bir yana, mültecilerin medyada toplumsal nefretin öznesi olarak işlenmesi ise ileri vadede ciddi sorunlara yol açacak bir üsluptur. Sözcü gazetesinin *“Tacizci Suriyeliye sokakta uçan tekme”* başlığıyla duyurduğu ve aşağıda yer alan haberde, Suriyeli mültecilerin suç ve şiddet içeren olaylara karışmaları halinde “hak ettikleri muamelenin” halkın eliyle verilmesi gerektiği algısı uyandırılmaktadır.

“Dayağın etkisiyle yere yığıldı

Mersin’de Suriyeli Omar M. (29), dün sokakta E.A. (25) adlı kadını elle taciz etti. Kadının bağırmasıyla, çevredeki 2 genç tacizciyi tekme tokat dövdü.

Kalkıp kaçarken tekmeyle yedi

Yere yığılan Suriyeli, ayağa kalkıp kaçmaya çalıştı. Ancak bir vatandaş Omar M.’yi uçan tekmeyle yere serdi. Omar M. çıkarıldığı mahkemece tutuklandı.” (Sözcü, 4 Kasım 2016).

Sözcü gazetesinin arka sayfasında, sayfanın merkezine yakın bir konumda yer alan haber, iki görselle birlikte sunulmuştur. Haberin görselleri büyük ve kırmızı renkli rakamlarla numaralandırılmış, olaya konu olan kişi kırmızı daire içine alınarak işaretlenmiştir. Haberin başlığındaki “tacizci Suriyeliye” kısmı, tamamı büyük harflerle ve kalın bir biçimde, “sokakta uçan tekme” kısmı ise küçük harflerle yazılmıştır. Haberde iki ara başlık kullanılmış ve görseldeki hadise açıklanmıştır. Haberde, bir Suriyeli mültecinin bir kadını taciz etmesi üzerine çevredekiler tarafından dövülmesi konu edilmiştir. Haberin dilinde konunun aktörünü linç etme eğilimi göze çarpmaktadır. Tacizde bulunan kişi için “tekme tokat dövdü, kalkıp kaçacakken uçan tekmeyle yere serildi” şeklinde ifadeler kullanılarak; suçlunun vicdanı ve içinde yaşadığı devletin hukuk kuralları çerçevesinde kanunlar karşısında hesap vermesi yerine, önce “halkın sopasını” yemesi gerektiği fikri kışkırtılmaktadır. Kullanılan dil aşağılayıcı olmakla birlikte şiddeti körükleyici bir tutuma da sahiptir. Her ne kadar işlenen suç hoş görülemez türden olsa bile bir hukuk devletinde suçlunun cezasını ancak kanunlar tayin edebilir. Her işlenen suçun müeyyidesinin mağdurlar veya mağdurun yakınları tarafından uygulandığı varsayılırsa toplumda düzen yerini kaos ve başıboşluğa bırakacak, içinden çıkılmayan bir şiddet ortamı hakim olacaktır. Medyanın buradaki sorumluluğu yaşanan şiddet olaylarında suçluyu tayin etmek veya suça ceza kesmek değil, toplumsal düzenin bozulmaması için farkındalık yaratacak ve suç oranını azaltacak bir yaklaşım sergilemektir. Haberi sunarken magazinsel etki yaratmak adına kullanılan dili bayağılaştırmak, habere konu olanları ötekileştirmek, nefret uyandırıcı imalarda bulunmak haberin okunma oranlarını artırma gayretinin ötesinde toplumsal algıyı kinle işlemek, bir zümreyi toplumun cüzamlısı ilan etmek, görüldüğü yerde “indirilmesi” gereken hedefler haline getirmektedir.

“İzmir’in Karabağlar İlçesi Dostluk Bulvarı’nda dün saat 18.00 sıralarında meydana gelen kazada, 16 yaşındaki Simge Kekeç ile arkadaşı Hilal Önder (16), aşırı hızlı olduğu ileri sürülen 35 MB 0030 plakalı minibüsün çarpmasıyla arabanın altında kaldı. Güvenlik kameralarınca kaydedilen kaza sonrası mahalle sakinlerinin linç etmek istediği Suriyeli minibüs sürücüsünü polis kaza yerinden kaçırarak kurtardı. Kaza ile ilgili soruşturma sürerken hastaneye kaldırılan genç kızlar Simge Kekeç ve Hilal Önder’in durumunun ağır olduğu öğrenildi.” (Sözcü, 5 Haziran 2017).

“Suriyeli şoför 2 genç kızı ezdi” başlığıyla üçüncü sayfadan duyurulan haberde bir trafik kazası konu edilmiştir. Haber sayfanın tam merkezine konumlandırılmış olup, görseliyle birlikte sunulmuştur. Karşıdan karşıya geçmeye çalışan iki genç kıza minibüsün çarpması sonucu yaralanmaları haberin ana olayıdır. Haberin tutumundaki yanlılık, haberin başlığında yer alan “2 genç kızı ezdi” ifadesi ile belirmektedir. Haberin ana metninde yer alan şoförle ilgili “aşırı hızlı olduğu ileri sürülen” ifadesiyle de kesin olmayan bilginin abartılı sunumu öne çıkmaktadır. Haber dilinde kullanılan ifadeler suçlayıcı, kışkırtıcı ve aşağılayıcı biçimdedir. Trafik kazasında şoförün “2 genç kızı ezmesinden” ziyade “Suriyeli bir şoförün 2 genç kızı ezmesi” vurgulanmış ve “çarpmak” fiili yerine “ezmek” fiili kullanılmıştır. Haber dili bayağılaştırılan bir dramatik etkiyle kurgulanmış olup, trafik kazasının nedeni olarak şoförün mensup olduğu uyuğa işaret edilmiştir. Kazaya sebebiyet veren şoförün linç edilmesinden polisin kaçırarak kurtarması ise yine halkın eliyle ceza kesmenin meşrulaştırılması çabasındaki bir ifadedir. Haberlerde bu yönde bir dil kullanılmaya devam ettiği müddetçe, bu tip olaylarda linç girişimlerini daha sık duymak olasıdır. Güvenlik kameraları olayı kaydetmişken ve olay yerine emniyet güçleri ulaşmışken yapılması gerekenler artık resmi merciler tarafından takip edilecektir. Ancak haberin aktarım dilinde de olduğu üzere, halkın galeyana getirilip mevcut hadisenin kan davasına dönüştürülmesi, habercilik etiğiyle uyuşmayan bir tutumdur. Suriyeli mülteci kimliğini etiketleyen, şiddete sebebiyet veren, her türlü şiddet eyleminin faili olarak gösteren bir dil kullanarak şiddet olaylarının önüne geçilmesi mümkün değildir. Aksine bu şekilde, şiddete karşı kurulmuş yeni bir şiddet dili oluşmakta, bu da toplumsal huzur ve güven açısından büyük bir risk teşkil etmektedir.

“‘Acil’ de hemşireye saldırdı

Bir Suriyeliyi ülkesinde köpek ısırması. Türkiye'ye gelen Suriyeli, İzmir'de kuduz şüphesiyle Ege Üniversitesi Hastanesi'nin acil servisine başvurdu. Acil serviste görevli hemşire Aysun Erdoğan'a saldırdı. Saldırgan dövdüğü hemşirenin ensesine şırınga sapladı. Hemşireyi saldırganın elinden bir doktor kurtardı. Sağlık elemanları saldırıyı protesto etti.

Bu bir değil iki değil

Protestoda, acil servislerde sağlık elemanlarının sık sık hastaların veya yakınlarının saldırısına uğradığı belirtildi. Acil servislerde güvenlik elemanı olmamasının can güvenliğini tehdit ettiği dile getirildi. Sağlık elemanları 'acil serviste şiddet son bulsun. Yeter artık' diye haykırdı. Aysun hemşire gözyaşlarını tutamadı. Bu arada Suriyelinin öldüğü belirtildi.” (Posta, 15 Eylül 2015).

“Yeter artık” başlığıyla Posta gazetesinin üçüncü sayfasında, hemen üstte yer alan haberde, bir sağlık çalışanına uygulanan şiddete karşı gerçekleştirilen protesto gündeme getirilmiştir. Haber başlığı kırmızı renkli, kalın ve büyük harflerle yazılmış, haber renkli zemin üzerinde görselleriyle birlikte sunulmuştur. Habere konu olan olay hikâyeleştirilerek ve oldukça sıradan bir dille, konuşur gibi aktarılmıştır. Yaşanan bir hadise neticesinde, acil servislerde yaşanan şiddet eylemlerini protesto eden sağlık çalışanları, sıkça tekrarlanan genel bir problemi gündeme getirmek istemişler ve sağlık çalışanlarının can güvenliği için acil servislerde güvenlik elemanı bulundurulması taleplerini dillendirmişlerdir. Ancak haberin giriş kısmında, “bir köpeğin ısırması sonucu kuduz şüphesi taşıyan bir Suriyelinin sağlık çalışanına uyguladığı şiddet” vurgulanmış ve söz konusu hadise, sürekli ve sadece Suriyeli mültecilerin saldırısına maruz kalan sağlık çalışanlarının isyanıymışçasına aktarılmıştır. Haberinin ilk cümlesi ve son cümlesi Suriyeli mülteçiden bahsetmekte, olayla ilgili akılda kalması gereken ayrıntı olarak “Suriyeli” sıfatı, haber metnine konumlandırılmaktadır. Sözü geçen Suriyelinin ölümünden “bu arada” diye başlayarak ve haberin en son cümlesinde bahsedilmesi ise değersizleştirme ve aşağılamaya yönelik bir tutumdur. Habere konu olan Suriyeli mültecinin kuduz virüsü taşıdığı için mi yoksa şiddete meyilli olduğu için mi şiddet uyguladığı bilinmemektedir. Sağlık çalışanlarının protesto ettiği şiddet eylemleri, daha ziyade bilinçli bir şekilde sağlık çalışanlarına zarar verme duygusu içinde olan, çalışanların haklarını umursamayan ve kendi çıkarları için sağlık

çalışanlarının can güvenliğini hiçe sayan hadiselerle ilgili olsa gerektir. Çünkü yapılan eylem hastanenin güvenlik personelinin bulunmayışına yapılan bir itirazdır. Ancak haberde sözü edilen Suriyeli, taşıdığı kuduz şüphesine rağmen yeterli tedbir alınmadan hastane içerisine sokulmuş ve sağlık çalışanına zarar vermesinin önüne en baştan geçilebilecekken, son anda müdahale edilmiştir. Olayın sonucunda hayatını kaybetmesi ise virüs taşıdığını doğrular niteliktedir. Ancak haberde Suriyelilerin sürekli hastane çalışanlarına saldırdıkları, bu türden olayların sık sık yaşandığı iması yapılmakta ve olay farklı yöne çekilmektedir.

Şiddet ve kriminal olaylarının faili; olumsuz felaketler ve yıkımların müsebbibi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber metinlerinde ortak eğilim, Suriyeli mültecilerin aleyhinde bir dil kullanılması yönündedir. Ötekileştirici, dışlayıcı, aşağılayıcı, yaralayıcı ve yaftalayıcı bir üslup hâkimdir. İncelenen pek çok haber metninde Suriyeli mültecinin kimliği, istenmeyen bir unsur olarak işaret edilmekte, yokluklarıyla toplumda rahat bir nefes alınacağı, tam güvenli ve huzurlu toplum idealine ancak mültecilerin ülkelerine geri dönmeleri ile kavuşulacağı iması yapılmaktadır.

3.2.3.4. Haber Görseli ve Analizi

Şiddet ve kriminal olaylarının faili; olumsuz felaketler ve yıkımların müsebbibi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili seçilen haber görsellerinden örnekler aşağıda sunulmuş, değerlendirmeleri yapılmıştır.

Tablo 3.7. “Suriyeli babadan 12’lik oğluna hortumlu işkence”, Posta, 18 Nisan 2016.

Gazete Adı ve Tarih Posta, 18 Nisan 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 16, sağ kenar
Başlık “Suriyeli babadan 12’lik oğluna hortumlu işkence”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Oğlu korkuyla yalvarırken canavar baba elinde hortumla onu tehdit ediyor.” “Ardından da çıplak ayaklarına defalarca vuruyor”
Gösterge İki insan	Gösteren Elindeki hortumla çocuğunu döven mülteci baba
Gösterilen	
Denotatif Anlam Elindeki hortumla yerde oturan çocuğa vuran Suriyeli mülteci babanın görseli bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Haber iç sayfalarda, gazetenin künyesinin hemen üzerinde, sayfanın soluna ortalanmıştır. Haberde videodan karelenmiş iki fotoğraf yan yana kullanılmıştır. Görsellerin üzerine açıklama eklenerek olay anına dâhil olunması istenmiştir. Habere atılan başlık ile haberin ana metninde şiddete işaret eden ifadeler, haberin unsurları arasında birbirini destekler nitelikte olup, görsel üstü yazılarda da aynı dil kullanılarak olayın etkisi artırılmıştır. Haberde, elindeki hortumla yerdeki çocuğa şiddet uygulayan babanın öfke ve hınç dolu görseline yer verilmiştir. Olayın daha iyi anlaşılması ve Suriyeli babanın uyguladığı şiddetin okuyucuya tesir etmesi için iki görsel yan yana konmuş ve açıklama eklenmiştir. Açıklamalar özne yargılar içermekle birlikte olayla ilgili dramatik etkiyi artırıcı nitelikte bir dille sunulmuştur. Görsel üstü metinde “canavar baba” ifadesi ile söz konusu kişinin uyguladığı şiddetin boyutu hakkında bir kanaat oluşturulmuştur.

Tablo 3.8. “Tacizci Suriyeliye sokakta uçan tekme”, Sözcü, 4 Kasım 2016.

Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 4 Kasım 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 20, sol orta
Başlık “Tacizci Suriyeliye sokakta uçan tekme”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Dayağın etkisiyle yere yığıldı” “Kalkıp kaçarken tekme yedi”
Gösterge 4 insan, arabalar	Gösteren Suriyeli mülteciyi döven ve izleyen insanlar
Gösterilen	
Denotatif Anlam Solda, ayakta duran 3 kişi bulunmakta, yerde yatan mülteciye ayakta duran bir başka kişi tekme atmaktadır. Sağda ise biri mülteci olmak üzere ayakta üç kişi durmakta, mülteciye bir diğeri uçan tekme atmaktadır.	Konotatif Anlam Bir kadını taciz ettiği için çevredekiler tarafından dövülen bir Suriyeli mültecinin konu edildiği haber, “Tacizci Suriyeliye sokakta uçan tekme” başlığıyla sayfanın ortasına doğru konumlandırılmış olup başlıkta “tacizci Suriyeli” kısmı vurgulanarak büyük harflerle yazılmıştır. İki görselle sunulan haberde, olay anının hareketli görüntüsünden karelenerek elde edilen görüntülerine yer verilerek dramatik etki artırılmış, okuyucu olay anına dâhil edilmeye çalışılmıştır. Haberde sözü edilen tekme atan kişi ile Suriyeli mülteci kırmızı çember içine alınarak görsel içinde belirgin hale getirilmiştir. Haberin metninde yer verilen ifadeler taciz eden kişiyi damgalayıcı nitelikte olmakla birlikte tacize ve şiddete karşı bir başka şiddet görsele taşınarak özendirici bir tavır sergilenmiştir. Tacize kalkışanlara sokak ortasında dayak atılması meşrulaştırılmıştır. İşlenen suçların cezasının halk tarafından kesilmesi özendirilmektedir. Olayın görüntüleri hakkında metin eklenirken, hınç alma duygusu kabartılmış, dayak atma anının görüntülerine de yer verilerek tahrik edici üslup benimsenmiş; sokak ortasında şiddeti onaylayan ve takdir eden bir dil kullanılmıştır.

Tablo 3.9. “Yeter artık”, Posta, 15 Eylül 2015.

Gazete Adı ve Tarih Posta- 15 Eylül 2015	Haber Görselinin Konumu Sayfa 3, sağ üst
Başlık “Yeter artık”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Saldırıya uğrayan hemşire Aysun Erdoğan, şiddeti protesto eyleminde ağladı” “Sağlık elemanları acil serviste güvenlik olmamasına isyan etti”
Gösterge Solda 2 insan ve kalabalık, sağda kalabalık halinde insanlar	Gösteren Gösteri yapan, ellerinde döviz taşıyan sağlık çalışanları, kadınlar
Gösterilen	
Denotatif Anlam Solda elinde çiçek bulunan ve ağlayan bir kadın, arkasında kalabalık bir grup ve kameralar bulunmaktadır. Sağdaki görselde ellerinde döviz taşıyan kadınlar bulunmaktadır.	Konotatif Anlam İzmir’de Ege Üniversitesi Hastanesi’nin acil servisinde yaşanan şiddet olayı üzerine, acil servislerde güvenlik bulundurulması için protesto yapan sağlık çalışanlarının konu edildiği haber, şiddet olaylarının sıkça yaşanması ve Suriyeli bir mültecinin dâhil olduğu olayın “bardağı taşıran son damla” olması imasıyla “Yeter artık” başlığı ile sunulmuştur. Çift görseli bulunan haberde, solda adı geçen hemşirenin elinde çiçek ile ağlayan bir fotoğrafına yer verilerek şiddete uğrayan öznenin mağduriyeti vurgulanmıştır. Protesto sağlık çalışanları tarafından tertip edilmiş olarak duyurulsa da haber görselinde sadece kadınlara yer verilmiştir. Olayın tarafları arasında eşitsiz bir güç dağılımına işaret edilmekte ve şiddetin mağdur öznesi olarak kadın yeniden vitrine konulmaktadır. Sağdaki görselde yüz ifadesi daha ciddi ve güçlü duran bir kadın ve hemen arkasında “Sayın yönetim acil servisin güvenliği yoksa zırh giymek istiyoruz” yazılı döviz taşıyan bir başka kadın bulunmaktadır. Protestonun hastaneye mahsus bir probleme dikkat çekmek için hastane yönetimini hedef alarak düzenlendiği açılan dövizlerden anlaşılmaktadır. Ancak haber, ülke genelinde Suriyeli mültecilerin sebep olduğu yaygın bir problem olarak yansıtılmıştır.

3.2.3.5. Tartışma

Şiddet ve kriminal olaylarının faili; olumsuz felaketler ve yıkımların müsebbibi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örneklerinde rastlanan ortak özellik, Suriyeli mültecilerin ülke içindeki varlığını fazlalık olarak gören bir anlayışla olayların haberleştirilmiş olmasıdır. Suriye'deki iç savaş neticesinde ülkelerini terk edip dünyanın çeşitli yerlerine göç eden Suriyelilerin bir kısmı çıktığı yolculuğu tamamlamadan hayatını kaybetmektedir. Bir kısmı ise gittiği ülkede çıkan şiddet olaylarının faili olarak olayda yer alıp kimi zaman bedelini canıyla ödemekte, bir kısmı ise şiddet olaylarının kurbanı olarak can vermektedir. Her halükarda Suriyeli mülteci ancak olumsuz vakaların öznesi olarak kendine medyada yer bulabilmektedir. Yazılı basında yer alan haberler, kullanılan dil ve verilmek istenen mesaj açısından, gazetelerin yayın politikalarına göre şekil almaktadır. Gazetelerin Suriyeli mülteci meselesine nasıl baktığı, neler gördüğü ve neler göstermek istediği, haberin sunumda alacağı şekilde önemli söz sahibidir. İncelenen örneklerde, haberlerin kahir ekseriyeti gazetenin kendi muhabirleri tarafından yapılmış, nadiren ajanslardan elde edilen haberlere yer verilmiştir. Bilhassa sansasyonel içerikli, taciz, cinayet, gasp gibi şiddet oranı ve etkileme gücü yüksek olan haberler özel haber olarak hazırlanmış ve birkaç gün, seri biçimde, aynı konu farklı açılarıyla ele alınmıştır.

Şiddet haberlerinde olaylar tüm detaylarıyla anlatılmış, rahatsız edici bir gerçekçilik diliyle aktarılmıştır. Şiddete konu olan mağdur öznenin mahremiyeti ve yakınlarının üzerinde yaratacağı acı verici etki hiçe sayılarak, şiddetten haz alırcasına tane tane anlatılmıştır. Şiddet hadiselerinin aktarımında dikkat çeken bir unsur da olayların öğreticilik boyutudur. Özendirici ve intikam alır cinsten kurgulanan bir haber dili, bu türden olayların artmasına yol açacağı gibi şiddet hadiselerine karşı duyarlılığı da azaltacaktır. Haberlere atılan başlıklarda olayın müsebbibi olarak “Suriyeli, Suriyeliler, mülteciler, göçmenler, sığınmacılar” şeklinde olaya dâhil olan Suriyeli mültecilerin kimlikleri vurgulanmaktadır. Şiddet hadiselerinin tamamında tek sorumluluk Suriyeli mülteci kimliğine yüklenmekte, toplumdan dışlanması için haklı sebepler üretilmektedir. Oysa her toplu yaşam ortamında, şiddet hadiseleri maalesef sık tekrarlanan ve anlık gerçekleşebilen olaylardır. Ülkenin kendi vatandaşları şiddet hadiselerine karıştığı zaman vatandaşlıktan çıkarma ya da sınır dışı edilme gibi bir

müeyyide uygulanmamaktadır. Ancak söz konusu mülteci kimliğinden beklenen, uslu misafir rolüdür. “Madem ülkemizin sınırları içinde barınıp, yiyip, içeceksin o halde uslu bir şekilde sessizce ve görünmeden varlığını sürdürmelisin” yönünde bir beklenti oluşturulmakta ve bu beklenti medya diliyle her gün yeniden inşa edilmektedir. Mültecinin kimliğini acınası veya kovulası bir özne olarak kurgulamak, mülteci sıfatını taşıyan insanın öz benliğini yok saymak, ona yeni bir kimlik inşa etmektir. Mültecilik vasfı, bunu taşıyanları, bir üniforma gibi giydirildiği bedendeki insanları tek tipleştirip, hepsinden aynı davranışların beklendiği ve hepsine aynı nitelikte sorumlulukların yüklendiği bir konuma sürüklemektedir. Şiddet hadiselerine karışan, cinayet işleyen, gasp eden, taciz eden mültecilerin var olması, tüm mülteci kimliğini taşıyanların aynı potansiyele sahip oldukları anlamına gelmemelidir. Çünkü tekiller üzerinden inşa edilen grup davranışları doğrulanabilir sonuçlar vermeyecektir. Ancak medya metinlerinde kullanılan dil çoğul, genelleyci, bir davranışı tüm gruba indirgemeci ve toplu kanaat oluşturucu niteliktedir. Suçu işleyen bir kişi bile olsa haber başlığı çoğul kurgulanıp, söz konusu gruba karşı toplumsal nefret uyandırıcı bir etki yaratmaktadır.

Yazılı basında ele alınan haberlerin pek çoğu görseliyle birlikte gazete sayfalarında yer almıştır. Kimi haberlerin görseliyle haberin içeriği uyumsuzluk sergilemekte ve habere konu olan olaydan çok ayrı bir görsel ve görsel altı bir metin yer almaktadır. Bu da haberleştirilecek malzemenin yetersiz kaldığı durumlarda ekle-yapıştır pratikliğiyle hazırlanmış haberler olduğunu göstermektedir. Söz konusu haberlerin kiminde sadece başlık ve metinden ibaret olacak kadar malzeme vardır. Bu tip haberlerin yanına bir haberci fırsatçılığıyla konudan başka bir görsel konumlandırılarak, altına yazılan metinle mültecilere ilişkin toplumda olumsuz ortak bir kabul oluşturmak için yapılan bir hamle olarak değerlendirilebilir. Haberle uyumlu bir biçimde kullanılan görseller ise şiddet olayına karışan tarafların fotoğrafları biçiminde yer almaktadır. Haberlerde kullanılan üslup genellikle Suriyeli mültecilerin toplumsal düzeni yıkıcı, huzur ortamını bozucu, şiddet hadiselerini artırıcı bir pozisyonda olduklarına işaret etmekte ve damgalayıcı bir dil kullanılmaktadır. Şiddete uğrayan ve uğratan tarafların her ikisinin de Suriyeli mülteci olduğu kimi hadiselerin aktarımında Suriyeli mültecilerin birbirlerine dahi insafı olmayan, her türlü kötülüğü yapabilecek potansiyele sahip insanlar olduğu genellemesiyle verilmektedir. Oysa haberdeki mağdur öznenin de Suriyeli mülteci olması bu genellemeyi baştan geçersiz kılmaktadır.

İnceleme alanındaki gazetelerde, söz konusu kategoriyle ilgili haberler arasında, kullanılan dil ve üslup açısından tarafsız bir duruş neredeyse tespit edilememiştir.

Medyanın yarattığı döngü içerisinde bir olaya duyulan ilgi kısa bir süre sonra azalır, hatta söz konusu olay unutulurken, bu olayın medyada yer almasıyla toplumda ortaya çıkan kaygı ise aksine azalmayıp sürekli hatırdaki kalacak biçimde yer etmektedir. Olay unutulsa dahi etkisi sürmektedir. Ulrich Beck ise bu durumu “medyanın kamuoyunun risk hakkındaki endişelerinden beslenmesi” şeklinde yorumlamaktadır (2011: 356). Gustave Le Bon’un “toplumsal bulaşma kuramı” ile bu durum açıklanacak olursa, hastalıklar gibi duygu ve heyecanların da bulaşıcı nitelik taşıyor olması, “korku ve panik duygusunun toplumun tümüne bulaşarak yaygınlaşması” sonucunu ortaya çıkarmaktadır (Çakır, 2007: 65-66). Korku yayıldıkça hem akli melekeler körelmekte, salim düşünce yetisi yok olmakta, hem de hayatta olmak tesadüfi bir durum olarak algılanmaktadır. Korku kaynağının topluma hâkim konuma geleceğine duyulan inanmışlık, insanları sağlıklı düşünmekten ve kendini korku veren etkenlerden uzak durmaktan alıkoymaktadır (Çakır, 2007: 65-66). Önlenemeyen, karşı konulamayan ve bireysel tedbir alınamayan savaş, doğal afet, göç, salgın hastalık, sınır ötesi gerginlikler, kimyasal tehditler gibi çeşitli korku kaynakları risk algısını yükseltirken, toplumsal umutsuzluk ve çaresizlik duygusuna da sebebiyet vermektedir. Medya ise kullandığı dil ile bu korkuyu artırıcı, yaygınlaştırıcı ve kalıcı hale getiren bir rol üstlenmektedir. Bu bağlamda habercinin olayları aktarırken tercih edeceği dilin, toplumsal nefreti uyandırarak şiddeti artıran değil kriz ortamını yatıştırıcı ve şiddet olaylarını azaltacak bir sorumlukta olması beklenmektedir.

3.2.4. Sosyal Dışlanma, Kabul Görememe ve Ulusal Kökenlerinden Dolayı Toplumsal Önyargıların Hedefi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, sosyal dışlanma, kabul görememe ve ulusal kökenlerinden dolayı toplumsal önyargıların hedefi olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili toplamda 96 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş,

kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.4.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Sosyal dışlanma, kabul görememe ve ulusal kökenlerinden dolayı toplumsal önyargıların hedefi olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili yazılı basında yer alan haberlerin bir kısmı toplumsal ve devletlerarası düzeyde mültecilerin varlığını istemeyen, onları dışlayan tutumların gündeme getirilerek, aktarılması biçiminde yapılmış haberler olup, bir kısmı ise incelenen gazetelerin yayın politikaları ve konulara bakış açılarını içeren tutum dolayısıyla mültecilere karşı takındıkları reddedici, kabullenemeyen tavrı ortaya koyan nitelikteki haberlerdir. Taraması yapılan haberler arasından her iki tutumu da yansıtacak türde seçilen, dikkat çekici örnek başlıklar aşağıdaki gibidir:

“Göçmenleri gemilerle Türkiye’ye gönderelim” (Posta, 29 Ocak 2016).

Posta gazetesinin 29 Ocak 2016 tarihli haberinde, Suriyeli mültecilere karşı Avrupa’nın tutumu haberin başlığına taşınmıştır. Haber başlığında geçen ifade, aktaran konumunda sunulmuş olup, herhangi bir yorum veya katkı sunulmamıştır. Söz konusu ifadede mülteciler istenmeyen, varlıklarına tahammül edilemeyen, dışlanan bir konumda bulunmaktadır. “Göçmen” olarak anılan mülteciler hukuki statüleriyle değil, yersiz yurtsuz olmaları sıfatıyla değerlendirilmekte ve kullanılan ifadeye bu ötekileştirici tutum yansımaktadır. Mültecilerin istenmediğine dair aktarılan bu ifadede dikkat çeken bir diğer husus ise söz konusu mültecilerin gönderileceği adresin de gösterilmiş olmasıdır. Sadece “göçmenler gelmesin” kabilinden bir ifadede bulunulmamış “göçmenler Türkiye’ye gitsin” şeklinde varış rotası da çizilmiştir. Mültecilerin varlıklarına kendi ülkelerinde tahammül edemeyen ülkelerin, bir başka ülkenin adını vermek suretiyle adres belirtmiş olması sadece mültecilere yönelik ayrıştırıcı ve ötekileştiren bir dil kullandıklarının göstergesi olmayıp, aynı zamanda mültecilerin gönderileceği ülkeye de aynı muameleyi yaptıkları anlamını taşımaktadır.

“Mültecilere havuz yasağı” (Posta, 16 Ocak 2016).

Posta gazetesinde yer alan ve yukarıda sunulan bir başka haber başlığında ise Almanya’da yaşanan bir olay gündeme taşınmıştır. Mültecilerin havuza girmelerini

yasaklayan haberde sosyal dışlanma ve toplumsal alanlardan tecrit eme söz konusudur. Mültecilerin hayatın akışına dâhil olmalarını istemeyen bir anlayışın varlığı göze çarpmaktadır. Haberin başlığa taşınma biçimi ortada bir duruşa sahip olup, meseleye ilişkin herhangi bir detaya başlıkta yer verilmemiştir. “*Almanya mültecinin parasına el koyacak*” başlıklı Sözcü gazetesinin, 23 Ocak 2016 tarihli haberinde de yine mültecilere karşı takınılan dışlayıcı tavrın haberi yapılmaktadır. Almanya mülteci sıfatıyla dahi hiçbir koşul olmaksızın kimseyi ülke sınırlarına kabul etmeyeceğini bu şekilde ilan etmekte, kendisine sığınan insanların değerli eşyalarına ve mal varlıklarına el koymadan herhangi bir himayede bulunmayacağını ortaya koymaktadır. Bu şekilde toplumun bir parçası olmak için bedel ödemenin gerekliliğini ileri süren Almanya, mülteci sıfatını taşıyanlara karşı cephe alan tutumunu da açığa vurmaktadır. Haberin aktarım dilinde ise Almanya’nın almış olduğu karar bir açıklamanın ilanı şeklinde değil, doğrudan bir eylemi bildirir hatta ihbar eder tarzda aktarılmıştır. Sözcü gazetesinde 4 Şubat 2016 tarihinde yer alan ve aşağıda sunulan haber başlığında ise Belçika Valisinin sözleri aktarılmıştır:

“Belçikalı vali dünyayı şoke etti: Sığınmacılara yemek vermeyin”

Habere atılan başlık küçük harflerle, “Belçikalı vali dünyayı şoke etti” kısmı görselin üzerinde ve kırmızı ile renklendirilmiş bir biçimde yer alırken, geri kalan kısmı iki satıra yayılarak haber metninin üzerinde bulunmaktadır. Suriyeli mültecilerin varlığını kabullenemeyen bir başka Avrupa ülkesinden gelen tepki haber yapılarak, Avrupa’nın tutumu hakkında bir görüş bildirilmektedir. Suriyeli mültecilere yemek verilmemesini ifade eden vali, mültecilerin hayati ihtiyaçlarının dahi karşılanmaması konusunda bir beyanda bulunmuştur. Yapmış olduğu açıklama dışlamanın ötesinde ciddi ölçüde bir nefret söylemi içermektedir. İnsani ihtiyaçların en başında gelen yeme, içme zarureti bir yaptırım aracı haline getirerek toplumdan bu şekilde uzaklaştırmanın mümkün olacağını içeren bir anlayışın tezahürüdür. Avrupa ülkelerinin mültecilere yönelik farklı yaklaşımlarını gösteren bu haberlerin dışında, incelenen gazetelerin bu konu hakkındaki tutumlarını yansıtıcı nitelikte haberler de yazılı basında dönem dönem yer almıştır. Sözcü gazetesinde ana başlıkta yer alan ve aşağıda yer verilen haber, gazetenin mültecilerin toplumsal hayattaki varlıklarına yönelik olumsuzlayıcı bakış açısına bir örnek teşkil etmektedir.

“Suriyeliler yatak döşek yerleşti... Sulukule oldu ranzalı kule” (Sözcü, 28 Ocak 2016).

Gazetenin arka sayfasında, ana başlığa yerleştirilen ve tam sayfaya yakın yer ayrılan haber, görselleriyle birlikte sunulmuştur. Mavi ile renklendirilmiş zemin üzerine tasarlanan haberin başlığı büyük beyaz harflerle atılmış, sayfada oluşturulan kompozisyon ile dikkat çekilmek istenmiştir. Suriye’deki iç savaştan kaçıp çeşitli ülkelere yol alan Suriyeli mültecilerin büyük bir kısmı ülkemizde barınmaktadır. Habere konu olan bu durum, kullanılan başlıkta “yatak döşek yerleşti” şeklinde ifade edilmiştir. Dışlayıcı ve kabul göstermeyen bir dille yazılan haberin başlığı, Suriyeli mültecilerin gitmelerini bekleyen, kalmalarını istemeyen bir niyeti göstermektedir. İstanbul’da bir semt adı olan “Sulukule”nin “ranzalı kule”ye dönüştüğü, “Sulukule oldu ranzalı kule” cümlesi ile belirtilerek, duyulan rahatsızlık ve memnun olunmayan dönüşüm, kinayeli ve tepeden bakan bir üslupla dile getirilmiştir. Sözcü gazetesinde yer verilen ve aşağıda sunulan bir başka haberde ise Suriyeli mültecilerin vatandaş olmalarından duyulan endişe başlığa taşınmıştır.

“AKP’ye oy deposu olarak görülen Suriyeliler vatandaş yapılırsa yandık!” (Sözcü, 4 Temmuz 2016).

Ana sayfadan duyurulan ve iç sayfada genişçe yer verilen haber, Suriyeli mültecilere vatandaşlık verilmesi ihtimalleri üzerine gündeme ilişkin atılmış bir başlıktır. Ülke içi siyaset konuya dâhil edilerek, iktidara yöneltilen eleştirinin konusunu Suriyeli mülteciler oluşturmaktadır. “yandık” kısmı büyük ve kalın harflerle yazılan başlığın “Suriyeliler vatandaş yapılırsa yandık” kısmı siyah renkli ve kalın harflerle yer almış, başlığın üst metni olan “AKP’ye oy deposu olarak görülen...” kısmı ise gri ile renklendirilerek sunulmuştur. Ana sayfada en altta yer alan haber, büyük bir endişeyi yansıtmaktadır. “Yandık!” ifadesi korku dolu bir vurguyu dile getirirken, Suriyeli mültecilerin sosyal hayattaki mevcudiyetleri endişe verici bir gelişme olarak aktarılmış ve olası bir vatandaşlık durumunda bu mevcudiyetleri kalıcı bir nitelik kazanacağından ürkütücü bir dille bu ihtimal dile getirilmiştir. Suriyeliler şeklinde anılarak etnik kökenlerine işaret edilerek, “bizden değil”, “öteki” vurgusu yapılmaktadır. “AKP’ye oy deposu olarak görülen...” şeklinde ifade edilen kısımda ise “oy deposu” vurgusu Suriyeli mültecilerin sayıca çok fazla olmalarına bir göndermede bulunarak, tehlikenin

boyutu hakkında bir ön kabul oluşturulmaktadır. Sözcü gazetesinde ertesi gün, aynı minvalde yer alan bir başka haberin başlığı ise *“Suriyelilere vatandaşlığı Türk vatandaşlarına sor!”* şeklindedir. 5 Temmuz 2016 tarihinde yapılan haberin konusu yine Suriyeli mültecilerin vatandaşlığa alınmasıdır. Suriyeli mültecilerin vatandaşlığa kabul edilip edilmemesinin Türk vatandaşlarına sorulması gerektiği ile ilgili iktidara yapılan çağrı haberin başlığına taşınmıştır. İç sayfalardan duyurulan haber, sayfanın sol üst köşesinde, başlığın iki satıra uzanması şeklinde yer almıştır. Başlığın sonunda kullanılan ünlem işareti bir ikaz ve serzeniş içermektedir. Emir kipiyle kurulmuş olan cümle, cevabından emin olunan bir soru olduğu algısı yaratmaktadır. Türk halkının olumsuz yanıt vereceğinden emin olduğu ve bu neticenin çok önceden kestirildiği imajı yansıtılmıştır. Başlıkta mülteciler “Suriyeliler” şeklinde anılarak başlığın içeriği öteki dili üzerinden kurgulanmış, “Türk vatandaşlarına sor” kısmı ile de meselenin öteki kutbu inşa edilerek, ırka dayalı ayrımcı ve zıtlıklar üzerinden algı oluşturan bir dil kullanılmıştır.

“AB’yle mülteci pazarlığı yapmakla övünen iktidara soruyoruz: Türkiye’de Suriyeli sayısı 6 milyon olursa ve bunlar 10 yıl sonra bizden ‘özerklik’ isterse ne yapacaksınız?” (Sözcü, 9 Mart 2016).

Sözcü gazetesinde yer alan ve yukarıda sunulan haber başlığı ana sayfada, sayfanın en alt ortasında bulunmaktadır. Haberin başlığı uzunca bir soru cümlesiyle ifade edilmiş, başlık üstü metin ile birlikte 4 satıra yayılacak biçimde, kalın harflerle sunulmuştur. Küçük harflerle yazılan başlık üstü metin gri ile renklendirilmiş bir biçimde, tek satırda yer almıştır. Yurt içi siyaset üzerinden Suriyeli mülteciler gündeme getirilmiştir. Suriyeli mülteci kimliğine vatandaşlık verilmesi ihtimali üzerinden 10 yıl sonrası hesaplanarak endişeli bir dille iktidara hesap sorulmuştur. Kullanılan dil ötekileştirici, ayrılıkçı ve etnik bir kimlik üstünde tahakküm kurucudur. Suriyeli mülteciler “bunlar” şeklinde ifade edilerek, alt kimlik vurgusu yapılmış ve aşağılayıcı bir üslup ile ifade edilmiştir. Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda başlığı sunulan benzer bir haber de 8 Temmuz 2016 tarihinde manşetten duyurulmuştur.

“2 Suriyeli kimyager Hatay’da bomba yaparken öldü. Bunları mı Türk vatandaşı yapacağız!” (Sözcü, 8 Temmuz 2016).

“*Bunları mı Türk vatandaşı yapacağız!*” başlığıyla yer alan haberin üst metni “2 Suriyeli kimyager Hatay’da bomba yaparken öldü” şeklinde yer almıştır. Haber ana sayfadan, büyük ve kalın harflerle vurgulanmış, cümle sonuna ünlem konularak hesap soran bir üslup benimsenmiştir. Sayfanın üçte ikisini kaplayan haber, renkli zemin üzerine tasarlanmış, ana başlığın yanındaki haberler de Suriye ve Suriyeli mülteciler ekseninde kurgulanmıştır. Haberde Suriyeli mülteciler, “bunlar” şeklinde ifade edilmiş, 2 kişinin dâhil olduğu söz konusu olay, tüm mültecilere mal edilerek, genel bir olumsuz algı inşa edilerek mülteci kimliği ötekileştirilmiştir. Vatandaşlık meselesi suça karışan grup üzerinden değerlendirilmiş, konu odağından saptırılarak ve bir nefret söylemi kurgulanarak aktarılmıştır. Bu haberin ertesi günü yine Sözcü gazetesinde yer alan bir başka haber ise aşağıdaki başlıkla yer almıştır:

“*Vatandaş yapılması düşünülen mültecilerin keyfi yerinde. Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat*” (Sözcü, 9 Temmuz 2016).

“*Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat*” başlığıyla ana sayfadan büyük ve kalın harflerle duyurulan haberin üst metni “*Vatandaş yapılması düşünülen mültecilerin keyfi yerinde*” şeklinde yer almıştır. Haber tam sayfaya yakın bir yer işgal etmiş, renkli zemin üzerine görselleriyle birlikte tasarlanmıştır. Haberin başlığı iki satıra yayılacak biçimde sunulmuş, üst metni küçük harflerle tek satırda yer almıştır. Başlığın vurgusu göze çarpan bir şekilde tasarlanmış, Türkiye ve Suriye sözcükleri alt alta gelecek biçimde yerleştirilerek kutuplar belirlenmiştir. Başlık üstü metinde yer alan ifadede Suriyeli mültecilerin herhangi bir mağduriyet yaşamadıklarına, “keyiflerinin yerinde” olduğuna ve merhamet gösterilmesi gereken bir durumun söz konusu olmadığına işaret edilmiştir. “Mültecilerin keyfi yerinde” şeklinde kullanılan kinayeli ifade, dışlayıcı ve hoşnutsuzluk bildiren bir dille aktarılmıştır. Sözcü gazetesinde birkaç gün üst üste aynı konu manşetten işlenmiş ve mültecilerle ilgili özel bir gündem yaratılmaya çalışılmıştır. Suriyeli mültecilere yönelik toplumsal düzeyde olumsuz bir bakış açısı kurgulanmaya çalışılmış ve üst üste yapılan haberlerle reddiyeci bir algı inşa edilmek istenmiştir. 10 Temmuz 2016’da yayımlanan ve aşağıda başlığı sunulan haber de aynı doğrultuda işlenmiş ve birinci sayfada yer almıştır.

“*3 milyon Suriyeliyi Türk vatandaşı yapmak isteyenlere çağrı. Suriyelilerden önce kendi vatandaşına bak*” (Sözcü, 10 Temmuz 2016).

“Suriyelilerden önce kendi vatandaşına bak” başlığıyla birinci sayfada manşetten yer alan haberin başlık üstü metni “3 milyon Suriyeliyi Türk vatandaşı yapmak isteyenlere çağrı” şeklinde sayfada yer almaktadır. Renkli zemin üzerine kalın harflerle yazılmış olan haberin başlığı, iki satıra yayılacak biçimde yerleştirilmiş, başlık üstü metin tek satırda daha küçük harflerle sunulmuştur. Bu haberde de öncekiler gibi yurt içi siyasetin malzemesi olarak Suriyeli mülteci meselesi gündeme taşınmış ve iktidar hedef alınmıştır. İktidara yönelik yapılmak istenen eleştiri Suriyeli mülteciler üzerinden yöneltmiş ve mültecilerin toplumda düşman olarak algılanması umursanmadan nefret dili kullanılmıştır. Suriyeli mültecilerin bulunmasının, Türk vatandaşının özlük haklarının elinden alınmasına neden olan bir unsur olarak gösteren haberin dili, toplumsal bir önyargı uyandırmakta, mültecilere ilişkin topyekûn bir olumsuz kabul oluşturmaktadır. Toplumun ötekisi olarak gösterilen Suriyeli mülteciler, siyasi çekişmelere alet edilirken toplum nezdinde uyanacak nefretin ne tür sorunlara yol açacağı ya hesap edilmemekte ya da göz ardı edilmektedir. Zira ülkemizde yaşayan ve Türk uyruklu olmayan veya vatandaşlık almaksızın ülkemizde yaşamını sürdüren tek grup Suriyeliler değildir. Bu şekilde bir söylemin sürekli tekrarlanması, mevcut kitlede ırka dayalı sınıf ayrımının ortaya çıkmasına ve böylece halkın, ayrılıkçı pek çok unsuru içinde barındıran çeşitli hiziplere bölünmesine neden olacaktır. Nitekim 10 Temmuz 2016 tarihli Sözcü gazetesinin haber başlığı bu duruma iyi bir örnek teşkil etmektedir. Ahıska Türklerinin ağzından aktarılan ve aşağıda yer verilen ifade haberin başlığına taşınarak, halk tahrik edilmekte, ırka dayalı söylemin yüksek sesle yaygınlık kazanması için galeyana getirilmektedir.

“Eşek gibi çalışıyoruz vatandaş olamıyoruz” (Sözcü, 10 Temmuz 2016).

Haberin başlığında kullanılan ifade aşağılayıcı, onur kırıcı ve kutuplaştırıcıdır. Ülke içindeki Suriyelilerin dışında kalan dini, siyasi veya etnik grupların ağzından kutuplaştırma siyaseti güdülmekte ve ortaya çıkabilecek çatışmadan siyasi bir kazanım elde edilmek istenmektedir. Toplumsal bir uyum ve hoşgörü ortamını tesis etmek yerine tam aksi bir yolun izlenmesi ve haberlerin bu yönde yapılması, ülkenin içinde bulunduğu durumda şartları zora sokacak ve halkı birbirine düşmanlaşmış küçük gruplara bölecektir. Sadece ülke içinde yaşayan farklı gruplar değil, farklı hassasiyete sahip şehit, gazi yakını vs. ailelerin de tepkisini çekecek ve tahrik edecek nitelikte haberlere de yer verilmiştir.

“*TOKİ evlerini Suriyeliler yerine şehit ailelerine verin*” (Sözcü, 12 Temmuz 2016).

Yukarıda başlığı sunulan haber, ana sayfadan manşetin altından duyurulmuştur. Başlık iki satıra yayılacak biçimde yazılmış, üst başlık da “Yüreği şehit acısıyla yanan vatandaşlar böyle diyor” şeklinde yer almıştır. Sayfanın dörtte birine yakın yer kaplayan haberin başlığı Suriyelileri dışlayan ve hedef gösteren bir dile sahiptir. Haber başlığının kurgulanmasında kutuplaştırıcı siyaset izlenmiş ve şehit ailelerinin karşısına Suriyeli mülteciler konularak taraflar birbirlerine karşı kışkırtılmak istenmiştir. Hemen her gün yapılan ve tahrik dilini kabartan haberlerde, Suriyeli mülteciler bir kutba yerleştirilip, karşı kutbuna da başka bir özne yerleştirilmek suretiyle, her türlü grup ve ortamın yabancı, ötekisi ve nefret edileni olarak ilan edilmek istenmiştir. Üst üste yapılan olumsuzlayıcı haberler genelde ana sayfadan, büyük yer kaplayacak ölçekte ve dikkat çekici tasarımlarla sunularak genel bir algı inşa edilmeye çalışılmıştır. Suriyeli mültecilerin karşısına konan gruplar genelde toplumsal hassasiyeti yüksek olan gruplar arasından seçilmiş ve tahrik edici bir dille haber kurgulanarak sadece söz konusu kutuptaki gruplar değil halkın genelinde bir nefret uyandırılmak istenmiştir. Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda yer verilen bir başka haber ise Kahramanmaraşlıların mültecilerle ilgili görüşlerini başlığa taşımıştır.

“*Mülteci kampına isyan*” (Sözcü, 29 Mart 2016).

“Kahramanmaraşlılar Suriyelileri istemiyor” üst başlığıyla yer alan haberde, mülteciler için kurulacak olan kampların istenmediğine dair görüş konu edilmiştir. Bölgesel bir reddiye habere taşıyan Sözcü, “kampa isyan” şeklinde bir başlık atarak mültecilerle ilgili bir kanaat resmi çizmektedir. Toplumsal bir uyumsuzluk olduğu imajı yaratılarak, mültecilerin kamplardaki varlıklarına dahi bir tahammülün olmadığı, halkta herhangi bir kabullenme ve hoşgörü duygusunun bulunmadığı ima edilmiştir. “isyan” sözcüğü endişe verici bir çağrışım yapmakta, halkın mültecilerin varlığına karşı ayaklanma halinde oldukları izlenimi verilmektedir.

Hürriyet gazetesinde 7 Nisan 2016 tarihinde yer alan “*Suriyelilere karşı değil ama kaygılıyız*” başlığı da aynı şekilde bölgesel bir tepkiyi içeren haberlerden biri olup, aktarılan ifade biraz daha ılımlı bir dil içermektedir. Suriyeli mültecilerin bulunmalarına karşı yöre halkının taşıdığı endişe ile hoşgörülü olma isteği arasında gidip gelen duygu,

haberde aktaran pozisyonu ile ifade edilmiştir. Sözcü gazetesinde, 15 Temmuz 2016 tarihinde yer alan haber ise mültecilerin varlığı üzerinden yapılan siyasi polemğin başlığa taşınması şeklinde yapılmıştır. “*Erdoğan, Suriyelileri Güneysu’ya yerleştiresin*” başlığında mültecilerin yerleştirileceği yer olarak Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın baba ocağı olarak geçen Rize’nin Güneysu ilçesi adres olarak gösterilmiştir. Söz konusu ifade, mültecilerin korunmasına yönelik bir niyet beyanından ziyade mülteciler üzerinden bir polemik sürdürme şeklindedir. Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda sunulan bir başka haberde ise uluslararası politikanın konusu Suriyeli mülteciler üzerinden gündeme taşınmıştır:

“*Ruslar gelsin diye Putin’den özür dileyeceğine Esad’dan özür dile de 3 milyon Suriyeli ülkesine geri gitsin*” (Sözcü, 13 Temmuz 2016). Ana sayfada yer alan haber manşetten duyurulmuş, renkli zemin üzerine kalın harflerle dikkat çekici büyüklükte bir alana yerleştirilmiştir. Mültecilerin varlığını istemeyen, toplumdan uzaklaştırılması taraftarı bir dil kullanılan haber başlığında, bir yandan siyasi polemik sürdürülürken bir yandan da dışlayıcı ve ötekileştirici bir niyet açığa vurulmaktadır. Mültecilerin anılma biçimi “Suriyeli” şeklinde olup, mensup olunan kökene işaret edilmekte, “3 milyon” vurgusu ile sayıca fazla olmalarının ülke için oluşturduğu yüke göndermede bulunmaktadır. Rus turistlerle bir kıyaslamaya gidilen haber başlığında iki konu birbirine denk tutularak, turizm için gelenlerle sığınmacı statüsüyle gelenler karşılaştırma mevzusu yapılmıştır.

Konuyla ilgili incelenen haber başlıkları arasında, iki farklı tutumun haber olarak işlendiği tespit edilmiştir. Haberlerin bir kısmı, Suriyeli mültecilere ilişkin olumsuz kanaat sahiplerinin görüşlerini aktaran pozisyonda, görüş sahibi kişi veya kişilerin ağzından olayı aktarma biçiminde yer almaktadır. Bir kısmı ise, Suriyeli mültecilere ilişkin gazetelerin genel tutumlarının doğrudan haberleştirilerek, başlıktan duyurulması şeklinde yer almıştır. Haber başlıkları haberin ilk okunan, gazetede ilk göze çarpan unsurdur. Yapılan haberlerde de ana fikrin başlığa taşınmış olduğu ve içerikte daha ılımlı bir dil kullanılsa bile başlığın daha sert ve keskin ifadelerle oluşturulduğu gözlenmiştir. Verilmek istenen mesaj, başlık üzerinden kurgulanarak, olumsuzlayıcı, dışlayıcı, tahrik edici bir dil kullanılarak Suriyeli mültecilere yönelik genel bir reddiyeci algı oluşturma amacıyla yapılan haberlerde, haberlerin başlıkları lokomotif görevi görmüştür.

3.2.4.2. Haber Spotları ve Analizi

İncelenen gazetelerde Suriyeli mültecilerin ulusal kökenlerinden dolayı toplumsal önyargıların hedefi olarak varsayıldığı pek çok haber örneğine rastlanmıştır; mülteciler sosyal dışlanma, kabul görmeme ve ötekileştirme dili kullanılarak çeşitli haberlerde yer almışlardır. İncelenen haberler arasında en dikkat çekici haber spotları ve değerlendirmeleri aşağıda sıralanmıştır.

“Hollanda’dan ‘Mültecileri gemilere doldurup Türkiye’ye gönderelim’ fikrinin ardından, dün de Almanya’dan, kötü haber geldi. ‘Almanya için alternatif’ partisinin başkanı Frauke Petry, ‘yasadışı yollarla ülkeye giren sığınmacılar gerekirse vurulmalı’ dedi.” (Posta, 31 Ocak 2016).

“Avrupalı vicdansız” başlığıyla yer alan haber, mültecilerin varlığına düşmanlık besleyen bir tutumu gündeme taşımıştır. Almanya’da bulunan bir siyasi parti liderinin yapmış olduğu açıklamada katı bir nefret söylemi dikkat çekmektedir. Hollanda’nın yapmış olduğu açıklamada “mültecilerin gemilere doldurulup geri yollanması” fikrinin ardından, “sığınmacıların gerekirse vurulması” fikri, mülteciyi insan olarak görmeyen, zararlı bir toplumsal atık olarak gören, toplumdan temizlenmesi gereken bir virüs ya da mikrop olarak gören bir bakışın ürünüdür. Gazetenin haberi gündeme getirme biçimi de yapılan bu açıklamayı kınar cinsten olup, habere atılan başlıkta tutum ortaya konmuştur. Haber gazetenin iç sayfalarından, görseliyle birlikte duyurulmuş; sayfanın ortasına konumlandırılan haberin spotunda Avrupa’nın olumsuz tutumu eleştirilmiştir. Posta gazetesinde yer alan ve aşağıda yer verilen haberin spotu, benzer bir tutumu, Avrupa ülkelerinin mültecilere karşı dışlayıcı ve reddedici tutumunu, gündeme taşımıştır.

“Dünyanın en zengin ülkelerinden İsveç ve Finlandiya mültecileri sınır dışı edeceğini açıkladı. İki ülke de sığınmacıların Türkiye’ye geri gönderilmesini içeren anlaşmaya umut bağlıyor.” (Posta, 30 Ocak 2016).

“Zengin ve bencil” başlığıyla iç sayfalardan, yarım sayfaya yakın yer alan haber, Avrupa ülkelerinin mültecileri kabul edebilecek olanaklara sahip olmalarına rağmen, tam aksi bir tutum takınarak sınır dışı etme yönündeki beyanlarını eleştirmiştir. “Dünyanın en zengin ülkeleri” vurgusuyla haber spotuna giriş yapılmış ve mültecilerin sınır dışı edilmelerini “Zengin ve bencil” başlığıyla tenkit etmiştir. Bir yandan Avrupa ülkelerine, mültecilere olan tutumları yüzünden bir eleştiri yönlendirilirken, öte yandan

“bütün mültecilere biz mi bakacağız” göndermesi sezilmektedir. Zengin olan ülkelerin sahip çıkması gerektiği yönünde bir algı inşa edilirken mültecilerin haklarının korunduğu imajı da sarsılmamaya gayret edilmiştir. Haber nefret söylemi üzerinden değil de üstlenilmesi gereken sorumluluğa hedef gösterme ve paydaş arama üzerinden kurgulanmıştır.

“Suriyeliler için Kahramanmaraş’ta Alevi köylerinin olduğu bölgeye konteyner kent yapılmasına tepki gösteren Aleviler, ‘Burada 24 Alevi köyünün nüfusu 6 bin civarında. 27 bin nüfusluk bir kamp kurulursa Suriyeliler değil asıl biz kendimizi kampta hissederiz’ diyor.” (Hürriyet, 7 Nisan 2016)

Hürriyet gazetesinde yer alan ve “*Esas kamp bizim köyler olur*” başlığıyla duyurulan haberde, mültecilere yönelik bölgesel bir tutum, haberin konusu olmuştur. Mültecilerin yerleştirilmesi planlanan bölgeye köylü halkın karşı çıkışının aktarıldığı haberde, mağduriyetin tek taraflı olduğu iması yapılmıştır. Asıl mağduriyetin köylüler tarafından yaşanacağı ifade edilmiş ve köylü halkın sayıca azınlıkta kalması korku dolu bir dille ifade edilmiştir. Köylülerin Alevi olduğu vurgusu yinelenerek, kutuplaştırma siyaseti izlenmiştir. Konteyner kentin özellikle Alevi köylerinden birine kurulduğu imajı oluşturularak, kurulacak bölgenin arazi koşullarına göre değil de bölgede yaşayan halkın etnik, siyasi veya dini kökenine göre kurulduğu algısı oluşturulmaktadır. Mülteciler üzerinden Alevi-Sünni kışkırtması yapılarak konu odağından saptırılmıştır. Köylüler itirazlarını bölgede yaşadıkları için yapmış olsalar bile haberin aktarım dilinde Alevi olmaları defalarca hatırlatılarak asıl sebebin bu olduğu şeklinde bir izlenim oluşturulmaya çalışılmıştır. Bir başka kutuplaştırma siyaseti ise şehit aileleri üzerinden Sözcü gazetesinin haberinde yer almıştır.

“Erdoğan, Suriyeliler için, ‘Onları bodrum katlarına mı mahkûm edeceğiz TOKİ evlerine yerleştireceğiz’ dedi. Oysa şehit ailelerinin evleri dökülüyor.” (Sözcü, 12 Temmuz 2016)

“TOKİ evlerini Suriyeliler yerine şehit ailelerine verin” başlığıyla yer alan haberin spotunda, Suriyeli mültecilere verilmesi planlanan TOKİ konutları için yapılan bir itiraz söz konusudur. Cumhurbaşkanı’nın yapmış olduğu açıklama esas alınarak yapılan haberde, “mültecilere vermek yerine şehit ailelerine verin” şeklinde bir yol göstermeye gidilmiş ve şehit aileleri ile mülteciler arasında bir tercih yapılması

istenmiştir. İktidara yöneltilecek eleştiri mülteciler üzerinden yapılmakla kalmamış, şehit aileleri de konuya dâhil edilerek bir nefret söylemi inşa edilmiştir. Mültecileri korumanın gereksizliği düşüncesi işlenirken, şehit ailelerinin ihmal edildiği göndermesinde bulunulmuş ve “oysa şehit ailelerinin evleri dökülüyor” şeklinde ajite edici bir dil kullanılmıştır. Gazetelerde sadece ülke içinde yaşayan siyasi, dini ve etnik unsurlar ile milli ve manevi hassasiyete sahip gruplar üzerinden olumsuz kanaat oluşturucu nitelikte haberler yer almayıp, genel toplumsal kabul açısından, mültecilerin dışlanmasına ve kendilerinden nefret edilen yabancılara dönüşmesine yol açacak türde haberler de yer almıştır. Aşağıda spotuna yer verilen haberde toplumun geneli hedef alınarak mültecilere ilişkin genel bir önyargı oluşturulmak istenmiştir.

“İktidar, Suriyeli mültecileri ‘Nitelikli işgücü’ olarak sunuyor. Oysa bizim meslek sahibi, diplomalı milyonlarca insanımız yıllardır işsiz geziyor.” (Sözcü, 10 Temmuz 2016). *“Suriyelilerden önce kendi vatandaşına bak”* başlığıyla sözcü gazetesinin birinci sayfasında büyük ve kalın harflerle manşetten duyurulan haber, iç sayfalardaki devamında *“Al sana kalifikasyon gerçeği”* şeklinde yer bulmuştur. Haberin devamında yer verilen spot ise aşağıda sunulduğu şekildedir:

“Cumhurbaşkanı ‘Aralarında kalifikasyonu (niteliği) çok yüksek olanlar var’ diyerek sayıları 3 milyonu aşan Suriyeli göçmenlere Türk vatandaşlığı kapısını açtı. Niteliği yüksek olan Türkler ise iş bulamıyor. Resmi sayılara göre, Türkiye’de iş arayan 3 milyon kişi var. Bunların yaklaşık 2 milyonu meslek sahibi.”

Birinci sayfada genişçe ele alınan haberin iç sayfadaki devamında da tam sayfaya yakın yer ayrılmış ve iktidarın Suriyeli mültecilerin vatandaşlığa alınması meselesine bağlı olarak mültecilerin bir kısmının “nitelikli iş gücü” olarak değerlendirilebileceği fikri eleştirilmiştir. Sayfanın genelinde yer alan haberler aynı konu bağlamında ele alınarak ortak bir kompozisyon oluşturulmuş ve mülteciler üzerinden kutuplaştırma siyaseti izlenerek mültecileri ötekileştirici, düşman gösterici bir dil kullanılmıştır. İşsizlik üzerinden ele alınan mesele, ülke içindeki işsiz vatandaşları ve yakınlarını tahrik edecek türde işlenerek, Suriyeli mültecilere verilecek olan iş için Türk vatandaşları işten çıkarılacakmış gibi bir izlenim oluşturulmaya çalışılmış ve ortamı kızıştırmaya bir dil kullanılmıştır. Söz konusu durum “diplomalı milyonlarca insanımız yıllardır işsiz geziyor” şeklinde ifade edilerek olayın dramatik vurgusu artırılmış ve ülkenin kendi

vatandaşına haksızlık yapıldığı göndermesinde bulunulmuştur. Aynı sayfada “*Eşek gibi çalışıyoruz vatandaş olamıyoruz*” başlığıyla yer alan bir başka haberin spotu ise aşağıda sunulduğu şekildedir:

“Suriyelilere vatandaşlık teklifi Türkiye’deki Ahıska Türklerini de isyan ettirdi. Yıllardır vatandaşlık bekleyen 30 bin Ahıska Türk’ü ‘Adalet nerede? Suriyeli mi olalım’ dedi.” (Sözcü, 10 Temmuz 2016).

Türkiye homojen bir toplum yapısına sahip olan bir devlet değildir. İçerisinde pek çok dini, etnik ve kültürel dokuyu barındırmaktadır. Habere konu olan ise bu dokunun bir parçası olan Ahıska Türkleridir. Suriyeli mültecilere verilmesi planlanan vatandaşlık hakkı üzerinden yürütülen tartışmaya Ahıska Türkleri de dâhil edilerek, mülteciler hedef tahtasının merkezine oturulup, karşısında irili ufaklı birçok kutup inşa edilmektedir. Eleştiri iktidara yönelik kurgulanmış olsa bile önyargıların toplandığı yer mültecilerin kendileri olacaktır. Vatandaşlık hakkını almak için yeterli koşulları sağlamış olsun veya olmasın toplumda göze çarpan her mülteci aynı minvalde değerlendirilecek ve kurulan olumsuzlayıcı dille genel bir nefret algısı uyanacaktır. Aynı türde haberlerin günlerce üst üste ve birkaç haberin aynı sayfada yer alması, olumsuz bir kanaat oluşturulması yönünde yoğunluk sağlarken, kullanılan dilin tahrik edici yönde olması ise haberlerden akılda kalan izin, iktidara yönelik siyasi bir eleştiriden ziyade “Suriyeli mülteci nefreti” yönünde olmasına yol açmaktadır. Bu yönde yapılan bir başka haber spotu örneği aşağıda sunulmuştur:

“Misafir olarak aldığımız 3 milyon Suriyeli mülteci, Türk vatandaşlarının sahip olmadığı haklara sahip... Kendi ülkelerinde bile bu hakları yoktu.” (Sözcü, 9 Temmuz 2016).

“Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat” başlığıyla birinci sayfada, tam sayfaya yakın yer verilen ve manşetten duyurulan haberde, Suriyeli mültecilerin rahatlığından duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir. Mülteciye biçilen bir rahatlık ölçüsü biçilmekte, bu ölçünün üzerindeki rahatlık haksızlık olarak yorumlanmaktadır. “Kendi ülkelerinde bile bu hakları yoktu” ifadesiyle onlara sunulmuş olan hakların fazla olduğu, kendilerine tanınacak her bir hak ile ülkenin kendi vatandaşına haksızlık yapıldığı algısı oluşturulmaktadır. “misafir olarak aldığımız” vurgusuyla başlayan haber spotu, misafirlere bir davranış kalıbı çizmektedir. Misafirin her şeye razı olması, ileri

taleplerde bulunmaması, yeme-içme ve konaklamanın üstüne başka bir şey beklememesi ve bu yapılanları birer lütuftan sayması gereken bir rol oynaması gerektiği hissettirilmiştir. “Misafir umduğuna değil, bulduğuna nail olandır” kabulünce, Suriyeli mültecilerin içinde buldukları rahat ortamın bu kabule aykırı bir durum olduğu işittirilerek, bu kadar hak tanınmasına itiraz edilmektedir. Yine Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda sunulan bir başka haberde ise suça karışan iki Suriyeli mülteci üzerinden kullanılan nefret dilinin tüm mültecileri içine alacak biçimde genelleyci hali dikkat çekmektedir.

“Erdoğan’ın ‘vatandaş yapacağız’ dediği 3 milyon Suriyeli arasında, iti kopuğu, katili, yobazı, dinci teröristi ne ararsan var. Son örnek Hatay’dan geldi” (Sözcü, 8 Temmuz 2016).

“Bunları mı Türk vatandaşı yapacağız!” başlığıyla birinci sayfadan, tamamı büyük ve kalın harflerle manşetten duyurulan ve renkli zemine oturtulmuş olan haberin başlığı hesap soran bir üsluba sahipken, haberin spotu da Suriyeli mültecilere yönelik genelleyci sert ifadeler içermektedir. “3 milyon Suriyeli arasında, iti kopuğu, katili, yobazı, dinci teröristi ne ararsan var” şeklinde geçen ifadede mülteci sayısının çokluğuna vurgu yapılırken, aralarında bulunan tehlikeli tiplerin çeşitliliğine ve sık rastlanır türden olduğuna işaret edilmiştir. Haberlin dili etiketleyici, olumsuz kanaat geliştirici ve toplumsal nefret uyandırıcı türden olmasının yanı sıra toplumda panik uyandırabilecek türde ürkütücü bir tablo çizmektedir. Suriyeli mültecilerin genelinin tehlikeli olduğu ve kötülüğün farklı türlerini işlemeye meyilli insanlar olduğu algısı uyandırılarak, toplumdaki mülteci varlığının reddedilmesine zemin hazırlanmaktadır. Siyasi bir eleştiri olarak gündeme taşınan haber, toplumsal bir önyargı oluşturmakta, mültecilere karşı nefret duygusunu uyandırmaktadır. “son örnek Hatay’dan geldi” ifadesi ise bu türden olayların çok sık yaşandığı imasını taşıırken, devamının da geleceği endişesini taşımaktadır. Haber spotunun dilinde nefret duygusunu uyandırmanın yanında korku salan bir dilin de kullanıldığı fark edilmektedir. Sözcü gazetesinden bir başka örnek ise *“Suriyeliler vatandaş yapılırsa yandık”* başlığıyla yer alan haberdir. Haberlin spotuna bir açıklama cümlesiyle giriş yapılmış, başlık spotta tamamlanmıştır.

“Çünkü nüfusu 3 milyon olan Suriyeliler, 3’er 5’er çocuk yapıyor. 10 yıl sonra, 20 milyona ulaşıp söz sahibi olurlarsa şaşırmayın.” (Sözcü, 4 Temmuz 2016).

Birinci sayfadan duyurulan haber, Suriyeli mültecilere verilmesi tartışılan vatandaşlık hakkı ile ilgilidir. Suriyeli mültecilerin vatandaş olması halinde Türkiye'yi bekleyen günlerle ilgili endişe verici bir tablo çizilmeye çalışılmış ve mültecilerin bugünkü varlıkları üzerinden bir risk haritası çıkarılmıştır. Mültecilerin sayısının bugün fazla olmasının yarattığı endişenin üzerine ileride daha da artacağı “nüfusu 3 milyon olan Suriyeliler, 3'er 5'er çocuk yapıyor” şeklinde ifade edilmiş ve gelecek kaygısı üzerinden olumsuz bir kanaat geliştirilmeye çalışılmıştır.

Söz konusu kategoriyle ilgili incelenen haber spotlarında dikkat çeken yön, Suriyeli mültecilere ilişkin gazetelerin kendi tutumlarını aktardıkları haberlerde dışlayıcı, ötekileştirici ve panik uyandıran bir dille konular ele alınırken, Avrupa'nın mültecilere karşı dışlayıcı tutumu aktarılırken mültecilerden yana bir tavır takınılmış olmasıdır. Gazetelerin haberi işleme biçimi konuya kendi bakış açıları çerçevesinde olup, Suriye savaşının ilk yıllarında ülkemize sığınan mültecilere ilişkin daha ılımlı bir dil kullanılırken, 2015-2016'dan sonra fark edilir bir biçimde ötekileştiren, dışlayan, kutuplaştıran ve tecrit eden bir dile dönüşmüştür. Mülteciler toplumun her kesimine karşı kutup haline getirilmiş, toplumsal nefret uyandıracak bir üslupla olaylar aktarılmıştır. Suriyeli mültecilerin dâhil olduğu suç ve şiddet eylemleri panik uyandıracak ve mültecilerin tamamını içine alacak biçimde aktarılmış, buna ilaveten ülke içi siyaset ile ilgili mevzular Suriyeli mültecilerin varlığı üzerinden inşa edilmiş ve siyasi polemikte arada kalan unsur olmalarına müsaade edilmiştir. Haber spotlarının büyük bir kısmı konunun özüne ilişkin yer, zaman ve şahıs detayları vermek yerine meseleye ilişkin suçlayıcı, dışlayıcı, tahrik edici ve korkuya sevk edici nitelikte kurulan cümlelerle, konuya giriş mahiyetinde hazırlanmıştır.

3.2.4.3. Haber Metni ve Analizi

Sosyal dışlanma, kabul görememe ve ulusal kökenlerinden dolayı toplumsal önyargıların hedefi olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili yazılı basında yer alan haberler arasında dikkat çekici haber metinleri ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

“Belçika'nın Batı Flandre ili Valisi Carl Decaluwe, halktan sığınmacılara yardım etmemesini, özellikle de yiyecek vermemesini istedi. Vali Decaluwe, ‘Yardım ederseniz

daha fazlası gelecektir.’ ifadesini kullandı. Yunanistan Göç Bakanı Ioannis Mouzala da geçen hafta Belçikalı mevkidaşı Theo Francken’in kendisine ‘Sığınmacıları denize dök. Üzgünüm ama boğulup boğulmamaları umurumda değil’ dediğini iddia etmişti. Theo Francken ise bu iddiayı yalanlamıştı.” (Sözcü, 4 Şubat 2016).

“*Sığınmacılara yemek vermeyin*” başlığıyla Sözcü gazetesinin gündem sayfasında, sağ alt köşede yer alan haber, kısa haber şeklinde ve tek görselle sunulmuştur. Mültecilere yönelik Belçikalı valinin sözleri haber başlığına taşınmış, haberin metninde, valinin ifadeleri ile Yunanistan Göç Bakanının ifadeleri aktarılmıştır. Haberin konusuna dair bir yorumlamada bulunulmamış, kullanılan yüklemeler ile konuya kayıtsız kalınmıştır. Haberin içeriğinde mültecilere yönelik kullanılan ifadelerin çok normal, herkes tarafından düşünülen, aslında herkesin kabulü olan düşüncelerin ifadesinden ibaretlermiş gibi, oldukça yalın ve yorumsuz bir dille aktarılmıştır. Mültecilere yardım edilmemesi, yiyecek verilmemesi, deniz dökülmesi çok insani ve olağan şeylermiş gibi yansıtılmıştır.

“*Erdoğan, iç savaştan kaçıp Türkiye’ye gelen Suriyeli mültecilerle ilgili ağzındaki baklayı çıkardı... 3 milyon Suriyeliyi Türk vatandaşı yapmayı planlıyor. Bunun arkasında seçim yatırımı var. Ama tehlike yandaki gibi büyük... (Yandaki tabloda) Suriyeliler 3 yıl sonra ‘Ana dilde eğitim’, 5 yıl sonra ‘Özel haklar’, 10 yıl sonra ‘Hatay bizim!’, 15 yıl sonra ‘Özerklik isteriz’ diyecekler.” (Sözcü, 4 Temmuz 2016).*

“*Suriyeliler vatandaş yapılırsa yandık!*” başlığıyla Sözcü gazetesinde yer alan haberde, mültecilerle ilgili korkutucu bir tablo çizilmiştir. Cumhurbaşkanının açıklaması, “ağzındaki baklayı çıkardı” şeklinde ifade edilerek, siyasi çekişme alanına taşınan konu mülteciler üzerinden tahrik edici bir dille sunulmuştur. Haber metninin yanına çıkarılan tabloda 3 yıl, 5 yıl gibi çeşitli yıl aralıkları belirlenerek, mültecilerin ülke içinde buldukları müddetçe hep bir risk taşıyacakları ve onlara karşı sürekli tetikte olunması gerektiği ifade edilmiştir. Mültecilerin taşıdığı potansiyelin ülke açısından korkutucu bir gelecek anlamına geldiğine işaret edilerek, Suriyeli mültecilere karşı bir önyargı oluşturulmaya çalışılmıştır. Kesin bir dille “diyecekler, isteyecekler” şeklinde ifade edilen liste, mültecilerin varlığını mutlak bir tehdit olarak ilan etmekte ve halkı galeyana getirici bir üslupla aktarılmaktadır. Haberin metninde CHP İstanbul

Milletvekili ve Genel Başkan Başdanışmanı Erdoğan Toprak'ın “*Asıl sorun demografik yapının değişmesi. Üç beş yıl sonra bazı illerde belediye başkanları Suriyeli olabilir, milletvekili bile seçilebilirler, bakan olarak da atanabilirler. Mülteciler, yarın bizi yönetmeye kalkacak.*” şeklindeki açıklamalarına yer verilmiştir. Milletvekilinin iktidarı eleştiren endişeli açıklaması üzerinden ana sayfada bir tablo hazırlanıp, korkutucu bir senaryo yazılmıştır. Suriyeli mültecilerin vatandaşlığa alınması ile ilgili yapılan bir başka haber de “*Suriyelilere vatandaşlığı Türk vatandaşına sor!*” başlığıyla, gazetede şöyle yer almıştır:

“Mülteciler için Avrupa Birliği ile pazarlık masasına oturulduğunda ‘Otobüslere doldurur, sınır kapılarını açarız’ diyerek savrulan tehdidin üzerinden çok geçmedi. Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, iç savaştaki ülkelerinden kaçtıktan sonra Türkiye’ye sığınan ve kendilerine biyometrik pasaport verilen 2 milyon 746 bin Suriyeliye vatandaşlık hakkı tanınması için kartını açtı. ‘Sor bakalım nüfusun 2 milyon 746 bin artmasını istiyor muyuz?’ diyen vatandaşlar, AKP iktidarının oldubitti politikalarının Türkiye’yi felaketin eşiğine getireceğini söyledi. [...] Muhalefete göre bu girişim AKP'nin Suriyeli seçmen kazanmak için yaptığı bir manevra.[...] Suriyeliler vatandaşlığa geçtiklerinde çalışma hayatlarında birçok sınırlama sona erecek. Çalışmak isteyen Suriyelilerin 6 aylık bekleme süresi sona erecek. Türkiye gibi yoğun genç işsizliğin yaşandığı ülkede bu durum büyük bir sosyal sorun olarak ortaya çıkacak. Suriyeliler dolayısıyla işsizlik daha da büyük rakamlara ulaşacak. Sınırdan geçen Suriyelilerin arasında terör örgütü üyelerinin de sızdığı biliniyor. Bu durumun zaten güvenlik sorunu yaşayan Türkiye için büyük risk olduğu vurgulanıyor.” (Sözcü, 5 Temmuz 2016).

Suriyeli mültecilere vatandaşlık verilmesini tartışan haber, gazetenin gündem sayfasında sol üst köşede yer almıştır. Haberin görseline, haberin başlığı ve içeriğiyle uyumsuz bir fotoğraf taşınarak, İzmir’de bir sokakta mültecilerin açmış olduğu dükkânın görseli konmuş ve altına, “*Bu fotoğraf İzmir’de çekildi... Arapça tabelalar, Suriyeli esnaf ve Suriyeli müşteriler. Burası sanki Türkiye değil, Suriye...*” şeklinde yorum yapılmıştır. Haberin başlığı ve içeriği Suriyeli mültecilere vatandaşlık verilmesi konusunu incelerken, görselde kullanılan malzeme ve altına yapılan yorum, önyargı oluşturma açısından taşınan niyeti ortaya koymaktadır. Haberin metninde “*‘Sor bakalım nüfusun 2 milyon 746 bin artmasını istiyor muyuz?’ diyen vatandaşlar [...]*” ifadesiyle

mültecilerin vatandaş yapılmasını istemeyen tavrın, gazetenin tutumundan kaynaklanmadığı, aslında vatandaşların bu kanaatte oldukları, izlenimi verilmeye çalışılmıştır. Yurt içi siyasetle ilgili olarak eleştirilen mevzu, mültecileri düşman gösterecek bir dille inşa edilmiş, mülteci kimliğine dair olumsuz bir kanaat geliştirilmeye çalışılmıştır. “Suriyeliler dolayısıyla işsizlik daha da büyük rakamlara ulaşacak” ifadesi ve “Sınırdan geçen Suriyelilerin arasında terör örgütü üyelerinin de sızdığı biliniyor. Bu durumun zaten güvenlik sorunu yaşayan Türkiye için büyük risk olduğu vurgulanıyor.” şeklinde aktarılan durum korku uyandırıcı ve mültecilerin varlığını büyük bir tehdit olarak yansıtan bir tespit olarak sunulmuştur. Mültecilerin hem ülke açısından büyük bir yük oluşturduğu, bu durumun ülkenin mevcut gidişatını olumsuz yönde etkileyecek önemli bir sorun olduğu göndermesi yapılmış, hem de mültecilerin arasında terör örgütü üyelerinin bulunmasının ülkeyi büyük bir güvenlik problemine doğru sürüklediğine işaret edilmiştir. “Bunları mı Türk vatandaşı yapacağız!” başlığıyla yer alan bir başka haber ise şöyle yer almıştır:

“Suriye’den gelip 2 ay önce Reyhanlı’ya yerleşen kimyager Usam İsa ile Rahmi Hadat, önceki gün evde bomba yapmak istedi. Masum vatandaşları öldürmek için hazırladıkları bomba, tam da yapım aşamasında ellerinde patladı. İki de parçalanarak öldü. O sırada evde bulunan Suriyeli bir kadın yara almadan kurtuldu. Evdeki aramada, 1 tabanca ile susturucu ve bomba malzemeleri bulundu. Ölen Suriyelilerin üstünden Başbakanlığın verdiği AFAD tanıtım kartları çıktı. Devlet işte bu kişileri besliyor.” (Sözcü, 8 Temmuz 2016).

Suriyeli iki kimyagerin dâhil olduğu ve kendilerinin ölümüyle sonuçlanan olay birinci sayfadan tamamı büyük ve kalın harflerle, renkli zemin üzerine, tam sayfaya yakın bir biçimde tasarlanmıştır. Haberin manşetinin hemen sol yanına bir çerçeve ile şu metin girilmiştir: “İşte AKP’nin yeni Türkiyesi. Türkler vergi ödesin, Türkler işsiz kalsın, Türkler askere gitsin, Türkler şehit olsun, Suriyeliler beleş yaşasın”. Çerçeve içinde yer alan metinde Suriyeliler ile Türkler birbirlerine karşı kışkırtılarak, kutuplaştırılma söylemi geliştirilmekte, suçlular üzerinden tüm Suriyeli mültecilere genelleme yapılmaktadır. Haberin ana metninde ise olayın detaylarına yer verilerek, “devletin bu kişileri beslediği” ifade edilerek, konu siyasi çekişme alanına çekilmektedir. Bir yandan Suriyeli mülteciler korkunun öznesi olarak işaret edilirken, bir yandan da nefretin odağına oturtulmaktadır. Haberde kullanılan olay yerine dair

görüntüleri içeren haber görselinin altında ise *“AKP 3 milyon Suriyeliyi Türkiye’ye soktu. Kimin ne olduğu bilinmiyor. Aralarında bombacılar da var. Ölen 2 kişi Reyhanlı’daki bu evde bomba hazırlıyordu. Bomba kim bilir nerede patlatılacaktı.”* Şeklindeki metin yer almıştır. Endişeye sevk edici, bölge halkının paniğe kapılmasına yol açacak bir dil kullanılmış ve *“kimin ne olduğu bilinmiyor”* ifadesiyle bilinmezliğin yarattığı kaygı üzerinden Suriyeli mültecilerin varlıklarının tahammül edilemezliği işlenmiştir. Benzer biçimde, *“Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat”* başlığıyla yer alan bir başka haberde de Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu durum rahatsızlık bildirir bir üslup ile aktarılmıştır. Haberin metni şöyle yer almaktadır:

“Türkiye’deki 26 kampta 256 bin Suriyeli mülteci var. 2 milyon 750 bin Suriyeli Türkiye’nin dört bir yanına dağılmış halde. Bunların pek çoğu aramızda... Örneğin İstanbul... Sahiller, parklar, plajlar ülkelerindeki iç savaştan kaçan mültecilerle dolup taşıyor. Denize giriyorlar, mangal yapıyorlar ve eğleniyorlar... O kadar rahatlar ki ülkelerine dönmeyi bile düşünmüyorlar. Erdoğan’dan Türk vatandaşlığı sözünü tutmasını bekliyorlar. Karşılığını oyla verecekler...” (Sözcü, 9 Temmuz 2016).

Birinci sayfanın dörtte üçünü kaplayacak bir biçimde, manşetten duyurulan haberin başlığı, renkli zemin üzerine tamamı büyük ve kalın harflerle yazılmış, konu iki görselle sunulmuştur. Habere, Türkiye’de yer alan mültecilerin istatistikî bilgileri verilerek başlanmış, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde *“dağınık bir biçimde”* olmaları tedirgin edici bir dille aktarılmıştır. *“Bunların pek çoğu aramızda”* ifadesiyle mültecilerin sosyal yaşama dâhil olmalarından duyulan rahatsızlık açıkça ifade edilmiş, buldukları sosyal alanlar *“sahiller, parklar, plajlar”* şeklinde sıralanmıştır. Suriyeli mültecilerin yapmış olduğu eylemler de *“Denize giriyorlar, mangal yapıyorlar ve eğleniyorlar”* şeklinde aktarılarak, duyulan hoşnutsuzluk hissettirilmiştir. İstanbul örneği üzerinden ele alınan haberin dili konuşur biçimde ve eleştirel bir üsluptadır. Haber aktarılırken konuyla ilgili bilgi akışı değil yorum paylaşımı yapılmıştır. *“O kadar rahatlar ki ülkelerine dönmeyi bile düşünmüyorlar”* şeklinde kullanılan kinayeli ifadeler, gazetenin, mültecilere yaklaşımı konusunda, olumlu bir kanaat taşımadığını da ortaya koymaktadır. Yurtiçi siyasetin de tartışıldığı haberde, iktidar eleştirilmekte, ancak *“Karşılığını oyla verecekler”* biçiminde aktarılan ifadeyle eleştirinin odağına mülteciler konulmaktadır. Mültecilerin ülke içinde bulunmalarının sorumlusu olarak iktidara yöneltilecek olan eleştiri, mültecilere yönelik bir ötekileştirme ve toplumdan dışlama

çağrısı biçiminde yapılmaktadır. Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda metni sunulan bir başka haberde ise Suriyeli mültecilere yönelik başlatılan bir kampanya gündeme taşınmıştır.

“Sosyal kampanya sitesi change.org’da ‘Türkiye’de bulunan 18-45 yaş arası Suriyeli erkekler askere alınsın. Suriye için savaşsın’ adı altında imza kampanyası başlatıldı. Dün akşam saatlerine kadar 250 bin kişinin imza attığı kampanya 300 bin imzaya ulaşınca Milli Savunma Bakanlığı’na iletilecek. Kampanya için hazırlanan dilekçede ‘Suriyeli erkekler ülkeleri paramparça olmuşken, mülteci sıfatıyla Türkiye ve Lübnan başta olmak üzere birçok ülkeye kaçarak canlarını kurtarmaya çalışmışlar, dolayısıyla vatanlarını sahipsiz bırakmışlardır. Bu, vatana ihanettir.’ ifadeleri kullanıldı.” (Sözcü, 27 Aralık 2016).

“‘Suriyelileri askere alın’ çağrısına 250 bin imza” başlığıyla, iç sayfalarda yer alan haber, bir sosyal kampanya sitesinden “Türkiye’de bulunan 18-45 yaş arası Suriyeli erkekler askere alınsın. Suriye için savaşsın” adı altında başlatılan bir kampanyayı gündeme getirmiştir. Dijital ortamda yürütülen kampanyanın yazılı basına taşınması, hem kampanyaya yönelik farkındalığı artırmakta hem de eksik kalan 50 bin imza için üstü kapalı bir davette bulunmaktadır. Haberin aktarımında, kampanyanın içerik ve slogan detaylarına yer verilerek tanıtımı sağlanmıştır. Kampanyanın haberi ile toplumsal bir kanaat dile getirilmiş, 250 bin vurgusu ile de mültecilere karşı yükselen bir sayıya işaret edilmiştir. “Halk onları istemiyor, aleyhlerinde kampanya başlatıp imza topluyor” mesajı verilmeye çalışılmıştır. Sadece “change.org” sitesinden haberi olanların destek verebileceği bir kampanyanın, yazılı basından duyurularak daha fazla insana ulaşması istenmiştir. Suriyeli mültecilere ilişkin halkın tepkisinin gündeme getirildiği bir başka haberin metni aşağıda sunulduğu şekildedir:

“Suriyelilerin ülke içinde istedikleri gibi dolaşmalarına en sert tepki gösteren yerlerden biri Mersin’in Anamur ilçesi oldu. 2014’te ilçeye gelen bir grup Suriyeliyi geri gönderen, son olarak nisan ayında çalışma izni olmayan 30 kişilik grubu Şanlıurfa’daki kampa yollayan Anamurlular, Suriyelilere vatandaşlık verilmesine de karşı çıkıyor.

İlçenin MHP’li Belediye Başkanı Mehmet Türe, ‘Esnaf Suriyelilerin kendilerinden sürekli para istemesinden dolayı muzdarip. ‘Vermeyince zorla üzerimize geliyorlar.

Kendi memleketimizde korku içerisinde yaşamaya başladık. Akşam dükkânları bırakıp gidemiyoruz' diyorlar' ifadelerini kullandı. Türe, daha önce yaptığı açıklamada da 'Suriyeliler için kamplar oluşturulmuşken, her türlü ihtiyacını bu kamplarda devlet karşılarken Türkiye'nin en gözde illerine ilçelerine yerleşmeyi fırsat saymak, açgözlülüğün en alasıdır. Biz sokaklarda başıboş, ne yaptığı belirsiz dolaşan Suriyeliler görmek istemiyoruz. Anamur peçete satan, ışıklarda cam silen, dilenen, yok pahasına çalışıp başkalarının haklarını gasp eden, sokaklarda anlamsızca gruplar halinde dolaşan insanlara alışkın değildir. Bu insanlar ilçemizde ileride ahlaki, ekonomik, asayiş sorunları oluşturacaktır' demişti.” (Sözcü, 10 Temmuz 2016).

“Sokaklarımızda dilenen, cam silen, mendil satan, başıboş gezenleri görmek istemiyoruz” kırmızı ile renklendirilmiş zemin üzerine atılan başlığıyla, sayfanın alt ortasında yer alan haber, Anamur Belediye Başkanı'nın görüşlerini aktarmıştır. Haberin olduğu sayfadaki haberlerin büyük çoğunluğu Suriyeli mülteci meselesi etrafında şekillenmiş olup ortak bir gündem kurgulanmıştır. Haberin girişinde Mersin'in Anamur ilçesi “Suriyelilerin ülke içinde istedikleri gibi dolaşmalarına en sert tepki gösteren yerlerden biri” şeklinde tanımlanmış ve ilçeye mülteci meselesiyle ilgili bir duruş biçilmiştir. “2014'te ilçeye gelen bir grup Suriyeliyi geri gönderen”, “nisan ayında çalışma izni olmayan 30 kişilik grubu Şanlıurfa'daki kampa yollayan” şeklinde ilçe halkının daha önceden mültecilere yönelik sergiledikleri tavırları methiye şeklinde sıralayarak, bölge insanının mülteci meselesine karşı olumsuz ve net duruşuna dikkat çekmiştir. Şimdi de ilçe halkı “Suriyelilere vatandaşlık verilmesine karşı çıkıyor” biçiminde yapılan aktarımla da bölge halkının mülteciler üzerindeki yaptırım gücüne ve etkili olmalarına işaret ederek vatandaşlığa karşı çıkmalarıyla ilgili üstü kapalı bir ikazda bulunmaktadır. İlçe Belediye Başkanı'nın daha önceden yapmış olduğu açıklama, habere eklenerek yeni bir gündem konusuymuş gibi yansıtılmış, aynı konu üzerinde gündem canlı tutulmaya çalışılmıştır. Sözcü gazetesinde yer alan bir başka haber ise aşağıdaki şekildedir:

“Suriyelilere yönelik vatandaşlık planı, Türkiye'deki kaçak göçmenlerin durumunu gündeme getirdi. ABD Dışişleri Bakanı'nın geçen ay açıkladığı 2016 Küresel İnsan Ticareti Raporu, Türkiye'nin fuhuş, insan ticareti, zorla çalıştırılma ve insanlık dışı muamele gibi konularda transit ülke konumuna geldiğini ortaya koymuştu. Raporla, AKP hükümetinin 2009'dan beri insan ticareti ile mücadele eylem planını

yenileyip, güncellemediği, bunun da istismarları kolaylaştırıp yaygınlaştırdığı vurgulanmıştı. Rapordaki veriler nedeniyle hükümeti suçlayan CHP İstanbul Milletvekili ve Genel Başkan Koordinatör Başdanışmanı Erdoğan Toprak şu noktalara dikkat çekti [...]

Sadece yüzde 3.9'u meslek sahibi

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Suriyeliler için 'yüksek kalifikasyonlu (nitelikli)' demesine karşılık, gerçek böyle değil. Araştırmalara göre Suriyelilerin büyük bölümü Türkçe bilmiyor. Eğitim seviyeleri oldukça düşük. Yüzde 45'in üzerindeki Suriyeli okuryazar bile değil. Çocukların önemli kısmı, beş yıldır, okula gitmiyor. Mesleği, işi olduğunu söyleyenlerin oranı, sadece yüzde 3.9 düzeyinde.

Milyonlarca kişi gelir

Vatandaşlık verilmesiyle, milyonlarca yeni sığınmacının Türkiye kapılarına dayanması teşvik edilecek. AB Türkiye'ye vizeyi zorlaştıracak, kapılarını Türklere daha sıkı şekilde kapatacak." (Sözcü, 8 Temmuz 2016).

Sözcü gazetesinin iç sayfalarından, sayfanın üçte birini kaplayacak biçimde tasarlanmış olan ve "Suriyelilerin yüzde 45'i okuma yazma bile bilmiyor" başlığıyla duyurulan haber, Suriyeli mültecilerle ilgili yürütülen "kalifikasyon" tartışması üzerine gündeme taşınmış bir haberdir. Suriyeli mültecilerin vatandaşlığa alınması üzerine sürdürülen tartışmalarla giriş yapılan haberde, bir ay öncesinde ABD Dışişleri Bakanı'nın açıklamış olduğu raporun içeriğine yer verilerek bu rapor ile ilgili CHP milletvekilinin görüşleri aktarılmıştır. Önceki açıklamalarla ilgili görüş alınarak yeniden servis edilen haberle, gündem canlı tutulmak istenmiş ve mültecilere yönelik olumsuz bir kanaat oluşturulmaya çalışılmıştır. Milletvekili Toprak'ın açıklamalarında yer alan ifadeler ara başlıklar halinde sunulmuş ve "Suriyeli mültecilerin kalifikasyon düzeyi" değerlendirilmiştir. Eğitimsiz ve niteliksiz olarak tanımlanmış ve mültecileri aşağılayan, dışlayan bir dil kullanılmıştır. Vatandaşlık verilmesi halinde daha fazla mültecinin geleceği endişesi açıkça ifade edilerek, korku dolu bir tablo çizilmiştir.

İncelenen haber metinlerinde, ortak bir yön olarak mültecilerin varlığını istemeyen, dışlayan ve toplumun bir parçası olmalarına tahammül göstermeyen bir dile rastlanılmıştır. Suriyeli mültecileri dışlayıcı bir üslupta yapılan haberlerde, habere çeşitli odaklardan tanıklar çağrılarak bu yönde verilmek istenen mesajlar desteklenmiştir.

Halkın ağızından veya yetkili kişilerin dilinden aktarılan haberler ile mültecilere yönelik toplumda genel bir karşıt duruşun olduğu izlenimi verilmiştir. Toplumsal bir önyargı oluşturacak nitelikteki bu haberlerin aktarım dili mültecileri tecrit eden, öteki olarak damgalayan ve kabullenilemez bir unsur olarak gösteren bir yapıya sahiptir.

3.2.4.4. Haber Görseli ve Analizi

Sosyal dışlanma, kabul görememe ve ulusal kökenlerinden dolayı toplumsal önyargıların hedefi olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili seçilen haber görsellerinden örnekler aşağıda sunulmuş, değerlendirmeleri yapılmıştır.

Tablo 3.10. “Mülteci kampına isyan”, Sözcü, 29 Mart 2016.

İŞ MAKİNELERİNE KARŞI DİRENİYORLAR Bölge halkı, mahallelerinde kamp kurma çalışmalarını yürüten iş makinelerine karşı direniyor. Vatandaşlar, “Başbakanlık ve valilik bu karardan vazgeçmeli” dedi.	
Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 29 Mart 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 12, orta
Başlık “Mülteci kampına isyan	Fotoğraf alt/ üst yazısı “İş makinelerine karşı direniyorlar Bölge halkı, mahallelerinde kamp kurma çalışmalarını yürüten iş makinelerine karşı direniyor. Vatandaşlar, “Başbakanlık ve valilik bu karardan vazgeçmeli” dedi.”
Gösterge İnsanlar, kalabalık	Gösteren Eylem yapan bölge halkı
Gösterilen	
Denotatif Anlam Ellerinde döviz taşıyan bölge halkının protesto yapan görüntüsü yer almaktadır.	Konotatif Anlam Mültecilerin barındırılması için yapılması planlanan kamp için bölge halkının protestosunu konu alan haber, sayfanın tam ortasında tek görselle sunulmuştur. Haberin görseli, üzerinde “Kamp dedikleri Truva atı” yazan döviz taşıyan ve elinde mikrofonla içlerinden birinin yaptığı açıklamayı, bir kısmı oturarak bir kısmı ayakta, dinleyen insanlardan oluşmaktadır. Haberin başlığında geçen “isyan” ifadesi ile bölge halkından uyanan büyük bir tepki olduğu izlenimi verilmiştir. Bir araya toplanıp kampın kurulmasına yapılan itiraz, büyük bir kalkışma olarak yansıtılmıştır. Haberin başlığı ile görsele yansıyanlar birbirini tamamlamamaktadır. Zira görseldeki insanlar oldukça sakin bir biçimde oturarak veya ayakta ellerini önlerinde birleştirerek sakince konuşmaları dinlemektedirler.

Tablo 3.11. “Alman ırkçılar Angela Merkel’i mülteci yaptı”, Sözcü, 13 Ocak 2016.

Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 13 Ocak 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 20, sol alt köşe
Başlık “Alman ırkçılar Angela Merkel’i mülteci yaptı”	Fotoğraf alt/ üst yazısı Görsel altında/ üstünde herhangi bir metin bulunmamaktadır.
Gösterge İnsan, kadın, metin	Gösteren Angela Merkel’in türbanlı fotoğrafı ve pankart
Gösterilen	
Denotatif Anlam Protesto amaçlı yapılan bir pankartta Angela Merkel’in türbanlı görüntüsü ve pankartta “Merkel, Müslümanlarını yanına al ve kaybol” metni yer almaktadır.	Konotatif Anlam Almanya’da gerçekleştirilen mülteci karşıtı bir eylem haber olarak duyurulmuştur. Eylemde açılan bir pankartta, Merkel’in türban giydirilmiş görüntüsüne yer verilmiştir. Pankartta yer alan ifade ırkçı ve mülteci karşıtı olmasının yanı sıra İslamofobik bir dil de içermektedir. Merkel’e türban giydirilerek pankarttaki ifadeye yer verilmesi açık bir nefret söylemi olup, mülteci kimliğiyle Müslüman kimliğini birleştirmektedir. Ayrıştıran ve düşmanlaştıran bir dil kullanılmış, Müslümanları ve dolaylı olarak mültecileri toplumdan dışlayan bir tavır sergilenmiştir. Mülteci karşıtı bir eylemde İslam karşıtlığı da kışkırtılarak toplum içindeki farklı tüm unsurlara düşmanlık beslenmesine ön ayak olunmasının yanı sıra, Angela Merkel hedef gösterilmiş, düşmanlık onun üzerinden bir gruba yönlendirilmiştir. Haberin görselinde Müslüman karşıtlığı daha açık bir gösterge iken Merkel’in mülteci yapıldığı yönünde bir başlık atılmıştır. Haberde vurgulanmak istenen detay öne çekilmiş, önemsiz bulunan göstergeler geri plana itilmiştir. Müslüman karşıtlığı dillendirilmeyerek mülteci karşıtlığı ve ırkçılık vurgusu yapılmıştır.

Tablo 3.12. “Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat”, Sözcü, 9 Temmuz 2016.

BURASI FLORYA SAHILI Suriyeli 300 erkek, Menekşe Plajı'nda toplanıp eğlendi. Denize girdi. "Suriye, Suriye" diye sloganlar attı. Çevredekiler rahatsız oldu.	BURASI YEŞİLKÖY SAHILI Neredeyse her ağacın altında bir Suriyeli aile vardı... Mangal yakıp piknik yaptılar. Bayram boyunca İstanbul'un keyfini çıkardılar. Ortalığı çöplüğe çevirdiler.
Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 9 Temmuz 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, merkez
Başlık “Türkiye’de hayat Suriyeliye rahat”	Fotoğraf alt/ üst yazısı (Solda) “Burası Florya sahili/ Suriyeli 300 erkek, Menekşe Plajı’nda toplanıp eğlendi. Denize girdi. “Suriye, Suriye” diye sloganlar attı. Çevredekiler rahatsız oldu.” (Sağda) “Burası Yeşilköy sahili / Neredeyse her ağacın altında bir Suriyeli aile vardı... Mangal yakıp piknik yaptılar. Bayram boyunca İstanbul’un keyfini çıkardılar. Ortalığı çöplüğe çevirdiler.”
Gösterge İnsanlar, park	Gösteren Solda denize girmeye hazırlanan mülteci gençler, sağda piknik alanında piknik yapan mülteciler
Gösterilen	
Denotatif Anlam Solda denize girmeye hazırlanan mülteci gençler ile sağda piknik yapan mültecilerin bulunduğu piknik alanının genel görüntüsü bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Ana sayfadan duyurulan haber, Suriyeli mültecilerin İstanbul’da “deniz ve piknik keyfi”ni konu almıştır. Soldaki görselde denize girme hazırlığındaki gençlerin yaklaşık 300 kişi olduğu ve çevreyi rahatsız ettikleri, sağda ise piknik alanının genel görüntüsü verilerek “çöplüğe çevrildiği” ifade edilmiştir. Suriyeli mültecilerin vakit geçirmek için plajlarda ve piknik alanlarındaki varlığından duyulan rahatsızlık dile getirilerek, çevre duyarlılığına sahip olmayan, gürültüye ve kirliliğe yol açan, rahatsızlık ve huzursuzluk veren insanlar olduklarından yakınılmıştır. Sağdaki görselde piknik alanından yükselen duman ve çevreye saçılmış poşetler dikkat çekmektedir. Mültecilerin bu şekilde davranarak istilacı bir rol üstlendikleri göndermesinde bulunmuş, mağdur olmadıkları, keyif sürdükleri eleştirel bir dille aktarılmıştır.

Tablo 3.13.“Hepsi oy kullanacak”, Sözcü, 4 Temmuz 2016.

Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 4 Temmuz 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 11, sol alt orta
Başlık “Hepsi oy kullanacak”	Fotoğraf alt/ üst yazısı Fotoğrafın altında/ üstünde herhangi bir metine yer verilmemiştir
Gösterge İnsanlar, kalabalık grup	Gösteren Yanlarında çocukları olan kadın ve erkek mülteciler ile kenarda bekleyen askerler
Gösterilen	
Denotatif Anlam Kucaklarında ve yanlarında çocuklarıyla birlikte yürüyen kadın ve erkek mültecilerin fotoğrafı bulunmaktadır. Sınırı geçmeye çalıştıkları düşünülen insanların yanında bekleyen askerler görülmektedir.	Konotatif Anlam Birinci sayfadan “Suriyeliler vatandaş yapılırsa yandık” başlığıyla duyurulan haberin devamı niteliğinde olan haber, iç sayfadaki devamında yarım sayfaya yakın bir biçimde yer almış ve Suriyeli mültecilerin vatandaşlığa alınması konusunu işlemiştir. Haber başlığı, görselde yer alan, sınırdan geçmeye çalışan kılık kıyafetleri perişan, çocuklu kadınları ve erkekleri işaret etmektedir. Vatandaşlığa geçirilmesi durumunda oy kullanacak kitlenin düşük profilli olmaları ima edilmiş ve “hepsi oy kullanacak” ifadesiyle bir yakınma dile getirilmiştir. Haber görseli ile başlığı ortak bir tavır sergilemekte, mültecilere tepeden bakan, yabancı düşmanlığına sevk eden bir dil kullanılmaktadır. Haber metninde CHP İstanbul Milletvekilleri Engin Altay ile Erdoğan Toprak’ın görüşlerine yer verilirken haber görselinde sınırı geçmeye çalışan mültecilerin fotoğrafı kullanılmıştır. Kullanılan fotoğraf ile mülteciler hakkında olumsuz bir imaj çizilmeye çalışılmış, mülteci kimliği nitelsiz, sıradan, muhtaç insan kabulü üzerinden kurgulanmak istenmiştir.

3.2.4.5. Tartışma

Sosyal dışlanma, kabul görememe ve ulusal kökenlerinden dolayı toplumsal önyargıların hedefi olduğu varsayılan Suriyeli mültecilerle ilgili seçilen haber örnekleri haber başlığı, spotu, ana metni ve görselleriyle birlikte ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Değerlendirilen haberler arasında Suriyeli mültecileri düşman gösteren taraflar bazı yönleriyle değişiklik göstermektedir. Mültecilere karşıt duruş geliştiren ulusal ve uluslararası merkezlerin, makam ve yetki sahibi isimlerin veya bölge halkının dilinden yer alan haberler olduğu gibi, gazetenin söz konusu duruma karşı tutumu hakkında fikir verecek haberler de bulunmaktadır. Söz konusu kategori altında bunların farklı örneklerine yer verilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen ve değerlendirmesi yapılan haberlerde dikkat çeken ortak özellik haberlerin aktarım dillerinde takınılan tavırdır. Söz konusu haber uluslararası bir nitelik taşımakta ya da bir Avrupa ülkesinde meydana gelmekte ise haberin kullanılan dili daha ziyade taraf tutmayan, olayla ilgili aktaran rolünü üstlenen bir dil kullanılmıştır. Bu nitelikteki kimi haberlerde ise görüşüne yer verilen tarafın görüşü desteklenecek biçimde işlenmiş ancak bu durum doğrudan ve açık bir biçimde değil, dolaylı ve üstü kapalı bir biçimde ifade edilmiştir. Yapılan haberler arasında gazetelerin kendi görüşlerini aktardıkları düşünülen haberler ise genelde manşetten duyurulmuş, habere geniş bir yer ayrılmış, dikkat çekici tasarımlar yapılmış ve haber yorum diliyle aktarılmıştır. Haberlerde kullanılan dil ayrılıkçı, nefret uyandıran, düşmanlaştıran, sınırlı sayıda kişi yüzünden bir grubu hedef gösteren, olayla herhangi bir ilgisi bulunmayanları da içine alıp ötekileştiren, toplumdan tecrit edilmeleri için halkı galeyana getiren, kutuplaştıran, ortamı kızıştıran, keskin ve aşağılayıcı bir nitelik taşımaktadır. Haberlerde sadece dışlamaya yönelik bir dil kullanılmamış aynı zamanda korku salan, paniğe sevk eden, kaygı verici tablolar çizen nitelikte de bir üsluba yer verilmiştir.

Suriyeli mültecilerin karşısına ülke içinde mevcut dini, etnik, siyasi çeşitli gruplar ile milli ve manevi hassasiyete sahip şehit, gazi aileleri vs. zıt kutup olarak yerleştirilip, onlar üzerinden kızıştırma siyaseti izlenmiştir. Haberlerin yer alma biçimi genelde benzer haberlerin aynı gün ve aynı sayfada yer alacak biçimde tasarlanması şeklinde olmuştur. Bu şekilde geliştirilecek Suriyeli mülteci algısı için bir yoğunluk

oluşturularak verilecek mesaj çeşitli yönleriyle zihinde bir kalıba oturtulmaya çalışılmıştır.

İnsan, sadece saldırıya uğradığında kendini savunabilen bir canlı olmayıp, içgüdüleri arasında büyük miktarda saldırganlık eğilimini de barındıran bir varlıktır. Freud, insanın içgüdüsel olarak bir başka insana saldırma, onu kullanma, aşağılama, acı çektirme gibi birtakım olumsuz duyguları taşımasına örnek olarak tarihteki büyük ve kanlı savaşları göstermektedir. Bu acı deneyimler Hobbes'un "Homo homini lupus" sözünü desteklemekle birlikte, Freud'a göre, insanın gözündeki komşu imgesinin, sadece ortak paylaşımlarda bulunabileceği ve kendisine yardımcı olan bir kimse olarak değil aynı zamanda "onun üzerinde saldırganlık duygularını tatmin edebileceği bir varlık" biçiminde olduğunu ortaya koymaktadır (2013: 66-71). Uygur toplumları çökme tehlikesiyle karşı karşıya bırakan en önemli durum ise insanın içinde taşıdığı bu birincil düşmanlık duygusudur. Freud'un günümüz dünyasına ilişkin yapmış olduğu önemli bir ikaz ise, bugün "komşunu kendin gibi sev" kuralına uyan kişinin kuralı tanımayanlara karşı dezavantajlı konumda kalmış olmasıdır. Zira ona göre artık modern uygarlıklarda böyle bir kuralın uygulanması pek mümkün değildir. Bu bağlamda, haberlerde kullanılan görseller Suriyeli mültecileri toplumsal dokuya uyumsuz gösteren bir niteliğe sahip olup, önyargı geliştirmeye meylettiren, tepeden bakan, varlıklarını istemeyen bir algıyı şekillendirmektedir. Birinci sayfadan duyurulan haberlerde haber görselinin yanına veya üstüne, çerçeve içinde, dikkat çekici metinlere veya çizelgelere yer verilmiş ve konuyla ilgili akılda kalması istenen izler bu özet kutuları üzerinden sunulmuştur.

3.2.5. Korkutucu Bir İstatistik Olarak Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, korkutucu bir istatistik olarak Suriyeli mültecilerle ilgili toplamda 92 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.5.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Söz konusu kategoriyle ilgili dikkat çekici haberler arasından seçilen örnek başlıklar aşağıdaki gibidir:

“*Geliyorlar*” (Posta, 15 Mart 2012).

“*Akın akın geliyorlar*” (Sözcü, 1 Şubat 2016).

“*Gece gündüz akın akın*” (Hürriyet, 6 Şubat 2016).

“*Dağ, deniz göçmen*” (Hürriyet, 19 Temmuz 2015).

“*Yüzlerce Suriyeli sınırımıza dayandı*” (Sözcü, 25 Ocak 2016).

“*24 saatte 15 bin kişi geldi 55 bin mülteci ise yolda!...*” (Sözcü, 7 Şubat 2016).

“*10 bin kapıda 70 bin yolda*” (Hürriyet, 5 Şubat 2016).

“*15 bin kişi kapıda!*” (Sözcü, 8 Şubat 2016).

“*100 bin Suriyeli sınırda*” (Sözcü, 11 Şubat 2016).

“*Suriye’den 500 bin göçmen bekleniyor.*” (Posta, 16 Mart 2012).

“*700 bin Suriyeli kapıda bekliyor*” (Sözcü, 10 Ağustos 2018).

“*Türkiye’deki Suriyeli sayısı 1.6 milyon*” (Hürriyet, 15 Ocak 2015).

“*Türkiye’ye 2.5 milyon Suriyeli geldi, 8 milyon daha gelebilir*” (Sözcü, 23 Ocak 2016).

“*Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı İstanbulluları bile geçti!*” (Posta, 18 Nisan 2016).

“*Kilis’te Kilisliden çok Suriyeli var...*” (Sözcü, 22 Şubat 2016).

“*Bu ilçede doğan her 2 bebekten 1’i Suriyeli*” (Sözcü, 6 Ekim 2016).

“*Suriyelilerin doğum oranı Türkleri geçti*” (Hürriyet, 15 Kasım 2016).

“*30 bin Suriyeli bebek doğdu*” (Hürriyet, 8 Eylül 2014).

“*2.5 milyon Suriyeli Türkiye’de yaşıyor*” (Posta, 29 Ocak 2016).

Suriye’deki iç savaştan kaçarak dünyanın çeşitli bölgelerine doğru yol alan Suriyeli mültecilerin geçiş yolunda bulunan Türkiye için Suriyeli mülteciler özel bir

gündem maddesi halini almıştır. Savaşın başladığı günden itibaren sınırdan geçiş yapan mülteci sayısını ürkütücü bir istatistikî değer olarak aktaran haberlerde, mülteciler artış gösteren ve giderek kaygı veren sayısal bir değere dönüşmüştür. Çeşitli zaman aralıklarıyla yayımlanan gazete haberlerinde bu konuya ilişkin atılan haber başlıkları aşağıdaki şekildedir:

“*Geliyorlar*” (Posta, 15 Mart 2012).

“*Akın akın geliyorlar*” (Sözcü, 1 Şubat 2016).

“*Gece gündüz akın akın*” (Hürriyet, 6 Şubat 2016).

“*Dağ, deniz göçmen*” (Hürriyet, 19 Temmuz 2015).

“*Yüzlerce Suriyeli sınırımıza dayandı*” (Sözcü, 25 Ocak 2016).

Posta gazetesinde yer verilen “Geliyorlar” başlığı ürkütücü bir ünlem şeklinde sunulmuş ve vahşi bir canlı sürüsü veya salgın bir hastalığın virüsü gibi bir çağrışımla sadece yüklemden oluşan bir ifadeyle verilmiştir. Haberin başlığı sayfada yer verilen görselin üstüne oturtulmuş ve büyük harflerle dikkat çekici bir biçimde tasarlanmıştır. Benzer bir başlık da Sözcü gazetesinde yer almış ve “akın akın” ifadesi eklenmiştir. Önüne set çekilemeyen bir hücum niteliği taşıyan bir gelişten söz eden ve durdurulamadığı göndermesinde bulunan haberin başlığı kaygıya sevk edici bir dille aktarılmıştır. Hürriyet gazetesinde de “gece gündüz akın akın” şeklinde yer alan haber aynı çağrışımlara sahip olmasının yanı sıra zamansal bir ifade içermekte ve aralıksız devam eden bir eyleme işaret etmektedir. 24 saat boyunca ve yoğun bir biçimde gerçekleşen sınır geçişlerini ifade eden haberin başlığı “peki şimdi ne olacak” sorusuna yöneltmekte ve çaresizlik duygusunu yükseltmektedir. Söz konusu başlıkların hiçbirinde “Suriye, Suriyeli, mülteci, sığınmacı, göçmen” gibi ifadeler geçmemektedir. Ancak kast edilenin onlar olduğu bilinmekte ve isimleri anılmayarak daha ürkütücü bir hava yaratılmaktadır. Hürriyet gazetesinde yer alan “Dağ, deniz göçmen” başlığında söz konusu ürkütücü etki aynı oranda hissedilmemektedir. Çünkü kast edilenin adı anılmış ve korku payı nispeten azaltılmıştır. Ancak mekânsal bir dağılımdan söz edilerek yayılan bir tehlike algısı yaratılmak istenmiştir. Göçmenlerin “her yerde olduğu, her yeri istila ettikleri, nereye gidilirse gidilsin onlara rastlanacağı” imasında bulunularak haklarında olumsuz bir ön kabul oluşturulmaya çalışılmıştır.

Sözcü gazetesinin kullandığı haber başlığı ise *“Yüzlerce Suriyeli sınırımıza dayandı”* şeklinde olup, net olmayan ancak çokluğa göndermede bulunan sayısal bir ifade kullanılarak belirsizlik duygusuna sevk edilmiş ve *“sınırımıza dayandı”* ifadesiyle sınır güvenliğinin tehdit altında olduğuna işaret edilmiştir. Kapıya dayanan genelde ya hastalık olmaktadır ya da düşman. Ancak burada üçüncü bir ihtimal daha eklenip, sınır kapılarına dayanan göçmenlerin rahatsız ediciliğine vurgu yapılmıştır. Mültecilerin gelmeye başlamaları ve sınırda yarattıkları korku sayısal ifadelerle de dökülerek zihinde bir korku eğrisi çizilmeye çalışılmıştır. Haber başlıklarında yer verilen bazı sayısal ifadeler ise aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“24 saatte 15 bin kişi geldi 55 bin mülteci ise yolda!...” (Sözcü, 7 Şubat 2016).

“10 bin kapıda 70 bin yolda” (Hürriyet, 5 Şubat 2016).

“15 bin kişi kapıda!” (Sözcü, 8 Şubat 2016).

“100 bin Suriyeli sınırda” (Sözcü, 11 Şubat 2016).

“Suriye’den 500 bin göçmen bekleniyor.”(Posta, 16 Mart 2012).

“700 bin Suriyeli kapıda bekliyor” (Sözcü, 10 Ağustos 2018).

Haber başlıklarında yer verilen, zamana oranlanmış kişi sayısı bir korku istatistiği oluşturmakta ve her geçen gün artan sayıya dikkat çekilerek korkunun da katsayısı artırılmaktadır. Sözcü gazetesinin 7 Şubat 2016 tarihli haberine kullanmış olduğu başlık, artan bir eğriye işaret etmekte ve endişeye sevk eden bir dille gelenlerin devamının da yolda olduğu ifade edilmektedir. Hürriyet gazetesinin yer verdiği haberde de benzer bir başlık kullanılmış ve kapıda olanlar ile yolda olanlar arasındaki rakamsal farka vurgu yapılmıştır. Mültecilerin kapılara dayanmış olmasının ürkütücülüğü, yolda olanların daha ürkütücü olması ile sağaltılmış ve gelenlerden daha fazlasının gelecek olması ile çaresiz bir bekleyişe işaret edilmiştir. Beklenen Suriyeli mülteci sayısının yüksek niceliklerle ifade ediliyor olması pek çok mali ve idari hesaplamaları, sosyal yaşam açısından oluşturacağı yüke önceden alınacak tedbirlerin göz önünde bulundurulması gibi çeşitli endişe verici ihtimalleri akla getirmektedir. Haberlerin başlıklarında mültecilerin sayısal ifadelerine çeşitli periyotlarda yer verilmiş olması sürece dair gözlem yapmaya elverişli bir gösterge sunmakla birlikte, gazetelerin haber sunuş biçimlerine yönelik de bir izlenim sunmaktadır. Önceleri haberlerin başlıkları

daha yüksek endişe taşımalarının yanı sıra muğlâk ve müphem bir korkuya atıfta bulunurken, mülteci sayısının iyice artmasından sonra kullanılan dil yapılacak eylemlere odaklanmış bir biçimde endişeli bir bekleyişe dönüşmüştür. Bu yönde yer alan benzer haberlerin başlıkları aşağıdaki şekildedir:

“Türkiye’deki Suriyeli sayısı 1.6 milyon” (Hürriyet, 15 Ocak 2015).

“Türkiye’ye 2.5 milyon Suriyeli geldi, 8 milyon daha gelebilir” (Sözcü, 23 Ocak 2016).

“Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı İstanbulluları bile geçti!” (Posta, 18 Nisan 2016).

“Kilis’te Kilisliden çok Suriyeli var...” (Sözcü, 22 Şubat 2016).

Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteci sayısının binlerden milyonlara ulaşması haberlerin diline bir beklenti yüklemiş ve yapılan tespitler çözüm sunmaktan uzak, birer istatistikî veri sunumu olarak yer almaktadır. 15 Ocak 2015 tarihli Hürriyet gazetesinin haberi bu minvalde olup, kullandığı dil yalın olmasına karşın korku verici bir alt metni bulunmaktadır. Suriyeli mülteci sayısının milyon ile ifade edilen bir boyuta ulaşmasının yarattığı ve üstü örtük olarak sunulan belirsizlik ve endişe, Sözcü gazetesinin haberinde açıkça dile getirilmiştir. 23 Ocak 2016 tarihli Sözcü gazetesinin haberi, gelen sayısını paylaştıktan sonra gelebilecek sayısını da tahmini bir veri olarak sunmakta ve oldukça yüksek bir sayısal değere işaret etmektedir. Suriyeli mülteci sayısı arttıkça artan yüke de göndermede bulunan haberin başlığı “8 milyon” gibi oldukça yüksek bir sayıya işaret ederek, endişe verici bir dil kullanmaktadır.

Posta gazetesinin 18 Nisan 2016 tarihli haberinde ise sayısal bir veriye yer verilmeden, bir kıyaslama üstünden mülteci sayısı hakkında fikir verilmeye çalışılmıştır. “Suriyelilerin sayısının İstanbulluların sayısını dahi geçtiğini” ifade eden haber başlığı, bir istila göndermesinde bulunmakta ve ülkenin geleceği ve içinde yaşanılacak toplumun yapısı hakkında endişeye sevk etmektedir. Sözcü gazetesinin atmış olduğu *“Kilis’te Kilisliden çok Suriyeli var...”* başlığı da aynı şekilde bir istila, yayılmacı politika, ele geçirilmiş bölge algısı sunmakta ve mülteci kimliğine bu yönde anlamlar yüklemektedir. Mevcut Suriyeli mülteci sayısı ile sınırdan geçiş yapması beklenenlerin sayısının ötesinde, bir de gelip yaşamlarına ülkemizde devam eden mültecilere ilişkin kaygılar da söz konusudur. Bunlara ilişkin yer alan haber başlıkları aşağıdaki şekildedir:

“2.5 milyon Suriyeli Türkiye’de yaşıyor” (Posta, 29 Ocak 2016).

“Bu ilçede doğan her 2 bebekten 1’i Suriyeli” (Sözcü, 6 Ekim 2016).

“Suriyelilerin doğum oranı Türkleri geçti” (Hürriyet, 15 Kasım 2016).

“30 bin Suriyeli bebek doğdu” (Hürriyet, 8 Eylül 2014).

Yapılan haberlerde işaret edilen en önemli nokta, ülkemizde yaşayan Suriyeli mültecilerin sayısının fazla olmasından daha ürkütücü olanın, bu sayının her geçen gün artan bir veriye dönüşmesidir. Mülteci sayısı sadece sınırdan daha fazla kişinin geçmesiyle artmamakta, gelip kalanların çoğalmasıyla da önemli bir artış göstermektedir. Haberlerin başlıklarında bu durum zamana oranlanmış sayılarla aktarılmış ve Suriyeli mültecilerin doğum oranlarının Türklere olan kıyaslamasıyla ürkütücü bir hakikat paylaşımı yapılmıştır. Endişe veren bir gelişme olarak paylaşılan haberlerin büyük çoğunluğu gelecek kaygısı taşımakta ve haberler sunulan sayısal verilerin artışından endişe edilerek aktarılmaktadır.

3.2.5.2. Haber Spotları ve Analizi

Korkutucu bir istatistik olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örnekleri arasında dikkat çeken haber spotlarına aşağıda yer verilmiş ve değerlendirmeleriyle birlikte sunulmuştur.

“İnsan Hakları Komisyonu üyeleriyle görüşen Oktay, ‘Türkiye’ye girmeye çalışan bir kesim var. Risk çok ciddi. Maliyet şimdiden 8 milyar dolar’ dedi” (Sözcü, 23 Ocak 2016).

Dönemin AFAD Başkanı Fuat Oktay’ın açıklamasına yer verilen Sözcü gazetesinin yayınladığı haberin spotunda mevcut riskin ciddiyetine vurgu yapılmıştır. Mültecilerin mali açıdan oluşturdukları yük niceliksel olarak ifade edilmiş ve gelecek olan mültecilerin varlığından duyulan endişe dile getirilmiştir. Orta sayfalardan duyurulan haberin başlığı 2 satıra yayılarak sayfaya yerleştirilmiş, haberin spotunda ise risk algısı yetkili ağızdan duyurularak, konuya olan dikkat artırılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili yetkili isimlerin yapacağı açıklamaların toplumsal açıdan güven uyandıran ve ciddiye alınan yönü dikkate alınarak, haberin spotu, görüşün aktarıldığı bir cümle olarak kurgulanmıştır. Korku verici gerçeğin resmi ağızlardan duyurulması,

korkuların birer evhamdan ibaret olmadığına, resmi kaynaklardan elde edilen somut bilgiler olduğuna, açıkça korkulması gereken bir durumun varlığına işaret etmektedir. Kişi sayısının zamana oranlanarak kaygılı bir biçimde aktarıldığı bir başka haber spotu da Hürriyet gazetesinde, aşağıdaki biçimde yer almıştır:

“Esad yönetiminden kaçarak Türkiye’ye sığınan Suriyelilerin sayısı son 48 saatte 2700 kişiyi buldu” (Hürriyet, 10 Haziran 2011). Suriye savaşının henüz başlarında ülkelerinden kaçarak Türkiye’ye sığınan mültecilerin konu olduğu ve Hürriyet gazetesinde *“Can kapısı”* başlığıyla yer alan haber, bir yandan Suriyeli mültecilerin içinde bulunduğu zor koşullara işaret ederken bir yandan da Türkiye açısından yaratacağı olumsuz koşullara dikkatleri çekmektedir. Sınırdan geçenlerin görüntüsü üzerine atılan haber başlığı ve spotu, çok yönlü göndermelerde bulunmaktadır. Bir tarafta canlarını kurtarmaya çalışan insanlar, bir yanda vatandaşlarına bomba yağdıran bir yönetim, bir yanda da ülkesine akın akın mülteci gelen bir ülke... Önlenemeyen bir gidişatın olası olumsuz sonuçları için endişe taşıyan haberin dili, son 48 saatte geçiş yapanların sayısına yer verirken sayının artmasından endişe duyar biçimde bu bilgiyi paylaşmaktadır. Korkutucu bir veri olarak duyurulan mültecilerle ilgili bir başka haber spotu da aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Türkiye yeni bir mülteci akınıyla karşı karşıya... Rusya ve Suriye ordusunun Halep’e yönelik bombardımanı on binlerce Suriyeliyi evlerinden etti. Bombardımandan kaçan Suriyeliler ise Türkiye sınırına dayandı.” (Sözcü, 7 Şubat 2016).

Başlığında artan bir istatistikî veriden bahseden haberin spotu da aynı dile sahiptir. *“24 saatte 15 bin kişi geldi 55 bin mülteci ise yolda!...”* başlığıyla yer alan haberin spotunda geçen *“mülteci akını”* ifadesi bir istila çağrışımında bulunmaktadır. Önlenemeyen bir geçişten bahseden, set çekilemeyen bir durumun varlığına dair korkutucu bir algı uyandırılan spot metninde, geçişlerin uluslararası açıdan ortaya çıkan sebeplerine yer verilirken, bu ilişkilerin sonucunda Türkiye’yi bekleyen kaygılı duruma işaret edilmiştir. *“Sınıra dayanan Suriyeliler”* ifadesiyle ürkütücü bir tablo çizilmekte ve gidişatın daha fazla mültecinin gelmesi yönünde olduğu vurgulanmaktadır. *“İşte Suriye gerçeği”* başlığıyla ekonomi sayfasından duyurulan Suriyeli mültecilerin ülke içindeki mevcut durumlarına ilişkin yoğun rakamsal verilerle kuşatılmış tespitlerin yapıldığı Posta gazetesinin haber spotu aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Başlangıçta kısa süreli sığınmacı-misafir olarak görülen Türkiye’deki Suriyelilerin sayısı 2.5 milyona ulaştı. 400 bini kayıt dışı çalışan, 4 yıldır hayatımızda olan Suriyelilere artık gözüyle bakılıyor ve bunların uyumu için düzenlemeler bekleniyor.” (Posta, 8 Aralık 2015).

Türkiye’de ne kadar mülteci bulunduğu, bunların ne kadarının çocuk, ne kadarının yetişkin olduğu, kamplarda hangi oranda kişinin kaldığı, hastane olanaklarından ne kadarının faydalandığı gibi istatistikî verilerle sunulmuş olan haber, genel bir Suriye tablosu çizmeye çalışmıştır. “Başlangıçta sığınmacı-misafir olarak görülen” şeklinde Suriyeli mültecilerin toplumsal kabulünün niteliğine vurgu ile başlayan haberin spotu, mülteciler için istenmeyen misafir göndermesinde bulunmuştur. Suriyelilerin sayısının ulaştığı rakamı bildirerek artan bir eğilimin varlığından duyulan endişeyi dile getirmiştir. Kayıt dışı çalışan işçi sayısı ile ekonomi üzerinde oluşturdukları tehdide işaret ederken, ne kadar süredir ülkemizde bulduklarına dair bildirilen zaman ifadesiyle de teşkil ettikleri yükün ağırlığına göndermede bulunulmuştur. Suriyeli mültecilere “artık kalıcı gözüyle” bakıldığı ifade edilirken ciddi bir endişe dile getirilmekte ve “bunların uyumu için” çözüm beklendiği aktarılırken kullanılan “bunlar” şeklindeki ifadeyle iten ve dışlayan bir dil kullanılmış, varlıklarının yarattığı rahatsızlık ve kaygı dile getirilmiştir. Mültecilerin yoğun kalabalıklar şeklinde ülkemize gelmiş olmaları, dahası kalıyor olmaları, bir yarın kaygısını gündeme getirmekte ve yapılacak düzenlemelere dikkatleri çekmektedir.

Sınıra mültecilerin gelmesini bir insan seli olarak gören ve topyekûn bir hücum olarak değerlendiren bir göndermeyle yapılan bir haber ise Hürriyet gazetesinde şöyle aktarılmıştır: “Suriye rejiminin, Rusya’nın desteğiyle ikmal yollarını kesmesi ve Halep’i kuşatmaya hazırlanması, binlerce Suriyelinin Türkiye sınırına akın etmesine neden oldu.” (Hürriyet, 5 Şubat 2016).

Ülkelerinde yaşanan gerilimler sonucunda mültecilerin sınırdan Türkiye’ye giriş yapmalarını konu alan haber spotu, sınıra gelen Suriyeli mülteci sayısını “binlerce Suriyeli” olarak ifade etmiş ve sınırdan geçişleri “sınıra akın etmesi” şeklinde aktarmıştır. Haber başlık ve spotlarında sıkça yer verilen “akın” ifadesi önlenemeyen bir saldırı çağrışımı yapmakta ve toplu girişilen bir istila, bir hücum algısı yaratmaktadır. Bu haliyle endişe ve kaygı uyandıran sınır geçişleri, haberlerin spotlarında da aynı dil

ile aktarılmakta ve toplumsal açıdan ürkütücü bir hakikat olarak yansıtılmaktadır. Topluma bir ikazda bulunmasına rağmen ne yönde tedbir almaları gerektiğine dair herhangi bir çözüm önerisinde bulunmamakta ve sosyal kaygıyı yükseltici türde içerikler oluşturulmaktadır. Sözcü gazetesinde bu yönde yer alan bir başka haberin spotu ise şöyle yer almaktadır: *“Suriye’de Esad güçlerinin Halep’i geri almak için başlattığı operasyonlardan kaçıp Türkiye sınırında toplananların sayısı 100 bine ulaştı. 70 bin kişinin daha sınıra gelebileceği belirtildi.”* (Sözcü, 11 Şubat 2016).

“100 bin Suriyeli sınırda” başlığıyla yer verilen haber, sayısal veriler üzerinden olayı aktarmaktadır. Sınırdaki toplanan kişi sayısı belirtilerek bir risk algısı uyandırılmakta ve tehlikeli bir duruma karşı bir ön bilgilendirme yapılmaktadır. *“Sınırdaki 100 bin kişinin biriktiği, 70 bin kişinin daha gelebilme ihtimalinin bulunduğu”* ve söz konusu sayının her geçen gün artmaya meyilli olduğuna işaret etmektedir. Haberin spotunda, çaresizlik algısı üzerinden kaygı ve korku pompalanmaktadır.

“İstanbul’da Suriyelilerin en yoğun olduğu yerlerden Bağcılar’da ilginç bir rekora imza atıldı. Devlet Hastanesi’nde son bir yılda doğan 5 bin bebeğin yarısının Suriyeli olduğu belirtildi.” (Sözcü, 6 Ekim 2016).

Suriyeli mültecilerin artan sayısına dikkat çeken ve *“Bu ilçede doğan her 2 bebekten 1’i Suriyeli”* başlığıyla yer alan haberin spotu, bir rekor olarak duyurulmuştur. İstanbul’un Bağcılar semti, *“Suriyelilerin en yoğun olduğu semt”* olarak nitelendirilmiş ve devlet hastanesindeki doğum oranları istatistiksel olarak masaya yatırılmıştır. Hastanede kaç doğum gerçekleştiği ve bu doğumların ne kadarının Suriye uyruklular tarafından gerçekleştirildiğine dair sayısal veriler sunulmuştur. Mültecilerin artan sayısından duyulan endişe doğan bebekler üzerinden bildirilmiş ve ürkütücü bir tablo çizilmeye çalışılmıştır. Doğum oranında Suriyeli mültecilerin kapladığı yüzdenin önemli bir payı teşkil ettiği ve bu sayının her geçen gün artmaya meyilli olmasından endişe edildiği haberin spotundan okunabilmektedir. Hürriyet gazetesinde yer alan bir başka haberin spotunda ise mültecilerin turizm sektörü açısından neden olduğu kayıplara odaklanılmış ve aktarılan sayısal ifadelerle meselenin ciddiyeti belli edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu haberin spotu aşağıdaki şekildedir:

“Yaz döneminde dünyanın tatil için akın ettiği Ege kıyılarında göçmen dramı inanılmaz boyutlara ulaştı. Ayvalık’tan Midilli’ye her gün 300 mülteci geçiyor.” (Hürriyet, 19 Temmuz 2015).

“Dağ, deniz göçmen” başlığıyla yer alan haberin spotunda, Ege sahillerinin turistik açıdan cazibe merkezi olması vurgulanarak, mültecilerin bu durumu sekteye uğrattıkları algısı kurulmuştur. “Göçmen dramı” şeklinde anılan mültecilerin sınırı geçme çabaları “inanılmaz boyutlara ulaştı” ifadesiyle belirsiz bir büyüklüğe işaret edilerek söz konusu durum endişeli bir dille aktarılmıştır. Mültecilerin günlük geçiş oranları bildirilerek ortalama bir rakamın sunulmasıyla tehlikenin boyutlarına ilişkin bir algı oluşumu desteklenmiştir.

Ürküten ve korkutan bir istatistik değer olarak Suriyeli mültecilerle ilgili paylaşılan haberlerin spotlarında öne çıkan ortak özellik, mültecilerin mevcut sayısı ile artabilecek olan sayısı arasında kurulan bağ ve endişeyle beklenen gelecek olanların sayısıdır. Suriye’deki iç savaş sebebiyle yaşanan göçlerin ülkemizi etkilemesinin en önemli nedeni, Suriye’nin komşumuz olması ve mültecilerin hedefi Türkiye olmasa bile mecburi geçiş yolu olarak kullanmalarıdır. Dolayısıyla savaştan kaçan her Suriyelinin Türkiye’ye gelmesi veya Türkiye üzerinden Avrupa’ya geçmek istemesi, sınırdan gelen geçen insan sayısında ciddi bir yığılmaya ve bu geçişlerin birer akın olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır. Mültecilerin sayısında yaşanan günlük artış ise endişeyle karşılanmakta ve bu da haberlerin diline yansımaktadır. Yapılan haberlerin başlık ve spotlarında sayısal veriler sunularak aktarılan bilgiler, çeşitli zaman aralıklarıyla güncellenerek paylaşılmakta ve duruma ilişkin bir çizelge sunmaktadır. Haber spotlarında kısa ve net biçimde sunulan niceliksel ifadeler ürkütücü birer done olarak değerlendirilmekte ve mülteci kimliğini birer sayısal veriye indirgemektedir.

3.2.5.3. Haber Metni ve Analizi

Korkutucu bir istatistik olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örnekleri arasında dikkat çeken haberlerin metinlerine aşağıda yer verilmiş ve değerlendirmeleriyle birlikte sunulmuştur.

“Suriye’de Devlet Başkanı Beşar Esad yönetimine karşı başlatılan isyan birinci yıl dönümünü doldururken çatışmaların yoğunlaşmasıyla birlikte Türkiye’ye göç

edenlerin sayısı da hızla artıyor. Önceki gün 500 kişi sınırı geçerek Hatay'daki mülteci kamplarına yerleştirilmişti. Son 24 saatte ise çoğu kadın ve çocuk 765 Suriyeli geldi. Böylece Hatay'daki Suriyeli sayısı 13 bin 500'ü geçti. [...] Şanlıurfa Ceylanpınar'da da 20 bin kişilik kamp kurulması için çalışmalara başlanmıştı. Tüm bu gelişmeler Suriye'deki iç savaşın şiddetlendiğini, önümüzdeki dönemde daha yoğun mülteci akını olacağını gösteriyor.” (Posta, 15 Mart 2012).

“*Geliyorlar*” başlığıyla duyurulan haber, orta sayfalardan, sayfanın ortasına doğru bir konumda, çerçeveye alınmış bir biçimde sunulmuştur. Haberin başlığı görsel üzerine sarı ile renklendirilmiş, büyük ve kalın harflerle yazılmıştır. Haberin görselinde ise sınırın öte yakasındaki tepelerden yokuş aşağı yürüyen insanların fotoğrafı yer almaktadır. Ürkütücü bir ünlem olan “geliyorlar” ifadesiyle sunulan haber, bir salgın hastalık veya düşman saldırısı çağrışımı taşımakta, gelenlerin kim olduğu nereden, ne zaman, kaç kişi olduğu başlıktan çıkarılamamaktadır. Başlığa belirsizliğin kaygısı yüklenerek verilen haberin metninde ise “Suriye'deki savaşın göç edenlerin sayısını hızla artıracak” bilgisine yer verilerek başlanmıştır. 24 saat içerisinde geçiş yapanların sayısına yer verilerek, toplam sayı sunulmuş ve artıştan duyulan endişe aktarılmıştır. Gelişmeler aktarıldıktan sonra daha fazla mültecinin geleceğine işaret edilmekte, “Tüm bu gelişmeler Suriye'deki iç savaşın şiddetlendiğini, önümüzdeki dönemde daha yoğun mülteci akını olacağını gösteriyor.” ifadesiyle endişeli bir bekleyişin varlığına göndermede bulunmaktadır. Savaşın ilk yılını tamamlamasının ardından yapılan bu haber ile aşağıda metni sunulan ve savaşın beşinci yılında yapılan haber arasında kullanılan dil açısından benzerlikler bulunmaktadır. Haberin metni aşağıdaki gibidir:

“Suriye’de beş yıla yakın zamandır devam eden iç savaş, 22 milyonluk ülke nüfusunun yarısından fazlasını evsiz bıraktı. Bu süreçte resmi sayılara göre, 2.5 milyon Suriyeli Türkiye’ye geldi. Bu sayının 8 milyona çıkabileceği uyarıları yapılırken, sınırdaki göç dalgası da hız kesmiyor. Son olarak El Bab kentinde dinci terör örgütü ile Suriye Ordusu arasındaki çatışmalardan kaçan yüzlerce kişi Türkiye sınırına dayandı. Aralarında birçok çocuğun bulunduğu grup, askerlerin geçişlerine izin vermemesi üzerine soğuk havaya rağmen sınır bölgesinde beklemeye başladı.” (Sözcü, 25 Ocak 2016).

“Yüzlerce Suriyeli sınırimıza dayandı” başlığıyla yer verilen haber, gazetenin arka sayfasında, alt ortada yer almış ve tek görselle sunulmuştur. Haberin görselinde yüklerini sırtlamış halde yürüyen bir grup mültecinin fotoğrafı bulunmaktadır. Haber metni, Suriye’deki savaşın ne kadar süredir devam ettiği, ülkenin nüfusu ve ülkemize gelen mülteci sayısına dair bilgiler içermektedir. “Bu sayının 8 milyona çıkabileceğine yönelik uyarılar yapıldığına” işaret edilerek Türkiye’ye gelen mülteci sayısının artabileceği ikazında bulunmaktadır. Haberin diline yansıyan endişe, “göç dalgası hız kesmiyor” vurgusuyla kendisini belli etmekte ve çaresizlik bildiren bir kaygı taşımaktadır. Mülteci sayısının ulaşabileceği sayının 8 milyon olarak aktarılmış olması ürkütücü bir değer olarak yer almaktadır. Suriye’de yaşanan iç çekişmelerin detaylarına da yer ayrılan haberde, bu çekişmelerin bir sonucu olarak sınırdan geçişlerin artacağı imasında bulunmaktadır. Sınırdan geçişlerine izin verilmeyen, aralarında çocukların da bulunduğu mülteci grubunun soğuk havaya rağmen sınırda beklemeye devam ettikleri bilgisi verilmiş ve bu bekleyişin yarattığı kaygı dile getirilmiştir. Mültecilerin ısrarcı olmalarının, onları ürkütücü kılan yanına işaret edilmiş ve korkulması gereken bir kitle olarak algılandıkları üstü kapalı bir biçimde hissettirilmiştir. TÜİK verilerinin aktarıldığı ve mültecilere ilişkin kaygı dolu sayılara yer verilen bir başka haber ise Posta gazetesinde aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Türkiye İstatistik Kurumu’nun verilerine göre; ülkemizde en çok Şanlıurfalı yaşıyordu. Şanlıurfalıların sayısı 2015’te 2 milyon 556 bin 720’ydi. 2 milyon 519 bin 362 kişiyle İstanbullular ikinci, 2 milyon 503 bin 549 kişiyle Suriyeliler üçüncüydü. Mart 2016 verilerine göre; Suriyelilerin sayısı 2 milyon 733 bin 784’e çıktı. Böylece Suriyeliler Şanlıurfalı ve İstanbulluları geçerek Türkiye’deki ‘en kalabalık hemşeri grubu’ nu oluşturdu.” (Posta,18 Nisan 2016).

“Türkiye’de en çok Suriyeli var” başlığıyla yer alan haber, gazetenin orta sayfalarında, sayfanın ortasında, görsel üstüne yerleştirilen bir metinle duyurulmuştur. Sokakta kucağında bir çocukla oturan genç bir kadının fotoğrafının bulunduğu haberde, TÜİK’ten alınan veriler sunulmuştur. Yıllara göre ülkemizde yer alan hemşeri sayısının illere göre dağılımına yer verilen haberde, bugün en fazla mültecilerin bu sayıya ulaştığı ifade edilmiştir. “Türkiye’deki Suriyelilerin sayısının İstanbulluları dahi geçmesi” ürkütücü bir durum olarak paylaşılmış ve başlığın sonuna konulan ünlem ile konunun ciddiyeti vurgulanmaya çalışılmıştır. Türkiye’deki hemşeri grubunun Türklerin elinden

çıkıp Suriyelilerin eline geçen bir değer olması ürkütücü bir analiz olarak karşımıza çıksa da, yapılan tespitlerde atlanılan unsur, Türkiye'deki hemşerilerin illere göre oranı yapılırken Suriyeliler arasında sadece Suriye uyruklu olması üzerinden bu oran elde edilmiş ve ülke ortaklığı şeklinde yer alan bir hemşerilik bağı kurulmuştur. Dolayısıyla ülkemizdeki hemşeri grubu Suriyeli hemşeri grubuna göre düşük bir veri olarak yansımıştır. Çünkü Şanlıurfa'lı olmakla Suriyeli olmak birlikte değerlendirilecek türde veriler değildir. Yapılan tutarsız kıyaslama sonucunda, korkutucu bir tablo elde edip, bunu önemli bir veri olarak paylaşmak, okuyanı endişelendirecek, paniğe sevk edecek ve gidişat hakkında kötümser bir kanaat oluşturmasına yol açacaktır. Bu habere benzer nitelikte bir başka haber de Sözcü gazetesinde "Kilis'te Kilisliden çok Suriyeli var" başlığıyla aşağıdaki şekilde yer almıştır:

"Bu sonuç Türkiye Barolar Birliği'nin (TBB) araştırmasında çıktı. TBB Mülteci Çalışma Grubu Başkanı Avukat Uğur Altun ve arkadaşları, iki yıl süren çalışmaların ardından 'Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu' hazırladı. Raporda, Kilis'te halkın azınlık durumuna düştüğüne dikkat çekilerek, 'TÜİK verilerine göre, 2013 yılında Kilis'in nüfusu 93 bin 643 iken, bugün sadece ilde yaşayan Suriyeli nüfusu 105 binin üzerindedir' denildi. Orman Bakanı Veysel Eroğlu ise Kilis'te 127 bin Suriyeli sığınmacı olduğunu belirtti. Eroğlu, bu özelliğiyle Kilis'in Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildiğini söyledi." (Sözcü, 22 Şubat 2016).

Türkiye Barolar Birliği'nin hazırladığı, "Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu"na göre, "Kilis'te halk azınlık durumuna" düşmüştür. Kilis'in nüfus yoğunluğunun yıllara göre alınan oranıyla, gelen mültecilerden sonra ilin nüfusu kıyaslanmış ve Kilis'te bulunan Suriyelilerin sayısının Kilislilerden fazla olduğu yönünde bir tespit sunulmuştur. Sunulan bu veri, "vatan elden gidiyor, topraklarımızı kaybediyoruz" yönünde bir gönderme taşımakta, ülkenin azar azar elden çıktığına yönelik bir korku taşımaktadır. Orman Bakanı'nın "Kilis'in bu yönüyle Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildiği" yönündeki açıklaması ise, tarihi bir rekor, ödüllendirilmesi gereken bir tablo olarak değerlendirilmiştir. Suriyeli mültecilerin artan sayısından endişe edilen nitelikte bir haber ise Sözcü gazetesinde aşağıdaki biçimde yer almıştır:

“Olmaz demeyin... Şu anda Türkiye’de 3 milyon Suriyeli mülteci var. Avrupa’nın iade etmek istedikleri ve Suriye’den yeni geleceklerle birlikte bu rakam 6 milyona çıkabilir. Bu, bir ülke nüfusu kadar. Büyük sorun kapıda...” (Sözcü, 9 Mart 2016).

“Türkiye’de Suriyeli sayısı 6 milyon olursa ve bunlar 10 yıl sonra bizden ‘özerklik’ isterse ne yapacaksınız?” başlığıyla birinci sayfadan duyurulan haber, Suriyeli mültecilerin varlığına ilişkin büyük bir korkuyu dile getirmektedir. Mültecilerin mevcut sayısı ile olmasından endişe edilen sayısı aktararak bunların üzerinden siyasi bir endişe dile getirilmekte ve bu durum kaygılı bir dille ifade edilmektedir. Gelme ihtimali bulunan mültecilerin, gelmesi halinde ortaya çıkacak olan sayısal değerin bir ülke nüfusuna denk gelmesi, ürkütücü bir tablo olarak aktarılmıştır. “Büyük sorun kapıda” ifadesiyle cümlenin ucu açık bırakılarak içinde bulunulan durumun hissettirdiği çaresizliğe işaret edilmiştir. Suriyeli mültecilerin sayıca fazla olmasının yarattığı korkunun siyasi bir durumun malzemesi olarak kullanılmış olması, olayın çok yönlü değerlendirildiğini ve gelecek kaygısı üzerinden toplumsal bir algı oluşturulmaya çalışıldığını göstermektedir.

“Çanakkale’nin Ayvacık İlçesi’nden Yunanistan’a girmek isteyen göçmenlerin içinde bulunduğu teknenin alabora olması sonucu hayatını kaybeden 5’i çocuk 39 kişinin cesetleri, Bursa Şevket Yılmaz Eğitim ve Araştırma Hastanesi’ne, Çekirge Devlet Hastanesi’ne, Yüksek İhtisas Eğitim ve Araştırma Hastanesi’ne ve Muradiye devlet Hastanesi’ne kaldırıldı. Bursa’daki hastanelerin morglarında göçmenlerin cenazeleri sebebiyle yer kalmadı.” (Sözcü, 2 Şubat 2016).

Sözcü gazetesinde yer alan bir başka haber ise *“Ege’de boğulan mülteciler Bursa’da morgları doldurdu”* başlığıyla yer almış ve Suriyeli mültecilere ilişkin başka bir ürkütücü gerçeği paylaşmıştır. Deniz aşırı yolculuk yaparken botların batması sonucu hayatlarını kaybeden mültecilerin sayısının her geçen gün artması ve hastanelerin morglarında yer kalmayışı rahatsız edici, üzücü ve endişe verici bir veri olarak aktarılmıştır. Sözcü gazetesinin yer verdiği bir başka haber ise Suriye savaşının 7 yıllık bilançosunu maddeler halinde ortaya koymuştur. Haberin metni aşağıdaki şekildedir:

“Suriye’de taş taş üzerinde bırakmayan savaş 7 yılını doldurdu. [...] İşte Suriye savaşının yedi yıllık bilançosu:

- Birleşmiş milletlere göre Suriye savaşında toplam 353 bin 935 kişi öldü. Bunların 106 bin 390'ı sivil ve bu sivillerin de 19 bin 811'i çocuk ve 12 bin 513'ü kadın. Bahsedilen sayılar yalnızca kayıt altına alınanlar. Ölenlerin sayısının gerçekte 500 binden fazla olduğu tahmin ediliyor.
- Savaşta 3 milyon kişi yaralandı, 1 buçuk milyon kişi savaş nedeniyle sakat kaldı.
- Suriye'nin nüfusu savaş öncesinde 23 milyondur. Bugün ise 11 milyon civarında olduğu tahmin ediliyor.
- 6.1 milyon Suriyeli kendi ülkeleri içinde mülteci haline geldi. Yarısı çocuk 5.4 milyonu aşkın kişiye, yurtdışına kaçtı. Mültecilere ev sahipliği yapan ülkelerin başında 3 buçuk milyonu aşkın kişiyle Türkiye geliyor.
- En az 961 çocuk, savaşa müdahil silahlı gruplar tarafından çocuk asker olarak kullanılıyor.
- Savaş nedeniyle okula gidemeyen 1.7 milyon çocuk var ve bu çocukların yaklaşık üçte biri 5-17 yaşları arasında.[...]” (Sözcü, 16 Mart 2018).

“Suriye'nin nüfusu yarı yarıya azaldı” başlığıyla yayınlanan haberde, savaşın neden olduğu tablo sayısal değerlerle ifade edilmiştir. Savaşta hayatını kaybeden kişi sayısı ile habere başlanmış, yaralananlar ve göç edenlerle devam edilmiştir. “500 binden fazla ölü, 3 milyon yaralı, 1 buçuk milyon sakat, 6.1 milyon mülteci” şeklinde sunulan tablo, ülke nüfusunun yarı yarıya azaldığını ifade eden, ürkütücü bir bilanço olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaştan önce nüfusu 23 milyon olan ülkenin güncel nüfusunun 11 milyona gerilediği bilgisine yer verilmiştir. Yaklaşık bin çocuk savaşta asker olarak kullanılmakta, eğitim alamayan çocuk sayısı ise milyonla ifade edilmektedir. Savaşın ortaya çıkardığı bu tablo, bir ülke hakkında oldukça ürpertici istatistikî verilerden oluşmaktadır. Haberin aktarım şekli maddeler halinde, kalem kalem verilerin paylaşımı şeklindedir. Savaşın neden olduğu göçlerden en fazla etkilenen ülkenin Türkiye olduğu bilgisinin de sunulduğu haberde, “mültecilere en fazla ev sahipliği yapan ülke” olarak bu bilgiye yer verilmiştir.

“Suriyeliler, Türkiye’de çıkan 100 olaydan birine karışıyor!” başlığıyla sunulan haber, İçişleri Bakanlığı’nın açıkladığı üç yıllık verileri güdeme getirmiştir. Haberin metni aşağıdaki şekildedir:

“İçişleri Bakanlığı Suriyeliler ile Türkler arasındaki gerginlik haberlerine tepki gösterdi. Zaman zaman yaşanan gerginliklerin kamuoyunda tırmandırılmak istendiğini savunan bakanlık, ‘Bu konu bir fitne, nifak ve iç siyaset malzemesi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Suriyelilerin karıştıkları olayların Türkiye’deki toplam asayiş olaylarına oranı 2014-2017 arasında yıllık ortalama yüzde 1,32’dir.’ açıklamasında bulundu.

Suriyeli kılığına girenler var

Bakanlığın açıklamasında şu ifadeler kullandı: ‘Suriyelilerin Türkiye’de işlenen toplam suçlara oranı Türkiye’deki toplam nüfusları göz önünde bulundurulduğunda ülkemiz genel suçlarına göre oldukça azdır. Bu olayların önemli bir kısmı Suriyelilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklanan olaylardır. Ayrıca 2017 yılında Suriyelilerin karıştıkları suç olaylarında nüfuslarındaki artışa rağmen bir önceki yılın ilk 6 ayına oranla yüzde 5’lik bir azalma olmuştur. Ayrıca yakalanan dilencilerden bazılarının Suriyeli kılığına girmiş şahıslardan oluştuğu anlaşılmıştır.’” (Sözcü, 6 Temmuz 2017).

Gazetenin gündem sayfasında, sayfanın alt ortasında yer alan haber, küçük harflerle başlandırılmış, haberin başlığına iki satıra yayılacak biçimde yer verilmiştir. Haberde İçişleri Bakanlığı’nın verilerine göre Suriyeli mültecilerin suça karışma oranı “Türkiye’deki toplam asayiş olaylarına oranı 2014-2017 arasında yıllık ortalama yüzde 1,32’dir” şeklinde duyurulmuştur. Suriyelilerin huzur ve güven ortamını bozduklarına yönelik yaygın kabule cevaben yapılan açıklamada “ülkemiz genel suçlarına göre oldukça az” bir oran olduğu ifade edilmiştir. Çıkan “olayların önemli bir kısmının Suriyelilerin kendi aralarındaki anlaşmazlıklardan kaynaklandığı” ifade edilen haberde endişe edilecek bir durumun olmadığı, her şeyin kontrol altında olduğu duygusu verilmeye çalışılmıştır. Haber, Suriyeli mültecilerin ülkemize gelip, huzur ve güven ortamını bozdukları, toplumsal düzene zarar verdikleri algısı üzerine, rakamlar sunularak güven tazelemeye ve endişeye mahal olmadığına yönelik bir açıklamayı içermektedir. “Suriyeli kılığına girerek dilencilik yapanların” varlığından söz eden

haber, yapılan açıklamayla kapatılmıştır. Haber bakanlığın açıklamasını aktarıcı bir dille yayımlanmış, haber içerisine herhangi bir yorum veya katkıda bulunmamıştır. Ancak haberin hemen yanında Suriyeli bir mülteci tarafından tartışma sonucunda bıçaklanan bir Türk vatandaşı ile ilgili “*Tartıştığı Suriyeli tarafından bıçaklandı*” başlığını taşıyan bir haber paylaşılmıştır. Bu haber ile bakanlığın yapmış olduğu habere bir nazirede bulunulmuştur. Haberlerin yan yana konulması ve başlıklarının birbiriyle çelişen nitelikte seçilmiş olması, hem Bakanlığın iyimser bir tablo çizmeye çalıştığı algısını yaratırken, öte yanda yaşanan bıçaklama hadisesine dikkatleri yöneltmektedir. Haberin içeriğinde ise biri bıçaklama, biri de mahallede çıkan bir kavga olmak üzere, Türklerle Suriyeliler arasında yaşanan iki farklı şiddet olayına yer verilerek, bakanlığın açıklamasına başka bir göndermede bulunulmuştur. Bakanlığın yaptığı açıklamada, çıkan olayların büyük çoğunluğunun Suriyeli mültecilerin kendi aralarında çıkan olaylar olduğu ifade edilerek, Türklere yönelik “sakin olun, sizi ilgilendiren ve endişelenmenize sebep olacak bir şey yok” mesajı verilmektedir. Ancak yandaki haberde Türkler ile Suriyeliler arasında çıkan olaylar gündeme getirilmiş ve okur ikileme bırakılarak korkuya sevk edilmiştir. Resmi organlar ne tür bir açıklama yaparsa yapsın “aslında onlar tehlikeli ve korkutucu, bu türde hadiseler her gün yaşanıyor, çok sık yaşanıyor” türünde bir mesaj verilmeye çalışılarak paniğe yol açan bir dil kullanılmıştır.

İncelenen haber metinlerinde kullanılan dil ve üslup açısından ortak olarak fark edilen unsur, haberdeki vurgunun, ifade edilen sayısal değerler üzerinden yapılmış olmasıdır. Paylaşılan istatistiksel veriler mültecilerle alakalı yıllara göre bir dağılım çizelgesi sunmakta ve dönem dönem paylaşılan bu veriler ortak bir göstergeye dönüşmektedir.

3.2.5.4. Haber Görseli ve Analizi

Korkutucu bir istatistik olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örnekleri arasında dikkat çeken haber görselleri ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.14. “Geliyorlar”, Posta, 15 Mart 2012.

Gazete Adı ve Tarih Posta, 15 Mart 2012	Haber Görselinin Konumu Sayfa 20, orta.
Başlık “Geliyorlar”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Reyhanlı’da sınırı geçen Suriyeliler, tel örgülerin kenarında bekleyen askeri araçlarla mülteci kamplarına götürülüyor.”
Gösterge Tepe, tel örgüler, araç, insanlar	Gösteren Sınır ötesinden gelen mülteciler ve yolda duran askeri araç
Gösterilen	
Denotatif Anlam Sınırdaki tel örgülerin arkasından yürüyerek gelen insanlar ve yol üzerinde bekleyen askeri bir araç bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Haberin görselinin üstüne atılan başlık büyük harflerle ve ikaz tonu olan sarı ile renklendirilmiş olup, mevcut bir tehlikeye karşı uyarı yapılmıştır. Sınırın ötesindeki tepeden aşağı yürüyerek gelen gruplar halindeki insanlar ürkütücü bir tablo olarak sunulmuştur. Yaklaşan bir tehlikeye göndermede bulunulmuş ve sınıra dayanan çok sayıda insanın olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Yabancıların sınır ötesinden ülkeye giriş yapıyor olmasının ürkütücülüğüne vurgu yapılarak, gelenlerin kim oldukları, sayılarının kaç olduğu net olarak bilinmediğinden korkutucu bir detay olarak aktarılmıştır. Askeri aracın onları bekliyor olması ve mülteci kamplarına götürüyor olması güven verici bir unsur olarak sunulmayarak geri plana itilmiş, sadece gelenlerin varlığına vurgu yapılmıştır.

Tablo 3.15. “Gece gündüz akın akın”, Hürriyet, 6 Şubat 2016.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 6 Şubat 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, alt orta
Başlık “Gece gündüz akın akın”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Yastığını yorganını alıp yollara düşen yüz binlerce çaresiz insanın dayandığı Kilis Öncüpınar sınır kapısında ‘kırmızı alarm’ var.”
Gösterge İnsanlar, araçlar	Gösteren Üstteki görselde, gece sınırdaki bekleyen yaya ve araçlı mülteciler, altta ellerinde yükleriyle yürüyen mülteciler
Gösterilen	
Denotatif Anlam Biri gece biri gündüz fotoğrafı olmak üzere, sınır kapısında birikmiş insanların görselleri bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Haberde kullanılan iki görselden alttaki gündüz çekilmiş olup, üstteki aynı yerin gece fotoğrafıdır. Habere atılan başlıkla görsel ortak bir kompozisyon oluşturmuştur. Haber sarı bir çerçeveye alınmış, habere atılan başlık da aynı renkte kullanılmıştır. Haberin başlığı büyük ve kalın harflerle görselin üzerine oturtulmuştur. Kullanılan sarı renk ile ikaz ışığı yakılmıştır. Fotoğraf altına eklenen metin, kırmızı bir bant üzerine yazılmış, “kırmızı alarm” ile bağ kurulmuştur. Geniş kitleler halinde sınır kapısında biriken mültecilerin bir sağanak oluşturduğu vurgulanmıştır. Gece gündüz demeden insanların sınır kapılarına toplu bir biçimde akın ettikleri ifade edilmiştir. Sınır kapılarına dayanan insanların önlenemeyen bir sel ya da çığ gibi oldukları, sayıca çok fazla olmaları ve gece ya da gündüz fark etmeksizin sürekli bir geliş halinde oldukları ürkütücü birer veri olarak haberde kullanılan görsellerde işaret edilmiştir.

Tablo 3.16. “30 bin Suriyeli bebek doğdu”, Hürriyet, 8 Eylül 2014.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 8 Eylül 2014	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, orta
Başlık “30 bin Suriyeli bebek doğdu”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Suriye’nin Hama kentinden 7 çocukları ile birlikte geçen yıl gelen Amir ve Meryem Mirsağ çiftinin Muhammed adlı 8’inci bebekleri Türkiye’de doğdu.”
Gösterge 2 insan, 1 beşik	Gösteren Mülteci anne ile beşikte uyuyan bebeği
Gösterilen	
Denotatif Anlam Bebeğinin beşiğinin başında duran Suriyeli mülteci bir anne bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Yeni doğan bebeğinin başında duran mülteci bir annenin fotoğrafına yer verilen haberin başlığında “30 bin” ifadesi büyük ve kalın harflerle annenin fotoğrafının hemen yanına yaslanmıştır. Her geçen gün sayılarının artmasından endişe edilen bir vurguyla paylaşılmıştır. Sadece sınırdan geçişler ile değil yeni doğan oranlarıyla da Suriyeli mültecilerin sayılarının artması ürkütücü bir veri olarak sunulmaktadır. Yeni doğan bebek görüntüsünün üzerine düşülen notta, annenin sekizinci çocuğu olduğu bilgisine yer verilerek, hane başına düşen doğum oranının yüksekliğine dikkat çekilmiştir. Suriyeli mültecilerin sayısının artmasından duyulan endişe başlıkta kullanılan 30 bin rakamının vurgulu bir biçimde yansıtılmasıyla ifade edilmiştir.

3.2.5.5. Tartışma

Korkutucu bir istatistik olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örnekleri arasında dikkat çeken çeşitli sunum biçimlerine sahip haberlere rastlanılmıştır. Bazı haberler sadece istatistiksel verilerle yüklü bir tablo sunarken, bazı haberler günlük değişkenleri konu almaktadır. Kimi haberler hayattaki Suriyeli mültecilerin hesabını tutarken kimi haberler ölü mültecilerin bilançosunu sunmaktadır. Bazı haberlerde eylemler niceliksel veriler üzerinden aktarılırken, bazı haberlerde herhangi bir sayısal değere yer verilmeden çokluğa göndermede bulunmaktadır. Bu haberlerin verilmiş biçimleri, kullanılan dil ve üslup yayın organlarının tutumlarına göre değişiklik göstermektedir.

Yayınlanan haberlerde ülkemizde bulunan Suriyeli mültecilerin sayıca fazla olmaları ve doğum oranlarıyla bu sayının artış göstermesi, günlük ihtiyaçları için harcamalarının fazla olması, barınma ve günlük ihtiyaçlarının karşılanması için ülke ekonomisine bir yük oluşturmaları, sosyal yaşamda görünürlüklerinin fazla olması bir yana ölüm oranlarının da fazla olması gibi konular sayısal veriler üzerinden aktarılmaktadır. Böylece mültecilerin korkutucu bir unsur olarak algılanmaları sağlanmakta ve bu tür bilgiler sayılarla ifade edilerek konuya resmi bir kimlik kazandırılmaktadır. Sayısal verilerin ikna eden yönüne sarılan haberler, vermek istedikleri duyguyu, oluşturmak istedikleri fikri bu tür verilere bağlayarak sunmaktadır. Örneğin, deniz kenarına giden mültecilerin olduğuna dair bir haber, “Suriyeli mülteciler sahile gittiler” şeklinde verilmemiş, “Yüzlerce Suriyeli sahillere akın etti” şeklinde çokluğa göndermede bulunulmuştur. Bu yönde yapılan haberlerde dikkat çeken bir unsur da “akın” sözcüğüne sıkça yer verilmiş olmasıdır. “toplu hücum, saldırı, arkası kesilmeyen kalabalık” anlamlarını taşıyan sözcük, yığınlara, durdurulamayan akıntılara işaret etmekte, insan için kullanıldığında ciddi bir insan seli vurgusu yapmaktadır.

Haberlerin çoğu mülteci geçişlerinin başladığı dönemde, sık aralıklarla ne kadar kişinin geldiğine ve ne kadarının yolda olduğuna dair sayısal ifadeler içermektedir. Mültecilerin gelip kamplara yerleştirilmelerinden sonra ise, doğum oranları, hangi bölgede ne kadar mültecinin yaşadığı ve şiddet olaylarına karışan mültecilerin oranları şeklinde yer almıştır. Haberlerin sunumlarında sayısal verilerin göze çarparcak biçimde,

büyük ve kalın harflerle, sayfanın merkezi konumlarında ve renklendirilmiş biçimde tasarlandığı da göze çarpan hususlardan biridir.

Sayılar üzerinden inşa edilen korkutucu tablolar, akıllara mülteci meselesini çözümsüz bir problem olarak yerleştirmektedir. Çünkü göçmenlerin hedef ülkesi olan ABD’de göçmen sayısı 1970’den itibaren dört katına çıkmış ve 2015’teki rakam 46,6 milyon olarak hesaplanmıştır. İkinci en büyük hedef ülke olan Almanya ise 2005’ten 2015’e kadar 12 milyondan fazla uluslararası göçmene ev sahipliği yapmıştır. Aynı kurumun paylaştığı verilere göre, 2016 yılının sonunda “125 ülkeden 31,1 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir. Bunların toplam 118 ülkeden olmak üzere büyük bir çoğunluğu (24,4 milyon) felaketler sebebiyle zorla yerinden edilmiştir. Toplam 37 ülkeden 6,9 milyon kişinin ise, şiddet ve çatışma ortamından dolayı zorla yerinden edildiği tespit edilmiştir.” 2016 yılının sonuna gelindiğinde, zorla yerinden edilmiş insanların toplam sayısı 40,3 milyon olarak hesaplanmıştır (IOM, 2018: 18-19). “1998 yılında veri takibi yapılmaya başlamasından itibaren, bu sayı 2015 yılında 40,8 milyon kişi ile en yüksek seviye”de ölçülmüştür. 2003 yılından beri, çatışma ve şiddet olayları sebebiyle “her yıl 5,3 milyon kişi yerinden edilmekte”; bu veri ise “her gün 15 bin erkek, kadın ya da çocuğun evlerini terk etmek zorunda kalmaları” anlamına gelmektedir. Önceden bilinmeyen doğal afetler sebebiyle yerinden edilenler ise şiddet ve çatışma ortamından dolayı yerinden edilenlerden daha fazla olup, “2005 yılından beri, ortalama 25,3 milyon kişi” olarak bu sayı hesaplanmıştır (IOM, 2018: 36-38). Bu sayıların olduğu gibi kalmayacağı ve artan bir eğriye sahip olduğu açıktır. Çeşitli sebeplere bağlı olarak gerçekleşen göçler neticesinde, dünyanın etrafını dolaşan göçmenlerin sayısının her geçen gün biraz daha artıyor olması ürkütücü bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlerin evlerinden edilmiş olmaları ve yaşamak için kendilerine yeni yerler bakıyor olmaları, gittikleri ülkeler tarafından endişeyle karşılanmakta ve göçmenlerin ülkelerine geri dönmeyeceklerine dair kaygılı bir kanaat paylaşılmaktadır.

3.2.6. Şiddet Olayları, İstismar ve Trajedilerin Öznesi Oldukları Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, şiddet olayları, istismar ve trajedilerin öznesi olarak Suriyeli mültecilerle

ilgili toplamda 215 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.6.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Söz konusu kategoriyle ilgili dikkat çekici örnek başlıklar aşağıdaki gibidir:

“Suriyeli çocuğa tecavüz ettiler” (Posta, 23 Nisan 2016).

“Suriyeli Garam bebek Adana’da açlıktan öldü” (Sözcü, 9 Şubat 2016).

“Anneye ölen bebeğini karton kutuda verdiler” (Sözcü, 27 Şubat 2016).

“Suriyeli anne kız vahşice öldürüldü” (Sözcü, 8 Temmuz 2016).

“Suriyelilere linç girişimi” (Sözcü, 22 Temmuz 2016).

“Suriyeli çocuk metrobüs altında can verdi” (Sözcü, 2 Mayıs 2018).

“İşte 9 aylık hamile kadını ve çocuğunu öldüren canavarlar” (Sözcü, 8 Temmuz 2017).

“Küçük Ümran dünyayı ağlattı/ Daha kaç bomba daha kaç Ümran” (Hürriyet, 19 Ağustos 2016). (s.1, 30)

“Suriyeli çocuğun parmakları dikildi” (Sözcü, 25 Ağustos 2018).

“Umut yolunda cinsel taciz” (Posta, 19 Ocak 2016).

“Felaket çoğu çocuk 32 ölü” (Sözcü, 6 Ocak 2016).

“Mülteci taşıyan tekne battı 18’i çocuk 39 ölü” (Sözcü, 31 Ocak 2016).

“Mültecilerin umut yolculuğu sulara gömüldü: 27 ölü” (Sözcü, 9 Şubat 2016).

“Ege’de son iki ayda 140 göçmen öldü” (Sözcü, 10 Mart 2016).

“Sığınmacı çocuklar ünlü markaların işçisi” (Posta, 26 Ekim 2016).

“Binlerce Suriyeli çocuk iş gücü oldu” (Sözcü, 27 Temmuz 2016).

“Küçük pazarın çocuk işçileri” (Hürriyet, 20 Şubat 2017).

“Denize düşen Suriyeliyi bir başka Suriyeli kurtardı” (Sözcü, 18 Mart 2018).

“4 yıldır kanıyor dünya bakıyor” (Hürriyet, 3 Şubat 2015).

“Sınırın ötesinde korku ve açlık var” (Hürriyet, 12 Haziran 2011).

“Kadın mülteci tehdit altında” (Hürriyet, 19 Ocak 2016).

Posta gazetesinde 23 Nisan 2016 tarihinde, iç sayfalarda, sayfanın sol alt köşesinde, kısa haber şeklinde, görseli bulunmaksızın “*Suriyeli çocuğa tecavüz ettiler*” başlığıyla yer alan haber, Kocaeli’nde meydana gelen bir hadiseden söz etmektedir. Haberin başlığı iki satıra yayılacak biçimde, küçük harflerle yazılmıştır. Sözü edilen mağdur, “Suriyeli çocuk” şeklinde anılmış ve etnik kökeni ön plana çıkarılacak biçimde yaşadığı mağduriyet dillendirilmiştir. Maruz kaldığı istismar hadisesi çoğul kullanılarak aktarılmış ve böylece yaşanan olayın dramatik etkisine vurgu yapılmıştır. Çocukların masum ve mazlum olmaları yaşanan şiddet ve istismar hadiselerinin yıkıcı, yaralayıcı ve vicdan örseleyici etkisini artırmaktadır. Bu konuların haberleştirilmesinde kullanılan dil ise, okuru olayın içine dâhil etmekte ve konunun taşıdığı hassasiyete ortak etmektedir.

Mülteci çocukların yaşadığı trajedinin gündeme taşındığı bir başka haber ise Sözcü gazetesinde “*Suriyeli Garam bebek Adana’da açlıktan öldü!...*” başlığıyla 9 Şubat 2016 tarihinde yer almıştır. Gazetenin orta sayfalarında, sayfanın sağ üst köşesinde, tek görselle yayımlanmıştır. Haberin başlığı üç satıra yayılacak biçimde, küçük ve kalın harflerle yazılmış, başlığın sonuna ünlem konularak konunun çarpıcı niteliğine dikkat çekilmek istenmiştir. Haberin başlığında bebeğin uyruğu vurgulanmış ve başlığa ölüm nedeni taşınarak olayın trajik yönüne işaret edilmiştir. Bir başka bebeğin ölümünü gündeme taşıyan haber ise 27 Şubat 2016 tarihinde, Sözcü gazetesinde, “*Anneye ölen bebeğini karton kutuda verdiler*” başlığıyla ikinci sayfada yayımlanmıştır. Adana’da gerçekleşen hadisede, tedavi gören bir bebeğin yaşamını yitirmesi üzerine hastanenin bebeği ailesine karton kutuda vermesi ve durumun x-ray cihazından kutunun geçirilmesiyle ortaya çıkması, trajik bir olayın daha büyük bir trajediye dönüşmesine gönderme yapar türden anlatılmaktadır. Haberin başlığı iki satıra yayılacak şekilde tanzim edilmiş, habere tek görsel kullanılmış ve görselde bebeğin teslim edildiği karton kutu sarı renkle daire içine alınmıştır. Hastanenin mülteci aileye

göstermiş olduğu tavır haberde eleştirilmiş ve karton kutuya işaret edilerek, “insanlık bu karton kutuya hapsedi” ifadesi kullanılmıştır.

Sözcü gazetesinin gündeme taşıdığı bir başka olay ise Mersin’de meydana gelmiştir. “*Suriyeli anne kız vahşice öldürüldü*” başlığıyla, 8 Temmuz 2016 tarihinde yayımlanan haberde, evlerinde ölü bulunan anne ile kızı haberin konusudur. Anne kızın Suriyeli olması vurgusu cümlenin başında yapılarak, öldürülme biçimleri “vahşice” şeklinde tanımlanmıştır. Olayın aktarımında ajite edici ve yaşanan drama dikkat çeken bir dil kullanılmıştır. Haberin görselinde anne kızın evden tabut içerisinde çıkarılan görüntüsü ile 2 yaşındaki küçük kızın fotoğrafına yer verilmiştir. Haberde dikkat çekilen trajik öge, Suriyeli mültecilerin ülkelerini terk edip gitmeleri ve yerleştikleri ülkelerde elim hadiselerle anılıyor olmalarıdır.

Suriyeli mülteci ailelerin yaşadığı olumsuz bir başka hadise de yine Sözcü gazetesinde 22 Temmuz 2016 tarihinde haberleştirilmiştir. “*Suriyelilere linç girişimi*” başlığıyla sunulan haber, Konya’da geçen bir hadiseyi ele almaktadır. Suriye’den gelerek Konya’da yaşamlarına devam eden mülteci bir ailenin 17 yaşındaki oğlunun karıştığı bıçaklı saldırı sonrası, bıçaklanan gencin ailesi ve mahalle sakinleri tarafından ailenin linç edilmek istenmesi ve polislin müdahalesiyle durumun yatışması anlatılmıştır. Haber tek görselle sunulmuş ve fotoğrafta polislin evden çıkarken refakat ettiği, yanında küçük çocukları olan, ağlayan bir kadın görüntüsü yer almaktadır. Mültecilerin ülkelerinden uzakta yaşamalarının onların hayatını tehlikeye attığı, huzurlarının olmadığı, olaylara bir şekilde dâhil oldukları ve hep korku içinde buldukları göndermelerini taşıyan haber, bir mülteci dramı olarak işlenmiştir.

Sözcü gazetesinde, 2 Mayıs 2018 tarihinde yer alan haberde ise mülteci bir çocuğun haberin öznesi olduğu trajik bir olay gündeme taşınmıştır. “*Suriyeli çocuk metrobüs altında can verdi*”. Mendil satan Suriyeli çocuğun metrobüsün çarpması sonucu hayatını kaybetmesinin işlendiği haberde, çocuğun etnik kökeni vurgulanmış ve “can verdi” ifadesiyle olayın aktarımında dramatik bir dil kullanılmıştır. Haberin başlığında çocuğun yurtsuz, sahipsiz olduğu iması yapılarak bunların, “metrobüs altında kalmış” olmasının örtük sebepleri olduğu işaret edilmiştir. Haberde kullanılan dilin bir benzerini, 25 Ağustos 2018 tarihli haberde görmek mümkündür. “*Suriyeli çocuğun parmakları dikildi*” başlığıyla Sözcü gazetesinin yayımladığı haber, Aksaray’da kolunu

kıyma makinesine kaptıran bir çocuğu gündeme taşımıştır. Bir çocuğun yaşadığı kaza haberinin duyurulmasından ziyade “Suriyeli bir çocuğun” yaşadığı kaza gündeme getirilmiştir. Olumsuz ve istenmeyen hadiselerin Suriyeli mültecilerin başına geldiği algısı oluşturulmakta ve olayın detayları ajite edici bir dille sunulmaktadır. Rahatsız edici ve hassas içerik olarak nitelendirilen haber içerikleri, vurgulu ve öne çıkarılacak biçimde işlenmekte ve haberin öznesinin kadın ve çocuk olduğu durumlarda oluşturulmak istenen bu etki kullanılan dil ve üslup ile daha da artırılmaktadır.

Suriyeli mültecilerin mağdur özne olarak yer aldığı bir başka haber ise 8 Temmuz 2017 tarihli Sözcü gazetesinde yer almaktadır. “*İşte 9 aylık hamile kadını ve çocuğunu öldüren canavarlar*” başlığıyla yer alan haber, Sakarya’da meydana gelen hamile bir kadın ile 11 aylık bebeğinin öldürülmesini konu almaktadır. Üçüncü sayfa haberi olarak gazetenin üst kısmında yer alan haber 2 satıra yayılan ve büyükçe yer alan bir başlıkla duyurulmuş, olaya ilişkin görsellere yer verilmiştir. Olayın taşıdığı dramatik yük ve olayın detayları ajite edici bir biçimde aktarılacak suretiyle haberin diline de yansıtılmıştır. Başlıkta kullanılan “canavar” ifadesi olayın yarattığı trajik etkiyi artırmakta ve işlenen cinayete dikkatleri çekmektedir. Yaşanılan şiddet olaylarında Suriyeli mültecilerin yer alması, haberlerde kullanılan dil ve üslupta dramatik vurgunun artması şeklinde yansımaktadır. Hürriyet gazetesinin “*Küçük Ümrân dünyayı ağlattı*” başlığıyla duyurduğu 19 Ağustos 2016 tarihli haber de bu minvalde yapılan haberlerden biridir. Olayların içeriği başlı başına dramatik öğeler taşırken, bunların ön plana çıkarılıp, bu vurgunun vicdanları yaralayacak biçimde yapılması dikkat çekmektedir. Ana sayfadan görsel üstüne atılan başlıkla duyurulan haber, iç sayfalardaki devamında daha genişçe yer bulmuş ve konuyla ilgili görsellere yer verilmiştir.

Suriyeli mülteci kadınların yaşadığı sıkıntılara dikkat çeken Uluslararası Af Örgütü’nün yayınladığı bir rapor, üç farklı gazetede aynı gün aşağıdaki başlıklarla yer almıştır:

“*Umut yolunda cinsel taciz*” (Posta, 19 Ocak 2016).

“*Sığınmacı kadınlarda tecavüz korkusu*” (Sözcü/ Şık Eki, 19 Ocak 2016).

“*Kadın mülteci tehdit altında*” (Hürriyet, 19 Ocak 2016).

Üç gazetenin de konuyu aktarış biçimi ve kullandıkları dil yayın politikalarına göre değişiklik göstermektedir. Posta gazetesi söz konusu rapora dair bilgileri aktarmak

için atmış olduğu haber başlığında, dramatik vurguyu ön plana çekmiştir. “umut yolu” ifadesiyle duygusal bir vurgu yaparken “cinsel taciz” ifadesiyle de trajik bir etki bırakmak istemiştir. Haberin görselinde çocuğuna sarılmış bir kadının fotoğrafına yer verilmiş, hemen bitişiğinde insan tacirleriyle ilgili bir başka habere yer verilerek, haberler arası duygu geçişine zemin hazırlanmış ve ortak bir kompozisyon oluşturulmuştur. Sözcü gazetesinin Şık ekinde yer alan haber ise Posta gazetesinin kullandığı dile benzemekle birlikte haberin başlığına “korku” unsuru da dâhil edilmiştir. Habere gazetenin magazin ekinde yer verilmesi ise söz konusu raporun magazinsel gündemin bir parçası olarak değerlendirildiği izlenimini vermektedir. Suriyeli mülteci kadınların yaşamlarını sürdürebilmek için çıktıkları yolda, içinde buldukları risk ve yaşadıkları endişe, merak edilen, üzerine konuşulması keyif veren ve boş zaman eğlencesi olarak görülen magazinsel içeriğin bir parçası olarak sunulmuştur. Hürriyet gazetesi ise konuyu aktarırken kadın mültecilerin tehdit altında olduklarını ifade etmiş “taciz, tecavüz” gibi ifadelerle yer vermeden haberi gündeme taşımıştır. Gazetenin orta sayfalarında yer verdiği ve sayfanın merkezine oturttuğu haberde, konuşulması zevk veren bir mevzudan bahseden bir üslup ile değil, utanç verici bir gerçek hakkında uyarı yapan bir dil kullanmıştır. Tamamı büyük ve kalın harflerle iki satıra yayılan başlık mültecilerin haklarını önemseyemediği izlenimini uyandırmaktadır. Mültecilerin yolculuk esnasında altında buldukları risk ve tehdit sadece istismara uğramak değildir. Canlarından olma pahasına bu yolculuğa çıkan mülteciler, insan kaçakçıları tarafından botlara doldurularak yaşama umuduyla karşı kıyıya geçirilmeye çalışılmaktadır. Pek çoğunda can yeleği dahi bulunmamakta ve botların batmasıyla maalesef yolculukları başlamadan bitmektedir. Yazılı basında bu konuyla ilgili neredeyse günlük sayılabacak türden haberlere rastlamak mümkündür. Mülteci meselesinin bu yönüyle alakalı incelenen gazetelerde çeşitli aralıklarla yer verilen haberlere atılan başlıklar aşağıdaki gibidir:

“Facia denizi: 17 ölü” (Posta, 28 Eylül 2015).

“Felaket/ Çoğu çocuk 32 ölü” (Sözcü, 6 Ocak 2016).

“Mültecilerin umut yolculuğu sulara gömüldü: 27 ölü” (Sözcü, 9 Şubat 2016).

“İnsanlık göçü” (Hürriyet, 12 Ağustos 2017).

Büyük ve kalın harflerle “facia denizi” ifadesine yer veren haberin başlığı, haber görselinin üzerine atılmıştır. Görselde denizden kurtarılmaya çalışılan mültecilerin ağlayan görüntüleri yer almaktadır. Sözcü gazetesi ise “felaket” başlığıyla duyurduğu benzer bir haberin başlığını, büyük ve kalın harflerle duyurmuştur. Tam sayfaya yakın yer ayrılan haberin başlığı görselin üstüne atılmış ve kıyıya vuran cesetlerin görseline yer verilmiştir. “Mültecilerin umut yolculuğu sulara gömüldü” başlığıyla ise sıkça yaşanan dramın resmi çizilmiştir. Hürriyet gazetesinin aynı konu hakkında 12 Ağustos 2017 tarihinde yer verdiği haberin başlığı daha geniş bir pencereden bir bakış açısını sunmaktadır: “İnsanlık göçü”. Sayfanın üst ortasında yer alan haberin başlığı büyük ve kalın harflerle, sarıyla renklendirilmiş olarak haber görselinin üzerine oturtulmuştur. Savaştan yaşama umuduyla kaçan insanların yolda hayatlarını kaybetmesini gündeme taşıyan haberde, yaşanan insanlık dramına vurgu yapılmış ve göç edenlerin “sığınmacı, mülteci, Suriyeli” gibi sıfatların öncesinde birer insan olduklarına dikkat çekilmiştir. Suriyeli mültecilerin sadece trajik yolculukları değil buldukları ülkelerde, hayatlarını sürdürme çabasıyla yaşadıkları sıkıntılar da haberlerde sıkça yer alan içeriklerdendir. Bu konulardan biri de mülteci çocukların işçi olarak istihdam edilmesi üzerinedir. Konuyla ilgili incelenen gazetelerde farklı dönemlerde gündeme gelen haberlerin başlıkları aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Binlerce Suriyeli çocuk iş gücü oldu” (Sözcü, 27 Temmuz 2016).

“Sığınmacı çocuklar ünlü markaların işçisi” (Posta, 26 Ekim 2016).

“Küçük pazarın çocuk işçileri” (Hürriyet, 20 Şubat 2017).

Kayıt dışı ve düşük ücretle işçi olarak çalıştırılan mülteci çocukları gündeme taşıyan haberlerde, Sözcü ve Posta gazeteleri çocuk işçilerin uyruklarına dikkatleri çekerken, Hürriyet gazetesi çalıştırılanların yetişkin değil çocuk olmalarına vurgu yapmıştır. Hürriyet gazetesi birinci sayfadan genişçe yer vererek duyurduğu haberde, çocukların işçi olarak çalıştırılmalarına eleştirel bir dille yaklaşmış ve haberin iç sayfalardaki devamına özel bir yer ayırmıştır. Sözcü ve Posta gazeteleri ise söz konusu haberleri detay haber olarak ele almış ve iç sayfalarda kısa haber olarak yer vermiştir. Haberlerin sunumunda, mağdur edilen özne olarak Suriyeli mülteci imajı çizilmekte ve çocuk olmalarına acıyan bir dille haber aktarılmaktadır. Mülteci çocuklar ezilen, üzülen

ve acınan nesne olarak kurgulanmış, hakları korunamayanlar ve sömürülenler olarak çeşitli göndermelerde bulunulmuştur.

İncelenen örnekler arasında Suriyeli mültecilerin şiddet olaylarının, istismar ve trajedilerin öznesi olarak buldukları haberlerde, gazetelerin yayın politikalarına göre haberlerin yer alma şekli ve kullanılan dil farklılık göstermektedir. Mağdur özne olarak işlenen haberlerde kimi gazete haberlerinde, Suriyeli mülteciler üstü kapalı olarak aşağılanmakta ve kimliklerine yönelik incitici bir dil kullanılmaktadır. Yaşamış oldukları olayların trajik boyutu ön plana çıkarılmak istenmiş olsa dahi insanlık onurunu zedeleyici türde bir üslup kullanılmış ve okurun ise vicdani duygularını örseleyici nitelikte bir haber dili benimsenmiştir. Yaşanan olayların dramatik vurgusu okuyucuya yansıtılmak istenirken, ajitasyonun değişmez öznesi konumuna Suriyeli mültecilerin oturtulmasıyla mültecilerin hep bu türde haberlerle anılmasına da zemin hazırlanmaktadır. Haber başlıkları dikkat çekici bir dil ve tasarımla sunulmuş, detay haberler ise sayfanın göze çarpan köşelerine konulmuştur. Haber başlıklarında “sığınmacı, mülteci, göçmen, Suriyeli/ Suriyeliler” gibi ifadelerle çokça yer verilmiş, şiddetin mağdur öznesinin ulusal kimliğine özel bir vurgu yapılmıştır. Sadece şiddet olaylarının gündeme taşınması amacıyla haberler yapılmamış, söz konusu olaydaki mağdur tarafın Suriyeli mültecilerden oluşan yanına da dikkat çekilmek istenmiştir.

3.2.6.2. Haber Spotları ve Analizi

Şiddet olayları, istismar ve trajedilerin öznesi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haberler arasında dikkat çeken haber spotları ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

“Önceki gece Bodrum’dan Kos’a umut yolculuğu yapanları taşıyan iki bot art arda battı. 12 mülteci boğuldu, 2’si kayboldu. Kıyıya vuran can yeleksiz çocuk cesetlerini dünya basını manşetlere taşıdı.” (Hürriyet, 3 Eylül 2015).

“Dünyayı sarstı” başlığıyla yer alan haber Bodrum’da kıyıya vuran cesetleri konu almaktadır. Birinci sayfadan büyük görselle duyurulmuş olan haber, 3 yaşındaki Aylan Kurdi’nin cesedinin kıyıya vurması üzerine gündeme taşınmıştır. Dünya basınından uzun bir süre konuşulan Aylan Kurdi, mülteci meselesinde simgesel bir boyut kazanmış ve Avrupa’nın konuyu bir kez daha değerlendirmesine neden olmuştur. Habere atılan

“dünyayı sarstı” başlığı küçük çocuğun cansız bedenine duyarsız kalınmadığını ve dünyanın dikkatini bu konuya çevirdiğini göstermektedir. Haberin spotunda yaşanan trajik olayın öznesi olan çocukların, can yeleksiz olması vurgulanmış ve olayın önemsenir hale gelmesini “dünya basının manşetlere taşınması” şeklinde aktarmıştır. Aynı olay Posta gazetesinde “*Batsın bu dünya*” başlığıyla birinci sayfadan yayınlanmıştır. Haberin spotu aşağıdaki şekildedir:

“Bodrum’dan Avrupa Birliği ülkesi Yunanistan’ın Kos adasına geçmeye çalışan Suriyeli göçmenleri taşıyan 2 lastik bot önceki gece yarısı 2 saat arayla battı. 5’i çocuk 12 kişi öldü, 2 kişi kayıp. Annesi Rihan Kurdi ve 5 yaşındaki ağabeyi Galip ile birlikte ölen 3 yaşındaki Aylan’ın karaya vurmuş cesedi, Suriye’de 5 yıldır süren iç savaştan kaçmaya çalışanların yaşadığı dramın ve dünyanın buna sessiz kalışının belgesiydi.” (Posta, 3 Eylül 2015).

Birinci sayfadan görsel üstüne atılan büyük başlıkla yayınlanan haberin spotu, Suriyeli mültecilerin geçmeye çalıştığı ülkenin Avrupa Birliği üyesi olması vurgusuyla başlamıştır. Mültecilerin hedefinin Avrupa olması ve bu hedef uğruna yapılan yolculuklarda pek çoğunun hayatını kaybetmesine göndermede bulunulmuştur. 3 yaşındaki Aylan’ın cesedinin “iç savaştan kaçmaya çalışanların yaşadığı dramın ve dünyanın buna sessiz kalışının” simgesi haline gelmesi ifade edilerek, olay dramatik bir dille aktarılmıştır.

“İstanbul Fatih’te Küçükpazar semti tam bir çocuk işçi merkezi gibi çalışıyor. Camsız havalandırması olmayan atölyelerde genelde göçmenler çalışıyor. Atölyelerin neredeyse hepsinde yaşları 10-14 arasında değişen çocuklar çalışıyor. Ütü yapan da var paketlenen de. Çocukların aldığı ücret yaşlarına ve yaptıkları işe göre değişiyor. Aylık kazançları ise 400 liraya kadar düşüyor.” (Hürriyet, 20 Şubat 2017).

“Küçükpazarın çocuk işçileri” başlığıyla birinci sayfadan duyurulan habere, iç sayfadaki devamında “İşte çocuk işçiler!” başlığıyla genişçe yer ayrılmıştır. Haberin başlığı kırmızı ile renklendirilmiş, tamamı büyük ve kalın harflerle, dikkat çekici ölçekte sunulmuştur. Yarım sayfaya yakın bir büyüklükte yer ayrılan haber, sayfanın üst kısmına oturtulmuştur. Habere ait dört fotoğrafın yer aldığı haberde, İstanbul’daki tekstil atölyelerinde çalıştırılan işçilerin arasında Suriyeli mülteci çocukların da yer alması gündeme taşınmıştır. Haberin spotunda “çocuk işçi merkezi” ifadesi kullanılarak

konuya dikkat çekilmeye çalışılmış ve çalışan çocuk işçi sayısının fazla olması vurgulanmıştır. Çalışma koşulları betimlenerek, olumsuzluğa maruz kalan kitlenin “genelde göçmenler” olduğuna dikkat çekilmiştir. Ve bu kitlenin arasında da çocukların ağırlıklı olarak yer alıyor oluşunun tekstil atölyelerinin genelinde yaygın bir görüntü olması belirtilmiştir. Çocukların yapmış olduğu işler sıralanarak, almış oldukları ücretin çok düşük olduğu belirtilmiş ve dramatik bir unsur olarak işlenmiştir. Haberin spotunun dilinde çocuklara acır bir üslup benimsenmiş ve mağdur özne olarak ön plana çocuklar çekilmiştir. “Çocuk işçi” sıfatı kullanılarak bir trajedi tablosu çizilmeye çalışılmıştır. Mültecilerin yaşadığı dramın sadece göç etmek, göç ettiği yerde tutunmaya çalışmak olmadığı, mülteci sıfatını aldıkları ilk andan itibaren katlanılması güç koşullar altında bulduklarını konu alan ve haber diline bu şekilde yansıtan ve Hürriyet gazetesinde yer alan bir başka haber ise “*Ölüme Damping*” başlığıyla duyurulmuştur. Haberin spotu aşağıdaki şekildedir:

“Yunan adalarına geçiş son bir ayda 4 kat arttı. İnsan tacirleri geçen yıl 1500 dolara götürdükleri mültecileri şimdi 250 dolara ölüm yolculuğuna sürüklemeye başladı.” (Hürriyet, 16 Eylül 2016).

Birinci sayfada büyükçe yer alan haberin başlık, spot ve metni fotoğrafın üzerine bindirilmiştir. Fotoğrafta bir anne ile kızının denizden kurtarılmaya çalışan görüntüsü bulunmakta ve üzerinde büyük ve kalın harflerle haberin başlığı yer almaktadır. Başlığı ve görseliyle dramatik bir kompozisyon oluşturan haberde, insan tacirlerinin mültecileri Yunan adalarına geçirmek için talep ettikleri ücreti indirmiş olmalarından bahsedilmektedir. Mültecilerin çıktıkları yolculuk, yaygın ifade olan “umut yolculuğu” yerine, “ölüm yolculuğu” şeklinde adlandırılmış ve yaşama umudu çağrışımı yerine “ölüm için uygulanan indirim” ifade eden başlığıyla ürkütücü bir tablo çizilmiştir. Bir yanda insan kaçakçılarının insanlık dışı uygulamaları eleştirilirken öte yandan mültecilerin uğradığı ve çoğu zaman ölümle sonuçlanan haksızlığa işaret edilmiştir. Mültecilerin yaşamış olduğu sıkıntıları gündeme getiren bir başka haber ise Sözcü gazetesinde aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Bati, yılbaşı gecesi Almanya’da yaşanan taciz olaylarını konuşurken, Uluslararası Af Örgütü’nün hazırladığı bir rapor, Avrupa’ya ulaşmaya çalışan

sığınmacı kadınların yolculuklarının her anında sözlü ya da fiziksel saldırı ve istismara maruz kaldığını ortaya koydu.” (Sözcü/ Şık Eki, 19 Ocak 2016).

Sözcü gazetesinin Şık ekinde, “*Sığınmacı kadınlarda tecavüz korkusu*” başlığıyla yer alan haber manşetten duyurulmuştur. Sayfanın dörtte ikisini kaplayan haberin, başlığı büyük ve kalın harflerle yazılmış, “tecavüz korkusu” kısmı kırmızı ile renklendirilmiştir. Sayfada konuyla alakalı olarak, mülteci kadınların bulunduğu 3 farklı görsele yer verilmiştir. Haberin spotuna siyah zemin üzerine kalın ve beyaz harflerle yer verilmiştir. Almanya’da yaşanan taciz olaylarının konuşulmasına yönelik üstü kapalı bir eleştiri yapılarak haber spotuna giriş yapılmış ve Uluslararası Af Örgütü’nün hazırladığı rapordan bazı bilgiler paylaşılmıştır. Avrupa’ya ulaşmaya çalışan mülteci kadınların taciz ve istismar riski altında oldukları belirtilmiştir. Mülteci kadınların yaşadığı sıkıntılara işaret edilerek içinde buldukları zorlu şartlar ve riskli durum haber başlığında ürkütücü, ajite edici ve rahatsızlık verici bir biçimde dillendirilmiştir. Haberin gazetenin çoğunlukla moda, kadın ve güncel sosyal yaşam ile ilgili konulara yer verdiği ve magazin köşesi olarak yayımlanan Şık ekinde yer alıyor olması ise gazetenin konuya yaklaşımı açısından dikkat çekicidir. Mülteci kadınların yaşamış olduğu istismar korkusunun gündeme ilişkin bir haber olarak değerlendirilmediği daha ziyade magazinsel bir içerik taşıdığı izlenimi doğmakta ve taciz haberleri üzerinden reyting sağlayan bir anlayışla irdelendiğini düşündürmektedir. İstismarın prim yaptığı, ajitasyonun rağbet gördüğü ve taciz, cinayet gibi haberlerin arzulan haber içeriği olarak pazarlandığı bir anlayışa çanak tutan, bunları yaygınlaştıran veya meşru kılan bir habercilik anlayışı insani ve vicdani bir tutumla bağdaşmamaktadır.

3.2.6.3. Haber Metni ve Analizi

Şiddet olayları, istismar ve trajedilerin öznesi olarak Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haberler arasında öne çıkan örnekler aşağıda değerlendirmeleriyle birlikte sunulmuştur.

“Büyük insanlık dramı

Bodrum Akyarlar’dan 17 Suriyeliyle açılan ilk bot uluslararası sulara battı. 2’si çocuk 8 kişi boğularak ölürken, bölgede devriye gezen sahil güvenlik ekiplerinin fark ettiği 7 mülteci kurtarıldı. Ege sularında kaybolan iki kişinin bulunması için de 1

helikopter, 1 uçak ve 5 bot arama çalışması yaptı.[...] Yaşları 3'le 8 arasında değişen çocukların minik bedenleri Ali Hoca Burnu plajında sahile vurdu. Çocukların üzerinde bir can yeleği dahi yoktu.

Bu fotoğrafı neden yayınladık

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 'İfade özgürlüğü yalnızca hükümetleri değil, toplumu da rahatsız edici, şoke edici, incitici haberlerin verilmesini kapsar' diyor. Biz de dünyanın gözünü kapattığı mülteci dramına dikkat çekmenin bir gazetecilik görevi olduğu inancıyla bu sarsıcı fotoğrafı manşetten yayınlıyoruz. DHA'nın çektiği fotoğrafları yayınlayan İngiliz Independent gazetesi 'Bu fotoğraflar da Avrupa'nın mültecilere tavrını değiştirmeyecekse ne değiştirecek' notunu düştü.' (Hürriyet, 3 Eylül 2015).

Hürriyet gazetesinde "Dünyayı sarstı" başlığıyla birinci sayfada yer alan haber, Bodrum'dan açılan bir mülteci botunun batması üzerine, 3 yaşındaki Aylan Kurdi'nin kıyıya vuran cesedi özelinde, mülteci meselesini gündeme taşımaktadır. Aylan Kurdi hadisesi, mülteci meselesine dünyanın dikkatini çeviren önemli kırılma noktalarından biridir. Hassas içerik olarak nitelendirilebilecek olan fotoğraf, yazılı ve görsel basında sıkça yer almış üzerine çok çeşitli yorumlar yapılmıştır. İçeriğin incitciliği açısından fotoğrafın yayınlanıp yayınlanmaması üzerine tartışmalar yürütülmüş, dikkat çekme maksadıyla yayımlanması bir sorumluluk olarak değerlendirilmiştir. Hürriyet gazetesinin haberi duyururken, birinci sayfadan haberin hemen sağına çerçeve açarak fotoğrafı yayınlamış olmasının gerekçesini açıklamıştır. Gazetecinin sorumluluğunda olan kısmın, göz ardı edilen bir meseleye dikkat çekmek olduğunu ifade etmiştir. Fotoğraftaki çocuğun cansız bedeni, konuya dikkat çekmek için kullanılmış olmasının yanı sıra incitici, insani duyguları yaralayıcı bir boyuta sahiptir. Haberin trajediye dönüştürülmeden aktarılması, hikâyeleştirmeye başvurmadan haberdar etmesi beklenmektedir. Sadece fotoğrafın sayfaya konmasıyla bu tutum sergilenmemiş, yazılan haber metninde de olay dramatik bir dille aktarılmış, ajite edici vurgular yapılmıştır. Habere atılan ana ve ara başlıklar ile konu dramatik bir dille hikâyeleştirilmiştir. Medyanın simgeleştirdiği bir başka isim ise küçük Ümrân'dır. Aylan bebek hadisesinden yaklaşık bir yıl sonra, Halep'te yaşanan hava saldırısında yaralanan ve görüntüleri kameralara yansıyan küçük çocuğun ambulans koltuğundaki hali, hızla

servis edilmiş ve yazılı ve görüntülü basın organlarında sıkça yer almıştır. Hürriyet gazetesinde bu haber aşağıdaki şekilde yer almıştır:

“Başından yaralanan, toz toprak içinde kalan Ümran enkaz altından çıkarıldı, hemen ambulansa taşındı. Ümran kanlar içinde kalacak kadar yaralı olmasına rağmen ne ağlıyor ne yardım istiyordu. Saldırının şokunu atlatamayan çocuk, önce çevreye bakıyor, elini acıyan başına götürüyor. Daha sonra kanlanan elini ambulans koltuğuna sürerek temizliyor. Tek başına... Ne annesinin ne de babasının hava saldırısı sonrası hayatta olup olmadıkları bilinmiyor.” (Hürriyet, 19 Ağustos 2016).

“Daha kaç bomba daha kaç Ümran” başlığıyla birinci sayfadan duyurularak, iç sayfadaki devamında daha geniş yer ayrılan haber sayfanın üst kısmında, dikkat çekici bir konumda ve görseli fark edilir ölçekte tasarlanmıştır. Olayın aktarım dili dramatik vurgular içermekte, kullanılan detaylandırıcı öğelerle trajik bir hikâyeye sunumu yapılmaktadır. Kullanılan dil haber dilinden uzak olmakla birlikte, olayın içine okuyucuyu çeken ve ajite eden bir yapıya sahiptir. Olayın kendisinin trajik kodlar taşıyor olması, haber diline de bu vurgunun yansıtılmasını bir ödev kılmamaktadır. Konuya dikkat çekmek, duyarlılığı artırmak gibi amaçlar taşınsa dahi, insani duygular örselenmeden, vicdanlar yıpratılmadan bu gaye yerine getirilmelidir. Suriye savaşının yol açtığı yıkımların en fazla çocuklara zarar verdiği, ailelerin yok olmaya yüz tuttuğu, Suriye’deki sosyal yaşamdan söz etmenin artık müphem olduğu, bilinen bir gerçekliktir. Ancak bu konuyla alakalı içeriklerin, birer istismar malzemesi haline gelmesi de gazetecilik sorumluluğuyla bağdaşmamaktadır. Konuya kayıtsız kalmak ile ajite etmek arasındaki hassas dengeyi koruyarak yayıncılık yapmak, toplumsal açıdan ortaya çıkabilecek her türlü olumsuz tutum ve yargıların da önüne geçecektir. Hürriyet gazetesinde yer alan ve aşağıda metnine yer verilen bir başka haberde ise ülkemizde yaşayan mültecilerin içinde bulunduğu duruma dramatik bir dille, yakın plandan bir bakış sunmaktadır.

“İzmir Basmane’de yoğun mülteci göçü ile birlikte yokluk görüntülerine de sık sık tanıklık ediliyor. Semtte, zorluklar içinde ayakta kalmaya çalışan yüzlerce mülteci ailesi var. Bu ailelerden bir kadının, dört çocuğuyla, tatlıcı dükkânının önündeki görüntüsü de objektiflere yansdı. Genç kadın ile biri kucağında olmak üzere dört çocuğuyla semtte barınacak bir yer bulma çabasındayken bakışları, önünden geçtikleri tatlıcı dükkânının

vitrinindeki tatlılara odaklandı. Genç kadının ve çocuklarının bu görüntüsü yürek burktu.” (Hürriyet, 22 Mart 2016).

“*Tatlıya acı bakış*” başlığıyla üçüncü sayfadan duyurulan haber, mülteci bir ailenin pazar yerinde görüntülenen bir anını konu almaktadır. Haber sayfanın sağ üst köşesinde görselleriyle birlikte yer almakta ve duygusal bir dil taşımaktadır. “Yaşanan göçlerle birlikte yokluk görüntülerine de sıkça rastlandığı” ve “zorluklar içinde ayakta kalmaya çalışan” pek çok mültecinin olduğu vurgulanmış ve haber trajedi diliyle aktarılmıştır. “Yürek burkan görüntüler” olarak ifade edilen haberde, Suriyeli mültecilerin yaşadıkları, ağır bir dram olarak aktarılmıştır. Haberin vurgusu yokluk, açlık, sefalet duyguları üzerinden olup, mültecilerin acınacak halde olmalarına işaret edilmiştir. Haberin gazetede üçüncü sayfada yer alması, haber ile aktarılmak istenen duygu ve mülteciler hakkında oluşturulmak istenen algı hakkında fikir vermektedir. Mülteci kimliğine yüklenen anlam genelde olumsuz bir vurguya sahip olmakta ve mülteci kimliği ya acıtan ya da acınan bir konumda bulunmaktadır. Şiddet olaylarının hem mağdur hem de mücrim öznesi olarak Suriyeli mülteciler ile ilgili bir başka haber ise Sözcü gazetesinde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

“Adana’da Suriyeli sığınmacı iki grup arasında içki içme nedeniyle çıkan kavgada 24 yaşındaki Abdullah Bekir bıçakla öldürüldü. Olay önceki gün Yüreğir ilçesindeki Suriyeli sığınmacılara ait çadırların olduğu bölgede meydana geldi. İddiaya göre Abdullah Bekir çadırının yakınında içki içen Suriyelileri uyarıp, başka yere gitmelerini istedi. İçki içen grubun tepki göstermesi üzerine çıkan kavgada Abdullah Bekir bıçakla yaralandı. Evli ve 3 çocuk babası Bekir kaldırıldığı hastanede yapılan tüm müdahalelere rağmen kurtarılamadı. Polis cinayetle ilgili olarak 2 Suriyeliyi gözaltına aldı. 1 kişinin ise arandığı öğrenildi.” (Sözcü, 26 Şubat 2016).

“*Burada içki içmeyin’ diyen Suriyeli Baba öldürüldü, 3 çocuğu yetim kaldı*” başlığıyla üçüncü sayfadan duyurulan haberde, olaya karışan her iki taraf da Suriyeli mültecidir. Haberin başlığında olay özet geçilmiş ve “3 çocuk yetim kaldı” şeklinde olayın dramatik yönüne vurgu yapılmıştır. Haberde geçen şahıslar “Suriyeli sığınmacı iki grup” şeklinde anılmış ve olayın detayları mağdurdan yana bir dil kullanılarak aktarılmıştır.

Haberin mağdur öznesi olarak Suriyeli mültecilerin ön plana çıkarıldığı bir başka haber ise Hürriyet gazetesinde “*Yürek burkan manzaralar*” başlığıyla yer almakta ve haberin metni şöyle aktarılmaktadır:

“3 çocuğuyla ortada kaldı

Ülkesindeki iç savaştan kaçarak Adana’ya gelen Suriyeli bir kadın, iddiaya göre gidecek bir yer bulamayınca polise sığındı. Çaresiz kadın 3 çocuğuyla sokakta kaldığını söyledi. Bunun üzerine polis, kadını önce kentte bulunan konteyner kente götürdü. Buradaki yetkililer, geçici kimlik kartı olmadığından kadın ve çocuklarını alamayacaklarını söylemesi üzerine polis kadını, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı kadın sığınma evine götürdü. Buraya da kabul edilmeyen kadın Adana Göç İdaresi’ne götürüldü, yetkililerin kendisine kalacak bir yer vermesini bekledi. Bu sırada Göç İdaresi’ndeki bir görevli çekim yapan gazetecileri engellemeye çalıştı. Görevliler bir yanlış anlaşılma olduğunu, ailenin yapılacak işlemlerin ardından bir yere yerleştirileceğini açıkladı.” (Hürriyet, 3 Eylül 2017).

Üçüncü sayfa haberi olarak sayfanın alt ortasında yer alan haber, Suriyeli mülteci bir kadının kalacak yer aramasını konu almıştır. Habere bir ana başlık iki ara başlık kullanılmış olup, ana başlığı kırmızı renkli ve büyük harflerle yazılmış, ara başlık olan “3 çocuğuyla ortada kaldı” ifadesi siyah renkli daha küçük bir şekilde yer almıştır. Haberin başlığında kullanılan “ortada kaldı” ifadesi acıma duygusu taşımakla birlikte sahip çıkılmadığı göndermesinde de bulunmaktadır. Haberin ana metninde kalacak yer arayan Suriyeli mülteci kadının polise başvurması ve kendisine kalacak yer tayin edilene kadar yaşadığı süreç, trajik bir dille aktarılmış, genç kadının sahipsiz kaldığı, polise sığınmasının dahi çözüm olmadığı ima edilmiştir. Üç çocuklu kadının çaresizliğine dikkat çekilmiş ve devletin tahsis ettiği yerlerden birinde resmi olarak kalabilmesi için yapılması gereken işlemler de mağduriyetin bir parçası olarak gösterilmiştir.

3.2.6.4. Haber Görseli ve Analizi

Söz konusu kategoriyle ilgili incelenen haberler arasında, dikkat çeken, mülteci meselesiyle ilgili farkındalık oluşturma açısından bir kırılma noktası sayılan ve ulusal ve uluslararası basında çokça konuşulan, sıkça paylaşılan haber görsellerinden seçilen örnekler ve değerlendirmeleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.17. “Batsın bu dünya”, Posta, 3 Eylül 2015.

Gazete Adı ve Tarih Posta, 3 Eylül 2015	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, merkez
Başlık “Batsın bu dünya”	Fotoğraf alt/ üst yazısı Görsel altına herhangi bir metin eklenmeyip, haberin başlığı ve spotu görselin üzerine yazılmıştır.
Gösterge 2 insan, deniz kenarı, metin	Gösteren Kıyıya vurmuş küçük bir mülteci çocuğun cesedi ve başında bekleyen bir görevli
Gösterilen	
Denotatif Anlam Kıyıya vurmuş küçük bir mülteci çocuğun cesedi ile başında bekleyen bir görevlinin fotoğrafı bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Bodrum sahilinde cesedi kıyıya vuran 3 yaşındaki Aylan Kurdi'nin fotoğrafı, tüm dünyada mülteci meselesiyle ilgili farkındalık oluşturan önemli bir kırılma noktasıdır. Küçük çocuğun fotoğrafı simgesel bir boyut kazanmış ve o güne kadar pek çok mülteci botunun batmasına rağmen, bu fotoğraftan sonra mültecilerin bu yolculuğu canları pahasına yaptıklarına yönelik bir uyanış gerçekleşmiştir. Söz konusu gazete ise bu haberi duyururken fotoğrafa tam sayfa yer vermiş, bu fotoğraftan yüz çevrilmemesini istemiş ve “bu drama gözlerinizi kapatmayın” çağrısında bulunmuştur. Acıya ortak eden bir dille sunulan habere, arabesk vurgu taşıyan bir başlık atılarak “Batsın bu dünya” ifadesi kullanılmıştır. Aylan bebeğin kıyıya vurmuş cesedi, göç ve göçmenlik kavramları üzerine tartışmaların hareketlenmesine neden olmuş ve Avrupa’da göçmenlik meselesine ilişkin görüşmelerin yüksek sesle yapılmasını sağlamıştır. Mültecilerin yolculuk esnasından botların batması sonucu hayatını kaybetmesi bu hadise ile olmamıştır. Ancak mültecilerin deniz yolculuklarında gruplar halinde hayatlarını kaybediyor olmalarının trajik bir yön taşıdığı, kaybedilenin insan hayatı olduğu ve pek çoğunun masum olduğu bu acı hadiseden sonra yeniden farkına varılan bir gerçeklik olarak dünya kamuoyunda yer almıştır.

Tablo 3.18. “Daha kaç bomba daha kaç Ümran”, Hürriyet, 19 Ağustos 2016.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 19 Ağustos 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 30, sol üst
Başlık “Daha kaç bomba daha kaç Ümran”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Halep’in son minik kurbanı”
Gösterge 1 insan, metin	Gösteren Ambulans koltuğunda oturan, yaralı küçük bir Suriyeli çocuk
Denotatif Anlam Ambulans koltuğunda oturan, elini yaralanmış başına götüren, küçük bir Suriyeli çocuk bulunmaktadır.	Gösterilen Konotatif Anlam Suriye’nin Halep kentinde meydana gelen hava saldırısında yaralanan 5 yaşındaki küçük bir çocuğun ambulans koltuğundaki görüntüsü haberin konusudur. Haber ana sayfadan “Küçük Ümran dünyayı ağlattı” başlığıyla duyurulmuş, iç sayfadaki devamında daha genişçe yer ayrılarak ele alınmıştır. Küçük çocuk, ayakları çıplak, bütün vücudu toz içinde, başı ve vücudunun çeşitli yerleri yaralı bir halde, ambulans koltuğunda sakin bir biçimde oturmaktadır. Çocuğun iç burkan görüntüsü haberde büyükçe kullanılmış, hareketli görüntüsünden alıntılanan iki ayrı kareye sayfada yer verilmiştir. Acıtan bir unsur olarak kullanılan çocuk görseli, savaşın yıkıcılığını ve masum insanlara özellikle çocuklara vermiş olduğu maddi ve manevi zararı ortaya koymaktadır. Haberin başlığı ile görseldeki çocuk üzerinden daha kaç çocuğun bu trajik durumu yaşayacağı sorgulanmış ve “minik kurban” ifadesiyle acıma dili kullanılmış ve çocuğun masumiyetine vurgu yapılmıştır. Söz konusu olay Suriye’de yaşanmıştır, savaşın yıkıcılığını belgelemekte ve yaşanan göçleri, savaş ortamından kitleler halinde kaçışları haklı kılacak türde bir hadisedir.

Tablo 3.19. “Çadırı ev zannediyor”, Posta, 24 Ekim 2016.

Gazete Adı ve Tarih Posta, 24 Ekim 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 16, alt orta
Başlık “Çadırı ev zannediyor”	Fotoğraf alt/ üst yazısı Görsel altında veya üstünde herhangi bir metin bulunmamaktadır.
Gösterge 1 insan, çadırlar, metin	Gösteren Mülteci kampında, mülteci bir kız çocuğu
Gösterilen	
Denotatif Anlam Mülteci kampında karşılıklı sıralanmış olan çadırların arasındaki yolda, tek başına duran küçük bir mülteci kız çocuğu bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Sayfanın alt ortasında merkeze yakın bir konumda bulunan haber, tek görselle “Çadırı ev zannediyor” başlığıyla sunulmuştur. Haberin başlığı büyük harflerle ve kalın olarak yazılmış, “çadır” kısmı beyaz ile renklendirilmiş ve görsel üstüne açılı bir biçimde oturtulmuştur. Küçük kız çocuğunun eli ağzında, yalın ayak ve ters giydiği bir çift terlikle çadırların ortasında durmakta ve masum bir şekilde objektife bakmaktadır. Çocuğun yüz ifadesi ve beden dili fotoğrafa dokunaklı bir hava katmaktadır. Fotoğrafta uzayıp giden çadırların arasında çocuktan başka kimsenin bulunmaması, konunun öznesi olan çocuğun korunmaya muhtaçlığını ve yurdunu terk etmek zorunda kalan insanın yalnızlığını, bir başına kalmışlığını yansıtmaktadır. Çocuğun elini ağzına götürmüş olması ona çekingen ve mahcup bir hava katarken konunun tek ve vurucu öznesi olarak trajik bir ifade sunmaktadır. Çadırda yaşayan pek çok mülteci çocuk bulunurken sadece birinin görsele taşınmış olması, olayın dramatik bir kurguyla hazırlandığını da ortaya koymaktadır.

Tablo 3.20. “Suriye’nin vatansız bebekleri”, Hürriyet, 16 Nisan 2017.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 16 Nisan 2017	Haber Görselinin Konumu Sayfa 16, üst
Başlık “Suriye’nin vatansız bebekleri”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Sayıları 356 bin 337”
Gösterge 3 insan, metin	Gösteren Mülteci çocuklar
Gösterilen	
Denotatif Anlam Üstte elinde bisküvi paketiyle yaşlı küçük olan mülteci bir çocuk bulunmakta, altta yaşları daha büyük olan başlarında tepsi taşıyan 2 mülteci çocuk yer almaktadır.	Konotatif Anlam İki görselin üst üste kullanıldığı haber, sayfanın üst kısmını tamamen kaplamaktadır. Haberin başlığı büyük harflerle ve kalın bir biçimde yazılmış, Suriye kısmı kırmızı ile renklendirilmiştir. Haberin büyük ve üstteki görselinde elinde bisküvi paketiyle küçük bir çocuk yer almaktadır. Küskün ve öfkeli bakışlara sahip olan çocuğun bir elinde ısırılmış bir bisküvi, kolunun altında da bir su şişesi bulunmaktadır. Çocuğun, haberin ana görseli olarak kullanılmış olması, mülteci çocukların içinde bulunduğu zor koşulları ortaya sermekte ve durumları hakkında fikir vermektedir. Çocuğun yüzündeki dramatik ifade, haberin başlığıyla desteklenmiştir. Başlıkta “vatansız bebek” ifadesinde, çocuk yerine bebek ifadesinin kullanılmış olması dramatik etkiyi artırmakta, vatansız ifadesi trajik bir katkıda bulunmaktadır. Alttaki görselde başlarında tepsi taşıyan çocuklar ise mülteci ailelerinin çocuklarının küçük yaşta sorumluluk üstlenmesine göndermede bulunarak, çocukların oyun oynamak yerine iş yapmalarını çağrıştırmakta ve acınası bir iz bırakmaktadır.

Tablo 3.21. “Tatlıya acı bakış”, Hürriyet, 22 Mart 2016.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 22 Mart 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 3, sağ üst
Başlık “Tatlıya acı bakış”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “İzmir Basmane’de mülteci dramı her gün farklı boyutlarıyla karşımıza çıkıyor”
Gösterge 5 insan, tatlıcı vitrini, metin	Gösteren Mülteci kadın ve çocukları, tatlıcı dükkanı
Gösterilen	
Denotatif Anlam Bir tatlıcı vitrininin önünde kucağında ve yanında çocuklarıyla birlikte mülteci bir kadın bulunmaktadır. Mülteci çocuğun vitrinden içeriye bakan görseli yer almaktadır.	Konotatif Anlam Haber iki görselle sunulmuş, biri tatlıcı vitrininin dışından biri içinden çekilmiştir. Haber başlığı renkli bir biçimde görselin üzerine oturtulmuştur. Haber sayfanın hemen üst köşesinde göze çarpmak üzere konuma yerleştirilmiştir. Dört çocuklu mülteci bir kadının pazar yerindeki görüntüsüne yer veren haberde küçük çocuk tatlıcı vitrininden içeri bakmakta, annesi de kucağında küçük bir çocukla arkasında durmaktadır. Çocuğun tatlıya üzgün bir ifadeyle bakmış olması habere konu olmuş, başlık da bu yönde atılmıştır. Görsel üstü yazıda ise “mülteci dramı” ifadesine yer verilerek olaya trajik bir etki katılmıştır. Habere özne olarak seçilen “tatlıya acı bir biçimde” bakan çocuğun yaşça küçük ve masum bir alanı işgal ediyor olması olaya hüznü katmakta ve çocuk üzerinden bir trajedi kurgulanmaktadır. Haberin dilinde mültecinin varlığı bir dram öyküsü üzerinden inşa edilmekte ve mülteci anne ve çocuğuna acınası bir rol biçmektedir.

Tablo 3.22. “Halep’ten böyle geliyorlar”, Sözcü, 9 Şubat 2016.

Halep’ten böyle geliyorlar	
SURİYE Ordusu ile Rus savaş uçaklarının Halep’in kuzeyine yönelik olarak başlattığı operasyonlar, Türkiye sınırına doğru yoğun bir göç dalgasına neden oldu. Yaklaşık 35 bin Suriyelinin sınırın diğer tarafında Türkiye’ye geçiş için beklediği belirtiliyor. Suriyelilerin büyük kısmı, Kilis’teki İncüpınar Sınır Kapısı’nın karşısında kurulan derme çatma kamplarda kalıyor. Hatay’ın Gü-	veççi kasabasının karşısındaki Hirbet El Coz bölgesine de sığınmacı akını giderek artıyor. Binden fazla Suriyelinin sınırın diğer tarafında toplandığı belirlendi. Çoğu kadın ve çocuk olan sığınmacılar, Türkiye’ye geçişlerine izin verilmesi için bekleme başladı. Yağışlar nedeniyle balçık tarlasına dönmüş arazilerde adeta çamura bulanmış sığınmacıların hali yürekleri burktu.
Sığınmacılar arasında çok sayıda çocuk da var.	
Gazete Adı ve Tarih Sözcü, 9 Şubat 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 12, orta
Başlık “Halep’ten böyle geliyorlar”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Sığınmacılar arasında çok sayıda çocuk da var.”
Gösterge İnsanlar, metin	Gösteren Mülteci kadınlar ve çocuklar
Gösterilen	
Denotatif Anlam Üstteki görselde, ellerinde çantaları olan yanlarında çocuklarla birlikte kıyafetleri çamura bulanmış 4-5 mülteci kadın, alttaki küçük görselde mülteci çocuklar bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Sayfanın tam ortasında yer alan haberde, Suriye’deki savaştan kaçarak güvenli bölge arayan kadın ve çocukların fotoğrafına yer verilmiştir. Habere iki görsel kullanılmış, üstteki görsel büyük ve haber başlığının üzerine konumlandırılmış, alttaki görsel ise daha küçük ve sağda haber metninin hemen yanında yer almıştır. Üstte yer alan görselde, ellerinde çantaları, yanlarında çocukları olduğu halde yola çıkmış olan kıyafetleri çamur içinde olan mülteci kadınlar bulunmaktadır. Kadınlardan birisi objektife bakmakta, birinin arkası dönük, diğerleri de yan durur şekildedir. Objektife bakan kadının yüz ifadesi endişeli ve üzgündür. Haberin başlığında kullanılan ifade, çamur içindeki kadın ve çocukların halini ajite ederek içinde buldukları duruma dikkat çekmektedir. Haberin metnini tamamlayan bir başlıktan ziyade görseline dikkat çeken bir başlık kullanılmıştır. Kadınların halini acınası olarak aktarmakta, başlık vurgusuyla dramatik bir kompozisyon oluşturmaktadır. Altta yer alan küçük görselde ise çocuklar yer almaktadır. Yaşları küçük olduğu anlaşılan ve ayaklarında ayakkabı yerine terlik bulunan, kıyafetleri çamura bulanmış mülteci çocuklar görülmektedir. Haberin metninde “sığınmacıların hali yürek burktu” ifadelerine yer verilerek, dramatik bir etki sunulmaya çalışılmıştır.

3.2.6.5. Tartışma

Ülkelerindeki savaştan, yokluktan, baskıdan, zor yaşam koşullarından uzaklaşarak yabancı iklimlerde varlıklarını sürdürme çabası içinde olan mülteciler, dünyanın farklı köşelerinde farklı dramlar yaşamaktadırlar. Hayatta kalabilmek için yurtlarını terk eden Suriyeli mülteciler için de çıktıkları yolculuğun her aşaması çeşitli zorluklar barındırmaktadır.

Bu kategoriyle ilgili incelenen haber örneklerinde de farklı tür ve nitelikteki olayların gündeme alındığı görülmektedir. Mültecilerin yaşadıkları olaylar medyaya, yayıncı kuruluşun ilkeleri doğrultusunda farklı dil ve üsluplarda yansıtılmıştır. Gazetelerin şiddet olaylarını gündeme taşıma biçimleri ise olayın içeriği ve bırakılmak istenen etkiye göre farklılık göstermektedir. Haberlerin başlıklarında Suriyeli mültecilerin etnik kökenlerine vurgu yapılmakla birlikte, yaşadıkları trajedinin türü rahatsız edici bir biçimde aktarılmaktadır. Cinayet, taciz, gasp, yaralama, dolandırma, sömürü, istismar vb. pek çok türde olaya konu olan Suriyeli mültecilerin içinde buldukları durum anlatılması ve dinlenilmesi heyecan veren, merak edilen türde içerikler olarak işlenmekte ve bu yönde toplumsal bir eğilim ve bir izlenim alışkanlığı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Haberlerin başlıkları ve spotları genellikle ana olay hakkında önemli bilgiyi içermekte, haberin ana metninde ise olayla ilgili tüm detaylar kare kare işlenmektedir. Özellikle cinayet ve taciz haberlerinde olayla ilgili rahatsız edici tüm ayrıntılar ağır bir ajite dili ile kurgulanmakta, detaylı bir trajedi çizilmektedir. Mültecilerin “kurban” olarak yer almadığı ancak “mağdur” olarak yine de var oldukları, yolculuk esnasında hayatlarını kaybetmeleri yönündeki haberler ise “facia, felaket, dehşet” gibi dikkat çekici ünlemlerle duyurulmuş, ölü sayısına başlıkta, büyük ve kalın harflerle yer verilmiştir. Suriyeli mültecilerin acınası birer özne olarak görüldüğü ve toplumsal kabul açısından da bu yönde bir imajın çizildiği, pek çok haberde sıkça rastlanan bir niteliktir. Mültecilerin algılanma biçimini etkileyen bu nitelikteki haberler, Suriyeli mültecileri ezilen, üzülen, dışlanan, mağdur edilen, kullanılan, kolaylıkla öldürülebilen, taciz edilebilen, sömürüye açık hazır kurbanlar haline getirmektedir. Yaşanan mağduriyetlerin yansıtılma biçimi konunun ana aktörlerinin insanlık onurlarına zarar verdiği gibi okur kitle üzerinde de vicdan yaralayıcı bir etki bırakmaktadır. Şiddet, istismar ve trajedi içerikli haberlerin toplumsal farkındalık oluşturma amacıyla

yapıldıkları zaman, kullanılan dil ve üslubun ise bunu destekleyici nitelikte olmadığı durumlarda, haber amacına hizmet etmemiş, tam aksi yönde bir algı yaratmış olacaktır. Haberlerde kullanılan görseller çarpıcı nitelikte olup, genelde sayfanın merkezî konumuna yerleştirilmektedir. Haberde vurgulanan mağdur özne genellikle kadın ve çocuklardan oluşmakta ve bunları ön plana çıkaracak şekilde tasarımlar yapılmaktadır. Sözcü ve Posta gazeteleri yapmış oldukları haberlerde daha baskın bir ajitasyon dili kullanırken, Hürriyet gazetesi daha nesnel bir yaklaşım izlemeye çalışmıştır. Söz konusu kategoriyle ilgili Sözcü gazetesinde bu yönde haberlere daha sık yer verilmiş, işlenen konu takip edilip, devamı niteliğinde de haberler yapılmıştır. Posta gazetesi haberlere üçüncü sayfa içeriği olarak yer vermiş ve haberleri trajik vurgu ile yayımlamıştır. Hürriyet gazetesinde de bu kategoriyle ilgili sıkça yer alan haberler daha ziyade farkındalık uyandırma, konunun üzerine eğilme, toplumsal tespitler yapma şeklinde yer almıştır. Trajik öğeler içeren haberlerde ise hikâyeleştirmeye gidilerek daha dramatik vurgular yer almıştır.

Dünyanın çeşitli ülkelerinin yaşadığı ekonomik krizlerin, sosyal hayatın bir parçası haline gelmesi, güvensizlik duygusunu artırıcı bir rol üstlenmiş ve olası kimyasal, radyoaktif veya nükleer bir saldırı veya bir dünya savaşının çıkma riski toplumsal roller konusunda kendini emniyetsiz hisseden bireyler yaratmıştır (Salecl, 2013: 14-15). Alışık olduğu yemekleri, kullandığı dili, gelenekleri, müziği, folkloru ve ülkesine veya yaşadığı bölgeye ait her şeyi bırakıp yabancı olduğu tatlarla, seslere, adet ve geleneklere alışması beklenen göçmen, yitirdikleri ve buldukları arasında sürekli bir mukayese halindedir. Ancak bu mukayese, keyfî geziler yapıp, dünyanın çeşitli yörelerindeki farklı töreleri tecrübe etmeye meraklı, “yeni dünyaları keşfe çıkan” bir turistin, gezginin ve kâşifin mukayesesinden çok farklıdır. Çünkü sığınmacı o şehrin veya ülkenin yabancı, ötekisi, hoşnut olunmayı, istenmeyi, fazlalığı ve ahengi bozanıdır. Yurdundan olmuş ve kendine yeni bir yurt edinmeye çalışanın gittiği yerde ilk tanıştığı sorun uyum problemidir. Aidiyet duygusu pekişmediğinden topluma uyumsuz kalan göçmen, kendisini güvende hissetmediği gibi aynı zamanda çevresinde de çeşitli güvenlik problemlerinin de kaynağı haline gelecektir. Nitekim 1960'lara kadar Avrupa'da olumlu bir karşılığı olan göçmenliğin, 11 Eylül hadisesinden sonra başlayan kırımlar çerçevesinde, bir korku ve istikrarsızlık kaynağı olarak algılandığını bu duruma örnek olarak göstermek mümkündür. Bu bağlamda, yaşanan büyük çaplı göçler

sadece devletlerin devamlılığını etkileyen bir unsur olarak değil toplumsal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak da görülmektedir (Çetin, 2017: 41-42). Çünkü ülkesindeki herhangi bir olumsuzluk sebebiyle göç etmek durumunda kalan insanların kaybedecek hiçbir şeyi olmadığından her türlü tehlikeyi göze alabilmekte ve suça karışabilmektedirler. Bu durum da onları kimi zaman şiddet olaylarının öznesi kılarken kimi zaman da nesnesi haline getirmektedir.

Yapılan haberlerin Suriyeli mültecilerle ilgili mağduriyet algısını beslemesine karşın, yapılması gerekenler noktasında herhangi bir çözüm önerisinde bulunulmamış, olayların trajik hikâyelerinin sunulmasından öteye gidilmemiştir.

3.2.7. Uluslararası Politika ve Siyaset Açısından Bir Sorun Olarak Suriyeli Mültecilerle İlgili Haber Örnekleri

2011-2018 yılları arasında Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinde yapılan tarama neticesinde, uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olarak Suriyeli mültecilerle ilgili toplamda 129 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır.

3.2.7.1. Haber Başlıkları ve Analizi

Uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olarak Suriyeli mültecilerle ilgili dikkat çekici haber örneklerinden seçilen başlıklar ve değerlendirmeleri aşağıdaki gibidir:

“Kapıları açar ‘Hayırlı yolculuklar’ deriz” (Sözcü, 12 Şubat 2016).

“Kapılar açılır / ‘Batı’ya: Bana bak eğer daha ileri giderseniz sınır açılır” (Hürriyet, 26 Kasım 2016).

“Mülteci almayacağım’ diyen lider, sandıkta oy kaybetti” (Sözcü, 7 Mart 2016).

“Sığınmacı krizi Almanya’da ırkçı partinin oylarını patlattı” (Sözcü, 15 Mart 2016).

“Yunanistan’la mülteci krizi patlak verdi” (Sözcü, 25 Şubat 2016).

“Sınırlar kapandı kaçaklar perişan” (Sözcü, 8 Mart 2016).

“Putin göçü” (Hürriyet, 31 Ocak 2016).

“Merkel’ in kâbusu” (Hürriyet, 1 Mart 2016).

“Göçün dışında kalamayız” (Hürriyet, 8 Şubat 2016).

“Ege’ye NATO gözetimi” (Hürriyet, 9 Şubat 2016).

“Altı milyarı biz verelim mülteciler AB’de kalsın” (Hürriyet, 11 Mart 2016).

“Türkiye’yi tampon il yaptılar” (Hürriyet, 11 Mart 2016).

“Kaçakçılıkta AB dampingi” (Hürriyet, 13 Mart 2016).

“Suriyelileri kucakladığınız için minnettarız” (Hürriyet, 15 Kasım 2015).

Suriyeli mültecilerin uluslararası siyasetin bir parçası olarak anılması ve bu yönde gündeme gelmiş olması şaşırtıcı değildir. Zira göç, sınırlar arası bir hadise olup, ülkelerin siyaseten tavır almalarını gerektirecek bir konudur. Sözcü gazetesi ile Hürriyet gazetesinin birbirine yakın sayılabilecek başlıkları, gazetelerden birinin söz konusu başlığı neredeyse yılın başında diğer gazetenin de yılın sonuna doğru atmış olması dikkat çekicidir. Meselenin yıl boyunca tartışıldığına işaret eden bu durum, mültecilerin akıbetine ilişkin de tedirgin edici bir vurgu taşımaktadır.

“Kapıları açar ‘Hayırlı yolculuklar’ deriz” (Sözcü, 12 Şubat 2016).

“Kapılar açılır / “Batı’ya: Bana bak eğer daha ileri giderseniz sınır açılır” (Hürriyet, 26 Kasım 2016).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yaptığı açıklamayı başlığa taşıyan gazeteler, uluslararası camiaya verilen mesajı doğrudan aktarmaktadır. Söz konusu haberde, Avrupa açısından korkulan bir nesne olan Suriyeli mülteciler, Türkiye için ise Avrupa’yı tehdit etmenin bir aracı konumundadır. Suriye’deki iç savaşın ardından dünyaya yayılan göç dalgası, başta ülkemiz olmak üzere dünyanın pek çok yerinde üzerinde düşünülen ve önlemler alınması gereken bir durum olarak kendini göstermiştir. Mültecilerin bir kısmı ülkemizde meskûn iken bir kısmı Avrupa’ya gitmek için büyük bir çaba göstermektedir. Mültecilerin Avrupa’ya gitme isteği ise Avrupa tarafından korku ile karşılanmaktadır. Avrupa’daki pek çok ülke, Avrupa’ya gidecek mültecilerin

lkelerinin i huzurunu, düzenini bozacağı kaygısı taşımakta ve meselenin iktisadi boyutunu hesaplamaktadır. Devletlerin taşıdığı bu endişe yersiz olmamakla birlikte, mültecilerin de insan olduğu gerçeği hatırlanarak yeni çözüm yolları arayışlarına girişilmiştir. Ancak her ülkenin çıkarı bir diğerininkiyle atıştığından, sorumluluğun bir başkası tarafından alınması yönünde beklenti içindedirler. Türkiye'ye bir çözüm olarak sunulmuş teklif ise maddi desteğin sağlanması koşuluyla mültecilerin Türkiye'de barındırılması ve Avrupa'ya geçişlere izin verilmemesi yönündedir. Türkiye ise sözü edilen maddi desteği tam olarak göremediği için Avrupa'yı mültecilerin geçişine izin vermekle tehdit etmektedir. Bu durumun medyada yer bulma biçimi ise Avrupa'nın kendi çıkarlarına sahip çıkma konusundaki kararlılığına karşın Türkiye'nin savunmada kalan ve tehdit ederek ancak çıkarlarını koruyabilen bir durumda kalmış olması şeklindeyir. Türkiye'den Avrupa'ya yapılan çağrılar tehdit kabilinden dahi olsa Avrupa, "mesele üzerine görüşme halindeyiz" diyerek biraz daha konuyu askıda bekletebilmektedir. Mültecilerin aradaki varlığı ise kendisinden korkulan ve kendisiyle korkutulan bir yeri işgal etmesi şeklindeyir. Mültecilerin sınırları aşıp ülkeden ülkeye geçiş halinde olmaları, ülkelerin meseleyi kaygıyla izledikleri ve kendilerine sıra gelmemesi için çeşitli politik hamleler yaptıkları bir sonuç ortaya çıkarmaktadır. Çünkü göçmenin yolculuğu bitmeyecek, sürekli yer değiştirme halinde olacaktır. Mülteci aynı zamanda kendisiyle korkutulan bir nesnedir, çünkü çıkar atışması durumunda devletlerin sınır kapılarını açması, mülteciye yapılan bir iyilik gibi görünse de gideceği devlete yaratacağı yk açısından olumsuz bir eylem olacaktır. Mülteci, kimsenin üstlenmek istemediği uluslararası bir suç gibidir: Meseleyi çözmek isteyen elinde kalan ve peşi sıra sorumluluğu üstlenmesi beklenen faili meçhul bir cinayet adeta. Bu haliyle, mülteci meselesi ülkeler arasında sadece pazarlık konusu olarak varlığını srdrmemekte, uluslararası bir meseleye karşı takınılan tavra göre yurtiçi siyasette de önemli bir siyasi malzeme olarak kullanılmaktadır.

"Mülteci almayacağım' diyen lider, sandıkta oy kaybetti" (Sözcü, 7 Mart 2016).

"Sığınmacı krizi Almanya'da ırki partinin oylarını patlattı" (Sözcü, 15 Mart 2016).

Sözcü gazetesinin 15 gün arayla gündeme taşıdığı iki farklı haberde, siyasilerin mülteciler üzerinden izledikleri politikalar ve mülteci meselesine karşı halkın tutumu

gündeme taşınmıştır. Ancak haberlerin ikisinin neticesi birbirinin tam zıttı olacak şekilde gerçekleşmiştir. 7 Mart 2016 tarihli haberin başlığında mültecileri kabul etmeyeceğini duyuran liderin yaşadığı oy kaybından bahsedilmiştir. Haberin aktarım dili, siyasi partinin isabetsiz bir hamle yapmış olmasına işaret eder türden olup, yaşanan oy kaybının şaşırtıcı olmaması iması yapılmıştır. 15 Mart 2016 tarihli haber başlığında ise tam aksi bir dil kullanılarak ırkçı partinin oylarının artışına sevinir bir hava sezdirilerek “oy patlaması” ifadesi kullanılmıştır. Oy kaybeden liderin haberinde “mülteci” olarak anılan söz konusu zümre, “oyların patladığı” hadisede “sığınmacı” olarak anılmıştır. “Sığınmacı krizi” şeklinde aktarılan haber başlığında mültecilerin ülke içi siyasette dahi dengeleri bozduğu ima edilirken artırdığı oyların ırkçı parti oyları olması ile toplumsal yaşamı bekleyen korkulara da işaret edilmiştir. Mültecilerin ülke sınırlarına kabul edilmemesinin bir partiye oy kaybettirirken, başka bir ülkede başka bir partinin oylarını artıran bir etkiye sahip olması, toplumların mülteci meselesini değerlendirme biçimleri açısından da önemli bir göstergedir.

“Yunanistan’la mülteci krizi patlak verdi” (Sözcü, 25 Şubat 2016).

Mülteci meselesinin kriz olarak anıldığı bir başka haber ise Sözcü gazetesinde yukarıdaki başlıkla yer almıştır. Mültecilerin varlığının ülkeler arası ilişkileri bozduğu ima edilen haber başlığında, aniden ortaya çıkan bir kriz olduğu, aslında sorunsuz giden bir ilişkinin bulunduğu sezdirilmiştir. Mültecilerin yolunda giden ilişkilere zarar veren bir faktör olduğu algısını uyandıran haber başlığı, olumsuzlama dilini kullanmıştır. Yine aynı gazetenin 8 Mart 2016 tarihli *“Sınırlar kapandı kaçaklar perişan”* başlıklı haberinde ise sınır kapılarının kapanmasının mültecileri zor duruma düşürmesi konu alınmıştır. Ancak haberde sözü edilen özne “kaçak” olarak adlandırılmış ve toplumsal hayatın bir parçası olmalarını reddeden bir dil kullanılmıştır. “Kaçak” ifadesi bir yandan gayri meşruluğu ifade ederken, bir yandan da andığı grup için aidiyeti olmayan, hiçbir yerin yerlisi, her yerin yabancıası imasını taşımaktadır. “Perişan” sözcüğüyle acıma hissi işlenmek istenmişse de inceden bir istihza açığa çıkmaktadır. Mültecilerin ülke sınırlarına yığılmalarının rahatsız ediciliği ve devletlerin sınırlarını kapatması halinde büyük zorluklar yaşamalarının kaçınılmaz olduğu başlığın alt metninde verilen mesajlardandır.

Hürriyet gazetesinin 31 Ocak 2016 tarihinde “*Putin göçü*” başlığıyla birinci sayfadan, manşetten duyurduğu haberde ise mültecileri harekete geçiren unsurun Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin olduğuna dair bir mesaj verilmiştir. Kalın ve büyük harflerle yer alan ve göç hadisesine siyasi ve uluslararası bir boyut katan bu ifade, mültecilerin ülkelerini terk etmelerinin altında yatan nedenlere de işaret etmektedir. Siyasi meseleler yüzünden bitmeyen savaşların pek çok insanı yerinden yurdundan ettiğine ve kitleler halinde yaşanan göçlerin her gün biraz daha artmasının nedenlerine yönelik düşündürücü bir ifadedir.

Hürriyet gazetesinin yer verdiği bir başka başlık ise “*Merkel’in kâbusu*” şeklinde olup, 1 Mart 2016 tarihinde gazetede yer almıştır. Dönemin başbakanı Angela Merkel’in mülteci meselesiyle ilgili taşıdığı korkuya dikkat çeken başlık, Merkel’in şahsında Avrupa’nın duyduğu endişeye de göndermede bulunmaktadır. Avrupa’nın mülteci meselesine bakış açısı onlara ülkelerinde yer vermeme, toplumlarının içine dâhil etmeme yönündedir. Ancak mültecilerin büyük bir kısmının çabası ise Avrupa’ya gidip yerleşme, hayatlarını orada sürdürme doğrultusundadır. Suriye’deki savaşın oradaki yaşanılabilir koşulları ortadan kaldırması ile daha fazla göçmen yola çıkmakta ve bir kısmı hayatını yolda kaybederken bir kısmı ise sınır kapılarında beklemeyi sürdürmektedir. Başlıkta yer verilen “kâbus” sözcüğü ise Avrupa açısından gerçekleşmesi kesinlikle istenmeyen, olmasından korkulan ve rahatı kaçıran bir durumun söz konusu olduğunu ifade etmektedir.

“*Göçün dışında kalamayız*” başlığıyla Hürriyet gazetesinde 8 Şubat 2016 tarihinde yer alan haber, Almanya Başbakanı Angela Merkel’in yapmış olduğu bir açıklamanın başlığa taşınmasıyla gazete sayfalarında yer almıştır. “Göçün dışında kalmak” ile göçlerin sebep olduğu uluslararası sorunların dışında kalmak ifade edilmek istenmiştir. Bu ifadeyle aslında Avrupa’nın göçler ve göçlerin yol açtığı sorunlarda kontrolünün dışında bir gelişmeye razı olmayacakları iması yapılmaktadır. Göç sorunlarının yol açacağı herhangi bir sürpriz gelişme Avrupa’nın çıkarlarını hesap etmesi için yeterli zamanının olmaması anlamına geleceğinden, işlerin kontrolü dâhilinde gitmesi için bu meselenin dışında kalmak istememeleri yönünde yapılan bir beyanattır. Zira göçmen akınlarının başladığı ilk zamanlarda Avrupa’nın kabul edebileceği mülteci sayısı cüzi rakamlardan ibaretti. Burada göçmenlerin sınırlarına kabul edilmesi, onların haklarının korunması için sorumluluk kabul edilmesi yönünde

bir mesaj vermekten ziyade, gidişatı kontrol altında tutma gayreti sezilmektedir. Zaten Avrupa'nın göçün dışında kalması vaki değildir. Çünkü mültecilerin büyük bir çoğunluğunun hedefi Avrupa'dır. Türkiye pek çok mülteci için geçici bir güzergâhtan ibarettir.

Hürriyet gazetesinde 9 Şubat 2016 tarihli haber, “Ege’ye NATO gözetimi” başlığıyla yer alıp, mültecilerin geçiş yolu olan Ege sınırlarına NATO tarafından yapılacak bir gözetimi gündeme taşımıştır. Haber başlığı manşetten duyurulmuş olup, büyük harflerle kalın bir biçimde yer almıştır. Sınırdan geçişlerin can kayıplarıyla sonuçlanması üzerine, konu bir sınır problemi halini almıştır. Meselenin uluslararası bir sorun olarak masaya yatırılması gerektiği düşünülerek NATO konuya dâhil edilmiş ve olaya resmi bir boyut kazandırılmıştır. Uluslararası siyasette, sınırdan geçişler, ülkeler açısından ciddi bir tehdit oluşturmuyorsa gündeme alınmaya değer görülmemekte, ancak ülkelerin ticari, siyasi ve turizm açısından çıkarlarına ters düşmeye başladığı tespit edildiği zaman, ortak bir zeminde tartışmaya açılmaktadır. Ege sınırlarından geçmeye çalışan mültecilerin sayısının her geçen gün artması, sınırın her iki yakasındaki devletler açısından ciddiye alınacak bir hal almıştır. Tarafların sorumluluğundan çıkarılması için gözetim ve denetim sorumluluğu NATO’ya bırakılmış ve mesele hayatını kaybeden insanların olması değil, sınır ihlalleri olarak yeni bir statü kazanmıştır. Olayda hayatlarını kaybedenler ise “mülteci veya sığınmacı” olarak değil, “kaçak göçmen” olarak adlandırılmakta, bu yüzden geçenlere yardım etmek sorumluluk almak olarak kabul edilmektedir.

Hürriyet gazetesinin 11 Mart 2016’da “*Altı milyarı biz verelim mülteciler AB’de kalsın*” başlığıyla duyurduğu haberde ise mülteci sorununun yurt içi siyasetteki yeri ele alınmıştır. Haber birinci sayfadan, sola yaslı ve renkli zemin üzerine, beyaz renkli, büyük harflerle başlıklandırılmıştır. CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu’nun yapmış olduğu açıklama, haberin başlığı olarak kullanılmıştır. Kılıçdaroğlu’nun “parayı biz verelim mülteciler Avrupa’da kalsın” yönündeki ifadesi, uluslararası politikadaki meselenin yurt içinde siyasi partiler tarafından meseleye yöneltilen eleştirinin bir yansımasıdır. Mültecilerin taraflarca istenmeyen bir pozisyonda olduklarını, yol açtığı masraf neyse karşılanarak karşı tarafın himayesine bırakılan bir konumda olduklarını göstermektedir. Avrupa’nın para karşılığında mültecilerin sorumluluğunu üzerinden atma hamlesine Kılıçdaroğlu’nun yönelttiği eleştiri, mülteci kimliğinin arada kalan durumunu

özetlemektedir. Uluslararası politika ve hem yurt içi hem de yurt dışı siyasette mülteciler pazarlık konusu olarak tartışılmakta, devletlerarasında üzerinde uzlaşılması gereken bir mevzu olarak yer almaktadır.

Hürriyet gazetesi 15 Kasım 2015'te, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon'un yapmış olduğu açıklamayı başlığa taşıyarak, "*Suriyelileri kucakladığınız için minnettarız*" şeklinde yer vermiştir. Haberin başlığında "Suriyelileri" kısmının tamamı büyük harflerle ve kalın olarak yer alırken, başlığın geri kalan kısmı küçük harflerle yer almış, "minnettarız" kısmı sarı ile renklendirilmiştir.

Hürriyet gazetesinin 13 Mart 2016 tarihinde, "*Kaçakçılıkta AB dampingi*" başlığıyla duyurduğu haberde ise AB ve Türkiye'nin mülteciler için uzlaşma masasına oturmasının, kaçak yollarla geçiş sağlayanların fiyat indirimine gitmesine ortam hazırlaması konu edilmiştir. Haber birinci sayfadan manşet haberi olarak "Tarifeye AB indirimi" başlığıyla duyurulmuş, iç sayfalardaki devamına "Kaçakçılıkta AB dampingi" ifadesi kullanılmıştır. Haberin başlığı büyük harflerle ve kalın olarak yazılmış, AB kısmı kırmızı ile renklendirilmiştir. Suriye'den Avrupa'ya geçmeye çalışan binlerce insanın deniz yolculuğu yapmaları, insan kaçakçılarına yeni bir kazanç kapısı açmıştır. Trajedilerden fırsat devşiren insan kaçakçıları yaşama umuduyla yola çıkan insanlardan oldukça yüksek bedeller talep ederek onları yolun karşı kıyısına geçirme vaatlerinde bulunmaktadır. Sahte can yelekleri giydirilerek, yüzlerce insan bir bota bindirilmekte ve onlardan elde edilecek maddi kazanç öncelenerek, canları hiçe sayılmaktadır. Bu durumun haberleştirilme biçiminde ise atılan başlıkta inceden bir alay sezilmektedir. İnsan kaçakçılarının yaptıkları iş için talep ettikleri yüksek meblağların, AB ile müzakereye oturulma sonucunda düşüşe geçtiği "kaçakçılıkta damping" ifadesiyle aktarılmış ve indirim neden olan gelişmenin "AB ile yapılan müzakere" olduğu ifade edilmiştir. Alışveriş kampanyalarında dönemsel indirimler için kullanılan sloganın insan kaçakçılığı gibi gayri ahlaki ve gayri vicdani bir duruma uyarlanmış olması meseleyi hafife alan bir bakışın göstergesidir. Mülteciler siyasi ve ticari bir nesne olarak gösterilmekte, kaçakçılık ise meşru bir meslek kolu olarak sunulmaktadır. Birinci sayfada yer verilen "Tarifeye AB indirimi" başlığında geçen "tarife" ifadesi kara ve hava yolları ile ulaşım seferlerinde kullanılan bir jargon olup, insan kaçakçılığı için kullanılmış olması kaçakçıların yapmış oldukları işe meşru bir kılıf kondurmakta ve üstü kapalı bir istihza dili kullanılmaktadır. Söz konusu olan insan hayatı olunca haberin

dilinde ağır basan öge olarak vicdani sorumluluğun daha belirgin olması beklenmektedir.

3.2.7.2. Haber Spotları ve Analizi

Suriyeli mültecilerin uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olarak görüldüğü varsayılan haberler arasında, dikkat çeken haber spotlarından örnekler seçilerek, aşağıda değerlendirmeleriyle birlikte sunulmuştur.

“Türkiye’ye ‘Göçmen geçişini azaltırsan senden daha fazla yasal mülteci alırım’ diyen AB masaya rakam koydu: Günde en fazla bin kişi.” (Hürriyet, 3 Mart 2016).

Hürriyet gazetesinde “1000 kişi pazarlığı” manşetiyle birinci sayfadan duyurulan haberin spotunda, Avrupa ile yapılan pazarlık neticesinde, günlük göçmen geçiş sayısına bir sınır getirilmesi konu edilmiştir. AB’nin dilinden aktarılan cümlede, şartlı kip kullanılarak Türkiye ile yapılan pazarlık ifade edilmiştir. “Göçmen” geçişinin azalması durumunda, “yasal mültecilerin” kabul edilmesi pazarlığına konu olan Suriyeli mültecilerin, devletlerarası hukukta “insan” olmanın ötesinde taşıdıkları iki ayrı sıfat da dikkat çekmektedir. Ve pazarlığın sonunda günlük geçiş limiti olarak bir rakamın ifade edilmesi ise olayı tamamen kâğıt üstünde halledilecek bir meseleye indirgemektedir. Haberde kullanılan dil, aktarıcı pozisyonunda olup, yorum yapılmaksızın ifade edilmiştir. Yine Hürriyet gazetesinde yer alan ve aşağıda sunulan, bir başka haberde de Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin dilinden bir açıklamaya yer verilmiştir.

“Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki-moon, G-20 zirvesi için Antalya’ya gelmeden önce Hürriyet’e konuştu. 2.2 milyon Suriyeliyi kabul edip kucakladığı için BM ve uluslararası toplumun Türkiye’ye minnettar olduğunu kaydeden Genel Sekreter, ‘Suriye sorununa askeri bir çözüm olmayacağına dönük görüşümde ısrar ediyorum’ dedi.” (Hürriyet, 15 Kasım 2015).

“Suriyelileri kucakladığınız için minnettarız” başlığıyla yer alan haber, BM Genel Sekreterinin mülteciler konusunda Türkiye’nin tavrını takdir eden görüşlerine yer vermiştir. Hürriyet gazetesinin özel röportajı olarak yer alan haberin spotunda, Türkiye’ye sadece şahsi bir minnet değil uluslararası toplum nezdinde bir minnettarlık bulunduğu ifade edilmiştir. Suriye sorununun askeri bir müdahale ile çözülemeyeceği yönündeki görüşünde ısrarcılığının aktarıldığı haberin spotu, yalın bir dille sunulmuş

olup, aktaran konumunda kurgulanmıştır. Bu haberle ilgili, bir üst başlığın altında genişçe bir değerlendirme sunulmuş olup, bu başlık altında konuyla ilgili yeniden etraflı bir değerlendirmeye yer verilmeyecektir.

“Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Kadın ve Demokrasi Derneği'nin (KADEM) düzenlediği 2. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi'nde Avrupa ülkelerine 'Kapıkule'ye 50 bin mülteci dayandığı zaman feryat ettiniz. Acaba Türkiye sınır kapılarını açarsa ne yaparız demeye başladınız. Bana bak eğer daha ileri giderseniz bu sınır kapıları da açılır, bunu da bilesiniz' diye seslendi.” (Hürriyet, 26 Kasım 2016).

“Kapılar açılır” başlığıyla Hürriyet gazetesinin birinci sayfasından duyurulan haber, iç sayfalardaki devamında *“Batı'ya: Bana bak eğer daha ileri giderseniz sınır açılır”* başlığıyla yer almıştır. Tam sayfaya yakın bir biçimde yer alan haberde, Cumhurbaşkanının ifadeleri spota taşınmıştır. Bir organizasyonda konuşan Erdoğan'ın Avrupa'ya yönelik sert sözleri aynen aktarılmıştır. Mülteci meselesinin Avrupa ile Türkiye tarafları arasında bir pazarlık konusu olması ve anlaşmaya varılamayan hususlarda tarafların birbirlerine rest çekmesi, meselenin sadece bir grup insanın göç etmesinden ibaret olmadığını göstermektedir. Hayatlarına başka topraklarda devam etmek isteyen insanların yer değiştirmesinin çok ötesinde olan göç hareketleri, uluslararası diplomaside ciddi sorunların kaynağı olarak görülmektedir. Göçlerin ülkeleri içine soktuğu iktisadi ve sosyal sorunlar ile yaşanan sınır ihlallerinin yol açtığı hukuki problemler devlet liderlerini karşı karşıya getirebilmektedir. Mültecilerle ilgili atılan adımlarda sadece yeme, içme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının temin edilmesiyle konu halledilmiş olmamaktadır. Aynı zamanda kültürel adaptasyon ve toplumsal kabul oluşturma açısından da devlet liderlerinin açıklamaları büyük önem taşımaktadır. Devlet başkanları ve siyasi liderlerin yaptığı açıklamalar toplumsal duruş açısından önemli bir yönlendirme erkine sahiptir. Mülteciler üzerinden dünya ülkelerine yapılan çağrı ve ikazlar, toplum nezdinde mülteci sıfatını taşıyan kişilerin alınıp verilen siyasi ve ticari bir nesne olarak algılanmasına yol açabilmektedir. Avrupa'nın ise mültecileri her defasında bedeli ödenerek baştan atılan bir sorumluluk olarak görmesi, mülteci başına fiyat biçmesi, Avrupa'nın gözündeki “öteki” insanın satın alınabilen bir metadan ibaret olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin mültecileri topraklarına kabul etmesini bir lütuf değil de bir vazife olarak değerlendiren Avrupa için göçmen kimliği sahip çıkılacak ve kabullenilecek bir konumda olmayıp, ülke çıkarlarına ters düşen bir ayrıntıdan ibarettir.

Sözcü gazetesinin, 12 Şubat 2016 tarihinde, aynı minvalde yapmış olduğu haberin spotu ise aşağıdaki biçimde yer almıştır:

“Cumhurbaşkanı, mülteciler konusunda BM ve AB’yi yine suçladı. Ankara’da genç iş adamlarına seslenirken yeni dönem için şu mesajı verdi: Alnımızda enayi yazmıyor. Edirne’den insanları otobüslerle geri çevirdik. Bu bir olur, iki olur...”

“Kapıları açar ‘Hayırlı yolculuklar’ deriz” başlığıyla yer alan haberin spotunda Cumhurbaşkanının ifadelerine yer verilmiştir. Cumhurbaşkanının mültecilerle ilgili AB ve BM’ye yönelik eleştirilerini içeren haber spotunda geçen “yine suçladı” ifadesi, habere konu olan olayda AB ve BM’yi haklı gören ve taraf seçen bir tavidir. Suçlanma eylemi ise karşı tarafa kara çalınması, aslında haklıyken haksızlık yapılması imasını taşımaktadır. Cumhurbaşkanının ifadelerinin yorumsuz bir biçimde aktarılması tercih edilmemiş, haber spotuna girişte, önden bir görüş bildirimi yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın sözleri tamamlanmaksızın “bu bir olur, iki olur...” şeklinde bırakılmış, verilmek istenen mesajın duygusu yansıtılmaya çalışılmıştır.

“Türkiye söz verdi” başlığıyla Hürriyet gazetesinde yer alan haberin spotu aşağıdaki gibidir:

“Almanya ile 1’inci Hükümetlerarası Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi dün Berlin’de iki ülke başbakanları liderliğinde yapıldı. Almanya Başbakanı Merkel, Türkiye’nin Avrupa’ya mülteci akınını azaltmak için söz verdiğini söyledi. Buna karşılık Almanya da Türk vatandaşlarına Schengen vizesinin kalkması konusunda Türkiye’ye destek vermeyi taahhüt etti.” (Hürriyet, 23 Ocak 2016).

Suriyeli mültecilerin Türkiye ile Almanya arasında açıktan bir pazarlık konusu olduğunu gösteren haberin spotunda, iki ülkenin söz konusu çıkarları ortaya konmuştur. Almanya ülkesine göçmenleri kabul etmezken Türk vatandaşlarının Avrupa’ya girişine kolaylık sağlayacağını taahhüt etmekte ve ülkesindeki yabancıya sadece “turist” sıfatıyla tahammül edebildiğini göstermektedir. “Mülteci”nin öteki olarak algılanan varlığı korkutucu ve dışlanan özne biçiminde olup, “turist” ise sıcak karşılanan, sıkça ziyaretlerde bulunması beklenen bir misafir olarak kabul edilmektedir. Çünkü “mülteci” ülkenin ekonomisinde gider kalemleri arasında yer alırken, “turist” gelir kalemleri arasında yer almaktadır. Merkel’in açıklamalarında yer alan “mülteci akını” ifadesi, ülkeye girecek olan mülteci sıfatına sahip insanların varlığından duyulan rahatsızlığı

ifade etmekle birlikte ülkenin huzuru, güvenliği ve düzeni açısından açık bir endişe taşıdığına da göstergesidir. Bu endişenin bertaraf edilmesi Türkiye’den alınacak bir söz ile mümkün olup, karşılığında Avrupa’ya vizesiz seyahat için destek verilmesi taahhüt edilmektedir. Tabir-i caizse “mülteciler gelmesin de ne isterseniz razıyız” pozu verilmektedir. Avrupa için mültecinin ürkütücü varlığı, kaçınılması gereken bir durum olup, karşılığında teklif edilen talepleri değerlendirme yolunu açmaktadır. Yaklaşık 15 gün sonra Hürriyet gazetesinde yer alan “*Göçün dışında kalamayız*” başlığıyla duyurulan haberde ise Merkel, aşağıdaki spotta yer verilen açıklamayı yapmaktadır:

“Almanya Başbakanı Merkel bugün Türkiye’ye yapacağı ziyaret öncesi Avrupa Birliği ülkelerine önemli bir mesaj verdi: ‘Türkiye’den yasal yolla mülteci almaya hazır olmalıyız’” (Hürriyet, 8 Şubat 2016).

“Göçmen akınına karşı” Türkiye’den söz alan Merkel, bu kez yasal mülteci kabul etme yönünde bir açıklamada bulunmuştur. Manşetten duyurulan haberin spotu, Avrupa’nın mülteci meselesindeki muhafazakâr duruşunu ortaya koymaktadır. AB ülkelerine yaptığı çağrıda Merkel, yasal yolla kabul edilecek olan mültecilerin sınırlarına dayananlar arasından değil de Türkiye’den belirli sayıda, seçilerek alınacağını ifade etmektedir. Göçmenlerin dalgalar halinde dünyaya yayılmasının yarattığı endişeyi derinden hisseden Avrupa ülkeleri, kontrolü elden bırakmayan bir refleks göstererek “mülteci gelecekse de yasal yolla ve bilgimiz dâhilinde gelmeli” şeklinde bir tavır sergilemektedirler. Merkel’in yapmış olduğu açıklama, göçmenlere rıza gösterme eğilimi olarak değil, göç meselesini kontrolü altında tutma refleksi olarak okunmaktadır. Angela Merkel’in yapmış olduğu bir başka açıklamayı haber yapan Hürriyet gazetesinin spotu aşağıdaki gibidir:

“Havaların ısınması ile birlikte Avrupa’ya geçmeye çalışan mülteciler Türkiye’nin Ege sahillerine akarken, Almanya Başbakanı Merkel, bir kez daha 7 Mart’ta yapılacak AB-Türkiye zirvesi öncesinde mülteci krizinin ancak Türkiye ile işbirliği içinde çözülebileceğini söyledi.” (Hürriyet, 1 Mart 2016).

“*Kriz Türkiye ile çözülür*” başlığıyla yer alan haberde, Angela Merkel’in açıklamaları konu edilmiş ve çözüm olarak Türkiye işaret edilmiştir. Haber spotunun girişinde mültecilerin durumuyla ilgili bilgi verilirken mevsimsel bir etkiden söz edilerek, hava ya da deniz canlılarının göç mevsimine atıfta bulunulmuştur. Mültecilerin

yoğunlaştığı bölgelerin durumu hakkındaki bilgi ise “mültecilerin sahillere akması” biçiminde ifade edilmiş ve sel, heyelan gibi yıkıcı bir felaket göndermesinde bulunulmuştur. Mülteci meselesinin uluslararası arenada bir kriz olarak anılması ve bu krizin çözüm kaynağı olarak Türkiye’nin işaret edilmesi ise sorumluluğun Türkiye’nin omuzlarına yüklendiğinin göstergesidir. Almanya ile Türkiye arasında mülteci meselesi ile ilgili yapılan görüşmeler sonrasında, bir başka haber olarak yer alan açıklama bu kez dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’ndan gelmektedir. Hürriyet gazetesinde yer alan haberin spotu aşağıdaki gibidir:

“Almanya Başbakanı Angela Merkel’le Suriyeli mülteciler konusunu görüşen Başbakan Davutoğlu Rusların sivilleri bombalamaya devam ettiğini belirterek, ‘Kimse Türkiye nasıl olsa Suriyeli mültecileri alıyor’ diyerek, açık bir etnik kıyım anlamına gelecek şekilde sürmekte olan Rus hava saldırılarını mazur göremez. Yine hiç kimse Türkiye’den mülteciler konusunu tek başına üstlenmesini bekleyemez’ dedi.” (Hürriyet, 9 Şubat 2016).

“Mazur görmeyin” başlığıyla yer alan haberin spotunda, dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu’nun açıklamalarına yer verilmiştir. Bu kez mesele sadece Almanya ile Türkiye arasında kalmayıp konuya Rusya da dâhil olmaktadır. Rus savaş uçaklarının Suriye’nin bazı bölgelerini bombalamasının kabul edilemez olduğunu belirten Davutoğlu, bu durumun bir sonucu olarak mülteci sayısında bir artış yaşanacağına işaret etmektedir. Türkiye’nin mültecileri kabul ediyor oluşunun uluslararası camiada bir rahatlığa yol açarak istenilen yıkımın yaşatılabileceğinin de makul karşılanmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Söz konusu haber spotu Davutoğlu’nun dilinden aktarılmış ve herhangi bir yorum ya da katkıda bulunulmamıştır. Davutoğlu’nun ifadeleri, mülteci meselesinin sadece göçmenlerin geçiş yapmaya çalıştıkları ülkeleri bağlayan bir durum olmadığını, işin içinde pek çok ülkenin ve çıkarlarının bulunduğunu göstermektedir. Mülteci meselesinin Türkiye’nin tek başına üstleneceği bir sorumluluk olmadığını ifade eden Davutoğlu, Avrupa ülkelerinden de somut bir adım atılması yönündeki beklentisini dile getirmektedir. Suriye’deki iç savaşın sürmesinin o topraklar üzerinde emeli bulunan ülkeler açısından bir fırsat olarak görülmesi ve bölge insanının içinde bulunduğu durum göz ardı edilerek yaklaşılması, sadece ülkelerin vicdanına bırakılacak bir mevzu olmayıp, sınırların öte yakasında bulunan devletleri de ilgilendiren önemli bir güvenlik problemidir. Bir ülkenin güvenliği sadece o ülkeyi

bağlayan bir mesele olmayıp, ülkenin sınır komşularını ve sınır ötesi ilişkilerini de içine alan beynelmilel boyuta sahip ve çok yönlü değerlendirilmesi gereken bir durumdur.

3.2.7.3. Haber Metni ve Analizi

Suriyeli mültecilerin uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olarak algılandığı ve uluslararası ilişkilere zarar verdiği düşünülen ve bu yönde yapılan haberler arasından dikkat çekici haber metinlerinden örnekler seçilerek, aşağıda değerlendirmeleriyle birlikte sunulmuştur.

“Savaşın başladığı 2011 yılından beri 3 milyona yakın Suriyeliyi kabul eden Türkiye, son olarak sınırlarında toplanan yaklaşık 100 bin sığınmacının yarattığı krizle karşı karşıya... Birleşmiş Milletler’in (BM) bu sığınmacılara kapıların açılması için yaptığı çağrı, topraklarındaki mültecileri geri yollamaya çalışan Avrupa Birliği’nin (AB) de Türkiye’ye verdiği 3 milyar Euro’luk yardım sözünü geciktirmesi Ankara’nın tepkisini çekti. Dün Ankara’da Türkiye Genç İşadamları Konfederasyonu toplantısında konuşan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, hem AB’ye hem de BM’ye yönelik sert ifadeler kullanırken, Türkiye’nin sınırlarını açarak mültecilerin Avrupa’ya geçişine izin verebileceğini söyledi.” (Sözcü, 12 Şubat 2016).

“Kapıları açar ‘Hayırlı yolculuklar’ deriz” başlığıyla Sözcü gazetesinde yer alan haber sayfanın dörtte birini kaplayacak biçimde, sayfanın sağında görselleriyle birlikte yer almıştır. Haberde AB’nin mülteciler için Türkiye’ye yapacağı nakdi yardımın geciktirilmesine mukabil Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın yapmış olduğu açıklama yer almaktadır. Mesele Cumhurbaşkanının ağızından aktarılmıştır. Haberin ilk cümlesinde okuru kaygıya sevk eden bir gönderme bulunmaktadır. “3 milyona yakın Suriyeli mülteciyi kabul eden Türkiye için krizin kapıda olduğu” yönünde bir ifade kullanılmıştır. Suriyeli mültecilerin varlığının sadece ekonomik bir yük olmadığı aynı zamanda uluslararası bir kriz sebebi olduğu vurgusu da yapılmaktadır. Mültecilerin sınır kapılarına dayanması adeta insanın üstüne çöken bir karabasan veya ülkede kol gezen ölümcül bir hastalık salgını gibi karşılanarak insanların temkinli olması gereken bir durum iması yapılmaktadır. “100 bin sığınmacının yarattığı kriz” ifadesi hem sayısal olarak hem de psikolojik ve sosyolojik bir yük olarak haberin hemen girişinde ifade edilmekte ve cümle üç nokta ile bitirilerek çaresizliğe ve umutsuzluğa bir göndermede

bulunmaktadır. Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı krizin bir ucunda ise Birleşmiş Milletler ile Avrupa Birliği gösterilerek mültecileri başlarından savmaya çalıştıkları ve söz verdikleri yardımı yapmadıkları için tepki çektikleri aktarılmıştır. Söz konusu muhataplara karşı Cumhurbaşkanının sarf ettiği sözlere yer verilen haberin devamında, mültecilere açılacak sınır kapıları ile AB ve BM'ye korku salınmaktadır. Mülteciler kendilerinden korkulan birer varlık olma sıfatı taşımakla birlikte bulaştırılacak bir virüs gibi muamele görmektedirler. AB ve BM'nin sözünde durmaması veya konuya kayıtsız kalması durumunda mültecilerin geçişine izin verileceği bir tehdit olarak ifade edilmektedir. Habere konmuş olan görseldeki Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yüz ifadesi oldukça ciddi ve kararlı görünmektedir. Konunun başlığı ve içeriğiyle uyumlu olan görsel, meydan okuma izleri taşımaktadır. Haberin başlık üstü yazısında da bu durum "Erdoğan, Avrupa'yı mülteciler için açık açık tehdit etti" şeklinde yer almıştır. Haberin yer aldığı sayfada, farklı içeriklerle Suriye meselesine dair çeşitli haberler yer almaktadır. Sayfanın hâkim konusu Suriye ve mülteci meselesidir.

Sözcü gazetesinde yer alan bir başka haberde de Türkiye ile Yunanistan arasındaki mülteci meselesi gündeme taşınmıştır:

"Türkiye'nin 'komşularla sıfır sorun' politikasında yeni bir problem yaşanıyor. Bu kez Ege'den kaçak yollarla Avrupa'ya geçmek isteyen Suriyeli mülteciler konusunda Yunanistan'la kriz çıktı. Diplomatik kaynaklara göre, NATO'nun Ege'de mülteci operasyonunun planlanması aşamasında, Türkiye, Ege'de Yunanistan'la sürekli kriz konusu olan 'gri adalar' ve adaların silahsızlandırılması konusunu gündeme getirdi. Türkiye ayrıca NATO operasyonunun Ege'de sadece uluslararası sular ve Türk karasularında yapılmasına karşı çıkararak, operasyona Yunan sularının dâhil edilmesini istedi. Yunanistan krizi NATO'ya taşıdı." (Sözcü, 25 Şubat 2016).

"Yunanistan'la mülteci krizi patlak verdi" başlığıyla yapılan haber, iç sayfalarda, sol kenara yaslı, kısa haber şeklinde, görseliyle birlikte verilmiştir. Haberin görselinde mülteci olduğu düşünülen küçük yaşlarda bir kızın fotoğrafına yer verilmiştir. Haberin başlığı iki satıra yayılmış şekilde küçük harflerle yazılmıştır. Suriyeli mülteciler ile ilgili uluslararası sınırların tartışma konusu olması "kriz" olarak adlandırılmış ve "sıfır sorun yaşanması istenirken mülteci krizinin patlak vermesi" şeklinde olay kaygı verici bir dille aktarılmıştır. Haberin ilk cümlesi Türkiye'nin uluslararası politikada izlediği

siyasete yönelik bir değerlendirme içermekte ve inceden bir eleştiri sezilmektedir. Yaşanan sorunun “yeni bir problem” şeklinde ifade edilmesi, Türkiye’nin sürekli bir problem yaşamasına bir göndermede bulunurken, izlenen politikaların doğruluğunu tartışmaya açmaktadır. Bir sonraki cümleye “bu kez” diye giriş yapılması çıkan sorunların sürekliliğini bir kez daha vurgulamakta ve cümlenin devamında “kaçak yollarla Avrupa’ya geçmek isteyen Suriyeli mültecilerin kriz” sebebi olduğu ifade edilerek mültecilerin iki ülkenin arasını bozan bir unsur olduğuna dikkat çekilmiştir. Konunun NATO’ya taşınması küresel siyaset açısından değerlendirilmesi gereken bir sınır problemi olduğuna işaret iken, çıkma sebebinin mültecilere yönelik yapılacak operasyonlarda iki devlet arasındaki görüş ayrılığı olduğu ifade edilmektedir. Ancak meselenin dolaylı sorumluluğu Suriyeli mültecilerin varlığına atfedilmiştir. Mültecilerin “kaçak yollarla” geçiş yapmalarının ülkelerin arasında bir krize neden olması, haberin dilinde işlenmiş ve sorun çıkarıcı bir unsur olarak Suriyeli mülteciler işaret edilmiştir.

“Sınırlar kapandı kaçaklar perişan” başlığıyla Sözcü gazetesinde yer alan ve aşağıda sunulan bir başka haberde ise sınır kapılarına dayanan Irak ve Suriye kökenli mültecilerin yaşadığı probleme dikkat çekilmiştir.

“Makedonya’nın göçmen akımını durdurmak amacıyla Yunanistan ile olan sınırını kapatması, Iraklı ve Suriyeli yaklaşık 30 bin sığınmacıyı zor durumda bıraktı. Sığınmacılar, sınır kasabası İdomeni’de kurdukları çadırlarda, sağlık ve gıda hizmetlerinden yoksun yaşam mücadelesi veriyor. Yaklaşık 10 gündür bölgede bekleyen bir sığınmacı kadın, ‘Yiyecek bulamıyoruz. Gönüllüler bazen dağıtıyor ama bir sandviç için 2 saat sıra bekliyoruz. Tuvalet ve duş imkânı yok. Geceleri çok soğuk oluyor. Çocukların hepsi hasta. Ölmek üzere olanlar bile var. Fakat kimsenin umurunda değil’ dedi.” (Sözcü, 8 Mart 2016).

Haber iç sayfalarda, sağa yaslı, sayfanın üst kısmında yer almaktadır. Haberin başlığı iki satıra yayılmış, haber görseliyle birlikte verilmiştir. Haberin görselinde sınır kapısına yığılmış göçmenlerin fotoğrafı yer almaktadır. Haberin başlığında kullanılan ifade meselenin muhataplarına acıyan bir dile sahiptir. Haberin ana metninde mültecilerin sınır kapılarına dayanmaları üzerine Makedonya’nın sınır kapılarını kapatmasının mültecileri zor durumda bırakması aktarılmıştır. Haberin dilinde aktarılan özne, birkaç farklı şekilde adlandırılmış, özneye biçilen konuma karar verilememiştir.

Haberin başlığında “kaçaklar perişan” ifadesi muhatabına bir yandan acıyarak yaklaşırken bir yandan da küçümseyici bir bakış sunmaktadır. Suriyeli ve Iraklı mülteciler başlıkta “kaçak”, giriş cümlesinin başında “göçmen”, son kısmında ve bir sonraki cümlede ise “sığınmacı” şeklinde ifade edilmektedir. Haber her ne kadar mültecilerin sınırda beklerken yaşadıkları problemi konu almış olsa da kullandığı dil açısından aşağılayıcı, küçümseyici bir yapıya sahip olup, yaşadıkları dramı “rezalet” kabilinden sunmaktadır. Mültecilerin dünya üzerindeki hareketliliğinin “göçmen akımı” şeklinde ifade edilen haberde, bu durumun önüne geçilemeyen, set çekilemeyen ve yıkıcı bir felaket olduğu imasında bulunulmuştur. Haberın görselinde sunulan sınır kapısındaki demir örgütlere yığılmış insan görseli de bu duruma işaret eder nitelikte olup, mültecilerin kalabalık gruplar halinde sınırları geçmek istemesinin ürkütücülüğüne ve ülke kapılarının açılmadığı durumda bu ürkütücü manzaranın bir yandan da iç acıtan bir hal almasına göndermelerde bulunmaktadır.

Mültecilerin uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olduğunu konu alan bir başka haber de Almanya’daki seçimler ile ilgilidir. Sözcü gazetesinin aşağıda sunulan, “*Sığınmacı krizi Almanya’da ırkçı partinin oylarını patlattı*” başlıklı haberi, 15.sayfadan, mavi zemin üzerine beyaz renkli ve küçük harflerle yazılmış başlıkla, kısa haber şeklinde, görseliyle birlikte duyurulmuştur. Haber sayfanın ortasında ve kısa haber şeklinde yer aldığı için başlığın zemini renklendirilerek dikkat çekiciliği artırılmıştır.

“Alman vatandaşları, bütün Avrupa’yı sarsan göçmen krizinin faturasını Başbakan Angela Merkel’in partisi Hristiyan Demokrat Birliği’ne (CDU) kesti. Ülkede pazar günü üç eyalette yapılan yerel parlamento seçimlerinde CDU, önemli oranda oy kaybına uğradı. [...] Seçim sonuçları bu eyaletlerdeki koalisyon yapılarını değiştirmese de Merkel’e büyük darbe oldu. Öte yandan seçimin kazananı oy patlaması yaşayan göçmen karşıtı aşırı sağcı Almanya için Alternatif Partisi (AfD) oldu.” (Sözcü, 15 Mart 2016).

Mültecilerin Avrupa’ya durdurulamayan geçişleri üzerine siyasetçilerin yaptıkları açıklamalar, kendi siyasi ömürlerini belirleyici bir rol oynamaktadır. Avrupa’nın mültecileri sınırlarına kabul etmemesi sadece siyasetçilerin o konudaki fikrini ortaya koyan bir durum olmayıp, toplumsal kanaatin de bir yansımasıdır. Zira Almanya’daki

seçimlerde ırkçı söylemi şiddetle savunan partilerin oyları, ılımlı siyaset izleyen partilerin oylarına ciddi oranda fark atmıştır. Bu durum siyasetçilerin uluslararası arenada komşu ülkelerin tutumlarına göre mi hamle yapacağı yoksa toplumsal kabullere göre mi bir söylemde bulunması gerektiği konusunda ikircikli bir durumu ortaya çıkarmaktadır. İnsan hakları söz konusu olunca söylenmesi gerekenleri başkalarına bırakmayan Avrupa, mültecilerin hakları konusunda ırkçı söylemi artıran, yayan ve normalleştiren bir tutuma da ön ayak olmaktadır. Haberin sunumunda ise Avrupa’da yaşanan bu ikiye bölünmüş durum vurgulanmaktan ziyade ırkçı partinin oylarını artırması bir zafer olarak sunulmuştur. Angela Merkel’in asık yüzlü bir fotoğrafı konularak mağlup imajı desteklenmiştir. Irkçılığa güzelleme yapan bir üslup ile sunulan haberin başlığı ve Merkel’in oy kaybı hoşta giden bir durum olarak yansıtılmıştır. Haberin giriş cümlesindeki “göçmen krizinin faturasını Merkel’in partisine kesti” yönündeki ifadede mültecilerin Avrupa’daki varlığı “göçmen krizi” olarak özetlenmekte ve bu duruma seçmenin tepkisi “fatura kesmek” şeklinde ifade edilmektedir. Yurtiçi siyaset açısından örnek alınması gereken bir davranış olarak işaret edilen seçmen tavrı, aslında ırkçı politikanın hortlatılması ve insani ölçünün geri plana itilmesi şeklinde yorumlanabilir. Siyasilere bir ders verilirken mülteciler, arada nesne konumuna itilen özne olarak ırkçı söyleme kurban edilmektedir. Tüm bunların insani felaket olarak anılmasına rağmen ırkçı politikaları özendirici biçimde habere konu edilmesi, yurt içi siyaset için yurt dışı siyasetten rol çalma girişimidir. Bu şekilde yurt içi siyasette, siyasi parti liderleri köşeye sıkıştırılmış olmamakta aksine farkında olunarak veya olunmayarak toplumsal bir nefret uyandırılmaktadır.

“Siyaset Değişikliği Yok’

Türkiye ile AB, 7 Mart’ta Brüksel’de mültecilerin durumu için masaya oturacak. Mülteci krizini Türkiye ile çözmekte ısrar eden ve Avrupa’daki sınırların kapatılmasına karşı çıkan Merkel, ‘Ben bu konuda izlediğim yolun doğru olduğuna tüm gücümlle inanıyorum. B planım yok. Doğru bildiğim yolda devam edeceğim. Siyaset değişikliği yok’ dedi.

‘İşler Yavaş İlerliyor’

Türkiye’nin mülteci akınını kesmesi ve dış sınırların korunması durumunda Avrupa ülkelerinin bu planı inanacaklarını belirten Merkel, şöyle devam etti: ‘Ben de

bazen çaresizliğe kapılıyorum. İşler yavaş ilerliyor Avrupa’da birçok çatışan çıkar söz konusu. Tek yanlı sınırları kapatarak bu sorunun çözülebileceğine kimse inanmasın.” (Hürriyet, 1 Mart 2016).

Hürriyet gazetesinin “*Merkel’in kâbusu*” başlığıyla birinci sayfada yer verdiği ve yukarıda sunulan haber, Almanya Başbakanı Angela Merkel’in mültecilerin Avrupa sınırlarına kabul edilmesine dair yaptığı açıklamaları içermektedir. Haberin başlığında bir kâbustan söz edilirken haber metninde buna yönelik bir içerik kullanılmamıştır. Haber başlığı haberin görseline göndermede bulunmakta, Merkel’in yapmış olduğu açıklamayla doğrudan örtüşmemektedir. Avrupa’da çatışan pek çok çıkarın olduğunu ifade eden Merkel, mülteci meselesinde aslında Avrupa ülkelerinin temel sorununa işaret etmektedir. Avrupa kendi çıkarlarını korumak adına mülteci kabul etmeme konusunda daha ısrarcı davranmakta ve kapılarını mültecilere açmamaktadır. Kapıları zorlayan mültecilere büyük küçük demeden gaz bombasıyla müdahale ederek geçişlere izin vermemektedir. Merkel’in “önce göçlerin sebepleriyle mücadele etmek lazım” şeklindeki açıklaması ise üç maymunu oynamaktan başka bir şey değildir. Göçün sebebinin Suriye’deki iç savaş olduğu bilinmekte ve bu savaşın sona erdirilmemesi için uluslararası krizlerin kaşındığı dünyanın gözün önünde cereyan ederken, “bu insanlar neden göç ediyor, önce bunu çözelim” denmesi trajikomik bir değerlendirmedir. Merkel Türkiye’nin göçmen kabul etmesini doğru bulduğunu ve desteklediğini belirtirken, kendi ülkesine mülteci kabul etmek yerine Avrupa ülkelerine mülteci kabul ettirmenin yollarını aramaktadır. Avrupa’nın kapılarını kapatmasını korkutucu bulduğunu ve Yunanistan sınırında yaşanan, kapıları kırmaya zorlama hadisesini ise dikkat edilmesi gereken bir ayrıntı olarak sunmaktadır. Mültecilerin Avrupa sınırlarını izinli veya izinsiz geçmesi Avrupa açısından her iki koşulda da ürkütücü bir durumdur. Zira Avrupa kültürel ve sosyal dokusunu koruma konusunda oldukça muhafazakâr bir siyaset izlemektedir. Eğer mülteci olarak kabul edeceği bir kitle varsa onların maliyetini tek tek hesap etmekte, varsa değerli eşyalarına el koyarak ilticaya izin vermektedir. Aksi halde mülteci, Avrupa için toplumun yapısını bozan, adaptasyon sorunu mütemediyen devam edecek olan ayrık bir unsurdur. İnsan hakları konusunda dünyaya sürekli ders veren Avrupa, mülteciler söz konusu olduğunda sorumluluk kabul etmemekte ve mültecileri insan dışı bir unsur olarak kategorize etmektedir. Mültecinin yaşama hakkını

uyum problemleri üzerinden okumakta ve bu konuda alınabilecek en sert tedbirleri almaktadır.

3.2.7.4. Haber Görseli ve Analizi

Suriyeli mültecilerin uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olarak varsayıldığı ve dış politikada problem yaratan bir unsur olarak kabul edildiği yönünde yapılan haber görsellerinden dikkat çeken örnekler seçilmiş ve değerlendirmeleriyle birlikte aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.23. “Kapılar açılır”, Hürriyet, 26 Kasım 2016.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 26 Kasım 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, orta (manşet)
Başlık “Kapılar açılır”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Avrupa’ya mülteci resti”/ “Erdoğan, KADEM’in 2. Uluslararası Kadın ve Adalet Zirvesi’nin açılışında konuştu”
Gösterge 1 insan, bayrak, metin	Gösteren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, AB bayrağı, Türk bayrağı
Gösterilen	
Denotatif Anlam Cumhurbaşkanı Erdoğan, işaret parmağını bir hedefi gösterir biçimde bir yere yönlendirmiştir.	Konotatif Anlam Türkiye-AB ilişkileri ve mülteci meselesi ile ilgili yapılan haber, mavi zemin üzerine ana sayfadan manşetten duyurulmuştur. Başlık beyaz renkli, büyük ve kalın harflerle yazılmıştır. Sayfanın solunda Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın fotoğrafı; Erdoğan’ın baş hizasında, Türk bayrağı ile AB bayrağının birleştirilmiş görseline yer verilmiştir. Türkiye’yi temsil eder konumda olan Erdoğan’ın baş hizasındaki AB ile Türk bayrakları Türkiye’nin aklından geçen in hale AB üyeliği olduğuna göndermede bulunmaktadır. Haberin metninde AB’ye bir ikazda bulunan Erdoğan’ın beden dili de aynı şekilde, sağ elinin işaret parmağı havada, konunun muhatabını temkinli olmaya davet etmektedir. AB’yi ikaz ederken bir yandan da mültecilere kapıyı gösterir biçimde bir anlam da çıkmaktadır. Söz konusu rest Avrupa’ya çekilirken mültecilerin aradaki varlığı nesneleşmektedir.

Tablo 3.24. “Merkel’in Kâbusu”, Hürriyet, 1 Mart 2016.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 1 Mart 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, orta (manşet)
Başlık “Merkel’in Kâbusu”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Tel örgüleri geçtiler Yunanistan- Makedonya sınırında mülteciler dün tel örgüleri yıktı. Makedonya polisi göz yaşartıcı bomba kullandı. Çocuklar da tel örgülerin altından sınırı geçmeye çalıştı.”
Gösterge 2 insan, insanlar, tel örgüler, metin	Gösteren Angela Merkel, mülteciler, tel örgüler
Gösterilen	
Denotatif Anlam Sayfanın merkezinde, sınır kapılarını zorlayan iki yetişkin mülteci erkek ve arkasında kameralar; sayfanın sol alt köşesinde demir tellerin altından geçirilen iki mülteci çocuk ve onların geçmesine yardım eden bir yetişkin mülteci; sayfanın sağ üst köşesinde Almanya Başbakanı Angela Merkel’in görseli bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Türkiye ile AB arasında mülteci meselesi ile ilgili görüşmelere dair yapılan haberde, Yunanistan- Makedonya sınırındaki mültecilerin tel örgüleri yıkması görsele taşınmıştır. Haber birinci sayfadan manşetten duyurulmuş, başlık büyük ve kalın harflerle görsel üzerine ortalanmıştır. Sayfanın sağ üst köşesinde Merkel’in fotoğrafı ana görsel üzerine bindirilmiş, sayfanın sol alt köşesine sarı çerçeve içinde başka bir fotoğraf eklenmiştir. Ana görselde sınırdaki tel örgüleri zorlayan yetişkinler, alttaki görselde de tel örgülerin altından geçirilmeye çalışılan çocukların fotoğrafı bulunmaktadır. Merkel’in sayfaya konan görselinde yüz ifadesi, dalgın, düşünceli ve umutsuzdur. Habere atılan başlıktaki “kâbus” ifadesi ile uyumlu olacak biçimde seçilmiştir. Mültecilerin sınır kapılarını zorlayan görselle “Merkel’in kâbusu” ifadesi ve Merkel’in dalgın bakışları ortak bir kompozisyon oluşturmaktadır. Merkel’in fotoğrafının hemen altına “Çözüm için tek seçenek Türkiye” başlığı atılmış ve

	kırmızı ile renklendirilmiştir. Bu şekilde, mültecilerin Avrupa'nın sınırlarını zorladığı ve göçlerin yığınlar halinde yaşandığı bir durumda tek çözüm ülkesi olarak Türkiye'nin anılmış olmasına milli bir övünç göndermesinde bulunulmuştur. Merkel'in çaresizlik içindeki bakışlarının altına atılan başlıkta tek çözümün Türkiye olarak gösterilmiş olması, Avrupa'ya karşı Türkiye'ye güçlü bir pozisyon inşa etmektedir.

Tablo 3.25. “Ege’ye NATO gözetimi”, Hürriyet, 9 Şubat 2016.

Gazete Adı ve Tarih Hürriyet, 9 Şubat 2016	Haber Görselinin Konumu Sayfa 1, orta (manşet)
Başlık “Ege’ye NATO gözetimi”	Fotoğraf alt/ üst yazısı “Çankaya’dan Ankara’yı anlattı”/ “Başbakan Davutoğlu, Merkel’i Çankaya’da ağırlarken iki lider bir ara balkona çıkıp Ankara manzarasını izledi” (Karikatür içi) “-AB olarak göçün dışında kalamayız diil mi ama Sayın Davutoğlu... -Buyrun Sayın Merkel size mülteci reyonumuzu göstereyim!”
Gösterge 2 insan, 2 insan çizimi, market sepeti, metin	Gösteren Ahmet Davutoğlu ve Angela Merkel, Davutoğlu ve Merkel’i temsil eden karikatür çizim.
Gösterilen	
Denotatif Anlam Üstteki fotoğrafta Ahmet Davutoğlu eliyle Angela Merkel’e bir yeri işaret etmekte; alttaki karikatürde yine aynı ikili bulunmakta ve Merkel’in elinde bir alışveriş sepeti bulunmaktadır.	Konotatif Anlam Angela Merkel’in Ankara ziyaretini konu edinen haber, birinci sayfada manşetten duyurulmuştur. Mavi zemin üzerine tasarlanan haberin başlığı beyaz renkli, kalın harflerle, büyük biçimde yazılmıştır. Sağ üstte habere kullanılan görselde Ahmet Davutoğlu ile Angela Merkel bulunmaktadır. Davutoğlu gülümseyerek, sağ eliyle bir yeri işaret ederek Merkel’i muhtemelen manzara hakkında bir yeri anlatmaktadır. Merkel ise meraklı, ellerini kucağında kavuşturmuş ve ağzı yarı açık vaziyette dinlemektedir. Aynı ikilinin çizili bir karikatürü, sayfadaki görselin hemen altına konmuş olup, ikili arasında bir diyalog düşülmüştür. Merkel’in göçmen meselesi ile ilgili daha önceden yapmış olduğu bir açıklama, karikatürde Merkel’in konuşma baloncukuna yazılmıştır. Davutoğlu’nun cevabı ise

	“mülteci reyonunu göstereyim” şeklindedir. Üstteki fotoğrafta Davutoğlu'nun işaret eden eli, bu kez karikatürde arkasında birleştirilmiştir. Merkel'in pazara gider vaziyette cüzdanını kolunun altına koyup, elinde bir alışveriş sepeti taşıyor olması Türkiye ile Avrupa arasındaki mülteci pazarlığına işaret etmektedir. Davutoğlu'nun yanıtında geçen “mülteci reyonu” ifadesi ise mültecilerin uluslararası siyasette alınıp verilen, teşhir edilen, hakkında sayı verilen, hesabı tutulan ticari bir eşya gibi algılandığı yönünde fikir vermektedir. Merkel ile Davutoğlu'nun karikatürdeki kıyafetleriyle fotoğraftaki kıyafetlerinin aynı renk ve modelde olması, fotoğrafa bir nazirede bulunduğu işaretidir. Davutoğlu'nun fotoğrafta eliyle işaret ediyor olması ile karikatürdeki diyalog metni arasında bir uyum söz konusudur. Merkel'in fotoğraftaki endişeyle karışık meraklı bakışı da karikatürdeki diyalog metniyle uyum halindedir. İki görselin alt alta konumlandırılmış olması, aralarındaki bağlantıyı fark ettirmektedir. Suriyeli mülteci meselesinin iki ülke arasında pazarlık konusu edilmesini ve mültecilerin akıbetlerinin devletler arasındaki görüşmelere ve anlaşmalara bağlı olmasını, bu iki görsel oldukça açık bir biçimde resmetmiştir.

3.2.7.5. Tartışma

Uluslararası politika ve siyaset açısından bir sorun olarak varsayıldığı düşünülen Suriyeli mültecilerle ilgili incelenen haber örneklerinde tespit edilen ortak ve hâkim görüş, mültecilerin bir problem olarak algılandığı yönündedir. Suriye'de 2011 yılında patlak veren iç savaşın durulmaması ve Suriyelileri ülkelerinden göçe zorlayan bir hal alması, yaşananları sadece Suriye halkının problemi olmaktan çıkarıp bütün dünyayı ilgilendiren bir mesele haline getirmiştir. Yaşanan göçlerin yığınlar halinde olması, ülkelerin sınır kapılarının zorlanması ve deniz aşırı yolculuklarda gruplar halinde ölümlerin yaşanması, mülteci meselesinin dünya nazarında bir “istila” olarak algılanmasına yol açmaktadır. Sınır kapıları kitleler halindeki insanlarla dolu olan ülkeler ise bu durumda yeni stratejiler belirlemek zorunda kalıp, çıkarlarını koruma yoluna gitmektedirler. Mültecilerin büyük bir kısmının nihai hedefi Avrupa'ya ulaşmak olsa bile varış yolu Türkiye ve Türkiye'nin Ege sınır komşularından geçmektedir. Sadece ulaşmak istenen ülkeler değil, geçiş noktası olan ülkeler dahi bu durumu korkutucu bulmakta ve mültecilerin yıkıcı bir etkiyle geldiklerini varsaymaktadırlar. Böyle bir durumda her ülkenin çıkarı kendi iç dinamiklerine göre şekil almakta ve diğer ülkelerin çıkarlarıyla çatıştığı noktalar bulunmaktadır.

Türkiye'nin Suriyeli mültecilere ev sahipliği yapmasına minnettarlık duyulması, uluslararası camiada sorumluluk kabul eden ülke olan Türkiye için olumlu bir imaj

taşımanın ötesinde, tatlı dil ile yükü bir başka ülkenin omuzlarına bırakmanın da perdelemesidir. BM'nin Suriye meselesine ortak bir dünya duruşu geliştirmek ve ortak bir sorumluluk üstlenilmesi için girişimlerde bulunmak yerine, sorumluluğu üstlenen devleti tebrik etme kolaycılığında olduğunun da göstergesidir. Bütün dünyanın gözü önünde cereyan eden bir iç savaş söz konusu iken dünyanın önde gelen ülkelerinin buna sessiz kalmayı tercih edip, ortaya çıkan durumdan çıkar hesabı yapması ve işin insani boyutunu arka plana itmesi durumunda Birleşmiş Milletler'in konuya duyarlı yaklaşması beklenen bir davranıştır. Söz konusu iç savaş kendi sınırları içinde kalmamış, etkisi dünyaya göç dalgası şeklinde büyük bir hızla yayılmıştır. Böyle bir durumda, ülkelerin kendi çıkarlarını düşünmeleri ve mültecilerin ülkelere giriş yapmalarını sadece toplumsal ve ekonomik yönleriyle değerlendirmeleri insani ve vicdani bir tutum değildir. Mültecilerin haklarına ilişkin sadece duyarlılık mesajları içeren açıklamalar yapmakla yetinen Avrupa ülkeleri ve Birleşmiş Milletler sorumluluk üstlenilmesi durumunda açıkça “bu durum bizim menfaatlerimize ters” şeklinde beyanat verebilmektedir. Uluslararası camiada bir sorun olan mülteci meselesinin BM'nin bakış açısına göre, Türkiye tarafından “kucaklanması” BM'nin ve geri kalan dünya ülkelerinin söz konusu yükten kurtulmasını sağlarken, Türkiye'nin de bu sorumluluğa zaten çok istekli olduğu imajının yaratılmaya çalışılmasıdır. Türkiye'nin kapılarını mültecilere açması durumunda da minnettarlık bildiriminde bulunulması ise normaldir. Çünkü zaten üstlenilmek istenmeyen bir yükü bir başkası üstlenmiştir. Bu durumun siyasi bir krize dönüşmesi için ise Türkiye'nin üstlenmiş olduğu sorumluluktan vazgeçmesi yeterlidir.

Mültecilerin varlığı her ülke açısından maddi bir külfete yol açmakta ve himaye edilmeleri için ülkeler birbirlerinden maddi destek beklemektedirler. Hem barınma konusunda hem de maddi destek olma konusunda herhangi bir sorumluluk üstlenmeyen devletler olduğu gibi, “maddi destek bizden barındırma sizden” diyerek sorumluluğu başka ülkelere yükleyen devletler de mevcuttur. Mültecilerin dünyayı saran ve sarsan göç dalgası, pek çok ülkeyi tekrar tekrar toplantı yaparak ortak bir noktada buluşma gayreti içine sürüklemiştir. Yapılan toplantılarda, mülteci meselesini bir koz olarak kullanıp, ardıl çıkarlarını ileri süren devletler de sahada kendilerini göstermişlerdir. Tüm bu olan bitenin medya metinlerinde yer alma biçimi ise, incelenen gazeteler özelinde, her gazetenin bakış açısına göre bir şekil almıştır.

Gazetelerin konuyla ilgili tutumları, ülke içi siyasete bakış açılarıyla dış politikada siyasi liderlerin performanslarına yükledikleri anlamlarla paralel bir çizgi izlemiştir. Dış politikada atılan adımlar ne kadar başarılı ve tutarlı görülmüşse, mülteci meselesi ile ilgili haberlerin aktarım dili de ona göre şekil almıştır. Hürriyet gazetesi kategoriyle ilgili yer verdiği haberlerde daha ziyade aktarıcı dili kullanmış ve konuya çift taraflı bir bakış açısı sunmuştur. Attığı başlıklar dikkat çekici ve kısa ifadelerden oluşmaktadır. Posta gazetesi ise meseleye daha ziyade savaş siyaseti üzerinden yer vermiş olup, mülteci kriziyle ilgili uluslararası politik sorunları daha az gündeme getirmiştir. Sözcü gazetesi ise dış politika sorunlarını yurt içi siyaset üzerinden değerlendirme yoluna gitmiştir. Haberleri gündeme taşıırken kullandığı dil tahrik edici, yargılayıcı ve hüküm verici niteliktedir. Habere konu olan olayı aktarmaktan ziyade siyasilerin performanslarına karne çıkaran bir üslup hâkimdir.

Suriye meselesi, iç savaşın başladığı günden beri yazılı basında yer almış ve konuyla ilgili çok çeşitli haberler yapılmıştır. Konunun uluslararası zemine taşınması ise göç dalgasının hızla yayılmasıyla gerçekleşmiştir. Suriyeli mültecilerin dünya üzerindeki hareketliliği, her yönüyle korkutucu bir durum olarak yansıtılmış ve devletlerarası bir kriz sebebi olarak aktarılmıştır. Söz konusu haberler uluslararası platformda gündemi uzun süre işgal eden içerikler olup, mültecilerle ilgili büyük çoğunlukla “kriz” sözcüğüne yer verilmiştir. Devlet liderlerinin ve siyasi otoritelerin açıklamaları sıkça gündeme taşınmış ve gazete sayfalarında genişçe yer verilmiştir. Mültecilerin uluslararası düzeyde pazarlık konusu olmaları, devletlerin çıkarlarıyla örtüştüğü oranda kabul görmeleri ve üzerlerinden siyasi hamlelerin yapılmasına ilişkin haberlerin yazılı basında sıkça yer almış olması, söz konusu kategorinin varsayımını doğrular türden bir veri sunmaktadır.

Çeşitli sebeplere bağlı olumsuz yaşam koşulları, bir yandan milyonlarca insanı yer değiştirmeye zorlarken öte yandan yaşanan bu hareketlilik devletlerin geliştireceği politikalar arasında göçlere de özel bir yer ayırmalarına neden olmuştur. “Sıfır göç” hedefiyle göçmen karşıtlığı fikrini savunan ülkeler, dünyanın geldiği noktada göçlerin kaçınılmaz olduğunu ve bu hedefin “bir düşten öteye gitmediğini” fark etmektedirler (Minc, 1995: 121). Minc’in düşüncelerinden hareketle, finansal krizler, doğal afetler, küresel ısınma ve iklim değişikliği ve buna bağlı olarak canlı türlerinin yok oluşunun biyolojik çeşitlilik ve besin zinciri üzerindeki olumsuz etkileri, kuraklık ve açlıkla baş

edemeyen insanlar ile savaş ve çatışmalar nedeniyle hayatlarını sürdüremeyen insanların kitleler halinde başka ülkelere göç etmeleri ve bunun ortaya çıkaracağı “demografik düzensizlikler” modern dünyanın taşıdığı riskler olarak sıralanabilir. Yerinden oynayan kitlelerin hareketliliğinin altında yatan ilk neden olarak küreselleşme sorgulanmakta ve küresel problemler bu bağlamda değerlendirilmektedir. Güvende olma arzusu, mülteci olsun/ olmasın insani bir gereksinimi olduğundan, mülteci kendisine güvenilir bir liman ararken mülteciyi karşılayan ülke ise kendi iç güvenliğini hesap etmektedir. Göçmenlere yönelik devletlerin uyguladığı politikalar “yabancı düşmanlığını kamu düzeni ve güvenlik” endişesi üzerinden yeniden inşa etmekte ve yasal ve toplumsal olarak devamlılık sağlayacak bir düzen oluşturmaktadır (Özer, 2015: 16). Göçmenlerin ülkedeki varlığı, istikrarı bozma tehlikesi taşıyan bir unsur olarak değerlendirildiğinden alınan tedbirler düzeni koruma veya tesis etmeye yöneliktir. Siyasi propagandaların bir malzemesi haline gelen ve medyatik içeriklerde reyting oranlarına etki eden bir içerik olan mülteci meselesi, nihayete erdirilemeyen bir tartışma konusu olarak varlığını korumaktadır.

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

“Güvensizlik Odağında İletişim: Mülteci Sorununun Ulusal Yazılı Basındaki Temsiline Bauman’cı Bir Yaklaşım” başlığı altında incelenen bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmada, insanlıkla birlikte var olan göç kavramı, Zygmunt Bauman’ın eserlerinde sıklıkla yer verdiği güven ve güvensizlik ekseninde tartışılmıştır.

İnsanın temel gereksinimlerinden olan güven duygusu, yaşam kalitesini etkileyen bir role sahiptir. Bu duygunun tümleyenlerine odaklanılan çalışmanın birinci bölümünde, “güvensizlik, kaygı, korku, risk” gibi kavramlar psikolojik, ontolojik, antropolojik ve sosyolojik olarak irdelenmiştir. Güven kavramına kuş bakışı bir harita çıkarılan bölüm, güven ilişkilerinin parçalanmasına götüren nedenlerin sorgulanmasıyla devam etmiştir.

Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde önemli bir basamağa oturttuğu güven duygusu, Freud’un “Uygarlığın Huzursuzluğu” eserinin ışığında, bir gereksinim olması yönüyle ele alınmıştır. Güvende olma arzusu insanla birlikte var olmuş ve devir değiştikçe önemi de artmıştır. Sosyalleşme ihtiyacıyla dünyadaki serüvenine başlayan insanoğlu, avcılık ve toplayıcılık dönemlerinden başlayarak, günümüze dek, zaman içerisinde giderek daha büyük ve daha karmaşık hale gelen sosyal gruplarda yaşamaya çalışmıştır. Bilgiye erişim imkânının artması ve teknik olanakların yaygınlık kazanması, uygar toplulukları şekillendirmiştir. Toplumsal yapıyla birlikte değişen bilim ve teknik olanakları, insana çeşitli fırsatlar sunduğu gibi, iletişim kurma biçimlerini de güncellemiş ve yeni dünya düzenine ayak uydurmaya çalışan insanı modern sıkıntılarla da tanıştırmıştır. Özellikle teknolojik devrim sonrasında sürat çağıyla birlikte, bir parça özgürlük ve mahremiyetten ödün vermeden elde edilemeyen güvenlik olanakları veya hayatı kolaylaştırmayı vaat eden pratik çözümler, modern dünyanın sunduğu imkânlar olarak kabul edilirken, birtakım değerler kanıksanmış bir biçimde gözden çıkarılmaya başlanmıştır.

Modern insanın en büyük çıkmazlarından biri olan “kaygı ve stres”, çok çalışıp kazancını harcama fırsatı dahi bulamayan, az kazanıp geçim sıkıntısı içinde olan, yaptığı işi yalnızca bir kazancı olması duygusuyla yapan, işine karşı ahlaki ve duygusal bir bağ taşımayan, kalıp yargılar tarafından sürekli kontrol edilen, ürettiği değer farkında olmayan veya umursamayan modern bireylerin en temel problemi haline

gelmiştir. Sahip olduklarını artırma kaygısı, modern insanı daha endişeli ve gününe yabancı hale getirirken, öte yandan geleceğe de korkuyla yaklaşan bir hale sürüklemiştir. İnsani ilişkilerden ve toplumsal hayattan koparak uzaklaşan bireyler, hırsları, tutkuları ve korkuları sebebiyle yalnızlaştıkça, iç dünyalarında taşıdıkları derin kaygı ve endişe yüzünden sonu olmayan bir korku döngüsüne kapılır olmuşlardır.

Modern toplumsal yaşamda güven ilişkilerinin kırılma noktalarına işaret edilmiş ve “*anomi, yabancılaşma, yapay risk*” kavramları ayrı başlıklar altında ele alınmıştır. Tekniğin olanaklarıyla meşgul olan modern insan bu gelişmelerin sonucunda artık yavaş yavaş kendinden uzaklaşmaya başlamıştır. Gelişen dünyanın sunduğu bilgi ve teknolojilere bağlı olarak modern toplumlarda risk duygusunun yanı sıra yapay risklerin çoğaldığını savunan Ulrich Beck, Anthony Giddens, Frank Furedi, Niklas Luhmann ve Deborah Lupton gibi pek çok bilim adamının konuyla ilgili görüşlerine çalışmada yer verilmiştir. Ulrich Beck’in modern dünyanın bir sonucu olarak adlandırdığı “risk toplumu” kavramı, Batı medeniyetine hasredilmiş olsa da, küreselleşme neticesinde bütün dünyayı ilgilendiren bir durum haline gelmiştir. Francis Fukuyama da dünyayı saran hastalıkların ve felaketlerin, geleceğe yönelik belirsizlik duygusunu beslediğine dikkat çekmiştir.

Gitgide yalnızlaşan birey korkularıyla yeni bir dünya inşa etmiş ve yaşamını sürdürmesinin önünde engel teşkil eden toplumsal risklere karşı çeşitli tedbirlerin arayışına girmiştir. İnsan ilişkilerinin kopmaya hazır hale gelmesi, sakınım ilişkilerinin yaygınlaşması, “yabancı, öteki, dışarıklı” gibi sıfatların yaygınlaşması ise bakışları yeniden güven duygusuna çevirmiştir. Çünkü güvenin sorgulandığı bir toplumda birlik, beraberlik duygusu azalacak ve ortak paylaşımlar en aza inecektir.

Sadece toplumsal ilişkilerin seyrelmesi değil, savaş, çatışma, şiddet olayları, kuraklık, kıtlık gibi felaketler ve doğal afetler de insanı başka bir sorun olan göçe zorlamaktadır. Medyanın abartılı gösterdiklerinin yanı sıra, realitede derin izler bırakan, geniş ölçekli göçler ve sürgünlerle sonuçlanmış, büyük yıkımlara sebep olan doğal afetler, savaşlar ve felaketler de söz konusudur. Bu tip olaylar yaşanıp üzerinden zaman geçse dahi insan belleğinde unutulmazlar klasörüne kaydedilmekte, yol açtığı tahribat ise kimi zaman tedavi edilemez nitelikte olabilmektedir. Tüm bunlar yüzünden yerleşik oldukları ülkelerden ayrılan insanlar, güvenli bölgelere dalga dalga akın ederken; bu

durum güven konusunu daha yüksek sesle konuşulur hale getirmiştir. Zira kitlesel yer değiştirme hareketi, toplumların demografik, sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı ile bunların gelişim süreçlerini şekillendiren oldukça etkin bir süreçtir. Göçmenler gittikleri yerlere kendi bölgelerinin kültür ve alışkanlıklarını da taşıdıkları için, göç edenlerle göç edilen yerlerin vatandaşları arasındaki iletişim ve etkileşim sonucu kültürel bir değişim süreci yaşanmaktadır. Bu da ontolojik güvensizlik duygusunun yükselmesine neden olmaktadır.

Çevresini kuşatan ekonomik, ekolojik, siyasi, sosyal vb. pek çok tehditle baş etmeye çalışan insanın güvenlik mülahazası ve risk algısı, büyük ölçüde içinde bulunduğu koşullara göre biçim kazandığı gibi maruz kaldığı medya içeriklerinin niteliğine ve yer alma biçimine göre de değişiklik göstermektedir. İnsanın güvensiz hissetmesine neden olan bir faktör olarak medyanın rolü ise Gerbner'in "*Vasat Dünya Sendromu*" varsayımı üzerinden değerlendirilmiş ve birinci bölümün iletişimsel yönüne katkı olarak sunulmuştur. Özellikle 11 Eylül saldırısının güven algısındaki bir kırılma noktası olduğu hesaba katılacak olursa, terör eylemlerinin medyada yer alma biçimiyle halkın istenilen yönde kanalize edilebileceği açıkça görülmüştür. Televizyonda şiddet sorunu, kamuoyunda sürekli kendine yer edinen bir konu olduğundan, özellikle 1960'ların sonu ve 1970'lerin başında adından sıkça söz ettirmiştir. Bu doğrultuda Gerbner'in de çok uzun yıllar süren *Kültürel Göstergeler Projesinde* ilk olarak şiddet konusuna eğildiğini görmekteyiz. Televizyonda gösterilen şiddeti ele alırken konuya farklı bir yaklaşım içinde olan Gerbner, şiddet ve sembolik çevrenin yinelenen birçok farklı yönü hakkında 30 yıllık profiller oluşturmuştur. Araştırmanın mesaj içerikleri verilerine göre şiddet uygulayanlardan çok şiddete maruz kalanlar televizyonlarda daha fazla gösterilmekteydi. Buradan yola çıkan Gerbner, çok sayıda izleyicinin şiddet sahnelerini taklit etmekten ziyade kendilerini şiddete maruz kalanlar ile özdeşleştirdiklerini daha olası bir ihtimal olarak ele almıştır. Gerbner'e göre televizyondaki şiddet, onu uygulayanları yetiştirmek ve toplumsal düzeni tehdit etmek yerine güç sahiplerinin güçlerini gösterdikleri ve bu gücün ortaya çıkardığı statükoyu koruyan bir düzen inşa etmektedir. Tüm bunlardan yola çıkarak televizyonun insanlarda güven duygusunu tesis etmek yerine tam tersi korku ve endişe yaratarak, güvensizlik duygusunu ortaya çıkaran bir atmosfer oluşturduğunu söylemek mümkündür. *Vasat Dünya Sendromu* her ne kadar televizyon yayınlarının çözümlenmesi sonucu ortaya

çıkılmış güven problemine işaret eden bir durum olsa da bu sendromun oluşmasında gelişen ve sürekli güncellenen diğer tüm medya organlarının da yadsınamaz bir payı vardır. Bu sendrom kendini sosyal ilişkilerin zayıf olduğu, doyumların sosyal ilişkiler yoluyla değil de “vekaletsel deneyim” yoluyla elde edilmeye çalışıldığı toplum katmanlarında daha çok görülmektedir. Kişinin medya içeriklerine maruz kalmasına doğru orantılı olarak artan bir güvensizlik ve tedirginlik hissi söz konusudur.

Modern dünya, sunduğu çeşitli kolaylıklara karşılık birliktelik, aidiyet, mahremiyet, samimiyet ve yakınlık gibi duyguları bireyin ve toplumun elinden almış, yerine yalıtılmış toplumsal bir hayat, birbirine ve kendilerine yabancılaşmış kalabalıklar, kopma noktasına gelen aile bağlarını bırakmıştır. Modern dünyanın riskleri sadece yaşanacak felaketlerle hayatın akıp giden rutininin yıkılması değil, küresel ölçekte yaşanabilecek olan krizler, uluslararası anlaşmazlıklara bağlı gelişebilecek ani kaoslar, fikri ayrımlara ve siyasi gelişmelere bağlı olarak patlak verebilecek isyanlar, iç çatışmalar, ekonomik krizler ve benzerleridir. Bireyin ait olduğu toplumdan soyutlanması, dışlanması veya reddedilmesi, yaşanan felaketlere bağlı olarak yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalması, yeni bir başlangıç yapabilmek için başka bir ülkeye göç etmesi ve göç ettiği ülkede toplumsal kabul ve uyum problemi yaşaması gibi ihtimaller ise bireysel düzeyde yaşanan endişelerdir.

Yeni dünya koşullarında tüm bu endişe ve korkulara bireysel, toplumsal ve kamusal tedbirler alma gerekliliği doğmaktadır. Kaygıların esir aldığı toplumsal refah ve huzur şekil değiştirerek bireyler arası ilişkilerin dengede götürülmesine ihtiyaç duymayan bir düzeye ulaşmış, yakın ilişkiler rafa kaldırılmış; güven ve samimiyet yasalar ve kanunlar tarafından düzenlenen, evrak üstünde idealize edilen birer veriye dönüşmüştür. Mevcut koşullara yönelen her türlü tehdit, kendini güvene alma refleksini doğurmaktadır. Günlük rutini bozan veya bozma tehlikesi taşıyan her türlü uyaran, modern insanın sadece konforunu değil emniyette bulunma hissini de etkilemektedir. Düzeninin bozulma riski karşısında, içinde bulunduğu koşulları sağlama alma ve muhafaza etme eğiliminde olan modern birey, bir yandan da küresel koşulların takibindedir. Bu gidişata uyum sağlamak için bu toplumun yerlisi olmak ve içine doğmak, içinde büyümek bireyden beklenen bir diğer ön koşuldur. Zira bu toplumun yabancıları, düzene ayak uyduramadığı gibi gidişatı da olumsuz yönde etkileyeceğinden endişe edilen bir unsurdur. Aynı çevrede yaşayan insanların geliştirmiş olduğu bağlar,

birbirlerine duydukları itimat duygularına etki etmekte ve bu bağların gelişimi toplumsal uyum ve biraradalığın sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Modern dünyadaki güven ilişkilerinin değişen yapısı, yabancıların toplumsal varlığının algılanma biçimini de değiştirmiştir. Toplum içerisinde güvensizliğin öznesi olarak işaret edilen, “sonradan gelen”in baskın kimliği zamanla silikleşmiştir. Çünkü gruplar dağılmış, meraklı kolektifler yerini bireysel duruşlara bırakmış ve artık herkes birbiri için yabancı potansiyeli taşımaktadır.

Modern öncesi dönemde yabancıların merak edilen, sorgulanan, kabul edilmese de incelenip araştırılan kimliği, modern toplumlarla birlikte kendisinden uzak durulan, kayıtsız ve ilgisiz yaklaşılan bir şekle dönüşmüştür. Her dönem, nasıl yabancıyı kendi koşullarından ortaya çıkarıyorsa yabancıya alınan tavır da devrin koşullarına göre oluşmaktadır. Günümüz dünyasında yaşanan göçler ise bu devrin cüzamlıları olarak algılanmaktadırlar. Yabancı her ne kadar toplum içindeki öğelerden biri olsa da toplum, yabancıyı kendisine ait, kendi içinden çıkmış bir unsur olarak görmez. Yabancıyı bize yakın kılan onunla aramızda milli, manevi, kültürel veya toplumsal statü benzerliklerini hissediyor oluşumuzdur. Bu benzerlikleri ne kadar yakın hissederseniz o kadar yakınımızda, ne kadar uzak hissediyorsanız o kadar uzağımızda konumlandırırız. Başka bir toplumsal yapıdan göçüp gelen yabancıların, içinden çıktığı yaşam düzeni, sonradan dâhil olduğu toplumla benzerlik gösterse bile, dâhil olduğu toplum onu kendi düzeninin bir parçası olarak kabullenmekte zorlanır. Bir metropolden çıkıp başka bir metropole yerleşse bile, yabancı gittiği metropole sonradan dâhil olan unsur olduğu için, “alt sınıf” muamelesi görecektir.

Ülkeye gelen yabancıların önünde sonunda devletin işleyen sistemini aksatmalarından, ülkenin huzurlu ortamına zarar vermelerinden korkulmakta ve sosyal güvenlik hizmetlerine, devletin ekonomisine kayıplar yaşatacağı düşünülmektedir. Korkuları dolayısıyla kalabalıklarla irtibattan kaçınırken “yabancı” veya “öteki” olmaktan kurtulamayan bireyler, tekinsiz bir ortamın olumsuz etkilerinden uzak durmaya çabalarken de kendileri “tekinsiz” olarak anılmaktadırlar. Bireysel risklerin yanı sıra bölgesel, ulusal ve küresel riskler de bireyin yaşam koşullarını olumsuz yönde etkileyecek, toplumsal krizlere yol açabilecek ve ülkeler arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyebilecek nitelikte geniş çaplı tehlikelerdir. Bu riskler karşısında bireyin yarını

hakkında büyük endişeler taşıması ve her adımını hesap ederek atması kaçınılmaz bir durum olarak belirmektedir.

Toplumsal endişelerden arınmak için güvenliğin sağlanması gereklidir. Ve devletler de varlıklarını sürdürebilmek için çeşitli güvenlik tedbirleri almayı bir zaruret olarak görürken diğer taraftan bireysel özgürlüklerin ihlal edilmemesi için çevresel tedbirlere de başvurumaktadırlar. Ülkesinde yaşayanlara vatandaş olanlar ve olmayanlar şeklinde yasal statü vererek içeridekiler ile dışarıdakiler arasında bir ayırım yapmaktadırlar. Ülkeler, mülteci, sığınmacı gibi yerlerinden edilmişlerin kabulünde ülke içindeki dengeyi korumak ve toplumsal düzeni sarsmayacak biçimde bir koruma imkânı sağlamak ve olası çatışmaları engellemek gibi sorumluluklar yüklenirler. Çünkü kamusal düzeni tesis etmek için önce kamunun vicdanını rahatlatmak gereklidir. Uluslararası politika ve insan haklarının bir gereği olarak koruma sağladığı göçmenlere ülke içi siyasi dengeleri bozmaksızın bir düzenleme yapması devletin egemenliğini ve güç dengelerini muhafaza etmesinin de bir önkoşuludur. Ayrıca sosyal yaşamın korunması için alınan tedbirler sadece devlet eliyle olmayıp, özel sektörün işleyişi içerisinde de kişisel yaşam konforunu sağlamaya yönelik, hayatı garanti altına almanın çeşitli yolları mevcuttur. Özel ticari sigorta şirketleri, kasko firmaları, herhangi bir hak veya mal kaybı durumunda zararın temin edilmesi için yapılan sözleşmeler vs. bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Finansal krizler, doğal afetler, küresel ısınma ve iklim değişikliği ve buna bağlı olarak canlı türlerinin yok oluşunun biyolojik çeşitlilik ve besin zinciri üzerindeki olumsuz etkileri, kuraklık ve açlıkla baş edemeyen insanlar ile savaş ve çatışmalar nedeniyle hayatlarını sürdüremeyen insanların kitleler halinde başka ülkelere göç etmeleri ve bunun ortaya çıkaracağı “demografik düzensizlikler” modern dünyanın taşıdığı riskler olarak sıralanabilir. Çeşitli nedenlere bağlı olarak yaşanan küresel hareketliliğin, mesafelerin kısalıp, sınırların ortadan kalktığı algısını hâkim kılmasıyla birlikte özellikle göçmenler için yaşanabilecek olan her yer, varılabilir birer hedef olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Yeni bir düzen kurabilmek için uzun yolculuklara çıkan yerinden edilmişler, varış noktalarında da alınan bir dizi önlem ve düzenleme ile karşılanılmaktadırlar. Kentlere dâhil olan küresel mülteciler sebebiyle ortaya çıkabilecek sorunlara alınan önlemler, birer “düzen sorunu olarak değil de bir risk sorunu” olarak ele alınmaktadır. Çünkü yabancı sıfatıyla topluma karışan mülteciler belirsiz ve kategori dışı bir varlık olarak anılmaktadırlar.

Göç ve küresel politikalar güvenlik bağlamında en sık değerlendirilen konulardandır. Uluslararası göç konusu her şeyden önce devletler için bir sınır problemi olarak kabul edilmektedir. Ulus aşırı risk ve tehditler, adını “göç meselesi” olarak güncellemiş ve devletler önlem alınması gereken konulara bu başlığı da eklemişlerdir. Yaşanan zorunlu kitlesel göçler, ülkelerin sınırlarını şeffaf yüzeylere ve geçirgen çizgilere dönüştürmüştür. Ülkesindeki savaş, çatışma ve kargaşa ortamından kaçan göçmenler geniş kitleler halinde başka ülkelere doğru akın ettiklerinden, vardıkları yerlerde gettolaşmaya başlamakta, hatta kendilerine mahsus mahalle ve bölgeler oluşturmaktadırlar. İklim değişikliği neticesinde dünyadaki kıtaların yer değiştireceği ihtimalleri konuşulurken, Ortadoğu’da yaşanan iç çatışmalar ve buna bağlı olarak yaşanan göçler, kıtaları fiziksel olarak yerinden etmese de kıtaların sınırlarını değiştirmeye başlamıştır. Yükselen dünya ısısı nasıl kutupları eritiyorsa, iç savaşların ve bunlara yapılan dış müdahalelerin yükselttiği hararet de ülkelerin sınırlarını eritmeye başlamıştır. Doğu batı ayrımı harita üzerinde coğrafi bir nitelendirme olarak kalmıştır. Doğulu batıda yaşam sürme çabası güderken, batılı ise doğuda çıkarları için mesai harcamakta ve barış ve güven ortamını hazırlamak için askeri gücüyle varlık göstermektedir. Yaşanan siyasi gerilimler ülkeleri komşularıyla karşı karşıya getirmekte, bu durumdan olumsuz yönde etkilenen halk ise yaşamını sürdürebilmek için uzun yolculukları göze alarak yurtlarını terk etmektedirler. Bu duruma yakın tarihli, en iyi örnek olarak gösterilebilecek yer Ortadoğu ve çevresinde yaşanan siyasi ve askeri gerilimlerdir. Filistin, Irak ve Suriye’de yaşanan ve bir türlü durulmayan iç çekişmeler ve bunlara çeşitli Avrupa ülkeleri ile Amerika ve Rusya’nın müdahil olma eğilimleri bölge halkını eriyen bir buz kütesine çevirmiştir.

Birinci bölümün sonunda küresel mülteciler, sınır ihlalleri, göçmen meselesi genel alan yazın çerçevesinde tartışılmış ve dünyadaki mülteci krizine genel bir bakış sunulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise “*Bauman Perspektifinden Güven İlişkilerinin Göç Olgusu ve Mülteciler Açısından*” değerlendirmesi yapılmıştır. Zygmunt Bauman’ın eserlerinde sıkça yer verdiği kavramlar ekseninde kurgulanan bölüm, göç, güvenlik ve mülteci odağında incelenmiştir. Bauman’ın söz konusu problemleri ilk eserinden son eserine değin vurgulamış olması ve göçmen konusuna özel olarak duyduğu hassasiyet çalışmanın bu bölümünün içeriğini belirlemede yardımcı bir rol üstlenmiştir.

“*Müphemlik, akışkanlık, cemaat, postmodern etik, öteki, yabancı*” gibi kavramlar Bauman’ın öne çıkan eserlerinin ışığında ele alınmıştır. Bauman’ın kavramlarından hareketle oluşturulan bu bölümde sunulmaya çalışılan, göç ve mülteci meselesinin genel bir resmini çizmektedir.

Mülteci, “*müphem*” bir varlıkla topluma karışmakta; “*akışkan*” yapısıyla sınırları aşarak bir insan seli oluşturmakta; güvenliğini sağlamak için “*neo cemaatler*” kurmakta veya bunlara sığınmakta; küresel bir tedbir olarak kendileri için inşa edilen “*konteyner kentlerde*” kalmaktadır. Mültecinin bu hali “*postmodern bir huzursuzluğa*” neden olurken, varlığı “*öteki*” sorunsalı üzerinden irdelenmektedir. “*Arındırılmış toplum*” düşüncesiyle varlığı toplumdan tecrit edilen mülteci, “temizlik operasyonları”nın kurbanı olmamak için de görünmez olmaya razı olmaktadır. Bir yandan göçlere neden olan eşitsiz toplum yapısı ve adaletsiz düzen anlayışı, öte yandan da göçüp gelmiş olana yeni bir “*adaletsiz düzen*” sunmaktadır. Her zaman toplumun ötekisi olan ve “dışarıdan gelen” olarak kalan mülteci, hakları korunduğu zaman “şımaran”, gitmesi istendiği zaman “dışlanan”, “uslu durması” istendiği zaman “baskı kurulan” olarak var olmaktadır. Zamana, yere, muhatabına göre kimliği değişen mülteci, vatandaşlık haklarından faydalanamadığı için “birey” olarak dahi kabul edilmemektedir.

Bauman, taşıdığı kimlik dolayısıyla dışlanan özneye karşı büyük bir hassasiyet göstermektedir. Holocaust kavramına farklı bir bakış açısına sahip olan Bauman, Holocaust’un sadece “Yahudi istemezliği” olarak görülmesinin eksik olduğu inancındadır. Her toplumun kendi içinden çıkan yabancılar ve onları dışlama pratiklerinin de Holocaust’un devamı olduğunu ifade etmektedir. Evrensel bir düzensizleşmeden söz eden Bauman, küresel çapta gerçekleşen ahlaki körlüğe, sınırsız özgürlüklere, güvenlik ağlarının darmadağın edilişine, kutuplaşmalara ve eşitsizliklere işaret etmektedir. “Bir zamanlar kesinliğin arandığı yerlerde bugün geçerli kural kumardır ve azimle hedefe koşmanın yerini risk alma almıştır” diye yeni düzenden yakınan Bauman bu durumu, “kişinin kendi yaşam çizgisini resmedeceği dayanıklı bir tuvalden eser yok” şeklinde özetlemektedir. Geliştirilen pek çok stratejiye rağmen kent yaşamından tamamen uzaklaştırılamayan bu göçmenler, hükümetler tarafından mümkün mertebe görünür olmaktan uzak ve yalıtılmış muhitlere kurulan çadır kentlere toplanmaktadırlar. Bu uygulama, “göçmenlerin ülkenin ekonomik yaşamına katılamayacakları ya da katılmak istemedikleri inancını gerçek bir kehanete dönüştüren

bir adım” olarak değerlendirilebilir. Zira “sığınma talebinde bulunanların suç işleyen olmaktan çok suça maruz kalma ihtimalinin daha fazla” olduğu inancından hareketle bu politikalar izlenmektedir. Kendi ihtiyaçlarına odaklanmış ve kişisel konforuna odaklanmış bireyler için göçmenlerin yurt içindeki varlığı, huzur kaçıracı bir görünüm sunarken bireyin anlık zevklerine ket vuran bir durum arz etmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise göçlerin ve göçmenlerin neden olduğu varsayılan güvensizlik algısının yazılı basına yansımaları Suriyeli mülteciler odağında analiz edilmiştir. Suriye’deki iç savaştan sonra yaşanan göçler, dünya gündeminde önemli bir konuma sahip olmuştur. Suriyeli mülteciler çeşitli ülkelere doğru kitleler halinde karadan, denizden yol almaya başlamışlardır. Bir kısmı hedefine varmış, bir kısmı yolda hayatını kaybetmiştir. Yaşanan bu hadiseler yazılı, görsel ve işitsel yayın organlarınca sıkça gündeme getirilmiş ve mülteci meselesi özel bir konu başlığı olarak yer almıştır.

Çalışmada Suriyeli mültecilerin yazılı basında yer alan temsillerinin güvensizlik algısına etki eden bir faktör olup olmadığına ortaya koyulması amaçlanmıştır. Suriye’nin sınır komşumuz olması nedeniyle, Suriyeli mültecilerin ilk uğrak noktasının Türkiye olması, ülke içinde siyasal, sosyal ve iktisadi açıdan konuyu tartışmaya açmıştır. Bu çalışma ile Suriyeli mülteciler hakkında yapılan haberlerde, Suriyeli mültecilerin güvensizlik algısı yönünden ne şekilde algılanıp ne şekilde temsil edildiklerinin tespiti sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ana ekseninde güvensizlik duygusu bulunduğu ve Zygmunt Bauman’ın çalışmalarının mihenk noktasında göçmen kavramının bulunmasından dolayı bu çalışmada incelenen haberler, yalnızca Suriyeli mülteciler ile sınırlandırılmıştır. Suriye savaşına ilişkin siyasal ve askeri haberler ile başka milletlere ait mültecilere ilişkin haberler çalışmanın kavramsal ve kuramsal bütünlüğünü korumak adına kapsam dışında tutulmuştur.

Göç, göçmen, mülteci ve güvensizlik kavramları ekseninde ve Suriye özelinde haberlerin tespit edildiği gazeteler, ana akım medyada en fazla okunan ilk üç gazete olan Posta, Sözcü ve Hürriyet gazeteleri olarak belirlenmiştir. Dönemsel sınırlılık olarak ise Suriye savaşının başladığı dönem olan 2011 yılı Mart ayı başlangıç noktası seçilmiş, çalışmanın yapıldığı takvim esas alınarak 2018 yılı Haziran ayı ise bitiş noktası olarak

belirlenmiştir. Söz konusu gazeteler yayınladıkları ekleriyle birlikte günlük olarak incelenmiştir. 7 kategori belirlenmiş ve tespit edilen bu haberler kategorilere göre bir dağılıma tabi tutulmuştur.

Gazete haberlerinin görsel içerikleri göstergebilimsel yöntemle, metin içerikleri ise söylem analizi aracılığıyla incelenecektir. Yapılan bu çalışma ile Suriyeli mültecilere ilişkin genel kanaatin ne yönde olduğuna dair iletişimsel ve sosyolojik bir tespit ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayı diğerlerinden ayıran unsur, güven ve güvensizlik meselesini genişçe inceleyip, bu kavramlar bağlamında kuramsal temelini sosyolojik bir bakış açısıyla tesisi etmesi ve medya metinlerini bu dayanaklar ışığında ele alıyor olmasıdır. Çalışma sadece medya metinlerinin çözümlemelerine dayanmayıp, kuramsal olarak da sosyolojik bir analiz ortaya koymaktadır. Suriyeli mültecilere ilişkin genel kanaatin ne yönde olduğuna dair iletişimsel ve sosyolojik bir tespit ortaya koymaktadır.

Tespit edilen haberler, 7 kategori altında incelenmiştir.

“Toplumsal Dokuya Adapte Olamayan ve Kültürel Değerlere Tehdit Oluşturduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili” Posta, Sözcü ve Hürriyet gazetelerinden, toplamda 53 haber tespit edilmiş ve en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme yöntemleri ile değerlendirilmiş, her kategorinin sonunda, tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair incelenen haberlerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Gazeteler göçün ilk başladığı dönem olan 2012-2014 yılları arasında mültecilerle ilgili haberlerde daha ılımlı ve korumacı bir dil kullanırken, mülteci sayısının artış gösterdiği 2016 yılından sonra haber dilinde fark edilir bir değişme yaşanmıştır. Bu tarihten sonraki haberler endişe yüklü, mültecilerin akıbeti hakkında kaygılı ve onları ülke ekonomisine bir yük, toplumsal yaşam için bir tehdit, gelecek için bir risk olarak görmektedir. Posta gazetesi mülteciler ile ilgili haberleri daha trajik bir dille aktarırken, Sözcü gazetesi bu durumun sorumlusu olarak siyasi mekanizmaları işaret etmekte ve katı ve sert bir tutumla eleştirmektedir. Hürriyet gazetesi ise daha ziyade özel haber şeklinde konuya eğilirken, detay hikâyeler yakalama peşindedir. Mültecilerin kent hayatına akın ettikleri, şehrin görüntüsünü bozdukları, yaşamın gidişatını etkiledikleri yönünde yapılan haberlerde, olumsuz ve dışlayıcı bir dil kullanılmıştır. Mültecilerin büyük şehirlerde ve büyük

şehirlerin gözde semtlerinde varlık göstermeleri, kabullenilemez bir durum olarak aktarılmıştır.

“Ekonomik Olanaklara Tehdit Oluşturduğu ve Ülke Ekonomisine Yük Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili” ise toplamda 66 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. İncelenen haber örneklerinde, mültecilerin ekonomik bir tehdit oluşturduğuna dair bir kabulün bulunduğu tespit edilmiştir. Mültecilerin devletin sırtına binen bir yük olduğu, olası ekonomik atılımlara bir engel teşkil ettiği, ülkenin kendi vatandaşlarının erişebileceği fırsatlara mani oldukları iması yapılmıştır. Mültecilerin yiyecek, giyecek, eğitim, sağlık ve barınma gibi ihtiyaçlarının temin edilmesinin yüksek maliyetli bir gider olduğu rakamsal verilerle duyurulmuş ve çeşitli periyotlarla bu türden haberler tekrarlanmıştır. Suriyeli mültecilerin sadece yol açtıkları masraflar değil aynı zamanda kurmuş oldukları işler ve çalışmış oldukları sektörler de elden giden alanlar olarak görülmüş ve bu durum ciddi bir tehdit olarak kabul edilmiştir. Ülkeye gelen sığınmacılar için yapılan harcamaların devletin kendi vatandaşı için ayırdığı bütçeden kısılarak yapılıyor olduğu düşüncesi, haberlerde ana çerçeveyi oluşturmaktadır. Gazetelerin yayın politikaları farklılık göstermesine rağmen mültecilerle ilgili ekonomi haberlerinde ortak bir dil oluşturulduğu fark edilmiştir. Konuyla ilgili haberler çoğunlukla ekonomi sayfalarında duyurulmuş, ana sayfa veya arka sayfada bu içerikteki haberlere pek yer verilmemiştir.

“Şiddet ve Kriminal Olaylarının Faili; Felaketler ve Yıkımların Müsebbibi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili” toplamda 86 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. İncelenen haber örneklerinde rastlanan ortak özellik, Suriyeli mültecilerin ülke içindeki varlığını fazlalık olarak gören bir anlayışla olayların haberleştirilmiş olmasıdır. Suriye’deki iç savaş neticesinde ülkelerini terk edip dünyanın çeşitli yerlerine göç eden Suriyelilerin bir kısmı çıktığı yolculuğu tamamlamadan hayatını kaybetmektedir. Bir kısmı ise gittiği ülkede çıkan şiddet olaylarının faili olarak olayda yer alıp kimi zaman bedelini canıyla ödemekte, bir kısmı ise şiddet olaylarının kurbanı olarak can vermektedir. Her halükarda Suriyeli mülteci ancak olumsuz vakaların öznesi olarak kendine medyada yer bulabilmektedir. Yazılı basında yer alan haberler, kullanılan dil ve verilmek istenen mesaj açısından, gazetelerin yayın politikalarına göre şekil almaktadır. Bilhassa sansasyonel içerikli, taciz, cinayet, gasp gibi şiddet oranı ve etkileme gücü

yüksek olan haberler özel haber olarak hazırlanmış ve birkaç gün, seri biçimde, aynı konu farklı açılarıyla ele alınmıştır.

“*Sosyal Dışlanma, Kabul Görememe ve Ulusal Kökenlerinden Dolayı Toplumsal Önyargıların Hedefi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili*” toplamda 96 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirilen haberler arasında Suriyeli mültecileri düşman gösteren taraflar bazı yönleriyle değişiklik göstermektedir. Mültecilere karşı duruş geliştiren ulusal ve uluslararası merkezlerin, makam ve yetki sahibi isimlerin veya bölge halkının dilinden yer alan haberler olduğu gibi, gazetenin söz konusu duruma karşı tutumu hakkında fikir verecek haberler de bulunmaktadır. Söz konusu kategori altında bunların farklı örneklerine yer verilmeye çalışılmıştır. Tespit edilen ve değerlendirmesi yapılan haberlerde dikkat çeken ortak özellik haberlerin aktarım dillerinde takınılan tavidir. Söz konusu haber uluslararası bir nitelik taşımakta ya da bir Avrupa ülkesinde meydana gelmekte ise haberin kullanılan dili daha ziyade taraf tutmayan, olayla ilgili aktaran rolünü üstlenen bir dil kullanılmıştır. Bu nitelikteki kimi haberlerde ise görüşüne yer verilen tarafın görüşü desteklenecek biçimde işlenmiş ancak bu durum doğrudan ve açık bir biçimde değil, dolaylı ve üstü kapalı bir biçimde ifade edilmiştir. Yapılan haberler arasında gazetelerin kendi görüşlerini aktardıkları düşünülen haberler ise genelde manşetten duyurulmuş, habere geniş bir yer ayrılmış, dikkat çekici tasarımlar yapılmış ve haber yorum diliyle aktarılmıştır.

“*Korkutucu Bir İstatistik Olarak Suriyeli Mültecilerle İlgili*” toplamda 92 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. İncelenen haberlerin bazıları sadece istatistiksel verilerle yüklü bir tablo sunarken, bazı haberler günlük değişkenleri konu almaktadır. Kimi haberler hayattaki Suriyeli mültecilerin hesabını tutarken kimi haberler ölü mültecilerin bilançosunu sunmaktadır. Bazı haberlerde eylemler niceliksel veriler üzerinden

aktarılrken, bazı haberlerde herhangi bir sayısal değere yer verilmeden çokluğa göndermede bulunulmaktadır. Bu haberlerin veriliş biçimleri, kullanılan dil ve üslup yayın organlarının tutumlarına göre değişkenlik göstermektedir. Yayınlanan haberlerde ülkemizde bulunan Suriyeli mültecilerin sayıca fazla olmaları ve doğum oranlarıyla bu sayının artış göstermesi, günlük ihtiyaçları için harcamalarının fazla olması, barınma ve günlük ihtiyaçlarının karşılanması için ülke ekonomisine bir yük oluşturmaları, sosyal yaşamda görünürlüklerinin fazla olması bir yana ölüm oranlarının da fazla olması gibi konular sayısal veriler üzerinden aktarılmaktadır. Böylece mültecilerin korkutucu bir unsur olarak algılanmaları sağlanmakta ve bu tür bilgiler sayılarla ifade edilerek konuya resmi bir kimlik kazandırılmaktadır. Sayısal verilerin ikna eden yönüne sarılan haberler, vermek istedikleri duyguyu, oluşturmak istedikleri fikri bu tür verilere bağlayarak sunmaktadır. Örneğin, deniz kenarına giden mültecilerin olduğuna dair bir haber, “Suriyeli mülteciler sahile gittiler” şeklinde verilmemiş, “Yüzlerce Suriyeli sahillere akın etti” şeklinde çokluğa göndermede bulunulmuştur.

“Şiddet Olayları, İstismar ve Trajedilerin Öznesi Olduğu Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili” toplamda 215 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ülkelerindeki savaştan kaçarak başka yerlerde yaşamlarını sürdürme umuduyla yola çıkan Suriyeli mültecilerin yaşadığı dram, çeşitli fasılalara bölünmekte ve ülkelerinde bulunmaları halinde başka, yola çıktıklarında başka, yolculuklarını tamamlayamayıp henüz yolda hayatlarını kaybettiklerinde başka, yaşamaya çalıştıkları ülkelerde içinde buldukları zorlu koşullarla ise başka bir türde dram sahnelemektedirler. Hayatta kalma mücadelelerinin medyaya yansıma biçimi ise yayıncı kuruluşun ilkelerine bağlı olarak farklı dil ve üslupta gerçekleşmektedir. Gazetelerin şiddet olaylarını gündeme taşıma biçimleri, olayın içeriği ve bırakılmak istenen etkiye göre farklılık göstermektedir. Haberlerin başlıklarında Suriyeli mültecilerin etnik kökenlerine vurgu yapılmakla birlikte, yaşadıkları trajedinin türü rahatsız edici bir biçimde aktarılmaktadır. Cinayet, taciz, gasp, yaralama, dolandırma, sömürü, istismar vb. pek çok türde olay konu olan Suriyeli mültecilerin içinde buldukları durum anlatılması ve dinlenilmesi heyecan

veren, merak edilen türde içerikler olarak işlenmekte ve bu yönde toplumsal bir eğilim ve bir izlenim alışkanlığı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Haberlerin başlıkları ve spotları genellikle ana olay hakkında önemli bilgiyi içermekte, haberin ana metninde ise olayla ilgili tüm detaylar kare kare işlenmektedir. Özellikle cinayet ve taciz haberlerinde olayla ilgili rahatsız edici tüm detaylar ağır bir ajite dili ile kurgulanmakta, detaylı bir trajedi çizilmektedir.

“Uluslararası Politika ve Siyaset Açısından Bir Sorun Oldukları Varsayılan Suriyeli Mültecilerle İlgili” toplamda 129 haber tespit edilmiştir. Tespit edilen haberler arasında en dikkat çekici örnekler incelemeye dâhil edilmiştir. Haberlerin başlıkları, spotları ve haberin metni söylem çözümlemesi ile incelenmiş, habere ait görseller ise göstergebilimsel çözümleme ile değerlendirilmiş, kategorinin sonunda tartışma başlığı altında söz konusu kategoriye dair genel bir değerlendirme yapılmıştır. İncelenen haber örneklerinde tespit edilen ortak ve hâkim görüş mültecilerin bir problem olarak algılandığı yönündedir. Suriye’de 2011 yılında patlak veren iç savaşın durulmaması ve Suriyelileri ülkelerinden göçe zorlayan bir hal alması, Suriye halkının problemi olmaktan çıkıp bütün dünyayı ilgilendiren bir mesele haline gelmiştir. Yaşanan göçlerin yığınlar halinde olması, ülkelerin sınır kapılarının zorlanması ve deniz aşırı yolculuklarda gruplar halinde ölümlerin yaşanması, mülteci meselesinin dünya nazarında bir “istila” olarak algılanmasına yol açmaktadır. Sınır kapıları kitleler halinde insanlarla dolu olan ülkeler ise bu durumda yeni stratejiler belirlemek zorunda kalıp, ülkesinin çıkarlarını koruma yoluna gitmektedirler. Mültecilerin büyük bir kısmının nihai hedefi Avrupa’ya ulaşmak olsa bile varış yolu Türkiye ve Türkiye’nin Ege sınır komşularından geçmektedir. Sadece ulaşmak istenen ülkeler değil, geçiş noktası olan ülkeler dahi bu durumu korkutucu bulmakta ve mültecilerin yıkıcı bir etkiyle geldiklerini varsaymaktadırlar. Böyle bir durumda her ülkenin çıkarı kendi iç dinamiklerine göre şekil almakta ve diğer ülkelerin çıkarlarıyla çatıştığı noktalar bulunmaktadır. Mültecilerin varlığı her ülke açısından maddi bir külfete yol açmakta ve himaye edilmeleri için ülkeler birbirlerinden maddi destek beklemektedirler.

Çalışmanın temel varsayımları, güven ilişkilerinin tükenmesinde medyanın etkin bir rol oynadığı, mültecilerin güvensizlik ortamını artıran bir faktör olarak görüldüğü, haberlerin risk algısı ve bilincini artırıcı yönde yapıldığı ve toplumsal harcı besleyici yayın anlayışının başarısız olduğu şeklindedir. Bu varsayımlardan yola çıkılarak, en çok

satan 3 gazetede yapılan tarama neticesinde incelenen haber içeriklerinin bu temel görüşleri desteklediği tespit edilmiştir.

Güven ve güvensizlik meselesinin çok tartışılan bir konu olması ve göçmenin kimliğinin toplumda algılanış biçimine etki eden bir faktör olarak medyanın önemli bir yerde olması bu çalışmanın ortaya çıkmasında itici bir güce sahiptir. Tezin araştırma ve inceleme çalışmalarının sonucunda göçmen kimliğinin “istenmeyen öteki” olarak kodlandığı, dışlamaya en elverişli öge olarak öne çıktığı tespit edilmiş ve haberlerin yer alma sıklığı ve kullanılan dil ile bu algının paralel olduğu kanısına varılmıştır. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, büyük bir sorumluluk taşıyan medyanın, servis ettiği içeriklerinde kullanması gereken dil ve üslubun, toplumsal korkuyu besleyici bir tavırdan ziyade, birleştirici ve bütünleştirici bir tutum takınması önerilmektedir. Medyanın insani ilişkilerin yıpranmaması için bir zemin oluşturması ve toplumsal harcı besleyici bir yayıncılık anlayışına sahip olması beklenmektedir. Haberlerin sunuluş biçimleri kuşkusuz yayın politikalarına göre şekil almaktadır. Ancak insanlığı ilgilendiren meselelerde basın organlarının ve çalışanlarının vicdani bir sorumluluk taşıdıkları, yapılan haberlerin bu hassasiyet ile kurgulanması gerektiği hatırlanması gereken bir durumdur.

Bunlardan hareketle, bu çalışmanın esas iddiası, insan ilişkilerinin temelinde bulunan güven duygusunun, kişisel, toplumsal ve küresel problemleri algılamada bir nirengi noktası teşkil ettiği ve medya içeriklerinin sunum biçimlerinden önemli ölçüde etkilendiğidir. Güvenlik meselesinin öteki üzerinden bir okumasını yapan çalışma, mülteci özelinde konuya yaklaşmış ve sosyolojik ve iletişimsel bir analiz ortaya koymuştur. Çalışmayı özgün kılan yanı sıra, sadece medya metinlerinin niteliksel/niceliksel çözümlenmelerine dayanmayıp, kavramsal ve kuramsal olarak da bir tartışma gerçekleştirip, güncel bir meseleyi iletişim penceresinden sosyolojik bir analiz ile ortaya koymasındır. Şüphesiz bu konuyla alakalı söylenmiş son söz değildir. Göç ve güvenlik ekseninde yapılacak olan çalışmalara ışık tutması temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2017). “Dünden Bugüne Göçler ve Türkiye”. *Düşünce Dergisi*, (6), 12-19.
- Adorno, T. W., Horkheimer, M. (2014). *Aydınlanmanın Diyalektiği*. (Çev.: Nihat Ülner, Elif Öztarhan Karadoğan). İstanbul: Kabalcı Yayınları. (1969).
- Adler, A. (1998). *İnsanı Tanıma Sanatı*. (Çev.: Kamuran Şipal). İstanbul: Say Yayınları.
- Appadurai, A. (2017). “Demokrasi Yorgunluğu”. Heinrich Geiselberger (Ed.), *Büyük Gerileme* (ss.18-29) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Arendt, H. (2018). *İnsanlık Durumu* (9. Baskı). (Çev.: Bahadır Sina Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akbıyık, S. (2010). *Babil Esareti'nin Yahudiler Üzerindeki Sosyal, Kültürel ve Dini Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akçapar, K.Ş. (2016). “Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu”. S. Gülfer İhlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç* (ss. 563-576) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akhtar, S. (2010). *Göç ve Kimlik Kargaşa, Sağaltım ve Dönüşüm*. (Çev.: Müge Alkan, Serhat Uyanık, Ali Algın Köşkdere). İzmir: Odağ Psikanaliz ve Psikoterapi Eğitim Hizmetleri, Org. Ltd. Şti. Yayınları.
- Akıncı, B., Nergiz, A., Gedik, E. (2015). “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Ali, S. (2004). *Kürk Mantolu Madonna* (15. Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Akyıldız, H., Dulupçu, M.A. (2003). “Kavramsal ve Diyalektik Süreç Olarak Yabancılaşma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(3), 27-48.
- Aşkaroğlu, V. (2017). “Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 35 (35), 72-77.

- Atakan, A. (2007). “Kamu Düzeni Kavramı”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 13 (1-2), 59-136.
- Atkinson, S. (Ed.). (2015). *Sosyoloji Kitabı* (1.Basım). (Çev.: Tufan Göbekçin). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aydın, D.G., (2010). “Kapitalizmde Bireyin Sorgulanması: Yabancılaşma ve Demir Kafes”. *Amme İdaresi Dergisi*, 43(2), 17-32.
- Aydoğan, E. (2015). “Marx ve Öncülerinde Yabancılaşma Kavramı”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi Journal of Social Sciences*, (54), 273-282.
- Badie, B. (Ed.). (2008). *Kim Korkar 21.Yüzyıldan* (1. Baskı). (Çev.: Özgür Adadağ). İstanbul: NTV Yayınları.
- Bal, O. (2011). “Ekonomik Sistem Olarak Kapitalizmin Evrimi ve İstihdam”. [Bildiri]. Uluslararası Ekonomi Politik Konferansı IJOPEC 2011, Kocaeli.
- Balcıoğlu, İ. (2007). *Sosyal ve Psikolojik Açından Göç*. İstanbul: Elit Kültür Yayınları.
- Başaran, H.A. (2015). “Toplumsallığın Ontolojisi Üzerine Kısa Bir İnceleme”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi (FLSF)*, (19), 175-193.
- Başer, D. (2011). *Zygmunt Bauman’da Müphemlik ve Toplumsal Yaşam*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başer, D., Hülür, H. (2015). “Akışkan Modernitede Yabancıнын Durumu: Hiç Kimseleşme Süreci”. *International Journal of Social Science*, (35), 399-410.
- Batuş, G., Alver, F., Arık, B., Çoban, B., Çığ, Ü. (2011). *Kadife Karanlık II Ayna Şövalyeleri – 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*. İstanbul: Su Yayınları.
- Baudrillard, J. (2016). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (10.Baskı). (Çev. Oğuz Adanır). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (1997). *Modernite ve Holocaust*. (Çev.: Süha Sertabiboğlu), İstanbul: Sarmal Yayınevi.

- Bauman, Z. (2010). *Etiğin Tüketiciler Dünyasında Bir Şansı Var Mı?*. (Çev.: Funda Çoban, İnci Katırcı), Ankara: Deki Yayınları.
- Bauman, Z. (2011a). *Postmodern Etik*. (Çev.: Alev Türker). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2011b). *Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup*. (Çev.: Pelin Sıral). İstanbul: Habitus Yayıncılık.
- Bauman, Z. (2011c). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Çev.: Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012a). *Ölümlülük, Ölümsüzlük ve Diğer Hayat Stratejileri*. (Çev.: Nurgül Demirdöven). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012b). *Akışkan Aşk*. (Çev.: Işık Ergüden). İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z. (2012c). *Küreselleşme*. (Çev. Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013a). *Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları*. (Çev.: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013b). *Sosyolojik Düşünmek*. (Çev.: Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2013c). *Yaşam Sanatı*. (Çev.: Akın Sarı). İstanbul: Versus Kitap.
- Bauman, Z., Lyon, D. (2013d). *Akışkan Gözetim*. (Çev.: Elçin Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014a). *Modernlik ve Müphemlik*. (Çev.: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014b). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*. (Çev.: Kemal Atakay). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2014c). *Siyaset Arayışı*. (Çev.: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2014d). *Parçalanmış Hayat*. (Çev.: İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2014e). *Modernite, Kapitalizm, Sosyalizm*. (Çev.: F. Doruk Ergun). İstanbul: Say Yayınları.

- Bauman, Z. (2015). *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına mıdır?* (2. Baskı). (Çev.: Hakan Keser). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2017a). “Nesnesini ve İsmi Arayan Semptomlar”. Heinrich Geiselberger (Ed.), *Büyük Gerileme* (ss.30-43) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Z. (2017b). *Akışkan Modernite*. (Çev.: Sinan Okan Çavuş). İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Z. (2018a). *Kapımızdaki Yabancılar*. (Çev.: Emre Barca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2018b). *Akışkan Hayat*. (Çev.: Akın Emre Pilgir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayat, F. (2008). “Ezoterik Bilgi Kaynağında Yasak Meyve”. *Electronic Turkish Studies*, 3 (5), 615-625.
- Bayer, A. (2013). “Değişen Toplumsal Yapıda Aile”. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (8), 102-129.
- Beck, U. (2011). *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*. (Çev.: Bülent Doğan, Kazım Özdoğan). İstanbul: İthaki Yayınları. (1986).
- Beck, U. (2013). *Siyasallığın İcadı*, (3.Baskı). (Çev.: Nihat Ülner). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Betts, A. (2017). *Zorunlu Göç ve Küresel Politika*. (Çev.: Seher Meltem Türkaslan). Ankara: Hece Yayınları.
- Binay, B. (2014). *Toplumsal Düzen Problemi Ekseninde Anthony Giddens'in Yapılaşma Teorisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Boas, F. (2017). *Antropoloji ve Modern Yaşam*. (Çev.: Deniz Uludağ). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bottigelli, E. (2011), “Sunuş”, *1844 Elyazmaları* (ss.13-78) içinde. (Çev.: Kenan Somer), Ankara: Sol Yayınları.
- Bozkurt, V. (2000). “Küreselleşmenin Toplumsal Sonuçları”. *Türk Ağır Sanayii ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayını*, (38), 187-202.

- Canetti, E. (2010). *Kitle ve İktidar*. (4.Baskı). (Çev.: Gülşat Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1992).
- Castles, S., Miller, J. M. (2008). *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev.: Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A. (1999). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. (3.Baskı). İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, Kültür, Kimlik*. (2. Baskı). (Çev.: İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Corcuff, P. (2016). *Bireyciliğin Meselesi*. (Çev.: Aziz Ufuk Kılıç). Ankara: Heretik Yayınları.
- Çakır, B. (2007). “Belirsizlik ve Korkunun Yeni Düzenin Oluşmasına Katkısı”. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, (36), 63-82.
- Çalış, A. (2017). “J. Baudrillard’ın ‘Simülasyon’ ve J. Huizinga’nın ‘Oyun’ Kuramları Üzerinden ‘Matrix I’ Filminin Değerlendirilmesi”. *e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi – eJNM*, 1(1), 82-92.
- Çelik, C. (2007). “Niklas Luhmann’da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu”. *Bilimname*, XII (1), 51-74.
- Çetin, H. (2002). “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(1), 79- 96.
- Çetin, İ. (2017). “Yeni Kavimler Göçü: Küresel Dönemde Göçmen Akını”. *Düşünce Dergisi*, (6), 34-44.
- Çiğdem, A. (1997). *Bir İmkân Olarak Modernite Weber ve Habermas*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çoban, B. (Ed.). (2011). *Kadife Karanlık II Ayna Şövalyeleri*. (2. Baskı). İstanbul: Su Yayınları.
- Çuhacı, A. (2007). “Ulrich Beck’in Risk Toplumu Kuramı”. *Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 130-157.
- Doğu Batı Dergisi (1999), *Kaygı*, 2 (6). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

- Duhm, D. (2009). *Kapitalizmde Korku*. (Çev.: Sargut Şölçün). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Duman, M. Z. (2008). “Eleştirel Aklın Sözcüsü: Zygmunt Bauman”. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*, (8), <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/zduman.pdf>
- Durkheim, E. (2002). *İntihar*. (Çev.: Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Eco, U. (2018). *Beş Ahlak Yazısı*. (10. Baskı). (Çev.: Kemal Atakay). İstanbul: Can Yayınları.
- Emiroğlu, K., Aydın, S. (2003). *Antropoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Enç, M. (1980). *Ruhbilim Terimleri Sözlüğü*. (2. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdoğan, İ. (1998). “Gerbner’in Ekme Tezi ve Anlattığı Öyküler Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kültür ve İletişim*, 1(2), 149-180.
- Erdoğan, İ., Alemdar, K. (2005). *Öteki Kuram*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, M. (2013). “Anayasal-Demokratik Bir Rejimde Özgürlük ve Güvenlik”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 21-29.
- Erdost, B. (Der.). (2010). *Yabancılaşma Karl Marx* (4. Baskı). Ankara: Sol Yayınları.
- Ergil, D. (1978). “Yabancılaşma Kuramına İlk Katkılar”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 33(03), 93-108.
- Erikson, H. Erik. (1993). *Childhood and Society*. New York/London: W.W. Norton Company.
- Erol, M. (2009). “Düzen, Kaos ve Değişme”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi (HÜTAD)*, (9), 125-154.
- Erten, Y. (2016). “Habil ve Kabil Doğan İlk İnsanla Ölen İlk İnsanın; Öldüren İlk İnsanla Öldürülen İlk İnsanın İlişkisi Üzerine”. *İstanbul Psikomitoloji Çalışma Grubu*. 1-16. <http://psikomitoloji.com/wordpress/2016/08/24/habil-ve-kabil/>

- Ertong, G. (2011). “Niklas Luhmann’ın Sosyal Sistemler Kuramı ve Güven Tartışmaları Bağlamında Sağlık Sistemi”. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 3-26.
- Estin, C., Laporte, H. (2005). *Yunan ve Roma Mitolojisi*. (Çev.: Musa Eran). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları. (1987).
- Etzioni, A. (1995). *New Communitarian Thinking: Persons, Virtues, Institutions, and Communities*. USA: University Press of Virginia.
- Febvre, L. (1995). *Uygarlık, Kapitalizm ve Kapitalistler*. (Çev.: Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınları.
- Ferguson A. (1782). *An Essay on the History of Civil Society*, 5th ed. London: T. Cadell. 11.09.2018. <<http://oll.libertyfund.org/titles/1428>>
- Frazer, J.G. (2004). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökenleri-I*. (Çev.: Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.(1890).
- Frazer, J.G. (2012). *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökenleri-II*. (Çev.: Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları. (1890).
- Freud, S. (2004). “The Uncanny”. In David Sandner (Ed.), *Fantastic Literature: A Critical Reader*. (pp.74-101). USA, London: Praeger Publishing.
- Freud, S. (2013). *Uygarlığın Huzursuzluğu*. (Çev.: Haluk Barışcan). İstanbul: Metis Yayınları. (1930).
- Freud, S. (2014). *Psikanalize Giriş Hatalı Eylemler*. (Çev.: A. Can İdemen). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Freud, S. (2015). *Psikanalize Giriş: Nevrozların Genel Kuramı*. (Çev.: A. Can İdemen). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Frolov, I. (1991). *Felsefe Sözlüğü*. (Çev.: Aziz Çalışlar). İstanbul: Cem Yayınevi.
- Fukuyama, F. (2005). *Güven Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*. 3. Baskı. (Çev.: Ahmet Buğdaycı). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Fukuyama, F. (2006). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*. (Çev.: Zülfü Dicleli). İstanbul: Profil Yayıncılık.

- Fukuyama, F. (2006a). *Neo-Conların Sonu*. (Çev.: Hasan Kaya). İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Fukuyama, F. (Ed.). (2007). *Kör Nokta*. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Fromm, E. (2015) *Kendini Savunan İnsan*. (Çev.: Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları. (1947).
- Furedi, F. (2014). *Korku Kültürü Risk Almamanın Riskleri* (2. Basım). (Çev.: Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1998).
- Galeano, E. (2004). *Tepetaklak- Tersine Dünya Okulu*. (Çev.: Bülent Kale). İstanbul: Çitlembik Yayınları. (1998).
- Gençler, A. (2004). "Avrupa Birliğinin Göç Politikası". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (49), 173-197.
- Gerbner, G., Gross, L., Morgan, M., Signorielli, N. (1986). "Living With Television: The Dynamics Of The Cultivation Process". In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Perspectives On Media Effects* (pp. 17-40). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gerbner, G. (2014). *Medyaya Karşı*. (Der.: Michael Morgan). (Çev.: Güneş Ayas, Veysel Batmaz, İsmail Kovacı). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Modernliğin Sonuçları* (5. Basım). (Çev.: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Göç Araştırmaları Vakfı (GAV). (2018). *Bilgi Notu 2018 Dünya Göç Raporu*. Ankara: GAV.
- Gönç-Şavran, T. (2011). "Klasik Sosyolojiye Katkı-I: Ferdinand Tönnies ve Georg Simmel". İçinde: Serap Suğur (Ed.), *Klasik Sosyoloji Tarihi*. (s.136-162). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Güneş, A. (2005). "Kur'an Işığında Şiddet Sorununa Bir Bakış". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5(2), 7-28.
- Güngör, F. Ş. (2018). *Zenofobi - Yabancı Düşmanlığına Felsefi Bir Yaklaşım*. Ankara: Maarif Mektepleri Yayınları.

- Gürel, N. (2011). “Kişilik Psikolojisi, Önyargının Psikolojisi ve Kamuoyu: Gordon Allport ve Walter Lippmann’ın Görüşleri Çerçevesinde Bir Değerlendirme”. *Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 101-134.
- Güven, A. (2015). “Premodern’den Postmodern’e Benliğin ve Kutsalın Dönüşümü: Narsist Benliğin Kutsal Algısı”. *İnsan & İnsan*, (5), 38-54.
- Habermas, J. (1997). “Modernity: An Unfinished Project”. In M. P. d’Entrèves, & S. Benhabib (Eds.), *Habermas and the Unfinished Project of Modernity: Critical Essays on the Philosophical Discourse of Modernity* (pp. 38-59). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Hazan, J.C. (2016). “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler”. S. Gülfer Ihlamur Öner, N. Aslı Şirin Öner (Ed.), *Küreselleşme Çağında Göç* (ss. 183-197) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Heidegger, M. (2011). *Varlık ve Zaman*. (Çev.: Kaan H. Ökten). İstanbul: Agora Kitaplığı. (2006).
- Hirst, P., Thompson, G. (2007). *Küreselleşme Sorguluyor*. (4. Baskı). (Çev.: Çağla Erdem, Elif Yücel). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Horney, K. (1980). *Çağımızın Tedirgin İnsanı*. (Çev.: Ayda Yörükkan). İstanbul: Tur Yayınları.
- International Organization for Migration (IOM). (2018). *World Migration Report 2018*. Switzerland: IOM.
- İncil. (2001). İstanbul: Zirve Yayıncılık.
- İnceoğlu, Y (2008). “Bir Üçleme: Çocuk, Medya ve Eğitim”, M. Işık ve A.Erdem’in ortaklaşa hazırladıkları *Tüm Yönleriyle Medya ve İletişim* Kitabında yayımlanmıştır. Eğitim Kitabevi.
- Jung, C.G. (1999). *Bilinç ve Bilinçaltının İşlevleri*. İstanbul: Say Yayınları.
- Kahraman, F. (2016). “Zygmunt Bauman’da Toplum ve Toplumsal Düzen Kavramsallaştırması”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 386-395.
- Kanbir, F. (2012). *Zygmunt Bauman Sosyolojisinde Yabancı Kavramı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kara D., C. Ö. (2015). *Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye'nin Politikaları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler, İç içe Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperlink Yayınevi.
- Kılıçbay, M. A. (1999). "Uygarlığın Ödülü Olarak Kaygı". *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 2 (6), 135-139.
- Kısakürek, N. F. (2013). *Çile* (76. Baskı). İstanbul: Büyük Doğu Yayınları. (1962).
- Kierkegaard, S. (2015). *Korku ve Titreme- Diyalektik Lirik*. İstanbul: Say Yayınları.
- Korkmaz, A. (2017). "Tehdit Algısının Sosyal Hareketlere Etkisi". *Journal of Sociological Studies/ Sosyoloji Konferansları*, (55), 479-493.
- Köknel, Ö. (1998). *Korkular Saplantılar Takıntılar*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Krastev, I. (2017). "Çoğunlukçu Gelecekler". Heinrich Geiselberger (Ed.), *Büyük Gerileme* (ss.87-100) içinde. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kristeva, J. (2007). *Ruhun Yeni Hastalıkları*. (Çev.: Nilgün Tütal). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kuçuradi, I. (1968). *Schopenhauer ve İnsan*. İstanbul: Yankı Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim Meali*. (2014). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Küçük, S. (2013). "Batı'nın Batılılaşması: Zihinsel Dönüşümün Eylemsel Kökeni". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 431-440.
- Küçükkalay, A. M. (1997). "Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (2), 51-68.
- Küçükşahin, A., Akkan, T. (2007). "Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(5), 41-66.
- Küçükşahin, A., Şafak, İ. C., Dedeoğlu, Ç. (2009). "Güvenlik Bağlamında Risk ve Risk Yönetimi". *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 5(10), 9-34.

- Loo, H. V.D., Reijen, W.V. (2003). *Modernleşmenin Paradoksları*. (Çev.: Kadir Canatan). İstanbul: İnsan Yayınları. (1990).
- Luhmann, N. (1995). *Social Systems*. (Çev.: John Bednarz ve Dirk Baecker). California: Writing Science. (1984).
- Luhmann, N. (2017). *Trust and Power*. (Çev.: Howard Davis, John Raffan and Kathryn Rooney). USA: PolityPress. (1979).
- Lupton, D. (1999). *Risk and Sociocultural Theory: New Directions and Perspectives*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Lupton, D. (2013). *Risk: Second Edition*. London: Routledge. (1999).
- Manav, F. (2011). “Kaygı Kavramı”. *Toplum Bilimleri Dergisi*, 5 (9), 201-211.
- Maslow, A. H. (1943). “A Theory of Human Motivation”. *Psychological Review*, 50(4), 370-396.
- Maslow, A. H. (2001). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. (Çev.: Okhan Gündüz). İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev.: Osman Akınhay, Derya Kömürçü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marx, K. (2010). *Yabancılaşma*. (Çev.: Barışta Erdost). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2011). *1844 Elyazmaları Ekonomi Politik ve Felsefe*. (Çev.: Kenan Somer). Ankara: Sol Yayınları.
- May, R. (1997). *Kendini Arayan İnsan*. (Çev.: Ayşen Karpat). İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Mengüşoğlu, T.(1988). *İnsan Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Minc, A. (1995). *Yeni Ortaçağ*. (Çev.: Mehmet Ali Ağaoğulları). Ankara: İmge Kitabevi.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim Sözlüğü*. İstanbul: Ayraç Yayınları.
- Özatalay, C. (2016). “Barlas Tolan’dan Hareketle Anomi ve Yabancılaşma Üzerine Bir Sorgulama”. Ali Ergur (Ed.), *Buruk Şenlik - Enformasyon Toplumunda Anomi ve Yabancılaşmanın Yeni Biçimleri* (ss.113-130) içinde. Ankara: Phoenix Yayınevi.

- Özcan, K. (2014). “Yönetimsel Kontrol ve Örgütsel Düzen: Michel Foucault ve Zygmunt Bauman Ekseninde Bir Tartışma”. *Amme İdaresi Dergisi*, 47 (2), 1-42.
- Özer, Y.Y. (2015). *Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Öztürk, E. (2017). “Bir ‘Sosyolog-Felsefeci’ Olarak Zygmunt Bauman’ın Akışkan Modernite Analizinde Mülteciler ve Mültecilik”. *Sosyolojik Düşün*, 2(2), 1-10.
- Park, R.E. (2016). “İnsan Göçü ve Marjinal İnsan”. Levent Ünsaldı (Ed.), *Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* (ss.69-83) içinde. Ankara: Heretik Yayınları.
- Platon. (1962). *Devlet*. (Çev.: Sabahaddin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Posner, R. (2007). “Kör Nokta”. Francis Fukuyama (Ed.), *Felaket Üzerine* (ss. 15-37) içinde. İstanbul: Profil Yayıncılık.
- Ravenstein, E.G. (1885). “The Laws of Migration”. *Journal of the Statistical Society of London*, 48 (2), 167-235.
- Rousseau, J.J. (2016). *Toplum Sözleşmesi*. (Çev.: Vedat Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. (1762).
- Said, E. W. (2017). *Freud ve Avrupalı Olmayan*. (Çev.: Erol Mutlu). İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Salecl, R. (2013). *Kaygı Üzerine*. (Çev.: Barış Engin Aksoy). İstanbul: Metis Yayınları. (2004).
- Saybaşıllı, N. (2011). *Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri*. (Çev.: Bülent Doğan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Saul, J. R. (2018). *Küreselleşmenin Çöküşü: Dünyanın Yeniden Keşfi*. (Çev.: Erdem İlgi Akter). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Schütz, A. (2016). “Yabancı: Bir Sosyal Psikoloji Makalesi”. Levent Ünsaldı (Ed.), *Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* (ss.35-52) içinde. Ankara: Heretik Yayınları.
- Schütz, A. (2016a). “Eve Dönen”. Levent Ünsaldı (Ed.), *Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* (ss.52-69) içinde. Ankara: Heretik Yayınları.

- Seeman, M. (1959). "On the Meaning of Alienation". *American Sociological Review*, 24(6), 783-791.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Çev.: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, R. (2017). *Karakter Aşınması*. (12. Baskı). (Çev.: Barış Yıldırım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Simmel, G. (2006). *Modern Kültürde Çatışma*. (Çev.: Tanıl Bora, Nazile Kalaycı, Elçin Gen). İstanbul: İletişim Yayınları. (1994).
- Simmel, G. (2015). *Bireysellik ve Kültür*. (Çev.: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- Slattery, M. (2014). *Sosyolojide Temel Fikirler*. (Çev.: Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz). İstanbul: Sentez Yayıncılık. (1991).
- Smith, E.E., Fredrickson, B.L., Bem, D.J., Loftus, G.R., Hoeksema, N.S. (2012). *Psikolojiye Giriş*. (Çev.: Öznur Öncül, Deniz Ferhatoglu). Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Sorokin, P. A. (1997). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*. (Çev.: Mete Tunçay). İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Stenner, K. (2005). *The Authoritarian Dynamic*. UK: Cambridge University Press.
- Subaşı, N. (2003). "Güvenliğin Modern Mekânları ve Aleviler". *Milel ve Nihal İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 73-91.
- Sunar, L. (2006). "19. Yüzyılda Avrupa: Bir Cennet Düşünden Bir Kâbusun Doğuşu". *İLEM Yıllık*, 1(1), 75-92.
- Şenses, O. İ. (2017). "Yabancılaşma: Bir Özgürleşme Sorunu". *Fiscaoeconomia*, 1 (2), 60-72.
- Şentürk, Ü. (t.y.). "Modern Toplumların Öne Çıkan İki Sorunsalı: Güvensizlik ve Kaygı". <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/>
- Şimşek, M.E. (2014). *Moderniteden Postmoderniteye Uzanan Bir Köprü: Zygmunt Bauman*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tarhan, N. (2011). *Güzel İnsan Modeli*. (1. Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Taylor, C. (2011). *Modernliğin Sıkıntıları*. (Çev.: Uğur Canbilen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (1992).
- Tekin, M. (2010). “Mevlâna Celâleddin Rûmi’de Din ve Yabancılaşma”. *İÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi Bahar*, 1(1), 101-118.
- Turan, M. (2008). “Kaos Teorisi: Bauman ve Bakhtin”. *Araştırma Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi* (Yayınlanmıyor). (19). 45-66. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/34/923/11507.pdf>
- Turgutlu, E. (2006). *Tam Bilgi ve Belirsizlik Altında Etkinlik Analizi: Türk Sigortacılık Endüstrisi Örneği (1990-2004)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Total, N. (2011). “Julia Kristeva Bu Epigraflı Bir Yazı Olacak”. *Doğu Batı Düşünce Dergisi Psikanaliz Dersleri*, 14 (56), 217-237.
- Total Cheviron, N. (2014). *Küresel İletişim*. İstanbul: Ekslibris Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu, (1998). *Türkçe Sözlük Cilt I-II*, (8. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. (2018). <http://www.tdk.gov.tr>
- Türk Hukuk Kurumu. (1991). *Türk Hukuk Lügati* (3.Baskı). Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Ünsaldı, L. (Ed.). (2016). *Yabancı: Bir İlişki Biçimi Olarak Ötekilik* (1.Baskı). Ankara: Heretik Yayınları.
- Veliyev, D. (2009). “Küreselleşme Sürecinde Türk Dünyası”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 103-110.
- Weber, M. (2009). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*. (6. Baskı). (Çev.: Zeynep Gürata). İstanbul: Ayraç Kitabevi Yayınları.
- Williams, R. (2016). *Anahtar Sözcükler*. (6. Baskı). (Çev.: Savaş Kılıç). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Wright, R. (2007). *İlerlemenin Kısa Tarihi*. (Çev. Zarife Biliz, Barış Baysal). İstanbul: Versus Yayınları.
- Yalçın, G. M. (2017). *Göç Psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınevi
- Yalçınkaya, T., Özsoy, E. (2003). "Risk Toplumu: Bilgi Toplununun Evriminde Yeni Boyut" [Bildiri], *II. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Konferansı Bildiriler Kitabı*. (D, 17-18), Kocaeli Üniversitesi İİBF.
- Yaylı, H. (2012). "Küreselleşmenin Kentler Üzerine Etkisi: İstanbul Örneği". *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12(24), 331-356.
- Yıldırım, E. (2008). "Risk Toplumunda (Depremle) Yaşamak". *Akademik İncelemeler Dergisi*, 3(1), 75-85.
- Yıldız, S., Sümer, H. H. (2010). "Medya ve Ahlaki Panik". *Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 1(3), 35-46.
- Yönlü Y., K. (2018). *Batı Eksenli Dünya Düzeni ve Türkiye'ye Gelen Dış Göç Dinamiği Göç Sosyolojisi*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Yurdigül, A. (2014). *Televizyon Ana Haber Bültenlerinde Korku Kültürünün İnşası*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zarakolu, C. D. (2013). *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Zorlu, A. (2006). *Üretim ve Tüketim Teorileri*. Ankara: Glocal Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Fahrünnisa KAZAN
Doğum Yeri ve Tarih	Erzurum/ 31.07. 1986
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Bölümü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Osmanlıca
Bilimsel Faaliyetleri	ULUSLARARASI BİLİMSEL TOPLANTILARDA SUNULAN VE BİLDİRİ KİTAPLARINDA (PROCEEDINGS) BASILAN BİLDİRİLER: • KÖSE HÜSEYİN, KAZAN FAHRÜNNİSA (2017). “Sağlıklı Toplum’dan Hasta Toplamlar’a Toplumsal Sağlıkın Kuramsal Betimlenişi ve Medya Söyleminde ‘Sağlıklı Toplum’ İmgisinin Kurulumu”. III. Uluslararası Sağlık İletişimi Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4918653) • KAZAN FAHRÜNNİSA (2017). “Güvenlik Krizi Odağında Cemaatler/Sanal Cemaatler: Bauman’cı Açıdan Bir Yaklaşım”.. I. Uluslararası Zygmunt Bauman Sempozyumu, 1(1), 26-27. (Özet Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:4918557) • KAZAN FAHRÜNNİSA, BİLGİNER ERDOĞAN ŞEYMA (2014). Nesnelerin Tüketim Metafiziği. Uluslararası İnsani Değerlerin Yeniden İnşası Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3511251) ULUSAL/ULUSLARARASI KİTAPLAR: • Medyatize Olmuş Toplumda Halk Eğitimi (2018)., KÖSE HÜSEYİN,KAZAN FAHRÜNNİSA, GLOBE EDİT, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 45, ISBN:978-613-8-24370-0, Türkçe(Bilimsel Kitap), (Yayın No: 4918355) ULUSAL/ULUSLARARASI KİTAPLARDAKİ BÖLÜMLER: • Skolastik Fantazy, Bölüm adı:(“Şahane Mazlumluğun Yüceltilmesi” ya da Bahtın Kırılğan Dönüşü Bağlamında Külkedisi) (2015).,

	KAZAN FAHRÜNNİSA, Ayrıntı Yayınevi, Editör: Hüseyin Köse, Basım sayısı:1, Sayfa Sayısı 480, ISBN:978-605-314-002-3, Türkçe(Bilimsel Kitap), (Yayın No: 2531445) ULUSAL BİLİMSEL TOPLANTILARDA SUNULAN VE BİLDİRİ KİTAPLARINDA BASILAN BİLDİRİLER: • KAZAN FAHRÜNNİSA (2017). Empati, Sempati ve İletişim. Değerler Eğitimi Konulu Konferans (Tam Metin Bildiri/Davetli Konuşmacı)(Yayın No:3614905) • OKUMUŞ MERYEM, KAZAN FAHRÜNNİSA (2012). Üniversite Öğrencilerinin Eğitim Odaklı Sosyal Sorumluluk Kampanyalarına Yönelik Algı ve Tutumları Üzerine Uygulamalı Bir İnceleme: Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi. İstanbul Bilgi Üniversitesi II. Disiplinlerarası Medya Çalışmaları Lisansüstü Öğrenci Konferansı (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3614877) • OKUMUŞ MERYEM, KAZAN FAHRÜNNİSA (2012). Egemen İdeolojinin Sosyal Medya Aracılığıyla Yeniden Üretimi Sanal Cemaatler. I. Uluslararası İletişim Öğrencileri Sempozyumu (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3511244) • KAZAN FAHRÜNNİSA (2011). Albayrak ve Envar-ı Şarkıye Gazeteleri Perspektifinden Yerel Yönetim ile Yerel Medya İlişkileri. Gazi Üniversitesi 7. Ulusal İletişim Öğrenci Kongresi (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3511235)
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Görevlisi, 2011
İletişim	
E-Posta Adresi	fnisa.bakirci@atauni.edu.tr
Tarih	10.09.2019